Samuli Paulaharju

RuijanSuomalaisia

Kirja

Samuli Paulaharju

Ruijan Suomalaisia

II

Kustannusosakeyhtiö Kirja
Helsinki

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO
492 427
29220

Helsinki 1928
Kustannusosakeyhtiö Kirjan Kirjapaino

Alkusi

Taka-Lappia kierrellessäni jouduin viimein kaikkein kaukaisimmille takamaille: Jäämeren äärille ja Ruijan rannoille. Ikivanhat suomalaisten keinot tänne melkein väkisinkin vetivät. Ensimmäisiä oppaita ja tien osoittajia olivat monet iäkkäät Peräpohjan ukot, jotka entisaikaan, parhaina päivinään, olivat käyneet Jäämerta soutamassa, muutamat seikkaillen aina Huippuvuorilla asti. Nämä suomalaiset pohjankävijät muistelivat muinaisia retkiään, Ruijanrannan ja meren elämää, antaen siten jo alkuopetusta tämän kaukaisen takarannan tietämyksessä. Jo kesällä 1913 Iin Särkijärven Joki-seppä jutteli ihmeellisiä asioita Jäämereltä, ja sitten myöhemmin Kajaanin seutujen sekä Peräpohjan vanhat äijät niitä vielä parantelivat. Mutta vasta kesällä 1925, jolloin Kordelinin säätiön avustuksella kiertelin Inaria ja Utsjokea, pääsin käväisemään Ruijan puolella, Kaarasjoella, Puolmakissa, Taanassa ja Vesisaaressa asti. Isomman Ruijan kierron sain tehdä seuraavana kesänä 1926, ajaen Vesisaaresta ja Taanasta

alkaen ympäri Ruijan, Vuoreijan ja Hammerfestin kautta Alattiovuonolle ja Porsangerille. Ja vielä kerran kesällä 1927 kiersin suuren Jäämeren rannan jutaen Narvikin ja Tromssan kautta ensin Jyykeään ja Raisinvuonolle, sitten taas Alattiovuonolle, Hammerfestiin, Vuoreijaan ja Vesisaareen sekä Etelä-Varengin isoimpiin suomalaisseutuihin.

Näillä matkoilla kerätyistä asioista olen saanut kokoon tämän kirjan. Se on etupäässä Jäämeren rannan vanhojen suomalaisten ukkojen ja eukkojen aikaansaannos, silloin tällöin vain täydennetty kirjallisilla lainauksilla. Kolmattasataa ruijanrantalaista, aina yli 90-ikäisestä sokeasta muorista alkaen, on ollut muisteluksiani rakentamassa, kuka mitäkin kertoen, kokemiaan, näkemiään ja kuulemiaan. Muutamat ovat vielä kirjeellisestikin lähettäneet ja lisänneet tiedonantojaan. Näille kaikille Ruijanrannan ystävällisille kertojille, alttiille apumiehilleni, saan kirjastani olla varsin kiitollinen.

Kaikkein suurimman kiitokseni saan antaa rehtori J. Qvigstadille Tromssassa. Tämä Norjan suomalaisten ja lappalaisten suuri tutkija ja tuntija on hyvin auliisti antanut useita sekä kirjallisia että suullisia asioita ja tietoja ynnä lisäksi monia matkaohjeita. Kiitollisuudella on mainittava myöskin rovasti Johan Beronka, joka ystävällisesti antoi minun tutustua Vesisaaren historiansa käsikirjoitukseen, samoin kiittäen muistettava Alattion Joensuun kauppiasta, Johan Postia, joka lainasi käytettäväkseni isoisänsä, kapteeni Juhan-Petteri Postin Jäämerellä kirjoittaman laivan päiväkirjan, sekä vielä konsuli Andr. Esbenseniä Vesisaaressa siitä, että sain tutustua H. F. Esbensenin liikkeen kalastajia käsitteleviin 1860-luvun tilikirjoihin. Muutamista valokuvista saan olla kiitollinen Tromssan tuomiorovastille Kristian Nissenille, kons. Andr. Esbensenille sekä työmies Antti Sepälle Alattion Joensuussa, ynnä kalastaja K. Harilalle Annijoella, kersantti J. Hanssenille Jyykeässä ja kauppias E. Gunnarille Reisivuonossa.

Matkatoverinani on seurannut vaimoni, Jenny Paulaharju, ottaen myös osaa keräilytyöhön.

Oulussa, huhtikuulla 1928.

Samuli Paulaharju.

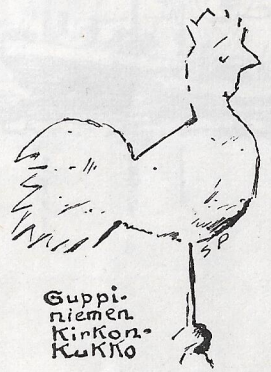

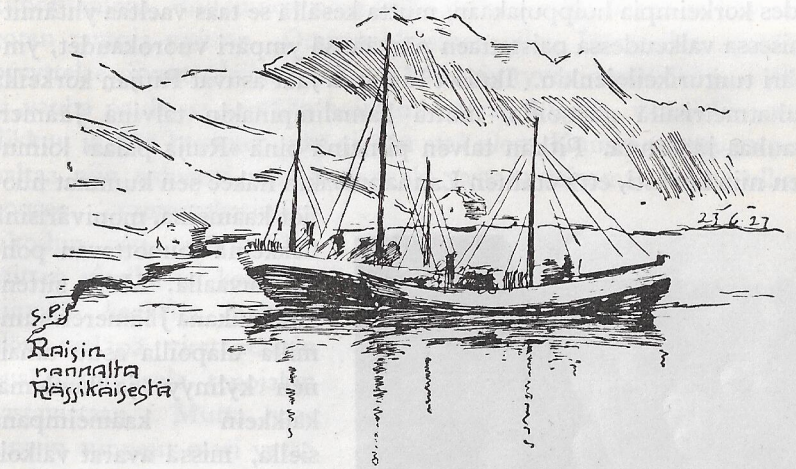

Ruija

Ylhäällä pohjoisessa, Maanselän tunturien yöpuolella, aina Taka-Lapinkin takana, on suuri ja ylpeä maa, paljon kyllä kuultu, mutta harvoin nähty. Suomen-Lapin tunturien nousijalle se vain kaukaa häämöttää korkeiden lumipeitteisten gaissojen piirittäessä ilman äärtä. Taivallettuasi Lappia päin pohjoista kymmenin penikulmin yli tunturien, yli avarien aapojenkin, vielä päiväkaupoin lasketeltuasi Lapin suurien tenojen kanssa kilpaa, saavut sinne, missä kristikansan asustama vanha maailma kokonaan loppuu, ja eteesi avautuu rannaton meri. Tämä pohjoinen maailmanranta, Taka-Lapin laitimmainen reunamaa, on *Ruija*, ja sen ääriä huuhtova ulappa, *Ruijanmeri*, jo vanhastaan kuultu, kolkko *Jäämeri*.

Ihmeellinen on tämä maa. Talvella se torkkuu lumisten tunturiensa takana parikuukautisessa pimeydessä, eikä päivä jaksa hivellä

edes korkeimpia huippujakaan, mutta kesällä se taas vaeltaa yhtämittaisessa valkeudessa paistattaen päiväänsä ympäri vuorokaudet, ympäri tunturikeilojenkin. Ikuiset lumet ja jäät asuvat Ruijan korkeilla tuhatmetrisillä gaissoilla, mutta kamalimpinakin talvina Jäämeri pauhaa jäätönnä. Pitkän talven pimeinä öinä »Ruija palaa» loimuten niin kovasti, että etäinen Lannanmaakin näkee sen kummat nuotiot kaameina, monivärisinä liekkeinä loimottavan pohjan taivaalla. Mutta sittenkin kaukana Jäämeren summilla ulapoilla asuu ainainen kylmyys ja kuolema, kaikkein kaameimpana siellä, missä avarat valkoiset jääkentät kiertävät kristityn jalan käymätöntä maannapaa ja merennapaa.

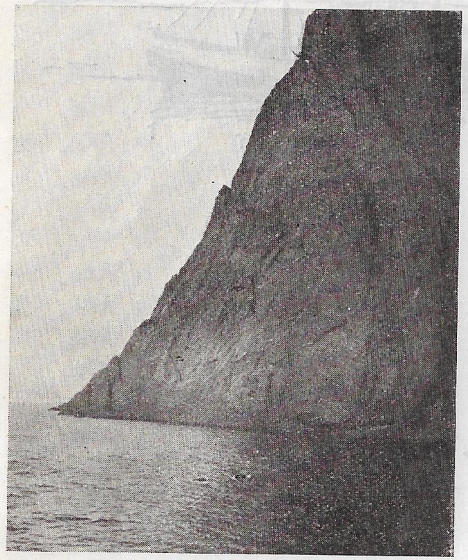

Nordkapin kolkko kalliopahta.

Ruijan ylpeillä rannoilla kaksi vanhaa valtaa ikuisesti kamppailee keskenään. Iankaikkisuudessa perustettu harmaa tunturi uhmailee vielä vanhempaansa, iankaikkista merta, joka oli olemassa jo silloin, kun vielä pimeys oli syvyyden päällä ja Herran henki liikkui vetten päällä. Synkkinä ja jylhinä taivaita tavoittelevat kovat tunturit komottavat meren äärellä nousten mustina ja pystyinä pohjattomista syövereistäkin. Ja meri kokoaa väkensä valtaviksi aaltovuoriksi, joita villeinä ajaa tunturivuoria vastaan, on ajanut kautta maailman aikojen aina uudestaan ja uudestaan, pärskäytellen vaahtopäitään yhä ylemmäksi. Mutta tunturivuoret jurottavat yhtä järkkymättöminä kuin silloinkin, kun heidät Jäämeren vartijoiksi pystytettiin, ylpeinä ja kylminä vain kerta kerralta murskaten ja työntäen takaisin vihaisimmankin vihreäharjaisen hyökkääjän.

Tuulien ja ilmanhenkien yllyttämänä, varsinkin pääpohjaisen

kiihoittamana, Ruijanmeri näin kyllä liikkuu väkipäisenä ja käy raivoten rantoja vastaan. Omissa oloissaan ollen Jäämerikin sentään pysyttelee siivosti alallaan. Mutta kaikkein tyvenimmälläkään säällä ei vanha pauhaaja sentään saata olla aivan levossa, vaan alituisesti liikkuu ja elää huokuen sekä sisään että ulos. Kuusin tunnin se puhaltaa niin vahvasti, että vedenväki vastaan seisomattomana ullina nousee rantamakasiinien siltoihin asti, vyöryy äyräitten vierille ja kohisten kiipeää korkeita pahtoja ylös, vieläpä virstamäärin puskeutuu isoja tenojakin vastavirtaan. Mutta taas kuusin tunnein meri vetää henkeään, ja vesivalta pakenee pois, niin että rantaaitat joutuvat kuiville, pahtaseinät paljastuvat, ja laakeat rantamaat jäävät satasylisinä hieruoina huutamaan alastomuuttaan.

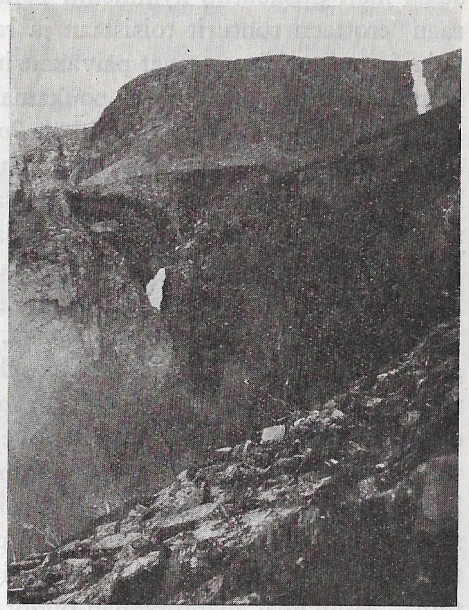

Ruijan jylhää erämaata. Keirajoki Raisin tunturikuiluissa.

Alastomuuttaan huutavat Ruijan kaikki kallioranatkin, jotka äärimmäisessä pohjoislaidassa ovat samassa alkutilassa kuin siihenkin aikaan, kun Jumala sanoi, että vihoittakoon maa ja kasvakoon ruohon, jossa siemen on. Ei kasva puuta harmaa paatinen pohja, eikä tuota ruohoakaan. Kukapa voisikaan ottaa elatuksensa kovasta kalliosta, jota Jäämeren aallot huuhtovat alaisin puolin, ja yläisin puolin pyyhkivät napaseutujen viiltävät viimat. Vain kallioseinien suojaamille rinteille on käkkyräkoivu uskaltanut perustaa vähäisiä seurakuntia, ja hiljaisten lahtipoukamien laitaan on matala maanruoho asuttanut pieniä kesäisiä niittykenttiä. Vasta suurvuonojen perimmäisissä eteläpohjukoissa, mihin eivät napatuulet kovin vihaisina ulotu, harva

koivuouta muuttuu tiheäksi lehtometsäksi, ja petäjäkin nousee rantakankaalle, jopa kiipeää kallion alarinteelle.

Suuri Ruijanmaa on aivan tuntureista rakennettu, merta vain valittu joukkoon, niin että koko Ruija on meren ja tunturien valtava yhteenpano. Etelässä tunturit kyllä käsikädessä täyttävät mantereen seisoen vankkana vartiopiirinä Maa-Lapin rajoilla. Mutta pohjoisessa meri puskeutuu kymmenin penikulmin Ruijan kovaan kamaraan erottaen tunturit toisistaan ja rakennellen monia suuria vuonoja, joita isot laivat saavat päiväkausin ajella, vielä moninkin päivin kolutakseen edes laajimmat poukamat, niinkuin *Jyykeänvuonoa* ja *Naavuonoa*, *Alattiovuonoa* ja pitkää *Porsangeria* sekä *Läijis-* ja *Tenovuonoa* ynnä leveäsuista *Varenkia*. Lukemattomiin mutkiin ja poukamiin meri tunkeutuu rakennellen sataisia salateitä joka suunnalle sekä koverrellen tuhansittain suuria ja pieniä pahtasaaria ja kallionirkkoja pitkin rantapuolia, puhumattakaan monien penikulmien mittaisista suurniemistä, sellaisista kuin *Vuorjenjarga*, *Spierttanjarga*, *Tshorgashnjarga* ja *Varengin niemimaa*. Koko pohjoinen Ruija onkin aivan meren rikkoma, alaston kalliorykelmä, jossa väliin meri kääntyy maahan päin, ja taas vuorostaan maa työntyy mereen käsin, niin että meri ja tunturi kuin piilosilla ollen alituisesti yrittävät eksyttää toinen toistansa. Jylhimmät tunturihuiput kohoavat entisinä vanhanlapin pyhinä korkeuksina, merkillisimmät kalliopahdat komottavat muinaisina lapinkirkkoina, ja komeat pystypäiset, satasyliset vuorentaatot seisovat edesmenneitten lapinäijien kumartamina ylpeinä seitoina. Muutamat merenrannan oudot vuoripatsaat, valkeat dolomiittikeilat, taas ovat ikivanhoja, kiviksi muuttuneita noitaämmiä.

Ja erämaiden villit vedet ryntäävät hurjina alas tunturien pystyjä rinteitä kadoten viimein synkkään mereen. Leveinä kohisevina vaahtovöinä ne saattavat vyöryä pitkin kallion kylkeä, niinkuin suuri valkoinen huntu olisi laskettu harmaan paaden hartioille. Väliin taas tunturien valkeaharjaiset varsat syöksyvät pauhaten kymmenin sylin penkereeltä penkereelle työntyen toisinaan louhikon pohjattomiin pimentoihin niin rajusti, että tunturi vapisee, ja usvainen sauhu vain jää ilmassa värisemään.

Saattaisipa joku uskoton, katsellessaan korkealta tunturilta tätä rikki raastettua, kovien kallioiden täyttämää Ruijan merimaata, saattaisipa miltei luulla, ettei tämä maanpaikka olekaan ihmislapsiansa rakastavan taivaallisen Isän hyviä töitä. Melkeinpä joku voisi arvella, että vanha Saatana, nähdessään Herran valmistaman ihanan maan, ilkeyksissään on puristanut kouristaan Jumalan käsialojen irvikuvan, muka ihmisten asuinmaan hänkin. Saatanan töiksi vanha tarina koettaakin tätä uskotella, muistellen, että kaiken pahuuden Päämies viskasi seitsemännestä taivaasta valtavan, mahtavan kalliojärkäleen, jolla aikoi murskata Jumalan vasta valmiiksi saaman kauniin maan. Mutta Kaikkivaltias esti Saatanan ilkityön ohjaten kallion putoamaan mereen, jossa se räjähti tuhansiksi sirpaleiksi. Ja tästä kalliojärkäleestä tuli Skandinaavian niemimaa. Ruijankin epälukuiset kalliosaaret ja lukemattomat niemet ja vuonot ovat sen pirstoutumia.

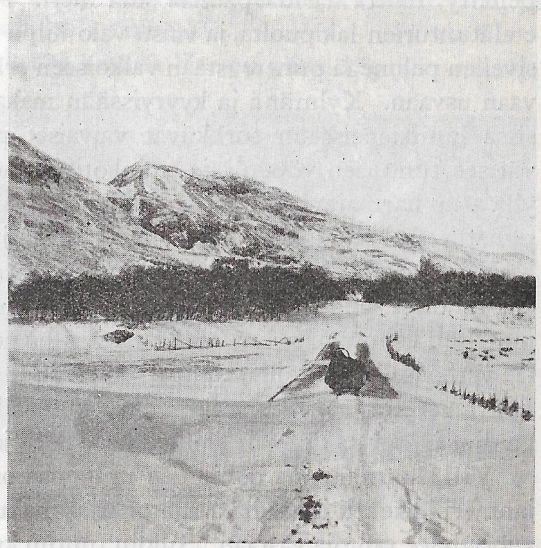

Valolok. Kr. Nissen.

Ruijan talvista tunturimaata. Lemminjoen seutua.

Mutta muinainen muistelus saattaa olla vain tapahtumatonta tarinaa, eikä vanhalla Vastustajalla liene mitään osuutta Ruijan luomistyössä. Tämän tietävät kyllä jo Ruijan vanhat kalamiehetkin. »Jumala se on luonut nämä maat, vaikka ne onkin rumat», Alattion ukkokin ymmärtää, ja Olli Koskamo on taas tutkinut, että tunturien tuhannet kurut ja halkeamat ovat syntyneet silloin, kun Golgatan mäellä tapahtui valtava maanjäristys. Eikä suuri Ruija suinkaan ole epäpätö Jumalankaan luomaksi. Päinvastoin kaikessa kovuudessaan ja kolkkoudessaan tämä kaukainen Jäämeren rantamaa on niin kaunis, että ainoastaan suuri Majesteetti on saattanut tällaista rakentaa, vieläpä vain silloin, kun hän on tahtonut panna kaikkein paras-

tansa. Niinpä hän onkin saanut aikaan vielä monin verroin suurempaa ja syvempää kauneutta kuin Lannanmaan järvimaissa, asettaen täällä käsikkäin kaksi suuruutta: tunturin ja meren, sekä heitä vallitsemaan talven pitkän pimeyden ja kesän erinomaisen kirkkauden.

Valtavana esiintyy Ruijanranta jo talven valkoisissa, kun koko tunturikunta korkeimpia keiloja myöten on talvella ja pakkasella peitetty, mutta äärillä pauhaa sula meri. Päivä vain käy matalana etelätunturien lakipuolta, ja vaisu valo hiipii pitkin talvisia tantereita sivellen pehmeää punerrustaan valkoiseen erämaahan ja meren hallavaan usvaan. Kylmänä ja kyyryissään makaa luminen maa, valkoisissa lumikiepeissään torkkuvat vaivaiset pensaat, kylmänsinisenä värisee tunturien yöpuoli, ja lapinkotien, tunturitalojen, rantakylien yllä asuu harmaita haikupatsaita kohottaen lakkapään latvansa päivän punattavaksi sekä sitten vähitellen häipyen ja yhtyen raskaaseen pakkashuuruiseen ilmanhenkeen, joka vallitsee koko maata. Kaikki elävät oliot puetaan talven huurteiseen turkkiin. Ihmishenkikin puhaltuu esiin pakkashuuruna langeten hienoina lumihiutaleina kaulaa verhoaville vaatteille, tunturikoivutkin huokuvat ja saavat valkean huurreverhon, meri puhaltaa usvaansa maallekin, ja aaltojen talviset pauhut jäätyvät kylmien kallioiden kylkiin ja rantalaitureihin.

Vielä suurempana pohjoinen rantamaa on silloin, kun koko Ruijanmeri läikehtii ja pauhaa vaahtoharjaisina tuntureina, joita napatuuli vyöryttelee rantoja vastaan. Silloin tuntuu kuin Pimeänperän vanhat henget ja meren tursaat pitäisivät suurkisojaan ajellen aalloilla villisti remuten, rääkkyen, ulvoen ja joikaillen. Ja näistä kisoista on vanhimmankin rantaukon paras pysyä erillään. Taivaskin silloin kääriytyy harmaisiin sarkoihin. Mutta napatuuli riepoittelee taivaan paksuja vaippoja raastaen niitä palasiksi gaissojen teräviin huippuihin ja laahaten riekaleita pitkin tunturien kaljuja lakia ja alastomia hartioita.

Mutta kun kerran taas päivä pääsee kiertämään ympäri ilmanääriä, ja kesänteko joutuu Ruijaankin, syöksyy voittamaton elämänhumaus koko tunturimaan ylitse. Lumet ja hanget hajoavat humisten, kevät kiipeää yhä ylemmäksi tunturien vierille, ja tuhannet valkoiset puronauhat puhaltuvat alas korkeuksista, kymmenet hopeasuihkut samalla harmaalla pahtaseinällä vieri vieressä kohisten. Koko ilman täyttää tunturipurojen suuri pauhu. Se on kuin nuoren ke-

vään valtava riemuhuuto sekä talven alta nousevan jylhän tunturin salaperäinen kohina. Kevät huutaa yötä ja päivää, ja kohta asuu rantakentällä täysilehtinen kesä, ja alarinteilläkin ollaan viheriäisessä nuoruudessa. Keskirinteiden koivut odottavat toivorikkaina, ollen jo hiirenkorvalla, mutta ylhäällä metsärajan matalat käkkyröiksi koukistuneet koivuäijät ovat vasta kevään ensi hehkun ihanassa punerruksessa. Sitä ylempänä onkin vielä aivan talven ja lumen valta, ja kaikkein ylimpänä kimaltelee sininen jää.

Silloin taas, kun korkeana kesänä Herran päivä käy yli meren ja maan ja yli korkeimpien gaissojenkin, koko merimaa ja tunturisto verhoutuu siniviittaan, toinen toistaan syvempään. Tumma meri vain välkkyy vihertävänä alhaalla, ja yllä kohoaa sinihaljakkaan vaatehdittu taivas niin ylhäisenä, etteivät ylväät gaissatkaan eivätkä siniset jäätiköt rohkene sitä tavoitella. Mutta sitten illan suussa ja päivän painuessa napameren liepeille tuntuu kuin pyhä hiljaisuus laskeutuisi kaiken ylle. Kaukameri katoaa usvahämyyn, etäiset meritunturit häipyvät hallavaan punasinervään ja vuonontakaiset pahtaseinät välkkyvät herkässä värikkäässä satuloistossa, läheinen maatunturikin saa lumisen lakensa lämpöisenä hehkumaan, vaikka tunturin tyvi asuu tummassa varjossa. Meri punertaa ja sinertää, hohtaa punasinisenä sekä vaalean- ja tummanviheriäisenä, rakentaen kaiken väriloistonsa lävitse kullasta ja hopeasta kimaltelevan sillan suoraan ulapalle painuvaa päivää kohden, ihanan valtatien, jota pitkin väsyneet sielut saattaisivat vaeltaa iankaikkiseen kirkkauteen. Valkeat loukeet, tiirat ja kajavat kiitävät ja keikkuvat punertavassa paisteessa ylös ja alas kuin rauhattomat meren-

Kevätpuroja Keiratunturin rinteellä Raisissa.

henget, niin että vain valkoiset siivet läikähtelevät punahohtoisina soihtuina.

Ja maa ja meri huokuu väkevästi, sillä kaikilla on heidän henkensä. Tunturien turpeen ja käkkyräkoivujen, maaruohon ja vaivaiskasvillisuuden tuoreeseen elämäntuoksuun meri tuo oman voimakkaan osansa. Se on suuren maailmanvallan ja napaseutujen jäisen ulapan aitoa merellistä ilmapiiriä, missä asuu kosteaa suolantuntua ja kalantuntua ja kaiken katoovaisuuden tuntua, ynnä vielä lisäksi rantalaiturien väkevää hajua sekä rantajälleihin kytketyn turskanpaljouden tuoksua. Ja silloin, kun pakovesi on paljastanut laakean rantamaan, hierua antaa vielä joukkoon oman merellisen väkensä, joka lauhkeassa illan ilmassa ja yön tyyneydessä huokuu tavallista vahvemmin.

Ruijan syviltä vuonoilta. Reisivuonon pohjukka Sotkajärven talon luona.

Kajavat ja tiirat, räiskät, riskilät, altit ja alkat sekä kaikenlaiset suuret ja pienet merilinnut ovat tämän pohjoisen maakamaran kaikkein vanhimpia asujaimia ja ensimmäisiä kiinnekirjan omistajia. He ovat jo ikimuistoisista ajoista vallanneet ja merkinneet asuntosijoikseen kaikkein parhaimmat ja jyrkimmät rantakalliot, suuret ja pienet pahtasaaret, palaten aina joka kevät viljelemään näitä kotipenkereitään sekä harjoittamaan merikalastusta, joka ammatti on ikuisista ajoista ollut heidän tärkein elinkeinonsa. Tuhansin, kymmenin, sadoinkin tuhansin ja miljoonin saattaa samalla kallionrinteellä lintukotolaisia majailla. Valkeaksi vain on pahtaseinä majamiesten toimesta sivuttu, ja pengermillä istuu vieri vieressä tuhansittain valkorintaista isäntäväkeä, emäntien ollessa perillisiä saamassa. Toisia lintuja liikkuu ilmassa, toisia keikkuu kuin suuria pumpulipalloja meren pinnalla. Muutamat ovat kalastushommissa,

mutta useimmat vain ilman aikojaan huutavat ja häilläävät merellä tai ilmassa. Mutta jos ohitse kulkeva laiva törähdyksellään säikähdyttää pahtakansan, niin koko kallioseinä ihan lehahtaa lentoon ja alkaa elää ja kuhista kuin suunnaton ampiaispesä. Toinen, kovempi törähdys ajaa esille yhä suuremmat joukot. Pahtaseinän ympäristö on aivan täynnä lentäjiä, siipien suhinaa ja korvia huumaavaa kirkumista, merikin keikkuu kirjavanaan. Mutta pian taas tuhannet tunturilapset rauhoittuvat, lentävät kallionkoloonsa, eivätkä enää muistakaan huutavaa kummitusta.

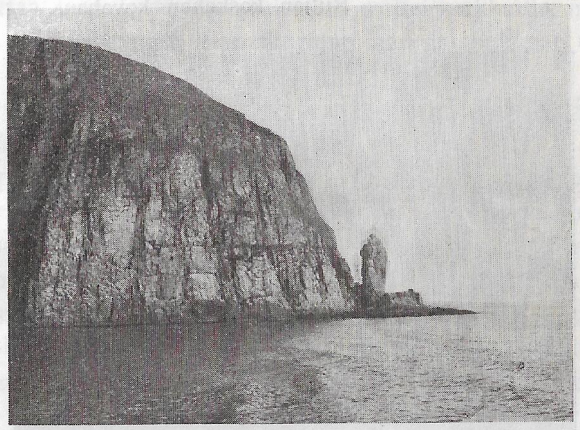

Ruijan jylhiä kalliorantoja. Hjelmsöyn lintupahta.

Ikivanhoina summina aikoina asui näillä autioilla rannoilla lintujen ja petojen kanssa vain peikkoja ja jättiläisiä, yksisilmäisiäkin kummituksia sekä rumia koirankuonolaisia, jotka söivät ihmisiäkin. Täällä pimeässä äärimmäisessä *Ultima-Thulessa* ja *Trollabotnissa*, Noitaperässä ja summassa Sariolassa, tällaiset Jumalan luomat viihtyivät hyvin, hyppien perintötuntureillaan väliin yksijalkaisinakin, nuuskien koirankuonollaan ja ainoalla silmällään kaameasti katsoa tollottaen.* Synnyttivätpä Valkeanmeren rantalaiset valkeakarvaisia sikiöitäkin, ja jylhässä *Rastegaissassa* majaili peloittava tunturiäijä, niinkuin monessa muussakin rumassa kalliossa, Pykeijan *Pahan-äijän-pahdassakin* sekä Alattion merivuorissa. Vesisaaren takana tunturissa, *Merkkivaaran* lähimailla, on vieläkin julmista kivistä kasattu kymmentä syltä korkea keko, kauhea kallionmöhkäle huipussaan. Se on vanhojen köyryjen rakentama *Äijän-* eli *Köyrynkiuas*,

* V. Voionmaa, Suomi Jäämerellä.

vieläkin peloittava paikka, koska sen nokka kylmänäkin talvena pysyy sulana. Knud Leem kyllä yritti väittää, että muistelukset yksisilmäisistä ja karvaisista olioista olisivat vain törkeätä valhetta.* Mutta kyllä kaikki kokenut ihmiskunta arvasi asiat paremmin. Siksipä elävä kristikansa ei juuri uskaltanut lähestyäkään pohjoista hirvitysten valtakuntaa. Se vain manasi tautinsa ja tuskansa sinne

»Pimeähän Pohjolahan,
summahan Sariolahan,
Rutjan koskehen kovahan».

Ruijan tunturiseutua. Pilviäpitelevä Roijalogaissa Raisissa Moskujoen rannalla.

Ja taivaan linnut sinne vain joka kevät lukemattomin parvin laulaen ja soittaen ajoivat aurojaan halki ilmojen. Mutta pimeän saapuessa nekin syksyllä taas äänettöminä tohistivat saman tien takaisin.

Mutta ei kuitenkaan ainoastaan lintujen ja petojen, peikkojen ja kummitusten kotipaikaksi, vaan myöskin kristittyjen ihmislastensa asuinsijoiksi Ruijan Luoja on rakentanut nämä Jäämeren tunturimaatkin. Ei kyllä etelän viljavien vainioiden vakaisille kyntäjille, eikä kukkarantaisten lehtojärvien soutajille, vaan rohkealle ja karaistuneelle väelle, joka tohtii työntyä peikkojen pimeään perukkaan, uskaltaa uhmata julmaa Jäämerta ja pystyy murkussakin vaeltamaan tuntureita, eikä pelkää rakentaa asuinmajaansa kapealle rantakaistaleelle synkkänä uhkaavan pahtaseinän alle, vaikka samassa pahdassa ennen on saattanut asustaa tunturiväkeäkin. Tällaiset ankarat elä-

* Knud Leem, Beskrivelse over Finmarkens Lapper. Kiöbenhavn 1767.

mänehdot Luoja on kaukaiseen merimaakuntaansa asettanut, ja kelvollisten tulijain niestaksi hän on täyttänyt meren kalalla ja kaikenlaisella viljalla, joka kasvaa ja lisääntyy aina lajinsa mukaan. Niin myös tuhannen tuhantiset kalliopahtojen linnut ja tunturien elukat on hänen valtaansa annettu.

Ja maankulkija ihminen on seurannut Luojansa tahtoa, seurannut lintuparvien matkaa ja asuttanut kaukamaata viimein yhtä rintaa lintujen ja peikkojen kanssa. Sillä pystypäinen maankiertäjä, merenkiertäjä, saattaa asua ja etsiä elatuksensa miltei kaikkialla, missä muutkin häntä vähäisemmät luomakunnan kanssa-asukkaat tulevat toimeen.

Jo tuhansia vuosia takaperin, jolloin vielä kummitukset ja jättiläiset olivat Jäämeren maiden täysivaltaisia omistajia, asusteli Ruijan rannoilla lappalaisia. Muinaiset roomalaiset jo tiesivät muisteluksia merkillisestä Pohjanperän kansasta. Kun Englannin kuninkaan palvelukseen mennyt norjalainen Ottar 800-luvun lopulla teki Norjan äärimmäisestä asutusta maasta, Haalogalannista, suuren purjehdusretkensä ympäri koko Ruijan Vienanmerelle, permalaisten maahan, hän kohtasi matkallaan ainoastaan lappalaisia, jotka talvella metsästelivät tuntureilla, mutta kesällä asuivat kalastajina merenrannalla.

Nahkapeittoiset saamelaiset olivatkin satoja, tuhansia vuosia Ruijan rantapeikkojen ainoita asuinkumppaneita. Tänne saakka tämä ihmiskunnan vähäväkinen rajakansa oli vähitellen joutunut raivaamaan peloittavaa perämaata ja valmistamaan sijaa vastatuleville. Olisipa heidät ajettu vieläkin pimeämmille perukoille, ellei ylitse käymätön, ympäri kiertämätön meri olisi tullut vastaan. Ja melkein samoina kummituksina kuin muitakin Noitaperän peikkoja heitä pidettiin. Vielä satoja vuosia Ottarin matkan jälkeen kuultiin näistä Ruijan esikoisihmisistä, että he olivat aivan eriskummallista pahnaa, koska he puhuivatkin niin kummaa kieltä, ettei sitä kukaan kristitty ymmärtänyt, sekä voivottelivat ja ulisivat niinkuin ulvova koira. Mutta Jumalan tekemiksi luontokappaleiksi lappalaiset sentään uskottiin, jopa huomattiin, että he olivat rakennetut Jumalan kuvankin mukaan niinkuin kristityt ihmisetkin, vaikka he olivatkin puetut karvaisiin eläinten nahkoihin.*

* J. E. Rosberg, Petsamon maa.

Staalujen ja muiden pahojen kanssa tapellen lappalaiset saivat täällä elättää henkeänsä, saivat sitten myös aikojen kuluttua ruveta suuria veroja suorittaen hyödyttämään etelän väkevämpiä kansojakin. Sillä joka suunnalta etelästä käsin suuret saaliinhimoiset joukot alkoivat käydä Pohjan perukkaa verottamassa. Toiset ryöstivät merta, toiset merenrannan ja tunturien kansaa. *Norjalaiset* ja *Tanskan* miehet, juovatellen Ottarin ja Thore Hundin jälkiä, tekivät lännestä käsin kaupparetkiä Permaan, samalla verottaen lappalaisia pitkin rantoja. Mutta samoihin aikoihin samoilivat maanpuolelta tunturien ylitse ikivanhat *kveenit*, suuren *Kainuunmaan* miehet, ajaen sekä poroilla että hiihtäen sivakoilla aina merimaihin asti, etsien ja pakottaen piiloisimmatkin lapinsiidat verovelvollisikseen. Myöhemmin idästä tulleet *karjalaiset*, Perman jumalain palvelijain jälkipolvi, joutuivat lapinkävijäin joukkoon, käyden kauppaa ja ryöstäen sekä kiskoen lapinveroa koko Ruijan rannikolta aina Haalogalantiin asti. Sitten heidän perässään pian riensivät Novgorodin *ryssät* luostareineen ja pyhimyksineen, kilisevine kirkonkelloineen ja savuavine tuohuksineen. Viimein ennätti saaliinjaolle *Ruotsikin* jutaen keskimailta vanhojen kveenien polkuja, ja Ruotsin kuninkaan nimissä sitten kuulut *pirkkalaiset* pitivät vallassaan Lapin ja Ruijan laajoja erämaita vuoroin kantaen veroja, vuoroin käyden kauppaa ja kulkien Jäämeren suurilla markkinoilla aina Tromssassa, Alattiossa ja Varengilla asti.

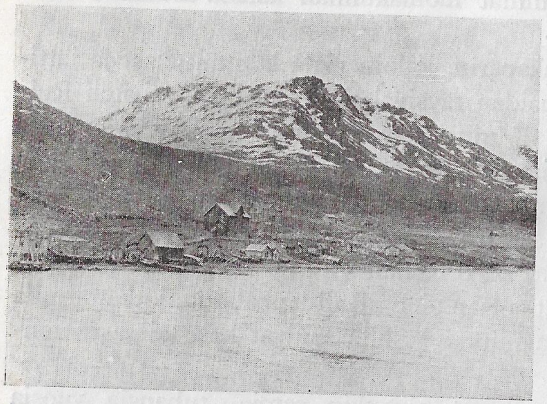

Ruijan tunturirantoja. Bierttavaaran lapinkylä Jyykeänvuonon rannalla.

Pikkuinen kitisevä kotamies sai työntää tukuittain nahkoja ja taljoja kolmenkin valtakunnan veromiehille, majavan, näädän, saukon ja ketunnahkaa, karhun ja peurantaljaa sekä vielä päällisiksi

lintujen höyheniä säkeittäin ynnä mursunnahkaista köyttä kymmenin sylin.* Mutta joskus lappalaiset tuskastuivat alituisiin kiusaajiinsa ja ovelasti saattoivat heitä joukoittain turmioon. Tunturimaissa vieläkin kerrotaan monia, toinen toistaan merkillisempiä muisteluksia ryöstäjäjoukkojen tuhoamisista, milloin jyrkältä kalliopahdalta syöksyttämällä syvyyteen, milloin soudattamalla kuohuvaan kuoleman koskeen, milloin milläkin tavalla. Miltei jokaisella Lapin kolkalla ja jokaisella Ruijan vuonolla on oma hirvittävä »Russepahtansa» tahi kaikki nielevä virrankuilunsa, johon muinaisina aikoina kerrotaan vainolaisia syöstyn.

Toisinaan taas eri valtojen pohjankävijät sattuivat taipaleillaan samoille rannoille tai samoille siidoille. Ja silloin saattoi tulla totinen tappelu. Varsinkin vanhat kveenit ja muinaiset Norjan miehet tuhannet kerrat tuimasti ottivat yhteen. Samoin taas sitten karjalaiset ja ryssät kahisivat norjalaisten kanssa. Varenginvuononkin pohjoisrannalla, nykyisen Vesisaaren kaupungin maalaidalla, norjanmiehet ja karjalaiset olivat kerran ankarasti sotineet ja surmanneet toisiansa, ja suuri joukko kuolleita oli kuopattu tappelukentän laitaan. Tappelun muistoksi oli kentälle pystytetty kivi, korkea paasi, joka vieläkin siinä seisoo Viinikan talon vierillä. Ja kentästä, Viinikan perunapellosta, nousee yhäkin muinaisten torakumppanusten lahonneita luita. Monta muutakin veripäistä yhteenottoa on tapahtunut näillä pimeillä rannoilla. Kova lienee ollut kamppailu silloinkin, kun ryssät 1400-luvulla kerran pakottivat koko norjalaisrannikon kääntymään ainoaan oikeaoppiseen ja autuaaksi tekevään uskoonsa.**

Vainolaisten varalta oli muinaisina aikoina rakennettu pitkin rantamaita tuntureille ja korkeille vaaroille kivisiä nuotiosijoja, joihin vihollisen hyökätessä oli sytytetty merkkitulet lennättämään hätäsanomaa vaara vaaralta yli maan. Sellaisen hätänuotion sijan sanotaan olleen *Kiiperin* luona, toisen Vesisaaren vieressä, *Merkkivaaralla*, kolmannen *Morttisen* tunturin laella, Morttisen kylän lähellä.

Mutta vähitellen vieraat verottajakansat rupesivat omilla joukoillaan asuttamaan Jäämeren ääriä pitääkseen ne lappalaisineen lujemmin vallassaan. Jo 1200-luvun lopulla sanotaan norjalaisia

* V. Voionmaa, Suomi Jäämerellä.
** J. E. Rosberg, Petsamon maa.

asettuneen Ruijan rannoille, ja 1307 norjalais-tanskalaiset pystyttivät isännänpaikakseen Varenginniemen itäkolkkaan pienelle kalliosaarelle *Vuoreijan* linnan, *Vardöhusin*, yrittäen levittää asutustaan ja valtaansa aina Muurmanin rannalle asti. Karjalaiset ja ryssät työnsivät pohjoisia etujoukkojaan ja ryssänuskoa Turjan rannalle, Muurmanille ja Etelä-Varenkiin, ja 1480 vaiheilla venäläiset rakensivat Tuuloman suulle *Kuollan* linnan ottaen haltuunsa norjalaisten persoman Muurmanin ja Turjan rantamaan. Sanotaan karjalaisia ennen asustaneen Ruijan rannoillakin ja Varenginvuonolla, jopa ennen norjalaisten maahan saapumista, jättäen seudulle muistoksi nimiä kuten *Karlebund*, *Karjeli* Varengilla. Joitakuita karjalaisia kerrotaan pitäneen majaa aina Malangenissa asti Tromssan eteläpuolella. *Russekveeneiksi* norjalaiset nimittelivät karjalaisia. Mutta Suomen kveenit, jotka norjalaisten kanssa yhtä rintaa jo Ottarin ajoista olivat verottaneet lappalaisia ja taas kilvan karjalaisten kanssa samoilleet Jäämeren maita, rupesivat varsinaisesti vasta satoja vuosia myöhemmin Ruijan kiintonaisiksi asukkaiksi. Joitakuita pohjankävijä-kveenejä aina silloin tällöin kyllä juuttui Jäämeren ranta-asujiksi vähitellen sulautuen norjalaiseen väestöön, kuten kävi yksityisten karjalaistenkin. *Kvenangenin* vuonokin lienee saanut nimensä muinaisista kveeniäijistä, ja jo 1200-luvulla mainitaan muutamilla Ruijan vuonoilla kveenejä asustaneen.*

Hitaasti kyllä tapahtui kolkkojen rantojen kansoittuminen, sillä pelättyyn maahan monikaan ei halunnut iäkseen jäädä, vaikka siellä kävikin merta ja lappalaisia verottamassa. Norjalaiset saivat tuon tuostakin työntää Ruijaan rangaistusvankejaankin koettaen siten saada valtaamansa kaukamaan kansoitetuksi. Kaikenkaltaisia rikoksentekijöitä tänne tuomittiin ja tuotiin, ja näistä syntyi Ruijan rannoille uusia peloittavia peikkoja.

Satoja vuosia Norja, Ruotsi — ja Suomi — sekä Venäjä riitelivät Jäämerestä ja sen lappalaisrannoista. Norja siinä peri parhaan osan, koko Ruijanmaan Varenginvuonoineen ja maineen aina Ryssän rajaa myöten, ja venäläinen sai tyytyä Kuollan niemimaahan Turjan- ja Muurmaninrantoineen. Mutta Ruotsi ja Suomi lappalaisineen jäivät viimein aivan osattomiksi ikivanhoista takarannoistaan. Knäre-

* Bj. Hofseth, Finmarkens Fremtid, 1919.

din rauhanteossa 1613 Ruotsi työnnettiin pois Jäämerestä, ja Strömstadissa 1751, jolloin Ruotsi taaskin oli huonoissa voimissa, Norja sai kiristetyksi itselleen Koutokeinon ja Kaarasjoen laajat tunturiseudut Tenojokea myöten Ruijan suuriksi takamaiksi. Rajankäynnissä 1826 Norja osasi venäläisen kanssa keinotella niin hyvin, että valtakuntain raja vedettiin Patsjokea myöten ja ajettiin Jäämereen vasta Vuoremajoessa. Vanhan rajanaapurin ja osamiehen, Suomen, mieltä ei asiassa kuultu, joten Suomi menetti viimeisenkin osuutensa Jäämeren rannikon ikivanhaan yhteisalueeseen, sekä Suomen lappalaiset kadottivat merelliset kalastuspaikkansa ja porojensa vanhat kesälaitumet.

Norjan isäntävallassa on siis lopultakin paljon kiistelty, suuri ja ylpeä Ruijanmaa Jäämerineen, tuntureineen ja lappalaisineen.

Mutta täällä, tunturien ja lappalaisten naapureina, Norjan vallassa, asuu vieläkin tuhansia suomalaisia, tunturien takaisia kveenejä, joista monet polveutuvat jo vanhoina aikoina maahan muuttaneista esiukoista.

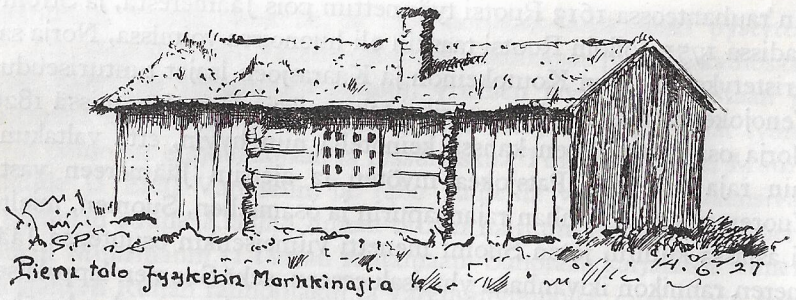

Jyykeå

Koko Peräpohja ja Länsipohja, Ruijanranta ja läntinen Lappi tuntevat *Jyykeän*, maailmanaikaisen markkinapaikan Jäämeren äärillä, läntisellä Ruijanmaalla. Jo satoja vuosia takaperin vanhat pirkkalaiset ja sitten Tornion porvarit ajoivat Jyykeänvuonon pohjapuoliin vaihtamaan tavaroitaan lappalaisten kanssa, ja viimeksi juti tänne koko lähiseutuinen kolmen valtakunnan tunturimaailma ja merikansa.

Hyvä ja vahva oli tänne entisen maakansan jutamakeino. *Muonionjoen* ja *Könkämäenon* suurta reikää vain noustiin ylös *Kilpisjärven* korkealle tunturiselälle, johon Muonion suurkylästä karttui parikymmentä pitkää penikulmaa, ohitse Palojoensuun, Kuttaisen, Enontekiön vanhan Markkinan ja kirkkopaikan sekä Rounajankin muinaisen kirkkokentän. Kilpisjärveltä helposti päästiin rajan ylitse *Kalguenon* latvoille ja Pyhäänoutaan, josta sitten vain kolmisen penikulmaa hyvää vauhtia ja hyviä myötäleitä lasketeltiin alas Kalguenon vankkaa, kautta Kaulatörmän ja Aksukeikkuman, Moskuluokan ja Nolvinkurun aina jokisuulle asti, Jyykeänvuonon rannalle.

Täällä, tuhatmetrisen Falisniemen tunturin juurella, Kalguenon suussa, oli laaja tasainen *Nallavuopion* kenttä, jossa tiedetään jo ainakin 1600-luvulla pidetyn suuria markkinoita, ja aikoinaan olleen koko tunturinalaisen rantakentän piiritettynä porvarien markkinatuvilla ja lukuisilla turvemökeillä. Sanotaanpa lähimailla olleen entisaikaan kirkonkin sekä kalmatievan, johon pitäisi lappalaisia haudatun.

Samoja vanhoja maakeinoja ja jokireikiä, joita Jyykeän markkinamiehet olivat satoja vuosia jutaneet edestakaisin, ja ennen, samoin sadoin vuosin, muinaiset kveenit kulkeneet tunturimaiden lappeja verottamassa sekä vanhojen norjalaisten kanssa toraamassa, samoja entis-isien tuttuja keinoja sitten aikojen kuluttua kveenien jälkeläisetkin taas vaelsivat Jäämerelle nostaen Jyykeänvuonollekin suuria suomalaispesiä.

Jo 1700-luvun alkupuolella, Isonvihan kurjina vuosina, tiedetään suomalaisten ottaneen Jyykeänvuonolla ensimmäiset varmat pirttisijansa. Ensi ukkona lienee täällä raatanut »Kveeni-Mikkeli», *Pellikan Niilan Mikkeli**, joka 1717:n vaiheilla ol ieukkoineen ja seitsemine perillisineen asettunut Jyykeänvuonon pohjaan, rakentanut talon ja ruvennut maksamaan veroa Norjalle sekä käynyt Herran pöydässä norjalaisessa *Muotkan* kirkossa, ainakin kerran, kesällä 1743. Mikkeli äijä, joka oli oikein kuninkaallisessa Ruotsin väessä palvelleen kapteenin poika ja lukkarin tyttären poika, oli kotoisin Tornion tienoilta, pari neljännestä kaupungista länteen käsin. Oli ukko vanha lohenpyytäjä sekä tottunut kirvesmies, joka kyllä kykeni ottamaan kalan merestä sekä pystyttämään pirttinsä Jäämeren alastomalle tunturinvarpaalle. Yksinäisenä rantapörönä lienee Pellikan Mikko saanut koko meriperäänsä vallita. Syrjäpuolisetkin pitivät kveeniäijää vuonon vanhimpana, ruveten sanomaan Jyykeänpohjaa *Pellikanvuonoksi*, jonka nimen perukka piti pitkät ajat.

Tuli pian muitakin suomalaisia samoille suurille rannoille — vanha vihavenäläinen kun oli ottanut koko Suomen kynsiinsä. Jo 1723 mainitaan Jyykeänvuonolla asustaneen 11 suomalaista perhettä, ja 1750 oli niitä 18 huonekuntaa, joista sitten yhä sikisi lisää

* J. Qvigstad, Den kvænske indvandring til Nord-Norge. (Schnitler Dokumenter I), siv. 10.

suomensukua. Vuosien vieriessä vielä juti tunturista uutta kveeniä, toisinaan oikein perhekunnin ja joukkovoimalla, jääden Jyykeän rannoille tahi lähiseuduille, mutta useasti myös painuen merta myöten kauemmaksi, Senjaan, Tromssaan, Hammerfestiin ja yli Ruijan rannikon. Varsinkin vuosina 1863—66 oli kveenivaellus suuri. Niinpä talvella 1865—66 kulki Jyykeänvuonolle ja ohitse 108 henkeä, enimmäkseen kveenejä. Näinpä karttui ja sikiytyi Jyykeän rantamille suomalaisväkeä, niin että 1845 sen pääluvuksi merkittiin 436 sekä 1855 jo 719. Ja taas kymmenen vuoden perästä oli Pellikan äijän kansakuntaa vuonon vierillä 734 sielua, vaikka sitten jo kumminkin 1910 lasketaan kveenien luku vain 611:ksi.*

Olmavankan satamasta.

Siellä täällä suuren vuonon rantakentillä ovat tunturista tulleet löytäneet asuinsijansa. Länsipuolellakin, *Muotkan* kauniilla kirkkorannalla, *Voivuonossa*, *Vuosvankassa* ja vuononperän *Vieksikentässä* asustaa suomensukua. Samoin taas itärannan monissa lahtipoukamissa, *Juovankassa*, *Kaivuonossa*, *Olmavankassa* ja muissakin on kveenien vanhaa pahnaa.

Mutta kaikkein suurin ja ehjin suomalaisten seura on kokoontunut Jyykeän ikivanhaan markkinaseutuun, Kalguenon suupuolelle. Kymmenlukuisin pirttikunnin täällä vielä kveenien savut nousevat yksin *Markkinankin* lavealla rantakankaalla, jossa pikku pirtti sivuaa toistaan. Ja lisäjoukkoa on piiloutunut *Leppäjoen* metsistöön, lappien seuraan *Outaperälle* sekä Kalguenon taakse *Apajan* mataliin koivuviitoihin tunturien ja lappalaisten vieruskumppaneiksi.

* J. Qvigstad, ed. m. teos. s. 66. y. m.

Mutta muinaisina aikoina, jo ainakin Nallavuopion vanhimpina markkinapäivinä, kun kaikki maa vielä kuului *Kalsan* suohkanaan, oli Jyykeän koko markkinaseutu aivan vain lappalaisten asuinmaana, nykyinenkin Markkinasiljo autiona mäntykankaana. Mutta ennustipa kerran vanha lapinnoita, makasi lovessa, puhutteli edesmenneitä, ennusti ja sanoi:

— Tähän pittää tuleman vielä nurkka nurkan vierhen ja skorsteeni skorsteenin vierhen . . . Tästä pitävät esivallat mennä ja tulivenheet tulla, ja esivallat pitävät lakia ja tinkaa pitämän . . . Ja viimeksi pittää tähän hirttupuu laitettaman ja ihminen hirtettämän . . . Ja sitten pitää maailman loppu tulemhan.

Hirttopuuta vaille onkin vanhan lapintietäjän ennustus jo pilkulleen toteutunut. Mutta aikoja kyllä ennätti vieriä ja vuosisadatkin juovatella toisiaan, ennenkuin ennustus rupesi täyttymään.

Ensi eläjänä sanotaan Markkinasiljolla asustaneen *Markkina-Makreetan*. Hän oli vain yksinäinen Makreeta muori, jolla oli pieni turvekammi, muuan lehmänkanttura turvekömmänässä ja renkimiehen tapaisena suomalainen *Elsan-Jaako*. Penikulman päästä, Kalguenon nousulta, Lullin luota, Makreeta hankki lehmälleen heiniä. Mutta kerran niittymatkallaan muori hukkui enon kuohuihin, ja Elsan-Jaakon renkyminenkin loppui.

Markkina-Makreetan turvekammin naapuriksi istutti jo aikaisin mökkinsä luokan laitamalle vanha Kaakamosta lähtenyt *Järkkä-Jussa*. Sitten saman kömmäkön isännäksi tuli Jussan poika, *Pohjasen Nikuksi* nimitetty kaakamolainen, joka jo nuorena ollessaan oli Kaakamon Israelin ajopoikana kierrellyt kaukaiset Hämeetkin, kun iso Israeli sieltä kävi ostelemassa kaupantavaroita. Eteläiset Hämeet kierrellyt Pohjasen poika pysyi sitten kyllä merenrantamökissään, sai norjalaissekaisen emännän, kalasteli meressä ja askarteli puuastioita myytäväksikin, kävipä kansalle jumalansanaakin sarnaamassa.

Näihin aikoihin melkein koko *Nortto-Norja* oli yhden ainoan miehen hallussa, ainakin Muotkan kirkkokunta ja Kalsan suohkana, jonka pääkirkko oli Tromssan aavalla. Tämä mahtava mies, monen suohkanan herra, oli *Haaki-vainaa*, Muotkan Kariniemessä asuva suuri kauppamies Hagen, *Niemikuninkaaksi* nimitetty. Haaki-äijällä oli kolme tytärtä, ja niin upporikas ukko oli, että saattoi joka tyttärelleen antaa myötäjäisiksi kuusikymmentäkaksi maata. Mutta silti

isorikas saattoi suuttua, kun Speinin Oula kerran sysiä polttaessaan päästi tulen Apajan männikköön polttaen sen rantaan asti, niin että »tyhjä tuhat jääthin». Suuttui Niemikuningas ja aikoi laittaa Oulan »slaaverhin». Mutta Oula-äijä ei kuin joikasteli vain:

»Haaki kyllä on vihassa nokko,
mutta vanha on Speinin Oula
slaaverhin lähteä nokko».

Kieruan kirkolta tullut kaupanmies, *Alfred Rasch* eli *Vanha-Raska*, sai yhden Niemikuninkaan tyttären, *Ane-Lisan*, ynnä 62 maata eli koko Kalguenon vankan Suomen ja Ruotsin rajoja myöten tuntureineen ja merenrantoineen, Markkinoineen, Markkina-Makreetoineen ja Järkkä-Jussoineen. Vanha-Raska tuli Jyykeään ja rakensi 1840 vaiheilla Markkinakentän laitaan, sataman äärelle, komean kartanon, teki kauppaa lappalaisten, suomalaisten ja Tornion porvarien kanssa ja tuli yhä rikkaammaksi, nousten Jyykeän markkinakentän uudeksi *Niemikuninkaaksi*.

Mutta tapahtuipa siinä 1840-luvun lopulla, kun Jyykeässä pidettiin suuria marraskuun markkinoita ja Raska-porvari istui isojen herrojen kanssa kamarissaan ryypiskelemässä, että huoneeseen astui päihtynyt lapinäijä, vanha rukka päällään, vielä vitsavanteella vyötetty. Rukka-äijä pyysi saada nukkua talon pirtissä, mutta Raska-äijä ylimielisenä tarttui vieraan vitsavyöhön heittäen hänet yön selkään. Silloin ulos ajettu lapinukko, joka oli itse *Fjeltner*-pappi Ruotsin-Lapista*, noitui ja manasi:

— Kyllä sie minut ovesta panet ulos, mutta sie itte piät tuleman ulos, kussa ei ovea ole . . . Kun mie lähen ja jouvun yötä ulkona olemhan, niin jouvut siekin olemhan taivhan alla.

Ja juopunut lapinpappi meni markkinalappalaisten luokse, joikasi siellä vahvasti, koppasi kouraansa kolme lastua, lennätti yhden Raskan kartanoa kohden sanoen: »Ei piä ihmisiä surmata!» Sitten pappi lennätti toisen lastun kieltäen: »Ei piä tuli tulla!» Lennättipä ukko vielä kolmannenkin huutaen kovasti: »Tuuli tulla pittää . . . aina jotakin jääpi!»

* Tarkoittanee lappalaissyntyistä Ruotsin-Lapin Sorselen pappia, A. Fjellneriä (1795—1876).

Tulikin tuuli, jopa aivan jouluaamuna. Jo jouluaaton iltamyöhäisenä Outaperän lappalaiset, Tomma-äijä ja vanha Marja-muori, kuulivat Leppäluokan männiköstä, Jyykeän markkinatieltä, merkillistä menoa, niinkuin olisi monin raidoin ajettu. Oli kaunis ja tyven kuutamoyö. Raito toisensa jälkeen menee ohitse, niin että ryske vain kuuluu, kellon kalke ja ahkioiden pieksäntä. Maa vain tärisee ja kuuluu outoa puhetta, ja yhä raitoja tulee ja menee, vaikka ei mitään näy . . . Outaperän Tomma ja Marja-muori kyllä kuulivat ja ymmärsivät, että siinä oli outo väki liikkeellä.

Alfred Rasch, »Vanha Raska».

Ja aamulla ani varhain, kun lyhyen päivän koitto oli juuri heräämässä, mutta Raskan talo vielä nukkui, tuli lounaasta pitkin vuononreikää hirmuinen tuulenrossa ja kiiti kiljuen pitkin rantaa, kunnes yhtäkkiä vinkaisi, pyörähti ja tarttui Raskan suureen lohtatalon temmaten sen kerrassaan pohjakiviä myöten matkaansa ja hajoittaen pitkin Markkinavaaran männiköitä. Ihmisille tuuli ei tehnyt vahinkoa, lohdassa nukkuvan tyttärenkin työnsi vain sänkyineen hangelle. Eikä tehnyt iili ilkeyttä kenellekään muille, eräästä markkinatuvasta vain kohautti kattoa ja pisti ison kiven hyllylle.

Mutta kauhistuen naapurit tätä katsoivat, vielä enemmän, kun he olivat nähneet tuulen matkassa oudon liikaelävän, niinkuin ison mustan variksen. Siitä kaikki kyllä arvasivat, että tämä oli vitsavöisen lapinpapin tekoja.

Koko joulupyhät Raska-äijä sai keräillä tavaroitaan tunturista Markkina-Makreeta ja Outaperän lappalaiset apumiehinään. Mutta pian iso rikas taas oli jalkeillaan ja rakennutti kahta komeamman ja isomman lohtatalon samoille sijoille. Kaksi Suomen miestäkin oli siinä kirveineen kalkuttamassa. Eikä tähän taloon enää pahat puuskat pystyneet. Sillä rakennuksen pohjaa pantaessa *Riikan Antti*, tietoveeni, manasi:

— Panemma nyt semmoisen pohjan, ettei saatanan voimat sitä hajota.

Sama Vanhan-Raskan rakennuttama talo komottaa vieläkin kylän pohjoispäässä suurena ja valkeana ja koko kentän komeana, niin että outokin heti huomaa, missä Niemikuninkaan suku majailee.

Vähitellen karttui markkinakentälle, Vanhan-Raskan valtamaalle, lisäkansaa ja pirttipahasta. Tunturi yhä tuotti kveeniä, ja Kalgueno ohjasi sitä suupuolelleen. Varsinkin 1860-luvun huonot vuodet työnsivät maakansaa meren rannalle. Muoniosta saapui *Päkin Kalla* rötistäen olinsijansa markkinasiljon laitaan, tuli myöskin ylitorniolainen Kusto-ukko, *Markkina-Kustoksi* sanottu, kuusamolaisen Kaisamuorinsa kanssa, tuli Pajalan nikkarimies, *Jussa Holma*, jonka neljä poikaa, vuoro vuoroonsa, hukkui mereen, kaksikin kerrallaan, ja niin tuli myös tyrnäväläinen *Könö-Matti* kemiläisen Kustaavansa kanssa asettuen aluksi Pohjasen Nikun taloon. Sitten, 1864, saapui lapinäijien poroahkioissa ajellen Pajalan Junosuvannon mainio rautamies, *Iisakki Seppälä*, eukkoineen ja seitsemine lapsineen, asettuen hänkin ensin Pohjasen Nikun hoiviin, kunnes sai oman talon jokisuulle, *Lauttaplassiin*. Tuli toinenkin *Iisakki*, Muonion *Grape*-ukko, Enontekiön entisen papin jälkimiehiä, jonka sisar, Juusefiina, oli Päkin Kallan emäntänä, sekä pystytti pirttinsä kentälle 1868. Samoihin aikoihin sanotaan *Karvosen Jussankin* jutaneen Pajalan korpimaista, ja vielä samojen huonojen aikojen ajamia olivat *Klaavun* veljekset, joista *Matti* maatui Markkinaan, *Heikin* ja *Kuston* mennessä Vieksikenttään ja *Iiskon* jutaessa Juovankkaan.

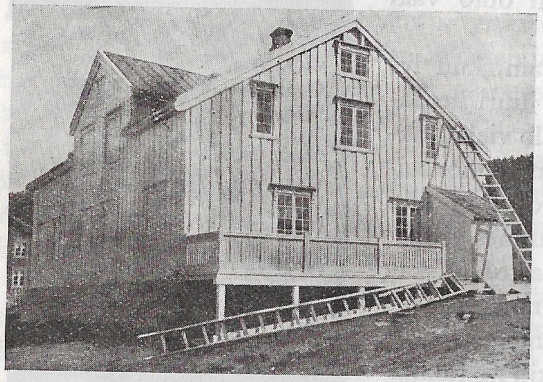

Raschin talo Jyykeän Markkinasta.

Kaikki nämä entiset ukot ovat jo huokaisseet henkensä ja makaavat siunatussa maassa. Vanha-Raska sinne joutui 1890:n tienoissa

77-vuotiaana, jopa Vanhan-Raskan poikakin, *Rasmus Rasch*, kesällä 1927 87:n ikäisenä vanhuksena. Uusi polvi, ikäihmisinä jo sekin, ahertaa samoilla kentillä uusien tunturintakaisten tulokasten rinnalla.

Kentän vanhimpana vaarina Rasmus-äijän kuoltua köppelehtii kyläkadulla 85-vuotias *Erkki Karvonen*, yksinäinen mökin ukko, jonka neljä poikaa jo elää kukin oman kotinsa isäntänä, toiset Markkinassa, toiset Outaperällä. Mutta ensimmäisinä ikämiehinä liikkuvat kylässä Seppälän Iisakin pojat, *Erkki*, *Heikki* ja *Jaako*, jotka yksinäisestä Lauttarannasta ovat siirtyneet ja rakentaneet kukin oman talonsa yhteiseen kyläpiiriin. Onpa Heikki aikoinaan ollut sellainen mies, että on saanut talonsa emännäksi itse Vanhan-Raskan tyttären, joka vieläkin kauniina ja valkoisena Anttuunamuorina hallitsee Henrik Isaksenin kotia.

Seppälän veljeksiä, Erkki, Heikki ja Jaako, Jyykeän Markkinasta.

Seppälät ovat olleetkin miestä parempia jo Junosuvannon rautaisilla sydänmaillakin asuessaan. Siellä jo muinaisina aikoina suvun miehet polvi polvelta pysyivät raudantuttuina. Muuankin, *Lasun-Lassiksi* sanottu, oli niin kuulu, että kutsuttiin kerran Köngäsen ruukkiin, kun ei Ruotsista tuotu mestari kyennyt vasta saatua konetta puulaamaan kokoon. Lasun seppä katsoi ja tutki koko hoidon pannen heti paikalla sen hyrräämään. Ruukin patruuna oli hyvillään ja sanoi: »Se on seppä Junosuvannosta, ja se pittää olla Seppälä». Ja näin Lasusta tuli *Seppälä*. Tämän Lasu-äijän poika oli Iisakki, joka sitten nöyrinä vuosina, kun vielä tulipalo hävitti omaisuuden, alasimineen ja ruuvipenkkeineen, palkeineen ja perheineen muutti Jyykeään. Täällä Pajalan mies pian pystytti oman pajansa, jossa Junosuvannosta tuotu alasin alkoi taas helkkyä ja vanhat kotipalkeet puhaltaa. Sama alasin helisee ja samat palkeet puhkuvat vieläkin

Jaako Seppälän pajassa. Ja Seppälän seppien vasaran kalke kaikuu kauempanakin. Vanhin Iisakinpoika, *Iisakki*, meni vasaroineen Kieruaan, *Olli* siirtyi Raisinvuonolle, ja Erkin kahdella pojalla on Honningsvaagissa iso konepaja. Mutta muuan Kieruan Iisakin perillinen, *Leunard*, lennähti Alaskaan, tullen siellä niin jaloksi koiranajajaksi, että häntä mainotaan yli maailman.

Antona Rasch, Vanhan-Raskan tytär, nuorena. Nyk. Heikki Seppälän emäntänä.

Kylän iällisten miesten joukossa nähdään myöskin *Juhan-Eerik Grape*, Iisakinpoika, Pohjasen Nikun vävymies, ja ikäukkojen seuraan pyrkii *Päkin Petterikin* sekä Klaavun kaksi jälkeläistä, *Lassi* ja *Jussa*, ja ikäeukkona elää kylän keskellä *Tomman Iita*, edesmenneen tyrnäväläisen Könö-Matin tytär, pienen talon leskivaimo. Muut kveenipirttien savunpitäjät ovat nuorempaa kantaa, Seppäläin poikia tai vävyjä, joukossa joku myöhemmin tullut *Janne Soini* sekä suomalaisen nainut norjanmies, kuten Hans Gode ja Paakari Gode tai lapinsukuinen Jaakop-Uula ja Parakan Mikon sisarenpoika, Kanutan Jussa. Metsän varjossa vain elelee erillään Rantsilan Mankilasta aikoinaan tulleen *Lampelan Aapon* jälkijoukko, ja taas toisaalla syrjässä, yksinäisellä tunturirannalla, asustaa aikoja edesmenneen *Kyssi-Pekan* pojanpoika, harppuneerina Jäämerta kierrellyt *Jänssi* pienen perheensä kanssa.

Mutta Outaperän hietaluokkaisille Leppäjokivarsille on joutunut Iin-kirkon-läänistä lähteneen *Pyörälän Heikin* poika Eevi lapinsukuisine emäntineen. Tavataan täällä Karvosen Erkin poikiakin kaksittain sekä vanha *Tommas-Anna*, lapinmuoriksi muuttunut, Tornion Pellosta saapuneen *Kristiinan* tyttärentytär. On täällä sitten sekasukuista Hans-Helmeriä, Oulan-Alettaa, Heikin-Niilaa . . . Apajan vanhana asuu *Päkin Juhan-Petteri*, raamatunmies, sunnuntaiseurojen pitäjä, Ylimuoniosta tulleen Palovaaran Uulan pojanpoika, jonka poika, *Johan Beck*, taas on Markkinassa kauppamiehenä, *Kauppa-Juhanina* kilpaillen norjalaisen Dregerin kanssa. Muonion pahnaa on *Päkin Jaakokin*, Markkinassa asuvan Kallan poika, ja Suomesta pohjautuu moni muukin apajalainen, *Ollin-Jussa*, *Maija-muori* ja *Hans-Juhanin Marja*, *Könö-Matin Kustaava* ynnä *Peterin-Sellakin Sula-Sakareineen*. Pikku pikkuruisen pirtin emäntä, *Pirri-Pekan Eevakin*, vanha pyöreä muori, kahden miesvainajan leski, on suomenlähtöä, kymmenvuotisena tyttärenä tullut tunturilappalaisen, Paatson Pietin, matkassa Enontekiön vanhasta Markkinasta Patsivuonon lappalaiselle ruokkotytöksi ja sieltä viimein joutunut Jyykeänvuonolle. Monet Apajan lappalaiset, Peeri-Jussat, Peeri-Lassit ja Peeri-Jaakot, ovat vain lappeja, mutta toiset taas, kuten *Tommas-Tomma* ja *Tommas-Nils-Heikki* hajahtavat suomen sukuun.

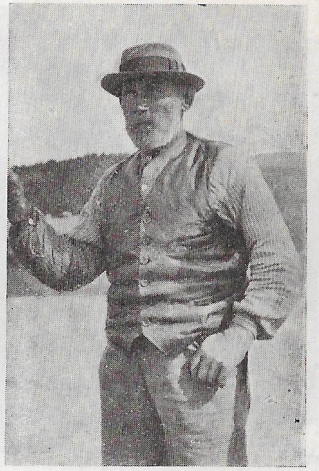

Juhan-Eerik Grape, Jyykeän Markkinan isäntiä.

Mutta entisen saarnamiehen, *Tarkan-Petterin*, pojan, *Jussa*-vainajan, joukko yökottelee yksinänsä Falisniemen tunturin tyvellä, Nallavuopion takana, ja niemen nokassa kyhjöttää norjalaisen Nils Mikkelsenin mökki.

Tämä on Jyykeän markkinamaan pirttikansa, melkein kokonaan suomalaisista koottu. Mutta Muotkan rannalla ja Kariniemen kaltaalla elää Ruotsin puolen kveeniukon, *Parakan Mikon*, »jumalattoman suomalaisen» jälkeläisiä, samoin *Iisakin-Lassin* — jonka tyttäriä on Rasmus Raschin leskikin, Karoliina, Markkinassa — ja *Iisakin-Iisakin* perikuntaa, ynnä *Pyörnyn Iiskon* jälkipahnaa, sekä vielä *Juhan-Iiverin*, *Mooseksen Kaarelin* ja *Lars-Mooseksen* jälkeen jääneitä sieluja. Voivuonossa pitävät majaa *Lassin Hannun* ja *Alatalon Hannun-Hannun* jälkimiehet, ja on siellä vielä Parakan Mikon *Petterin* perillisiä sekä muuan *Sammun-Sammu*-äijä. Vuosvankassa etsii elatustaan kaakamolaisen *Pojakan Nils-Eerikin* sukukunta, ja ennen siellä asusteli *Hans Heiskala*, Vojakkalan mies, jonka jälki-

joukkoa on levinnyt ympäri Jyykeää. Vuonon pitkässä perässä, Vieksikentässä, tavattiin entisaikaan *Klaavun-Heikkiä* ja *Kustoa, Lehon Iiskoa, Saukkosen Peeraa* ja *Hannua*, jotka jo kaikki ovat autuaassa menneisyydessä, Saukkosen Peerakin, vaikka eli 102 vuoden vanhaksi ja ennätti laittaa itselleen jo neljä ruumisarkkuakin. Mutta jälkipolvi sielläkin jatkaa isien töitä. Juovankassa aherteli aikoinaan ainakin *Klaavun-Iisko* rakentaen pirttiä ja muuta pöksää sekä siittäen poikia Jäämerelle. Olmavankassa ja Bierttavaarassa vallitsevan lapinväen seurassa on asumaoikeuden saanut vain jokunen kveeni, samoin kuin Kuotsavuopiossakin, jossa elelee *Luukkaan Jussa*, vanha suutari, entisen Tornion porvarin Luukkaan Erkin poika jälkeläisineen ynnä muuan Iisakin-Iisakin jälkipahnaa. Suoloniemessä asuu Päkinsukuinen *Erkun-Kalla* sekä Staaluvankassa ahertaa sata vuotta takaperin tulleen ison-väkevän Kittilän miehen *Jaako Kittilän* perillisiä, ja ympäri vuonoa siellä täällä tavataan *Ahoja* ynnä *Lehtoja*.

Jyykeän Apajan koulupoikia ja -tyttöjä kotimatkalla.

Mahtavat ovat nämä maanääret, jotka Jyykeän kansakunta on katsonut sopiviksi olinsijoikseen. Kahdeksin, yhdeksin penikulmin puskeutuu Jyykeänvuono kaikkein korkeimpien ja jylhimpien tunturien kapeaan kuiluun. Siellä täällä jokien ja purojen suussa on vain pieniä ihmisenoltavia kenttiä, mutta kohta takana nousee harmaa kova kallio. Muotkan kirkkokylälläkin on ainoastaan kapea rantamaa asuttavanaan, mutta siihen vain on nostettu monet valkeat talot, kauppakartanot, koulut, kirkot ja sairashuoneet, nurmikot ja koivikot sekä tunturiin vetävä maantie. Ahtaassa Koppangenissa luminen tunturi seisoo melkein seinän takana, ja talvihanki makaa lehteä kasvattavan koivun juurella, ja tunturin rotkosta loistaa sininen jää. Mutta vielä jylhempi ja ylpeämpi on Vuosvankan asuinpaikka kahden kamalan tunturin kurussa. Ihan vieressä komottaa Vuosvaaran kivimuuri nousten satasylisenä suoraan merestä mustana ja

julmana kuin päälle paukahtaakseen. Parikymmentä pauhaavaa tunturipuroa syöksyy rinnakkain seinää alas huutaen yötä päivää, ja talvisin taas vyöryy tunturista tavattomia lumiritoja laaksoon, niin että talotkin ovat vaarassa. Jyykeän Markkina-kylällä ei kyllä ole tällaista vaaranpaikkaa, sillä täällä on kansalla nokko sijaa siirtyä etemmäksi tunturista ja peloittavan pahtaseinän vierestä. Mutta suuret ja kovat ovat Markkina-maatakin vartioivat tunturit. Koko kylä ja kentän kansa asuu ylet aikojaan varsin ylhäisen ja korkealle pyrkivän joukon seurapiirissä. Jopa valiojoukon. Kylän takana maanpuolella nostaa *Aitikka* valkean kiireensä neljänneksen toistatuhatta metriä korkealle katsellen yli *Palkkisvaaran* ja *Vaattovaaran*. Eteläsuunnalta, Kalguenon tuolta puolen, toinen toisensa takaa ja olkapäiden ylitse kuin varpailleen kohoutuen katsovat ja kurkistelevat *Stuorraoivi, Kuhkislomavaara, Apajavaara* ja *Kitsivaara* sekä kummannäköinen *Jorbotshohka* sorvattuine pykälätorneineen, ynnä suuri, merestä nouseva *Falisniemenvaara*. Yhtä valtavina komottavat vuonontakaisetkin tunturit, toiset katsoen penikulmien päästä. Sieltä silmää *Vuosvaarakin*, joka on röyhyinen kuin Siinainvuori, sieltä näkyy komea *Kjosinvaara*, vielä *Ruikkatavaara, Nallavaara* ja *Ritsavaara* sekä eteläisimpänä outo tornikattoinen *Kirkkovaara* ja *Kellostapuli*. Kaikkein kauimpaa sinivalkoisten tunturien takaisesta taivaan vaalakkasinestä hohtaa valtava, lähes kaksituhantinen jääkattoinen *Jäggevarre*, koko Jyykeän niemennön taivahaisin tunturi, korkein koko Ruijassakin.

Jyykeänvuonon pilviin kohoavia tuntureita. Jääpeitteinen tunturi Koppangenin luona.

Tavattomia, toiselle tuhannelle nousevia lumiharjaisia taivaan-

pankkoja ovat melkein kaikki Jyykeän tunturit. Tuimina ja terävinä ne puhkovat taivasta sekä heittävät villejä äkkisyöksyjä, ja valtaville hartioilleen ne kasaavat julmia jäätikkökenttiä ja lumilakeuksia, jotka saattavat ihmissielujakin nielaista iankaikkiseen kitaansa. Skuonna-Niilaksenkin, tunturilappalaisen Vasara-sukua, Jorbotshohkan jääerämaa seitsemänkymmentä vuotta takaperin kadotti, niin ettei kuunaan löytynyt. Koira vain palasi yksinään takaisin valittamaan vahvana olevalle vaimolle asiaa. Voi tyly tunturi tehdä sellaisenkin tuhotyön kuin ruma Vuosvaara entisinä aikoina. Rapea vuosisata vain on kulunut, kun kallion kauhea kylki paukahti mereen roiskauttaen niin valtavan vesivuoren, että koko Vuosvankan lappalaiskylä törmiä myöten huuhtoutui aaltoihin ja hukkui. Vain pienen pieni lappalainen, Jusoppi Jaakopinpoika, keikutteli kiedgamessaan ihmisten ilmoille, eläen ikäihmiseksi ja kuollen nelisenkymmentä vuotta takaperin.

Tuntureilla on kesät talvet luminen hattu hartioillaan, mutta sulin jaloin ne kahlaavat talvellakin sulassa meressä, vaikka jää ja lumikinos peittääkin varpaita. Vuono on aina sulana. Vain Vieksikentän perukan talvi kattaa jäisellä kannella penikulmaa pitkälti, niin ettei laiva saata liikkua. Mutta monesti kylänmiehet puhkaisevat jään omalla murtajallaan: lyövät otringin kivilastiin ja sitten pitkillä köysillä miesvoimin vetävät sitä, niin että jää rikkoutuu rutisten. Mutta kolmattasataa vuotta takaperin sanotaan vuononperän jäätyneen *Halkeimeenkiveen* asti, joka on itärannalla kahden penikulman päässä Vieksikentästä.

Pieni perunatilkku tuvan takana tai kyläkadun vieressä on jyykeäläisen tavallisin peltohoito. Keväällä, kun päivä on kuivannut ja lämmittänyt kentän, häärii koko talonväki pienen kynnöksensä kylvötyössä, toiset kuokalla kaivaen vakoa, toiset kantaen korilla lantaa, kolmannet kylväen siementä ja neljännet kuokkien vakoa umpeen. Usein kevät voi viivästyttää työn kesäkuun loppupäiviinkin. Viisin-, kuusinkertaisen sadon maa antaa hoitajalleen, ja markkinakentän muokkaajien vuositulo on kolme-, neljäsataa perunakiloa.

Entisaikainen Jyykeän mies viljeli ohraakin saaden siitä vähän leivän apua. Ulkona hän vain kuivasi viljansa ja tiheälattiaisessa »loovassa» pieksi jyvät irti. Palovaaran äijä Apajassa jauhoi saantinsa käsikivillä, mutta oli Jyykeän rannoilla pieniä vesikiviäkin. Lassin-

Hannulla ja Hannun-Hannulla Voivuonossa oli kummallakin pieni härkinmylly, Kvalviikissä jauhoivat Mortta-vainaan sekä Monsan-Heikin myllyt, ja Kuolpavankan purossa kitkutteli Klaavun-Kuston pieni jauhokivi ja vesisaha. Mutta kun ryssä rupesi täysin laivoin kuljettamaan halpoja jauhojansa yli Ruijan, lakkasi oma pelto tuottamasta ohraa, ja siitä myllytkin seisahtuivat ja hävisivät. Ohrapellot joutuivat tuottamaan perunaa tahi jäivät kasvattamaan heinää karjalle. Suuria ei kyllä tarvitse karjallekaan tuottaa, sillä jyykeäläisen navettakunta ei ole kovin lukuisa. Lehmä, pari, joskus kolme vain ynisee matalassa turvekattoisessa navetassa, ja tunturijokien varsilta haalitaan niiden parhain heinärehu. Markkina-miehetkin ovat raajineet niittyhoitonsa aina penikulman, parin päähän Kalguenon vankkaan. Ovatpa muutamat saaneet niittymaalleen *kesätuvankin*, johon koko väellä voidaan muuttaa kesäkaudeksi asustelemaan karjan käydessä lähilaitumilla metsässä.

Jäämeren suunnattomat kalaparvet eivät osu eivätkä ennätäkään Jyykeän syvään vuononpohjaan. Niin paljon vain kalaa liikkuu vuonossakin, että jyykeäläinen saa sitä omiksi tarpeikseen sekä aina keittokattilaansakin, milloin turskaa ja saitaa, milloin taas ponnikkaa, ahventa ja tainariakin sekä syksyllä suurin määrin rasvasilliä. Pitää vain varoa, ettei taitamattomasti mene pyytöön. Saukkosen Peerakin merelle mennessään piti parhaana pyörtää takaisin, jos variksia, korttolintuja, tuli vastaan, ja niin teki Vanha-Vuollokin. Vanha-Raska taas oli äkäinen, jos häneltä kalalle lähtiessä joku kävi etukäteen pyytämässä keittokalaa. Mutta kun jyykeäläinen tahtoo ottaa osaa suurkalastukseen, hän saa ajaa Lofooteille tahi jutaa Ruijaan Honningsvaagiin, jopa aina Syltefjordiin ja Vuoreijaan asti. Entisaikaan ukot yrittäessään Lofooteille saivat vetää veneensä, ison otringinkin, Muotkan kirkon luota neljännestä leveän kannaksen ylitse Jyykeänvuonolta *Moskivuonon Muotkalahteen*. Vain miesvoimin raskaitakin veneitä kiskottiin, niin että tunturi tärisi ja jutomiesten selkä höyrysi, jopa kerran Hannu-Lassilta, Voivuonon mieheltä, Jyykeän ensimmäiseltä kristityltä, katkesi käsivarsi. Mutta näin taivalta suoristettaessa päästiin kiertämästä monipenikulmaista Jyykeännokkaa, jonka takana lisäksi »skarppi» ja aapa selkä helposti olisi heittänyt nurin entisaikaiset huonot venehoidot.

Jyykeän mäntymetsät antavat monelle leivänlisää. Markkina-

seutujenkin entiset miehet kaatoivat petäjää Kalguenon vankasta, uittivat alas ja möivät. Könö-Mattikin lasketti monet pölkkylautat enonsuuhun, sahasi ne laudoiksi ja muutti rahaksi. Mutta hyvä rahantulo oli myöskin tervanpoltto, jota Jyykeän kveeni vieläkin osaa. Markkina-ukkokin möyrii mäntykankaista vanhoja juurakoita niin suuriksi kasoiksi, että saa kevätkesin polttaa 10—25 tynnyrin tervahautoja. Muutamat miehet taas hankkivat elatusta riekonpyynnillä, muutamat saalistavat repoja. Entinen Tommas-Peer-Henrikkikin oli hirmuinen repomies, samoin Juhan-Aaro. Mutta kun Juhan-Aaro oli menossa metsälle ja Markkina-Makreeta sattui tulemaan vastaan, kääntyi Aaro kiukkuisena takaisin, vieläpä noituen ja sylkäisten, jos vanhalla rumalla Makreeta-muorilla ei ollut vyöliinaa edessään.

Jaako Seppälän miniä lapsineen Jyykeän Markkinasta.

Mutta Seppälän miehet ovat aina levittäneet leipäänsä vasaralla ja pajanalasimella. He ovat pitäneet huolen koko ympäristön teräaseista ja rautakaluista rakennellen lisäksi karheja, kärryjä ja velttoja aina Alattioon asti. Jopa vanha Erkki on puohannut vasken valurinakin porauttaen Raska-äijällekin parileiviskäisen ruokakaellon. Mutta tarjottuun kirkonkelloon Erkki ei uskaltanut ryhtyä, koska Raskan kelloakin valettaessa nousi niin kova kuumuus, että pajanahjon kamanapuu syttyi palamaan ja »prillainsangat» polttivat valajan nenänvarren. Mutta vanha Karvos-Erkki ei ole koskaan ollut mikään mestari eikä merenkalastaja. Hän on vain hakannut halkoja ja tehnyt työtä jos toistakin ansaiten rovon sieltä, toisen täältä niinkuin tavallinen sitkeäselkäinen vanhankansan työmies. Mutta kumminkin Erkin Jussa-pojasta on tullut kaupunginopin käynyt arvollinen kraatari, Johan Eriksen, joka saattaa pitää murheen koko kylän parhaista parseeleista.

Vähän kyllä hyvät kylänmiehet turvautuvat oppineen kraatarinsa apuun. Heillä on vieläkin lähempänä nokko taitavat neulamestarit. Omat emännät omien mittojensa mukaan kutovat ja kur-

sivat ukoilleen sarkaisia puksuja ja kaksirivisiä liivejä, jopa tavallisia äijäntakkejakin. Grapen Juhan-Eerikin komea punaruskea liivi, kirjavasta tainarinnahasta koottu, on kyllä mestarin käsialoja.

Vähäiset ovat Jyykeän talot. Markkinankin seutujen kveenipirtit ja lapintuvat ovat vain tavallisia harmaita pikkuisia pirttejä ja porstuakamari-tupia, joita ovinurkan rautauuni pitää lämpimänä. Vain Seppälän veljeksillä on lohtarakennukset, jotkut merenpuolelta oikein laudoitetut ja maalatut, maa- ja metsäpuolen komottaessa harmaana hirtenä. Monien pikku pirttien meripuolen ikkunat on varustettu lautaluukuilla, jotka kovan sään uhatessa voidaan sulkea. Sillä vuonolta iskee väliin hirveä myrsky paiskaten helposti varomattomat ikkunat palasiksi ja ruopaisten koko huoneen ilmaan niinkuin aikoinaan Vanhalta-Raskaltakin. Samalla tavalla myrsky myöskin kuoraisi pirtin Apajan Jussan-Iiskon päältä, niin ettei ukon tarvinnut etsiä ovea ulos mennäkseen.

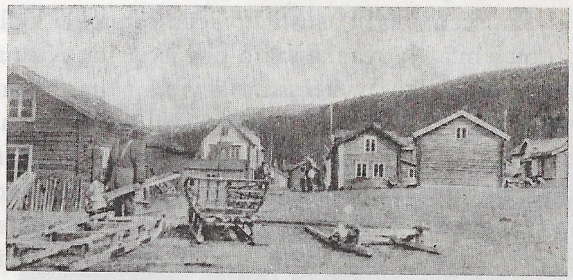

Jyykeän Markkinan kylää.

Pienet ja pian tehdyt ovat pikku talojen kevättyöt, perunanpanot, valmiiksi naulattujen aitahäkkien pystyttäminen, tervan korvennukset ja sen semmoiset. Hyvin joutavat kylänäijät silloin tällöin istahtamaan naapurin pirtissä tahi kyläkadulla aitaan nojaillen pitämään jokapäiväistä kanssapuhetta. Harmaissa paikatuissa kotisaroissaan ja kaksirivi-liiveissään ukot kääpsähtelevät, jaloissa lapinmalliset kippurat paulapieksut, lapiksi pauloitetutkin housunlahkeen alle. Tavallisia vuonokylän sarkaisia ukkoja kaikki vain ovat, vanha Tommas-Nils-Heikkikin, vaikka hän onkin sellainen mestari, että panee veren seisomaan sekä parantaa pakottavat haavat pihkalla ja talilla, jopa vain pelkällä puhaltamisellakin. Erinomaisen taitonsa Nils-Heikki on oppinut *Suomen-Heikiltä*, 80-ikäiseltä äijältä, joka Apajassa kuoli parikymmentä vuotta takaperin. Mutta niin taitava ei

Nils-Heikki kyllä ole kuin norjalainen *Nils Öyre*, joka seisahduttaa veren heti nimen kuulemalta, eikä Nils-Heikki ole niin oppinut kuin entinen *Praahian Jussa*, joka liikkui Ruijan kalastamoilla ja välitöinään ajoi pois kiven- ja tulenkivutkin, elleivät ne jo olleet päässeet asumaan. Tunturista Ruotsin rajan takaa ukkojen kylänraittiseuraan saapunut, kohta kahdeksankymmeninen Jaahku-Piettarkin kyllä osaisi taitoja talojen tarpeiksi, jos vain rupeaisi. Mutta Jaahku-Piettar muistelee vain poroasioita, tuoksuu tunturille, kotasavulle ja lapille, on hikinen, tuulen ja päivän paahtama ja suonikas kuin olisi ruskeasta parkkinahasta kursittu.

Entiseen aikaan asusti Jyykeän rannoilla kyllä näitä parempiakin taitomiehiä. Juovankassakin piti isonoita, *Kutturi*, majaansa, Rakkiniemessä, Ulko-Jyykeässä, oli vielä suuremman noidan, *Nakkulan*, kotikenttä, ja Moskivuonossa asua tuhraili vanha noitaämmä. Kaikki he olivat toistaan mahtavampia, noituivat ja manailivat toisiaan sekä nostaen villejä voimia avukseen yrittivät tuhota toisensa. Kutturi ja Nakkulakin kerran kiukkua puhkuen ja uhaten purjehtivat kilpaa Jyykeän syysmarkkinoille, kumpi ennen enättäisi perille. Kutturi jo oli kovalla pauhulla lähestymässä Markkinaa, kun merellä tuli vastaan variksia aivan mustana ilma. »Huonosti kävi . . . Nakkula on jo perillä», Kutturi kirosi ohjaten veneensä Tuomaan talon rantaan. Ja siellä tuli äijälle ruma ja tuskallinen poismeno. Juovankan Pekka oli juuri näkemässä, kun aivan tyvenestä ilmasta nousi hirmuinen rossatuuli, joka tohisten repäisi vankanreikää ylös vaaraan riepoittaen ja raastaen puita ja vääntäen isotkin petäjät melkein solmuun. Ei kestänyt Nakkulan kanssa Moskivuonon noitamuorikaan. Tromssan torilla tietäjät riitaantuivat, syytivät ja sylkivät kirouksia toisilleen, niin että koko tori kaikui, ja uhkasivat nostaa pahat päälle. Kun Nakkula oli kotiin purjehtimassa, tavoittikin hänet jumalaton ilma puskien koko meren vesihöyryksi. Mutta äijä vain vähensi purjeita ja antoi veneen lentää. Nousi suuri valas merestä aivan lähellä ja purskautti ilmaan, mutta Nakkula antoi vain veneen lentää. Nousi taas valas vielä lähempänä ja purskautti vesisuihkun ilmaan. Äijä kirosi, sieppasi viinaottinkinsa, lennätti sen mereen, huutaen:

— Ottakhon pojat tuosta ryypyn kotihierualla!

Siitä valaskin hävisi, ja Nakkula lasketti veneen kotirantaan, jossa

viinaottinkikin jo hieruanlaidassa kelletteli. Mutta Moskivuonon akka oli samaan aikaan saanut kovan loppunsa.

Nämä asiat ovat kyllä tapahtuneet jo 70—80 vuotta takaperin, jolloin vanhakansa vielä eli vahvana, ja suurilla lapinnoidilla oli heidän voimansa.

Näihin samoihin aikoihin Jyykeä vielä vietti kaikkein parhaita markkinapäiviään, ja ihmiskansaa saapui kaikilta tuulienteiltä. Jo Nallavuopiossa, kymmenien turvekammien ja kauppatupien kentällä, sanotaan kaiken kansakunnan pitäneen suurta markkinamenoa. Apajan entinen elatusämmäkin, Marja-muori, oli muistellut, kuinka paljon kansaa oli Nallavuopioon ajanut ja kuinka muuan »lannanpolvari» oli tunturimatkallaan kerran sairastunut ja kuollut Apajan lähellä, *Polvariluokassa*, juuri ennen kuin oli kostunut kauppakentälle. Oli muori myöskin muistellut, kuinka tunturiäijät olivat *Jauholuokan* ylitse ajaneet jauhoraitoineen. Mutta kun Nallavuopion kentälle suuri lounastuuli, joka on pahin tuuli koko Markkinarannalla, aina kaikkein kauheimmin puski ja riepoitti majoja, jopa kerran keikautti lahdella ankkuroivan laivankin kumoon, ja vielä Kalgueno joka kevät vyörytteli kentän laitaa kouraisten kauppatupiakin matkaansa, siirrettiin kaupantekopaikka nykyiseen Markkinaan, joka ei ole niin »säänkranttu» kuin Nallavuopio. Vanha kenttä jäi autioksi, ja sen entisillä pirttisijoilla asustaa vain näkymätöntä kansaa. Peer-Hansan Marttakin oli kerran kuumana kesäpäivänä siellä nähnyt jotakin sellaista, mikä ei tavalliselle ihmiselle ilmesty. Kummia olioita oli liikkunut kentällä mennen vanhalta hautausmaalta taloihin päin.

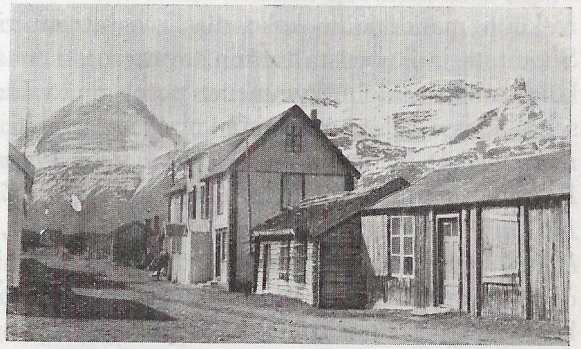

Jyykeän Markkinan taloja ja, oikealla, pari vanhaa markkinatupaa. Taustalla Jorbotshohka ja Falisniemenvaara.

Suuri oli markkinameno uudella kauppakentälläkin vielä nykyisten vanhojen parhaina päivinä. Kauppiasten markkinatupia oli kymmenittäin kahden puolen pitkää katua. Siinä oli Tromssan porvarien pikku puoteja sekä Muotkan kauppasaksojen ja oman kylän porvarien tavaratupia. Ja kylän pohjoisella laidalla, *Kaivuonon päässä*, oli kaivuonolaisilla omia markkinamökkejä kymmenlukuinen rykelmä, parhaimpina isojen rikasten, Marttas-Niilan ja Andaras-Erkin mökit. Eteläpuolessa taas oli raisilaisilla muuan mökkeröinen.

Kaksi kertaa vuodessa tunturimaa kokoontui Jyykeän markkinoille, marraskuun puolimaissa ja taas helmikuussa. Varsinkin marraskuun markkinoille koko maailma juti suurin joukoin. Kaukaa Suomesta ja Ruotsista tuotiin tavattomasti maavoita, sadoin puolikoin, pitkin raidoin, kymmenet porot aina raidossa, puolikko jokaisen ahkiossa. Siinä parhaina voisaksoina rehki sellaisia ukkoja kuin muoniolaiset *Päkin Kalla* ja *Erkki, Efraim Puranen, Muotka-Hetti* ja *Puujalka-Kustu*. Oli joukossa myöskin *Rovan Kristo, Nulus-Jaako* ja *Niljalan Iisakki* sekä »yksi hirmuisen iso polvari, jota käskethin *Pellikäksi*», ynnä Ruotsin Sopperosta poissa olevaiset *Frikti* ja *Junttiäijä*. Tunturien lappalaiset toivat poroja, poronlihoja ja taljoja, kaivuonolaiset turskaa, saitaa ja pallasta, kalantraania ja ruijanraanuja. Norjan kauppamiehet taas tarjosivat jauhoja, kahvia, sokeria, tupakkaa ja nuuskaa. Tuotiin tunturista myöskin ketunnahkoja, karhuntaljoja sekä muita metsänelukan nahkoja. Toivat Suomen miehet vielä hamppuja, hamppulouteita ja ryssän lehtitupakkaa. Kauppoja tehtiin yhtä päätä, vaihdettiin tavaraa tavaraan, siirrettiin ahkiosta toiseen, raahattiin ahkiosta porvarin pirttiin ja toista taas pirtistä ahkioon. Markkinasiljo ja lähimännikkö olivat täynnä poroja, kyläkatu täynnä kansaa, kauppatuvat ja talot ja talojen lohdatkin täynnä ihmissukua, kolmen valtakunnan kolmea, neljää kansaa: suomalaisia, lappalaisia, norjalaisia ja ruotsalaisiakin. Erkki Seppälänkin pirtin lohtahuoneessa majaili viisikymmentä lappalaista, eli niin paljon kuin lattialle mahtui pitkälleen, ja taas toisessa lohtahuoneessa oli parttio lantalaisia. Kruunu miehestä meni laikkoa koko markkina-ajalta, 7—8 päivästä. Mutta kova mökä oli monesti markkinakansan yöllisenä lohtatyönä, sillä viinaakin oli nokko siljolla saatavana. Koutokeinolaiset varsinkin olivat kovia metelöimään ja toraamaan. Pikku-Niilakin oli aina päissään, ja Paulus-Andaras joi

niin, että kuoli. Sopperon lappalaiset kerran ärsyttivät pikku-pikkuruisen Annin-Pietin yhä uudestaan ja uudestaan haastamaan toraa ja tappelua, kun vietettiin yötä Seppälän Erkin lohdassa. Viimein täytyi Erkin mennä ja viskata Sopperon ukot ulos, ja Jääveri-porvarin miehet pistivät pienoisen Annin-Pietin tyhjään tynnyriin sekä löivät kannen kiinni.

Mutta kylän seurapirtissä saarnasi voimallisesti koko Jyykeän kristittyjen päämies, *Junsan-Erkki*, Bierttavaarasta, todistaen helvetin piinasta sekä veriruskeitten syntien anteeksi saamisesta. Päivät päästään ukko pauhasi pirtissä ja kristikansaa oli huone aina tupaten täynnä. Sinne moni markkinasiljolla korttoja huudellut, riettaita puhunut ja synnillisiä maailman asioita joikaillut lappalainenkin astui tullen pian tunnossaan lyödyksi, niin että kohta yhtä suurella äänellä huuteli riemusta ja ylisti veriylkää ja taivaan Herraa kuin vasta markkinakentällä lihantöissä eläen oli maailman Päämiehen kunnioiksi huutanut ja joikaillut.

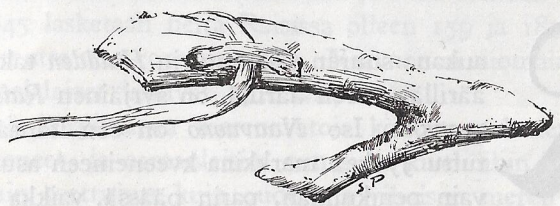

Reippikoukku Jyykeä

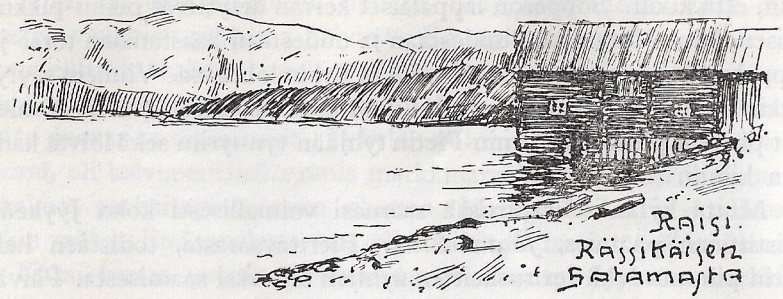

Raisi

Raukana suuren rajatunturin *Haldden* takana, maan äärillä, meren äärillä, on syrjäinen *Raisinvuono* ja *-vankka*. Iso *Naavuono* on sen itänaapurina, ja tuttu Jyykeä markkina-kveeneineen asuu lännessä vain penikulman, parin päässä, vaikka korkeitten tunturien takana. Merellinen tie tänne vain saattelee, ja jos tahtoo maatjalkaisin tänne päästä, saa kiikkua tuntureita. Ylitsekäymättömät valkoiset gaissat ja Kieruan takaa aukeneva sininen merenaapa täällä kaikkivaltiaina Kaikkivaltiaan kanssa kaitsevat kansakuntaa, joka on vuononperän valinnut maallisen vaelluksensa tyyssijaksi. Jo satujen ja muistelusten aikoina lappalainen on tänne laittanut turvemajansa, ja samoina aikoina on täällä vainolaisena liikkunut vihavenäläinen saanut surmansa *Ryssäpahdan* kuiluissa. On tänne sitten jo norjanmieskin joutunut aaparantojen asukiksi, ja viimein on ennättänyt vanha kiveliöiden kiertäjä kveenikin ottaen haltuunsa synkeät sydänmaat. Ja näin on kaukainen lapinranta koonnut kansaa joka suunnalta.

Ainakin jo 1700-luvun alkupuolella todetaan suomalaisten asuntoosuus Raisin rannoilla — vanhin kveenin peukalonjälki näillä mailla tuntuu kyllä jo 1567 norjalaisten papereihin merkityssä *Quenanngen*-nimessä. Mutta varmoja olentoäijiä pannaan papereihin vasta 1723, jolloin Raisissa tiedetään raataneen kuusi suomalaista perhekuntaa — sekä Naavuonossa neljä, ja 1743 Schnitler on löytänyt Raisin metsistä kahdeksan Tornion-Lapista tullutta kveeniperhettä. Kerrotaanpa hiukan myöhemmin, 1747, ruotsalaisissa asiakirjoissa *Kveeni-Lassin* Ala-Torniolta pitkän ikänsä asuneen Raisinvankassa ja *Kveeni-Heikin* Kihlangista, Muonionjoen länsirannalta, vastikään rakentaneen sinne mökkinsä.* Suuri tunturimaa yhä edelleenkin veti sekä Raisin väkevä eno laski alas uutta suomalaista sen lisäksi, mitä heitä saatiin ulos uudismökkien savusaunoista. Tunturista tulla väännätti sitten myöhemmin Klaavuja ja Laaraksia, Lampisen Ollia, Kauppi-Ollia ja Protin Lassia, Kuos-Varppia, Pakkas-äijää, Nikkari-Nikua ja Kelttu-Jaakoa, Pounu-Jussaa, Raappana-Mattia ja Kaakisen Aapo-äijää . . . Vanhat kyllä vuoro vuoroonsa joutuivat Kieruan kirkonkenttään, ja monen tulijan tie meni etemmäksi maailmanrannalle, mutta suomalaisten suku ja luku sentään yhä kasvoi. Niinpä 1845 lasketaan heitä Raisissa olleen 159 ja 1855 367 sekä 1900 491, mutta taas 1910 vain 382. Naavuonon suomalaisten lukumäärän norjalaiset laskivat 1910 224:ksi.**

Synkistä korpimaista merenrantoja kohden pakenevat kveenit olivat lähteneet, ja samanlaisiin tummiin kiveliöihin he täälläkin mieluummin asettuivat kuin oudon ja vihaisen meren rantamalle. Raisinvuonon perukka, tunturintyvinen satamakyläkin, *Rässikäinen*, sai maailman ajat olla melkein autiona kalakenttänä, jossa oli vain iänikuisia kalapirttejä sekä harmaita *kajoja* ja *nausteja*. Koivuoutaa kasvoi ennen koko isonkylän seutu, eikä ollut maalatuita taloja, ei vierasmajaa, ei postipaikkaa eikä suurta sahaakaan. Vanhojen ukkojen pyytöpäivinä koko kylässä kyhjötti kauppias *Peter Lundin* naapureina vain kolme turvekattoista mökkiä. Ensimmäisessä asui *Anna-Kreeta*, leskivaimo, toisessa majaili *Martta Sallinen*, leski hänkin, ja kolmas mökki oli *Koulu-Jussan*, joka ennen koroitustaan oli käyskennellyt

* J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e. s. 10.
** J. Qvigstad, m. t. siv. 66.

lapintakeissa. Asui täällä sekä joen suupuolella sitten myöhemmin Muoniosta tullut *Muonion Israel* ja *Raappana-Matti*, joka ensin yritti elää ylhäällä jokivankassa, sekä vielä myöhemmin *Olli Seppälä*, Jyykeän mies, suutarimies, joka oli nainut korpilompololaisen Vanhantalon Kustaan Kristiinan Maalselvasta. Ylempänä Paijesiitissä piti vanhaan aikaan majaa *Kelttu-Jaako*, nikkarimies, joka oli lähtenyt »Vaasan kylästä», Vähästä-Kyröstä, ja samoilla mailla asui toinenkin puunpurija, *Nikkari-Niku* Muoniosta. Kemiläinen *Juhan-Petter Niemi* eleli Veneniemessä, Rässikäisen yläpuolella, ja kirkon luona, Hanssinkentässä, käydä köppäili Vittangista tullut *Vanha-Juuels*, kirkkoväärti, kellonsoittaja, haudankaivaja. Mutta lahden takana Ryssäpahdassa eli vanha *Muonion Laaras*.

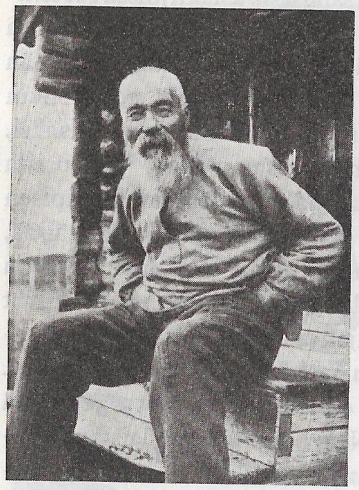

Pieran-Juntti, Lampisen äijä Raisinvankasta.

Mutta kun valtavaa Raisinenoa lähdettiin nousemaan tunturien väliseen erämaan vankkaan, löydettiin sieltä raatava kveeni toisensa perästä. Suurta silmukkaa heittävän enon niemikäyrässä, Tömmernesissäkin, vastapäätä vanhaa ruijalaisen vesisahaa, hääri *Lampisen* äijä, jonka tyvimies monia polvia takaperin oli lähtenyt Tornionjoen Vojakkalasta. *Olliksi* oli häntä sanottu, ja *Olli* oli ollut hänen poikansakin, joka sitten oli siittänyt *Juntti*-vaarin, ja Juntti taas saanut torniolaisen Kaartin Priita-Stiinan kanssa *Piera*-äijän, nykyisen *Juntin*, toisen Juntti-vaarin, isän. Rautioita, maan ja metsän raatajia, isoja rumilaita olivat useimmat Lampiset olleet, Piera-vaarikin sellainen poika, että oli kanniskellut tervatynnyreitä hartioillaan kuin piimäottinkeja sekä sylipainissa lytistänyt isonkin miehen vain suorastaan ruttuun tahi työntänyt hänet penkin alle. Suuri metsäkarhu on nykyinenkin Lampis-ukko, *Pieran-Juntti*, hallavapartainen ja harmaa, mutta pystyruhoinen vaari, jonka muorina pyöri aikoinaan Haapaveden Mieluskylästä lähtenyt *Nurmen Iita*. Vähän matkan päässä samalla enonkoukulla, *Kurunsuussa*, jokimutkan Pyöryvässä,

eleli ennen Peera-Laaran leski, lappia haastava *Marjetta-muori*, renkimiehenään *Kurun Essa*, mutta kauempana oleva *Andsjön* talo oli norjalaisen *Kunin* käsissä, ja siitä saatiin jokeen *Kuninmukka*. Andsjön lähinaapurina *Lumijängän* talossa, jängän reunassa, johon talvi keräsi aina kauheat kinokset, löntysteli lapintakeissaan *Lumijängän Olli*, Lampisen Juntin Pieran lankomies, löntysteli vain hissun kissun pitämättä koskaan kovin tulista hoppua työntouhussaan. Kun Olli pellollaankin henkoi jyvälyhteitä haasioon, niin tirskuvat tiaiset vain istuskelivat äijän päälaella. Samoja Lumijängän kenttiä asustelivat myöskin samansukuiset *Jouni*-ukko ja *Iisakin-Matti* ja sitten *Matin-Piera*. Mutta nykyinen *Junsan-Heikki* on jo eri lähtöä, samoin kuin Kuttaisesta tullut *Pounun Jussakin*, jonka poika, ikämies jo, myös ahertaa Lumijängän taloissa. Lumijängän kautta poikki joen, toisella rannalla, *Nurmessa*, eleli ennen *Vanha-Erkki*, sitten *Erkin-Niilas*, sekasukuinen köyhä mies, jonka joukko 1860-luvun nöyrinä vuosina ukon kuoltua joutui talosta turvattoman ilman alle, mutta Suomesta aikoinaan tullut vanha *Junnu*-vaari Maria-muoreineen on taas Nurmen asukkaana. *Matinkentässä*, vähän ylempänä enon varrella, möyri kveeniperäinen *Junkan-Jussa*, vanha karhu, tervakoura, ja *Roijaluksessa* kveeni piti isännyyttä, ensin *Muonion Klaavun*, sitten *Ruonavaaran Ollin ja Rautelan Jussan* nimissä, ja asui siellä *Aaro Reinikin*, niin myös *Paskaputaan* korpirantaa raivattiin *Hannu*-vaarin suomalaisella voimalla. *Kellarin* kenttiä raaji *Kellarin Piera*, suuräijä, joka kolmesta ämmästä siitti neljäkolmatta korpiraivion perillistä, niin että Pieran pahnasta lähtenyttä sukua on nyt ympäri maailmaa kuin merenhiekkaa, Kellarissa ja *Potkassa* sekä muissakin Raisin taloissa. Entinen *Potkan Knuuti* kyllä oli vanhempaa kantaa, sekaverinen äijänköriläs, jolla oli akkana *Potkan Kaisa*, merkillinen niitynlaidasta tavattu löytölapsi. Tattarit eli mustikat lienevät varastamansa pikku tyttären sinne heittäneet, ja sitten Ryssävuonon poika löytänyt pensaasta pienen itkevän käärön, joka ei osannut sanoa muuta kuin »piri-piri-piri». Mutta kun Kaisaksi kastettu katajapensaan tytär kasvoi aikuiseksi, hän joutui avioksi ikälopulle Knuuti-äijälle, jota jo pappikin epäili sanoen: »Ei niin vanha äijä ennää saa lasta maailmhan».

Ja aina ylöspäin yhä kapenevaa vankanreikää mentäessä tulee vastaan vanhan Kainuun korpelaisen aherrussija toisensa jälkeen,

vaikka on aina välillä joku norjan sekasukuinen paikkakin tahi taas lapinverellä kostutettu väki. *Kuivankoskenkin* talon asui aikoinaan etelästä tullut kveeni, *Heikka*-ukko, ja nyt jokirannalla nousee haiku *Essan, Akselin* ja *Kaprielin* pirteistä. Synkän, vettä puhaltavan pahtaseinän alla asuu muuan *Heikka*, ja vanhan *Kaupin* suurta kenttää raivaa koko suku Kiimingin kirkolta — alkuaan Puolangalta — tulleiden *Jaako* ja *Matti Moilasen* jälkeläisiä, ja eleli samalla kentällä ennen Kiimingistä tullut *Moska-Kaijakin*. *Riekkiputaan* rantaraiviota aikoinaan piti sulilla suuri *Riekin* ukko, joka metsästä pölkkyjä ajaessaan aina ensin itse koetti niitä kiskoa, sillä ukko oli pannut merkille, että jollei hän jaksa, niin ei hevonenkaan jaksa. On sitten ylhäällä enon varrella Torisjoen yläpuolella vielä monta, monta metsäpirttiä ja erämaan ihmisen aherrusta, niinkuin *Varppi*, jota hoitelee entisen Nurmen Niilaksen poika, *Erkki Vinnelys*, sekä *Paasinkorva*, jossa köppäilee vanha vaari, Teurajärveltä tullut *Juhan-Petteri Aataminpoika*, vielä kivulloisen *Lapin-Niileksen* ja pienen koukkumuorin asuma *Pahtakuoppa*, sitten *Lapin-Antin* ahertama *Marjasuvanto*, ynnä vanha *Sapen* talo ja *Laavun Jussa*-vaarin *Mustaniva*. Vieläkin ylöskäsin sauvottaessa tavataan taloja, *Isoniitty, Paulin Iikka, Piltto, Puntta* ja *Puntansuvanto*, kveeneistä, lapeista ja ruijalaisista punottu kaukainen outaperukka, jonka äärimmäisiin ihmisasumuksiin tulee merenrannasta seitsemän, kahdeksan jokipenikulmaa.

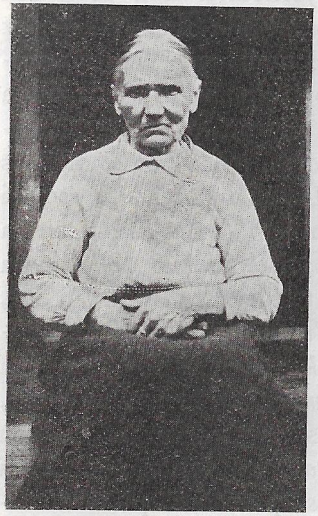

Anna-Johanna, Hallen Jaako Moilasen emäntä.

Useimmat outaperän pirtit ovat vasta nykyisen polven nostamia, mutta on muutamia vanhojakin rantakenttiä, joissa on jo moni mies ikänsä ahertanut. Varpinkin niemennokassa, pienessä turvekammissa, tuhersi alkuaan vanha rumilas, *Kuos-Varpiksi* sanottu karkea äijä, joka äkäpäissään lienee surmannut miehenkin, ja itse levännee, missä levänneekään autiossa erämaassa. Kuos-Varpin jälkeen asettui turvekammiin toinen kveeni, Kätkäsuvannon seu-

duilta saapunut *Essa-vaari*, jota muuan tunturilappalainen ajeli tiedustellen: »Muistakko sie, Essa-faari, viiskimmenta herkaa Niskankilasta . . . mihin ne joutui?» Essa ei kyllä muistanut niitä nähneensäkään, hän oli vain korvenpuskija ja tervamies. Samanlainen ukko oli sitten Essan poikakin, *Essan-Uula* eli *Varpin Olli*, joka myös asusteli kentällä ollen suuri metsänkävijä ja lohimies. Vasta Ollin jälkeen Varpin kenttä joutui Nurmen Niilaksen Erkille, joka rannalle on raajinut hyvän olinsijan.

Maria Pounu, Hallen Matti Moilasen emäntä.

Vielä aikaisemmin kuin Varpissa on ihminen hoidellut tulisijaansa *Sapen* rannalla. Jo muinaisina vihanaikoina on näillä main pitänyt metsäkotaa entinen *Vikilius*,* joka tunturien ylitse on paennut Ruijan rannalle ja joutunut piileskelemään Raisinvankassakin. Kuka tietää, vaikka pakomies jo silloin olisi ollut pappikin, koska hän kerran joutuessaan kirkkoon, juuri kun piispa oli pitämässä tutkintoaan, oli vastuukansan joukosta kirkonlattialta laukonut niin hyviä ja merkillisiä vastauksia, että hänet oli kutsuttu isojen herrojen joukkoon papinkartanoon. Suuri pappi oli pakolaisesta kyllä myöhemmin tullut ja postillan tekijä, joka vielä kirjassaankin muisteli, että »Jumalan vihan tuli on minut yli tunturien kuljettanut Norjaan, Ruijan eli Juutin meren rannalle». Näille papin panemille pohjille pysähtyi sitten kerran taas tunturista tullut *Pakkas-äijä* laittaen turvekammin sekä pienen kentän sen äärelle. Tämäkään korpelainen ei kyllä ollut pelkkä kotaäijä. Suurien kiveliöiden yksinäisenä möyrijänä ruvettiin Pakkas-ukkoa sanomaan *Sapen Kuninkaaksi*, ja kun suohkanan toisella laidalla asusteli toinen äijä, jota sanottiin *Kieruan Kuninkaaksi*, oli seutukunnalla kaksi kuningasta. Muistellaanpa,

* Johannes Wegelius, synt. 1693, kuoli Oulun kirkkoherrana 1764, oli Ison vihan aikana Lapissa pakoretkellä.

että Sapen Kuningas kerran oli lähtenyt perimään veroa Kieruan Kuninkaalta, kuitenkaan saamatta. Vähätpä saattoi saadakin, sillä Kieruan Kuningas oli sellainen mahtiäijä, että hän vielä kuoltuaankin kuljeskeli entisillä valtamaillaan heikkoa ihmiskansaa peloitellen. Pakkas-äijän muistoina on Sapen seuduilla vielä *Pakkasenkenttä*, *Pakkasenkoski* ja *Pakkasenkorva*. Saapui Sapen kentälle kolmas savunpitäjä, *Sapen Laaras*, sanottu myös *Protin Lassi-äijäksi*. Ruotsin Kaunisvaarasta vanha Laaras oli poissa ja saapunut Sapen rannalle jo toistasataa vuotta takaperin sekä kuollut Sapessa 1860 vaiheilla. Sapen Laaras-äijä oli kyllä mies kelvollinen korpirannan kolmanneksi isännäksi, vaikka häntä kovan puheenprotinansa takia käskettiinkin Protiksi. Mutta Proti pystyi muuhunkin kuin pelkkään puheen pärinään. Hän oli mies, kova metsänkävijä ja suuri petojen surma, takkuinen ja karkea korvenryökäle, joka saattoi kesken toimitusta rymistää käräjätupaankin raahaten perässään karhuntaljoja ja ahmannahkoja ja, paiskien pieniä lappalaisia syrjään, työntyä tuomarin pöydän eteen äyskien:

— Lappalaiset helvethin . . . kyllä skriivari minut tuntee!

Tunsikin »skriivari» kyllä Protin äijän, sillä jo monet kerrat ennenkin hän oli käynyt käräjätalossa perimässä *henkirahoja* petojen tappamisesta saaden karhustakin viisi peesiä.

Yliperän korpiloukossaan Protin äijä vain eleli ja möyri metsissään kuin pakana saapuen hyvin harvoin kristityille maille. Olipa äijä niin kuollut, ja synkkä erämaa oli hänen korvansa niin kovettanut, etteivät häneen pystyneet kristittyjen saarnamiesten kovimmatkaan manaukset. Kirkkoonkin metsäperän isäntä ilmestyi kuin tunturipiru, papin parhaillaan pauhatessakin vain kolistellen suuri evässäkki selässä keskelle Herran huonetta, säkissä vielä kaiken lisäksi karhunkonttia ja iso viinapullo.

Protin äijän poikia oli *Iisakki*, joka nuorena oli ruokkopoikana Nurmen Matilla ja sitten miehenä möyri Sapessa niinkuin vanha Protikin karhuja tappaen ja tervaa polttaen. Iisakin perillisiä ja Sapen raatajia taas olivat *Jussa*, *Aatami* ja *Lassi*, jotka jo kaikki ovat ikämiehiä, seitsemissäkymmenissä, ylikin.

Kauan on ihminen jo pitänyt sulilla Kaupin kenttääkin, jossa nyt Moilaset ahertavat toisessa polvessa. Vanhimpia vaareja lienee sillä rannalla ollut *Kaupin Olli*, pieni paksu maanpuskija ja tervantekijä, joka oli Alkkulasta lähtenyt tunturitaipaleelle, vaikka olikin kotikirkollaan ollut niin mainio, että oli lukkarin apumiehenä monet kerrat veisannut Alkkulan suuressa kirkossa niin ankarasti, että oli kuulunut neljänneksen päähän, ja taas hautausmaalla parkaissut vainajalle niin, että ääni oli tavoitellut kahta neljännestä. Ja enemmän oli kuulijoiden joukossa ollut niitä, jotka itkivät kuin niitä, jotka nauroivat.

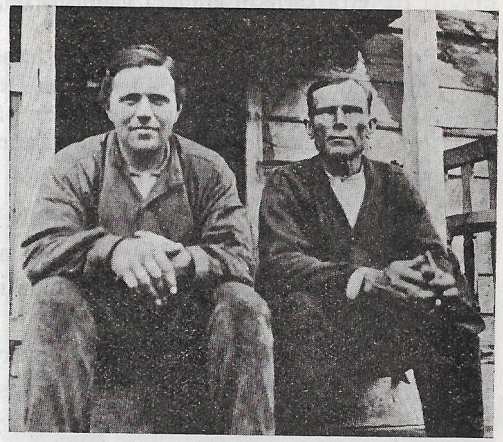

Kasper Moilanen, Hallen isäntä, ja Sapen Lassi.

Pienessä pirttiputkassa Olli Kauppi lapinsekaisine Elli-eukkoineen ja tyttärineen asua tuhersi, hoitaen kolmea lehmääkin ja hevosta sekä kylväen jyvän peltotilkkuunsa ja pikku pirtissään käsikivillä kieputtaen puurojauhonsa ynnä paistaen leipää omassa nurkkauunissaan. Mutta entisenä kirkonmiehenä Kauppiukko tunsi kutsumuksen ruveta koulaamaan outaperän sikiöitä kirjamiehiksi. Siitäpä monen pienen raisilaisen kirjanymmärrys kulki Kaupin mökin kautta. Sapen Iisakki-äijäkin saatteli sinne perillisensä. Siellä Sapen Lassikin, Protin äijän pojanpoika, kymmentä käydessään asetettiin kirjallisille pohjille. Kelpasipa poika hyvä-äänisenä kehvelinä vanhalle lukkarinapulaiselle laulumieheksikin. Monta kertaa Olli-äijä sanoi oppipojalleen:

— Hei, Lassi-poikani! Veisaappa taas se Kristuksen piinavirsi.

Ja Lassi-poika kakaisi kurkkunsa alkaen veisata killittää:

»Jeesuksen veri se klasinen meri,
jonka päälle seurakunta rakettu on.
Sen päällä seilaa sitten se uskovaisten laiva,
ja Jeesus itse on perämies.

Kyllä tuulet ja myrskyt ja vastatuulet
tekee tälle monta vastusta.
Mutta siinä sitten toivoss' he kaikki ylits' voittaa,
niin että kerran päästään taivaan haminaan.

Tuonen torvet ne koriasti soivat,
ja harput ne heliästi helisee.
Ja enkelit silloin ilosta huutaa,
että karitsan emäntä valmisna on.

Sitt' ilo ja riemu on taivahan häissä,
siellä hupaisa olla on kanssa enkelein.
Siellä pyhäin pariss' ja määrän päässä
on autuuden mitta ulossanomaton».

Äijä kuunteli itkeä tiristellen ja puhellen: »Se on hyvä virsi se». Sitten Olli otti Raamatunkin esille ja alkoi suurella äänellä lukea paasata vuodatellen silmivesiä kirjanlehdille. Mutta ukon tytär saattoi silloin ilkeillä:

— Isä taas vuuattaa kyykäärmhen kyynelitä Raamathun.

Tornionlaaksosta, tekomiesten piiristä, tullut Kauppi-äijä oli oätevä käsistään. Hän rakenteli veneitä ja kaikenlaisia puutavaroita, olipa oikein mainottava mestari panemaan pystyyn talojakin. Mutta tuli kerran Raisinvankkaan toinenkin mainio Suomen pykymies, *Juhan-Erkki Purainen*, ja kun mestarit tapasivat toisensa, he rupesivat heti muistelemaan rakennustöitään. Kysyi Purainen siinä Ollilta:

— Onko iso talo ja rakennus, jonka olet pykännyt? Kuinka olet suuren pykännyt?

— Naa, Olli sanoi, suurin navetta, minkä olen tehnyt, oli se, jonka täällä kerta pykäsin. Lehmä kun härki ovensuussa, ja sitten talutethin perhän, niin se jo kanto . . . Se oli suurin . . . Ja, Jumalan kiitos, en ole koskhan valehellut, lopetti Olli niiskauttaen nenäänsä ja vetäisten kädellä yli naamansa.

— Isopa olikin . . . isopa olikin! Juhan-Erkki paneskeli. Miekin kerran pykäsin yhen asumahuonhen . . . niin kun mie olin harjalla, niin piilu pääsi varresta ja putosi alas . . . Mutta ennenkun se pääsi maahan, niin pääskynen oli tehnyt pesänsä piilunsilmhän . . . Se oli suurin, mitä mie olen pykännyt.

Voi Kauppi-Olli kyllä kirvestää hirmuisia navetoita, mutta saattoi taas joskus käydä niinkin, että omatekoinen savupiippukin kävi äijälle liian ahtaaksi. Sattui kerran kulkukveeni, *Terva-Präiskä*, Ollin töihin ja kelkkaa korjatessaan vääntää vätysti vitsaa niin taitamattomasti, että Kauppi kiroten sieppasi vitsan ja lyödä sukaisi sillä tyhmää työmiestä.

— Et toisen kerran ennää minua lyö! Terva-Präiskä noitui mennen metsään.

Ja tapahtui niin, että Kauppi-äijän yhtäkkiä piti kiireesti ruveta kiipeämään savutorven kautta ulos. Mutta korsteini oli ahdas, ja paksu äijä tarttui kiinni, niin ettei päässyt ylös eikä alaskaan, vaikka akkakin kiskoi koivista. Ämmän täytyi lähteä Terva-Präiskän puheille, mutta Präiskä vain sanoi:

— Annahan olla Ollin siellä!

Hallen Moilasen kolme nuorta miniää: Aagot, Astrid ja Nathalie.

Akka lähti laukkomaan Roijalukseen hakemaan apua Reini-raukalta, joka oli iso noita. Reini-raukka tuli ja autoi Ollin pois, ja aivan tyrmässä oli jo koko mies. Reini sanoikin, että henki olisi mieheltä mennyt, jos vähänkään olisi vielä siellä ollut. Mutta jos Olli olisi ennättänyt mennä yli vesiojan, ennen Terva-Präiskän noitumista, niin kirot eivät olisi pystyneet.

Kaksi oli Kaupilla tytärtä. Karuliinan otti Kuivankosken *Heikka-Jaako*, ja Liisan vei *Juhan-Antreas Rivi*, entinen sotamies, tullen Kaupin kotivävyksi. Asiat jutivat kyllä sillä lailla, että Liisa löysi pojan ennen naimisiin menoaan, ja tämä oli Kauppi-äijästä kamalaa. Vaaran rinteessä ukko kelletteli vatsallaan ja itkeä kollotti:

— Voi sen Liisa-riepu . . . kun siitä tuli samanlainen huora kuin Kauppi-Ollin akastakin . . . Kun pittää ruveta viatonta lasta kastamhan . . .

Ainakin viisikymmentä vuotta on jo siitä, kun Kauppi-Olli joutui jättämään aherruksensa Raisin rannalla. Heikan Jaako vei hänet kovalla vauhdilla kirkkomaahan sanoen, että pitää antaa äijälle hyvä lähtö. Kuoli jonkin ajan kuluttua Elli-eukkokin, ja Rivi-Jussa möi talonsa 1884 paikoilla Moilaselle muuttaen Liisoineen ja poikineen Amerikkaan. Mutta Karuliina elää vielä ikäloppuna muorina Kuivallakoskella.

Raisin tuntureita ja petäjämetsää Roijaluksen seuduilla.

Kaksisataa vuotta on vanhin suomalaisten polvikunta raivannut Raisin erämaita. Suuri ja mahtava onkin tämä raisilaisten valitsema valtakunta. Lukemattomat, toinen toistansa korkeammat tunturit ovat sen kahdenpuolisina sivuseininä ja vankkoina suojamuureina. Komottaa siellä joen suupuolilla, meren äärillä, *Pallariiki*, seisoo ylempänä taas jylhä *Sahavaara* rumine onkaloineen: *Isoine-* ja *Pikku-Helvetteineen*. Komea keilahattuinen, toiselle tuhannelle pyrkivä *Iso-Anikka* katselee ylpeänä jo kaukaa enonvankasta peittäen pienemmän sisarensa, *Pikku-Anikan*, leveän selkänsä taakse. Yhä suurempina ja ylpeämpinä seisovat nämä maan ylhäiset jättiläiset, jota kauemmas noustaan jokireikää. *Jyppyri* on vain tuhatmetrinen, mutta *Roijalogaissa* ja *Rieppis* nostavat moniharjaisen lumikattonsa kolmesataa toiselletuhannelle, Roijalogaissa lisäksi kantaen hartioillaan yli 20-neliökilometristä jäätikköä. Korkeana ja röyhyisenä, ylimaallisena, on *Moskugaissakin* vertaistensa joukossa joen juoksua ohjaamassa, niin myös monet muut tunturiköyryt, *Loassogaissa*, *Njaskovaara*, *Potkavaara*, *Bierttavaara*.

Suurena ja väkevänä Raisineno jutaakin halki koko tunturivaltakunnan. Kaukaa Koutokeinon rajoilta ja Suomen rajamailta sekä *Haltiatunturin* takalaidoilta se vetää alkuvoimansa ahtaita kuruja pitkin hyppien kymmenissä könkäissä, kurkkioissa ja koskissa toisessa toisensa jälkeen. Mutta alhaalla kristikansan mailla eno vaeltaa siivommin ja vanhoiksi ihmisiksi, vain harvoin riehahtaen. Keväisten villien voimien temmeltäessä, kun liemu ilmanhenki huokuu pitkin vankanreikää, riekot vaihtavat valkean talvikappansa arkipäiväiseen kotihameeseen, hullut jäniksetkin paltsasilmäisinä papattaen laukkovat pensaikoissa ja ruskeat revot hiekkatörmissä rääkkyvät kuin äpärät, saattaa vanha enokin niin villiintyä, että paiskaa väkensä raisilaisten koivuviitaisille rantaniityille ja kulkukeinoille upottaen ne allensa. Rannoiltaan se vielä vimmapäissään raastelee puita mukaansa kuljettaen niitä *riekkeinä* ja *riekkiläjinä* pitkät matkat. Mutta raisilaisten terva- ja puulautoille vanha kevähulluinen eno antaa mitä hurjimman vauhdin. Penikulmittain se niitä muutamissa tunneissa lennättelee alaskäsin. *Tulevan veden* aikana täytyy vain oikeiden miesten olla ohjaksissa, että lautta pysyisi selkävällä keskiväylällä. Mutta kun enon voimat rupeavat vaipumaan, ja joutuu *menevän veden* aika, saa kyllä tavallinenkin mies pidetyksi lautan vetävällä keskivirran kourulla. Samaan pääenon kevätkohuun yhtyvät kaikki sivulliset pikkuvirratkin, *Saarat*, *Kätkäjoet*, *Torisjoet*, *Moskut* ja *Roijalukset*. *Mollisjokikin* syöksyy kuin mieletön villeistä tuntureistaan heittäen lopuksi *Molliskurkkiossa* hurjaa kuperkeikkaa suinpäin satoja metrejä alas synkkään syvyyteen, ja *Keirajoki* hulluna vaahdoten sekä ihan palaaksensa sauhuten paiskelehtii tunturien kuiluissa. Sahavaaran Helvettien virrat kähisevät yli kymmensylisissä ahtaissa kortseissaan tuskissaan vääntelehtien ja purren kovaa kalliota sekä sorvaillen noitakattiloita ja syviä hiidenkirnuja.

Ja nämä ylpeät ylhäiset maat ovat alituisesti raisilaisten silmäin edessä. Ne kuuluvat heidän jokapäiväiseen leipäänsä yhtä hyvin

kuin terveellinen ilmakin sekä hyvät kylänmiehet ja muut senkaltaiset.

Hyvinä kylänmiehinä ja ainoina lähimmäisinä täällä entisillä raisilaisilla olivat usein kyllä vain metsänpedot, karhut, ahmat ja sudet. Hukillakin oli väliin niin suuri valta, että uskalsivat ajaa ja anastaa talon vartiakoiran oven takaa, jopa rynnätä joskus porstuaan asti. Roijaluksessakin kerran susi tuli ja sieppasi hallin porstuasta selkäänsä juosten ulos vastaamatta sanaakaan Juhaneksen-Lassille, joka hyökkäsi porstuaan huutaen: »Hukka! Missä kirves on?» Mutta vielä suurempi valta oli karhuilla, jotka ennen olivatkin oikeita *mettänfaareja* ja ottivat parhaat ateriansa raisilaisten hyvin ruokitusta karjakunnasta, usein siepaten lehmän savultakin, *krinnusta*. Suurissa metsissä ne myötäänsä möykkäsivät ja viheltelivät vastaamatta kumminkaan mitään, ainakaan naisihmiselle, joka etäämpää saattoi huudella sekä suomen- että ruijankielellä, jopa lapiksikin: »Onko siellä ihmisiä?» Mutta menipä mies metsään tuohta kiskoa rytistämään, niin karhu heti ryntäsi kimppuun ja tappoi, niinkuin Punttavankankin lappalais-Aslakan. Sillä *mettänukko* oli vihainen, kun tyhmä mies kehtasi tulla hänen laillaan metsään rytistelemään. Mutta Molliskurkkiossa on monen metsänäijän käynyt kehnosti, kun se on yrittänyt kulkea tavallista jutukeinoansa joen ylitse kurkkionniskan nilapahtaa myöten. Suuren veden aikana ei ukon töppönen ole sopsannutkaan kostealla kalliolla, joten äijäpaha on suistunut kurkkion kitaan. On monesti löydetty kurkkion alta onnettoman metsänmiehen maalliset jäännökset.

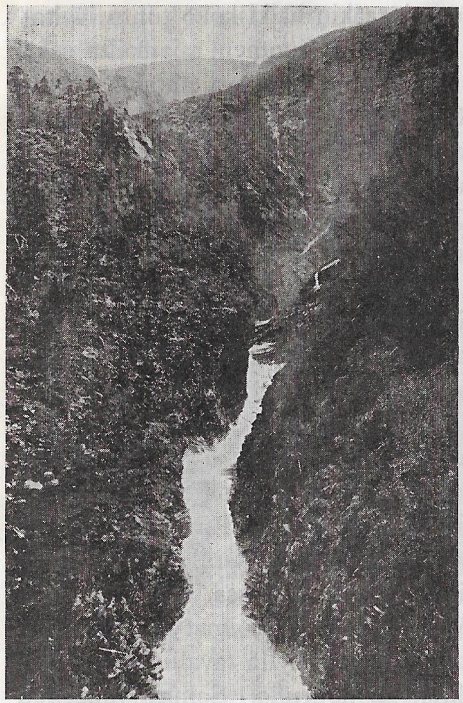

Keirajoki kuohuu syvissä kortseissaan. Raisi.

Mutta yhtä kurjasti kävi metsänukon joutuessaan toraamaan tunturien takaa tulleen kveeniukon kanssa. Ei kyllä aina ollut kovin turvallista mennä herkuttelemaan kveenien lihavilla nuorukaisilla. Metsäpirteissä saattoi asua sellaisia pahankurisen äkäisiä äijiä kuin *Paska-Hannukin*, joka pyssy kourassa, keihäs kainalossa ja suurpuukko hampaissaan meni nuorukaisen tappanutta karhua ottamaan päiviltä. Ukko aikoi hiipiä hiljaa metsänäijän kimppuun, mutta nähdessään kontion mielihyvillään raastavan hiehoaan, hän kiukkuisesti lähti laukkomaan karjaisten:

— Oota, oota sie, kortto, kun mie tulen!

Nuorukaisen tappaja oli samaa mieltä kuin Hannukin ja hyökkäsi myös vastaan. Kiireessä ukko ampui huonosti, kontio yllätteli päälle, keihäs katkesi. Silloin sisukas Hannu otti puukon hampaistaan ja sillä hakkasi ja sohikoitsi metsäläisen hengiltä.

Paskaputaan Hannu olikin pelkäämätön kontion vihamies. Metsäniitylläkin Roijalogaissan alla ollessaan hän saattoi illalla lähettää väkensä kotiin ja itse jäädä yksin yöksi metsään möyrimään sekä sitten aamulla ajattaa hevosella kiveliöistä kolme hengetöntä karhua. Mutta vanha Sapen äijä, Protin Lassi, oli kaikkein suurimpia kontion surmia. Ollen »maailman paras» pyssymies äijä saattoi pudottaa linnun lennostakin, ja karhuja hän kaatoi joka vuosi, milloin ampumalla, milloin raudoilla sekä satimellakin. Kymmenien kontioiden kuolema lähti äijän kovista kourista, samoin kuin taas sadat muut petoeläimet erehtyessään Protin tielle joutuivat surmansuuhun. Kova ukko oli Protin Iisakkikin, joka eläessään ennätti riistää turkit kolmeltakymmeneltä korpelaiselta. Kavalia rautoja Iisakki viljeli ahkerasti koppoen niilläkin kontioita, jopa saaden saaliikseen kerran vanhan lapinämmänkin. Varpin entinen Ollikin kantoi kovaa kaunaa ja kaatoi neljäkolmatta karhua pyssyllä, raudoilla ja satimilla.

Mutta vielä enemmän kuin metsän pedot ja muut eläimet tuotti elatusta ja antoi Yliperän miehille työtä itse metsä, suuri petäjäouta. Vankka mäntymetsä ulottuikin ennen aina merenrantaan asti — Raisin nykyinen kirkkokin sanotaan rakennetun 1862 kirkkoken-

tältä kaadetuista petäjistä — mutta nyt petäjävalta alkaa vasta penikulman päästä, Roijaluksesta. Vahvoja rutimoita, yli metrisiäkin halki ottaen, nousi yhä ylempänä jokiperillä, kaikkein suurimpia Molliskurkkion mailla, jossa oli »hirmuinen mettä». Korven möykkääjät keikauttelivat petäjiä kankaaseen, rötistivät niistä suuria lauttoja, lasketellen perä-perää merenrantaan. Mutta terva kumminkin oli entisten ukkojen parasta metsänviljaa. Syksyisin miehet möyrivät kankaista väkijuurakoita ja särkivät niitä *pilpuiksi* ja *tervaksiksi* sekä kesällä latoivat hautaan polttaen notkean nesteen. Viidenkymmenen, sadan, jopa joskus kahdenkinsadan tynnyrin tervakumpuja ukot rakentelivat. Varpin Essa rytkäytteli kahdensadan tynnyrin kekoja, ja Olli kytösteli satatynnyrisiä tervakuoppia, Kurun Essakin hääri tervamiehenä, samoin Sapen ukot, ynnä moni muu, niin että vanhoja tervahaudan pohjia on kaikkialla. Polttomestarina, *hautakolarina*, oli entisäijillä Rässikäisen lähellä asuva *Terva-Aapo*, mutta oikea *tervakuningas* oli *Saarisuvannon Iisko*, joka oli niin mainikka haudankärventäjä, että häntä sanottiin myös *polttojumalaksi*. Hän kytösteli ja hoiti useimmat raisilaisten suurhaudat ottaen hyvät maksut virkatyöstään. Mutta oikein emähaudan kerran tehdä jymähdyttivät vanhat raisilaiset, *Sammaloudan Peenhaartti*, *Rasmuksen Lutviiki*, *Erkin-Erkki* ja *Pessi-Perttu* Naavuonon perukkaan. Sadoin kuormin ajettiin juurakoita kentälle, ja kun hautaa sammallettiin, täytyi rakentaa ympärille korkea silta, johon voitiin hevosilla ajaa suuria turveroukoja. Pääpolttajana oli tässä suurkytöksessä Saarisuvannon äijä ja apumiehenä itse Peenhaartti sekä vielä ainakin kymmenen miestä passaamassa. Kolme vuorokautta yhtämittaa korvennettiin, eikä tervaa ruvennut tippumaan, ja naavuonolaiset, jotka itse eivät edes oikein osanneetkaan polttaa, jo sanoivat, ettei sitä tulekaan. Polttojumala kyllä väitti, että tulee kun kerkiää. Ja kun tervaa rupesi tulemaan, niin sitä valui, valui tynnyri tynnyrin perästä. Junsan-Ollin ja Raappanan Matin ja muidenkin rakentamat astiat pian täyttyivät. Tuli tappia myöten 400 tynnyriä, tuli täyteen vielä kylän kaikki astiatkin . . . Ja aina vain tervaa siunausi haudasta. Täytettiin sitten merivene toisensa jälkeen, mutta raisilaisten rakentama tervakumpu yhä vain valutti uutta mujua. Lopuksi, kun ei enää ollut kylässä minkäänlaista kippoa, täytyi väkevän metsännesteen antaa valua maan hyviksi sekä viimeisten varojen palaa

hautaan. Toista viikkoa kesti tämä maan mainio korvenkattila kytöstää.

Lautoilla laskettiin tervatynnyreitä metsäperiltä merenrannalle. Rakennettiin hirsistä isoja rötisköitä, ladottiin niille viisikinkymmentä tynnyriä, ja neljin miehin lähdettiin ohjailemaan tervoja alas. Monet veivät tuotteensa venekyydissä vielä Tromssaan tai Hammerfestiin, niinkuin Varpin Ollikin, latoen otrinkiinsa kerralla 25 tynnyriä. Ja mainiota tervaa juoksi aina Raisin metsistä. Koko valtakunnassa tunnettiin Raisin terva kaikkein parhaimmaksi, kirjoissakin sitä kiitettiin ja parhaat hinnat siitä aina maksettiin. Raisilaisia mainottiin *tervakveeneiksi* sekä myöskin *tervalantalaisiksi*. Sitä kuullessaan Raisin ukko kyllä katseli karsaasti, mutta vielä enemmän äijä suuttui, jos häntä haukuttiin *hämäläiseksi*. — Vielä nytkin tervahaudat haikuavat Raisinmailla pitkin outaa aina Molliskurkkioon asti, ja kolmin-, neljinkymmenin nykyinen tervakveeni vetää haudastaan maankuulua veneenvoidettaan.*

Raisin suuri eno nostatti joka kesä suunnattomasti lohikalaa, niin että metsäkansa sai yhtä päätä pyytää ja syödä kaikkein parhainta vedenviljaa. Mentiin vain enolle nuottaa vetämään tai potkettiin verkkoja, ja pimeinä öinä tuohustettiin iskien kaloja kuusipiikkisellä arinalla. Vanha Protin äijäkin rakasti rasvaista kalaa ja rakensi ensimmäisen padon Raisin perille, Paasinkorvan lähelle, ja paikkaa sanotaan vieläkin *Patokorvaksi*. Varpin Olli kasasi väylään kolme suurta kiviarkkua ja pystytti niiden varaan patonsa. Aukkoihin asetuilla rihmamerroilla ukko sai monin tynnyrein lohta, suolasi ja söi pitkin talvea. Mutta kun Olli-äijä kuoli, tuli suuri tulva ja hävitti ukon rakentamat kiviarkut.

Suuri pohjaton ja rannaton meri kyllä antaa enemmän kaloja ja ruokkii paremmin kuin parhainkaan lohivirta. Merellä on raisilainen oppinut käymään jo monessa polvessa mennen kalan suurpyytöön milloin Lofooteille, milloin Ruijan itärannoille. Ja Rässikäisen rannalla on ikivanha pyytöpaikka kajoineen, nausteineen, puurineen ja pirtteineen. Siitä on isä ja isänisäkin entisillä avoveneillään monta kertaa lähtenyt *väylhän*, merenaapoja halkomaan.

---

* Tervaa poltetaan Raisissa vuosittain n. 600 tynnyriä, Naavuonossa 400. (A. Hagemann, Tjärindustrien i Tromsö stift).

Mutta leipää, vaikka laihaakin, kasvattavilta korpikyliltä lähteneet ukot tahtoivat uudessa kotimaassaan saada vähäisenkin vanhan kotileivän tuntua, edes pikkuisenkin kotoista suuruksenhajua pirttiinsä. Moni mies möyrikin kenttäänsä pieniä sulanmaan tilkkuja kylväen niihin ohria eli, niinkuin hän itse sanoi, *jyviä*. Usea ukko saikin omasta kotipellostaan puuron pöydälleen, joku otti väliin rieskaleivänkin. Nurmen äijän palvelema maa kasvoi niin kauniita jyviä, että sadankilon säkki niitä täyteen ahdettuna painoi sata kiloa. Hyviä jyviä otti siemennyksestään Lampisenkin vanha äijä kylväen kuusin,

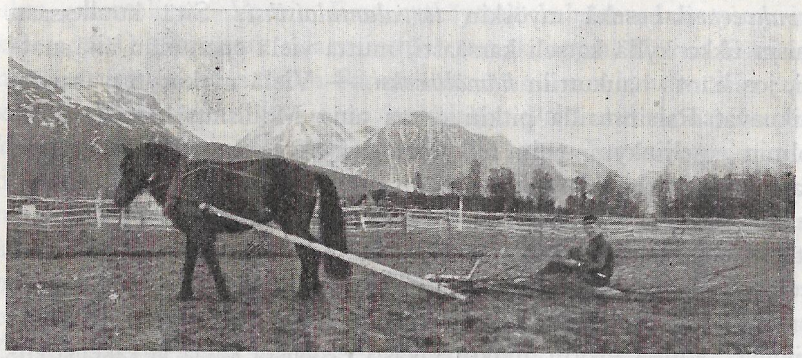

Raisilainen karhitsee peltoaan risukoivuilla.

seitsemin leivisköin ja saaden tavallisesti viisinkertaisen sadon. Käsikivillä Raisi enimmäkseen jauhoi vähät viljansa, mutta Lumijängässä, Kesäsijassa ja Riekissä jyristettiin pienellä härkinmyllyllä. — Nyt kyllä kylvetään jyviä — ja kauroja — enää vain karjanrehuksi. Ja entiset viljakentät kasvattavat *puteettia*, jota myöskin jo vanhat ukot viljelivät.*

Karjaa raisilaisella kyllä on, ja suuret navetat, paljon mahtavammat asuinrakennusta, komeilevat leveine ylisten ajosiltoineen monen talon kartanokentällä. Neljin, viisin on talossa lypsäviä, Andsjössä kymmenkunnin. Varpin ukollakin oli entisaikaan 6—7 lehmää, ja Kellarin veljeksillä kymmenen kummallakin sekä niin

* 1881—91 mainit. Raisissa kylvetyn vuosittain 19 hl ohria, 523 hl perunoita (A. Helland, Tromsö amt).

paljon niittyjä, etteivät jaksaneet korjatakaan. Voita vain syötiin ja myötiin, *päällismaitoa* pisteltiin ahkerasti, jopa joskus keitettiin *päällispuuroakin*.*

Alhaalla rantakentällään, joellaan ja metsäkankaillaan sekä suurella merellä raisilainen ahertelee kesät talvet. Mutta ylhäisten tunturien isäntänä on kesän aikana vanha ylilappalainen, niinkuin hän on jo satoja vuosia ollut. Joka kevät lappi jutaa porolaumoineen Raisinkin takaisiin erämaihin kesää viettämään. Siellä Koutokeinon miehet, Oulan-Jussa, Andaras-Iisko ja Fimppa-äijä kotailevat toisissa rantatuntureissa, toisissa taas Hesta-Niiles, Matin-Niila, Siutan-Pieran-Mikko, Siutta-Aslak, Matin-Niila ja Pieras-Piettar kiertelevät tuhansine poroineen. Joskus raisilaisetkin sinne ylhäisiin maihin kiipeävät tunturilaisten väärteiksi, ja tunturimiehet taas vuorostaan laskeutuvat mataliin maakyliin vierailemaan. Useilla Raisin miehilläkin on muutamia poroja lappalaisten »passattavina», vanhalla »polovarilla Lunne-Pekallakin» koko joukko, ja Fimpan-Piera, uskoa tunnustava lapinukko, entisaikaan passaili taitavasti Rasmus-Kristenin 30—40:nistä poroparttiota. Syksyllä lappi jutaa takaisin etelän outamaihin, ja suuret tunturit jäävät aivan autioiksi ja äänettömiksi. Vanhat tunturijumalat, joita entinen lappi ahkerasti palvoi, jäävät yksinään hallitsemaan ylhäistä valtamaata. Pilton tunturienkin suurseita, jota vanha Mattis-Aslak muinoin joka matkallaan kävi kumartamassa, seisoo hyljättynä ja odottelee turhaan edesmennyttä palvojaansa.**

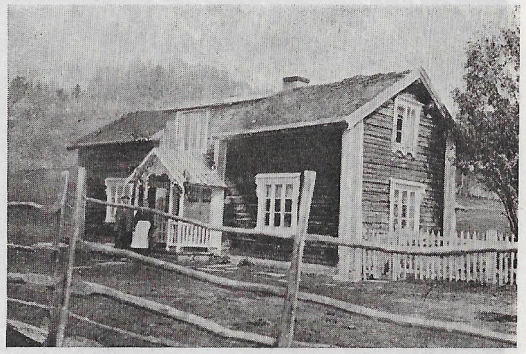

Andsjön talo Raisinenon rannalla.

* Karjaa oli Raisissa 1900: hevosia 102, lehmiä 834, lampaita 1628, keitureita 3, sikoja 3, poroja 6619, kanoja 34. (A. Helland, Tromsö amt).

** Vert. Paulaharju, Lapin muisteluksia s. 169. — J. Qvigstad, Lappische Opfersteine und heilige Berge in Norwegen, s. 348, 349.

Hiljaista on Raisinvankankin metsäsuomalaisten talvinen elämä. Mutta talven pimeimpänä aikana, joulun edellä, ennenvanhainen Raisikin riehahti pitämään markkinameteliä. Tuntureista tuli Kaaressuvannon kautta ja pitkin Raisinvankkaa sekä sitten viimein *Lannankeinonkenttää* lasketellen »lannan polovareita» tavaroineen ja viinoineen. Tornion kauppasaksatkin, *Juntaali* ja *Perklunti*, ajoivat

Heikan talon pihatupa ja aittoja jylhän kevättulvaisen Keiratunturin juurella. Raisi.

kumpikin kymmenellä raidolla, kymmenen poroa joka raidossa ja kymmenen lappalaista kyytimiehenä, ynnä yksi poro joka raidon perässä tyhjänä nulkkaamassa. *Tuorhenmaan Ollikin* tuli raitioineen, voipuolikko joka poron ahkiossa, vaikka ylimaiden voi oli joskus juuri markkinain edellä ankarasti suolattua, niin että ostaja sai ensi työkseen ruveta sulattamaan siitä suoloja pois. Raisinvankka ajoi markkinasiljolle koko väellä, niin myös tuli Naavuono ja Kierua ynnä kaikki läheinen rantakansa. *Leppäoudassa*, nykyisen kirkon lähimailla, markkinameteliä pidettiin, mutta ennen vanhaan sanotaan markkinoita vietetyn Ryssäpahdan luona.

Näin eleli suuressa erämaassaan Raisin metsäkveeni. Tunturin alla, jokivarrella, oli hänen pirttinsä *kajoineen, puurineen, navettoineen*, pieni *saunakin* samassa piirissä vähän etempänä sekä joskus pikkuinen *leipomatupa*, jopa monella *pajakin* muiden joukossa. Avonainen takka lämmitti ja valaisi pientä metsäkotia, ja seinässä riippui lisävaloa antava *traanikolla*. Polttopuuta oli kyllä metsässä, hyvää honkaakin, joka loimottaen paloi takassa. Kasvoi metsissä myös niin vankkaa ja sileää koivuakin, että siitä voitiin kiskoa tuohta ja kutoa kotoisia *kontteja* sekä sonnustaa isienaikaisia *tuohitukkuja*, joita ahkerasti käytettiin pesutyössä, kaikkein ankarimmin silloin, kun kaksi kertaa vuodessa toimitettiin suuri *ympärinspesu*, jolloin hiekkaa käyttäen hangattiin lattiat ja seinät ja kaikki. Hyvässä talossa olikin pesemistä, kun oli asuttavina sekä *ylitupa* että *alatupa, kööki* ja *porstua*, ynnä *trappu* ja vielä *lohtakin*. Raisilainen asuikin hyvin siististi, niinkuin jyykeäläinenkin. Saunassa hän kävi kerran viikossa ja piti pirttinsä puhtaana. Keväisessä ympäripesussa, ruvetessaan ottamaan kesää vastaan, hän laittoi huoneensa niin puhtaaksi, että se oikein hohti. Moni vielä kynsi ja lakaisi koko kotikentän niin huolellisesti, ettei siinä rikkaakaan näkynyt.

Siellä elää vanha kveeni vieläkin suurien tunturiensa turvissa, siellä elää vielä kveenien vanha kielikin tarttuen sekä lappalaiseen että valtakunnan kansaan, niin että nekin ovat oppineet haastamaan vaikeata metsäkansan kieltä. Naapurivuonolaiset, tunturien tuonpuoleiset, kyllä sanovat, ettei Raisin mies osaa puhua oikeaa suomea, koska hän tunturista alas tullessaankin menee *pohjaan* ja meren myrskyissä pitää *meripahoja*, kun muut tulevat merikipeiksi, sekä nimittelee viiliä *päällismaijoiksi* ja nauhakenkiä haukkuu *kuoviksi* (kuovat), vieläpä kaiken lisäksi puhuu niin konnallisesti, ettei oikea kristitty ymmärräkään. Saattaa raisilainen esim. sanoa: »Sati vittee sattaa, niin ei Pessi-Inga farri Yliouthan», sekä: »Se mulle tasan tekkee, vaikka Kellan Heikki on mennytkin naimishin», ynnä: »Ei meininkiäkää, että se maksais tyhjä kaks kruunua». Nauravatpa hyvät naapurit muutamien entisten metsävaarien karkealla kielellään puhua täräytelleen:

— Se on korassa parassa lauralla.

Mutta tällaiset äijät parhaiten pystyivätkin tappelemaan metsä-

karhujen kanssa sekä raivaamaan rantapensaikkoja jyvänantaviksi ja heinämaiksi ynnä möyrimään juurakoita satatynnyrisiksi tervahaudoiksi.

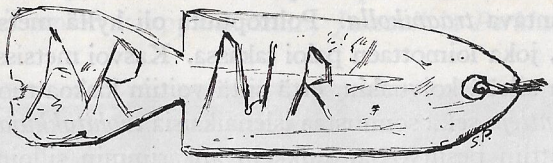

Topuli Raisi

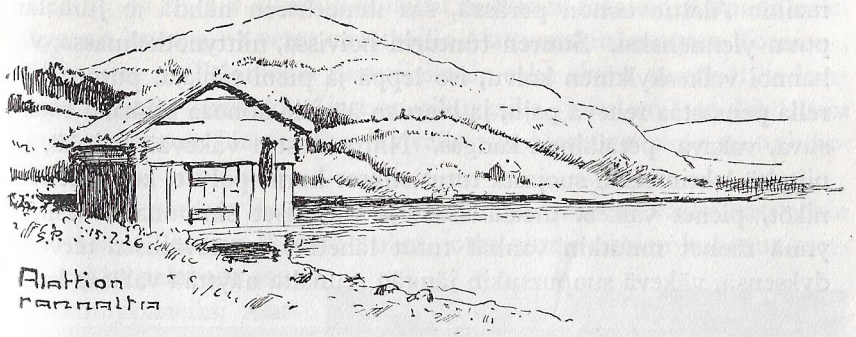

Alattio

Alattio on kuin paratiisi ... Siellä on puut niin isot, että yli polun yhthen ottavat, ja ilmanala pehmeä ja lauhkea ... aivan toisenlainen kuin täällä merenrannalla ... Alattiossa on kaunhet ja rakhat ihmiset ... ja selvä suomenkieli ja syntykansa suomalainen».

Tiensuun Eeva-Sohvia, Hammerfestin vanha kveenimuori, näin ihantelee lapsuudenaikaista kotikyläänsä.

Eikä vanha Alattion kasvatti ole aivan aiheettomasti ihastunut entisiin kotikenttiinsä. Kun puuttomasta, pensaattomasta, harmaitten kallioitten kaupungista ajaa laivalla päivänmitan Alattiovuonoa etelään käsin, pujotellen taivaankorkuisista kolkoista vuorisolistakin, sivuuttaen tuhatmetrisiä ikuisia jäätiköitä sekä valkeaksi sivuttuja alastomia lintupahtoja, ynnä silloin tällöin jutaen ohitse kallioille istutettujen kalastajakylien tahi tunturin alla kyyröttävien pikku pikkuruisten ihmispöksien, joista pienet elämänkipinän saaneet oliot ovat tallanneet ankaran palkaan sekä meren äärelle että autioon tunturiin — kun päiväkauden tällaista karua autiutta katseltuaan laskee

maihin Alattiovuonon perässä, saa ihmeekseen nähdä jo Jumalan puun ylenneheksi. Suuren tunturin hoivissa, niittynotkelmassa, vihannoi valkeakylkinen koivu, iso leppä ja pieni pihlaja, puron varrella pensastaa rehevä paju, ja hieruan äärellä kohoaa pihkalta tuoksuva, vakava petäjäinen kangas. Niitty nostaa väkevää heinää, ja niityltä lehtimetsän suojasta tutut siniset kurjenpolvet, keltaiset leiniköt, pienet valkeat metsätähdet ja pikkuiset sinipunaiset esikot ynnä monet muutkin vanhat tutut lähettävät ystävällisen tervehdyksensä, väkevä suopursukin jängän reunalta näyttää valkeaa kuk-

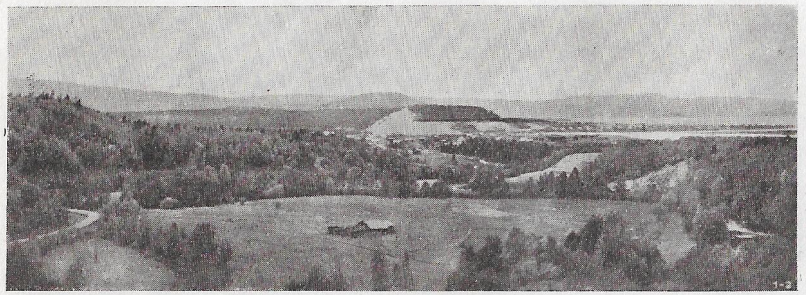

Alattion kaunista seutua. Valok. A. Seppä.

kaansa. Pihamaillakin on jotakuta villiä kesänkukkaa, humala kiipeilee joskus talon etuseinää, viinimarjapensas, koivu ja pihlaja ilahduttavat ikkunan taustaa, hernekin tekee terää, ja peruna pukee kasvinkenttänsä valkoiseen kukkaverhoon sekä toimittaa maanalaisiin kätköihinsä niin erinomaisia punaisia mukuloita, ettei missään maailmassa parempia.

Ja Alattion kylien vieritse virtaa iso *Alattiojoki* ajaen mereen kaukaisten erämaiden viljavia vesiä. Aina Koutokeinon takaa, Suomen rajatunturien petäjättömiltä laidoilta, koivuoudista ja rannattomista aapamaista hersyvät sen alkupurot, ja matkallaan joki sivuaa suuria Tshäyres- ja Beskaadastuntureita sekä Maasin vanhaa kirkkokenttää, päätyen viimein suupuolellaan Beskaadakselta päästyään kostuttamaan reheviä petäjikkörantoja sekä rantakansan niittymaita.

Jo muinaisina aikoina Jäämeren lohi nousi joka vuosi kesävierailulle Alattiojokeen, ja merenrannan lappalaiset elivät yltäkylläisinä pyytäen sekä jokeen nousevaa lihavaa lohta että rasvaa tiukkuvaa me-

rikalaa. Ja näihin aikoihin kulkivat tunturien takaisen Kainuunmaan kveenit kauppa- ja verotusmatkoilla Alattiossakin, nousten Tornion-, Muonion- ja Palonjokia tunturimaihin sekä sitten muotkien ja kantaen keveät veneensä Alattion alkuvesille, joita myöten lähdettiin laskettelemaan Jäämerelle. Talvella taas ajettiin samoja seutuja hevosilla ja poroilla.

Näitä samoja ikivanhoja lapinkeinoja lienevät vaeltaneet nekin muinaiset Pohjan-Kainuun ukot, jotka sitten aikojen kuluttua asettuivat lappalaisten asumakumppaneiksi Alattiovuonon perukkaan valiten sieltä elinikäisen kotikenttänsä. Jo 1600-luvun loppukymmenellä mainitaan Alattiossa asustaneen yhden veroa maksavan kveenin, ja 1700-luvun alkupuolella keräytyi samalle seudulle useampiakin tunturien ylitse tulleita suomalaisia. Suuri nälänhätä 1600-luvun lopulla ja sitten heti Isonvihan kamalat vuodet ajoivat monet jättämään kotikontunsa ja etsimään turvallisempaa olinpaikkaa etäisistä erämaista ja vierailta rannoilta.

Alattion petäjäisiä kankaita.

Tällaisina nälän ja vanhan vainoojan peloittamina pakolaisina lienevät järjestään Alattionkin ensimmäiset suomalaiseläjät toinen toistaan juovatellen saapuneet saamelaisten seuraan yhä lisäten joukkoansa. Niinpä 1747 ahersi täällä vuonon pohjukassa lähes parikymmentä kainuunsukuista perhettä. Oli joukossa sellaisia ukkoja kuin Tornion seuduilta saapuneet *Heikin-Jussa, Israelin-Sammu, Uulan-Knuuti, Jussan-Jussa* ja *Huhtasaaren Petteri,* Kittilästä kulkeutuneet *Niilan-Matti, Uulan-Jussa, Jounan-Antti* ja *Erkin-Antti,* sekä Muonion miehet *Erkin-Erkki, Matin-Tomma* ja Kangosjärven *Simpan-Jousep,* vielä Ruotsin Jukkasjärven *Heikki Lainio,* ynnä Tornion rovastin entinen renkimies, seutukunnan lukkari.

Nämä miehet olivat Alattion rantojen kainulaisten esikoisraatajia. Mutta ankarat ajat toimittivat edelleenkin Perä-pohjan kansaa Ruijaan. Alattion suomalaissuku sai lisäväkeä, 1700-luvunkin lopulla juti sinne puolitoistakymmentä perhettä, niin että seuraavan sataluvun alussa vuonon rannoilla Talmulahtea myöten asusti kaikkiaan lähes 400 suomalaista. Mutta kaikkein suurin suomalaistulva Alattioon tapahtui 1800-luvun toisella neljänneksellä, jolloin Kaavuonon kuparitehdas oli parhaassa käynnissään. Silloin kveeniukko toisensa perästä kuorasi halki erämaitten Kaavuonon raharikkaille kuparikentille, ja suomensuku Alattiossa kohosi 1850 vaiheilla yli 800:n sielun. Mutta kun Kaavuonon ruukki rupesi painumaan alaperään, tyrehtyi tunturintakaisten tulvakin ja ajoi ohitse muille seuduille, sekä samalla Alattion kainulaiskansan luku laskeutui vähitellen, niin että 1910 vaiheilla merkittiin Alattion kirkonkirjoihin vain 575 kveeniä.*

Hyvillä mielin Norja aikoinaan otti tuntureista tulijat kansoittamaan perin harvaan asuttua, hyljeksittyä, kristityn käden kääntämätöntä lappalaisten kiveliötä. Kiitellen Ruijan virkaherrat puhuivat jo alkuaikojen kveenitulokkaista kehuen, että he ovat voimakkaita ja kestäviä, älykkäitä ja sukkelaoppisia, ahkeria ja tyytyväisiä, ynnä hyvin taitavia sekä muokkaamaan maata että pyytämään kalaa, jopa monet ovat kelvollisia kirvesmiehiäkin sekä hyviä rautioita, ja kveeninaiset taas osaavat kehrätä, värjätä ja kutoa kankaita. Näin ylistää Alattion suomalaisia Ruijan maaherra Sommerfelt 1796 ja muuan toinen norjalainen, Sporring, taas tietää saman vuonon kveeneistä 1700-luvun alussa, että heillä on erinäinen ymmärrys ja taito, kuinka ja millä tavalla Alattiojoen lohta kaikkein parhaiten pitää padoilla pyydystettämän. Niinpä norjalaiset panivatkin parhaansa saadakseen sitkeitä ja toimekkaita raatajia kolkoille rantamailleen sekä kelvollisia veronmaksajia heikkojen kiusattujen lappalais-parkojen joukkoon. Jopa itse Norjan hallitus kehoitti 1750 Ruijan maaherraa kohtelemaan suomalaisia hyvin ja suurella suopeudella, että »toisetkin heidän maanmiehensä siten tulisivat rohkaistuiksi saapumaan tähän maahan», ja 1796 käskettiin

* J. Qvigstad, e. m. t., ss. 12—14, 32, 52, 67. — D. Skogman, Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa. Suomi II, 8 s. 180.

maaherran avustaa varattomia kveenejä asunnon, veneen ja pyytöneuvojen hankinnassa.*

Mutta olipa muuan ankara amtmanni, joka olisi kernaasti ajanut kaikki Alattion kveenit tuntureihin, mistä olivat tulleetkin. Tämä oli *Rasmus Kjeldsen*, entinen vararikon tehnyt kööpenhaminalainen viinakauppias, joka viimein oli noussut Ruijan maaherraksi ja rakennuttanut 1740-luvun alussa Alattiovuonon rantakankaalle asunnokseen komean *Altengaardin*, kun entinen maaherran asumus Vuoreijan linnassa oli rappeutunut.** Kjeldsen vainosi kveenejä alituisesti syytellen valituksissaan heitä milloin mistäkin, metsänhaaskauksesta, luvattomasta kalastuksesta, salakaupasta torniolaisten kanssa, toimittaen muutamia itsepäisiä jurrikoita Vuoreijan linnaankin. Vieläkin alattiolainen kertoo muisteluksia »tylystä amtmannista, joka oli oikein Peliaalin mies ja vihainen kuin piru ja teki paljon vääryyttä kansalle». Muistellaanpa vielä kuinka Uulan-Knuuti, Alattion pääisäntiä, joka asui Aaroninniemessä, viimein kimmastui ja painui tunturien ylitse etelään ja sitten yli Tanskansundin Kööpenhaminaan pyrkien kuninkaan puheille. Mutta kuninkaan »purtinreiällä» herrat veivät Knuutilta passit. Itsepäinen kveeni kuitenkin keinotteli, niin että pääsi nokka nokalle kuninkaan kanssa, jolloin kruunupää kysyi:

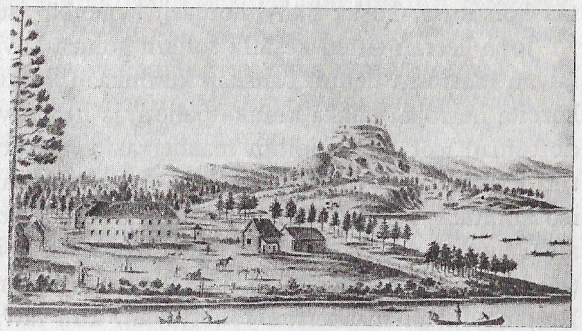

Vanha kuva Altengaardista.

— Onkos sulla passit?

— O-on, mutta täytyy ensin puottaa housut alas, Knuuti sanoi, päästäen housunsa ja kaivaen paperit kuninkaan kouraan. Sillä parhaat passinsa ja paperinsa ukko oli ommellut housunsa lahkeisiin.

* J. Qvigstad, e. m. t., s. 13, 17. — A. Hagemann, Westfinmarken.

** Kjeldsen oli Finmarkin amtmannina 1739—50. J. Qvigstad, e. m. t., s. 16. — A. Hagemann. Den onde Amtmand (Morgenbladet 1896).

Kolme päivää kuningas puhutteli Alattion isäntää ja sitten hyvästiä heittäessään antoi hänelle pistinniekka kiväärin, sanoen:

— Jos vihainen koira tulee, niin ammu!

Mutta kun maaherra sai kuulla, että Uulan-Knuuti oli käynyt kuninkaissa — tämä tapahtui 1748 —, hän lähti vihaisine koirineen yöllä ukon luokse aikoen revittää hänet elukallaan, niinkuin oli muitakin ihmisiä revittänyt. Äkäisenä äijä ärjyi, että tulla avaamaan ovi. Mutta kun Knuuti-ukko otti hänet vastaan kuninkaan kivääreissä, maaherra ei uskaltanut puhua mitään, vielä vähemmin usuttaa koiraansa, koska hän huomasi, kenenkä asetta ukko hoiteli.

Jopa kerran sitten kesällä tulikin komea laiva Alattiovuonoon, ja laivan mastossa liehui Tanskan kuninkaan lippu. Laivassa oli suuria koreita herroja vaikka kuinka paljon, ja he pitivät aluksessaan mahdottoman isot pidot, joihin maaherrakin kutsuttiin. Syötiin ja juotiin komeiden pöytien ääressä, ja sitten siinä annettiin maaherralle iso kuninkaan kirje. Kun Kjeldsen sitä luki, pelästyi hän niin, että aikoi hypätä mereen. Mutta hänet siepattiin koivista kiinni ja sidottiin laivan isoon mastoon. Ja siinä, mastoon selin kytkettynä, nähtiin Ruijan ylpeän maaherran tönöttävän, kun laiva nosti purjeensa ja painui merelle. Eikä alattiolainen ole tylystä amtmannistaan sen koommin kuullut.

Oli Kjeldsenillä kyllä joskus syytäkin ahdistella kveenejä, sillä loppumattomien metsien maasta lähteneet suomalaiset eivät oikein tahtoneet osata Jäämeren köyhissä petäjiköissä elää niin säästellen kuin olisi pitänyt. Monta kertaa heitä jälkeenpäinkin ahdisteltiin luvattomasta metsänhakkauksesta. Uulan-Knuutiakin syytettiin 1752 ja uhattiin karkoittaa maasta, ellei hän paranna tapojaan. Talmulahden käräjillä 1727 sakotettiin Erkin-Erkkiä samasta syystä kaksi riikintaalaria, ja moni muukin kveeni sai sakoilla sovittaa metsärötöksensä. Muutamat ukot taas joutuivat seisomaan kaakinpuussa varomattomasta tulenhoidosta metsissä liikkuessaan, mutta 1773 tuomittiin Uulan-Hans kolmeksi kuukaudeksi Vuoreijan linnaan tekemään työtä raudat jaloissa, koska oli tervahaudastaan päästänyt pahan tulen metsään.*

Ylpeätä elämää oli Kjeldsen viettänyt Altengaardissa, ja suu-

* Axel Hagemann, Altenskoven, Forstföreningens Årsbok 1890.

rellisesti siinä sitten muutkin Ruijan maaherrat majailivat. Hyvä olikin asustella komeassa kartanossa, joka komotti koivujen suojassa viheriäisellä kentällä petäjämetsän laidassa ympärillään ylpeät maisemat. Takana nousivat merenrannan mäntyiset hiekkatievat, ja edessä avautui ihana Alattiovuono, jota joka puolelta sekä lähellä että kauempana siniset tunturit suojasivat. Etelän puolella kaukana kohosi laaja *Beskaadas* sekä *Raippanen, Nalkanaasat* ja *Luossavaara,* idässä näkyi *Karkulaspahta, Iso-* ja *Pikku-Porras* ynnä *Nussura.* Rässivuonon takana, Ruoslahden rannalla, köyristeli jyrkkä *Kisto,* ja kaikkein kauimpana kumottivat Lankovuonon tunturit sekä Seilandin ja Aksuvuonon ikilumiset, jäiset gaissat, kaikki koko vuonon tunturisto kyllä paljon pyöreämpänä ja myötämielisempänä kuin Jyykeän, Raisin ja Naavuonon hurjapäiset, terävästi leikkovat huiput.

Ihmeitä ja vanhoja tunnustähtiä täynnä olivat nämä Alattion tunturit. Ruoslahdenkin takana, Kiston jyrkästä ja vistosta hengasta, oli muinainen lapinakka syöksyttänyt palavan tuohikämyrän perässä alas seitsemän ryssää. Isonniemen pahtaseinässä seisoi kaksi punaisella maalattua ryssänkuvaa, ja Puoskasvaaran kalliossa oli niitä koko parttio, korttelinpituisia pikkuisia äijiä, joita ei maailmanikäinen sadekaan kyennyt huuhtomaan pois. Mutta vuonon länsirannalla, *Kalkkiniemessä,* seisoi kaikkein merkillisin olio, korkea ja pysty kivinen *akka,* joka oli niin pyhä ja väkevä, että sen ohitse kuljettaessa miesten piti kumartaa ja ottaa lakki päästään, mutta naisten täytyi nousta veneestä maalle sekä muotkia akan selän taitse mennäkseen taas veneeseen. Olipa hyvä asettaa akan päälaelle kalanruoto: jos se putosi kohdalleen, ontto puoli ylöspäin, saatiin hyvin kalaa, mutta jos ruoto meni kumoon, ei tullut kaloja.*

Tällaisessa muistelusten ja tunturien ylpeässä ympäristössä oli Jäämeren maaherran komea kartano. Mutta vähän matkan päässä suurtalosta itään, jokisuulla ja matalan Rässivuonon rannoilla, kykötti pikkuisia harmaita taloja ja mataloita turvekammeja. Niissä puhuttiin vain suomea ja lappia, vaikka maaherran talossa istuikin norjaa haastava ylpeä isäntä. Ja pienessä valkeana pauhaavassa Porsijoessa, Ruoslahden lähellä, käydä karskutti Kjeldsenin rakennuttama pikkuinen saha, joka puri puuta hallituksen hyväksi.

* Vrt. J. Qvigstad, Lappische Opfersteine j. n. e., s. 341.

Maaherrat olivat kyllä isoja ja mahtavia miehiä ja suuren Altengaardin isäntiä, mutta vielä mahtavampi äijä asui Pikku-Raippasen laella. Siellä oli kivi, joka komotti kyläänkin kuin suunnaton heinäsaura. *Hannu-vaarin sauraksi* sitä sanottiinkin, koska siinä iso *Hannu-vaari* asusti. Tämä tunturilainen oli sellainen suurnoita, että hän kalastamaan lähtiessään astua keikautti kerralla *Krookkapahtaan* Alattiojoen eteläpuolelle, toisella toikkasi *Kurran* nokkaan Bugtenin länsipuolelle ja kolmannella koikautti Porsijoen taakse, *Mustanpahdan* kärkeen. Siihen vaari seisahtui ja, heilauttaen toisen koipensa *Allasullun* saaren korkealle harjulle, rupesi onkimaan kaloja Allasullun nuorasta. Saaliineen Hannu-vaari harppasi taas sauraansa, ja vanhat 80-vuotiaat äijät, jotka ovat kuolleet jo 50 vuotta takaperin, ovat Raippasen kiven luona vielä nähneet vaarin jättämiä kalanruotoja. Eikä ollut aivan tavallinen syntinen sekään noitamuori, joka muinoin asusteli *Aksopahdassa* Ariniemen luona, koska hän kerrankin oli myllynkivellä ajellut yli vuonon Porsijoen luo Selkämatalalle kalastamaan, ja rautakanki oli vain töksäytetty kivensilmään mastoksi. Joku iso äijä saattoi elää jurottaa Kurrankin onkalossa, syvässä, kallionpimeyteen vetävässä pirunpesässä, josta kuului aina vistottava jymy.* Sinne ei kyllä joka poika uskaltanut pyrkiä. Saarelan Aleksanterikin oli sinne kontanut koko pitkälti, mutta päätä oli alkanut viipottaa sitä enemmän, kun mies ei ollut muistanut ennen lähtöään lukea edes isämeitää vastahakaan.

Kalan pyynti ja syönti oli Alattiossakin tärkeimpiä hengenpitokeinoja. Merikala ja lihava Alattiojoen lohi oli vanhoja suomalaisia parhaasta päästä tänne houkutellut. Pyydettiin jokilohta ja taas vuonosta lohta, turskaa ja saitaa omiksi syötäviksi, ja suurina kalankulkuaikoina mentiin kaukamerille, Lofooteille ja idän aavoille, talviturskan pyytöön. Syksyllä taas oli omalla vuonolla suuri rasvasillin pyydystys.

Jo alkuaikoinaan toimekkaat tulijat rupesivat hankkimaan karjaa ja raivaamaan niittyjä tunturijokien reheville rannoille. Kaksin, kolmin, jopa neljin, viisinkin oli lehmiä hyvässä talossa, ja parhailla ukoilla oli tunturissa kesäiset karjamajat pirtteineen ja maitoaittoineen.

* Vrt. J. Qvigstad, Lappische Opfersteine j. n. e., s. 341.

Mutta hyötyisä, kylmiltä pohjatuulilta turvattu jokivarsi ja vuonon rantakenttä, joka kasvatti ruohot kaikenlaiset, houkutteli viljapellon vieriltä lähteneitä seikkailijoita kokeilemaan suuruksen siemennyksellä Jäämeren äärelläkin. Leipämaan entiset miehet kätkivät seitsemiä siemeniänsä Ruijan maaemään, ja siitä kohta ohra kasvoi yhtä kauniisti kolmisolmuisena ja pitkätukkaisena kuin muinaisilla kotikentilläkin tunturien päiväpuolella, vaikka maa olikin vain lapiolla muokattu ja risukarhilla harattu. Peter Dass kyllä aikoinaan lauloi Alattiota paljon etelämpänä olevasta Nordlannista:

»I Tromsen har ingen Mand Plog eller Harv,
Dem levnes ej Säd eller Ager til Arv,
Man Jorden i Furer ej velter.
I Dybet herunder de söger sit Bröd,
Og naar det mislinger, da lider de Nöd,
Og megen stor Armod forsmelter».*

Mutta kun kova kveeni pääsi maihin, niin vilja rupesi nousemaan ihan Jäämeren äärilläkin. Jyykeässä, Raisissa ja vähäisen Lemminjoellakin kylvettiin ohraa, mutta vasta Alattio oli sellainen Ruijan paikka, jossa kasvatettiin leipäviljaa oikein voimalla ja menestyksellä. Norjan paperit tietävät kertoa, että tunturista tulleet suomalaiset alkoivat jo 1715 Alattiossa viljellä ohraa, kasvattaen ja kehittäen siitä oman lajinsa, nopeasti valmistuvan ja satoisan Alattion ohran, *Altenbygin*. Ukkojen ohra joutui kourasta kouraan joskus alle 90 päivässä — kesäkuun alussa kun kylvettiin, niin jo elokuun lopussa korjattiin —, kun taas muut ohrat vaativat 120:kin päivää. Viisin, kuusin jyvin ohra antoi satoa, joskus kymmenkertaisenkin tulon. Toisinaan Alattiosta riitti ositella ohranalaa entisten kotipeltojen isännillekin, kun heille oli sattunut tulemaan kato. Alattion ohra olikin hyvin haluttua leipäviljan siementä koko Perä-pohjassa. Ja mainiota vuononperukkaa

* Tromssassa ei ole auraa ei äestä,
perintönä ei saada viljaa ei peltoa,
maata ei vaoille kynnetä.
Syvyydestä täällä leipä etsitään,
kun onni pettää, kärsitään puutetta
ja eletään suuressa köyhyydessä.

muisteltiin niin lujaksi paikaksi, että jos siellä ei tullut vuotta, ei sitä tullut kauas Suomeenkaan.*

Nyt kyllä Alattionkin ohrapelto on jo muuttunut heinäkentäksi ja perunamaaksi.** Mutta vielä 40—50 vuotta sitten jokisuun rikkaimmat isännät ruokkivat väkensä oman pellon leivällä. Sellaisiakin kyllä oli Alattiossa. Turtolasta tulleet *Ollin-Olli* ja *Ollin-Salkko* olivat vain pieniä *maanpruukareita*, asuen ahtaissa laholattiaisissa turvekatto-kömmänöissä, joihin kurjasta aukosta mentiin melkein konttaamalla. Eikä ollut paljoa isompi peltomies heidän veljensäkään, *Ollin-Pekka*, pikkuruinen käppyrä, joka elää kitisi matalassa läätikässä ja oli hyvin ahkera kylän lasten kanssa kujeilemaan ja nauramaan. Pienen talon miehiä olivat *Vaaran Iisko* ja *Petterikin*, jotka asuivat lähellä Altengaardia, niin myös *Nakkulan Iisko*, vanhan pirttipökkelön vaari, sekä *Erkin-Monsi*, vanhapoika, eikä ollut ison talon isäntä vanha *Nikan-Matti*-äijäkään. Simosta tullut *Posti-Petterikin* asui ja viljeli maata, vaikka kesäkaudet kulki Jäämerellä, samoin kuin Iistä saapunut *Erkki Virkkula*, Pruntsin vävymies. Mutta *Erkin-Uulalla*, *Pikku-Kristolla*, *Juhan Pruntsilla*, *Monsan-Hansilla* ja *Monsan-Simu*-äijällä oli niin suuret leivänviljelykset, että heillä oli oma riihihoitokin, samoin kuin norjansukuisella *Jaakon-Aarnella*, jonka isänisä oli aikoinaan Bergenin seuduilta tullut tylylle Kjeldsenille rengiksi. Kolme, neljäkin riihtä Jaakon-Aarne pui syksyisin saaden pari tynnyriä riihestä. Mutta Monsan-Simu piroitti peltoonsa joka kevät pari, kolme tynnyriä, ja kun Pruntsin ukko lääväkkäsuuna tuli utelemaan, miksi naapuri niin paljon kylvää, Simu tokotti:

— Hy . . hy . . hyvä on ku . . ku on paljo maata ja oh . . o . . ohraa, ku . . ku . . ku sota paukkuu.

Ja iso Simu-äijä vain heitteli viljaa peltoonsa kävellä touhottaen pitkissä, alle polven ulottuvissa sarkaisissa umpitakeissaan kuin lappalainen.

---

* Alattion ohrasato 1860 oli 6 jyvää, 1866—70 4,1, 1875 6,5. (prof. Schübelerin mukaan.) V. 1860 korjattiin Alattiossa 1000 tynnyriä ohraa. (A. Helland, Finnmarkens amt).

** V. 1900 kylvettin Alattiossa perunoita 736 hl. (A. Helland, Finmarkens amt.)

Iso ja komea mies oli Pruntsin Juhakin, Kemistä kulkeutunut ylpeä maanpruukari ja kovanlaatuinen äijä, jolla oli Mallu-niminen emäntä sekä yksi tytär, nimeltä Maria. Pruntsilla oli peltoa enemmän kuin kenelläkään muulla alattiolaisella, vielä kuusi lehmääkin, pari hevosta, ynnä kymmenen lammasta. Niinpä äijä saattoikin puhua kehuskellen karjastaan, jopa kirjoittaa koti-Suomeenkin:

— Mulla on karja lehmiä ja summa lampaita.

Koko seudun kuulu oli Pruntsin äijä, joka kaksissa tuvissaan komeili Pruntsinmäellä ja joskus äkäpäissään nimitteli naapureitaan *jääsköläisiksi*, hyökäten vaikka saunanoveltakin, kun kylän pojat ilkeyksissään heittivät kiukaalle suoloja, alastonna karjumaan:

— Kyllä teillä s-nan jääsköläisillä on saunankiukhalle suoloja, muttei ole omhan kahvikattilhan . . .

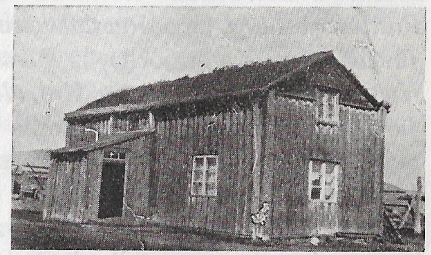

Vanha talo Alattion Joensuussa.

Pruntsin taloon kaikki lantalaiset tullessaan Ruijaan elatusta etsimään aina ensin poikkesivat kysymään ruokaa ja työtä. Jo *Kolvinkentän* männikköä tallustaessaan nälkäiset pitkän matkan kävijät ilahtuivat:

— Jo Pruntsin talo näkkyy! Siellä saahaan työtä ja ruokaa.

Pruntsi-äijä itsekin päissään ollessaan kimakalla äänellä kiljui mäeltään, niin että koko kylä kuuli:

— Kaikki nälkälantalaiset, kun tulevat alas Peskaaraksesta, kysyvät, misä se Juhan Pruntsi on . . . eikä niillä ole muuta kuin olkivihko kurkusa.

Siihen aikaan Lannanmaan miehiä lappoikin tunturista väliin ihan mustana pilvenä, ja kun he nälkäisinä ja väsyneinä laahustivat taloon, antoi Juha-äijä heidän suuhunsa syötävää. Rahille keskelle pirttiä Mallu kantoi piimää ja suolasilliä sekä ohrarieskan kappaleen kullekin, ja kun syömämiehet lykkäsivät sillinsotkut syrjään, äijä tuli ja ärjäisi:

— Eikö se silli mahu päinhen ja suolinhen lannanmiehen perä-suolhen?

Mutta kun miehet olivat saaneet piimän ja sillin ja leivän mahaansa, heidän piti lähteä kuokkimaan äijän peltoa. Ja tällä lailla Juha Pruntsi piti maansa hyvässä kunnossa sekä laittoi aina uuttakin siemenensijaa.

Käsikivillä Pruntsin Juha pyöräytteli pellonviljansa jauhoiksi, ja samanlaisia suurusmyllyjä oli monessa muussakin talossa. Mutta oli kylässä vesimyllykin. Fallijoessa, vuononpohjassa, käydä kalkutteli *Sahan Kallan* pieni härkinnaappero.

Siellä joensuun toisella puolella niinikään asui suomalaisia ahertaen rinnan lappalaisten kanssa ja viljellen peltotilkkujaan. Pitkin Rässivuonon itärantaa tunturien tyvellä, *Kaidusjoella, Rässivuonossa* ja aina *Ruoslahdessa* asti oli kveenipirttejä. *Monni-Jussakin* asui Kaidusjoella, ja Rässivuonossa tavattiin Kuivaniemen *Hietas-Jussa*, jota sanottiin *Kuivalaiseksi*, sekä simolainen *Hamarin Juha*. Liikkui samoilla rannoilla myös *Joonaksen-Fetti, Pellikka-ukko* ja juopotteleva Paavolan mies, *Ojamaan Jaako* Turusen Marioineen, ynnä *Kuuro-Heikki* ja *Kuokkamaan Ville*. Mutta Kuuro-Heikki muutti Taanaan, ja Kuokkamaan Ville, vielä vanhana naituaan nuoren ihmisen ja saatuaan heti ensi saaliikseen kaksoispojat, pelästyi ja paineli joukkoineen Amerikkaan. Jokisuun lähimaille asettui näitä myöhemmin Temmeksen Kärsämän mies, *Antti Nalkki*, ja jokisuulla mellanrinnassa *Pelkka-Jaako* möyri mökissään yksinään kuin karhu.

Tievan takana, jokivarrella parin neljänneksen päässä, oli kahtapuolta jokea *Aaroninniemi* ja *Mousunsaari*, suomalaisten raatamia rantasulia nekin useine pirtteineen. *Ylipäänkin* metsärannoille, jonkin neljänneksen Aaroninniemestä ylöskäsin, suomalaiset olivat kuokkineen ja kirveineen osanneet, samoin kuin Raippasen tunturin allekin. Siellä vanha Kaavuonon tiikeri, *Aatami Haapalahti*, hääri Kaijankurussa, siellä Peltovuomasta tullut *Kurun Heikki* aikoinaan rähjäili, niin myöskin *Lanton Aapraham*, jota haukuttiin *Isokurkku-Aapramiksi*, koska hän aina puhua kolotti niin kovasti, että kuului neljänneksen päähän. Ukko oli näet kasvanut Suomessa suuren kosken korvalla ja siinä oppinut käyttämään kurkkuansa kuin mies. Siellä Yliperillä *Erkin-Pekkakin* puski, siellä Pellosta tullut *Köysikankaan Juha* Rikinä-eukkoineen teki peltoa ja poltti tervaa, ja rehki siellä matalassa hirsitönössä *Iisakki Arolai-*

nenkin, väliin piippu suussa puhua porpottaen, väliin taas huutaen ja kiroten, vaikka miehellä oli niin kolo ääni kuin olisi tynnyriin kojottanut. Nämä olivat vain metsäperän tavallisia kovan työn kanssa tappelevia raatajia, mutta asui täällä rikaskin mies, jota käskettiin *Aaronin-Mikoksi*. Tämä oli Tornion puolesta tulleen, aikoinaan Aaroninniemessä asuneen Aaroni-äijän poika, rautio ja sellainen mestari, että teki mitä tahtoi silloin, kun muut tekivät mitä saattoivat, valoi messinkisiä kulkusiakin sekä loi puupökkelöistä lappalaisia, korttelin, parin pituisia kääpiöitä, joita puki lapinparseeleihin myöden niitä hyvistä rahoista englantilaisille. Aaronin-Mikko oli iso partanaamainen äijä, ja iso sillä oli muorikin, Muoniosta lähtenyt *Priitą-Kaisa*, joka paineli ja pyörrytti maata ja paiseita. Mutta koska heillä ei ollut omaa kontua, Mikko keinotteli Mörtin Heikiltä Majavuopion saaren ja sitten taas kaupitteli Kuohari-Aatamilta Kuoharintörmän antaen maksuksi viisi kannua Norjan rommia ja neljä Suomen äimää ynnä puoli viekoa käsikivillä jauhettuja Alattion ohria. Ja niin viisas mies pääsi maanomistajaksi, sitten yhä rikastuen kaupanteolla, niin että Aaronin-Mikon koti oli rikkainta taloa Alattiossa. Komeat elukat ökisivät navetassa, ja tallissa kolisteli kaksikin hevosta. Kaksi poikaa, Jussa ja Mikko, hääri kartanomaalla, ja kaksi tytärtä siinä kepsutteli. Jos Maija oli »mahottoman fiini», niin hyvä oli Kaijakin. Kultasormuksissa, veroissa ja silkkinauhoissa ja hetaleissa molemmat keikailivat, vaikka äiti olikin vain tavallinen siivonsiveä talonmuori.

Muuallakin ison Alattion rannoilla asui suomensukua. Repovuonossa, lappien naapurina, joku ukko olla olotteli, ja Repovuonon suulla, Kvalsundin Ikkarnesissa, oli koko kveenien joukko, ensi miehenä *Staalukarkkoon* talon tehnyt entinen sotamies *Aatami Harnesk*, joka oli kuulatuiskussakin ollut niin kovapintainen, että rintaan ammuttu luoti oli kilpistynyt syrjään. Asui kainuunmiestä *Talmulahdenkin* kirkonläänissä, isoin parttio pitkän *Lankovuonon* pohjapuolilla. Täällä *Paununperässä* oli kansaa lihan ja leivän rajamailta, niinkuin Palojoelta tulleet *Tibergin* ukko ja *Paasin Erkki*, oli myöskin Pellosta lähtenyt *Pellon Jaako*, joka jo 50—60 vuotta takaperin hukkui Lappean aapaan. Eli siellä suomalainen *Matti Karjalakin* ja tuli myöhemmin *Olli Marjala* Rovaniemeltä. Toisella rannalla taas oli sijansa saanut Pajalan Kaunisvaaran ukko,

värmlantilaissukuinen, täysin suomalaistunut *Erik Karlström*, ahertaen niin vankan pohjan, että siinä pojat ja pojanpojatkin saattoivat ryskätä. Joutui tänne kerran jo ikäloppu *Anna-Kreeta Styrk*, Laestadiuksen palvelustyttö ja rippilapsi, joutui myös *Kauppilan Jussa* Simosta. Ja tämä Jussa kyllä kehtasi ruijalaisille muistella, millainen merkillinen maanpaikka Simo oli, mutta *Plantingin Kaisa* Alattiossa ei vain ruvennut muistelemaankaan Lannanmaan oloja, sillä muori arvasi, etteivät ruijalaiset uskoisi, vaikka hän rupeaisi tosiakin asioita haastelemaan.

Anna-Kreeta Styrk, Lankovuonon vanha muori.

Näiden edesmenneiden vanhojen päivinä Alattion markkinat olivat vielä parhaassa vauhdissaan. Niitä oli aikoinaan pitää mekastettu Altengaardin lähellä Joensuun kylässä, meren rantakentällä, mutta sitten muutettiin markkinahumu Bossekopan korkeille kaljuille kalliorinteille, joiden juurilla syvä meri aina sulana liikahteli, kun taas matala Rässivuono aina talvella jäätyi. Herrat ja houvit kun muuttivat Bossekoppaan, veivät markkinatkin matkassaan sinne, vaikka Bossekoppa onkin paljoa jylhempi paikka kuin metsäinen Alattio.

Jo ainakin kolme-, neljäsataa vuotta on Alattion pohjassa vietetty suuria Jäämeren markkinoita, joille koko pohjoinen maankolkka on jutanut ja ennen muita laaja tunturilappi. Suomen, Ruotsin ja Norjan miehet sinne suurin joukoin saapuivat sekä syksyllä joulun alla että taas kevättalvella maaliskuussa. Suomalaiset kauppasaksat tulla rähjäsivät yli kamalan ja peloittavan Beskaadaksen, joka yksin heinäkuussakin saattoi lumipyryynsä pyörryttää ja haudata matkamiehiä. Siksipä paljaan tunturiselän talvenselälliset matkalaiset oikein helpotuksesta huokaisivat päästyään tunturin ylitse Karkian autiotuvalle, huokasivat ja sanoivat:

— Kun Beskaadaksen ylitse on kuljettu, niin kaikki vaarat on vältetty, eikä tarvitse enää kuolemaa pelätä.

Sadoin poroin Suomen miehet tulivat, vankat komeat ukot ja ylpeät kuin herrat isoissa verkaturkeissaan, jotka oli pitkällä villaisella vyöllä ympäri sonnustettu. Ylpeät olivat miesten porotkin, läikkyen kiiltävissä heloissa ja helyissä ynnä kirjavissa vöissä, ja Suomen voita oli puolikko jokaisen poron ahkiossa. Se oli hyvää voita, ja *lannanvoiksi* sitä käskettiin ja sen myyjiä *voilantalaisiksi*. Tuhansia viekoja sitä tuotiin varsinkin syysmarkkinoille, ja ihmiset pysyivät terveinä, kun sitä söivät, eivätkä he »pelleriinistä» mitäkään tietäneet. Satoja lappalaisiakin juti tuntureistaan tuoden poronlihoja ja taljoja sekä riekkoja, ja Norjan kauppamiehiä tuli sekä Ruijasta että etelästä asti, niinkuin Finkenhagen ja Nissen Hammerfestistä, Lars Haugen ja Olof Öyne Tromssasta sekä »Renne-Vanne» Oslosta. Merikalaa, jauhoja, kahvia ja sokeria sekä kaikenlaista rihkamaa oli kauppiailla myytävänä ja vaihdettavana suomalaisten ja tunturilaisten tavaraan. Finkenhagenkin kerran hankki Suomen voita 6000 kruunun arvosta. Suomalaiset taas kuormittivat ahkionsa jäädytetyllä merikalalla ajaen paluumatkallaan Köngäsen, Kolarin ja Kittilän markkinoille, jotka pidettiin viikkoa myöhemmin kuin Alattion suurkaupat.*

Bossekopan markkinapaikka Alattiovuonon pohjassa.

Järkähtämättä viikonpäivät markkinat »seisoivat» Alattion kentällä, ja kauppasaksain lukuisissa tuvissa oli yhtämittasta touhua. Häärivät siellä kauppoja tehden oman rannankin porvarimiehet, *Niiles-ukko*, sekä *Suhrin Frekko*, joka »oikein aatelislähtöisenä» miehenä oli niin lujaa tekoa, että eli satavuotiaaksi. Aaronin-Mikko-

* Voita tuotiin Alattioon n. 12,000 kg vuosittain. Alattion markkinain tavarainvaihto 1891—99 oli keväisin n. 50,000 kr., syks. 64,000 kr. (A. Helland, Finmarkens amt).

kin teki kauppoja, ja *Huhanantin Aaro* kaupitteli nuppineuloja, isoja toppineuloja sekä muitakin isosilmäisiä neuloja, joihin vanhakin osasi sujuttaa langan. Mutta Viljamin veljekset Siernöijasta eivät kaupanneet mitään, nappasivat vain pimeässä kerran lappalaisen kansiahkion veneeseensä ja lähtivät saaliineen myötätuuleen laskettelemaan kotiin. Vasta kaukana merellä miehet uskalsivat avata ahkion ja löysivät sieltä vanhan lapinäijän raadon. Kiireesti täytyi ukkelien kääntää veneensä ja lähteä luovimaan takaisin.

Nuoret pitivät markkinailoa tanssienkin. Vanhan Virkkulankin talossa tanssittiin kovasti, niin että Maija-muori sai joskus pitkä hiilihanko ojona ajella melunpitäjiä pihalle. Kylän pojat kävivät tyttöjä kutsumassa tanssitupaansa, jossa »hiulukrapalla» pelattiin, *Pauli*-ukkokin joskus soitella kitkutteli. Kävivät pojat Nikan-Matinkin tyttäriä kysymässä, mutta Matti-äijä ei laskenut molempiansa, äyskäisi vain:

— Ei Elli-paarnaa tanssiin . . . menköön tuo Kuraperä jos tahtoo.

Järkkälänkin komea mies, *Kulta-Heikiksi* korosteltu, tuli markkinoille muka hänkin — siitä on jo kohta 60 vuotta — tuli Suomesta yli tunturien jo etukäteen muka voiraitojaan odottelemaan asettuen rikkaan Aaronin-Mikon asukiksi. Talossa pidettiin häntä koko talvi ylen hyvänä ja kohdeltiin Maija-tyttären yrkämiehenä. Mutta kun kevätmarkkinat rupesivat lähestymään, Kulta-Heikki pyyhkäisi keinoonsa jättäen Maijat ja markkinat, olemattomat ja tulemattomat voiraidot ja kaikki. Jäikin Järkkälän yrkämieheltä muutakin kuin Aaronin-Mikon Maija. Sillä koska aika oli täytetty, Maija sai pienen perillisen, ja samanlaisen sai nuori naapurin Kaijakin aivan samoina päivinä. Ylpeälle Maija-rukalle, jolla aina oli ollut omasta takaa leipä ja maito ja liha ja kala, tämä asia teki kovin pahaa ja nousi päähän niin, että hän menetti taitonsa. Mutta Kaijalle ei noussut päähän. Köyhempänä ja kovemmanluontoisena hän vain sanoi:

— En räknää Järkkälästä . . . tee tekos ja mene keinhos!

Surullisesti kävi Aaronin-Mikonkin. Miten lienee hän hoitanut asioitaan, mutta ainakin kerran ukon aitasta katosivat Suomen miehen syksyllä kevätmarkkinoiksi tallettamat voipuolikot, ja sattui muitakin samanlaisia juttuja, jotka ukkoa röykyttivät.

Vanhana ja ikäloppuna Mikko-äijä olikin niin levoton, ettei saattanut nukkuakaan muuten kuin palavan piisin ääressä. Kaiket yöt äijän huoneesta tuikutti tuli, ja piruissa uskottiin ukkoparan siellä kamppailevan. Ja semmoisena äijä kuoli 50 vuotta takaperin. Sitten Maija kuoli taitamattomana, Kaija muutti pois, ja Maijan poika, Fritjof, meni Amerikkaan, kuollen siellä luultavasti Chicagossa hotellin palossa, jossa tuhoutui 300 ihmistä. Mikon pojatkin kävivät Amerikassa saaden siellä tynnyrin säkillisen paperirahoja ja ajellen omalla tulivaunulla, Aarean Matti ja Mikon-Jussa samassa matkassa, vaikka heidän rahasäkkinsä jäi kiireessä Kalifornian riekkometsään. Alattioon veljekset taas tulivat ja elää körristelivät viisi vuotta samassa neliseinäisessä huoneessa sanomatta sanaakaan toisilleen. Juhani kuoli verensyöksyyn pirttinsä kynnykselle. Kuoli myöskin Mikko, ja vanhasta aitasta löytyi muun rojun mukana iso ryssänarkku, jonka sisässä oli suomenarkku ja suomenarkussa lapinkiisa sekä lapinkiisassa iso tukku vanhoja paperirahoja, kasa homeisia almanakkoja ynnä suuri Raamattu, jota miesrukka lienee joskus lueskellut.

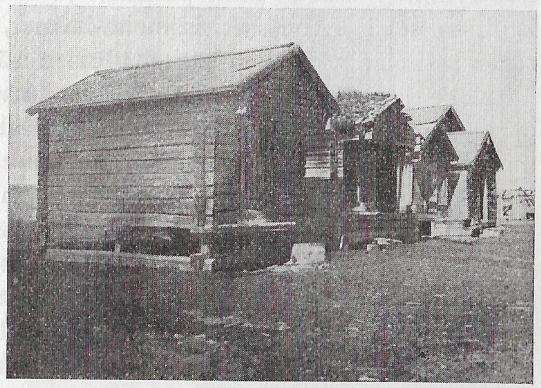

Vanhoja aittoja Alattion Joensuun kyläkentältä.

Raamattua toki vanhat alattiolaisetkin tarvitsivat autuutensa tiellä, vaikka heitä oli opastamassa omien pappien ja saarnamiesten lisäksi myöskin paavin pappikunta. Sillä suuressa kauniissa Alattiossa oli aikoinaan sellainenkin merkillinen laitos kuin *paavilainen kirkko* ja *seurakunta*. Altengaardin kartano, joka 1815 asti oli ollut maaherran asuntona ja sen jälkeen joitakuita vuosikymmeniä autiona, joutui kerran katolilaisten haltuun, jotka 1860 vaiheilla perustivat siihen pohjoisen lähetysasemansa ruveten Alattion kainulaiskansaakin kovalla touhulla käännyttämään syntiseen us-

koonsa. Altengaardissa oli paavin parilla, kolmella papilla erinomainen asunto, komea kirkkokin ja koulutupa, vieläpä karjaa sekä hevosia. Falli- ja Alattiojokien varsilta paavilaiset hankkivat laajoja niittymaita, ja Kleemetin Kristiina, Haaparannalta tullut koulumestarin emäntä, oli kartanon karjanhoitajana ja emäntäpiikana. Kaiken kansan ystävinä paavinmiehet tulivat kylään, puhuttelivat ihmisiä tielläkin kutsuen tulemaan kirkkoon, pastori Bollerkin pisti pienen Vaaran Maaretin Susannan käteen peesin, kun tyttönen osasi somasti puhella. Ja Neitsyt Maria oli Bollerin kaulassa sekä kyttyräiset isämeitä-helmet, joita pappi taloon tultuaan heti alkoi yksitellen käsitellä lukien isämeitää.

Koko seudun lapsisikiöitä papit kutsuivat kouluunsa, jossa opetettiin kaiken maailman viisautta, rätinkiä, kirjoitusta ja lukemista ja vaikka mitä. Monet Joensuun lapset, niinkuin Postin Jussa ja Maria, Vaaran Maaretin Hans-Petteri ja Antreas sekä Kildalin Pikku-Matti kävivät paavinopissa, tulipa lapsia vielä Kaavuonosta ja Hammerfestistä asti, ja kruunu, pari, kolme otettiin kuurahaa oppilaasta. Pappien apulaisena opetti koulussa muuan tanskalainen nunna, ja niin erinomaisesti paavilaiset koulasivat, että monet opetuslapset olisivat olleet kelvollisia korkeammankin koulun käyneiksi, jos vain heille olisi opetettu vielä yhtä kieltä.

Pyhisin pidettiin Altengaardin kirkossa, jona oli vain samassa rakennuksessa muuan huone, paavin jumalanpalveluksia, joskus kaksittainkin. Kellot soivat silloin hyvin kauniisti, ja varsinkin kylän nuorta väkeä kokoontui katsomaan ja kuulemaan. paavin pappia, jonka norjankielinen saarna tulkittiin suomeksikin. Pappi olikin hyvin kaunis, kun hänen kaulassaan oli Neitsyt Maria ja isämeitä-helmet sekä päässä kulmikas lakki niinkuin lappalaisella tahi Raamatun ylimmäisellä papilla. Kirkko oli vielä kauniimpi. Siellä uskonlamppu paloi keskellä huonetta yötä päivää, ja kun se sammui, niin seurakunta avojaloin ja polvillaan konttasi pitkin lattiaa, kastoi öljykuppiin sormensa tehden ristejä otsaansa ja rukoillen, niin että uskonlamppu taas rupesi palamaan. Mutta kun pappi oli lttarilla rukoilemassa, niin kylän pienet pojat valkoisissa paidoissaan »minestraatteina» häärivät hänen ympärillään, vuoroin helistellen pikku kulkusia, vuoroin kanniskellen kultaista raamattua, vuoroin taas käyden löyhäyttämässä pyhää savua papin takahelman

alle. Vaaran Antreas ja Kildalin Pikku-Mathiaskin siellä muiden liinapaitojen mukana joskus helisivät ja savusivat. Saarnatessaan joku aikuinen pappi saattoi riehua niin, että oli ihan hypätä pois paikoiltaan. Ja sakramenttimenoissa pappi itse juoskenteli viinin antaen kansalle vain kuivan kakun, jota oli vähäisen viiniin pistältänyt.

Mutta kun kylän poikapahaset menivät ajattomalla ajalla nykimään paavillisten kellojen soittorihmaa, joka riippui rappusten luona lohdasta, niin nousi eri kirkonmeno. Soittaja Svenberg otti hevosen ja lähti laukottamaan pienten virkaveljikseen pyrkijöiden perään, jotka hajaantuivat yli aitojen ympäri kenttiä ja männiköitä.

Boller, Alattion ent. katolinen pappi.

Saarnoissaan ja kanssapuheissaan paavin papit joskus osoittelivat maailmankartasta, kuinka monet ja suuret valtakunnat ja mahtavat kansat ja maat ovat heidän uskossaan, jopa maailman viisaimmatkin miehet tunnustavat heidän oppiansa. Saattoivatpa he sanoa, että Norjankin kansa on ennen ollut samassa uskossa, mutta se on luopunut äidillisestä kirkosta. Mutta nyt sen pitäisi jälleen palata äitinsä helmaan.

Moni langennut alattiolainen palasikin äidin helmaan. Etelästä tullut Stålbergin ukko Marioineen oli ensimmäisiä kääntyneitä, sitten Vaaran Hans-Petteri Mariansa kanssa, ynnä Kildalin Matti. Hannebergistä tullut Pason Heikkikin, jolla oli pikku mökki Altengaardin lähellä, pakeni eukkoineen paavin turviin. Vaaran Maaretkin ihasteli, että Hartman-pappi saarnaa suloista evankeliumia. Bollerin emäntäpiikakin, Kleemetin Kristiina, oli niin innokas paavilainen ja pappinsa palvelija, että ukko Kleemet, Rässivuonon koulumies, joka saattoi kolmea kieltä, rupesi nöyräpäisenä huutelemaan: »Bolleri huurepukki . . . Bolleri huurepukki!» Mutta

hänet oli vietävä Trondhjemin hullujenhuoneeseen. Uskovaisiansa ja seurakuntansa köyhiä jäseniä papit ahkerasti auttoivat vaatettaen heidän lapsiansakin. Ja siitäpä Alattion paavilaisuus pääsikin pariin, kolmeenkymmeneen henkeen, jotka olivat etupäässä kylän köyhää kansaa. Mutta enin osa kristillistä Alattiota pysyi toki vahvana isiltä perityssä uskossa. Aarnen-Kristokin sanoi papille, joka kerran uskalsi väittää, että Luther on mennyt helvettiin:

— Sant Patrik on mennyt helvethin!

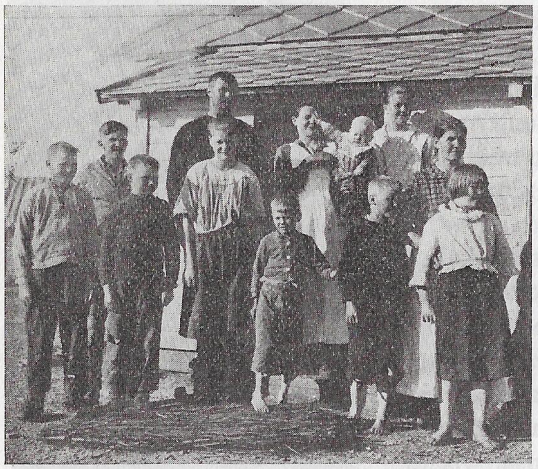

Mons Hansenin perhe Alattion Kaidusjoelta.

Herra yksin tietää, mihin Alattion paavilaiset kuoltuaan ovat menneet, mutta tievan juurelle, lähelle Altengaardia, omaan kalmistoonsa heidät haudattiin. Parisenkymmentä paavin palvelijaa sanotaan siihen kätketyn. Ja kun paavinuskolaiset saattelivat vainajaansa kalmistoon, kannettiin edellä pitkää ristikeppiä, ja kepinnokassa oli »pyhänsaun kukkaro», josta suitsutettiin haikua hautaankin ruumiin mukaan. Sitten papit rukoilivat, että vainaja muistaisi heitäkin, kun tulee siihen »siesilthan», joka on semmoinen välitaivas, että hekin siihen pääsisivät. Ensimmäisenä joutui paavin siunaamaan kenttään Stålbergin ukko eukkoineen. Kuoli myös Pason Heikki ja haudattiin sekä suitsutettiin pyhänsavun kukkarolla. Mutta Heikki-raukka ei mennytkään sidesiltaan, vaan nousi heti ylös ja tulla kolusi kotiin valittamaan, että häntä kovin paleltaa paavin mullassa, sitäkin enemmän, kun eukko ei edes ollut pannut uusia sukkia hänen jalkoihinsa. Tyly akka ajoi Heikin kuitenkin takaisin toruen:

— Vielä minä sulle uuet sukat olisin jalkhan pannut!

Paavinhautaa kovin pelättiin, sillä siellä näyttelivät itseänsä

muutkin kuin Pason Heikki-raukka. Eikä ihmekään, koska Bossekopankin vanhassa kristillisessä kalmistossa vainajat näyttelivät itseänsä.

Nyt paavinhauta tuskin enää kummittelee. Pikku patsaineen, korkea musta risti keskellään, se kalmistopuistoineen on vain Alattion entisen paavinkirkon muistona. Eläviä paavilaisia ei Alattiossa enää ole. Vanha Kildalin Pikku-Matti kyllä elää vielä Kaavuonon köyhäinkodissa 70-vuotisena sokeana vaarina, mutta hänkin on jo

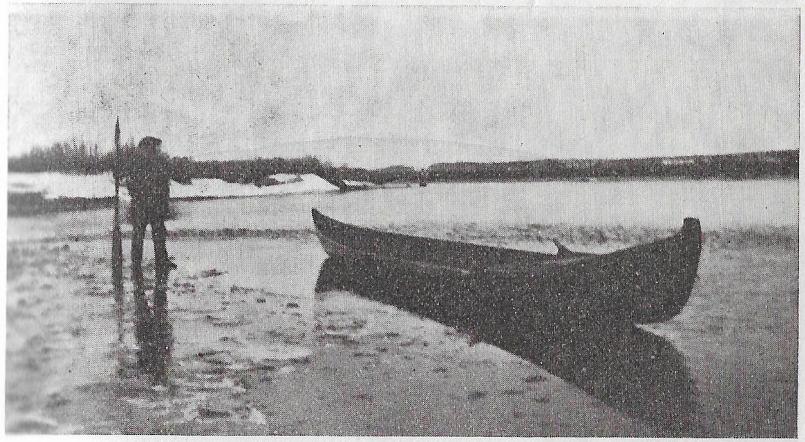

Valok. A. Seppä.

Alattiolainen jokivene Alattiojoelta.

aikoja luopunut paavin äidillisestä kirkosta ja palannut oman äitinsä seurakuntaan. Samoin monet muutkin paavilaiset ovat tehneet, ja toiset taas ovat joutuneet multaan pitkän ristin alle. Eikä ole enää uusiakaan sieluja lähtenyt paavin luokse. Ja näin viimein paavin valta loppui Alattiossa. Viime vuosisadan viime kymmenellä ostettiin Altengaard katolilaisilta ja muutettiin sotaväen harjoituspaikaksi.

Tämän jälkeen ei suuressa kuulussa Alattiossa ole enää nähty muita kuin oikeita kristityitä, jotka uskovat veriylkään ja syntien anteeksi saamiseen sekä muihin ihmisen kalleimpiin asioihin. Oikeassa uskossa, eikä suinkaan paavinopissa vaeltaen, Hamarin ukkokin Kuohari-Aatamilta, joka kulki kylillä tärkeissä virkansa töissä,

kirjoitti muinoin kirjaan hyvät ja puhtaat »raamatunsanat, kalhit jumalansanat», joilla hädän tullen vieläkin saattaa seisahduttaa vahvankin veritulvan. Ja nämä sanat ovat niin kalliit, ettei niitä saa turhaan lausua, eikä niitä kykene heikkoverinen naisihminen lukemaankaan. Puhtaan opin tunnustaja on muuan kylänmuorikin, joka mahtaa oikeilla sanoilla ja välikappaleilla parantaa pienet kivut, paiseet, ruvet ja maantartunnat. Ei näihin mitään paavin-

Valok. A. Seppä.

Kattolaakojen louhimista Kulojärven rannalla, Alattion tuntureissa.

oppia tarvita, eikä *mustiakirjoja,* niinkuin oli ollut aikoinaan Hammerfestin suomalaisella noitaäijällä sekä entisellä papilla, Peter Dassilla. Eikä Alattiossa enää suinkaan ole noitia, vaikka eteläiset naapurit niin vieläkin uskovat. Astafjordilaisetkin, jotka itse luulevat jotakin olevansa, kovin pelkäävät alattiolaisia ja huutavat, että Alattiossa on rumat ihmiset ja joka toinen niistä noita.

Mutta kauniissa Alattiossa on kyllä kauniit ja hyvät kristityt, jotka pyytävät jokapäiväisen leipänsä kalastamalla ja karjaa sekä perunapeltoja hoitamalla. Monet käyvät kevätkalan pyynnissä ulkomerelläkin ja kesäisin nostavat saitaa sekä lohta omasta vuonosta, monet lähtevät pyytömiehiksi Jäämeren laivoihin hylkeiden ja mursujen kanssa tappelemaan, jotkut polttavat juurakkotervaakin, ja

muutamat taas säilyttävät henkensä ottamalla sen kymmeniltä revoilta ja sadoilta riekkopahasilta. Vuonollaan alattiolainen liikkuu vanhan rovaseilin voimalla, ja jokeaan hän sauvoo sekä soutaa pitkällä kapealla kaukalollaan, joka on puserrettu oman kylän veneseppien kourissa, ja onkin semmoinen pursi, ettei raisilainen, joka myös rakentelee pitkiä jokiveneitä omalle enolleen, osaa niin hyvää ja lujaa valmistaa.

Kotoisella kansalla, naisväellä ja lapsisikiöillä, on kesänaikana hyvät äyrin ja kruunun ansiot kalliokalan kuivatuksessa. Joka kesä kuljetetaan Öystältä laivanlasteittain suolaturskaa, jota Alattion laakeilla tasaisilla rantakallioilla ja Lankovuonon hiekkarannoilla päivänpaisteessa kuivatetaan ja sitten lähetetään kaikkeen maailmaan. Kymmenittäin, sataluvuin, Alattion vähäväkiset saavat siinä askarrella päivätöissä, ja sadattuhannet turskat saavat kylkensä kuivaksi.

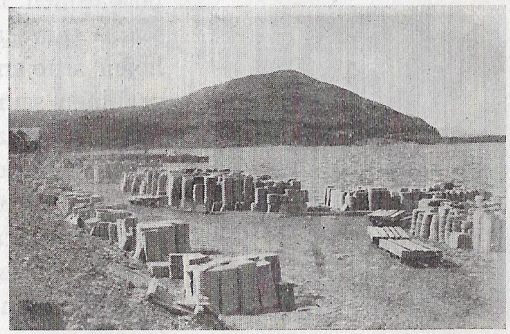

Kattolaakoja Bugtenin satamassa.

Tärkeä alattiolainen ansiopaikka on myöskin kattolaakojen, *skifferien,* valmistus. Läheisissä tuntureissa, Tverelvdalissa, Pollojäyrillä, Nalkanaasassa, Täätsikässä, on paikoin erinomaisen kaunista ja hyvää pehmeää liuskakiveä, josta Alattion mies on oppinut valmistamaan mainioita kattolaakoja. Koko suohkanan miehet, satamäärin, nousevat talvisin ja muinakin joutoaikoina tunturien kivilouhimoille häärien siellä moukarien, kiilojen ja dynamiittien kanssa. Hyvästä kalliosta ahkera mies murtaa päivässä satakunta laakaa, ja sadointuhansin niitä talvikaudessa koko väellä saadaan kasaan. Sadointuhansin niitä taas vedätetään Bossekopan ja Bugtenin satamiin, ja laulellen vain ajajapojat ja -tytöt istuvat kivikuormallaan lasketellen rantaa kohden, ja sadointuhansin täyttävät kalliokakuista ladotut patterit rantalaitureita. Sitten ne lastataan

laivaan, viedään etelään, ja Alattion mies saa kokea, kuinka hänen kovat kivensä vaihtuvat pehmeäksi leiväksi.*

Omatkin kattonsa alattiolainen rakentaa nykyään oman tunturin tuotteista. Melkein järjestään joka talon, aitan ja ladon katto on kauniisti suomustettu harmaista kiviliuskoista antaen koko kylälle siistin ulkoasun.

Siistein ja suurenmoisin Alattion kylistä on Joensuu laajoine heinäkenttineen ja perunapeltoineen. Leveä tie vain ajaa halki koko kylän, ohitse Altengaardin sekä muiden hyvännäköisten valkeiksi maalattujen talojen. On joukossa joku vanha turvekattoinen asunto sekä vanhojen aittojen pitkä rintama ynnä tarpeellinen saunatönö. Mutta etempänä niemennokalla on pikkuisten, elähtäneiden mökkien sopuisa seura. Bugten taas on uudempi ja pienempi kylä ahtaalla rantakaistaleella, hiekkatievan juurella, jossa entiseen aikaan asui vain Ventelin äijä. Ja Bossekop markkinasiljoineen komeilee kallioiden rinteellä, jossa toiset talot ylpeästi katselevat toistensa ylitse, idässä vuonon takana asuu Rässivuono rantamallaan, mutta muut kylät piileskelevät metsässä jokivarrella.

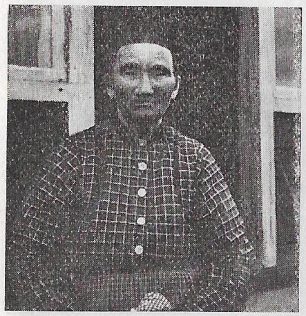

Susanna Jakku, Alattion Joensuun vanha muori.

Suomenkieli on täällä vieläkin rantakansan ja metsänväen jokapäiväisenä puheena, niin hyvin pyhänä kuin arkenakin. Peräpohjalainen on sen tänne parisataa vuotta takaperin istuttanut, ja Peräpohjan ukko on sitä eukkoineen täällä kunnialla elättänyt ja pitänyt niin suuressa voimassa, että monen norjalaisenkin on täytynyt oppia sitä puhumaan, jopa moni norjanmies on saanut kveenien puheenparren äidinkielekseen . . . Nyt kyllä norjalainen, jolla on hallussaan vallanmerkit, opettaa entistä kielimestariaan, peräpohjalasta, yhä paremmin käyttämään valtakunnan kieltä.

* Tverelvdalissa hakattiin 1900 n. 175,000 kattolaakaa, arv. 10,900 kr. Kattolaaoista maksettiin koon mukaan 12—24 kr. 100:lta. (A. Helland, Finm. amt). Nyk. maksetaan 8—15 kr. 100:lta.

Mutta vanha Vaaran Susanna ja Aarnen-Uulan emäntä, entinen Naalisvaaran tytär, ynnä Iistä tullut Jakun äijä sekä Hamarin miehet ja Nalkki-vaari ja moni muu heidän ikätoverinsa noudattavat kyllä lopun ikänsä peräpohjalaisen äitinsä puheenpartta.

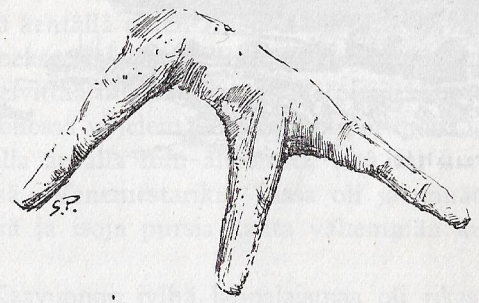

Vene-juurakko, „Poorpakka". Alattio

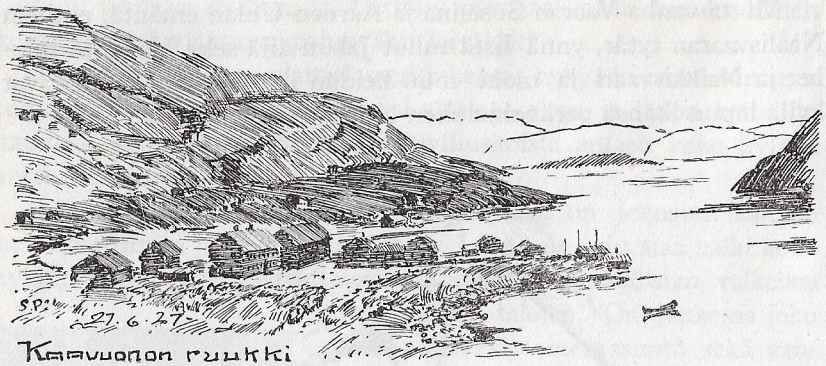

Kaavuono

Mlattiovuonon lounaiskolkassa, Bossekopan kanssa samoilla aukeamilla, on pieni *Kaavuono*, jonka pohjukassa kohosi ennen komea kuparitehdas, *Kaavuonon ruukki*.

Tänne tuhatmetristen lumilakkisten tunturiköyryjen ahtaaseen kainaloon ei olisi luullut kenenkään kristityn haluavan. Koko tämä maankolkka oli aivan kuin vain lappalaisia varten luotu sekä lappalaisten vanhoja jumalia varten. Täällä toiselta puolelta puristi suuri ja musta *Sakkupaane*, toiselta ahdisteli ankara *Isotunturi*, ja *Iso-Haldde* sekä *Vähä-Halddekin* komottivat peloittavina vanhan-lapin pyhinä vuorina.* Saattoipa tuntureissa ruma Staalukin vihellellä niin, että pahtaseinät vinkuivat, kolkehtia kovin kenkätoliskoin, jopa näytteliytyäkin vistottavana jumalanluomana, jonka toinen puoli paistoi valkoisena, mutta toinen oli kuin itse pimeys.

* Vert. J. Qvigstad, Lappische Opfersteine j. n. e., s. 341.

Lappalaisia, pieniä turvekotolaisia täällä alkuaan vain asustikin pyytäen merta ja syöden kesäytynyttä kalaa sekä lypsäen lammasta ja keituria. Mutta uskalsi tänne asettua kerran *Niilas-Andaras*, jonka sanotaan saaneen maakirjat koko Kaavuonoon jo 1730 vaiheilla. Mutta Andaras olikin tietäjämies, ja Andaraksen akkakin oli tietäjä, ja he olivat molemmat suomenlapin sukua Jyykeästä. Asui samalla kentällä sitten *Andaras-Jussa*, joka hyvän lukutaitonsa takia sai nimekseen *Johannes Bisp*. Osasi hyvälukuinen Jussa muutakin kuin selvittää mustia kirjankoukeroita. Hän rupesi ensimmäisenä Kaavuonossa viljelemään ohraa ja perunoita, jopa möyrimään maata oikealla auralla niin ahkerasti, että sai kuninkaalta mitalin rintapieleensä. Venemestarikin Jussa oli ja ennätti eläessään rakentaa pieniä ja isoja pursia kahta vähemmän kuin vuodessa on päiviä.

Mutta Kaavuonon jylhä lappalaismaa oli rikas erämaa. Siellä kallioiden helmoissa oli oikein maailman aarteet kallista kuparia ja muuta hyvää tavaraa. Sitä kyllä eivät kristityt ihmiset tietäneet, eivätkä tuntureita samoilevat lappalaisetkaan olleet keksineet. Mutta Lapin vanhat jumalat sen vain tiesivät. *Haldden ämmä* ja *Sakkupaanen ämmä* kyllä ymmärsivät, mikä villitys siitä nousisi Lapin erämaihin, sati vain kristityt pääsisivät kiiltävän kalliokorun tuntoon. Siitäpä ämmät päättivät kätkeä koko kuparikentän, joka aivan paljaana komotti tunturissa. He istuivat seläkkäin kallioseiniä vasten ja jaloillaan sekä käsillään ponnistaen rupesivat työntämään tuntureita sijoiltaan. Vuoret vain jo vierähtelivät, niin että pimeä yö jymisi ja iski tulta . . . Mutta silloin yhtäkkiä päivän reuna pilkahti Isontunturin takaa. Tunturit vavahtivat, ämmät vavahtivat ja jäykistyivät koviksi kalliopatsaiksi, ja osa maan rikkauksista jäi kätkemättä.

Jo 1700-luvun keskivaiheilla huhuttiin, että ylhäällä Kaavuonon erämaissa olisi kallista kuparia. Maaherra Hammer, joka asui Altengaardissa 1757—68, muisteli piispa Gunnerukselle, että muuan kivenlouhija olisi tunturista Kaavuonon takaa löytänyt kupariakin.* Tästä kumminkaan ei sen suurempaa tutkailua tullut, joten asia lienee aivan unohtunut. Mutta sitten taas, vasta

* A. Helland, e. m. t.

kymmenien vuosien perästä, tunturinhaltia ilmaisi aarrekätkönsä Kaavuonon tytölle, *Guttorm-Maaretille,* Niilas-Andaraksen jälkeläiselle, turvekammin tyttärelle, joka oli perinnönjaossa jäänyt varsin vähille osille ja oli siitä kovin surullinen. Yöllä sanottiin tytölle unissa: »Ei tartte olla murheellinen . . . olen jättänyt sinulle kolme kerää ja kätkenyt joka kerhän vaskirahan». Eihän Maaret ymmärtänyt, mitä vaski on, mutta kun hän sitten oli tunturissa lampaita kaitsemassa, luikeni hänen jalkansa märässä sammalikossa, niin että kalliopahta paljastui. Ja kallio kimalteli kuin kulta, niinkuin pitkä kultaraimi olisi siihen isketty. Oli siinä vielä niinkuin kolme kultapuikkoa pystyssä. »Siinä on nyt unistukseni», Maaret heti huomasi, koppasi kiireesti iskurautansa heittäen sen koko aarteen ylitse. Eikä haltia sitä enää saattanut kätkeä, kun tytär vielä sitaisi huivinsa koivuun, että löytäisi paikan vastakin.

Asia ilmoitettiin Alattion länsmannille, joka taas toimitti tiedon Hammerfestiin. Täällä oli pari englantilaista kauppamiestä, *Crowe* ja *Woodfall,* jotka tulivat paikkaa tutkimaan, löysivät puhdasta kuparia, laikkosivat tunturin ja rupesivat sitä »triivaamham» sekä perustivat 1826 Kaavuonon kuparitehtaan.* Siitä tuli pian Ruijan ja koko tunturiseutujen kuulu työmaa sekä suurruukki. Vuonon pohjaan, kallioiden kuruun, asuttiin kymmenittäin kaikenlaisia rakennuksia ja laitteita, ja hiljaiseen lappalaisten maahan nousi yht'äkkiä kokonainen suurkylä. Lappalais-rievut ajettiin pois rantakammeistaan, ja lantalaisetkin menettivät maansa. Vain Guttorm-Maaret, joka tunturien aarteen oli haltialta saanut perinnökseen, sai sittemmin, naimisiin jouduttuaan, perheineen ruukista ruokaa ja rahaakin, niin kauan kuin eli, vielä Maaretin pojatkin viinaa aina silloin tällöin. Ja kun Maaret kuoli, seisautettiin työt koko päiväksi ja saatettiin muori isolla joukolla ja kunnialla hautaan.

Erämaassa alkoi ankara työ. Suuret tunturit vain jymähtelivät, paukkuivat ja jylisivät, kun pienet ihmiset siellä aseineen kalkuttelivat ja pamauttelivat halki suuria pahtoja. Kymmenittäin, sadoittain saapui etelästä miehiä, sekä yksinäisiä kulkijoita että perheellisiä työnetsijöitä. Ruotsin vanhasta vaskimaasta, Falunista, tuo-

* A. Helland, e. m. t. — Bj. Hofseth, Finmarkens Fremtid. — J. Qvigstad e. m. t., s. 32.

tettiin ensimmäiset tottuneet kaivosmiehet, kaksitoista taitoniekkaa, jotka olivatkin kovia miehiä. *Päkkistuvassa* he kaikin kuin Jaakopin pojat asua möykkäsivät, tekivät työtä työn aikana ja taas kaikin miehissä menivät Alattion markkinoille reuhaamaan. Mutta jos joku teki rötöksiä ja sai sakkoja, maksettiin ne yksissä, ja jos taas joku joutui kiinni ja aarastiin, seurasivat kaikki toisetkin samassa matkassa kömmänän koville penkeille kellettelemään. Tuli Kaavuonon kaivoksille miehiä myös Norjan Rörosista, Gudbrannin laaksosta ja Österdalista, mutta kaikkein enimmin juti työntekijöitä tunturien ylitse Suomesta. Entiset turskanpyytäjät muuttuivat tuota pikaa kallionjylkyttäjiksi, koska siitä toimesta irtausi isommat rahat kuin epävakaisesta merestä. V. 1836 mainitaan tunturitöissä häärineen 800 henkeä, 1840 työskenteli Kaavuonon kentillä 1000 ihmistä, ja suomalaisia oli joukossa n. 500.* Crowe konsuli pitikin hyvin paljon sitkeistä kveeneistä, jotka jykevinä, pitkätukkaisina, harmaatakkisina körreinä kippuranokkaisissa paulapieksuissaan tallustelivat työtä kysymään. Hitailta miehet tosin äkikseltä näyttivät, mutta kun he pääsivät tunturiin, niin puskivat kuin vuorenpeikot. Crowe sanookin 1843 suomalaisista, että he ovat »valpasta, työteliästä ja säästäväistä väkeä».** Väittääpä hän vielä, ettei Ruijassa mitään, missä vaaditaan ruumiillista ponnistusta, saateta kunnollisesti toimittaa muuten kuin suomalaisilla voimilla, olkoon sitten kysymyksessä vuorityö, kalastus tai mursujen pyynti Huippuvuorilla.*** Lienevät suomalaiset myös pitäneet Crowe-äijästä, kartanon konsulista; ainakin he vielä hyvin muistelevat kartanon emäntää, Marie Crowea, vaikka hän kuolikin jo nuorena. Hän oli ollut hyvin laupias ihminen, ja hänen hautapatsaaseensakin oli kuvattu aina vuotava vesikannu, sekä kirjoitettu: »Autuaat ovat laupiaat, sillä he saavat laupeuden».****

Suuret olivat erämaan aherrukset. Malmia murrettiin sekä Kaavuonon läheltä että etempää Raippasen tunturista ja vielä Naavuononkin tuntureista, Kjekanista, jossa kaivostyöt aloitettiin 1848. Pari-, kolme-, neljäkintuhatta tonnia vuosittain louhittiin, ja

* Qvigstad, e. m. t. — Bj. Hofseth, e. m. t.
** Bj. Hofseth, e. m. t.
*** D. Skogman, Suomal. Ruotsissa ja Norjassa. Suomi II:8.
**** Marie Crowe kuoli 1843, 41 vuotiaana.

kuparia lähti niistä sata, parikinsataa tonnia. Arvoltaan tunturimalmi oli 7—8 prosenttista, mutta tavattiin joskus 30 %:stakin arvokiveä. Jopa ukot uskoivat Pikku-Raippasesta kuokkineensa ainakin 90 prosentin möhkäleitä. Raippanen kyllä olikin parhaita kuparikenttiä, ja kymmeniä miehiä sielläkin höyrysi. Hyvä oli Naavuononkin malmikallio, ja 1855 siellä raatoi 136 henkeä, joiden joukossa suomalaisia 62.* Hevosilla ja poroilla vedätettiin malmi talvella Naavuonolta kolme, neljä penikulmaa yli tunturien Kaa-

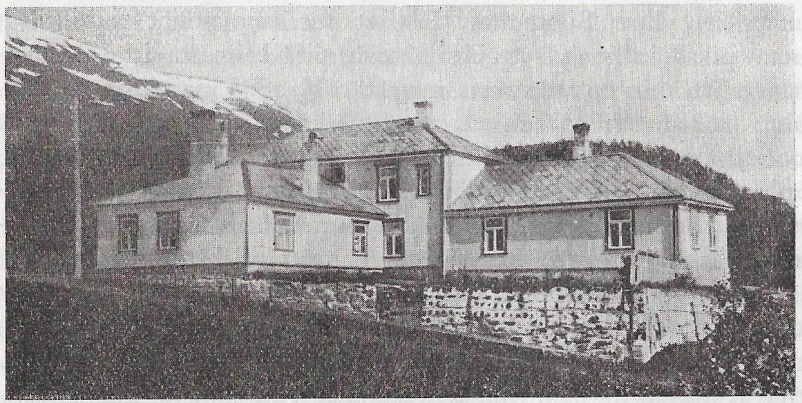

Kaavuonon patruunan asunto.

vuonon sulatushytteihin, ja Raippasesta se lasketeltiin meren rannalle Bossekoppaan ja siitä laivalla ruukkiin.

Komeasti elettiin kuparisessa tunturimaassa jo Crowenkin aikana. Mutta varsinkin silloin elämä oli suurenmoista, kun siellä hallitsi englantilainen *sir Thomas*, kuulu *Kaavuonon patruuna*, Kaavuonon, Raippasen ja Naavuonon tirehtööri, Englannin konsuli ja isontingan mies ja iso mies, niin väkeväkin, että suoralla kädellä nosti tavallisen ukon ylös, ettei kuin koivet vain vipattivat. Kauniissa, 1840 rakennetussa patruunantalossa, valkoisessa *kartanossa*, sir Thomas rehenteli kuin ainakin suurten tunturien isäntä. Mikäpä oli, ettei olisi rehennellyt, vaikka ympärillä olikin kova kallio

* J. Qvigstad, A. Helland, Bj. Hofseth, e. m. t.

ja kolkko Jäämeren maa. Oli kotina komea talo, jossa saleja, kamareita ja komeroita oli pariinkymmeneen. Oli siinä monet suuren suuret salit, joiden seinäverhotkin maksoivat neljä kruunua kyynärä ja olivat näöltään kuin samettia, laet olivat kipsillä silatut komeine keskiruusukkeineen, ja ovissa kimaltelivat isot messinkihelat suurine kirkkaine vedikkeineen ynnä mahdottoman isoine avaimineen. Seinäin vierissä taas komeilivat upeat englantilaiset uunit. Olipa muuan sali sisustettu hienoksi tanssihuoneeksi, ja sänkykamarissa taas olivat oikein kuninkaalliset vuoteet silkkiuutimineen. Ylpeä oli jo talon iso eteishallikin, josta leveät kullatuilla kaiteilla suojatut kiertoportaat kohottivat lohtaan, missä myös oli saleja. Ja eteisessä rappuspatsaan päässä seisoi pieni pullea siivekäs kultapoika.

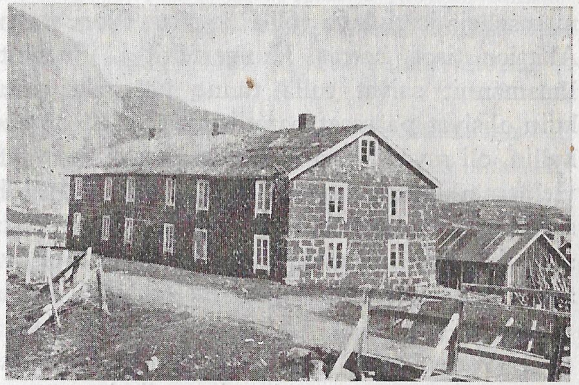

Entisiä työmiesten asumuksia. Kaavuono.

Katranon pihamaalla kasvoi pieni tunturikoivikko käytävineen, nurmikenttineen ja pelikenttineen, kyyhkyslakkoineen ja kaikenlaisine ulkomaankukkineen. Piharakennuksen takana kohisi ja piti iloa korkea tunturipuro.

Oli paljon muitakin rakennuksia, komeita kaksikerroksisia, mustista tiilistä, *slagikivistä* tehtyjä konttorihuoneita ja työväen asumuksia, oli huvihuoneita, ja Kirkkopahdalla vuonon rannalla kohosi ruukin kaunis temppeli, joka oli rakennettu 1837. Kirkon lähellä, törmän reunalla, oli koulutalo, jonka yläkerrassa oli iso juhla- ja näyttämösali. Alhaalla meren rannalla savusivat ja jyrisivät monilukuiset mustat tehtaan rakennukset, kaiken alkulähteet, ja nokisista pajoista kuului tahdikas vasarankalke. Mutta kartanon rannassa, tunturipuron suulla, oli suomalainen sauna kaksine kamareineen. Se aika-ajoin savusi ja höyrysi kuin kveenienkin nokinen

tönö, ja siinä isontingan iso mies monesti kypsenteli suurta ruhoaan. Mutta kun patruuna talvella porolla porhalsi Naavuonon kuparikaivoksille, piti hänelle olla varattuna iso jäävesiamme, johon hän ensi töikseen meni pulikoimaan.

Sir Thomas oli iloinen hyväntuulinen äijä, ja näinpä vietettiinkin Kaavuonon perukassa iloista elämää. Kiiltävää kuparia kirposi kalliosta, rahaa tuli paljon, ja koko Kaavuono eli hyvästi kuin parhaat herrat Pietarissa ja lampaat juhannuksen aikana. Vieraita oli valkoisessa kartanossa myötäänsä, nuoria ryökynöitäkin, mamselleja ja riukuja tuli Ruotsista, Norjasta ja Englannista, ja kun Alattion isot herrat, Hungerfeltit ja Frysenteltit, ynnä papit ja länsmannit saivat tulla tänne väärteiksi, tuntui heistä melkein kuin olisivat päässeet paratiisiin. Täällä oli ruokaa ja juomaa yltäkyllin, oli myös iso ja iloinen tanssisali, joka jynkäsi ylös ja alas, oli vielä merkillinen teatterikin, »Theatre Royal Kaafjord», jonka viisissä seinäkilvissä kuun, auringon ja Venuksen merkit loistivat sekä hopeiset maanvirrat kulkivat, ja ison väliverhon poimuissa suuri jumalatar runsaudensarvesta kylvi ruusuja koko Kaavuonon ylitse.

Hyvän päivällisen jälkeen iso Thomas tavallisesti istui vieraineen pelipöytään korttien ja totilasien ääreen. Kovin kyllä kylmässä maassa janottikin. Juotiin totia isoista laseista, jotka olivat kuin kukkaruukkuja, mutta itse isäntä oli juonnin suurmestari. Hän saattoi ruhoonsa laskettaa totia lähes kannun samaan kyytiin. Välitöikseen Kaavuonon herrat rupesivat sanomalehtimiehiksi ja toimittivat käsin kirjoitettua pikku lehteä »The Polar Star», joka oli oikein »Alten Literary Journal of Politics, Literature and Science», sekä sitten toistakin sanomaa »Ultima Thule». Ainakin 1830—40 luvuilla näitä »annettiin ulos» sunnuntaisin, ja sanomat sisälsivät sekä totisia että varsinkin leikillisiä uutisia, ilmoituksia ja hullutteluja Kaavuonon elämästä.*

Silloin Kaavuonossa vasta ilot alkoivat, kun sinne ajoi maailman merta kulkeva matkalaiva tuoden muassaan viestejä etelästä ja kaukaisesta maailmasta. Kerran kuussa se kesällä tuli Ruijan

* Finmarksbiblioteket, Vesisaaressa, tallettaa »The Polar Staria» ja »Ultima Thulea» muutamia n:oita.

rannoille ja puski Kaavuononkin pohjaan. Siihen aikaan ajeli vielä sellaisia vanhantekoisia suuria rataskylkisiä höyryrumilaita kuin »Gyller» ja »Clair»kin porhaltaen, niin että kupeet vaahtosivat ja viheriäinen suolavesi pärskyi pahtoja vasten. Mutta keväällä, kun pitkän talven perästä laiva taas puskeutui ruukin rantaan, vasta oikein iloittiin ja pidettiin suuret juhlat, joiden rinnalla laivaruutta ei merkinnyt mitään. Iso patruuna kutsui kaikki matkustajat pitoihinsa. Ankkuri paiskattiin pohjaan, höyry pantiin seisomaan, ja kaksikin vuorokautta remuttiin, syötiin ja juotiin, tanssittiin ja istuttiin teatterissa sekä illalla vielä, päivää paistattavaa yötä myöten, oleskeltiin totilasien seurassa. Patruunan aitoissa ja kellareissa oli joka laatua ja yltäkyllin.

Mutta kun Ruijan maaherra Holmboe tarkastusmatkallaan tuli Bossekoppaan, sir Thomas lähetti kolme miestä oikein komealla soutuveneellä noutamaan häntä luokseen, että on heti tultava. Maaherra tulikin ja otettiin vastaan suurenmoisesti. Tervehdittiin siinä ja juteltiin, lennätettiin kohteliaisuuksia sekä muisteltiin kaikenlaisia asioita. Sanoi viimein Ruijan pääherra, että puhutaan nyt jo vakavampiakin asioita, koska tässä pitää liikkua virkamatkalla.

— Miksei! Puhutaan vain! ruukinpatruuna oli heti valmis atkaen:

— Tahdotteko ensin nähdä murhaajan vai murhatun?

— Murhatun! maaherra murahti.

Ja Thomas avasi ovet ruokasaliin sanoen:

— Täällä ovat murhatut!

Suuri yltäkylläisesti katettu ruokapöytä oli valmiina, ja keskellä pöytää oli kaksi isoa kokonaista porsasta. Hyvillään istuivat herrat pöytään, ja patruuna huusi:

— Jaakob hoi! Tulepas tänne!

Kyökkimestari tuli, ja patruuna osoitti:

— Ja tässä sitten on murhaaja!

Mutta kaiken tämän ilon äärellä ja suuren hummauksen menoissa kartanon rouva ei liene ollut oikein tyytyväinen. Ainakin sen jälkeen hän tunsi elämänsä aivan ilottomaksi, kun sir Thomas tuotti taloon kauniin kotiopettajattaren, paronitar Cederströmin Skånesta. Ja viimein rouva rukka otti niin murheekseen, että kerran Mattisdalin kemuista palattaessa aikoi hukuttautua hypäten sillalta

jokeen. Mutta rouvan leveät krinuliinihameet suurena ilmakellona kannattivat emäntäänsä, niin että hän koutui vain pinnalla, kunnes hänet saatiin pelastetuksi. Lopuksi rouva lähti pois koko talosta. Mutta Rösjöholmin paronitar ei päässyt kartanon emännäksi, vaan Thomas nai nuoren kauniin Nordlannin tyttären, Anna Thesenin, pitäen Kaavuonossa julki suuret häät, niin että jokainen työmieskin sai nauttia yltäkyllin häämenoja, ruokaa ja viinaa. Kotoa paennut kartanon rouvakin vietti sitten häät Kalsan papin kanssa, vaikka seurakunta siitä niin suuttui, että aikoi ajaa sielunsapaimenen pois koko Kalsan saarelta. Mutta pappi oli niin viisas ja korkeastioppinut, että saattoi osoittaa piispoille ja kuninkaalle, että hänellä oli oikeus naida tämä ihminen. Lopulta yksinäiseksi jäänyt paronitar meni vanhalle Bullille, joka oli Borgundista tullut rikas porvari, kahden kauppatalon isäntä.

Parikymmentä vuotta sir Thomas oli Kaavuonon patruunana. Mutta kerran ukko »lähti ishontinkhan ilmoittamatta mithän ruukin päämiehille». Siitä pääherrat suuttuivat ja lähettivät patruunan Etelä-Amerikan kaivoksille. Mutta siellä Thomas pian sairastui ja palasi takaisin Norjaan. Kävi äijä vielä kerran katsomassa vanhaa Kaavuonoakin, ja kuoli sitten Oslossa 1860-luvulla.

Joutui Kaavuonon ruukki sitten saksalaisille ja ruotsalaisille, ja johtomiehenä »villi tyskäläinen rupesi triivaamhan ja triivasi toistakymmentä vuotta». Komeasti silloinkin elettiin villitunturien turvissa, vaikkei olisi oikein kannattanutkaan — eikä ruukki hyvin kannattanut englantilaisenkaan aikana. Kartanonkin huoneet ruotsalainen kaunisteli sinisellä ja kullalla, samoin kuin kirkonkin harmaan sisustan.

Kävipä saksalaisten Kaavuonoa hallitessa kaivosta katsomassa itse päähallitsija, Oskar II, joka kesällä 1873 matkusteli Ruijassa, valtakuntansa pohjoisilla ja koillisilla äärillä. Isosti otettiin hänet vastaan tunturiruukillakin. Torniosta tullut työmiesten paras *Lindberg*-ukkokin, jonka sivuvirkana oli kulkea jälkimiehenä mukana, kun tehdasta esiteltiin vieraille, nousi miesten puolesta pitämään puhetta koko valtakunnan parhaalle. Paperiin ukko, joka osasi sekä ruotsia että engelskaa, oli valmiiksi pistellyt yhtä ja toista sanottavaa, ruveten tolkuttamaan:

— Kyyt pevaare Majesteetille . . . kyyt pevaare Majesteetille . . . kyyt pevaare . . .

Mutta houvin mielestä tämä kveeniukon puheenpito ei mennyt oikein sujuvaa latua, koska hän sen keskeytti ruveten itse muka paremmin saarnaamaan. Mutta Lindberg-ukko oli kumminkin astunut edes ja puhunut majesteetille ollen siitä niin hyvillään, että jälkeenpäinkin monet kerrat muisteli sitä tovereilleen:

— Ja stat aansikte i aansikte . . . ja taal me han ja spist han.

Oskarikin oli kyllä seppämiehen koruttomasta yrityksestä hyvin huvitettu. Muistipa hän sen vielä aikojen kuluttua, kun Lindberg vanhana ukkona etelässä käydessään taas sattui samoille mailleja pääsi kuningasta tervehtimään. Tätäkin merkkitapausta Lindberg sitten hyvillään muisteli:

— Han klappatei miik til kinter . . . ok mina toorar ran.

Puheenpitäjiksi kuninkaallisille majesteeteille ei kveeniäijistä oikein ollut, varsinkin kun puheen piti tapahtua vieraalla kielellä. Mutta pantiinpa vain ukot jylkyttämään kalliota tahi paukkaamaan pajassa, he olivat heti omalla alallaan, ja työ kävi ainakin yhtä komeasti kuin houvin juhlapuheen pito. Kallioiden kolkuttaminen ja alasimen helkytys olikin kveeniukkojen parasta puheenpitoa Kaavuonon kaivoksilla, ja sitä he tekivät vaikka yötä päivää. Siitäpä patruunat pitivätkin tuntureista tulijoita parhaina miehinään. Vanha Crowe jo heitä kiitteli, samoin myös sir Thomas mielellään otti suomalaisia työhönsä. Kveenitkin pitivät paljon isosta *Tommaksesta* ja vielä aikojen kuluttuakin häntä oikein kunnioituksella muistelivat, sitä enemmän, kun Tommas harrasti niin paljon kveenejä, että oppi ymmärtämään heidän kieltäänkin, vaikka hänellä olikin suuri ja hyvin kirjava tunturitokka komennettavanaan. Monen sadan päämiehenä patruuna sai liikkua, ja monta sataa itsepäistä juroa suomalaistakin oli hänen joukossaan.

Moni toimekas kveenimies puski ja röykytti tunturia, niin että nousi pian *tiikeriksi*, työn johtomieheksi. *Jaako Tiberg*, Tornion puolen syntyjä, oli ymmärtäväinen mies ja jo Tommaksen aikana hääri parhaana tiikerinä, ensin Kaavuonossa ja sitten Naavuonossa. Vanha *Lindberg* myös toimi tiikerinä paljoa paremmalla taidolla kuin juhlapuhujana, ja tiikeriksi nostettiin karjalainen *Danilovkin*, joka oli kaikkein ensimmäisiä Kaavuonon raatajia. Tiikerimiehenä

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO 29220

keikkui kerran *Haapalahden Aatamikin*, ja myös *Kulluvaaran Elias*, pieni mies, pistettiin pikku tiikeriksi sen sijaan kuin *Juhan-Petteri Tiberg* astuskeli aika tiikerinä. Mutta *Pähtelän* ukko, joka oli kasvanut Pohjanmaan tasaisilla mailla, valitti, kun ruvettiin korkeita tuntureita kiikkumaan: »Ei mun pääni kestä nousta näin korkiallen». Ja hänet pantiin malmivaunujen vastaanottajaksi, jopa pian sepäksikin.

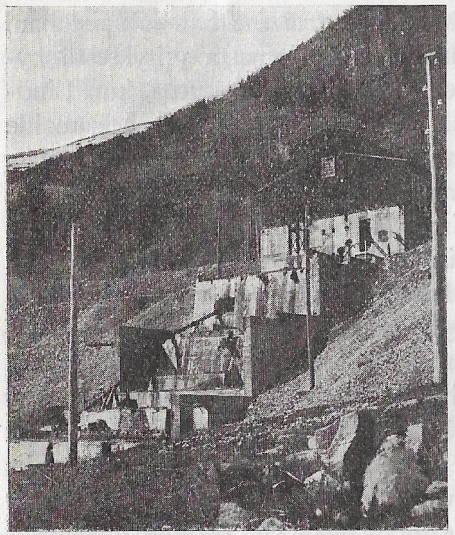

Tehtaan vanhoja rakennuksia tunturin rinteessä. Kaavuono.

Mutta parhaasta päästä suomalaisten sataisessa tokassa oli tavallisia kaivosmiehiä ja raskaan työn raatajia. Kaavuonon kentilläkin möykkäsi miehiä sellaisia kuin *Kihlangin Aukusti*, *Plantingin* ukko ja *Friikon Iisko*, *Vaarasen Iisakki* ja *Raattamaan Elias*, *Niemen Kaaperi*, *Juhan Kokkare* ja *Kolo-Erkki*. Raippasessa taas raatoi monen muun rinnalla *Salomon Karinen*, jolla oli iso klupu otsassa niinkuin peruna, ja karunkilainen *Granatin Petteri*, joka nai lappalaisen Mikkelin Marian, joka pöyrytti piippua kuin mies ja sylkeä tirskautteli läpi hampaitten. Höyrysi siellä Tornion puolen *Tervahautakin*, ja kainuulainen *Aaron Flygare* kuupotti siellä kivenmurtajana kolmattakymmentä vuotta. Mutta Aaronin akka, Helena Kaukonen, joka useasti sanoi ukolleen: »Flygare, me jotka olhan keskeltä maailmaa», ajeli malmilasteja Raippasesta meren rannalle lasketellen kovine kuormineen hyviä myötäleitä Mikonpahdan ympäritse ja Paskaputaan niityn poikki. Aaronin akka olikin työtyri muori, joka ennätti tehdä paljon muutakin kuin lasketella malmikuormia. Oli muori tehnyt kymmenen tytärtäkin ja yhden pojan.

Monet muutkin kveeninaiset kyökyttelivät ruukin töissä. *Pankkihuoneessa* he seisoivat kuin lehmät hinkalossa ja *pankkasivat* eli

erottelivat *kroosteinin* pois *malmisteinistä*. Pienellä vasaralla he ahkerasti nakuttelivat kiviä saadakseen mahdollisimman monta mittakasaa. Kuusi killinkiä maksettiin kasasta, ja kun oikein uskollisesti kalkutteli, voi ansaita päivässä kaksikin orttia, joka jo oli tavallisen miehen palkka.

Suomalaisilla oli Kaavuonossa oma asuinkenttänsä. Vuonon perukan tasaisen pengermän he olivat valinneet kotimaakseen ja nostaneet pikku pirttejänsä koko männikön täyteen. Täältä, *Kreetasta*, kohosi aivan suomalaisia savuja, kun taas *Västäpuolella*, tehtaan lähimailla ja Kirkkopahdan juurella, pitivät majaansa norjalaiset ja ruotsalaiset. Kreetan kveenit raivasivat kentälleen peltoakin, väänsivät kiviä ylös ja rakentelivat niistä pitkiä aitajonoja. Perunaa ja ohraakin he viljelivät, ja muuan lehmä ynisi navetassa. Oli jollakulla keiturikin, mutta Virtaniemen ja Päkkistuvan norjalaisilla oli keitureita niin paljon, että niitä varten piti olla omat paimenet niinkuin porotokilla. Kotimänniköistään Kreetan kansa hakkasi polttopuunsa. Raattamaan Eliaksenkin eukko leipomakiireissään kapaisi vain kirves kourassa ulos, löi mäntyä mäkeen ja pilppusi uuniin. Tervaakin muutamat kreetalaiset polttivat. Jussa Kokkarekin oli oikein tervahaudan mestari, vaikka nikkarimiehenä osasi rakennella puusta muutakin kuin savuavia turvekumpuja.

Kaavuonon patruunan kartanon seutua. Vuonon takana Kreetan pengermää.

Kristillisessä sovinnossa kveenit kotipengermällään asua tuhersivat. Mutta kun satuttiin yhteen västäläisten kanssa, joiden kummaa kielenkäyttöäkään ei kaikiste ymmärretty, tuli toisinaan tappelu, jossa pahanahkainen Kreetan mies tavallisesti peri voi-

ton, ellei vastapuoli ollut aivan ylivoimainen. Varsinkin silloin sota helposti leimahti, kun pörrättiin *kraampuuran* viinahöyryissä. Ruukilla oli näet vuonon perällä suuri kauppapuoti, jossa kaiken muun tavaran ohessa myötiin viinaakin. Peräloukossa oli kaksi isoa *viinafatia*, joista miehille mitattiin kahdenlaisia *peilejä*, sekä *konjakkia* että *rommia*. Saivat he myös ostaa *portviiniä*, jopa *särriäkin*, jos vain kahden ortin päiväpalkka riitti. Monella se riittikin, sillä senaikainen Kaavuonon kaivaja ei kaivannut muuta herkuttelua eikä rihkamaa, ja jauhonsakin hän osti jauhoina, jotka eukko kotona leipoi, paistoi ja kuivasi reikäleipinä kattovartaissa. Niemen Kaaperi kyllä osti ja merkitytti kirjaan vain rommia ja engelskankeksiä, niin että kirjanlehdet täyttyivät molemmin puolin. Kauppamies Wilsonkin viimein sitä ihmetteli:

— Kuinka se on niin, Gabriel, kun sinun kirjanbladit on vain rom ja keks, rom ja keks?

— Täytyy elää hyvin silloin kun elää, ja elää sitten yhtä päivää vähemmän, Kaaperi vain vastasi.

Kaaperi kyllä silti eli täydet päivät tullen satavuotiaaksi, ennenkuin ennätti kuolla.

Mutta kun Kolo-Erkki, joka oli kauhean ruma, iso ja vihainen mies, vaikka hänellä olikin pieni kristitty vaimoihminen, meni kraampuuraan ja tinki tavaraa, hän sieppasi punnuksen ja aikoi sillä paukauttaa porvaria, kun ei tämä yhtään helpottanut.

Kaavuonon nuorten parhaita huveja oli tanssi. Hekin paukkasivat pirteissään silloin, kun isot herrat möykkäsivät kartanossa. Monesti Alattion ja Bossekopan väki, joka oli *Jäämeren kastia*, souti tai purjehti Kaavuonoon huvittelemaan ruukilaisten kanssa, jotka olivat *pruukin kastia*. Ja siellä oli erinomaisen hauskaa. Hoikan Kreeta-Johannakin, joka Bossekopasta seitsemän pojan kanssa lähti Kaavuonoon tansseihin, ihastui niin, ettei enää palannutkaan Bossekoppaan. Seitsemän poikaa sai ikävissään soudella takaisin, kun Kreeta-Johanna jäi ruukkiin, jossa sitten joutui naimisiin Juhan-Petteri Danilovin kanssa. Jouluna oli Kaavuonon kansalla vielä hauskempaa. Silloin Thomas patruuna pani toimeen komeat *joulupaalit*, joihin koko ruukin nuoriväki kutsuttiin iloitsemaan.

Joulun aikana kyllä oli trolli liikkeellä, ja aattoiltana voitiin mennä sitä kuuntelemaan kolmen tien haaraan, johon tuli kolmen-

laisia kummituksia puhuttelemaan. Jos malttoi olla hiljaa niin kauan, että vasta viimeisen joukon kysymykseen vastasi pyytävänsä »onnen laukkua», sai sen, ja laukku antoi »kultaa, hopeaa ja mitä vain». Mutta jouluksi piti koko kotikenttä puhdistaa aivan siistiksi. Ellu-piikasenkin, joka huolimattomuudessaan jätti luudan pihalle makaamaan, jouluhaltiat yöllä puristelivat ja nipistelivät niin, että käsivarret olivat kauan kipeinä.

Täällä vanhoilla lapinmailla ja jylhässä tunturistossa, jossa aina tulen ja raudan kanssa möykättiin, oli kyllä omat eläjänsä, kummansa ja asukkaansa. Vielä enemmän, kun näillä perillä oli aikoinaan pahoja ihmisiäkin menetetty mestaamalla. Bossekopan ja Alattion välillä, *Mestausluokan* kankaalla, jossa kahden Koutokeinon mellakkamiehen kaula on katkaistu, jo kovin kummitteli. Samoin myös Talmulahden *Halsissa*, missä lapsensa murhaaja tytär on mestattu, ja pää sitten nostettu seipään nenään, niin että se siinä vielä aikojen päästä on paljain kalloin kauheasti irvistellyt ja tuulessa riepoitellut pitkiä hiuksenjäännöksiään. Itkua ja valitusta ohikulkija täältä kuuli, siunaten ja käsiään ristien hän kiirehti matkaansa. Oli kyllä omat vieraansa Kaavuonon kartanossakin, jossa pidettiin ainaisia iloja ja juominkeja. Hyvin usein siellä nähtiin oudon murheellisenkatsantoisen naisen käyskentelevän valkeissa vaatteissa. Mutta kaikkein kamalin paikka oli *Pikkukruuva*, jossa aina nähtiin hirvityksiä. Eikä se kyllä ihme ollutkaan. Sillä ruukista oli lainattu lankut koutokeinolaisten mestauslavaan. Lankut oli tuotu takaisin, laikkona mielettömien lappalaisraukkojen veri, ja semmoisinaan käytetty Pikkukruuvan seiniin. Siitä oli rauhattomuus saanut alkunsa. Nähtiin kaivoksessa monet kerrat päätön mies, ja Lanton Effun eukko, joka asui lähimailla, tuli aivan hulluksi. Tilsethin Ellekin meni sinne asumaan sanoen: »Mie tähän olen siirtynyt, ja mie tässä asun, vaikka tulis kymmenen sarvipäätä». Mutta nähtiinpä taas

Elle Tillseth, suomen- ja lapinsyntyinen muori, tietäjä, ent. Kaavuonon asukas.

muuanna iltana, kun mies nousi maakuopasta, eikä ruumista ollut kuin olkapäihin asti.

Lappalaisten väkevä tumma veri, väkivalloin vuodatettu, saattoi kyllä tuoda kummat matkassaan. Ilmankin lappalaiset olivat pelättäviä noitia ja velhoja, varsinkin tunturimiehet. Saara-Niilakin pani kerran Talmulahden papin tanssimaan. Oli papilla niitty Talmijärvellä, ja Niilan porot tallasivat sitä pahoin. Pappi suuttui ja ampui poroja, vaikka Niila kolmesti kielsi. Silloin lappalainen manasi papin luokseen, puristeli ja pyöräytti kolme kertaa vastapäivään, karjaisten:

— Tanssaa nyt, pappi!

Siitä pappi, kun pääsi kotiin, pian alkoi pyörähdellä vastapäivään. Kun rouva ihmeissään kysyi: »Mitä sie pyörit?» pappi vastasi: »Mie tanssaan Nils Mikkelsen Saaran kanssa». Ja aina vain pappi pyörähteli ja hypähteli, juoksi viimein Talmijärveen ja hukkui sinne.

Saattoi tunturien Saara-äijä kyllä olla väkevä noita, mutta noita oli myös Kaavuonon tohtori *Berg*. Tämä mies, joka ei koskaan Jumalan nimeä lausunut, kiroili vain synkeästi ja vihoissaan lähti sairaitten luokse, oli väkevä mies ja voimallinen tohtori, vaikka ei ollutkaan viimeistä eksaamia suorittanut. Kaksipyöräisillä rattailla hän ylpeästi hevosetta ajeli. *Karjuulin* vain nähtiin mennä vilistävän pitkin Kaavuonon käytäviä ylös ja alas, ja tohtori istui karjuulissa, mutta vetäjää ei näkynyt missään. Vaarallisimpien sairaitten luo hän usein näin lennätti aivan kutsumatta ja paransi heidät heti. Mutta Jumalan nimeä hän ei sietänyt. Kun hän sairaalta kysyi: »Mitä sille vailluu?» ja sai vastauksen: »Jumala sen tietää», hän murahti äkäisesti, eikä ruvennut parantamaan. Mutta jos sairas tokaisi: »Piru sen tietää», hypähti tohtori hyvillään, katsoi vian ja teki terveeksi.

Paranteli tohtori kyllä niitä, joiden ikä vielä ei ollut lopussa, mutta kun aika tuli, niin kaavuonolaisetkin kuolivat vuoro vuoroonsa ja joutuivat kirkkotievaan. Sinne Kreetankin männikköpirttien väkeä laskettiin toinen toisensa jälkeen. Jussa Kokkare tavallisesti rakensi vainajalle viimeisen majan, jopa aivan kelvollisen, vaikka muuan ruijalaisäijä-raukka jo yöllä tulla kähmi arkkuaan koettelemaan, niin että Jussan täytyi koveta ja ajaa äijä pois. *Kultin Eeva* ja *Raattamaan Eliaksen Maria* taas pesivät ja laittoivat vainajia leposijaansa leikaten ja kursien kuolinliinankin sekä pannen kaikki murusetkin arkkuun, ettei kuollut olisi niitä kaivannut. *Vaarasen Iiskon*, joka köyhänä kunnan hoitolaisena heitti vaivaisen vaelluksensa, muorit jättivät pesemättä kääräisten vain siivosti vanhoihin roukoihin ja pistäen arkkuun, kun ei kunnalta liiennyt varoja parempiin parseeleihin. Mutta tulikin Iiskon suokerimies tahtoen viimeisen kerran katsella sukulaisensa kasvoja. Kunnan mies kyllä koetti estellä ja puolustella:

— Ei se nyt korjasti ole pantu, mutta nokko kunniallisesti.

Mutta kun suokerimies oli katsellut suokeriansa, hän kiukkuisena haukkui:

— Ei se ole laillista, että vilhan ja nahkhan panhan ihmisiä hauthan.

Mutta *Krapin Priita*, joka oli Senjan ruukilla ruumisten laittajana, toimitti *Ruskon Jussan*, vanhan kellomestarin, aivan kunniallisesti matkaan tallettaen arkkuun kaikki Jussan työkalutkin, ettei kellosepän suinkaan tarvitse neuvoitta kostua perille.

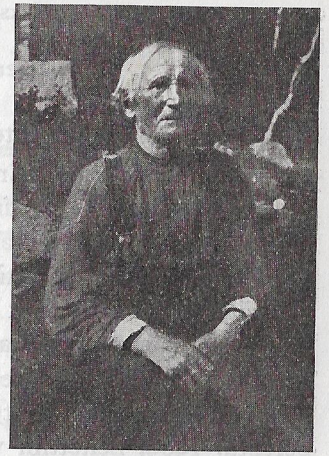

Kaajoen entisiä työmiehiä, Juhan-Petter Danilov.

Kaavuonon korkeassa kirkkotievassa he nyt makaavat, entiset kreetalaiset ja muut, jotka kovaa tunturia kolkuttamalla etsivät itsellensä lyhyen elämänsä ylläpitämistä ryskien niin rajusti, että isojen patruunienkin kannatti komeassa kartanossa elää ilossa ja yltäkylläisyydessä. Useimmat lepäävät unhotettuina ja merkittöminä vieraassa mullassa, muutamilla on muistona harmaa, lahonnut, tuulen tuntemattomaksi kalvama puuristi tai ruostunut rautapelti kirkon takana koivikossa. Vain Tibergit ovat saaneet sijansa paremmalla paikalla tien vieressä hakatun kiven alla. Kymmenin vuosin vanhimmat kveenit ovat jo siellä nukkuneet päästen lepoonsa jo silloin, kun Kaavuono vielä parhaillaan paukutti ja

tunturi oli rikkaimmissa varoissaan. Siellä on tallessa vanha tiikeri-äijä Lindbergkin, joka elämänsä lopulla yksinäisenä kuljeskeli, ainoana toverinaan »autuaasti kuolhen vaimo-vainajansa» laulukirja. Siitä ukko useasti lauleli:

»Erämaata, erämaata
läpi kulkeissan'
kuulin puhuttavan,
todeksi sanottavan,
ettän kerran, ettän kerran
pääsen kotimaan».

Ja lopuksi laulaja aina totesi:

— Jaa-jaa . . . joo! Erämaata on yksi sisältörikas laulu.

Mutta niinkuin tunturien kaivajilta loppui voima, niin vähitellen loppui väki tunturiltakin, ja antamiset kävivät yhä pienemmiksi. Vain kymmenissä laskettiin viimein työmiesten luku sekä sadoissa malmitonnisto. V. 1901 sentään 50 miestä mursi 3659 tonnia, mutta seuraavana vuonna 300 miestä ei saanut irti enempää kuin 174 tonnia, joskin sitten taas 23 ukkoa puristi 430 tuhatkiloa. V. 1904 Kaavuono joutui Sulitelma-yhtiölle, ja muutaman vuoden perästä, 1909, heitettiin vanha ruukki sekä ikuiset tunturit lepäämään.*

Vanhojen patruunien aikaisena miehenä liikkuu Kaavuonossa vielä 86-vuotias Juhan-Petteri Danilov, ruukkiin jo Crowe-konsulin aikana tulkkimiehenä tulleen Danilovin poika. Hän on nähnyt Kaavuonon nousun ja parhaat päivät, nähnyt sen väsymisen ja vaipumisenkin. Harmaana ikäloppuna Juhan-Petteri vielä hiljalleen käyskentelee niillä mailla, missä ennen virkeä elämä jylisten ja helisten kulkea kalkutteli. Nyt on samoilla sijoilla vain suuria kivimurakasoja sekä rakennusten raunioita, ja paukkavat tehtaat seisovat äänettöminä. Entiset työväen tuvat, joiden otsikosta vieläkin vanha numerolaatta pilkoittaa, eivät ole enää kaivosmiesten asumuksia, eikä komeassa kartanossakaan astele paksu patruuna.

* A. Helland, e. m. t.

Ja entinen vilkas ja toimekas Kreetta on nyt vain autio pengermaa, jossa menneitä kveenipäiviä muistuttavat vain pitkät sammaltuneet kivilatomukset sekä töyrän laidassa ajelehtiva, kuluksi jauhettu käsikivipari.

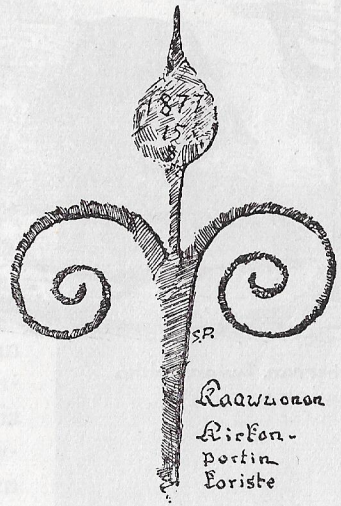

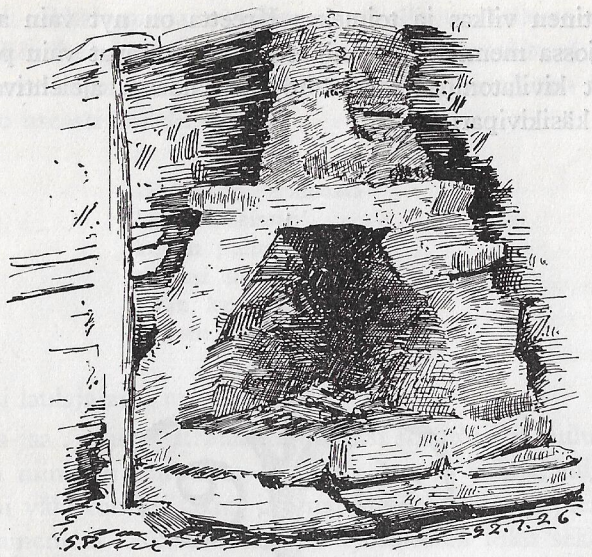

Outaherran luvan takka
Pyssyjoki

Pyssyjoki

»Suomalaisia on joka paikassa, ja suomalaiset on joka paikhan ensiksi menhet . . . Ammeriikassakin on suomalainen ensimmäinen mies, kuka on sinne mennyt . . .»

Niinpä Porsangerinvuonollekin Suomen mies on kaikkein ensimmäiseksi asettunut maata puskemaan. *Kippaisen Sammel* oli tämä mies. Tunturien takaa hän tuli, Lemminjoella levähti ja viimein Pyssyjoelle pysähtyi.

On kohta parisataa vuotta siitä, kun Enontekiön Peltovuomasta lähti mies, Kippaisen Sammeliksi sanottu, huonoja aikoja sekä nälänhätää pakoon. Tunturilappalaisilta, jotka joka kevättalvi jutivat

joukkoineen ja porotokkineen pohjoiseen Jäämeren rantamaille ja taas syksyllä palasivat ylimaihin, Kippaisen ukko oli kuullut tunturientakaisista erinomaisista maista sekä merkillisestä merestä, joka ei talvellakaan mene jäähän. Siitäpä Peltovuoman nälkäinen mies sonnusti pettua syövän joukkonsa ja lähti syystalvella jutamaan sulan meren luvattuun maahan. Pitkin Tenojoen reikää, Utsjoen ja Kaarasjoen kautta Sammelin jutamakunta kulki. Tämä asia lienee tapahtunut 1700-luvun keskivaiheilla. Sairauttakin lie Sammel-rukalle sattunut matkalla, sillä Utsjoen kirkonjumalalle on Sammel Kippainen joulukuun 26 p:nä 1751 uhrannut sairautensa takia taalarin ja neljä äyriä. Siitä matkalainen pääsikin merimaihin Porsangerinvuonon eteläpäähän asettuen aluksi *Lemminjoelle*.

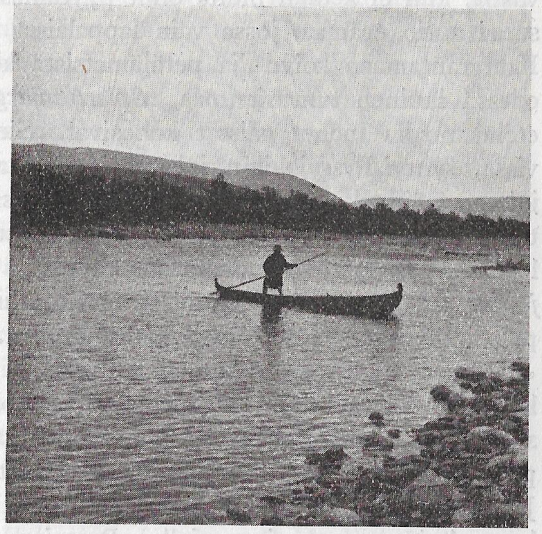

Valok. Kr. Nissen.
Pyssyjoen suupuolen ympäristöä.

Tämä kyllä ei ollut mieluisa paikka, eikä ukko siinä vuosia viipynyt, vaan souti joukkonsa veneellä pitkin vuonoa vielä pohjoisemmaksi, kunnes taas kyhäsi kotansa *Kiksiniemeen*, Porsangerin itärannalle. Täällä kyllä jo akka ja sikiöt ihan surkeina ja uupuneina voivottelivat, koska piti ajelehtia aivan oudossa ja autiossa maassa, jossa ei näkynyt muuta kuin merta ja korkeita tunturivuoria. Silloin Sammel-ukko kiipesi sangen korkealle *Hestaniemen* vaaralle, seisoi siellä ja katseli ympäriinsä, kävi vaaran takanakin ja palasi taas joukkonsa luo ja muisteli:

— Älkää itkekö. Kaunis ja hyvä paikka on löyvetty . . . Siellä on puuta ja elukkaa . . . siellä on hyljettä, siellä on kallaa, vaikka minkälaista, on jokilohta ja merensuu viljaa täynnä . . . ja petäjä-

mettä lähtee merenrannasta . . . ja koijuja kasvaa paljon . . . Ja aivan auttiin on koko maa . . .*

Sammel saatteli joukkonsa ja pystytti asentonsa *Pyssyjoen* suuhun, jossa olikin hyvä elää. Mikäpä, ettei ollut, kun melkein käden kurottamalla oli viljaista viljaa vaikka minkälaatuista sekä meressä että metsässä. Silloin oli villi maailma, eikä mistään ollut vaana, kun ei ketään muita ollut pyytämässä. Sillä ympärillä oli suuri autio erämaa, jossa vain lappalaiset kesäkautensa asustivat. Kun rantamaan koivu- ja petäjämetsistä kohottiin ylemmäksi, oli edessä ikuinen tunturienmaa, *Spierttanjargan* suuri niemi, jonka eteläkannalla monet gaissat kohosivat. Siellä, *Suonirgaissan* turvissa, syntyi Pyssyjokikin, joka ensin ajettuansa pitkät matkat pohjoiseen päin teki kyynäspäämutkan etelään sivuten valkeaa *Silhvarin* tunturia ja sitten Hestaniemen lähimailla uupui mereen. Lännessä leveän Porsangerinvuonon takana täyttivät taivaanrannan *Vuorjenjargan* 600—700-metriset siniset meritunturit, ja pohjoisessa häipyi pitkä vuono Jäämeren rannattomuuteen.

Mutta Pyssyjoen suupuoli oli rehevä maa, petäjäoutien ja koivurutojen täyttämä tasainen kenttä. Pohjoisilta tuulilta turvasivat sitä monet valkeapäiset dolomiitti-vaarat, muita ylempänä pyhä Silhvari, meren puolella lännessä vartioi Hestaniemen vaara. Ja jyrkät valkoiset rantakalliot ja kivisorot seisoivat Hestaniemen luona kuin turvaten ja suojellen Pyssyjoen suulla piilevää pientä ihmispoloisen metsäpesää, mistä nousi Kippaisen Sammelin sytyttämä suitsu.

Sammel hoiteli suitsuansa, pyysi merta ja raivasi joen reheville rannoille niittyäkin, hankki karjaa sekä ruokki raivionsa karjanlannalla saaden niittynsä väkevästi tuottamaan rehua.

Ja Kippaisen Sammel oli Pyssyjoen alkuäijä.

Pian kyllä toinenkin lannanmies paineli perässä Pyssyjoen äsken katsotuille asuinmaille. *Juntti-äijä-raukka*** tuli, niinkuin muistellaan, Yli-Suomesta, Kittilän kirkolta, Kippaisen Sammelin naapuriksi ja toiseksi metsäkyöpeliksi asettuen jokisuun itäpuoliselle törmälle, jota vieläkin sanotaan *Juntintörmäksi*.

* Vrt. J. Qvigstad, e. m. t., s. 19. — J. Beronka, Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsö og Porsanger, s. 105.

** Ehkä Erik Juntinpoika, s. n. 1722, † 1804. Beronka, e. m. t., s. 116.

Ja Juntti-äijä-raukka oli Pyssyjoen toinen alkuäijä.

Sitten nämä molemmat Lannanmaasta tulleet alkuäijät asuivat täällä rinnan, möyrivät maata ja merta ja metsää sekä saivat perillisiä. Ja molemmat lannansuvut sekaantuivat keskenään saaden vielä joukkoonsa sekä lapinverta että muutakin lannanlähtöä.

Nämä ovat Kippaisen Sammelin pahnaa:

Kippaisen pienellä Sammel-ukolla oli *Matti*-niminen poika sekä kolme tytärtä: *Maija, Kirsti* ja *Priita*. Matti löysi eukokseen jonkun lantalaistytön, *Leenan*, ja sai perillisiä. Maija, joka oli lapinnoidalla piikana, nai »täältäihmisen», lapinlähtöisen *Jounin*, josta tuli *Maijan-Jouni*. Priita vietiin *Gudmanin Juhanille* Lemminjoelle, ja Kirsti joutui vastatulleelle Juntti-äijä-raukalle, joka silloin oli vain *Juntti*. Maijan-Jounin ja Maijan perillisiä oli *Antti*, joka meni Lemminjoelle *Mikko-äijän Kirstille, Kristiina*, josta tuli lappalaisen *Rastin Niileksen* emäntä ja Jounin-Jounin emännän ämmi, *Heleena*, joka meni ylilapille, *Jounin-Pieralle*, ja *Kreeta*, jonka Gudmanin Juhani Priitan kuoltua korjasi toiseksi emännäkseen, ynnä *Priita*, joka myös vietiin Lemminjoelle *Aaronin-Juhani Rautiolle*.

Mutta Rastin Niiles siitti kaksi poikaa, *Rasmuksen* ja *Jounin*, sekä kolme tytärtä, *Kirstin, Kreetan* ja *Leenan*. Rasmus taas, Juntti-äijä-raukan jälkeläisen, Erkin-Kirstin kanssa lisäsi Pyssyjokea saaden pojan, *Aukustin*, joka kuoli nuorena, ynnä seitsemän tytärtä: *Kirstin, Anna-Marin, Heleenan, Lyytian, Rakheelin, Priitan* ja *Kariinaan*. Näistä vielä Rakheeli elää Reikälähteessä vuonon vastarannalla, Lyytia Rautusjoella Lemminjoen puolessa, Kariina *Jounin-Jounilla* omassa kylässä sekä Priita vanhanapiikana Kariinan talossa. Mutta Heleena, *Erkin-Joosepin* emäntä Kiksiniemessä, on kuollut, samoin Kirsti, *Iisakin-Israelin* aviokumppani, sekä Anna-Mari, joka oli *Ylimmäisen Jounin-Erkin-Juhanin* eukkona.

Mutta Juntti-äijä-raukan, joka nai Kippaisen Sammelin Kirstin, lähtöä ovat nämä:

Juntti sai Kirstinsä kanssa yhden pojan, *Juntin-Juhanin*, ja kuusi tytärtä, jotka olivat: *Inka, Kreeta, Kirsti, Anni, Priita* ja *Leena*. Nämä tyttäret korjattiin mikä minnekin. Kreeta ja Anni naittuivat Lemminjoelle *Raution* veljeksille, *Hannun-Aarolle* ja *Hannun-Mikolle*, Kirstin otti *Klaavuksen Erkki* Tenolta, mutta toiset jäivät kotikylille. Ingan nai Suomesta tullut *Iisakki*-äijä,

Priitan sai *Leirpollin Antti* ja Leenan korjasi *Mortinan Piera*. Näiden sukua ja syntyä oli taas summa väki. Klaavuksen Erkin Kirstinkin tyttäristä tuotiin taas Pyssyjoen rannoille *Anna*, josta tuli *Antin-Sammun Anna-Leenan* äiti, ja Lemminjoelle joutui *Maria* sekä *Sammu* ja *Jooseppi*. Ja Leirpollin Antin Priita teki *Priitan-Jussaa, Priitan Sammua, -Jooseppia, -Kirstiä, -Annia* ja *Priitan-Pikku-Kreetaa*. Niin myös Leena lisäsi Pyssyjokea kolmella pojalla, *Leenan-Sammulla, -Juhanilla* ja *-Pietarilla* sekä kahdella tyttärellä, *Leenan-Priitalla* ja *Leenan-Kirstillä*. Ja näiden sukualaa ovat taas monet *Sammut* ja *Sammun-Sammut* ja *Treeti-Sammut*.

Antin-Sammun Anna-Leena pirttinsä ovella. Hestaniemi.

Juntin-Juhani, vanhan Juntti-äijäraukan ainoa poika-raukka, sai aikaan vain seitsemän tytärtä, *Pirjetän, Maijan, Annin, Ingan, Ellan, Kirstin* ja *Maggan*, jotka vietiin kaikkeen maailmaan. Kirsti, Ella ja Magga noudettiin Läijisvuonon naimamiehille, Pirjetä vietiin Lemminjoelle, Inka sai emännänsijan Karkulahdessa, Maija meni Mouruniemeen ja Anni Avvaagin Magersundiin.

Näin on Kippaisen Sammelin ja Juntti-äijä-raukan pahnasta pantu kokoon Pyssyjoen iso kansa ja annettu väkeä muillekin, samalla taas saaden lisävoimia muutamilta muiltakin lannanmiehiltä ja ruijalaisiltakin sekä myös varsin paljon lappalaisilta.

Lappalaiset olivatkin seutukunnan oikeita alkuäijiä, »monkuulinsukuisia ihmisiä, jotka olivat muijen eellä paenhet tänne Aasiasta». Satoja, satoja vuosia lappalaiset olivat eläneet näissä erämaissa ja kuin hukat laittaneet poikia tuntureihin, niin ettei suinkaan lapinsuku loppunut. Olivat äijät rikastuneetkin, niin että toisilla oli rahoja omissa piiloissaan tuntureissa, toiset jättivät rahansa papin tai länsmannin hoitoihin.

Näille erämaiden miehille monet Pyssyjoen seitsemistä tyttäristä menivätkin, kun ei lannansukua riittänyt kaikille. Toiset tyttäret naivat merilappeja, toiset taas ylilappeja. Ja näin Maijan-Jouninkin suku sekoittui taas Kippaisen Sammelin ja Juntti-äijäraukan sukuun. Maijan-Jounista lähtikin hyvin opillista ja kirjantaitavaa ihmiskansaa, joka oli viisasta ja ahkeraa lukemaan jumalansanaa, mutta ei joutavia kirjoja. Tätä kirjallista pahnaa oli Pyssyjoen lukkarikin, joka oli niin oppinut, että saattoi olla lukkari ja nikkari, vaikkei ollutkaan kouluja käynyt. Mutta monet tunturilaiset olivat pienet ja pahat kuin trollit, kun taas heidän pyssyjokelaiset emäntänsä olivat isot, kauniit ja kempit. Jotkut ukot olivat vielä päällisiksi sellaisia mustia kärysmakkaroita, että helposti suuttuivat eukkoihinsa ja lähtivät tunturiin makaillen siellä päiväkausia, ennenkuin taas palasivat kotiin. Sanoivat he sitten vain, kun kuulivat, että eukot olivat hädissään käyneet heitä haeskelemassa:

— Hiva atta tulit, hiva!

Antin-Anna 94-vuotias sokea Pyssyjoen muori.

Oli sitten aikojen vieriessä aina joitakuita Yli-Suomen ihmisiä eksynyt Pyssyjoen syrjäiseen takarannan kylään. *Salangin Mikkelikin* tuli toisellakymmenellä ollessaan Koutokeinon lappalaisten mukana, kasvoi täällä mieheksi ja nai rikkaan talon ainoan tyttären itärannalta Leirpollista. Ja nyt Mikkeli elää 70-vuotiaana äijänä omistaen ison talon, jossa on hyvät heinämaat ja maitoa kuin vettä. Tuli myös kerran kalanpyytäjäksi *Aaprami Kouri*, joi kovasti viinaa ja viimein nai vanhan rikkaan lesken saaden talonkin samassa kaupassa. Asusti täällä aikoinaan *Töörnavan Mariakin*, joka »oli poissa Töörnavalta, mikä on Oulusta Ryshän päin», asui myös *Oulun Johanna*, Kaakaman Jänssin tytär, »Oulun kaunehus, hirmuisen kaunis tytär, joka oli paljon tanssannut maailmassa». *Kemppi-raukkakin* kerran tuli Suomen sodan karkurina elellen metsäkömmänässä vanhanapoikana pärekoreja rakennellen.

Eipä täälläkään, asutun maailman äärimmäisillä laidoilla, ihminen aina ole saanut rauhassa raataa. Sillä kaiken maailman ajat ihmiset ovat haastaneet sotaa toistensa kanssa. Jo lappalaisaikoina, kun »Lapinmaa kuului Tanmarkin alle», Karjalan ryssä kulki täällä rosvoretkillä hävittäen merenrannan ihmisasuntoja, ryöstäen tavaroita, surmaten lapsetkin ja kaikki, niin että kylät jäivät kylmille. Lappalaiset kyllä koettivat rukattaa piiloon tuntureihin. Suureen *Rastegaissaankin* oli kerran koko väellä kiikuttu aivan tunturin laelle. Samoin oli joukoittain paettu *Neitaman* laelle Tshohkaraasan tuntureihin. Mutta Pyssyjoen latvoille, *Tsuudinjuoskiin*, oli taas kerran eksynyt ja paleltunut kokonainen ryöväritokka, ja se oli ollut tsuudien viimeisiä.

Merilläkin oli niihin aikoihin sodittu kovasti. Suuret laivat vain oli kytketty toisiinsa sekä sitten puukurikoilla ja rautapiikeillä paiskittu ja pistelty, niin että laivoissa oli ollut verta polviin asti.

Ruijan rannoilla kulki ennen muinoin »kahenlaisia ryöväreitä . . . Toiset olthin Ryssän ryövärit, ja toinen oli enkelsmanni, joka vihasi Tanmarkkia ja ryöväri oli». Kerrankin englantilainen soti Tanskan kanssa — siitä on jo toistasataa vuotta — kulkien aina Ruijassa asti. Pyssyjokelaisen Oulan-Jounin äijikin, Oula-äijäraukka, joka oli ollut äkseeringissä Varkajassa, joutui sotimaan Englantia vastaan. Miehet olivat sotaveneessä, Oula-äijä-raukka ja monta muutakin mainiota Porsangerin poikaa, kuten Pietarin-Hansi ja Pukin-Antti eli »Anters Pukken, nummer sötten», niinkuin häntä käskettiin. Tavattiin engelsmannin sotalaiva Makreijan merellä ja ruvettiin ylpeästi sotakivääreillä ampuen sitä hukuttamaan, vaikka se olikin niin kaukana, ettei osattu koko laivaan, eikä viitsitty mennä lähemmäksi. Mutta kun englantilainen rupesi ampumaan ja ajamaan takaa, Porsangerin urohille tuli kova kiire soutaa keinoonsa. Päämies seisoi miekka kädessä veneen perässä hyppien ja kiljuen: »Soutakaa, trollit, soutakaa . . . elikkä minä veistän pään pois!» Kanuunankuulat lentelivät vain perässä kahta puolta, ja miehet kiskoivat, niin että verenmaku tuli suuhun. Mutta pakoon päästiin, soudettiin Hammerfestiin ja muisteltiin siellä, että oli ammuttu pohjaan suuri engelsmannin sotalaiva. Ja Oula-äijäraukalla, Pietarin-Hansilla ja Anters Pukilla oli hauskat päivät Hammerfestissä, kun saivat käyskennellä sotaurhoina, eikä tarvinnut pelätä englantilaisten hirmuisia paukauksia.* Englannin sotalaivat olivatkin kamalia jyskämään. Kerrankin taas aikojen kuluttua engelsmannin sotalaiva oli Kelavuonon aavalla ja päästi niin ruokottoman emäpaukauksen, että kalajällejä suojaava rautakettinki katkesi, ja Kauppilan Jussan housuntraksit rätkähtivät poikki.

Mutta nyt on saatu sadat vuodet elää rauhassa kaikenlaisilta ryöväreiltä. Vanhat alku-ukot ja materiäijät, jotka saivat käydä sotia sekä raataa maata ja merta, makaavat jo länsirannalla Kirstrandin vanhassa kirkkomaassa. Sinne on ollut heidänkin matkansa, vaikka monet olivatkin niin vahvoja ukkoja, että selässään vain kanniskelivat kymmenviekoisia jauhomattoja. Ja terveitä vanhat pyssyjokelaiset olivat, sillä he eivät juoneet kahviakaan. He särpivät vain *piimää*. Kolmet, neljät täydet tynnyrit kerättiin kesällä piimää talvenkin varaksi, ja sen muikeata heraa kiskottiin aamutuimaan. Se oli sen ajan *metisiini*, ja se piti pyssyjokelaisen niin voimassa, ettei hän vähillä kuollutkaan. Vasta satavuotisina muutamatkin rupesivat tekemään kuolemaa, kun olivat joutuneet jo niin vanhoiksi, ettei enää henki pysynyt sisässä.

Voihan kyllä aina silloin tällöin sattua loukkauksia, verihaavoja, venähdyksiä, ajoksia, maantarttumisia ja sen semmoisia. Mutta ne eivät olleet pyssyjokelaiselle kuolemaksi, sillä niitä kyllä osattiin parantaa oman kylän voimallakin. Leirpollin porvari, Suomesta tullut *Leirpollin ukko*, pani veren seisomaan, ja Pyssyjoen *Kaarenmuori* paineli maata. Jos taas riisi rupesi ronkkaa syömään tahi keltatauti meni yli pään, kuten Leirpollin eukolla, että oli niinkuin elävä mato sisässä, niin Oulun Johanna osasi kyllä riisijuomillaan tehdä terveeksi. Taisi Johanna oikean käden etusormella pyörryttää ajoksetkin ynnä parantaa syövän pikkulasten navasta. Mutta kun erään tyttären vatsassa sammakko hyppäsi ja tanssasi, niin sitä ei saanut ulos kaupungin tohtorikaan, vaan Ryssän tohtori sai. Mutta Oulan-Jounin isävaari tullessaan kipeäksi paransi huonon vointinsa kanniskelemalla *kivinolkaa*. Ukko kokoili hierualta säkkiin kasan uuni- ja kellarikiviä ja kantoi tarakan selässään lähes neljänneksen päähän kotiinsa. Siitä kyllä äijästä kipu katosi.

* Vrt. J. Beronka, e. m. t., s. 107.

Oman kylän komeasta petäjiköstä vanhat materi-äijät rakensivat pienet kaksi- ja kolmilomaiset turvekattoiset pirttinsä sekä muutkin huoneensa; navetta sentään monesti pantiin kokoon turvemättäistä. Oula-äijä-raukkakin salvoi tupansa seinät petäjänkelleksistä, joista muutamat olivat lähes kyynärää leveitä. *Pärheen* valossa istuttiin talvisetkin pitkän pitkät pimeät puhteet, tahi ripustettiin seinään sepän takoma *kolla*, varrekas rautakuppi, jossa paloi kalantraaniin pistetty *traasu*. Mutta iloisinta oli, kun piisissä loimotti lämpöinen honkavalkea. Silloin emännät saattoivat takan ääressä *kehräpäällä* eli *naldulla* kieputtaa villalankaa sarkaa ja vanttuita sekä vahvoja villaraanuja varten, joita varsinkin vanhat emännät valmistivat.

Kalastus ja metsästys oli entisen Pyssyjoen parasta elinkeinoa. Villipeurojakin vanhaan aikaan oli paljon. Goddevaarasta niitä viimeksi ammuttiin — nyt ei niitä enää ole kuin jokunen kaukaisissa gaissoissa. Pyydettiin peuroja myös *haudoilla*, joita oli kaivettu pitkin jokivarsia. Kettujakin saatiin Suomesta tuoduilla ja sitten Niiles Rastin Rasmuksen takomilla raudoilla. Syksyisin ammuskeltiin *kierunoita* tunturista ja talvella viriteltiin jokivarsien pajukkoihin *outariekoille* ansoja.

Mutta metsänkäyntiä tärkeämpi oli kalanpyynti. Entiset ukot eivät kyllä niin paljon »triivanhet merta» kuin nykyiset miehet, mutta oli heilläkin 40—50 syliset *liinat* 70—80:sine koukkuineen, joilla nostettiin turskaa, saitaa ja tiusaa, santikkaa, pallastakin. Turskaa voitiin joskus pyytää läpi talven vuonosta, mutta joskus se tuli vasta toukokuussa saidan kanssa. Kesällä nostettiin *ryssän kallaa* eli saitaa *orrolla*, jossa oli koukku syötteineen, ja vaihdettiin sillä ryssältä jauhoja. Monet miehet kävivät pyydössä ulkomerelläkin aina itärannoilla asti.

Meripyytöä miltei tärkeämpi oli jokikalastus eli *lohentappaminen*. Pyssyjokelaisilla oli joen suupuolessa kylän kohdalla yhteinen *lohipato*, yli joen rannasta rantaan ulottuva poikkiaita, jossa oli vain kaksi lohenmentävää reikää, nekin niin tärkeillä verkkopyydyksillä *merroilla*, suljetut, että silmä oli tuskin paria tuumaa. Pato oli pystytetty seitsemän, kahdeksan *renkun* varaan, joissa oli kaksi *jalkaa* ja *selkäpuu*. Renkkuihin oli kahden puolen lujasti *vittoilla* sonnustettu *poikkipuut*, jotka oli vielä »hirmuisilla» kivitarakoilla

kuormitettu. Ja poikkipuita vasten nojasivat *vatularisut*, pienehköt koivut, joiden karsimattomat latvat oli kivikasoilla painettu joenpohjaa vasten.

Pato pyysi lohta, ja Pyssyjoen parhaat isännät olivat siinä osamiehinä. Joen itärannalta osallistui entisinä ukkoina Priitan-Juhani, Priitan-Sammu, Leenan-Sammu, Kermunnin-Juhani, Ala-Sammu ja Iso-Pietari. Länsirannan patovaareja taas olivat Treeti-Sammu, Äijän-Sammu, Iso-Antti, Aslakka, Mikon-Juhani, Rastivainaja, Aapon-Juhani, Oulan-Oula ja Hansi-vainaja. Itse kukin pyytömies kävi aina vuoropäivänsä kokemassa patoa ja suolaamassa kalat saaden päät palkakseen. Toistakymmentä tynnyriä karttui pyyntikaudessa, ja kolme, neljä viekoa oli tynnyrissä. Sitten syksyllä pyydön loputtua jaettiin — jokirannan iso pajukko oli tavallisena jakopaikkana — saalis osamiesten kesken, ja jokainen söi saantinsa talvea myöten. Ei ollut entisäijien lohella kaupankulkua, joku lappalainen saattoi jonkun palasen vaihettaa poronkontilla. Pyssyjoen lohi oli, niinkuin ainakin takamaiden kala, *kesautettua*, sillä »kala on parempaa, kun se ottaa kesän». Vanha Pyssyjoki ei koskaan pannut kalaansa »kovhan suolhan», koska se otti maun pois. Joskus merensoudusta tultaessa tuotiin vain ottingissa merivettä kala-astiaan, ja siinä oli tarpeeksi suolankarkeaa. *Kuivaa suolaa* olikin ennen kovin niukasti, että sitä täytyi pidellä säästellen.

Sitten kun tulivat elokuun pimeät yöt, Pyssyjoki lähti *kulkutusverkolla* tyhjentämään kalavirtaansa. Ukot laskettivat joen ylitse ulottuvaa tärkkiä verkkoa myötävirtaan, ja sitten kiskalsivat molemmat päät samalle rannalle saaden saaliikseen lohet ja kaikki kalat, mitä vain sillä hetkellä virrassa oli.

Vielä nytkin, kun silmäin väliin saavat, kylän ketterät pyytömiehet aukustikuun salahämyisenä yönä käyvät yksituumaisesti ikivanhaan kulkutushommaansa. Mutta sitä vain ukot varovat, ettei kaikkia nuuskiva outaherran Simo-Julius satu sillä kertaa samoille rannoille.

Mutta merensoutaminen on nykyään tuottavampaa kuin lohenpyytö, vaikka nyt kyllä, kun on monta pyytäjää, kaikin puolin on vaanempi aika kuin ennen. Kevätpyydössä Pyssyjoki käy Makreijan merellä, kesäkalalla Reipvaagissa ja sitten heinänteon aikana sekä sen jälkeen soutelee omalla vuonolla. Hestaniemen tasaisella

rantakentällä, soron vieressä, on kylän kalamiehillä pitkä aittarivi kalajälleineen. Siinä on Ingan-Juhanin, Oulan-Jounin, Jouninjounin, Hestaniemen Mikon, Laathan-Monnan ja Maijan-Monnan pienet turvekattoiset *kajat*, vieressä vielä Oulan-Jounin vanha matala kalapirtti, *soutohuone*, makuulavoineen. Kalarannallaan miehet pyytöaikoinaan askartelevat, milloin syötellen koukkujaan hieruan madoilla, milloin laitellen kaloja kuivamaan, milloin käyden merellä liinoja laskemassa ja nostamassa tahi muussa pyydössä. Siellä

Pyssyjokelaisten kalakenttä Hestaniemen rannalla.

kylän outaherrankin renkimies, Simo-Julius, käy *sluukalla* saitaa uistamassa tuoden iltaisin kotiin koko kasan vesivereksiä kaloja, henkeä vailla. Mutta tulee Simo-Julius joskus allapäinkin ja pelkomielin valittaen paksulle outaherralleen:

— . . . ko kala meni ja sluuka meni . . . eikä jäänyt kun paskanmaku suuhun . . .

— Mitä sanoit? outaherra kivahtaa.

— Na, ko sluuka mennöö ja tyhjä orro tulloo, niin arvaa sen, mistä äijästä mies puhhuu.

Jo alkumaailman aikaan Pyssyjoki oli viljava ja rehevä paikka, ja alkuäijät jo rupesivat karjaa hoitamaan. Kippaisen Sammelinkin sanotaan raivanneen niittyjä jokivarteen, ja samoin sitten toisenkin polven ukot yhä levittivät jokisuun raiviota. Petäjäoutaa ja koivu-

rutoa lyötiin maahan, myötiin ja poltettiin tahi koottiin rakennuksiksi, ja maa pantiin tuottamaan heinää. Lehmiä oli joka talossa, olipa sellaisiakin »hirmuisen» rikkaita äijiä kuin Rasti-Niilesraukka, jolla oli kymmenen lehmää hirsinavetassa, ja rikas oli Leirpollin Anttikin viiden, kuuden lehmän isäntänä. Vaikka rikkaana nykyinenkin Pyssyjoki pitää itseään omistaessaan kolme, neljä lehmää taloa kohden sekä, useat, hevosenkin. Lampaitakin, *Jenniä, Repoa, Hanhea, Riekkoa, Koppeloa* pikku *lipoineen* oli pyssyjokelaisella kymmenkuntakin hyvässä talossa, mutta keituria kylä ei ole koskaan rakastanut, se kun on kovin kolo elävä, kun sillä on karvat ja sarvet sekä lihassa itsenlainen maku, ja maitokin niin äitelää eikä makeaa kuten lampaanmaito. Eikä liioin ole sikaa suosittu, koska se on niin hirveä elukka, että tarpoo ravassa silmiin saakka.

Kesäksi kylä vei karjansa, *Railikit, Tähikit, Kirjot, Kukkaset, Muarjat, Helmikit, Punakorvat, Tuorikit, Punikit, Joukhaiset, Junit, Helunat, Maaruusut, Fiikunat* ja *Stiernat* sekä lampaat ylös jokivarren suurille tunturivuomille, parin neljänneksen päähän. Siellä, tiheiden leppäoutain laidassa, *kesäpaikoilla*, oli pirttikansan ja karjakansan hyvä olla. Turvekodassa ja turvenavetassa asusteltiin ja vuoro vuoroonsa käytiin karjaa paimentamassa, sillä villimetsä oli vieressä sekä hukkia metsät ja tunturit täynnä. Kesämailla kirnuta huiduttiin voitakin kolmet, neljät vieot, ja sitten syksyllä miehet isoilla purjeveneillä kävivät voita myymässä Aavannuorassa vuonon suulla.

Karjan joukossa asteli arvokkaana *purrikin*, jolla oli muutakin tehtävää kuin rykiminen. Purri oli Pyssyjoen jokapäiväinen juto. Alkuäijät ajoivat aivan sonnilla. Vasta nykyisten ukkojen rajasta on ruvettu ruokkimaan hevosta ja sillä ajelemaan pitkiä taipaleita, kuten Lemminjoen joulukirkkoon pitkin vuonoa, joka tavallisesti jäätyi Kiksiniemen seutuja myöten. Mutta kotiajot toimitettiin purrilla. Se sai kiskoa puut metsästä, samoin heinät niityltä. Vanhat pitivätkin purrin ruokkimista paljoa parempana kuin hevosen ruokkoa. Purrin kun syötti, niin se ryki karjan, ja sillä sai ajaa monta vuotta sekä lopuksi siitä sai syötävää koko talveksi. Ja kun sonni oli täydessä täkässä, se oli paksu ja ymmyrkäinen kuin ryssän jauhosäkki, jopa yhtä luja kuin hevonen. Palon Pietarikin, puhuvainen mies Palonjoella, on ajellut purrilla, vaikka Yli-Suo-

mesta tulijat ovat soimanneetkin häntä *roskahännän katteeniksi*, ja Oulan-Jouni on aina pitänyt purria parhaana veturinaan. Ajeli Jouni viimeksi oikein isäntäjudolla, viisivuotisella rykivällä karjasonnilla. Mutta suuri navettaäijä tuli viimein niin villiksi, ettei enää kestänyt isäntäänsä, vaan äkääntyi puskemaan, kun Jouni sillä ajatti navetanloorista parren alta *rieskaa* perunamaalle. Jounin täytyi veturilleen todistaa: »Ei kuin sie semmoinen olet, niin mie sun tapan!» Ukko kutsuikin paikalla outaherran, joka ampui vetäjän. Sitten Jounin täytyi itse kiskoa rieskansa perunapellolle sekä heinämaille. Valkeissa villaisissa lapintakeissaan vanha Jouni vain työskenteli purrintöissä.

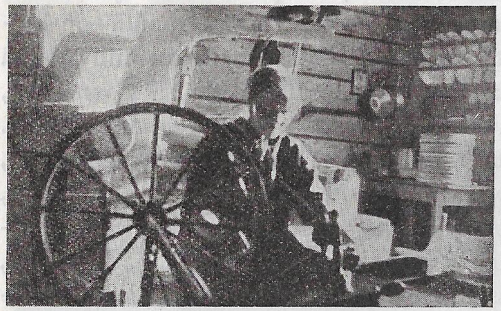

Josuan emäntä, Priita, kehräämässä.

Lampaiden villoista entisetkin emännät kutoivat ja laittoivat sekä omat että miesten puvut. Naisväellä olikin aina nykyisten ikäihmisten nuoruusaikoihin asti aivan Suomen puvut: tasaraitaiset, leveät, pitkät, keskeltä »kurhelle» lasketetut hameet, hartiahuivit, lakit rypytettyine valkoliinoineen sekä somat avopoviset tiukat kangasliivit kahdeksine hakasineen. Hameen siniset, keltaiset, punaiset ja viheriät raidat värjättiin itse. Eukot noutivat Lemminjoelta *mataroita* antaen villamarkan mataramarkasta. Mataran juurilla painettiin punaista. *Keltoja* saatiin omilta mailta, ja niillä sekä koivunlehdillä tehtiin keltaista. Sinistä emännät hapattivat pytyssä sinikivestä ja virtsasta. Komeannäköisinä lantalaisina liikkuivat Pyssyjoen naiset, lappalaisetkin nimittivät heitä *riukuiksi*.

Mutta Lapin laidoilla elettäessä ja lappalaisten kanssa naituttua Pyssyjoki on ottanut päivälliseksi pukineekseen Lapin parseelinkin. Sekä miehet että naiset liikkuvat kuin lappalaiset umpitakeissa, lakeissa ja jalkineissa. Kengätkin heinitetään Lapin tapaan pajunalusheinillä. Sanovatpa vielä Alattiovuonon naapurit, että koko Porsanger kovin harrastaa koreutta aina Kaarasjokea myöten.

Kaarasjoen pukumallia Pyssyjoki seuraakin takeissaan, lakeissaan ja vöissään. Vain vanhat vaimot vielä pitävät vanhaa lakkiaan, ja vanhat äijät, Oulan-Jounit ja muut, astelevat valkeissa syntymävaatteissaan, sarkatakeissa ja -puksuissa sekä suoltavat kenkiessään heinäsormauksen isonvarpaan kaulaan, että lehmät tulisivat paremmin metsästä kotiin. Mutta nuori polvi jo vaatii mustia umpitakkeja, naiset vielä takkinsa helmaan hyvin rypytetyn *hulven* kahdenlaisesta, punaisesta sekä keltaisesta verasta.

Naiset ovat Pyssyjoen räätäleitä, niinkuin Lapin tapa on, samoin kenkäseppiä ja turkkureita. He ompelevat puvut, muokkaavat lampaannahat ja muut nahat sekä laittavat niistä monenlaisia kenkiä ja kintaita, kauniita nutukkaita ja karkeita kallokkaita, peskejä, roukoja ynnä puohaturkkeja. Paulojakin naiset suoltavat. Mutta Inarin kauniisti kirjaillut paulat ovat heidän mielestään niin viekkaasti kudotut, etteivät he saata niin viekkaasti suoltaa. Eivätkä he pidäkään niin kovin koreasta. Kauniimpi on heidän omien sormiensa aikaansaama sinipohjainen paula, jossa on punainen koukutus keskellä ja keltaiset viirut reunapuolissa.

Näin on koko Pyssyjoki pukenut päällensä Lapin parseelit, kumminkaan silti muuttumatta lappalaiseksi, vaikka saamelaisia on naitukin ja lapinmiehille menty. »Emmä met ole lappalaiset», pyssyjokelainen vakuuttaa, »suomi on meijän äitinkieli . . . . Suomea puhumma joka päivä . . . Emmä met lappia puhu, ymmärrämmä kyllä . . . ja ruija mennee huonommasti». Älykäs pyssyjokelainen kyllä ymmärtää, että »porsangerinkieli on erilaista kuin suomenkieli, kun se on sekoitus suomesta, lapista ja ruijankielestä», niin että »ei se ole oikea suomi, vaan praataamha menemhän». Repovuonon lappalainenkin tietää, että »pyssyjokelaisen päivällinen puhe on suomi», vaikka taas Lemminjoen ukon mielestä se on vain »kaukaista suomen sukua . . . pränttivirheitä on kyllä vähäisen, mutta puhheen ääni on erilainen . . . Ja kun se on sanan sanonut, niin se vettää viimeisen sanan pitkhän». Ja koko Lappi Repovuonoa, Alattiota ja Utsjoen Tenoa myöten tietää, että pyssyjokelainen puhuu tavattoman sukkelasti. Eikä Lemminjoenkaan asukas syyttä päivittele, että »pyssyjokelaiset puhuvat niin viekkaasti, ettei sitä ymmärrä». Sillä kaikella Pyssyjoen kansalla, ikä-äijästä pieneen seitsenvuotiaaseen kylän lemmikki-Sussoon saakka, on

tavattoman kerkeä kieli. Päivällinen puhe, kotikeskustelu, kysymykset ja vastaukset napsahtelevat pyssyjokelaisista puheneuvoista niin sukkelassa tahdissa, ettei selvä suomalainenkaan ennätä ottaa niitä kiinni, mitäpä siis muukalainen. Pitkät sanaiset lauseetkin livahtavat samassa pirahduksessa, ja loppuun aina kiepsahtaa, kuin pikku koruksi, venähtänyt nousu. Kun iso outaherra lohdan aukosta keskustelee alarapulla seisovan Simo-Juliuksensa kanssa salakulkuttajista, niin äkkinäinen ei siinä ennätä kuulla juuri muuta kuin: »ta-ta-ta-ta tiit . . . ti-ti-ti-ti taat . . . ta-ta-tit . . . tu-tu-tat». Vieläpä kun näppärät tyttäret, Eliisat ja Annit, tahi kerkeäkieliset Maijat ja Priita-muorit pääsevät vaihtamaan ajatuksiaan! Tämä viekkaasti puhuminen on takarannan syrjäkylän suuri erikoisuus, jollaista tuskin muualla tapaa. Ja silti Pyssyjoki pitää tarpeellisena vielä kehittää kielensä notkeutta. On hänellä sitä varten erikoinen lauselmakin, jota itse outaherra saattaa tarjota vieraittensa käytettäväksi:

Pyssyjoen pikku-Susso.

»Ohut vaski, paksu vaski,
paksumpi paikkavaskea,
patavasken paksukainen».

Vieläpä kylä harjoittelee lapinkielen sana-taituruuttakin:

»Tshitshe tshahpat tshahpa tshitshatsha
tshohkai tshohka-tshorus,
tshuuhkit tshatshi tshada tshoolai».*

Yli-Suomesta Pyssyjoki on entisaikaan tuonut peruskielensä sekä vanhat peräpohjalaiset sanansa ja semmoisina niitä hoitanut ja tallettanut, vaikkahan sitten itse on kehittänyt puheensa harvinaisen viekkaaksi.

* Tarkoittaa: Çieççe ĉappad ĉabba çiççeççe ĉokkai ĉokka-ĉorost ĝuggit çacce çada çoalle. (Seitsemän mustaa kaunista pikkulintusta istui kokousharjulla, laski vettä läpi suolen.)

Suomenmaasta on pyssyjokelaisen uskokin alkuisin, oikea vanha ja hyvä Lutheruksen ja pitkän virsikirjan usko ja tunnustus, jonka päällä hän vahvana seisoo. Entiset edesmenneet, satavuotisiksi eläneet pyssyjokelaiset olivat hirmuisen hurskaita ja pelkäsivät Jumalaa, niin että oikein vapisivat.

Onhan täällä Jäämeren pimeissä rantatuntureissa vanhaan aikaan, jo ennen kuin Lutheruksen usko tuli ja Kippaisen Sammel saapui Pyssyjoelle, palveltu vaikka mitä ja pidetty oikean Jumalan edessä muita jumalia. Ilmankin vanhan ajan ihmisellä piti olla jotakin palvelusta. Niinkuin ryssät vieläkin kumartavat ja palvelevat kuvia, niin myös entiset lappalaisetkin palvelivat kiviä ja puita. Ovatpa oikein vanhat lapinäijät jumalalleen uhranneet porojakin, jopa sanotaan, että olisi uhrattu ihmisiäkin. *Keisissäkin*, itärannalla, pohjoiseen Pyssyjoesta, asui ennen suuri lapinnoita, *Tshuolda-Siima*, joka joiaten kutsui luokseen ihmisiä kaukaa, kaukaa, mistä lienee kutsunutkaan. Nuoria kemppejä tyttäriäkin hän joikasi ja ja sitten uhrasi niitä *Alleppahdan*, korkean pahtaseinän mustaan synkkään kuruun, *Siimankoroon*. Pani Tshuolda-Siima kerrankin noitasauvan suuhunsa ja joikasi tulemaan uhrattavia. Kaksi koreaa tytärtä tuli itkien. Mutta noidan piika, Kippaisen Sammelin Maria, sääli tyttäriä ja potkaisi sauvaa, niin että kaksi hammasta järähti irti noidan suusta. Eikä noita mahtanut mitään piialleen, koska hän oli kristitty ihminen. Siimankoro nähdään vieläkin Alleppahdassa, toista syltä korkealla ullirajasta, pimeä musta syöveri, josta kylmä juuma vain uhoo. Ja luita on yhäkin onkalon pohjassa.*

Mutta lähempänäkin Pyssyjokea kuin kolmen penikulman päässä Keisissä on vanhanlapin jumala ja uhripaikka. Hopeahuippuisen Silhvarin lakivierillä seisoo komea jumalaispari, *Lalla* ja *Kristohver*, kaksi vaalakanharmaata kivipatsasta, jotka niinkuin vuori-ihmiset tönöttävät vierekkäin.** Vanha tunturilainen oli petäjästä rakentanut aitauksen jumaliensa ympärille ja kantanut uhria, niin että siihen oli karttunut isot kasat luita ja poronsarvia, jotka

* Vrt. J. Beronka, e. m. t., s. 109.

** Vrt. J. Qvigstad, Lappische Opfersteine j. n. e., s. 334. — J. Beronka, e. m. t., s. 108.

jumalais-parikunta kaikki sai hyvikseen. Siihen ovat paikoilleen lahonneet. Mutta petäjäiset tarhapuut Oulan-Jouni aikoinaan vedätti omiksi hyvikseen. Kysyi ukko sentään ensin jumalilta:

— Olettako itte näitä luita kalunhet, vai onko muut syönhet?

Kun ei vastausta kuulunut, Jouni tiedusteli:

— Olettako itte panhet nuot puut, vai onko muut panhet?

Mutta vuoritaatot eivät vastanneet mitään. Silloin Jouni kysyi:

— Suottako ottaa tätä puuta?

Kun ei kuulunut ääntä eikä vastausta, Jouni kuljetti puut kotiinsa.

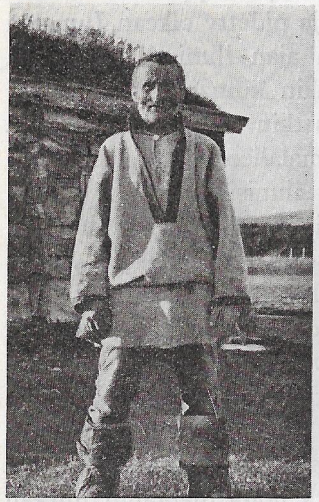

Oulan Jouni, Pyssyjoen vanhoja isäntiiä.

Pitihän Oulan-Jounin niin paljon antaa kunniaa vanhoille isien jumalille, että kysyi heidän mieltään. Mutta silti Jouni on oikea uskovainen, kuten koko Pyssyjokikin, joka aina pyhisin, keskipäivästä perään käsin, käy hartaushetkiinsä vuorotaloihin, ja vielä istuu talossa iltarukouksetkin. Ikivanhat pyhät kotoiset kirjat saavat tällöin herättää pyssyjokelaisen pyhäpäivän hartautta. Siinä veisataan virsiä, luetaan epistola ja evankeliumi, ja sitten lukkari, Treeti-Antti, lukee »hirmuisen pitkän saarnan» Wegeliuksen postillasta — sellainen on Oulan-Jounilla — tahi Arndtista tai Laestadiuksesta. Hartaana kaikki kuuntelevat vanhaa Laestadiustakin, vaikka siinä on sananparsia, joita ei ole Raamatussa. Iltarukouksissa luetaan Raamattua ja veisataan virsikirjaa tahi Siionin virsiä. Oikeassa järjestyksessä Pyssyjoki arvostaakin kirjojansa. Piplia, joka on emäkirja, on kaikkein ensinnä, sitten on postilla, ja sitten on virsikirja, mutta katkismus on vain näistä otettu, samoin Yrttitarha ja Armonaika. Ja vanhat kirjat, ruskeiksi, risaniskoiksi tutkistellut armon välikappaleet, joiden joka aukeaman keskuksessa on mustunut peukalonpainuma, täysin soveltuvatkin kyläkansan puheenparteen. Ne julistavat oikeaa jumalansanaa, jota yksinkertainen takarannan kansakin ymmärtää. Mutta uusissa Suomen kirjoissa

on kovin outoa kieltä. Vanhaa pitkää virsikirjaansa, jossa on kalentariumi sunnuntaipuukstaveineen ynnä paljon luettu ajantieto, kyläkansa veisaa sekä hartauskokouksissaan että kotonaankin. Outaherrankin vanha Kreeta-emäntä iltasella heleästi kiekautellen laulaa ikivanhalla mutkaisella nuotilla »Koko mailm' iloit' mahtaa», ja sitten »Sun haltuus', rakas isäni». Osaapa hän ottaa virrenjuoksun virsikanteleestakin »Kulhaisen nulla-nuottikirjan» mukaan. Ja itse outaherra laskettelee ulkoa pitkän virren, kuinka »Esaajas propheetal' tapahtui ihme».

Valok. Kr. Nissen.

Juhan-Aapraham Hansen, »Annin-Jussa» emäntineen ja palvelijattarineen.

Oikea Suomen muori siinä sievästi kiekauttelee vanhoja isien iloja siunausvirsiä, ja Esaajas-prohveetan ulkoa huijautteleminen on monen Suomenkin takamaalaisen paras virsitaidon ennätys.

Oman kylän miehet vain kansalle lukivat pyhiä kirjoja, ja suomalaiset saarnamiehet kävivät sanaa julistamassa. Mutta Kistrandin kirkossa palveltiin Jumalaa ruijankielellä. Mutta kun *Johan Beronka*, suomalaisen kalastajan poika Vesisaaresta, tuli Kistrandin kirkkoherraksi ja sitten kerran Marian päivänä astui Pyssyjoen kyläkirkon saarnatuoliin, niin kaikki kansa hämmästyi. Sieltä singahtivat selvät suomensanat. Tuntui kovin somalta sitä kuulla, kun ei sellaista ollut koskaan ennen tapahtunut. Tulkki vain oli ennen ollut papin huonona kaikuna. Nyt oli kuin itse taivaan Herra olisi kirkkaana kevät-Mariana astunut lähemmäksi ja etsinyt kaukaisten eräiden kansaansa. Kahdeksakymmen-vuotias Jussan-Jussakin todisti:

— Kauvan olen elänyt, vain en ole ennen suomenkieltä kirkossa kuullut . . . Oli hyvä, että niin kauvan sain elää . . .

Eikä Beronka sitten pyssyjokelaisille tarjonnutkaan muuta kuin suomenkieltä. Ja tämä oli pienelle Pyssyjoen kansalle oikeata evankeliumia. Sillä äidinkieltään sekin kaikkein mieluimmin haastaa sekä haluaa saarnatuolistakin sitä annettavan.

Omat tunturit, omat vuonot ja pitkät Ruijan rannat Pyssyjoen mies on kyllä kolunnut, mutta merien ja tunturien takainen maailma on hänelle tuntematon. Kuultu niistä vain on yhtä ja toista. Simo-Juliuskin tuntee »maita»: Norge, Sverge, Tanmark, Finland, Irland, Ryssland, Ammeriika ja Köpenhamn. Tietääpä mies, että Tanmarkista ennen kirjoitettiin tulemaan hyvää ja halpaa paloviinaa, mutta jos se joutui tullimiesten käsiin, tuli sille kyllä hintaa. Ja Antin-Sammun Anna-Leena on kuullut Kippaisen Sammelin entisestä kotimaasta, että siellä on hyvä pelto, hyvä niitty ja hyvä kalavesi, kun on Kyrön pelto, Limingan niitty ja Kemin kalavesi. Limingan niittykin on niin erinomainen ja suuri, että »seittemän kirkkoa yhthen rauthan sitä niittää».

Elisa Persen, outaherran palvelustyttö. Pyssyjoki.

Talvi on gaissojen takaisella Pyssyjoella pitkä ja pimeäkin. Mutta kun on vain kylliksi viljaista ruokaa, niin talvikin on paljoa lyhyempi kuin muuten. Sillä usein sentään käy niin, että ruoasta tulee vaana. Varsinkin pikku mökeissä ja joskus kaksi- ja kolmilomaisissakin taloissa puuttuu leipäinen leipä. Nälkä ei silloinkaan kyllä tule, sillä kun ei ole maan leipää, otetaan leipä merestä. Kuivaa turskaa syödään suolaisen lohen ja perunan sekä karjanviljan kanssa.

Mutta kun kevät tulee ja kesä ennättää, on Pyssyjoellakin ihanaa. Kesälinnut saapuvat junikuussa, ja sitten koivurudoissa rastaat leikkivät ja laulavat ja kiittävät Luojaa, että tuntuu kuin oltaisiin kirkossa. *Riekkotiaisetkin* ovat kovin kempit ja pienet ja harmaanruskeat ja tekevät pesäänsä katajan alle valkoisia munia kuin

riekonmunat. On vielä koreita monenvärisiä lintuja, joiden nimiä kaikki eivät tiedäkään, mutta outaherra ne kyllä kaikki tietää ja tuntee. Toiset linnut ovat punaisia kuin veri, toiset keltaisia aivan, ja västäräkkikin tulee ja rakentaa pesänsä porstuan katolle ja pääskynen asettuu räystään alle. Merellä taas lentelee monenlaisia merilintuja, ja niityillä lipittelee pieniä valkoisia, ruskeita ja sinisiä päivälintuja. Risujen oksilla juoksentelee pieni punatakkinen *kultarantti*, ja maassa piipertää musta kovapintainen *rautakiiski*.

Ja talojen luona, koivujen vaiheilla taajovat kylän lapset ollen juuri *tieraamassa*. Luetaan siinä arpaloru:

»Aanen taanen, uun tuun,
härkä lieppi, kintta kalkka,
potkas nor»,

tai:

»Ropsu molkko molotoi,
jies naaju napotoi».

Sitten viimeisen sanan saanut lähtee tavoittamaan toisia kiinni, kun ne laukkovat puulta puulle.

Mutta nuoret kempit tyttäret astuskelevat, jos on kesäinen kaunis pyhäpäivä, kylän kaitoja palkaita myöten, jotka mutkitellen kiertelevät niittyjen halki ja perunapeltojen vieritse talosta toiseen. Käyskentelevät he kaksin ja kolmin käyttäen kerkeätä kieltään yhtä näppärästi kuin rastaat ja riekkotiaiset, käyskentelevat pitkin polkuja ja taas väliin juoksentelevatkin nauraen ja tirskuen kuin räystäänalaiset pääskyset. Kaunis kesäpyhä on heistäkin mieluisa. Saattavat tyttäret laskea laulunkin. Kuka lieneekin opettanut, mutta Kippaisen Sammelin kotimaan tuotteena siinä kajahtaa:

»Pojat ne meni Vaasan linhan
kolmella veturilla.
Tytöt ne seisoo aseman sillalla
silmillä vetisillä.

Aseman sillan toisella puolella
oli yksi pieni kirje,
johon oli kirjoitettu
militeeripoikain nimet».

Ja pienissä pirteissä, joiden nurkassa tönöttää suora lapintakka — Oulan-Jounin vanhassa pirtissä on iso vanha uunimuuri, ja monessa uudessa asunnossa norjalainen rautakamiina — on pyhäinen kesän tuoksu. Emännät ovat ripotelleet lattialle vereksiä heiniä, »semmoisia hyvänhajuisia ruohoja, että olis hyvänhaju huonhessa». Ulkonakin asuu hyvänhaju. Kaikki rakennusten katot kukkivat kirjavana nurmena, kylän laajat hyvinvoivat niityt sekä

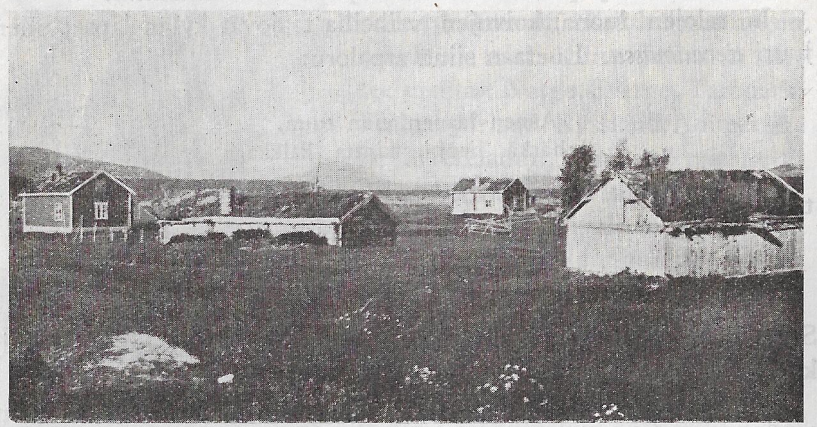

Pyssyjoen rehevää heinäkenttää ja kylää.

perunapellot kukoistavat ja tiheät koivurudot tuoksuvat tuoreelta kesältä. Iloisena Pyssyjoki katselee kättensä töitä, jotka taivaallinen Isä on ihaniksi siunannut. Hyvillään hän ylistelee asuinseutuaan:

— Maat on täällä ihanat, ei ole liian korkeat tunturit . . . niin vain, että juuri kaunhelta näyttää.

Näinpä onkin Kippaisen Sammelin raiviolle Pyssyjoen suuhun noussut suuri kylä, *Pyssyjoen markkina* — »missä on paljon taloja, niin se on markkina» —, jossa on kymmeniä taloja hajallaan pitkin kenttää. Siinä nähdään länsirannalla *Rastin* talo eli *Jounin-Jouni, Juhan-Aukusti, Treeti-Jussa, Oulan-Jouni, Sammu*-vaari eli *Treeti-Sammu, Treeti-Pieti, Sammun-Antti, Sammun-Josua, Sammun-Sammu, Lukkari* ja *Annin-Jussa,* joka on sama kuin outaherra eli postimies. Joen itärannalla on toinen talojen ryhmä, ja met-

sässä, »outtiin sisässä», on monta taloa. Ja siellä on hyvä elää varsinkin talvella, kun ei siellä kaikki kylmät tuulet tunnu, kuten aukealla. Kiksiniemessäkin on viisi taloa, kaikki suomea puhuvaisia, samoin Hestaniemessä.

Hyvä on elää koko Pyssyjoen kyläkentällä, varsinkin kun kaikki kylän asukkaat ovat toisilleen niin sukua, että on kuin yksi veri koko kylässä. Kun vain kansa jaksaa kääntää maata, vedättää lantaa niitylle ja rieskaa pellolle ja uskoa Herraansa, niin kyllä Pyssyjoki seisoo. Sillä täällä on valtaruokana puteetti ja leipä, maito ja voi, kala ja liha ja veri. Mutta Pränjän rannalla, jossa ihmisiä täytyy kasvattaa vaanemmassa ruoassa, on huono elämä.

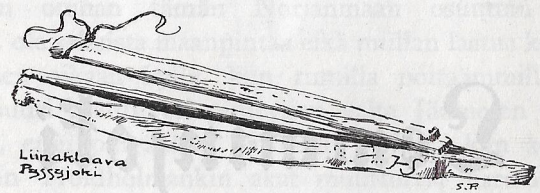

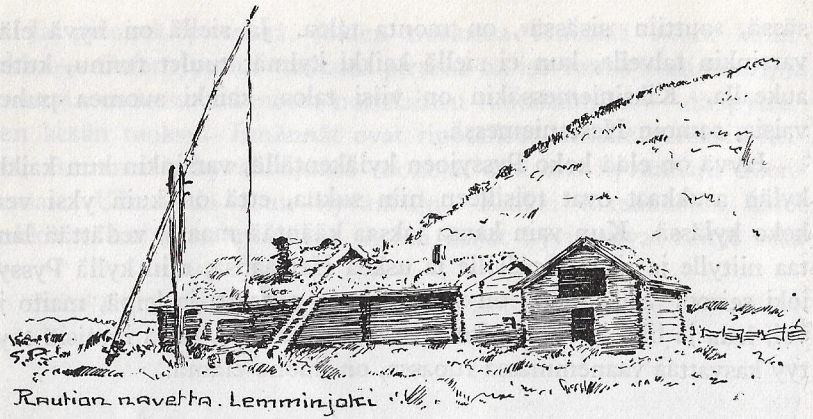

Lemminjoki

Aitkän Porsangerinvuonon eteläpäässä on penikulmainen perälahti, *Lemminvuono*, jonka pohjaan laskee Kaarasjoen tuntureista tuleva Lemminjoki, Igjajäyrin, Lemminjäyrin sekä muiden Taka-Lapin tunturivesien kuljettaja. Joen suupuolessa ja jokivarrella on *Lemminjoen* suomalaisten asuinmaa.

Lapinsuku on Lemminjoenkin seutuja entisaikaan hoitanut perintömainaan. Vanhoja kotasijoja ja turvekammien asentopaikkoja sekä arinakivien latomuksia on vieläkin vesien varsilla. *Sloutanniemessäkin* nähdään niin muinaisaikainen asuinkenttä, että seitsenkahdeksantuumainen lahonnut kanto jo töröttää tulisijan perissä. Lähellä *Puuroniemessä* taas on isoja maankoloja, joihin vanhat luulevat Sloutanniemen asukkaiden kuopanneen kuolleitaan. Ei kyllä tiedetä, onko tämä tapahtunut ennen vai jälkeen *mustan kuolon*, joka »ainakin neljäsataa vuotta takaperin»* Porsangeriltakin

* Ruton mainitaan liikkuneen Ruijassa 1792 vaiheilla.

tappoi lappalaiset niin tarkoin, ettei jäänyt kuin kaksi veljestä toinen Kaarasjoen tuntureihin, toinen Lemminjoen gaissamaihin. Mutta hyvin, hyvin kauan siitä jo on, kun Puuroniemeen on ihmisiä haudattu, siunaamattomaan maahan, niinkuin villikansaa ainakin. Niihin aikoihin lienee tapahtunut *Tamsöijan* saaren merkillinen maahan tuontikin. Kolvikin luona olevan *Troldholman* kaksi vanhaa rumaa noitaämmää joikasi kerran niin voimakkaasti, että suuri penikulmainen saarenrumilas lähti Englannista uimaan pitkin merta tullen viimein joikaajain kutsumana Porsangerinvuonoon. Kansa rannalta vain katsoi . . . katsoi ja kauhtui: »Mikä se on tuo, ko saari juttaa niinko laiva?» Saari pysähtyi vuonoon ollen siinä vielä tänäänkin, keskellä leveää väylää Repvaagin kohdalla. Jokainen saarella kävijä kyllä nytkin heti huomaa, ettei se ole »nimen omhan tämän Norjanmaan osuutta». Sillä koko Norjassa ei ole sellaista maanpintaa eikä mullan laatua kuin sillä saarella. Siihen aikaan kyllä, kun rumilla noitaämmilläkin saattoi olla näin suuri mahti, oli pimeyden valta Jäämeren mailla vielä niin vahva, ettei päiväkään paistanut. Mutta kun aurinko alkoi paistaa, niin Troldholmankin akat muuttuivat harmaiksi kivipatsaiksi seisoen tänäpäivänäkin Troldholman kallioilla kansan kummana.

Hyvin myöhään vasta Suomen pohjoiset etujoukot joutuivat Lemminjoen suulle. Päivä silloin jo kyllä paistoi täysin terin, eikä Troldholman noitaämmistä enää ollut taikaa. Ja Niki-Birit-raukkakin, entinen lapinakka, oli jo aikoja sitten hänkin kivettynyt *Raappanlohdan* kylkeen. Oli Birit-raukka uovaten ja uhalla lähtenyt kiipeämään kauhean jyrkkää ja korkeaa kallioseinää, muka sen yläreunalle noustakseen. Mutta oli akka tullut viimein sellaiseen sijaan, ettei enää päässyt ylös eikä alas. Siihen oli kiveksi muuttunut, kansan kauhuksi hänkin.

Suomen miesten saapuessa Porsangerille oli tällaisten suurien merkillisyyksien aika jo mennyt. Nämä olivat tapahtuneet jo ennen Kippaisen Sammeliakin, eikä Sammelin jutaessa kautta maan Lemminjoella vielä asunut ainoatakaan lantalaista.

Mutta ennen Suomen miestä sanotaan Lemminjoen suulle asettuneen Tanskan lähtöisen *Gudmand Karlsenin*. Tämä oli rikas kauppamies ja kauppasaksan, *Karl Gudmandsenin* poika, Kjelvi-

kistä, ja tuli Lemminjoelle 1785.* Mikä lienee pannut porvarinpojan matkaan, mutta kaukaiselta Makreijan saarelta mies lasketteli vuonon pisimpään perukkaan ja pystytti asuntonsa jyrkän tunturin alle *Hametniemeen*, Lemminjoen länsirannalle, nykyisen kirkon kohdalle. Siinä tanskanmies teki kauppoja lappien kanssa, ja siitä sikisi *Kulmannin* lähtöä Porsangerille monessa polvessa, niin että nykyiset eläjät ovat kylän alkuäijästä jo ainakin kuudes ihmiskerta. Niinpä *Mikkel-Hansenkin*, suomea haastava *Tanelin-Hansi*-vainaan poika, kylän porvari ja postimies, vetää sukunsa suorassa polvessa *Hans Tanelinpojan* ja *Taneli Gudmandinpojan* kautta Kjelvikin 1765 kuolleeseen vanhaan materiäijään. Gudmandin muita jälkeläisiä taas oli *Tuomas* ja *Jussa* ja *Juhanin-Aaro*, joista monet, kuten Tanelinkin suku, naivat Pyssyjoen lähtöä tai muita tukevia kveeni-tyttäriä. Ja sitä keinoa Lemminjoen *Iivarin-Erkkikin*, köyhä kainulaisukko, pienen talon isäntä, hakee itsensä Kjelvikin äijän kuudenneksi ihmiskerraksi.

Iivarin-Erkki. Lemminjoen kirkon seutua. Taustalla Neitaman tunturi.

Kulmannin erämaa-kumppaniksi pian ilmestyikin Suomen mies. Siinä 1800 vaiheilla paineli Lemminsuuhun itse *Iso-Juhani***, Torniojoen Pellonkylästä lähtenyt miehen rumilas, tehden talonsa Hametniemen yläpuolelle *Hiirijärvelle*. Tämä Tornion iso äijä oli kelvollinen mies joka asiaan, kalastamaan ja maata puskemaan. Mutta muuan ukon tyttäristä, *Kreeta*, oli sokea vanhapiika, joka

* Gudmand Karlsenin sukuluettelo Mikkel Hansenin hallussa. — J. Beronka, e. m. t., 113, 115.

** J. Qvigstad, e. m. t., s. 34. — Vrt. J. Beronka, e. m. t. s., 113, 115.

vain ruokki talon eläimiä, kehräsi ja karttasi, tehden kaikki silmän näkemättä vain käden kuurolla.

Tuli taas muutamien vuosien kuluttua Lemminjoelle toinenkin tunturien takainen mies, *Eeron-Mikon-Hannu*, hänkin Pellosta poissa, ja asettui *Puthansuuhun*, aivan joen varteen niille main, kussa nyt on Lemminjoen kirkko. Pellossa asuessaan Hannu-ukko oli jo Jäämereltä jutavilta lappalaisilta kuullut Porsangerin merkillisistä maista, joita hallitsevat suuret kalameret, kauniit lohijoet sekä isot viljaiset metsät, ja ihminen on siellä kaiken isäntä. Hyvien muistelusten houkuttelemana Hannu oli jo sulan aikana tehnyt pitkänpitkän erämaan retken käyden katsomassa Porsangerin maita, nähden ne hyviksi ja rakentaen turvekamminkin Puthansuuhun, *Vittikon-kottiin-luokan* alle, sitten palaten taas yli tunturien kaukaiseen kotiinsa noutamaan perhettään.

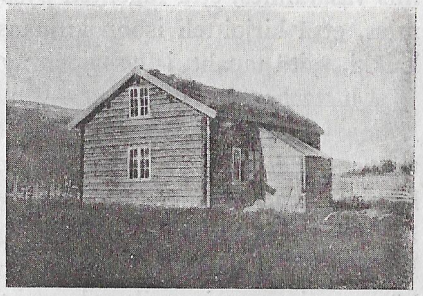

Rautio talo Lemminjoella.

Vittikon-kottiin-luokan aluksia raatava Pellon poika eli 110 vuoden ikäiseksi* ja sai kolme perillispoikaa, *Iisakin*, *Aaron* ja *Mikon* sekä tyttären *Kreetan*, joka yleni rikkaan Hametniemen Taneli Gudmandinpojan emännäksi sekä suomenkielen opettajaksi. Iisakki teki talonsa *Merti-luokan* alle, joen itärannalle, otti eukon ja siitti lapsia. Aaro ja Mikko valitsivat Pyssyjoelta Juntti-äijä-raukan tytärtokasta *Kreetan* ja *Annin*. Aaro sai Kreetansa kanssa *Juhanin*, josta kasvoi taitava rautaseppä ja jota käskettiin *Rautioksi*, niin että siitä tuli hänen sukunimensä. Juhani Rautio olikin sitten sellainen mestari, että nakutteli kaikki piikarit ja rautaristit sekä muut rautakalut, mitä Lemminjoen kirkkoa tehtäessä 1862 tarvittiin. Rakentelipa hän niin suuria meriveneitäkin, että ne kantoivat sata jauhomattoa. Ja lisäsi seppämestari Lemminjoen kansaakin ainakin kahdella pojalla, *Sammulla* ja *Antilla*, joista taas kasvoi seppämiehiä ja muutenkin mestareita, vaikka he poi-

* Eeron-Mikon-Hannu kuoli 1844. Beronka, e. m. t., s. 116.

kasina toraillessaan soimasivatkin toisiaan sukunsa materiäijillä irvistellen:

— Sie olet Kippaisen Sammel!

— Sie olet Maijan-Jounin Antti!

Paitsi Mikon-Hannusta lähtenyttä Rautio-sukua olivat sen ajan monet muutkin Porsangerinvuonon ukot taitavia raudantakojia sekä muutoinkin seppiä tekemään talon tarvekalut, veneetkin. Parhaat rautiot takoivat viikatteita, kirveitä, lukkoja, lehmänkelloja, ketunrautojakin, mutta pikku sepittelyjä varten oli paja hyvin monessa talossa. Pyssyjoen Rasti-Niileksen Rasmuskin oli niin valmis vasaramies, että rakenteli pyssyjäkin, olipa vielä sellainen järkimies, että kirjoitteli isoon kirjaansa kaikki säät ja kalansaaliit sekä kaikki, mitä tapahtui Pyssyjoen kylässä.

Mutta kerran lapinmies — muutamat käskevät norjalaiseksi — *Klaavus* Helgelannista muutti Suomeen, Inarin lääniin, nai lapintyttären *Kitin* ja asui sitten koko ikänsä tunturitilaisuudessa ylilappalaisena. Klaavuksen poika, *Erkki*, etsi Pyssyjoelta Junttiäijä-raukan *Kirstin*, ja siitä taas uusi suku poikia ja tyttäriä pääsi Porsangerin rannoille. Mutta kun Erkki-äijä menetti poronsa, hän asteli tunturivuorilta alas asettuen kalansyöjäksi Kiksiniemeen, sitten myöhemmin Galgulahteen. Ukko osasi joiatakin kuin paras lappalainen, viinaa saatuaan hän ylpeänä raamoen karjahteli:

»Mie olen Lapinmaan länsmanni,
iso-väkevä ja rikas.
Ei ole koko Lapinmaassa
muuta länsmannia kuin minä.
Mie olen saanut
tyyrhin Vassan jäneksen».

Ukko-pahasta oli näet kerran onnistanut niin merkillisesti, että oli saanut Vassasta, Renöijan saarelta, raudoilla kaksi ristikettua ja mustanketun. Hyvillään hän ne möi Haversundin isolle kauppamiehelle Viiki-raukalle saaden kerrassaan tynnyrin viinaa ja 50 peesiä rahaa. Siksi kannattikin ukon raamoa ja joikastaa:

»Mie olen Lapinmaan länsmanni,
mie olen mustanketun
rauvoilla tappanut».

Koko talven Erkki-äijä tyhjenteli tynnyriänsä, ja sitä mukaa riitti joikaamistakin Vassan jäniksistä.

Jos Klaavuksen Erkki saattoi juomalla tyhjentää viinatynnyrin, niin hän kyllä oli iso mieskin. Iso oli Erkin poikakin, *Iso-Antti*, joka asui Pyssyjoella, iso ja väkevä. Antti veteli kuormiakin kuin nautahärkä, ja mereltä palattuaan heitti hartioilleen ryssän jauhomaton sekä toisella kädellä tempasi kolmisoutuisen veneen kauas kuivalle rannalle lähtien sitten säkkeineen astelemaan kotiin.

Entiset Porsangerin ukot olivatkin miltei järjestään aika rumilaita. Iso-Sammukin oli hyvästi kolmea kyynärää pitkä, Aaronin-Pietari oli alun neljättä, ja monet Pyssyjoen äijät olivat niin suuria kuin jatunit. Mutta nyt ei enää löydä sellaisia poikia Lemminjoelta eikä Pyssyjoeltakaan, mikä sitten lieneekin syynä, että ihmissuku yhä vain pienenee.

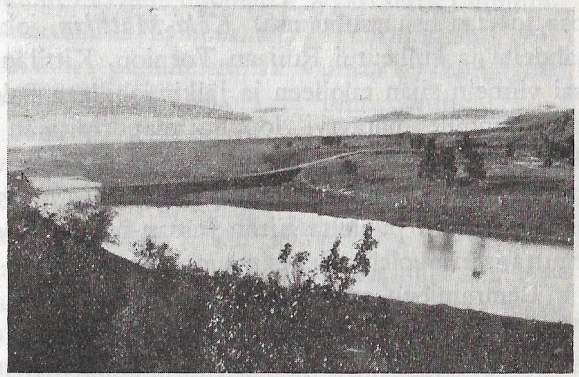

Lemminvuonoa ja Palonjoen suuta.

Nämä suvut etupäässä ovat Lemminjokea ennen vanhaan kansoittaneet. Tanskanmiehenkin jälkeläiset ovat suomalaisilta emänniltään saaneet suomentaidon ja sekaantuneet suomalaisiin. Mutta sitten jälkeenkäsin on jutanut Suomesta uusia miehiä asettuen kylään lisäämään suomensukua. *Palonjoellakin*, idässä outaperällä, asuu kokonainen suomalaisten metsätokka. Sinne vanha *Parpalan Iisakki*, Petterinpoika Karungin kirkolta, tuli 50 vuotta takaperin laskien laukkunsa puun juurelle ja ruveten turvekammin tekoon. Siitä Iisakki sai elinkautisen aherruskenttänsä ponnistaen lopulta komean ja hyvinvoivan hirsitalon isännäksi sekä postimieheksi. Suomesta on Iisakin emäntäkin, Olli Kaarakan Kreeta Tervolasta, ja perillisiä koko joukko, kauppamiehenäkin joku ja norja-

laisen kauppamiehen emäntänä. Tuli samalle metsäjoelle *Iisakki Jolma*, samoja Pellon miehiä kuin kylän esikoisukotkin, teki talon ja sai kuusamolaisen eukkonsa Sohvia-Reetriikan kanssa sukua kasvamaan, poikia ja tyttäriä, joilla taas on polvi nousemassa, vaikka vanha äijä jo makaakin maassa. Tuli Palon rannoille vielä kolmaskin Suomen Iisakki, Muonionjoen Saivon muotkasta, *Iisakki Raattamaa*. Hänkin, Petterinpoika, asui talon saaden vain yhden pojan ja yhden tyttären, mutta kun poika nai lappalaisen, hän laittoi perillisiä tuvan täydeltä, toistakymmentä pientä palonjokelaista, joista osa jo taas lisää sukuansa. *Käki-Mattikin*, joka on poissa Revonlahdelta ja kulkeutui Ruijaan Tornion, Kittilän, Näytämön kautta, sai viimein sijan talolleen ja jälkimiehilleen Palonjoelta, ja samoille outarannoille hätäytyi lopulta naapuripitäjän Limingan mieskin, *Pikku-Pauli*, pikkuinen ukko, joka sai paljon lapsia. Parhaan asuntopaikkansa keksi täältä viimein *Palon Pietarikin*, puhuvainen mies, joka on äidin puolelta Eiran-Jussan-Mikon-Hannun-Priitan poikia, mutta isän puolelta Ruotsin suomalaisia.

Lemminjoen metsäperille asettui Oulun seuduilta lähtenyt, Vesisaaren kautta kulkenut *Jussi Halonen*, josta jo etukäteen kulki sanoma, että hän on jalo pelimanni. Soitteleminen kyllä jäi Jussilta, mutta talo nousi Lemminjoelle ja taloon neljä perillistä, joista taas muuan nosti pirttinsä vielä ylemmäksi jokivarteen. Lemminjoen raatajaksi pysähtyi myöskin *Juuspin-Kalla*, Tampereen tienoitten mies, joka oli tänne kulkeutunut Inarin ja Kaarasjoen kautta ja löytänyt elämäntoverinsa Lemminjoelta sekä myös elinikäisen aherrussijansa.

Eleli täällä joen alajuoksulla aikoinaan vielä muitakin suomensukuisia ukkoja. Niitä oli *Koulu-Mikkokin*, opettajamies, Alattion Aaroninniemestä saapunut mestarilukija, jolla oli eukkona Simon Lammassaaressa syntynyt Anna. Ja joen takana *Kallokassa* asua rähjäili *Terkusti-äijä*, Tornion kirkonläänistä lähtenyt vanhanpojan köriläs, joka hoiteli keitureita ja istutti ensimmäiset perunat Lemminjoen rannoille. Saipa samoilla kylillä sijansa muuan ruotsinmieskin, *Lindbäck*, paha suomenpuhuja, ja tuli toinenkin ruotsalainen, *Grener-äijä*, joka oli laukkuporvarina kulkenut läpi Euroopan ja Ryssänmaan sekä löytänyt eukon oikein kuninkaallista lähtöä ja aatelissukua. Tämä akka olikin varsin pahankurinen, niin-

kuin villi-ihminen, mutta ukko oli kelvollinen porvari, ja hänellä oli paljon kauppataloja Ruijassa.

Mutta kuninkaallisen villi-ihmisenkin täytyi oppia solkkaamaan suomea samoin kuin Lindbäckin äijän, sillä kylän tienoilla ei entisaikaan asunut kuin pari, kolme norjalaista. Selvä suomi oli koko tämän metsäperukan valtakielenä. Ja sitä Lemminjoki pääasiassa vieläkin haastaa, vaikkei kyllä semmoisella viekkaudella kuin merkillinen Pyssyjoki. Muutenkin lemminjokelaisen puheenparsi on erilaista Pyssyjokikin on sen pannut merkille huomaten syyksi, että Lemminjoelle »on tultu uusia suomalaisia Tamperhelta ja Toorniosta ja Töörnavalta, ja ne on rännänhet parantelemhan vanhaa hyvää kieltä».

Lohta vetävä Lemminjoki veti aikoinaan ihmissuvunkin rannalleen asumaan. Jo Tanskan vallan vuosina sanotaan jokisuulla olleen »hirmuisen kovan lohenpyyvön», oikein *pyytöpuojitkin* olleen *Pyytökopassa*. Tanskan laivoja tuli vuononpohjaan ostamaan lohta, jota kalastettiin ylhäälläkin pitkin jokivartta sekä padoilla että verkoilla. Lohi nousikin hyvästi Lemminjokeen, sillä sen yläjuoksulla oli hyviä ja kauniita järviä, joiden vesi tuli kalan nokkaan vetäen sitä puoleensa. Sillä kala kyllä tuntee, tuleeko vesi järvestä vaiko tunturista. *Saaskilasjokeenkaan*, joka laskee *Sokkuvuonoon*, ei nouse yhtään kalaa, sillä joella ei ole ainoatakaan järveä. Monin kymmenin tynnyrein saatiin Lemminjoesta lohta joka kesä, ja jokivarrelle asettuneet Suomenkin ukot ottivat siitä osansa. Nyt kyllä joki on kovin entisestään madaltunut, niin että lohi nousee siihen vain korkean tulvan aikana. Silti sentään virta antaa kalaa vieläkin, parhaina pyyntikesinä 30—40:kin tynnyriä. Kystän-Aarokin muuanna kesänä kokosi kiilanuotalla seitsemän tynnyriä.

Entiseen aikaan Lemminjoki olikin niin valtava, että merenelläjätkin, *kivihylkhet*, kaloja ahmien nousivat sitä myöten aina *Skuvanvaaraan*, Lemminjärveen asti, kolme penikulmaa ylös. Entiset miehet nousivat hylkeiden perässä ja tappoivat niitä jättäen päät Lemminjärven *Alaisensaaren* kiviarinalle, jotta hylkeet edelleenkin nousisivat järveen. Mutta kun seuraava polvi ei enää jättänytkään hylkeenpäitä Alaisensaaren arinalle, vaan toi elukat päineen alas, niin hylkeetkin heittivät koko Lemminjärven käymättä.*

* Vrt. J. Qvigstad, Lappische Opfersteine j. n. e., s. 334.

Meri myös antoi kalaa Lemminjoenkin miehille samoin kuin muillekin pyytäjille. Niinkuin Pyssyjoki, niin myös Porsangerin pohjukka omina aikoinaan souti omaa vuonoa ja sitten taas toisin vuoroin laski ulkomerta pyytämään.

Lehmien ja lammasten ruokkiminen oli Lemminjoenkin tärkeänä elatusapuna. Kaksin, kolmin pidettiin lehmiä, ja niittyjä raivattiin jokivarteen. Mutta monesti joki valtavissa keväthuimauksissaan pyyhkäisi koko niityn matkaansa jättäen raivaajalle vain räävityn ruskean hiekkaperän alhaalla töyrän alla. Saattoi kevätvimmainen virta tehdä pahempaakin. Mikon-Hannunkin raataman talon maita Vittikon-kottiin-luokan juurelta joki aina keväisin ohitse kiitäessään kouraisi, niin ettei lopulta enää jäänyt huoneiden sijaakaan. Mutta Mikon-Hannu, samoin kuin muutkin Lemminjoen miehet, raatoi uusia maita ja niittyjä menetettyjen sijaan yhä pitäen yllä karjaansa, lehmiä ja lampaita.

Mutta keitureita ei ollut muilla kuin Terkusti-äijä-raukalla. Kaikki eivät olleet sellaista elävää edes nähneetkään. Hansi-äijän talossakin kerran iltahämärissä oli tapahtua kamalia, kun yht'äkkiä kaksi sarvipäistä pitkää naamaa tuli katsomaan ikkunasta sisään, ja oli pahalaisilla vielä leukaparta kuin puhuvaisilla miehillä. Hannu ja Erkki ja muutkin menivät aivan sekaisin ja taitamattomiksi, mutta Mikolla oli sen verran neroa, että rupesi lukemaan isämeitää vastahaon, jotta hirveännäköiset trollit pakenisivat pois. Kukaan ei osannut ajatellakaan, että Terkusti-äijän pukit ja keiturit kykenisivät trolleina käyskentelemään.

Vanhimmat Lemminjoen isäntämiehet kylvivät raivioonsa vähäisen ohraakin, ja hyvin se kasvoikin kylän hiekkamaassa. Parpalan Iisakkikin aikoinaan oli kolme kesää ohratilkun isäntänä. Mutta sitten halla otti siemenenkin, eikä enää tullut hankituksi uutta. Eivät muutkaan viitsineet ohraa hoidella, kun ensimmäiset viljat kuolivat pois. Suurta ei suinkaan ollut kenenkään leipäviljan kasvatus. Käsin hieromalla vain puittiin jyvät irti, ja käsikivillä pyöritettiin ne jauhoiksi. Ei ollut kylässä riihtä eikä myllyä. Mutta perunaa Lemminjoki on aina viljellyt ja saanut syötävää talvekseen, jos halla ei ole ottanut.

Eipä ollut entisukkojen, jotka tänne tunturien taakse olivat päiväpuolen mailta eksyneet, eipä ollut heidän elämänsä sentään

kovin suurellista. Vielä siihen aikaan kuin Parpalan Iisakki tuli maihin, oli elämänkitkuttaminen täällä kovin alkuperäistä. Merilappalaiset asuivat turvekammeissa ollen niin arkoja, että muukalaisen kohdatessaan painoivat käden suunsa eteen ja lähtivät pakoon. Pienissä vaatimattomissa hirsitaloissa ja turvekammeissa suomalaisetkin asustivat, jopa jotkut elivät kuin metsänmiehet maaten vaate päällä yönsäkin risuilla pohjatuissa sänkypahasissa sekä syöden hylkeenlihaa ja nissunkin lihaa, kuuta ja päkkiä. Nämä ankarat, yksinäiset, kaikesta maailmasta eroitetut lappalaisten erämaat helposti taamoivat ihmisen elämään omalla tavallaan.

Valok. Kr. Nissen.

Lemminjoen taloja.

Mutta ei ollut silloin kaiken maailman tautejakaan, ei *täärinkiä* eikä muuta. Ja jos jotakin vikaa tuli, niin kupattiin vain ja iskettiin suonta, jotta tultiin taas terveiksi. Koulu-Mikolla oli pieni sauna, jossa kuppaamiset toimitettiin, ja muuan lapinäijä oli suonenlyöjänä. Mutta kun oikein paha asia sattui, kirkonväkeä tarttui, tuli päänvikaa tai muuta, mentiin Koovin luokse. *Juhan Koovi* oli suuri noita, norjalaista lähtöä — toiset sanovat lappalaiseksi, ainakin hän oli lappalaisen kanssa naimisissa. *Pillavuonossa* äijä asui, ja niinkuin Jumala hän tiesi kaikki asiat ja pahat teotkin, vaikka olikin iso mustaverinen mies. Varkaudetkin hän toi ilmi, ja kuin leikikseen hän paranteli kaikenlaisia tauteja, kolotuksia ja jäsenvikoja, jopa hulluillekin antoi takaisin heidän järkensä. Mutta Koovi-äijällä olikin mustakirja, jossa vain päivää vasten näkyi kir-

jaimia. Siitä noita luki kaikki asiat, ja vielä öisin hän kulkea kähmi hautausmailla. Koovilla oli niin kova voima, että hän saattoi näytteliytyä siellä, missä ei ollutkaan, ja vielä 82 vuoden vanhana hän siitti piialleen pojan, niin että sitä oikein pappikin ihmetteli.*

Kansa oli uskovaista ja eli hurskaasti. Rautio Priitakin, sepän emäntä, oli niin harras, että aina aamuisin navettaan mentyään siunasi: »Jumala hyvästi siunakhon kaikki minun päivällisen työni». Illalla emäntä taas sulki oven sanoen: »Jumala siunakhon kaikki omaisuuteni ja työni». Illoin aamuin Priita luki ääneen pitkät rukoukset ulkoa, ja pyhäisin hän luki Wegeliuksen postillaa, veisasi ja rukoili. Kylän kansaakin silloin aina kokoontui hänen taloonsa viettämään hartaushetkeä. Priita-eukon sananpartena oli: »Ahkera käsi ja säästäväisyys saattaa rikhaksi». Ahkera hän olikin, saattoi joskus illalla, laitettuaan lapsensa nukkumaan, lähteä noutamaan lautakelkkaa parin penikulman päästä, kun ukko metsässä veisteli venelautoja. Säästäväinenkin muori oli. Elämänikänsä hän talletti puna- ja mustaraitaista hamettaan, jonka ukko oli sulhasena ollessaan hänelle vaihtanut ryssältä kahdellakymmenellä nautavasikan nahalla. Vain suurina juhlina Priita pani sen päälleen, ja sitten hänen viisi tytärtään, *Kreeta, Kirsti, Priita, Anni* ja *Leena* saivat sen vuoro vuoroonsa kauneudekseen, kun he menivät vihille.

Valok. Kr. Nissen.

Lemminjoen kirkko.

* Koovi eli vv. 1834—1918.

Häitä täälläkin kaukamailla, sekä Lemminjoella että Pyssytoella, vain koetettiin viettää vanhaan tapaan noudattaen sekä entisen kotimaan että Lapin menoja. Pyssyjoenkin nuori mies lappia seuraten lähti koko sukulaistokan, naisten ja miesten kanssa kosimaan, tarjoten taloon tultuaan hyvät viinaryypyt sekä kihlaten tyttären hopeaisilla *lavdastakka*-sormuksilla, kullatuilla vöillä ja soljilla sekä silkeillä. Kirkossa nuoripari vihittiin ja *yräntrengit* sekä *morsianpiiat* olivat matkassa. Sitten kotona vietettiin hyviä häitä. Syötettiin kansalle lohta, lampaan- ja poronlihaa ynnä perunoita. Veisattiin virsiäkin, ja viinaa juotiin puoli tynnyriä. Laskettiin silkkihuivi pöydälle, ja Lemminjoen häissä Iivari-äijä veisasi komeasti, kun kansa kantoi raha-apuansa nuorenparin hyviksi saaden ryypyn antimistaan. Hyvät sukulaiset asettivat silkille viisikin peesiä, ja puhemies sai tarjota ison ryypyn ynnä nöyrät kiitokset morsiusparin puolesta, joka istui pöydän takana. Pari päivääkin vietettiin häitä, syötiin, juotiin ja saatiin monenlaisia lahjoja, veisattiin virsiä ja joiattiinkin. Lapinmiehet pitivät huolen joikauspuolesta, Iivari-äijän ollessa veisuumiehenä. Köpmannin Oulakin, katsellessaan kirkosta tulevaa hääkansaa, sai joikausluonnon ja antoi ilmoille:

»Vuoi, vuoi, ko eteläinen heiluttaa
herrasihmisten hameita,
vuoi, vuoi, vuoi».

Häät pidettiin, ja sitten *juurmuuri* tuon tuostakin saatteli taloon pieniä perillisiä, tuoden joskus, varsinkin lapinsukuun, sellaisenkin onnenpojan, jolla oli *lihkukapper* päässä, tahi onnentyttären *lihkusilkki* kaulassa. Onpa pienen talon raatajaemäntä käyttänyt kahdeksan, yhdeksänkin lasta ristillä, ollen lisäksi tietämätön siitä, montako on kovan työn takia mennyt kesken.

Kansa kasvoi, ja taloja nousi Lemminjoen maille, vaikkakin kovin hajalleen. Itse kirkon tienoilla on vain iso koulurakennus ja Mikkel Hansenin sekä erään norjalaisen kauppatalot, Jomppaisen asunto ynnä pari pientä lapinmökkiä. Tuonnempana, Mertiluokan lähellä, puron varrella, on Mikkel Hansenin asumatalo ja Iivarin-Erkki-rukan köyhä koti, jossa kovan sään karsima Erkki-

äijä elelee kaksin heikon tyttärensä kanssa, vaikka perillisiä on ollut aikoinaan tusinaan asti. Ylempänä koivuoudan takana, puron takana joen rannalla, ovat Rautionin talot, ja joen toisella puolella Neitamatunturin juurella on muutamia taloja. Samoin jokivarrella ylöskäsin on siellä täällä suomenmökkejä. Onpa Tyllyrudossakin, neljänneksen päässä kylästä itään, tievojen takana, koivuoutien takana, jängän hengessä kokonainen mökkien seura, suomea ja lappia sekaisin, *Andrus-vaaria*, *Priitan-Jooseppia*, *Karelia* ja *Ellaa* ja *Rasmus Porsangeria*. Vieläkin etempänä idässä, parin neljänneksen ulottuvilla kallion takana, on Palonjoki metsätokkineen.

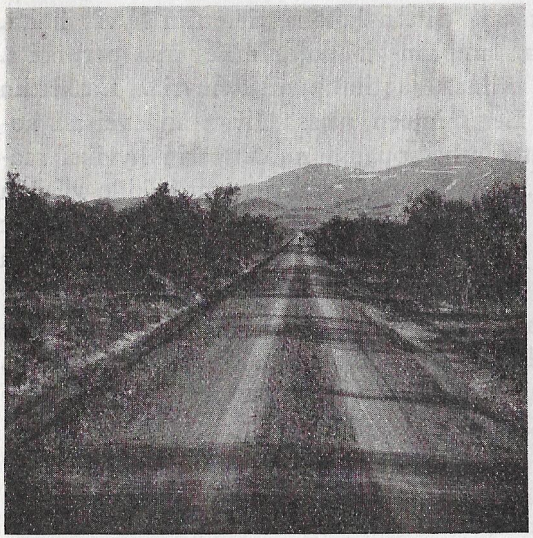

Valok. Kr. Nissen.

Tie Lemminjoelta Kaarasjoelle.

Koivu on kylän vieristen tievojen, luokkien ja jokivarsien valtapuu. Hiekkakankaita se verhoaa ja luokkien rinteitä kiipeää ylös täyttäen maat, niin että »hirmuinen mettä on tässä päällä, koijuja ja leppäpuuta ja paijuja ja pihlajia». Mutta petäjää ei enää nähdä, ennen kuin Skuvanvaaran tienoilla, jossa se jo yhtyy isoiksi metsiksi. Ennen mänty kyllä kasvoi kylänkin mailla, mutta »vanha ihminen on hakannut kaikki pois, ja se oli iso tyhmhys».

Kylän laidassa, heti joen länsirannalla, kohoaa jyrkkänä korkea *Neitama*, joka vie vielä korkeammalle *Tshohkaraasaan*, toiselle tuhannelle nousevaan valtakallioon. Siellä onkin jo aivan villi tunturien ja gaissojen valtakunta, joka varsinkin oarjalle käsin leviää rannattomana ulottuen aina taivaanäärille asti.

Ja siellä, oarjan alla, etäisimpienkin gaissojen takana, jossakin

kaukana lienee merkillinen Peltovuoma ja merkillinen Pellon kylä, porsangerilaisille nimeltään tutut paikat. Sieltähän alkuäijät ovat lähteneet Porsangerinvuonolle asuttamaan suomensukua, joka sitten lähes parinsadan vuoden vieriessä on paisunut seitsensataiseksi tokaksi.*

* V. 1900 mainit. Kistrandissa, johon Porsangerinvuono suomalaisineen kuuluu, olevan 693 kveeniä (J. Qvigstad, e. m. t., s. 67).

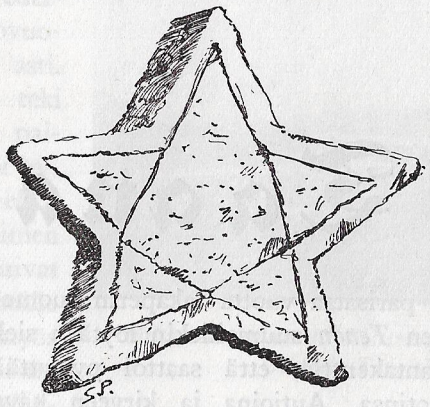

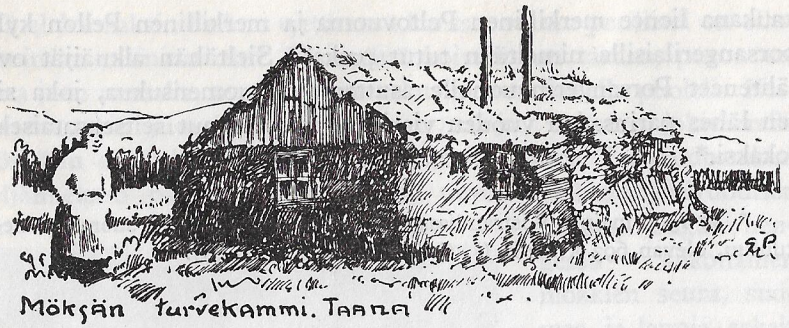

Taana

Ajo parisataa vuotta takaperin suomenmies osasi suuren *Tenon* suumaillekin löytäen sieltä niin mieluisia rantakenttiä, että saattoi pystyttää tämänilmaisen kotinsa. Autioina ja kirveen käymättöminä maat täälläkin silloin vielä lepäsivät, vain vanhat tunturilaiset tuhansine poroineen aina kevättä syksyä jutivat Tshorgashnjargan, Varenginniemen ja Utsjoen erämaiden väliä kätkien rikkauksiansa jylhimpiin kortseihin ja palvellen jumaliaan pyhissä paikoissa. Teno vyöryi leveänä laittaen laajaa asumakenttää milloin oikealle, milloin vasemmalle rannalleen, milloin taas molemmilleen, väliin rakennellen isoja metsäisiä saariakin keskelle väyläänsä, väliin taas kasaten kylkipuoleensa korkeita kesäpäivän kuumuudessa hehkuvia hiekkatievoja. Koivu oli rantojen valtapuuna, lohi nousi valtakalana virtaan, ja koivuisten kenttien takana kohosivat lehtoiset vaarat sekä niiden selkäpuolella ylenivät kolme-, neljä-, viisi- ja kuusisataisetkin paljaat tunturiturvat.

Ensimmäisenä erämaiden nousijana saapui näille maille Muonion mies, *Peski-Heikki*, Erkinpoika, joka kolmine poikineen lähti sotamiesten ottoa pakoon ja asettui 1733:n vaiheilla *Puolmakin*

jokisuun äärille. Sinne rupesi turvekömmänän isännäksi Heikin kaksi poikaakin, mutta kolmas nousi takaisin pari neljännestä kotautuen Suomen rannalle *Nuorgamiin*. Vähän myöhemmin, 1740 tienoissa, tuli taaskin Muoniosta mies, kaksikin, veljekset *Ollin-Klemma* ja *Petteri*, löytäen parhaimman kotimökin paikan *Seidasta*, kolme, neljä penikulmaa Tenon suusta ylöskäsin. Samoina vuosina tulla rymisti tunturien ylitse *Punakan Jussan-Erkkikin*, murhan tehnyt ukko-parka, samoten erämaita eukkoineen ja sikiöineen, ajellen neljää lehmän kantturaakin edellään, aina Tenovuonon pohjille asti. Sinne syntinen teki tönönsä, sai paikan, jossa saattoi hyvässä rauhassa elää, ja paikka sai nimen *Punakas*. Saapuivat samoille rannoille näihin aikoihin myös kainuunmiehet, *Petterin-Pekka*, *Oulan-Jussa* ja *Matin-Erkki*, Varenkia kiertäneet kulkurit, jotka viimein täältä löysivät mieluisen pirttimaansa.*

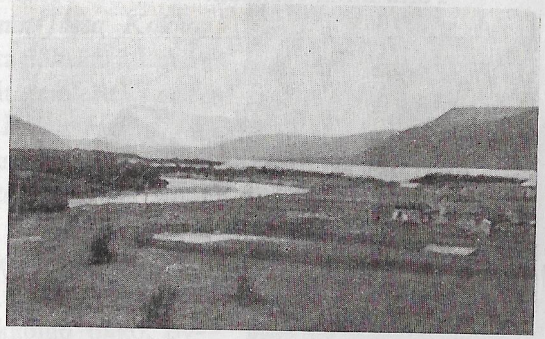

Maskjoen suukenttä, Kolströmin talo kentällä. Oikealla Tenojoki.

Nämä miehet istuttivat suomensuvun Tenon suupuolille. Peski-Heikinkin perikuntaa Puolmakissa Jaakko Fellman laski 1839 jo 15—16 perhettä, ja samoihin aikoihin Ollin poikien jälkijoukko hoiteli Seidan rannalla viittätoista savusuitsua. Punakaksessa myös oli useita pirttikuntia sekä Jussan-Erkin sukua että myöhemmin tullutta väkeä. Isossa *Pekansaaressakin*, Punakaksen yläpuolella, oli silloin jo pari kveeniä, toinen niistä Tornion tienoilta tullut seppä, toinen itse *Saaren Pekka*, iso luiseva Tervolan mies, jota myös mainittiin *Maijan-Pekaksi*, vaikka hänellä sanottiin olleen oikein tyskämallinen herrasnimikin».

Näinä kymmeninä pysähtyi ensimmäinen suomalainen savun-

* J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 21—22.

pitäjä *Maskjoellekin*. Kemin mies, *Siivolan Lassi*, tuli ja laati neliseinäisen tupamökkinsä ynnä turpeisen saunan ja navettapahasen Maskjoen suupuolelle, missä nyt on *Vanhakenttä*. Lassi oli kyllä siivo ja kelpasi hyvin kemiläiseksi, mutta Lassin akka oli kova muori, joka aina särki naapuriensa korvia sanoen rumasti *minä*, sen sijaan, että oikeat ihmiset ja lappalaiset lausuivat sievästi *mie* ja *mon*. Siitä häntä hyvin saatettiinkin käskeä *Minä-Kaijaksi*. Mutta Kaija löi nyrkkiä vain ja karjaisi:

— Totta minä reistaan!

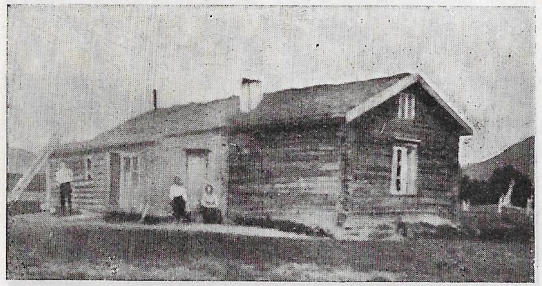

Vanha Tornakon talo, nyk. Barskin hallussa. Tenon Maskjoki.

Kemiläisen naapuriksi, vastapäätä Maskjoen suulle, eteläpuolen laakealle tasamaalle, saapui *Erkki Kolström*, Muonion papin Mathias Kolströmin emännän sisaren Beata-Kaisa Valbomin avioton poika, jota muoniolaiset sanoivat *Puolikko-Erkiksi*, koska hänet kerran pikku poikana oli puolikossa kuljetettu Liepimäjärvelle.* Ruotsinvoittoisesti puhuva, herraskainen Kolström eleli Tenolla useassakin paikassa, Purjeniemessä, Seidassa, Surmasissa, kunnes pysähtyi Maskjoelle. Turvekammissa mies alussa asui, ja toisella rannalla reuhasi silloin jo leskeksi jäänyt Minä-Kaija, kiukkuinen Siivolan muori, saaden tuon tuostakin aihetta pikku härnäystä harjoittavalle joentakaiselle näyttää nyrkkiään ja karjua »minäänsä».

Tuli taas ja teki talon Maskjoelle *Iisakki Tornakko*, Turtolan mies, Köngäsen ruukin sepän, Sakarias Tornakon (Stålnacke) poika, joka oli ensin käynyt Kaavuonoakin katsomassa, mutta palannut takaisin. Tiheään koivuoutaan Iisakki istutti pirttinsä ottaen Kolströmin Katriinan sinne emännäksi hoitamaan viittä, kuutta lehmäänsä. Saapui samoille maille *Salomon Kankaanranta*

* Erkki Kolström oli syntynyt 1796.

Karungista kaksine poikineen raivaten kentän ja pystyttäen pirtin, ollen toimekas mies, hyvä kristitty ja hyvä äijä, niin että häntä vieläkin perilliset muistelevat.

Oli Suomesta kyllä yhä uutta tulijaa ja Tenon rannoilla nokko tilaa. Hettalainen *Maunu-Lassi Keskitalokin* pakeni tänne, kun hänen asuinpaikkansa väkipakolla vietiin Enontekiön pappilaksi; *Tervolan Mannu*, Emanuel Fors, laittoi asentonsa *Väylänmukkaan* ottaen lapinsukuisen emännän, Rautionin Raudnan. Muonion mies, *Aaronin-Jussa Kokko*, katsoi parhaaksi paiskata pöksänsä Lottijoen rannalle, Tenon itäpuolelle, *Lottijoen Tanelin-Juntun*, *Pakas-Heikin* ja *Ellilän* ukon naapuriksi, kun taas toiset Kokko-pojat, *Kusto* ja *Aleksi*, asettuivat Väylänmukan turvekammeihin. *Antti Kokko* ja *Niiles Kokko* saivat paikan Punakaksessa, ja *Sempummin Jaako*, Karungin Kukkolan ukko, pysähtyi Kulpukkajoen rannalle antaen sitten talonsa ja tyttärensä, Immeränsän, kalajokelaiselle *Kippo-Matille*. Kemijokelainen, köyhä *Tapion* ukko, Vesisaaren kalamies, jätti neljä poikaansa lappalaisten hoitoihin. Muuan niistä, *Jaako Tapio*, kaarasjokelaisen kasvatti, tuli Tenolle löytäen kotikentän Suoppanjargasta sekä emännän Rautionin lappalais-Annasta. Kemiläinen *Karvakko-Heikki*, joka kurjana leskenä elää kitkutteli Pekansaaressa Lammin turveköpperön nurkassa, lähetettiin lapsineen Suomeen surkeuttaan valittamaan. Mutta ukko jätti pari tytärtään Tenolle lappalaisten hoitolaisiksi. Maria jäi Venetkenttään Hanas-Jounille joutuen viimein lapinmiehen emännäksi Punakakseen, missä vanhana muorina elää. Mutta *Kantojärven Iisakki* Torniojoelta oli niin köyhä ukkoriepu, ettei omistanut muuta kuin eukon ja kahdeksantoista lasta, joiden kanssa hänen täytyi lähteä rähjäämään Suomea kohden. Vaivalloisella matkalla Iisakki jätti *Erkki*-pojan ruokkolapseksi Mulli-Jounille Puol-

Maria Karvakko, lapintalon emäntä Punakaksesta.

makiin. Erkistä tuli sitten taas Taanaan kova raataja ja toimen mies. Hän asui *Tappokentässä*, Tenon suulla, souti merta ja istui 18 vuotta »herastyyrissä» sekä omisti kaksi isoa otrinkia, kaksi hyvää kolmiruumaista ynnä vanhan eukon, Piettar Andaraksen lesken, joka kyllä ei kyennyt enää Erkille lapsia saamaan. Sivutöinään Tappokentän isäntä saarnasi tenolaisille heräystä saaden niin paljon uskovaisia, että itsekin rupesi epäilemään, ettei tämä kristillisyys liene oikeata, koska Raamatussa puhutaan vain valittujen piskuisesta laumasta. Tuli takaisin Taanaan Erkin veli, *Nikukin*, kova toimen mies hänkin, teki talon, otti emännän Alattiosta ja sai viisitoista perillistä.

Tappokentän Niku Taanasta.

Ja ajan mukana Suomen miestä juti tunturista toisensa jälkeen etsien sijansa Tenon rannoilta. Sodankylän Kairalan *Hietasen Taneli* mielistyi Ruostevielman koivikkoihin, Kantojärven *Matti Möksä* Poksan nurmikenttiin, *Portimon Kustu* asettui Jouluvuonoon, *Niiles-Uula* ja *Uula Ylikenttä* Raattavuonoon, Turtolan *Barskin Jussa* Maskjoelle, Sodankylän *Kasken Iisko* Seitaan ja Olhavan lasitehtaalta tullut *Mustikka-Janne* Punakakseen. *Olli Koskamokin*, Kittilän mies, suuri sananselittäjä ja sielujen saattelija elämänvirralla, tuli ensin Seitaan lauttamieheksi Tenovirralle, sitten Maskjoelle mainioksi maamieheksi. Ja näin itse kukin koetti etsiä mieluisen olinsijansa, johon saattaisi rakentaa pesänsä ja laittaa perillisensä. Paljon saikin tänne kveenisukua. Norjalaistenkin laskujen mukaan 1900 oli Taanassa suomalaisia 329, vaikka kveenien vanhin kanta lappalaistuneena oli jäänyt luvusta pois.*

Sillä vanhimmat Tenon tulijoista, Peski-Heikin ja muiden jälkeläiset, ovat lappalaistuneet. Puolmak käy lapinpuvussa ja haastaa päivällisenä puheenaan täyttä lappia — osaten kyllä silti Peski-Heikin alkuperäistä kieltäkin — samoin Punakas ja vanha Seita.

* J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 67.

Moni jälkitulijakin on siirtynyt lapinpolveen. Tapionkin Jaakon pojat ja pojanpojat käyvät kuin lappalaiset, vaikka asuvatkin isoissa taloissa, samoin Kasken jälkijoukko on painunut lapintapoihin, ja Minä-Kaijan perillinen, Kaijan-Olli, naituaan Poksan Jounin tyttären ja saatuaan hyvän turvekammin samassa kaupassa, sai kaupanpäällisiksi korean lapintakin selkäänsä.

Turvekammi olikin melkein kuin säädetty vanhan tenolaisen maalliseksi asuinmajaksi. Vielä siihen aikaan kuin Olli Koskamo n. 50 vuotta takaperin tuli Seitaan lautturiksi, oli siellä miltei enemmän turvemökkejä kuin hirsipirttejä. Erkki Guttorm tuhraili turpeen alla, Barsk asui turpeessa, samoin Raudna-Piera ja Mattis-Uula. Maskjokelaiset olivat jo nousseet hirsipirtteihin, mutta Väylänmukassa Aaroninpojat kävivät turvepounussa sisään ja ulos, samoin Pekansaaren asukkaat ynnä Poksan Jouni ja Klemma, Sammel ja Jussa. Hiltusen Tanelin pahainen turvemökki oli niin matalalla rannalla, että tulvan aikana piti aina olla vene varalla, jotta pääsi vaaran uhatessa pakoon. Ja näin pitkin väylän vartta ihmiseläjän savu nousi ruohoisesta turpeesta. Siinä olikin köyhille korpien kiertäjille nokko, kun saivat edes turpeisen katon henkensä suojaksi, sillä monet tulivat Tenolle niin tyhjinä kuin täit, kaksi kättä vain reittä myöten roikkumassa. Köyhästi ja Lapin vanhaan tapaan moni taanalainen eli. Maskjoellakaan ei ollut leivinuunia muilla kuin Kolströmillä ja Tornakolla, eikä saunaakaan joka mies saanut aikaan.

Erkki Tapio, Jaakon poika, Suoppanjargan kauppamies.

Mutta ruokaa Teno kyllä kansalleen antoi, kun rantalainen vain tahtoi sitä pyytää. Sillä vanha Teno oli tavattoman viljainen virta. Jo norjalainen Schnitler 1700-luvun puolimaissa muistelee: »Tämä Tenojoki on lohirikkain kaikista Finmarkin virroista. Vuosittain saadaan ja myödään 100—300 tynnyriä lohta. Kaikki norjalaiset, meri- ja tunturilappalaiset Taanan kappelista, mutta eivät

muut norjalaiset, ovat oikeutetut kalastamaan tässä joessa Isoonkoskeen asti».* Jaakko Fellman taas mainitsee Tenosta saadun lohta molemmilta rannoilta yhteensä 1500 tynnyriä kesässä. Kivillä kuormitettujen kolmijalkaisten pukkien varaan ukot rakentelivat risuista patoja, vetivät siihen mutkaverkkonsa ja ottivat lihavan nousulohen saaliikseen. Entiset äijät rysähdyttivät risuaitansa poikki joen rannasta toiseen kähveltääkseen tynnyreihinsä jokaisen

Olli Koskamon talo Maskjoella.

pikku titinkin, mikä yritti mennä vikeltää ylös.** Vielä Tenon syrjäjoetkin kuohuivat kaloja. Maskjokeenkin lohi nousi kolme penikulmaa, aina Maskjärveen asti, ja Tornakon Iisakki sulki joen poikittaisella mertapadolla saaden kymmenenkin tynnyriä kesässä. Lohtaan tenolainen söi pitkin pyytöaikaansa, suolasi ja kesäytti talveksikin ja myöskin möi, minkä oli ostomiestä. Tornakkokin vei pyytönsä Finkenhagenille Hammerfestiin, mutta tavallisesti tenolaiset saattelivat saaliinsa jokisuulle *Guldholmaan*, joka oli vanha

* A. Helland, Finmarkens amt.
** Tenon poikkipadot kiellettiin 1866.

norjalainen kauppapaikka. Monet tenonsoutajat oppivat pian myös merensoutajiksi sekä hyviksi merikalan pyytäjiksi. Tappokentän Erkkikin oli oikein suurpyytäjä, joka moniin veneisiinsä saattoi ottaa koko joukon osamiehiä.

Hyvin ruokki Tenonranta kveeniukkojen karjankin. Rehevä heinä kasvoi matalilla mailla ja jokisaarilla, niin että ahkerimmat niityn raivaajat saattoivat hoitaa viittä, kuuttakin lehmää, lammasjoukkoa ja hevosta. Vielä kotikenttä antoi perunaa ja nauristakin.

Tunturikin tuotti viljaa. Siellä entiseen aikaan villit peurat vaeltelivat ja satalukuiset riekkoparvet kiertelivät ympäri valkoisia lakeuksia. Niitäkin opittiin pyytämään, ja Taanasta saatettiin vuosittain myydä n. 8000 riekkoa, Puolmakista 15000:kin.*

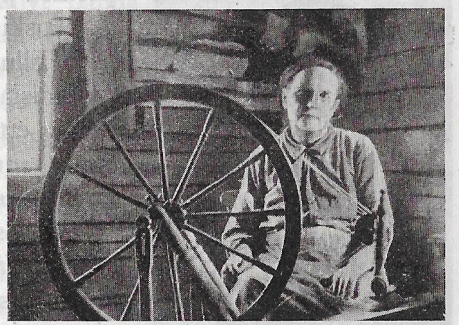

Barskin emäntä kehräämässä.

Mutta tuntureissa asui Lapin vanhoja jumalia, joita kovin oli varottava, ja oli siellä vanhanlapin suuria aarrekätköjäkin, joita kyllä teki mieli vallata, kun vain olisi ollut taitoa ja rohkeutta. Uvjaladnejoen rumassa kortsissa, neljä-, viisisylisen kurkkion laidassa oli — ja on yhäkin — Rikkaan-Hannun kuulu rahakätkö niin lujassa turvassa, ettei sitä ole vielä kukaan saanut, vaikka moni on yrittänyt. Suomalaiset, norjalaiset, ruotsalaiset ja lappalaiset ovat turhaan siellä kaivelleet ja paukanneet, lappalaiset kyllä vain ollen oppaina. Sauvan Andaraskaan ei uskaltanut mennä lähellekään, kaukaa vain osoitti ja kuiskasi, missä peloittava paikka oli. Kauhusta hulluina monet sieltä tulla rymistivät takaisin, ja Skanken kaupparengin Edvardin aarteenhaltiat lennättivät niin kauas, ettei hän tuntenut maitakaan, ja vielä sittenkin ihan kohoksi paiskelivat niin kauan, että mies parka menetti henkensä. Mutta Hans Tornakko, Tuomas Kinisjärvi, Hormanniemen Juhan-Piettar ja

* A. Helland, Finmarkens amt.

Piret-Erkki kerran riekkometsällä ollessaan lähtivät aarretta valtaamaan niinkuin pelottomat miehet ainakin, manaten:

— Vaikka tulisi paholaisia minkälaisia, niin met kyllä menemme!

Mentiinkin, Tuomas Kinisjärvi äkäisimpänä etumiehenä, ja tultiin kolkon kortsin vierille. Seisottiin, katsottiin, eikä puhuttu sanaakaan . . . kamalalta vain tuntui . . .

Sitten yhtäkkiä sanaa puhumatta kaikin kapaistiin takaisin tunturiin, Tuomas niin tuimasti etunenässä, etteivät huonoimmat tahtoneet perässä pysyä.

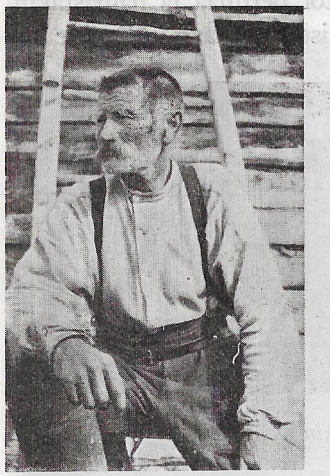

Hans Tornakko, Maskjoen isäntiä.

Tuskin olisi Sempummin Jaakollakaan ollut Uvjaladnen kortsilla suuria sanomisia, vaikka hän olikin sellainen noita, että pystyi saattamaan Lauta-Antin muorin pari lehmää turmioon, koska muori ei antanut hänelle maitoa, ja taas osasi vahvasti reistailla norjalaisen *Nils Erlandin* kanssa. Ainakin Jaako jaksoi laittaa takaisin kolme jouluvierasta ja kyyditä Nilsin turvekammiin, kun musta suurinokkainen Ruijan noita ne Lautamuorin puolesta oli lähettänyt Sempummia kiusaamaan. Tuli tuska Nils-äijälle, kun itse sai vieraat kimppuunsa, mutta koska hänen kiisassaan oli korttelin pituinen tulitikkuloovan paksuinen mustakirja, jossa oli mustat paperit ja valkoiset kirjaimet, sai hän sentään takaisin ajetut vieraat asetetuksi talteensa.

Sempummin Jaako ja Nils Erland olivat kyllä noitahenkisiä miehiä, jotka kamppailivat keskenään voimillaan, mutta oli vanhassa Taanassa toisenkinlaisia väkeviä ukkoja, sellaisia kuin *Juhan-Eerik Kolström*, entisen Erkki-äijän poika. Hän oli oikein tohtori, joka mahtoi parantaa kaikenlaisia vikoja sekä ruumiillisia kipuja. Juhan-Erkki oli saanut neuvoja kaupungin tohtoreilta sekä oppinut viisaista kirjoistakin sekoittelemaan monenlaisia hyviä lääkehoitoja ynnä käyttämään erinomaisia tohtorinkonsteja. Verihaavankin hän paransi poronkuulla liestytetyllä kuusenpihkalla, jiktivikaiselle antoi

punaista verenpuhdistustroppia vielä käärien miehisen potilaan kolottavat jäsenet oikeaan luurisiniseen saveen ja tervatouvin rihmaan, mutta vaimonpuolet hän hautasi vesirikoista keitettyyn heinähauteeseen. Kurkkutautiin Juhan-Erkki käytti majavanhaustaviinaa ja kipeitä silmiä siveli jäärnäritestamenttiviinalla. Mutta kun oli parannettava hampaanpakotus, ukko vain nokkasormellaan hieroi kipeää ientä ja sanoi:

— Annappa kun mie tuolla pa . . . sormella hieron.

Verihaavan Kolströmin tohtori osasi kyllä pihkoillaan parantaa umpeen, mutta kun olisi pitänyt panna sulku vuotavalle verelle, niin silloin ukon voima puuttui. Siihen taas pystyi vain lapinäijä, *Einarin-Niila*, joka oli niin väkevä, että mahtoi penikulmien päästäkin seisahduttaa veritulvan. Övren rouvakin olisi aivan kuolemalla kuollut, ellei herra olisi heti ajanut Niilan puheille. »Sanoppa nyt akkas täysi nimi!» Niila kohta käski. Ja paikalla, kun ukko oli antanut täyden nimen, veritulva tyrehtyi. Eikä Lapin-Niilan teko ollut mikään synnillinen työ. Moni kristittykin olisi kyllä tehnyt samoin, jos vain olisi kyennyt. Itse Taanan pappikin kovalla hopulla haetti Niilan seisottamaan verta, kun rippikoulupoika painiskellessaan toisen kanssa sai suurpuukon reiteensä.

Hyvä on, että on aina sellaisiakin, jotka saattavat ruumiillisia kipuja parantaa sekä verivirran sulkea, ja tarpeellisia ovat sellaisetkin, jotka mahtavat antaa muutakin apua, vaikkapa parantaa pahottuja lapsia pudottamalla yhdeksän tulihiiltä selkäpuolelta paidansepaluksesta alas tai häätää lutikat pirtistä taikka parantaa lampaan sappitaudin kalansapella tai pistämällä neulalla kielen alle. Mutta sellaiset kristisisaret, jotka katsovat kateensilmällä, eivät ole suotavia. Hanssin muorikaan ei ollut ensinkään hyvillään, kun lapinnaiset ja muut hyvät kylänihmiset kurkistelivat hänen maitokammioonsa luultavasti lukua pitäen, montako pyttyä on laudalla, jopa saaden aikaan, ettei kirnuus tahtonut mitenkään selvitä voille.

Hyvät naapuritkin kehtasivat joskus näin synnillisesti menetellä. Mutta Tenon ikivanhoissa rantamelloissa asustavat maahiaiset polttelivat tupatuliaan, niin että kristikansa monesti oikein siunaillen niitä katseli, jopa ne joskus karkoittivat liian lähelle asettuneen pirttimiehen pois kotikentiltään kaikkine mökkihoitoineen. Voivat muutkin vanhanlapin kummat liikkua Taanan ran-

noilla peloitellen kristittyjä ihmisiä. Keskitalon muorillekin näytettiin tummalla louteella peitetty musta ruumisarkku, joka mennä tohisti ihan eukon lähitse, niin että heinä vain heilui ja loude liikahteli. Muori ei kyllä liikoja siunaillut, katsoi vain ja antoi mennä. Sitä ainoastaan akka perästä käsin harmitteli, ettei potkaissut arkkua nähdäkseen, oliko siinä mitään, vai tyhjäkö siinä kummitteli.

Mitäpä vanha kveenimuori olisi pahaista ruumisarkkua pelästynyt. Eiväthän entiset kveenit pelänneet autiota lapinkorpeakaan. Taanankin villiin tunturiperään, johon norjanmiehen kirves ja kuokka eivät ensinkään pystyneet, suomalainen tuli ja raaji rehevän kristikansan asuinmaan. Sataluvuin täällä vieläkin kveeni pitää savuja ja möyrii ympäri maata rinnan lappalaisen kanssa, joka suureksi osaksi juontaa sukunsa entisistä kveenitulokkaista. Toistakymmentä ihmisen olinsijaa kohoaa Maskjoenkin rannoilla, samoin Seidan seuduilla, kymmenkunta tönöä on Lottijoella, useita Pekansaaressa, Väylänmukassa, jokunen Poksassa, Ruostevielmassa, Suoppanjargassa . . . Mutta Punakaksessa eletään yli kahdessakymmenessä isossa ja pienessä ihmisensuojassa. Ja moni talo sekä kylä on ryskännyt äärelleen kauniin heinärannan. Punakas, Maskjoki, Puolmak, Poksa ja Ruostevielma ovat saaneet oikein laajahkot niittykentät. On sitten suomalaisen aukaisemille maille jo uskaltanut norjalainenkin työntyä, monessa tapauksessa ensin saatuaan emännäkseen työtä pelkäämättömän kveenityttären. On painellut perässä Norjan päävaltakin nostaen Tenonsuuhun suuren maanviljelyskoulun opettamaan oikeata »maanpruukia» Taanalle ja koko Ruijalle. On Taanakin jo vähän oppinut, jopa joku saanut heinäkentälleen hevosen perässä liikkuvan, paholaiskyntisen haravan, joka ihan häkittäin kerrallaan kouraisee rehua kokoon. Mutta vanha Matiltamuori ei kyllä pidä vähääkään tällaisista peleistä, ei ainakaan,

Barskin Anna-Matilta Maskjoelta.

kun näkee maalleen tulleen norjanmiehen niitä käyttelevän. Harmissaan hän saattaa motkottaa:

— Siinä se mätimaha kolppa korkialla pukilla istuu ja ittiänsä hevosella veättää . . . Kveena se on tämän kentän raajinut, ja kveenalla ne on oikiat maan pruukiashet ja työneuvot, niin että nokko sullekin pitäis kelvata . . .

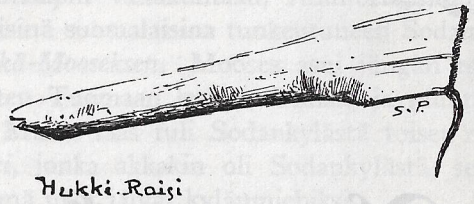

Hukki. Raisi

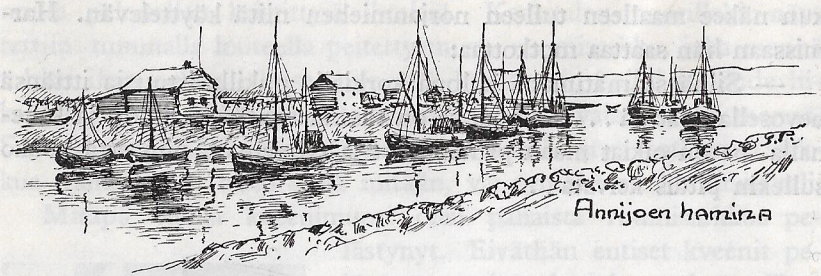

Annijoki

Varenginvuonon puuttomalla pohjoisrannalla, *Annijoen* suulla, Vesisaaresta pari penikulmaa länteen, on *Annijoen* kylä, suuri suomalaisten repäisemä rantaraivio.

Annijoen karua kyläkenttää ei ole vielä monta kveenipolvea ennättänyt polkea, sillä suomalaiset ovat jotenkin myöhään ruvenneet kansoittamaan Ruijan itärantoja. Tenon suulle juti suomalaisia kyllä jo 1700-luvun alkupuoliskolla, ja samoihin aikoihin mainitaan muutaman kveenin oleskelleen Vesisaaressakin, mutta vasta 1800-luvulla suuri suomalaisvirta kääntyi Itä-Ruijaan, etsien sieltä sopivia asuinkenttiä. Annijoen suultakin sellainen löytyi, ja 1845 tiedetään siinä asustaneen kuusi kveeniä.*

Lappalaisia kyllä jo majaili näilläkin äärillä pitkin Varengin rantaa. Annijoenkin seuduilla oli lappalaisten turvekammeja, matalia pimeitä pounukekoja, ja lappalaisen *Anni*-eukon sanotaan kyläkentällä ensiksi asustaneenkin. Pitkin rantoja oli siellä täällä vanhoja kotasijoja, sillä näidenkin seutujen lappalaiset tapansa mukaan

* J. Qvigstad. Den kvænske j. n. e., s. 39.

pitivät alituista levotonta menoansa siirtyen kesää talvea myöten aina eri paikkaansa. Ja kuolleensa on vanhalappi kuopannut vain siunaamattomaan maaemään, niin että muinaisia hautasijoja on pitkin meren rantaa. Vieläkin löytyy luita kiviraunioista ja hieruan laidasta sekä kylän läheltä turveharjun rinteestä. Vanhat sanovat, että monet näistä ylösnousijoista ovat myös *mustan surman* aikoina turpeeseen paiskottujen vainajien luurankoja.

Tänne rantalapin valtakuntaan, Annijoen suumaille, muistellaan ensimmäisinä suomalaisina tunkeutuneen Sodankylän *Tuomas*-ukon ja *Jänkkä-Mooseksen*. Mooses asui jängän reunan kömmänässä, nai sitten Tuomaan lesken, Tiinan, ja muutti myöhemmin Amerikkaan. Mutta taas tuli Sodankylästä toiset miehet, *Maisa-Kreetan-Petteri*, jonka akkakin oli Sodankylästä, sekä *Aleksanteri Jaakola*, ja nämä ukot jäivät kylänmiehiksi.

Eivätpä rantamaiden vanhat valtiaat suinkaan hyvillä mielin katselleet uusia tulokkaita, kun nämä jokirannalle pystyttivät hirsipirttinsä, jotka olivat kuin kirkkoja lappalaisten turvekammien rinnalla. Niissä oli savupiiput ja ovet ja lasi-ikkunat, kun taas lappien jänkäpounuista savu puski ulon avonaisesta räppänästä, joka samalla oli ikkunanakin. Savun haihduttua suljettiin räppänä puukehyksellä, johon oli pingoitettu läpikuultava kalan vatsakalvo. Lehmät ja lampaatkin asuivat lappien kanssa saman turpeen suojassa, lappikunta toisella, karjakunta toisella puolella kotamaata. Kiukkuisina lappalaiset katselivat heidän rantakentilleen tunkeutuneita lannanmiehiä, uhkailivatpa heitä noitakonsteillaankin, sillä monet senaikaiset lapinäijät ja -ämmät olivat hyvin noitahenkisiä. Inarista tullut Esu-Hanssikin osasi noitua, ja muuan trolliakka jo yritteli manata Jaakolan ukkoa. Mutta Jaakola sanoi vain, että kyllä punainen pian näkyy, jos rupeat noitumaan. Olipa entiseen aikaan Klupuviikanmukassa iso suomenmies tullut lappalaisen kotaan, aivan väsyksissä ja nälissään nelinkontin ryöminyt sisään saaden kalakaaran eteensä. Mutta kun ukkoriepu räppänän alla oli ahnaana ahminut kaloja, lapinnoita oli kiivennyt kodan katolle ja räppänän reiästä paiskannut kirveellä pään halki.

Mutta Maisa-Kreetan-Petterin ja Jaakolan Aleksanterin päätä ei kyllä enää yritetty halkaista, vaan he saivat sentään raataa lappalaisten mailla. Varsinkin Jaakolan ukkoa lappalaiset pelkäsivät, hän

kun oli iso ja tukeva mies ja oli jo kerran ennättänyt näyttää lappalaisille luontoaan. Nuorena miehenä Vesisaaressa renkinä ollessaan hän oli hiihtänyt Vuoreijaan, käväissyt siellä linnassakin ja joutunut painiskeluihin sotamiesten kanssa voittaen helposti hintelöt lappalaiset. Mutta kun Jaakola sitten oli lähtenyt paluumatkalleen, sotamiehet olivat painaneet jälkeen aikoen ryöstää sivakat, vieläpä antaa häntä selkäänkin. Mutta Vuoreijan linnan sotamiehet olivat itse saaneet selkäänsä. Samoja lappalaisia Jaakola kohtasi sitten Annijoella turvekammien isäntinä.

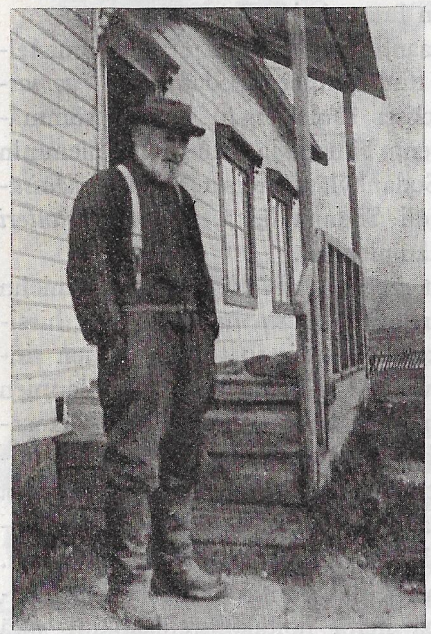

Eskil Jaakola, Annijoen vanhoja isäntiä.

Oli Annijoen rantakentän vähäväkisillä lapeilla kyllä syytäkin pelkoonsa, kun pitkät vistot lannanmiehet asettuivat heidän kotamailleen.

Täällä oli lappien vanha hyvä lohivesikin, Annijoki, johon kesäinen lohennousu oli tavaton. Iso joki tuli suurista tuntureista, aina *Köölin* harjoilta, jossa maanselkä jo rupesi painumaan pohjoiseen päin, ja monet pikku järvet makeine vesineen vetivät lohta ylöskäsin. Kerrotaan, että Etelä-Varengin koltatkin olisivat aikoinaan käyneet Annijoella kalassa. He olivat vetäneet verkkonsa yli joen ja kiskoneet lohia niinkuin vasikoita rannalle, syöneet sitten vahvasti ja makailleet rannalla röyhtäillen sekä odotellen uutta saalista. Vieläkin muuatta joen länsirannan kurua sanotaan *Ruossakuruksi.*

Jaakolan Aleksanteri ja Maisa-Kreetan-Petteri vain raatoivat rantaa ja lisäsivät sukuaan. Petteri tuotti neljä poikaa, *Mannun, Oskarin, Kallen* ja *Juhanin,* jotka taas vuorostaan pitivät huolta

kylän kasvusta, ja Aleksanteri sai kolme poikaa, *Aleksin, Hannun* ja *Eskilin.* Nämäkin saivat perikuntaa, Aleksi kyllä vain yhden pojan, Hannu kolme, mutta Eskil sen sijaan seitsemän elävää miestä, Akselin, Alfredin, Oskarin, Antreaksen, Bernhardin, Aleksanterin ja Iisakin. Ja näiden Sodankylän miesten joukkoa jälkeläisineen asustaa vieläkin kylän monessa talossa, vaikka sitten vuosien vaeltaessa on yhä lisäkansaa jutanut Lannanmaasta, niin että Annijoen entinen, turvekammeilla asutettu lapinkenttä on nyt Ruijan suurimpia suomalaisseutuja. Kuusinkymmenin on kylässä pirttikuntia, lappia ja norjaakin, mutta ylinnä kaiken kveenien pahnaa. Kylän sisäpäässä, Paskajoen puolessa, elelee yhäkin seudun vanhaa turvekammien kansaa, merilappeja viisin, kuusin huonekunnin. Nähdään näiden lähimailla jo kolmannen polven kveenimies, *Aleksanteri Jaakola* ja muuan norjalainen sekä *Halosen Mikkeli* ja *Törmäsen* leski, mutta vasta keskemmällä kylää on suuri suomalaisukkojen asuinmaa. Siinä tupatuliaan hoitelevat Jaakolan äijän jälkimiehet, *Jalmari* ja *Akseli, Antti, Alfred, Bernhard* ja *Kalle,* vielä itse toisenkin polven ukko, *Eskil Jaakola,* pysyy pystynä nuorempien mukana. Ovat joukkoon päässeet vielä kuusamolaiset *Sigfrid, Hartvig* ja *Riku Törmänen, Juhan Pitkänen, Kalle Lasinen* ja *Eetu Hänninen* ynnä Kolarin peruja *Iivari* ja *Antti Nikumaa,* vielä vanhan Harilan poika *Valdemar Harila* sekä neljä Maisa-Petterin perillistä, *Jussa, Kalle, Oskari* ja *Immanuel.* Nämä asuvat Annijoen länsipuolella, mutta yhtä valtava joukko raataa joen itärantaa. Siinä on Kuusamon sukuperää *Räisäsiäkin, Oskari, Jalmari, Fritjof, Kalle, Alpertti, Riku* ja *Teodor,* ynnä *Anselmi Hänninen* ja *Sipri Itteliini.* Ruotsin Länsi-Pohjasta on tullut vanha *Kalle Harila,* jonka pojat *Osvald* ja *Iisak* ovat samalla rannalla. Samoja kenttiä asuvat vielä Alatornion heimoiset *Palot, Abiel* ja *Hans,* Kittilän *Kystä Koskamo,* Kolarin *Nikumaan Alpertti,* Muhoksen *Jalmari Kärnä,* Rantsilan *Antton*

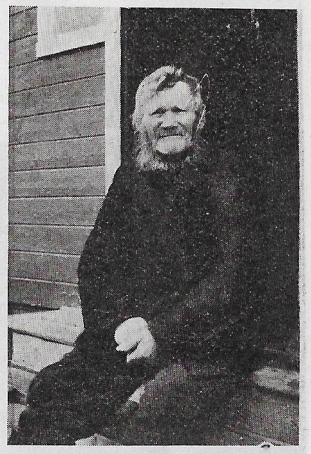

Sipri Itteliini, vanha Annijoen ukko.

ja *Antti Laitinen*. *Oskari Jokikin* on kveenien pahnaa, samoin kuin entinen asevelvolliskarkuri, Miettiseksi muuttunut *Aholan Juha* Piippolasta. Suomeen pohjustuvat Pellon ja Sodankylän tyttärien pojat, norjalaiset Ragnar ja Hans Nielsen sekä Johan Thomassen, mutta vanhoja lappeja on täällä ulkolaidoilla puolikymmentä, tunturimies, Oula Siiri, rikkaimpana koko lappijoukossa.

Andrea Harila, Kallen tytär, vedennoutomatkalla.

Tämä kuudenkymmenen savun yhdyskunta, koottu etupäässä Pohjois-Suomen kylistä ja Lapin kotakansasta, pitää sulilla Annijoen suupuolta, eläkseen soutaen myrskyistä Jäämerta ja raajien karua rantakangasta sekä maksaen veroa saadakseen rauhassa raajia karua maata ja soutaa myrskyistä merta.

Karua ja kovaa kylän lappalais-ruijalainen maaemä onkin. Kova tunturi on kaiken myllerryksen kolkkona pohjana sekä kaiken viljelyksen synkkänä taustana ja takalaitana. Vain hieruan vierille ja jokivarrelle kylä on kyennyt tekemään tuottavia perunamaita sekä vihantia niittypalstoja. Mutta muuan lisäheitto etemmäksi tahi ylemmäksi vie turvejänkään tai raakaan hiekkaperään. Onpa aivan kylän keskelläkin kuiva kanervainen kenttä toisaalla sekä toisaalla märkä turvejänkä, on kova kalliokin ja kallion laidassa niitty. Mutta Paskajoen toisella puolella alkaa hedelmätön hieruanlaita, samoin vähän matkaa jokivartta ylöskäsin nousee tunturien villi valtakunta, joka ulottuu yli Varenginniemen aina pohjoisille meren äärille. Tunturien laidassa on vain matalaa kärväskoivujen viitaa, missä muutamat vesisaarelaisten ja vuoreijalaisten kesämajat, *lystihuoneet*, hyvin viihtyvät.

Maa antaa vähän, karja antaa enemmän, mutta paras antaja on meri. Se elättää sekä kesällä että talvella. Koko Annijoki onkin suuri kalanpyytökylä, joka ajaa väkensä jo pienestä pitäen merta soutamaan ja siten hankkimaan parhaan elatuksensa. Kylän keskeinen Annijoensuu onkin koko seudun suojainen satama, josta kymmenet isot pyytöveneet lähtevät ja tulevat ja taas siinä joutohetkensä levähtävät ankkurissa. Sataman vierellä ovat kalamiesten isot makasiinit patsaslaitureineen, tynnyreineen ja kalannostovinsseineen. Ja jokiranta sekä hieruanlaita on täynnä kalajällejä tuhansine kuivine turskineen.

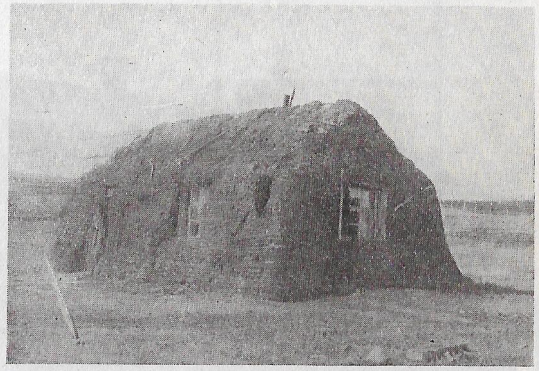

Törmäsen lesken turvekammi Annijoen sisäpäässä.

Kylän talot ovat enimmäkseen pieniä, turvekattoisia, parin, kolmen huoneen asumuksia, vain joku vanha lapin pounukammi on syrjäpuolessa matalassa pensaikossa jänkäpuron rannalla niinkuin Niila Majan matala pounumaja Sutijoen vierillä sekä toisaalla Petterin-Kallan ja Törmäsen tönöt. Vanhoissa pirteissä näkee vielä ison harmaan takan leivinuuneineenkin, mutta uusia asuntoja lämmitetään turpeilla ja rautakamiinalla. Varenginvuonon ja koko itärannan tapaan ja ikivanhaan turvekammien malliin on täälläkin asumusten yhteyteen rakennettu eläintensuojat, joko porstuapään suoraksi jatkoksi saman katon alle tahi kulmittain asuinhuoneiston viereen. Ihmiskansan pirttikäytävästä voidaan toisen oven kautta kulkea karjakansan navettakäytävään, jopa talliinkin. Niinpä toimeen tuleva varenkilainen talo saattaa suojata kattonsa alla toistakymmentä kansan ja karjan huonetta: *kangia, pislaakia, köökiä, tupaa, kamaria, maitohuonetta, lohtahuonetta, takakangia, turve-*

huonetta, navettaa, tallia ja *hyyssikkääkin*. Talo on silti siisti, karjankin käytävä joskus säkkimatoilla peitetty. Uusien parihuoneisten pikku pirttien isännät ovat tavallisesti kasanneet karjatalonsa turpeista hirsirakennuksensa jatkoksi.

Tällaisen asumusjärjestyksen varenkilainen pitää aivan välttämättömänä. Talvella on täällä toisinaan niin tavattomia myrskyjä ja lumipurkuja, ettei pirttiväki pääsisi hoitamaan karjaansa-

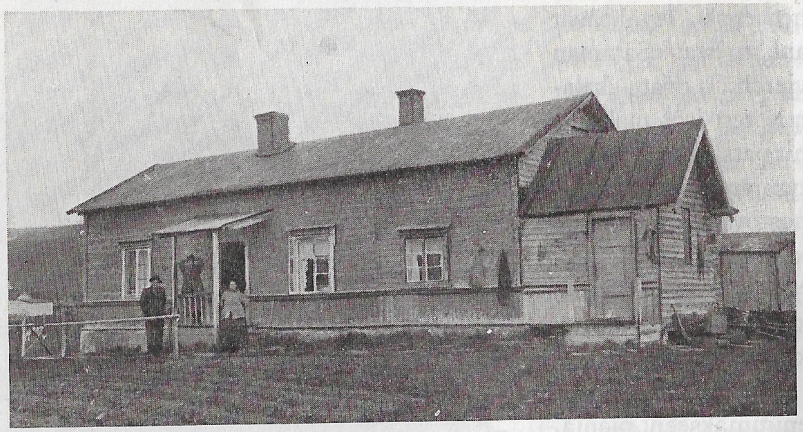

Kalle Harilan talo Annijoen Sutiniemellä.

kaan, jos pitäisi navettaan ja talliin yritellä ulkoteitse. — Länsi-Ruijassa ei kyllä näitä itäisten seutujen yhteisasumuksia tavata, vaan on siellä karja asetettu omaan erilliseen asuntoonsa.

Ulkopuolella ihmisten ja karjan yhteissuojia on vain jokunen aitta ja kalahuone, jopa kylän seitsemän saunaakin, Räisästen, Laitisen, Aholan Jussin, Jokelan ja Törmäsen nokiset pöksät. Ja kylän puuttomia kenttiä, niittyjä, perunatilkkuja kiertelevät ja paimentelevat riuvuista ja risuista rakennetut aidat, rautalangatkin. Onpa muutamat pellot ympäröity vierivieren pystytetyillä laakakivillä.

Suuri kylä on ikääntyessään yhä kasvanut ja vaurastunut. Lappalaisetkin ovat järjestään nousseet pois turvekammeistaan, jopa muutamat ylpistyneet niin, että jo ajelevat hevosella ja oikeilla ajo-

peleillä, vaikka entiseen aikaan jutivatkin laiskalla lantakinttuisella navettasonnilla. Eivät kyllä suomalaisetkaan ennen suurellisesti liikkuneet, kolkuttelivathan vain huonolla konilla ja *jiktimasiinalla* eli kolisevilla työkärryillä. Mutta jiktimasiinan isäntä oli sittenkin mielestään viisaampi ruijalaistakin, joka oli niin taitamaton, että ajaa kitkutteli puu-

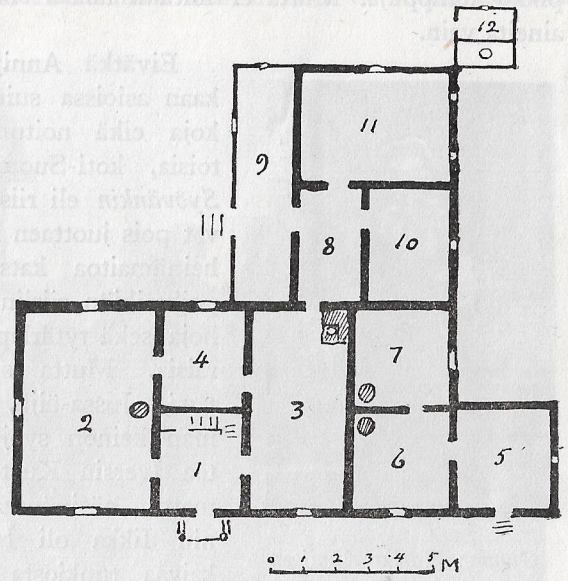

Kalle Harilan talon pohjapiirros.
1. kangi. 2, 7. tupa. 3. kööki. 4, 6. kamari. 5. pislaaki. 8. takakangi. 9. turvehuone. 10. talli. 11. navetta. 12. hyysikkä.

akseleissa ja rautarahkeissa, vieläpä ripusti kulkusen kilkuttamaan länkien rinnukseen. Mutta ruijalaisen tapana olikin ottaa rauta pois siitä, missä sitä vallan kovin tarvittiin ja panna siihen, missä sitä ei tarvittu, sekä ripustaa hely sellaiseen paikkaan, miltei vatsan alle, missä sitä ei tavata pitää. Silti ruijalainen mielestään oli paljoa parempi maan muokkaaja kuin kveeni, vaikka suomalainen Annijoellakin oli maanhoidon pannut alkuun. Muuan Vuoreijan ukkokin tuli Annijoelle muka oikeata maamiehen mallia näyttämään naureskellen:

— Täällä ei osaa bönderi olla oikein!

Ja Vuoreijan bönderi rehki ylpeästi, jopa laittoi hautomakoneenkin ruveten siittämään siipielukoita. Mutta lyhyeen loppuivat skolpan kovat hommat: kanansiitoskone ja koko talo meni nurin.

Jos vanhat lappalaiset osasivat noitua, niin kykenivät enti-

set Annijoenkin äijät aina johonkin. Muutamat osasivat verenkin seisahduttaa pelkällä sanan voimalla, karjahtaen vain: »Pirulle oot ittes luvannut!» Joku ukko saattoi pysyttää hevosenkin laitumella tarvitsematta siihen muuta kuin paikkahousut ja leipäpalasen ynnä hevosenkengän piikarin, lisäksi vähäisen pikku temppuja. Mutta ei mitään taikaa eikä loihtimista, oikeita aineita vain.

Gunnar Harila Annijoen pieni kalamies.

Eivätkä Annijoen vanhat muissakaan asioissa suinkaan tarvinneet taikoja eikä noitumista, ainoastaan kotoisia, koti-Suomesta tuotuja taitoja. *Syövänkin* eli riisin kylän muorit ajoivat pois juottaen lapselle keitettyä riisiheinämaitoa katsoen vain, että etsi poikasikiön riisiin hyvin haaraisia ruohoja sekä tytärlapselle vähemmän haaraisia. Mutta suomalainen *kvaksalvari*, Jussa-äijä, tiesi vielä paremman keinon syöjälle. Piti vain noutaa Iversin Kustaavalta seitsemänkolmatta näsinänmarjaa, joita Sundelinin Iikka oli tuonut Oulusta, sekä kaivaa tunkiosta kolme suolinkaista. Marjat piti viilissä syöttää lapselle ja suolinkaiset täytyi panna pajuvesasta väännetyn pikku renkaan sisässä kipeälle iholle yön ajaksi. Vinoksikin vääntynyt lapsi oikeni tällä hoidolla pian suoraksi.

Tällaiset vanhat kotitaidot olivat hyvin tarpeellisia täällä maailman takalaidoilla, joissa ei ollut *tohturia* eikä *aputeekkia* lähelläkään. Eivätkä sitäpaitsi tohtorit osanneetkaan sellaisia asioita kuin kotoiset mestarit. He eivät edes pystyneet vertakaan sanoilla seisottamaan, eivätkä ymmärtäneet syöjästä mitään, sanoivat vain, että lapsessa on *engeskatauti*, vaikka siinä oli syöjä. Eivätkä he osanneet sitä parantaa, vaikka heille olisi annettu koko Iso-Kiiperi kalajälleineen ja vielä Pikku-Kiiperi päällisiksi. Ja apteekin aineetkin olivat tarpeettomia kalarannan kansalle, sillä ne eivät auttaneet juuri vähääkään. Riitti vettä kyllä Navarinjoessa ja oli sitä Annijoessakin, ja oikein käytettynä se auttoi yhtä paljon kuin apteekin aineet. Näin vanha Annijoki kyllä osasi hoitaa itsensä, sekä kasvaa ja vaurastua.

Kasvaa ja vaurastuu Varenginrannan suuri suomalaiskylä edelleenkin. Kalamiesten kaikkein nuorin suku on monilukuisena

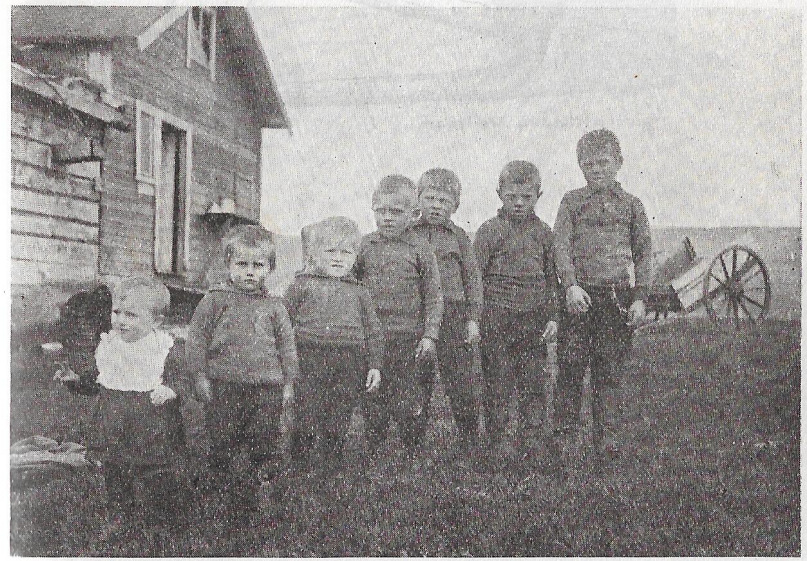

Harilan seitsemän veljestä: Karl-Andreas 10 v., Leif-Arnet, Laurits-Ingvar, Erling-Ludvig, Otto-Ingeman, Hans-Valdemar, Haakon, »den syvende», 1 v. Annijoki. Karjeli.

nousemassa. Viisivuotiaskin Harilan kolmannen polven nuorin vesa jo käy kalamiehen öljyvaatteissa seitsenpenikulmaisilla merimatkoilla, puhkoo ja korjailee kaloja kuin muutkin miehet, eikä pelkää kiukkuista tainariakaan. Saattaa pieni kalanpyytäjä tulla pitkältä retkeltä kotiin jo aamuviideltä ja heti jälleen puukko kädessä kiirehtiä rantaan »kaloja pärjäämhän». Ja Karjelissa, lähikylässä, kasvaa niinikään Harilan kolmatta polvea seitsenlukuinen joukko miehenalkuja, joiden tyvipäässä seisoo 10-vuotias Karl

Andreas ja latvassa nököttää parivuotias paaruvatsa, Haakon »den syvende». Jäämeren miehiä ja kalansurmia heistäkin nousee, sillä nytkin jo tämä seitsemän miehen veljestokka enimmän osan kesäpäivistään taajoo hierualla.

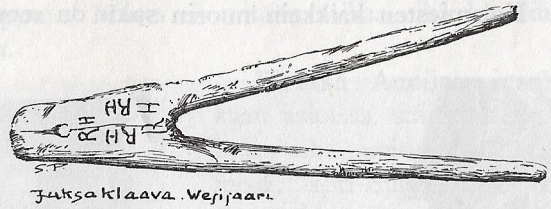

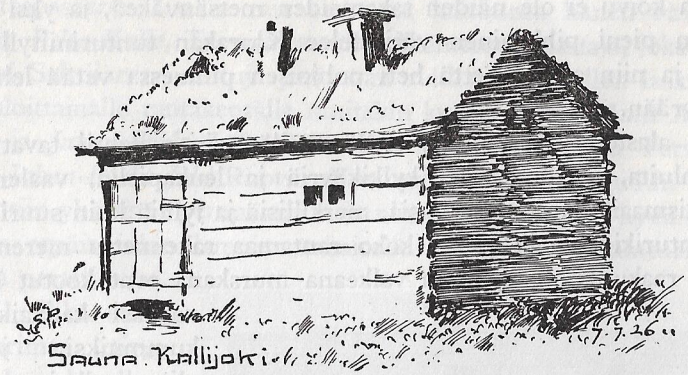

Itärannan kyliä

Suuren Varengin niemimaan aavalla ja autiolla itärannalla on monien norjalaiskylien joukossa useita suomalaistenkin aikaansaamia raivioita. Tänne itätuulien haltuun entiset kveeniukot ovat nostaneet hyvinvoivan supisuomalaisen *Salttijärven* sekä pienen *Heviikan* ja vähäisen *Kullaselvan*, jopa ison *Kallijoenkin*, raataen vielä lisäksi sinne tänne useita pälviä.

Vesisaaren ja Ekreijansaaren väliselle puuttomalle kalliorannalle on Salttijärvi rakennettu, samoin Heviika ja Kullaselva. Aava alaston meri, aina Siperiaan saakka ulottuva, on vain edessä, ja takana yhtä aava ja alaston tunturimaa, joka puskee halki Ruijan. Turve ja vaivaisenvarpu on tunturin parasta maantuotetta, sekä pajupensas, joka notkelmissa ja jokivarsilla kasvaa miehenmittaiseksi.

Mutta koivu ei ole näiden takamaiden metsänväkeä, ja yksi ainoa pienen pieni pihlajainen värjöttelee Kaarakan tunturiniityllä orpona ja niin arkana, että heti pohjoisen puhuessa vetää lehtensä käppyrään.

Ja alastomilla rannoilla siellä täällä vain ajelehtii tavattomia valaanluita, selkänikamia, kylkikäyriä ja leukapieliä, vaalenneita jättiläismaailman kummituksia, merkillisiä ja jylhiä kuin suuri meri ja tunturikin. Paikoin on koko rantamaa rakennettu meren ajamista raakunkuorista, jotka valkeana murskana ovat kootut kokonaisiksi kankaiksi ja kummuiksi, joiden ylitse valkoinen ratiseva tie vaeltaa. Outo melkeinpä luulisi ihmisen tällaisilta rannoilta mieluimmin pysyvän taampana.

Mäntyvaaran talo. Salttijärvi.

Mutta kova Tornion mies, *Haapasaaren Iisakki*, tuli ja teki turvekammin ja teki talonkin. Lähes seitsemänkymmentä vuotta sanotaan siitä jo olevan, kun Iisakki katsoi hyväksi tasaisen rantakentän, jonka toista sivua ilahdutti kolme pientä Salttijärveä, toisella ulli ja hierua taistelivat sekä kolmannella kohosi tunturien turpeinen ylämaa. Tämä aavan meren rantamaa oli Iisakille aiottu jo hamasta nuoruudesta asti, sillä parikymmenvuotisena torniolaisena oli hänelle jo tietäjäukko kädestä povannut, että hän tulee ikänsä asumaan sulan veden rannalla. Oli kyllä poika monet kerrat vaivannut päätänsä, missähän sellainen kesämaa lienee, kun Tornionkaan vedet eivät pysy kuin puolen vuotta sulina. Mutta kun mies sitten joutui Jäämerelle ja asettui Salttijärven kentälle, jo käsitti, että tässä nyt on kesämaa ja sula vesi, ja tässä hänen täytyy elää ja kuolla. Siinä Iisakki raatoikin ja kuoli yli 70 ikäisenä, ja vaikka ukko oli viisi perillistä saattanut maailmaan, ei heistä kukaan ollut häntä hautaan saattamassa. Kuolleet olivat tahi menneet Amerikkaan.

Haapasaaren Iisakin raivaukset sai haltuunsa hänen vävymiehensä *Pelto-Kalle*, Tervolasta tullut Jäämeren kalastaja, joka sitten rupesi Salttijärven seutuja pitämään sulilla. Vähitellen laski Iisakin aloittamalle rantakentälle muitakin kveeniukkoja, *Antti Mäntyjärvi* ja *Juhan-Erkki Löfgren* Rovaniemeltä, *Hyvös*-äijä Tervolasta sekä *Juhan-Erkki Joki* Ruotsin Karungista, ja merensoudun avuksi raivattiin yhä lisää perunarantaa ja niittymaata. Laaja, hyvä heinäpalsta repäistiinkin lampien takaiselle tasangolle, ja tunturijokien varsia perattiin jatkoksi. Eikä suuri tunturimaa aivan niin kamala ollutkaan kuin näytti. Se kasvatti jokirannoilleen aivan villiltään rintaan asti ulottuvaa heinää ja loppumattomiin jänkiinsä polttoturvetta, jopa sinne tänne nosti ihania pikku kukkiakin, polun vieretkin kaunisteli tuhansilla punasinisillä maansilmillä.

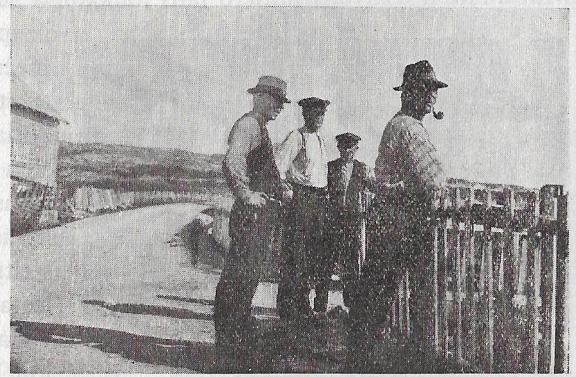

Salttijärven isäntien sunnuntaiaamun viettoa. Pelto-Kalle, Mänty-Aapo, Kalle Joki ja Tallavaaran Alpertti.

Talo kohosi talon viereen, niin että tänäpäivänä suitsuaa Salttijärven kylärannalla toistakymmentä savua. Turpeen tuoksu, vaivaisenvarvun haiku ja kivihiilen musta noki uunipiipuista kyllä nousee, mutta komeasti se kohoaa sekä omavaraisesti. Tulenhoitajina on selvää suomensukua, niinkuin *Pelto-Kalle*, *Mänty-Aapo* ja *Mäntyjärven Alpertti*, *Hans Vaara*, *Hannu Pasu* ja *Alpertti Tallavaara*, *Löfgrenin* ja *Ollilan* veljekset, *Paakkari*-ukko ja *Hyvös-Matti*, varakas kaupanmies *Alfred Joki* ynnä hänen veljensä, isäntämies *Kalle Joki*, vielä edesmenneen Tuomas Pellon perilliset ja Karvosen entinen tupamökki tyttären hoidoissa. Siistejä ovat kylän parhaat talot, siistejä turvekattojen alaisetkin, vaikka kaikki ovatkin sekä kansan että karjan yhteiskoteja. Kylänraitin viereen kahta puoltakin talot on asetettu, sivulla vain hieruan puolessa ja maa-

laidalla on kala- ja verkkoaittoja. On talojen takana, perunapellon vieressä, ainoa saunakin, turvekattoinen pieni hirsimökki.

Tulipa kerran yli 50 vuotta takaperin Kuusamosta iso *Jumiskon* ukko, *Juhan-Petteri*, ja rakensi talonsa Heviikan kalarannalle, neljänneksen päähän Haapasaaren Iisakin valtamaasta Vesisaareen päin. Tämä oli Heviikan kveenikylän alkutalo. Tuli toinenkin Kuusamon ukko, *Koivuniemen Taavetti*, Määttälänvaaralta, juti eukkoineen ja lapsineen tehden talontapaisen Jumiskon lähirannalle. Mutta sitten Taavetti-hunero jätti joukkonsa kentälle ypö yksikseen ja paineli takaisin Suomeen. Pojat sentään pitivät muoria hengissä ja kotia lämpöisenä etsien elatusta merestä ja maasta, viimein lisäten kylää kolmella talolla. Yritti Jumiskokin puolestaan pitää huolta Heviikan rantakansasta. Talon emäntä, Hannulan Kaisa-Kreeta Kuolajärveltä, oli melkein myötäänsä vahvana. Kahdeksaatoista perillistä eukko kantoi, mutta kolme meni kesken, ja kolme vain enää on elämässä. Jumiskon harmaassa talossa ukon poika kyllä perheineen raataa, mutta vanha äijä, 83-vuotias Juhan-Petteri, vieläkin hoitaa isännyyttä, raivaa pajuja pois niityiltään kolminkymmeninkin takoin kesässä, niin että neljin, viisin seisoo lypsäviä navetassa. Ja perunaa tuottaa talon pelto niin paljon, että riittää myödä muillekin. Merta on äijä elämänsä soutanut kuin mies, eikä ole koskaan arastellut. Ei pettänyt Jumiskon pää silloinkaan, kun hän kerran soutuveneellä käväisi meren takana 7—8 penikulman päässä Ryssänrannalla Petsamossa. Liikoja siunailematta äijä kesti senkin kommelluksen, kun kova sää ajoi ja nälällä kiusasi häntä viikon päivät alastomassa vuononperukassa. Jumisko onkin parasta Kuusamon honkamaiden tekoa, pää vain jo valkealla jäkäläpantiolla peitetty. Eikä ollut epäpätö hänen isänsäkään Antti Jumisko, joka yksin Liisa-muorista jäätyään otti ja vielä 75-vuotisena vaarina, mutta pystynä ja suorana, tulla köpötteli Heviikaan poikansa luokse. Siellä pää-Jumisko kuoli yli 93 vuoden vanhana, eikä ollut mato vielä vähääkään jäytänyt äijän hammasta.

Salttijärven Kalle Joki emäntineen.
Emäntä Löfgrenejä.

Haapasaaren Iisakin naapurimaille saatiin sitten yli 50 vuotta takaperin toinenkin kveenikylä. Kemijärveläinen *Aapo Ollila* ja Sodankylän mies *Hermanni Tallavaara* pysähtyivät Kullaselvan raakkuiselle kallioranalle, joka oli vanhastaan ollut kalamiesten pyytöhaminana, ja rakensivat kentälle yhteisen talon. Siinä miehet perheineen asuivat ja kalastelivat, kunnes taas yksissä tuumin nostivat asumuksen Ollilan ukolle, ja Kullaselva oli kahden talon kylä.

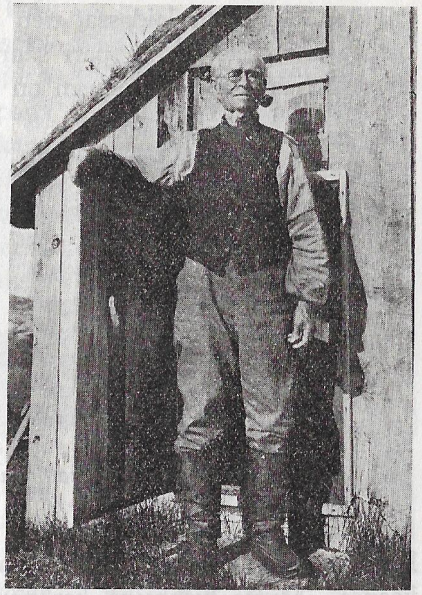

Juhan-Petteri Jumisko, Heviikan iso isäntä, saunan ovella.

Mutta vanhalle hyväksi katsotulle kalarannalle tuli taas uusia asuinpaikan kysyjiä. Kemijärven miehet, *Peltoniemen Matti* ja *Kostamon Heikki* sekä Kuusamon ukko *Lassi Karjalainen* saivat rantapalansa, samoin *Olli Halvari* Rovaniemeltä ja *Saaren Niku* Tervolasta, ynnä viimeksi esikoisukon veli, *Olli Ollilakin*, tuli ja pystytti tupansa. Ennen saapuneiden eläjien pirteissä uudet asukkaat saivat suojaa, siksi kunnes kostuivat omaan tupaansa. Yksituumaisesti koko kylä oli aina vastaalkajan asuntoa rakentamassa, niin että kovalle kalliolle tullut tuulen turvaton pian pääsi oman kattonsa alle.

Vuoreijan tien ohessa, aavan meren äärellä, Kullaselvan kuusitoista pientä taloa kohoaa. Siinä vanhat kahdeksikymmeniset *Aapo-* ja *Olli*-äijätkin vielä asua tuhertavat, ja *Tallavaaran* Anna-Stiina-muorikin vielä puhaltaa tuleen. *Kostamon* perilliset hoitavat paria pirttiä, *Jumiskon Petteri*, Heviikan poika, on mukana,

samoin Näytämöstä tulleet *Kantolan* veljekset ja *Riesto-Kalle*, Rovaniemen lähtöiset *Oskari Mylläri* ja *Löfgrenin Eetu*, Kemijärven *Matti Helisteen* perikunta ja Kuusamon *Tuomas Koijulan* jälkipahna. On joukossa vielä *Olli Onkamo* ja pari norjalaista kylän vävymiestä. Vanhoina ja harmaina ja köyhännäköisinä Kullaselvan talot yhäkin yksituumaisina kyköttävät lähekkäin ja toisiinsa turvautuen. Hieruan laidassa, tien toisessa reunassa, ovat muutamat pienet aitat sekä kylän pari saunaa ynnä veneet ja kalajällit. Ja aava meri kivisine rantoineen on ihan aittojen takana. Silloin kun itäinen *ulkosää* raivoaa ja nostaa suuria valkeita aaltovuoria, meri syöksyy toisinaan aittojen seiniin ja kylätielle asti. Valkeat *rantasiikanteet* vain pärskyvät kallioihin ja huoneiden seiniin luoden pitkin hieruan laitaa valtavia kasoja ruskeaa *taaria*, joskus ryöstäen rantaan kytketyn veneenkin matkaansa. Mutta kirkkaina kesäpäivinä puhaltaa virkeä *paisteöystä*. Aamukymmeneltä se aina herää ja on ahkerassa työssä iltakuuteen asti, kunnes kahdeksan aikana laskeutuu levolle jaksaakseen taas seuraavana päivänä olla toimessa. Vuonojen pohjiin asti paisteöystän pitää puskeutua, kaikkiin Etelä-Varenginkin poukamiin, ja mitä kapeampi vuononkuru on, sitä rivakammin kesätuuli siinä riehkaisee ja riepottaa.

Kullaselvan kylää. Taustalla kalliolla turvekekoja.

On monessa itärannan norjalaisvoittoisessakin kylässä aina joku suomenmieskin, niinkuin *Isossa-Kiiperissä* ja *Kramppisessa*, *Ekreijassa* ja *Pienessä Salttijärvessä* ynnä *Kyypissä*. *Kumaverin* seitsemästä talosta on viisi suomalaisten hallussa, *Hakalan*, *Inkilän*, *Luiron* ja *Raution Kreeta*-muorin. *Valasniemessä* asuu Inkilän muorin poika, *Kalliniemessä* isännöivät kaksin *Kristian Niskavaara* ja *Kustaa Heliste*, ja *Nyyhaminaa* pitävät kylän kirjoissa *Jussa Jarkki* ja *Iituri Niska*.

Mutta suurin itärannan suomalaiskylistä on Kallijoki, joka on Vuoreijan tiellä, Ekreijan takana, *Kallijoen* suun pohjoisrannalla. Kolmisenkymmentä taloa suomalainen on tänne nostanut, vaikka seutu onkin kaikkein surullisinta Ruijan rantaa ja totisinta Jäämeren tundraa. Jumalan luoma autio rantamaa ei omasta luonnostaan tuota muuta kuin matalaa pajupensasta ja vaivaiskoivua, turvetta ja lentohiekkaa. Ei ole edes ylpeätä kalliota, pyöreää hiekkatievaa vain sekä purevaa kosteaa merituulta ja joen märkää pajukkorantaa. Tuonnempana vain nousevat vaarat ja niiden takana penikulman, parin päässä kohoavat 500—600-metriset tunturit, *Sulluvaara* ja *Falkefjell*, joiden korkeista valtajängistä *Kuma* ja *Kallijoki* lähtevät vaeltamaan itärantaa kohden.

Kaksi Kullaselvan muoria, Anna-Stiina Tallavaara ja Pikku-Ollin Hilta.

Maailmaa kansoittavan ihmisen pitää asettua siihen, missä vähänkään on toimeentulon taikaa. Niinpä Kallijokikin, jonka mutkaten mereen työntyvä leveä suu tarjoaa hyvän haminan kalamiehen pyytöveneille, on saanut ihmisen rantakumppanikseen.

Suomen sitkeän ukon sanotaan tännekin ensiksi tehneen tönönsä. *Iin-Mikko*, iso mies, karkulainen Lannanmaasta, tämän kaukaisen autiorannan katsoi parhaaksi pakosijakseen asettuen joensuun niemelle siinä 1840-luvulla. Siihen aikaan, kun vanha Sundelinin Taneli, joka 1838 tuli Vesisaareen, kesäisin kävi Kallijoen seuduilla saitaa pyytämässä, oli Iin-Mikko jokisuun ainoa asukas. Lappalaisen kotamuorinsa, tyttärensä ja kahden poikansa Hanssin ja Mikon kanssa Iin ukko asua rähjäsi turvekammissa pyytäen kalaa merestä, mutta vielä ahkerammin syöden lappalaisen poronpaistia, jota sai kyllä, kun vain meni tunturiin naakimaan.

Pian tuli Iin-Mikon asumatovereiksi norjalaisia, Lilan-Andreas, Mikkel Hansen, Manuel-äijä sekä muitakin norjanmiehiä ja myöskin

suomalaisia. Turvekammeja ruijalaisetkin rakensivat, ja niin sitten samalla kaljulla niemellä koko miestokin asuttiin pounujen alla. Siellä torniolainen *Kuston Salkko* möyri, hääri siellä kemijärveläinen *Rautіon Elias*, joka oli keksinyt parhaansa, kun oli kumoon käännetyn vanhan hämpöörin alle laittanut tallin, navetan ja turvesuojan. Mutta Tornion Kukkolan miehen, *Korven Aaronin* maja oli niin matalainen, että talvella ihmiset vaelsivat sen ylitse, ja pikku pojat laskivat mäkeä sen vieriltä. Koko ranta vain haisi ja haikusi, kun kveeni-karkurit ja skolpat turpeilla lämmittivät jänkäpesiään sekä raastivat eväskalojaan jälleihin tahi istuivat ahmimassa kesäytynyttä merikalaansa.

Kallijoen Kukon emäntä, Kaarakan sukua.

Turvehökkeleitä oli Kallijoen kveeni- ja skolppakylässä vielä silloinkin, kun kauppasaksa *Juhan-Aapram Kumpula*, Kemijärven Levärannan Ransukasta, 1860-luvulla saapui jokiniemelle ostaen Manuel Ryssfeltiltä, koulumiehen tapaiselta, talon. Ei ollut koko rannalla kuin pari hirsirakennusta, tämä Manuelin asunto ja Kemijoelta perheineen tulleen *Kaarakka-Mikon* talo jokisuun korkealla töyrällä. Sitten muutkin norjalaiset paeten Amerikkaan möivät kömmänänsä kveeneille, ja Lannanmaan miehiä lappoi yhä lisää turvekammien niemelle, niin että kylä muuttui viimein aivan suomalaiseksi. *Kukko*-äijä, Ruotsin puolen Kukkolasta, tuli Vojakkalasta löydetyn emäntänsä ja lastensa kanssa 1873, laittoi talon Kaarakka-Mikon naapuriksi, raatoi ensimmäiset niityt Kallijoen varsille ja hankki karjaa, ja siitäpä nyt poika, *Juhan Kukko*, on kylän parhaimpia isäntiä. Koitui myös *Haapasaaren Jaako* Kalajoelta, saapui *Pauna-Lassi* ja *Erkki Lehtola* Kemijärveltä, sitten *Heikki Pietilä* Kemijoelta ja *Heikki Pasu* Iistä, vielä Tornion puolen miehet *Juhan Rautio* ja *Juhan Riimala*, *Rousuksi* sanottu, ynnä Ruotsin

torniolaiset *Kalle Neljäskunta*, *Hyryksi* käsketty, ja *Iisakki Niska*, sekä Kemijärven *Pekka Harju*. Tuli *Juha Julkunenkin*, suutarimestari, astui Pasuun, ja koko kylä tapansa mukaan juoksi heti katsomaan tunturin tuomaa mustaa ja nokista miestä. Rousun Kreetakin mennä hökelsi, katsoi, juoksi ulos, sylkäisi ja sanoi:

— Hyi piru, kun oli ruma Suomen jätkä!

Mutta samasta Kreetasta tehtiin sitten saman Suomen jätkän emäntä.

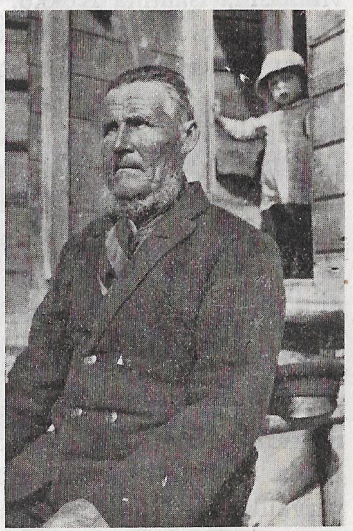

Lassi Pauna, Kallijoen isäntiä.

Käväisi kylässä kaiken jatkoksi, asui vähän aikaa ja taas tarpoi tiehensä, mennen Amerikkaankin, *Viinikkaa*, *Aulan Pekkaa*, *Knuuti*-vaaria, *Alamaata* ja *Snabbin Anttia*. Mutta on Kallijoelle silti jäänyt nokko kansaa. Esiäijän Iin-Mikon suku on kyllä jo häipynyt pois, mutta muiden kanta on pysynyt. Ensimmäisten suomalaisukkojen pojat ovat jo kylän vanhimpia ikävaareja samoin kuin myöhemmin tulleet, vielä elossa olevat raatajat, Pauna-Lassi, Lehtola, Pasu. Ja näiden pojat omine taloineen, isoine ja pienine perillisineen, ovat nykyisen Kallijoen päävoimana. Kaarakkaakin on kaksi taloa, samoin Paunaa, Pietilää ja Riimalaa, Pasuja kolme, Rautioita neljä, Harjuja viisi, vielä Kukko, Kumpula ja Korpi, Lehtola, Sundelin, Julkunen, Niska ja Neljäskunta. Näissä majailee kansa, joka nyt vuorostaan soutaa merta ja pitää sulilla vanhojen raatamia rantamaita.

Niitty ja karja ovat ison Kallijoen samoin kuin Salttijärvenkin parasta maantuotetta. Salttijärven rantamiehillä on tunturiniittyjen lisäksi mainio kyläntakainen kenttänsä, Kallijoki taas korjaa parhaat heinänsä jokivarsiltaan. Meren ajamalla taarilla ukot vain höystävät rantaniittynsä saaden vahvasti karjanrehua. Kallijokelainen kasvattaa heinää niin paljon, että sitä riittää viedä Vuoreijallekin, joka maksaa »kilusta» 15—20 ja 25:kin äyriä. Mutta silti Kallijoen satalukuinen karja lypsää niin runsaasti, että maitoa riit-

tää vuoreijalaiselle. Tuoretta maitoa ja viilipiimää lähetetään Vuoreijaan laivassa aina kerran viikossa tuhatkunta »literiä» ja saadaan 35 äyriä litrasta, viilipiimästä 40:kin.

Jotenkin hyvännäköinen on Kallijoen suurkylä. Mutkaa heittävän jokisuun pohjoisrantaa seuraten ovat talot lähekkäin pitkässä kaarrossa jokivartta kulkevan kylätien vierustassa, tien päässä viimeisinä isäntinä Kukko, Neljäskunta, Lassi-Pauna ja Kaarakka. On joukossa köyhääkin mökkiä, jos taas varakasta kauppiaan taloa, mutta ei yhtään lehmätöntä asukasta, eikä niin köyhää, että tarvitsisi kunnan avustusta. Ruijan rautauunilla taloja lämmitetään ja ruokiakin laitetaan. Ennen kyllä Harjun Pekalla ja Kukko-Juhalla oli »paakariuuni», kuten vieläkin Salttijärven Kalle Joen talossa. Niissä kylän emännät vuoroonsa kävivät leipää paistamassa antaen hyvän paksun limpun uunin laikkoa. Kotikorpien tapaan *reikäleivät* vain ennen olivat vartaissa laen alla, ja ne olivat niin mureat, että väliin itsestään risahtivat alas. Ja kun kallijokelaisella oli ruokahoitona reikäleipä, kala ja peruna, viili ja voi, niin sitkeässä asui hänen henkensä.

Isossa kylässä on vain kaksi pientä saunaa, toinen kylän loppuniemessä Pauna-Lassin luona, toinen keskikylällä jokimutkan tienoilla. Vuorotellen, aina parin viikon kuluttua, niitä vaivaisenvarvuilla, *löytöpuilla* ja pankkiturpeellakin lämmitetään ja sauhutetaan ja käydään sen kuin sovitaan ottamassa ihania kotoisia kylpyjä ja muistellaan vanhan kotimaan verrattomia nokisaunoja, joita hongalla korvennettiin, niin että punainen paistoi, ja sitten saatiin tulikuumat löylyt. Mutta hyvät nämäkin pikku nokinaamat paremman puutteessa ja terveelliset, vaikka täytyykin ropsia vaipunutta selkää vain pajuvastoilla, eikä niitäkään saada ennenkuin juhannuksen jälkeen. Mutta kotoista perua kylyt kaikessa pienuudessaankin ovat, muuttomiesten mukana tullutta tavaraa. Sillä kveeni on tännekin saunan saatellut. Ei ollut koko itärannoilla kuuman kylyn tapaistakaan, ennenkuin kveeni tuli ja rakensi höyryävän hirsihökkelin — tarvitsikin sitä kovin monilukuisia syöpäläisiä karistaakseen. Siitä ruijalaisetkin saivat oppia. Ja nytkin monet käyvät suomalaisten kuumissa hoidoissa. Kullaselvan saunoihin norjanmiehet astelevat naapurikylästäkin.

Saunasta kävivät entiset emännät etsimässä tulevaa sukupol-

veakin, vaikka kyllä täällä lappien laitumilla maan tapaan on sitä löydetty mistä milloinkin. On löydetty yhtä satoisasti kuin tuottavimmilla kotimaan kunnailla. Vanhan Jumisko-Petterinkin terve tytär, Mänty-Aapon emäntä Salttijärvellä, on maannut neljätoista lapsivuodetta, tehden kuusi täyttä poikaa ja viisi ehjää tytärtä. Hampaat ainoastaan ovat 50-vuotiaalta menneet, mutta nekin lienee vain kylmä ilma vienyt. Hyvä on ollut Jumiskon miniäkin, Peltoniemen Emma, kun on kolmessatoista vuodessa tuottanut kaksitoista tervettä heviikalaista. Kauppias Joenkin emännälle, Ultrik Karvon tyttärelle, on lapsia tullut niinkuin helmiä lankaa myöten, tullut aina tusinaan asti ja kymmenen on jäänyt elämään. Kuitenkin emäntä on vasta 38-vuotias, nuori, komea ja kukoistava kuin rikkaan talon hyvin ruokittu ainoa tytär. Vain vanhan Matti Kumpulan on joskus täytynyt nuhdella Jumalaa, koska hän muutamille antaa lapsia melkein liiaksi eikä hänelle ole antanut ainoaakaan, vaikka Sofia-emäntäkin on aikoinaan ollut niin vahva, että on hiihtämällä tullut Pudasjärveltä Jäämerelle sekä kanniskellut jauhomattoja kuin miehet ja retuuttanut heinärukoja, silloin kun miehiltä on loppunut voima.

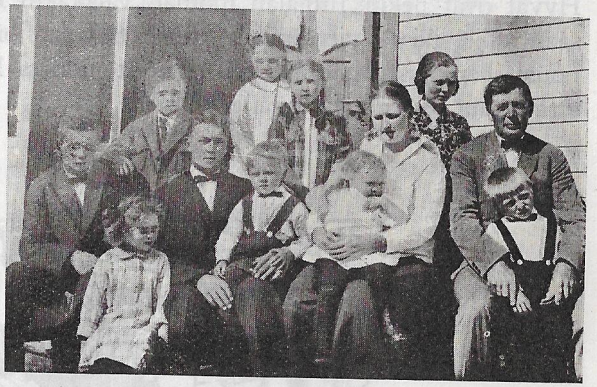

Kauppias Alfred Joki perheineen. Salttijärvi.

Näinpä autioilla itärannoillakin, missä maa ei paljoa kanna hedelmää eikä metsäkään verso, voimakas kveenisuku kyllä kasvaa ja lisääntyy sekä täyttää maata, tuottaen yhä uusia turpeen nostajia, meren soutumiehiä ja turskan juksaajia.

Kallijoenkin haminassa pyytöveneet monilukuisina kelluvat, ja kala takarannalla kuivaa lukemattomissa rovepuissa. Tarvitaan niiden hoitajia vastakin sekä jokivarsien niittäjiä ynnä Vuoreijan auttamista heinillä, maidolla ja viilipiimällä. Kasvaa ja vau-

rastua pitää Kallijoenkin, vaikka se asustaakin autioiden tundrojen äärellä.

Mutta ei peloita kansaa meren ulkosää, eivätkä tunturitkaan. Hyvä vain, että niitäkin on sekä muita korkeuksia, ettei ole, niinkuin Suomessa sanotaan olevan, aivan sileät maat. Kallijokelaisella oikein luonto liikkuu ajatellessaan, mihin ottaisi pakonsa, jos meri äkkiä rupeaisi nousemaan, kun ei olisi takana turvallisia tuntureita. Hyvät ovat nekin Jumalan luomat, vaikkakin Pelto-Kalle joutuessaan Kjelvikissä viettämään yönsä talossa, jonka ikkunan takana nousi ihan pysty pahta, ei uskaltanut nukkua koko yönä, peläten, että pahta paukahtaisi päälle.

Wuoreija

Ylastomalla kalliosaarella, Ruijan kaukaisimmassa koilliskolkassa ja itärannan pohjimmassa päässä, on vanha *Vuoreija* saanut paikkansa. Kaikkein kolkoin asuinmaa koko Ruijassa lienee tämän saarelaisen osaksi sattunut. Vain autiot puuttomat tunturit, sadan, parinsadan metrin korkuiset, mutta sittenkin yli kesän lumiläikkäiset, sekä matalat, pajupensasta työntävät tundrat ovat ainoana läheisenä maakuntana salmen takana lännen puolella, ja muilla puolilla on aava meri, joka saattaa laukoa puuskiaan aina pohjoisnavalta asti. Pääpohjoisenkin pauhut lyövät usein niin vihaisina ja valtavina, että paiskelehtivat mahtavan kivisen möljänkin ylitse kaupungin satamaan. Turvetta tuottaa tunturi, pajukkoa notkelmat, ja jokivarret antavat hiukan heinää. Saaren kentät, hieruanrannat, notkot ja kalliorinteetkin sentään heinäkuussa vihannoivat, ja keiturit sekä muutamat hevoset ynnä lehmät ja lampaat käyvät niitä elinkeinokseen nyhtämässä. Väkevää kyllä on tunturin ruoho, ja vahvan kuun se kaikkinaiselle karjalle antaa talven varaksi. Mutta

sittenkin on *Varkajan* luonto niin taamova, että virkku hevonenkin täällä kuuluu pian heittävän hirnumisen, jopa kukkokin lakkaa laulamasta. Ja kaikki vanhat kummat tämän kolkon seudun tunturimaissa majailevat. Kuullaan siellä usein olemattomia ääniä ja porontiukuja, kuullaan joskus nuorukaisenkin ammuvan, löydetään kuoppia kuin ketunpesiä ja kuopista pääkallon luita. Luiron Oskari löysi pottukuopankin tuoreine syötävineen, mutta kun hän muutamia perunoita otti mukaansa, niin ne kaikki katosivat.

Mutta tännekin vain piti kristikansan kulkea ja pystyttää suurkylä, iso Vuoreija, hallitsemaan kansatonta erämaata ja suurta meriaapaa. Pääisäntänä ja ylimmäisenä sai täällä kumminkin olla.

Jo kaukaisina summina aikoina, jolloin varsinkin karjalaiset täällä saaliinhimoisina retkeilivät ja asuttelivat rantojakin, rakennettiin tänne 1307 vaiheilla Jäämeren autiomaiden vallanpitäjäksi Vuoreijan linna, *Vardöhus*, katsomaan, ettei takarannan karjalainen kovin levittäisi täällä valtaansa. Linnan hoitoihin, saaren kaakkoisrannalle, kasvoi vähitellen kaupunki. Kalamiehiä kehoitettiin laskemaan maihin ja tekemään turvekamminsa, ja etelästäkin houkuteltiin asukkaita. Näin saatiin ihmisensuku tännekin. Silloin kun näiden maiden valtaherra, Tanskan kuningas Kristian IV, kävi täällä pohjoisilla perillä, kirjoittaen erääseen pölkkyyn: »Anno 1599 29 maji erat haec in domo Christianus 4 rex Daniae et Norvegiae»*, oli linnakylässä asukkaita vain muutamia kymmeniä perhekuntia. Mutta kun sitten toinen valtakunnan pääisäntä, Oskar II, lähes kolmeasataa vuotta myöhemmin matkusti samoilla mailla sekä kirjoitti samaan pökkelöön: »Vidi Oscar $18^{3}/_{7}73$», Vuoreija antoi elatuksen jo 800—900 ihmiselle.**

Kovalle otti, ennenkuin Varkajan saarikylä saatiin 800-sieluiseksikaan. Kun kehoitukset ja houkuttelut eivät aina auttaneet, täytyi turvautua pakkokeinoihin. Jo 1600-luvun jälkipuoliskolla ruvettiin Vuoreijaan lähettämään vankeja, miehiä ja naisia, aina Köpenhaminasta asti. Toimitettiin tänne myös pakkotyöläisiä kymmenvuotiseen velkavankeuteen sekä kaikenlaisia epäsiveellisiä

* Vuonna 1599 toukok. 29 oli tässä huoneessa Kristian IV Tanskan ja Norjan kuningas.

** A. Helland, e. m. t. — J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 67.

ihmisiä. Joutui Vuoreijan autiosaareen moni oppinutkin mies kitumaan, pappi Engelbrehtkin sai täällä kärsiä sen takia, että helluntaina 1661 tekeytyi kuuromykäksi eikä ruvennut rukoilemaan kuninkaan puolesta.* Pakkotyöläisistä ja vangeistaan Vuoreija aikojen vieriessä sai monet asukkaansa, eikä aina suinkaan parhaimpiaan. Lisäytyi kansa myös siten, että etelästä kuljetetut linnan sotamiehet jäivät seudulle kalamiehiksi. Tuntureita kiertävät ja merta soutavat lappalaiset olivat kyllä jo vanhastaan tämän merilinnan maakansana, ja monet peskipojat ja paltsarajamiehet palvelivatkin Vuoreijassa joutuen kerran sinne mentyään viideksikin vuodeksi äkseerailemaan. Sitten myöhemmin, kun suomalaisetkin kulkeutuivat maille, joku kveenikulkurikin antautui linnan komentoon, koska sai siellä vapaan hoidon ja palkkaakin. Joutuivatpa sotamiehen virkaan sellaiset pojat, jotka yksipuolisesti pitivät huolta vähäväkisen autiomaan kansoittamisesta laitellen yksinäisiä lapsia, joutuivat myös pahankuriset tappelupukarit ja ilkityön tekijät. Armotta kaikki paiskattiin töihin, kiviäkin lauttaamaan lähisaarilta linnanmuurien kohentamiseksi. Siellä kveenimiehet yhtähyvin kuin skolpat ja lappalaiset saivat kiviä puskien sovitella ylitsekäymisiään. Tepsellin Simukin, vahva pahansisuinen turvekammin mies Isostavuonosta, paiskattiin Vuoreijaan, koska hän aina tappeli ja toisinaan juovuspäissään suurilla kivillä jymähdytteli rannassa olevia veneitä risoiksi, tarjoten sitten kyllä perästäpäin säkillisittäin puolen skillingin rahoja maksuksi, lopuksi päätellen: »Kun ei sulle kuninkaan myntti kelpaa, niin ole ilman». Linnan sotamiehenä Simu sai sitten väännellä ja paiskella kiviä kyllikseen, mutta sai myös välitöikseen tapellakin skolppien kanssa. Ja tappelikin Simu. Puukolla miehet söhivät toisiaan makuulavallakin, joskus niin ankarasti, että punainen vain virtasi ylälavalta alakerrassa loikovan peitteille. Mutta huonoja naisparkoja rangaistiin Vuoreijan linnassa eri tavalla. Heidät tavallisesti ankkuroitiin, niinkuin 1693 muuan huoruudesta syytetty irtolaisnainen, hierualle niin pitkäksi aikaa, että ullivesi nousi kainaloihin ja leukaankin asti. Sitten vasta vanki vedettiin pois, mutta maalla vielä varmuudeksi lojautettiin niskaan kuusi, seitsemän tynnyriä suolaista merivettä. Talvella tämä oli kyllä

* A. Helland, e. m. t.

hengelle käypä synninpesu. Kuritettiin tällä tavalla kerran 1696 lappalaistakin, Thude-Gunderia, joka juovuspäissään oli mennä pökkelöinyt Ivvar-Ingan makauksille. Mutta koska ukko-räähkällä ei ollut muuta omaisuutta kuin vanha paltsaraja paljaalla iholaan, vietiin hänet hierualle ja paiskattiin niskaan kuusi tynnyriä suolavettä varoitukseksi kevytmielisestä ja Jumalaa loukkaavasta työstään. Mutta kaikkein kovimmin kuritettiin vanhoja noitaämmiä. Sillä entiseen aikaan Varengissa oli kyllä suuria noitia. Vuoreijan ja Kiiperin välillä on puolitoistasatametrinen alaston kallio, *Domentunturi*, jonka syvään luolaan noidat juhannusyönä kokoontuivat remuamaan. Siellä korkealla meripahdalla he vahtivat ohitse kulkevia laivojakin ja nostaen myrskyjä upottivat niitä, peloittivat myös kalat takaisin merenaavoille sekä lähettivät tappavia tautejakin. Laurits Richertsenin laivan ämmät hukuttivat Vesisaaren luona, toisen aluksen Kiiperin aavalla ja vielä perunalaisen purren samoilla vesillä. Näitä tihutöitä noita-akat ainakin tunnustivat tehneensä, koska heitä Vuoreijan, Kiiperin ja Vesisaaren käräjillä 1651—53 tutkittiin ja kaksinkymmenin tuomittiin poltettaviksi. Amundin Gunnel oli näitä noitia sekä Vesisaaren lukkarin emäntä Baarne ja Andersenin eukko Bodell, ynnä Sigvardin Elle Ekreijasta ja Erikin Berte Annijoelta, ja kaikkein hyvänä oppimestarina Nils Pedersenin Kirsti, jonka apostolina oli itse Beelsebub.*

Tällaisilla mailla sai vanha Varkaja valvoa ja hoitaa isännän virkaa, koota väkeä äärelleen ja kasvaa.

Entinen linna on kyllä jo satoja vuosia sitten hävinnyt ja uusi nostettu saaren länsirannalle. Siellä se nytkin kohoaa kaukaisten meriaapojen pääisäntänä. Tykit vain avokitaisina ammottavat merta ja maata kohden, ja asekuntoiset miehet astuskelevat linnan tanhuvilla. Ja Vuoreijasta on tullut Ruijanrannan suurkaupunki, jossa on asukkaita lähes neljätuhatta.

Suuri kaupunki, näin takarantojen nostamaksi, itäkolkan isokylän onkin. Taloja on saatu kokoon tavaton paljous, vanhoja kaksi- ja kolmikerroksisiakin rakennuksia, kymmeniä isoja sekä pieniä kauppataloja keskelle kylää, ynnä kymmeniä mataloita ja turvekattoisiakin kalamiesten hökkeleitä laitapuolille sekä työmies-

* A. Helland, e. m. t.

ten asumuksia ja joitakuita suuria harmaita varattoman väen vuokrapesiäkin. On pankkitalokin ja kouluja, uudenaikainen pieni kirkko alastomine hautausmaineen kallion vierellä, on pelastusarmeija ja elokuvat ja kaikki ison kaupungin toimitukset, vieläpä pieni aarastikin, jonka rautaristikkoikkunasta joku tyrmään työnnetty täysihoitolainen katsella killistelee. Mutta melkein järjestään koko kaupunki on kuin vanhuuttaan haalistunut ja harmaantunut. Isot ta-

Vuoreijan satamasta.

lotkin ovat vanhan ja raihnaisen näköisiä, puhumattakaan laitapuolien köyhistä majoista, jotka ränsistyneisiin, hatariin, ahtaisiin ja ummehtuneisiin suojiinsa rikkinäisten ikkunaruutujen taakse kätkevät suuren osan kaupungin kansaa, päälukua ja työvoimaa. Tuulet ja tormit, talven purkuilmat sekä kesän ja syksyn rojusäät täällä ahkerasti riepoittelevat ja raastavat kaikkea kiinteää ja irtainta kovemmin kuin melkein missään muualla, jopa saattavat keskikesälläkin kohdella ylimääräisellä lumirännällä. Mutta ennen kaikkea täällä meren kylmänkostea suolainen hengitys sekä tuon tuostakin koko maailman valtaava harmaa konto ja pakkasrusta jäytävät väleen pois parhaankin värin saattaen uuden vanhaksi. Saamattomuus kyllä myöskin ja köyhyys ovat osaltaan syynä rappeutuneisuuteen.

Monet kadut halkovat kaupunkia pitkin ja poikin, pari katua

vetää satamien välitse matalan ja kapean kannaksen kautta vanhasta isommasta itäosan kaupungista uudempaan kylään saaren länsipuoliskoon, jossa vanhainkoti ja köyhäintalo ottavat vieraita vastaan ja linna kohoaa kummullaan.

Mutta sataman ääret on asutettu vieri vierin suurilla punaisilla makasiineilla, joissa on ovi oven yllä ja ylinnä otsassa iso väki-

Kalojen perkausta Vuoreijan kalarannassa.

pyörä, sekä monilla höyryävillä traanikeittimöillä, jotka rasvaa tiukkuvin rappusin ja ympäristöin alati antavat kaupungille voimakasta kalanmaksaöljyn tuoksua. Patsaiden varaan rakennetut lankkulaiturit korkeine upporappusineen ojentuvat pitkin hieruaa. Kymmenittäin, sadoittain on haminoissa kaikenlaisia kalamiesten aluksia, ja suureen syvään pohjoissatamaan ajavat aallonmurtajan aukon kautta isot valtameren höyryrumilaatkin.

Kalanpyyntiaikana on rantasillat ahdettu täyteen kalaa ja kalanpyytäjää. Väkipyörät vain kitisevät nostaen saaliit veneestä sillalle, jossa ne puhdistetaan ja korjataan sekä työnnetään totkut

siltaaukosta meren hyviksi. Vuoreija onkin koko Ruijan suurin kalakaupunki. Tuhansin miehin ja tuhansin aluksinkin täällä parhaana aikana riehutaan kalojen kimpussa, ja monet sadattuhannet kalat ripustetaan rovepuihin. Koko kaupunki piiritetään vartaissa riippuvien kalojen paljoudella, ja ilma kyllästetään kalantuoksulla, laiturit sotketaan kalantotkuilla, pihat, aidanselät, tikapuut, rantakivet, kallionpartaat täytetään suurilla ja pienillä kalanpäillä.

Tänne merikalan suurkylään on monen suomalaisenkin keino kulkenut, vaikka verraten myöhään kveeni on kaukaisen linnakaupungin ottanut asuinsijakseen. Vasta 1845 mainitaan Vuoreijassa olleen kahdeksan suomalaista, ja kymmentä vuotta myöhemmin 14 sekä taas parin vuosikymmenen kuluttua 85. Mutta 1890 oli kveenien suku Vuoreijan saarella yli 300, kunnes taas 1910 heidän määränsä laskettiin 250 hengeksi.*

Köyhää sukua, ahdasten alakomeroitten, siivottomien peräkartanoiden ja kylmien lohtakamarien kansaa, Vuoreijaan hätäytyneet kveeniparat melkein järjestään ovat. Terveinä, täysipäisinä ja täysiraajaisina miehinä he ovat aikoinaan tänne tulleet ja sitten elämänikänsä kiskoneet kalavenettä Jäämerellä, saaneet ja syöneet sekä myöneet kalaa, eläneet ja elättäneet jotenkuten joukkonsakin. Vain harvat ovat ennättäneet paremmille osille, kalakauppiaina kokoamaan omaisuutta, taitavana rautiona takomaan rahaa tai puuseppänä ansaitsemaan.

Moni Vuoreijan merta soutanut suomenmies makaa jo saaren maassa, ellei ole joutunut aaltojen alle, ja heidän jälkipolvensa on jo täydessä mitassa, kolmaskin nousemassa. Kirkon vierillä makaa monen muun rinnalla jo *Vaskuri-Olli* eli Halla-ahon ukko, joka hoiti saunaa ja tinaili kahvipannuja. On sinne joutunut myös *Aatami Lappi*, joka viimeiset vuotensa raihnaisena loikoili ahtaassa epäsiisteydessä suuren vuokratalon nurkkakömmänässä silti käyttäen sukkelaa suutaan ja jaaritellen savolaisia satujaan. On kiven alle viety jo Sotkamon *Salomon Pulkkis*-riepukin köyhäinkodista, missä hän pitkät ajat makaili valitellen huonoa rintaansa ja muistellen niitä aikoja, jolloin hän kulki insinöörin matkassa, eikä tarvinnut muuta kuin käveleskellä ja silloin tällöin lyödä piikari patsaan päähän, ja

* J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 39, 67.

silti juoksi hyvä päiväraha ja hengityskin kävi kuin viidelläkolmatta höyryllä, vaikka olisi ollut kontosääkin. Olisipa Salomon viimeisinä elinvuosinaan ollut niin rikas kuin oli köyhä, niin »paikalla olisi ottanut lipetin Ruottiin, jossa on isot järvet ja hyvä ilmanala». Mutta Salomon-rukka, köyhä kalamies, sai »lipetin» toisille maille, missä hän saanee taaskin vain käveleskellä ja lyödä piikareita patsaan päähän . . .

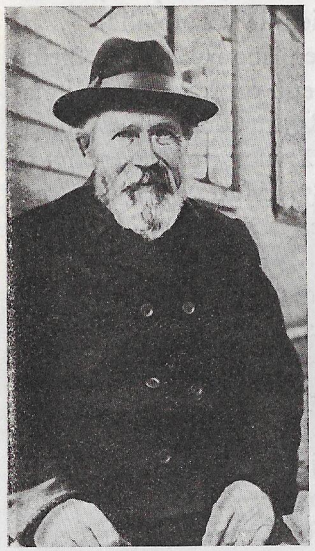

Kustaa Kaasko, Vuoreijan seppä.

Mutta vielä monet ensi polvenkin miehet ja naiset elävät ollen melkein vieri vierin seitsemillä, kahdeksilla ja yhdeksilläkin kymmenillään. Täällä Sodankylän Sattasesta jo nelivuotiaana vanhempiensa kanssa tullut, sitten kauppiaita ja pappeja palvellut *Tepsan Anna-Karuliina* asuu hyvinvoipana Tegerströmin leskenä, poikien toimiessa kalanvälittäjinä. Toimeen tulee kraatari *Syrjäsen* muorikin, Leski-Kaijan Liisapetti, joka joutui Ruijaan puolivuotiaana revonlahtelaisten vanhempiensa mukana Pentin-Kaisan helmassa. On emäntä ainakin niin varoissaan, että saattaa antaa hyvän ruokaveron sisarensa pojalle, Kiiperin kalamiehelle, jottei sanottaisi yhtä visuksi kuin Oulun tätiä, joka ei suonut edes pientä kahvitilkkaa, vaikka sisarenpoika oli tullut Ruijasta asti. Seppämestari *Kustaa Kaaskokin*, 73-vuotias Kolarin jälkimies, joka kohta kuusikymmentä ajastaikaa on asunut Jäämeren hengessä, tulee toimeen, ollen poikineen rautiona, korjaillen kalamiesten moottoriveneitä. Poika onkin Ruotsin opin käynyt mestariseppä. Mutta kovat koulut isäukkokin on käynyt. Kolmetoistavuotiaana hän veljensä ja sisarensa kanssa vanhempainsa mukana joutui Jäämeren rannalle, oli kalamiesten kokkipoikana, pääsi ruijalaisen sepän oppiin nousten kisälliksi, sitten takoi talvet ja kesät pyysi kalaa. Kymmenin kesin rautamies on ollut kalamiehenä sattuen joskus sellaiseenkin säähän, että kotirantaan on jo lennätetty: »Nyt se Kaaskokin on hukkunut». Mutta Kaasko ei hukkunut, eikä sillä kertaa kukaan muukaan kadonnut. Sillä

kova sää oli Jumalalta pantu päälle vain koetukseksi eikä pään menoksi. Mutta kun Kaasko kerran meni Amerikkaan aikoen Astoriassa ruveta sepäntöihin, niin hänen keuhkonsa alkoivat sulaa kuin kynttilä, joten ukon kiireesti täytyi palata takaisin Vuoreijaan. Sillä Astoria on hyvin epäterveellinen maa, kun se ei koskaan kylmety niinkuin Jäämeren tunturimaa. Hyvin toimeen tuleva on *Matti Björklundkin*, Tervolan mies, joka viisikymmentä vuotta on elänyt Jäämerellä, käyden Huippuvuorillakin sekä ollen neljättäkymmentä vuotta *tingan tulkkina*, lopuksi ahkeroiden kalakauppiaana sekä elokuvissa lipunmyyjänä. Oman talon isäntänä istuu myöskin *Hakalan* ukko, samoin *Suorsa* ja *Matti Hiltula*.

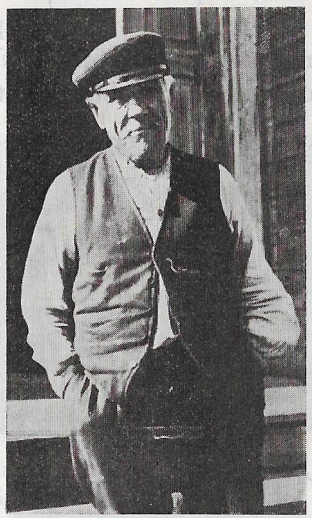

Jaako Kallsten, vanha kalamies.

Eiväthän nämäkään mitään maailmanrikkaita ole, vähävaraisia vain ja kättensä töillä toimeen tulevia raatajia, vaikka muita vähän parempiosaisia. Mutta on monta köyhää kovan työn puskijaa. Työtä täällä vielä koettavat nuhjustaa sellaisetkin suurten kymmenien suomalaisäijät kuin *Tuoremaa* ja *Pietilä*, yli 70 ikäiset ukkopahaset, jotka kaksin asua tuhrailevat Matti Hiltulan ahtaassa lohtakamarissa. Pietilä on koitunut Haapavedeltä, ja Tuoremaan Fransa on Ruotsin Kaaressuvannon kainulaisia. Kaaressuvantolainen onkin kolunnut kaikki Ruijan rannat, keikkunut Kaarianmerelläkin ja ollut Novaja-Semljalla sekä nähnyt samojeedeja, mursuja, hylkeitä ja jääkarhuja ynnä meriraukkoja. On Tuoremaan Fransa ennen käynyt »rälssässäkin», tunnustanut siellä ja laulanut ja saanut lisänimekseen »Halleluijan». Töissä yrittää vielä olla *Eeva Knihtiläkin*, 83-vuotias Kuusamosta lähtenyt Korvuan muori, joka 60 vuotta takaperin tuli Jäämerelle Vienan-Karjalan, Kannanlahden ja Imanteron kautta. Kalamiesten liinoja syöttämässä nähdään Pieksämäeltä lähteneen Lapin Aatami-vainajan *Eeva*-muori, Enontekiön Peltovuoman Eiran tytär, joka syöttöhommaansa usein höystää siivottomilla sanoilla ansaiten miesten hörönauruja. Muori kelpaa-

kin vaikka mihin asiaan. Hän parantaa maat ja ruvet sekä muut tartunnaiset, ja kun naapurit kyllästyvät mirriparkaansa, vetää muori narun katin kaulaan, nylkee sen ja saa tossuihinsa pehmeän kissannahkaisen sisäkerran. Kalamiehinä yrittelevät vielä olla *Parpalan Ultrik, Matti Haikara, Kuusiniemen* ukko sekä vanha ja vaivainen Kemin mies, *Tapani Koivuniemi.*

On kveeni-vanhojen parvessa monta jo varsin vaipunuttakin, niinkuin *Jaako Kallstenkin,* joka parhaassa iässään paineli Hailuodon pieniltä jäisiltä meriltä suuremmille sulille rannoille, sekä *Kustaa Fiskari,* samoja ikätovereita ja samojen rantojen kasvatteja, Oulun Kiviniemestä poissa, ynnä *Juhan Boström,* Tornion puolen pienoinen ukkopaha. Köyhäin kirjoihin vanhaparkojen on jo täytynyt turvautua ja etsiä sijansa köyhäinkodissa, jossa vaareilla on vapaa asunto ja vähän avustustakin. Oulun rantalaiset, Kallsten ja Fiskari, köppelehtivät kaksin samassa huoneessa, saman kattilan suuruksilla, ja torniolainen lappalaiseukkoineen viettää vanhuuttaan toisessa kopperossa. Elämä pitää kovilla näitäkin poloisia. Boströmin vaarilla on neliruumainen meriveneriepu, ja sillä ikäloput ukkopahaset käyvät vielä juksaamassa, joskus lasketellen kahden, kolmenkin penikulman päähän Hamnepärin taakse. Vuorokausittain äijät saavat ajelehtia aavalla juksaten ja venettään hoidellen, niin ettei purren vanhinkaan, 74-vuotias Kallsten-Jaako, toisinaan pariin vuorokauteen ennätä ummistaa edes ainoata sielmäriepuaan. Siinä nokko jo maailmakin rupeaa ukkojen silmissä aivan kummittelemaan, ja vanhat kalamiehet tuntevat olevansa melkein valmiita täältä lähtemään. Mutta suomalaisen henki on sitkeässä, äijänhunerot tulla keikuttavat viimein taas omaan rantaan ja puolikuolleina köpöttelevät köyhään komeroonsa. Henkivähästään ukot yrittävät kunnialla hoitaa viimeiseen pihahdukseen asti. Tänne kylmille kylille kun ovat väkiloppuina sortuneet, niin

Juhan Boström ja Kustaa Fiskari, Vuoreijan vanhoja kalamiehiä.

täällä täytyy olla. »Ei meistä huolita ennää Suomhen, ei rahalla ei milhän», ukot toteavat tilansa. Fiskari kyllä jo kerran käväisi sukulaisissaan kotikylillä. Mutta pian yksinäinen köyhä vanhapoika tunsi siellä rikkaiden joukossa olevansa liikaa, niin että hän taas otti pussinsa ja lähti jälleen painumaan pimeitä periä kohden.

Kaikkein vaivaisimmat viettävät viimeiset aikansa vanhainkodissa kokonaan muiden armoilla. Siellä seitsemän miehen seurassa, jotka kaikki jo ovat maallisen ja merellisen vaelluksensa viimeisiä lehtiä tavailemassa, makailevat ja nukkuvatkin vanhat suomenmiehet *Piippolan Jussi, Kuusamon Heikki, Tanelin-Jussi* ja *Törmäsen Jussi.* Eivät nämä vaarit enää kykene ansaitsemaan edes suoloja kahviinsa, ei heillä ole enää paljon asioita maailman kanssa, eikä heitä täältä enää saata muualle kuljettaa kuin mullan alle. Törmäsen Jussikin, Simon mies, on jo niin valmis, ettei enää jaksa ovesta ulos, vaikka mies aikoinaan oli taitava timperi, nopsa nikkari ja rohkea kalamies, jopa niin jalo korttimies, että häntä mainottiin *Kortti-Jussiksi.*

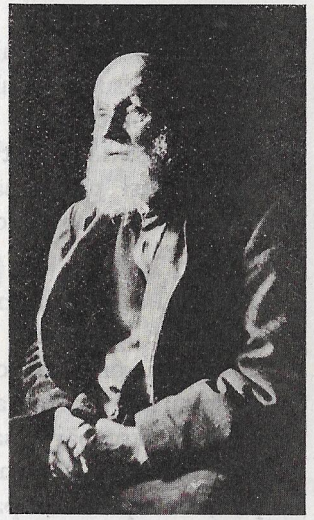

Tuomas Mustonen, Vuoreijan vanha kalamies.

Mutta *Mustos-Tuomas,* 86 vuotta täyttänyt vanhapoika, tuhertelee vain yksinään kolkossa lohtakamarissa kaupungin laitapuolessa eikä kehoittamallakaan ole siirtynyt köyhäinkotiin, ollen kumminkin pakotettu ottamaan kunnalta apua.

Kohta kuusikymmentä vuotta takaperin Tuomas parhaana miehenä lähti Oulusta Jäämerelle ollen sitten kalan kimpussa milloin milläkin rannalla, Vesisaaressa, Vuoreijassa, Hammerfestissa, Tromssassa, Putoijassa, Lofooteilla, Trondhjemissa, Kristiansundissa, kiipien Nordkapinkin huipulle kantaen selässään puoli ankkaa vettä engelsmannille. On Tuomas ollut pari vuotta Senjan nikkeliruukillakin siihen aikaan, kun *Porttiviini* oli siellä pestyyrärinä. Siellä

Oulun Tuomas ja pari muuta houkkaa, *Pääkkös-Heikki* Kuhmosta ja *Mursun Olli* Pudasjärveltä, syytivät alituisesti päänkokoisia kiviä sulatushyttään, joka ei koskaan saanut sammua eikä palaa pohjaan. Se oli kovaa työtä, pari kruunua sai palkkaa päivässä, mutta miehet puskivat niin, että kädet olivat loppua, puskivat säälimättä kerran joulupäivänkin ansaiten kuusi kruunua mieheen. On ikä-Tuomas ollut suurilla Jäämeren retkilläkin Huippuvuorilla ja Kaarianmerellä. Kykeni Oulun mies aikoinaan johonkin, mitäpä kun mursun ja valkeankarhun tappoon sekä jäisiä ulapoita ajelemaan, mutta kulki siellä samassa matkassa aikakin, ja ikä juovatteli jäljessä. Mutta aika ajoi aina ohitse jättäen yhä vuosia vuosien lisäksi painamaan raatajan hartioita, jopa viimein talutti paljaskalloisen koppurakouraisen ikälopun äijäparan pieneen lohtakopperoon.

Ja täällä nyt vanha merien kiertäjä viettää ilotonta yksinäisyyttään milloin köpötellen kaupungille, milloin kähmien pystyjä tikapuita aution pimeän lohdan peräkömmänään loikomaan. Vain pikkuisesta räystäsikkunasta pilkistelee etelän aurinko vaarin asuntoon, ja siitäkin päivä saa nähdä kyllikseen. Sänkypahanen, ristijalka-pöytä, pieni kaapintapainen ja pari jakkaraa, suola-astia, vesiämpäri, kahvipannu ja pata sekä rautauuni ovat ukon asuinkumppaneita, ynnä ovipielen naulassa läheisimmät toverukset, kolme vanhaa takkia ja kuluneet housut, vielä nurkassa ainainen kävelykumppani, kiiltäväksi kulunut käyräpäinen sauva. Siinä on koko yli viisikymmenvuotisella Jäämeren vaelluksella kokoon haalittu omaisuus, jonka vaarirukka täältä lähtiessään jättää perinnökseen.

Kuoleman tuntee Tuomas jo perässään kähmivän, vaikka se vielä liikkuukin häntä hitaammin. Kerran se jo kyllä tosissaan uhkasikin ja pudotti rappusia alas katkaisten selän, niin että ukko makasi monta tuntia tiedotonna. Mutta kuolema ei vielä korjannut, hyvät ihmiset vain korjasivat ja koettivat parhaansa mukaan parantaa ja laitella.

Muuan ruijalaistyttö vain käväisee ukon asuntoa silloin tällöin siivoamassa. Muut eivät kehtaa käydä hänen halpaan kammioonsa, eivätkä ruveta kaahimaan kylmän lohdan kitiseviä rappusia. Sukulaisia hänellä ei ole, heimolaiset ovat hänet unohtaneet. Syystä kyllä vanha Tuomas-rukka valittaakin:

— Min' oon niin hyljätty äijäriepu . . . Ei minua täällä kukkaan käykkään kattomassa . . . Liiaksi on jo ikää äijärievulla . .

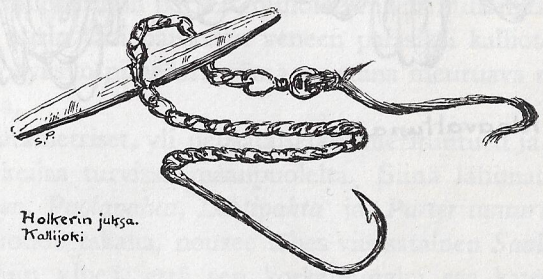

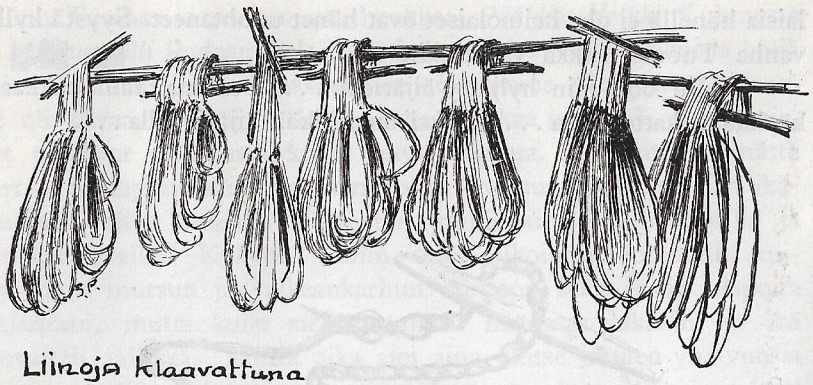

Liinoja klaavattuna

Pykeija

Se suuri suomalaiskylä Jäämeren rantakallioiden suojassa, niemennenässä, pikku poukamassa, Varenginvuonon etelärannalla, vastapäätä Vesisaarta. Tämä kylä on *Pykeija*, suomalaisten suuri joukkosaavutus.

Kaikkein alastomimman kalliorannan suomenmies on täällä valinnut kotimaakseen, eikä häntä tänne suinkaan jumalanluoma puu eikä nurminen kesämaa ole houkutellut. Sillä kaljulla kalliolla ei kasva ainoatakaan kärväskoivua eikä pensasta, ei paljon ruohonkaan viheriää. Kyläkallio ja koko seutu on niin köyhää, että kotikentillään ikänsä kävelleet isot tyttäretkin saattavat kerjätä isältään lupaa ja rahaa matkustaakseen Suomen Kolttakönkäälle katsomaan oikeata k o i v u a sekä Salmijärven rannalle ihailemaan etelämaan puuta, jota sanotaan m ä n n y k s i. Kyläkenttä ei kovin osaa kukkia kesän iloiksi eikä elää viheriässä nuoruudessa. Niinpä heti, kun kesäpäivä peittyy pilveen, käy kuin syksyn hengähdys yli kalliopengerten. Mutta hautausmaalla, keskellä kylää, vain versoo pieni sininen kukka,

niin ihmeellinen maantuote, ettei sellaista kasva missään muualla maailmassa kuin kaukaisessa Siperiassa ja Huippuvuorilla.* Ja siinäkin on outo kalmantuoksu.

Vain villit tuulet pyyhkivät näitä kaljuja kallioita, kylää ja kylän kansaa riepoitellen. Valkeapäiset, koillisen tuomat siikanteet roiskivat tuvan seiniin asti ja viruttelevat ikkunoita tuoden tullessaan puita, tynnyreitä ja kaikenlaisia astioita, mutta taas mennessään viedenkin milloin talon portaat, milloin veneen, milloin taas rysähdyttäen aitan nurin tahi paiskaten veneen palasiksi kalliota vasten. Ja talven sekä syksyn pimeässä yössä mustana meuruava meri välkkyy kuin valkea.

Kolmisatametriset, yli nelisataisetkin meritunturit ja kalliopahdat pitävät Pykeijaa turvissa maanpuolelta. Siinä lähimailla kohoavat *Jungfruhöyen, Puolapahta, Lehtipahta* ja *Patteritunturit*. Saalamon saarella, vuonon takana, nousee lähes viisisatainen *Saalamontunturi*, joka on niin ylpeä, että sen korkeimmalta saa katsella seitsentä kirkkoa: Näytämön, Kirkkoniemen, Kolttakönkään, Vuoreman, Vesisaaren, Uuniemen ja Vuoreijan. *Raanupahtaa* Reisivuonon rannalla kymmenettuhannet merilinnut pitävät kotipaikkanaan, *Pahan-äijän-pahdassa* majaili ennen muinoin itse paha-äijä juksaten vuonosta turskaa niin ahkerasti, että nuora kulutti pahdan kylkeen syvän kurun, ja *Joonaan-pahdan* juurella Pykeijan kylässä asui ennen Joonas-äijä, kveeniukko. Mutta *Akkupahdan* jyrkästä syöksystä lasketti lapinakka porolla alas mennen ikiteilleen.

Koko Etelä-Varengin tunturiseutu oli aikoinaan viimeisenä jätteenä Lappien suuresta, valtakuntien välisestä yhteismaasta, missä eri kansat kävivät veroa kiskomassa. Etelä-Varengin maita vallitsivat viimeksi Venäjä ja Norja, kunnes ne 1826 lopuksi joutuivat Patsjokea ja Vuoremaa myöten Norjalle. Vanhaan aikaan olikin näillä rannoilla ryssä maleksinut laivoineen ja tavaroineen. Näytämönvuonon suulla, vastapäätä Kiviön saarta, on hirveän pahtaseinän alla kallioluodon suojaama merenmutka, joka on kymmenien sylien syvyinen, niin että siihen kostuisivat vaikka suuret sotalaivatkin, ellei se olisi kovin ahdas. Tämä on *Praashamina*, ja entisillä ryssillä sanotaan tässä olleen satama ja kauppapaikkansa. Mainitaanpa,

* Polemonium pulchellum.

että eräs arkangelilainen porvari, Sergei Kolokov, 1800 vaiheilla piti kauppaa Praashaminassa ollen kesällä aina itse komentamassa, mutta talveksi jättäen vain kaupparengin kalliotaloon isännöimään. Ukko kuoli 1810 vaiheilla, ja kauppatalo oli pystyssä vielä 1812, mutta myöhemmin sen kveenit polttivat.* Toinen venäläisten olentosija oli ollut *Horoslaakassa*, etempänä vuonossa, ja *Ruossavuonokin* on ryssältä perinyt nimensä. Norjan miehetkin liikkuivat täällä jo aikaisin, ja monet sitten ottivat sijansakin. Mutta kaikkein vanhim-

Pykeijan pääkylän taloja. Oikealla ent. Lindrosin asunto.

pana ja suurimpana asuntajoukkona ovat täällä aina olleet lappalaiset, vaikka heillä oman valtamaansa asioissa ei ole koskaan ollutkaan suunvuoroa. Inarista, Utsjoelta ja Koltanmaalta useimmat lappalaiset olivat kulkeutuneet. Kallioisille rantasaarille ja niemille toiset lapit jutivat porotokkineen kesää viettämään, toiset taas asettuivat merellisiksi kalamiehiksi.

Pykeijan nokalla oli jo normannien ja saamemiesten tulisijoja, kun sinne kveeni pohjaksui, ja monta turvekammia sanotaan olleen Pykeijan Kotisaarella. Jo 1839 mainitaan Pykeijan neljässä turvekömmänässä majailleen pari suomalaista *Halvaria*, Hannu ja Rasmus, sukunimestä päättäen Rovaniemen miehiä. Mutta kun sikiävä

* J. Qvigstad, Bosætningen, i Sör-Varanger för 1870, s. 6.

suomalainen kerran sai jalansijaa ja näki sen hyväksi, hän pian otti ylivallan. Niinpä Pykeijassa 1855 oli norjalaisia vain yhdeksän, mutta suomalaisia kaksikymmentäyhdeksän.*

Kaikkein vanhimpia Pykeijan kveenejä oli *Joonas-äijä*, jonka sanotaan ahertaneen merenmutkan pohjissa komottavan korkean Joonaanpahdan juurella. Mutta Joonas-äijä on jo aikoja pantu maan alle, ja perilliset painuneet pois isänsä pahtasijoilta. Ensimmäisiä asuntaukkoja mainitaan myöskin olleen *Piippo-äijän*, jolla oli muo-

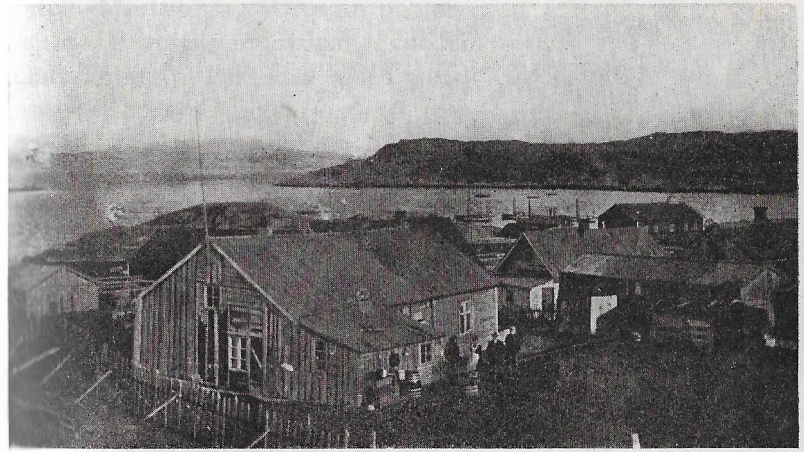

Pykeijan pääkylää, etualalla Rasmus Salmen talo.

rina Riston-Juntin-Mallu Utsavuonosta. Piippo oli pieni paksu vaari ja niin pitkäpartainen, että häntä pienet pykeijalaiset kovin pelkäsivät. Kyläkaarron kaukaisimmassa päässä hän pitkät ajat asusteli, kunnes muutti kalamieheksi Ryssänrannalle. Mutta äijän asumakentän mukaan sanotaan Pykeijan äärimmäistä kolkkaa vieläkin *Piippolaksi*. Entisiä esiukkoja oli *Mäen Mattikin* sekä Mäen Matin Pirkon jalkapoika, *Kalle Lindros*, joka pikku miehenä oli äitinsä liepeissä tallustellut tänne Tornion tienoilta päästen sitten Mäen Matin pojintimaksi. Lindroskin nosti kylään oman matalan

* J. Qvigstad, e. m. t., s. 15, 18.

mökin, oli kalamiehenä ja puhua paukutti neljää kieltä, suomea, lappia, norjaa ja ryssää, niin että kelpasi seisomaan tingan tulkkinakin. Mutta Kallen äiti-Pirkko oli taas niin taitava kraatari, että pystyi ompelemaan vaatteita Pykeijan kalamiehillekin. Käsin muori vain pistää tikutteli eikä osannut neulomakoneesta aanaillakaan. Muinaisia kylän kveenejä oli myös *Teini*-ukko, juopotteleva Ruotsin puolen mies, joka eukkoineen ja kaksine lehmineen savusteli kylän ulkopäässä. Rovaniemeläinen *Nampa-Iiskokin* samoihin aikoihin

Pehkosenmukan taloja Pykeijassa. Taustalla Joonanpahta.

majaili samoilla kentillä tehden hyvän talon, laittaen haakejakin ja pari, kolme lehmää, kalastellenkin ja rikastuen aikamieheksi. Mutta Iisakin Kreeta-ämmä, kylän juurmuuri, ei tahtonut asua Pykeijan kylmillä rannoilla, vaan hän kärtti ja kiusasi ukkoaan niin kauan, että tämän viimein täytyi kaupitella kaikki kalunsa ja lähteä viemään joukkoaan Amerikan lämpöiseen maahan. Rahat kumminkin loppuivat jo Trondhjemissa, ja Iisakki-paran täytyi muoreineen ja lapsineen palata takaisin Pykeijaan turvekömmänän tuhrijaksi. Toimen mies kyllä pian oli taas jaloillaan ja hyvissä keinoissa, mutta oli muorikin pystyssä saaden ukon uudellen houkutelluksi Amerikan laivaan. Mutta kun Nampa-ukon kukkaro kääntyi taaskin nurin jo Norjan rannoilla, ukko katsoi parhaaksi painua keinoonsa ja jättää

koko roskajoukon omiin hoitoihinsa. Perhe tuotiin takaisin köyhäin kyydillä ja elätettiin Pykeijassa, kunnes kaikki kuolivat keuhkotautiin.

Ei ollut Pykeijan suomalaisranta silloinkaan vielä kovin ahdettu, kun Sodankylän Kelujärveltä 1850-luvulla *Kalle Salmi*, vanhan Mathleinin jälkeläinen, tuli ja teki talon ja rupesi kalanpyytäjäksi ollen talvet kaupantoimessa. Joka talvi Kalle monella pororaidolla ajoi Suomessa vieden tavaraa ja tuoden tavaraa, niin että hänestä tuli hyvinvoipa kylänmies. Tuli pian toinenkin samanlainen toimellinen kveeni, Tervolan mies, *Petteri Gunnari*, joka ensin 1851 yritteli Morttisessa, Varengin pohjoisrannalla, mutta muutaman vuoden kuluttua muutti Pykeijaan asuen alussa porvari Esbensenin porstuatuvassa, kunnes osti talon Amerikkaan aikovalta Namman Iisakilta ja rupesi siinä aikamiehen lailla raatamaan. Mutta *Pehkosen Simu* tuli Rovaniemen Oinaasta ja asui vain turvekammissa Piippolassa päin, *Hanssinmukassa*. Siellä oli jo ennestään autio, vanhan-vanha lapinäijän turverötiskö, jota huonot ihmiset melkein pelkäsivät. Simu kyllä ei pelännyt, asui vain omassa mättäässään ja souti merta, ja rantapuolta ruvettiin käskemään *Pehkosenmukaksi*. Kylän vanhoja, 1860-luvun miehiä oli *Marjavaaran Simppakin*, joka Sodankylän Petkulasta koko perheensä kanssa tuli olki- ja pettuleipää pakoon päästen Kalle Salmen pirttimieheksi ja kalamieheksi, kunnes sai oman mökin kylänmutkaan. Salmen ukon talo olikin jokaisen korvesta tulijan ensimmäisenä turvapaikkana, ja varsinkin kaikki sodankyläläiset sinne pyrkivät kysellen:

Juha Viheriä, Pykeijan saarnamies, Lappean papin vävymies.

— Missä se tätin talo täällä on?

Salmen emäntää, Veikanmaan Elsaa, sodankyläläiset nimittelivät vain tädiksi.

Näin kaukainen Suomi lähetti kansaansa Pykeijankin kalliorannalle. Kveeniä tuli mies toisensa kintereillä, ja uusia pirttiköppänöitä kohosi kylään. Tuli Tornion puolesta *Karsikko-Kalle*, jota

Enbuskaksi huudettiin, ja tekaisi pienen talon, tuli *Laurilan Pekka*, nai Karsikon tyttären ja rymähdytti ison talon. Tuli taas *Kiurujärven Aatolhvi*, *Koppa*-ukoksi koroteltu, ja Laurilan Pekka möi hänelle ison talonsa tehden ylpeän sydämensä mitalla uuden vielä isomman ja komeamman kotosijan. Tuli *Talvensaaren Erkki* Sodankylästä ruveten mainioksi venesepäksi, saapui myös *Aholan Olli* ja *Kivarin Erkki* sekä *Kuoppa-äijäksi* nimitelty *Alatalon Heikki* Sallasta, ynnä *Erkki Halvari*. Mutta Halvari lähti Amerikkaan, ja sinne Kuoppa-äijäkin Kuoppa-Kaijoineen ja Pikku-Kaijoineen kaahasi, vaikka emo-Kaija vasta merellä laivassa huomasi haikaista:

Henriette Pleym, Lappean papin tyttärentytär. Pykeija.

— Voi hyvänen aika, kun mie unohutin kallokhat pihalle seiphän nokhan!

Tuli kerran, jo 1866 vaiheilla, *Jussi Viheriä* Iistä, oikein miesten mies, joka oli kaikkea muuta, paitsi suutari, oli nikkari, kraatari, muurari, maalari, kahvipannujen tinaaja, hyvä joka paikkaan niinkuin pikiöljy, oli vielä semmoinen raamatunmies, että saarnasi koko kyläkunnan oikeaan uskoon, saattoipa kylän norjalaisen kauppamiehen Pleymin leskenkin armon tuntoon. Pleym-vainajan *Elefine*-rouva oli kotoisin kaukaa satojen meripenikulmien takaa, länsiaavan pieneltä saarelta, Lappean papin Thomas Heen tytär, joka jo 17-vuotiaana oli purjehtinut maailmalle tullen Vesisaareen Arnt Esbensenille puotimamselliksi sekä sitten saman liikkeen kaupparengin, Arnt-äijän tyttärenpojan, Pleymin, emännäksi. Mutta vielä kauemmaksi kotipoluilta maailmalle lähteneen Lappean papin lapsen tie kulki. Kun Pykeijaan muuttanut Pleym-porvari, joka myyskenteli viinaakin, kuoli, jäi Elefine yksin kolkkoon kallionloukkoon, jossa kansa haastoi aivan outoa kieltäkin. Lappean pappilassa, kirkkomaan keskellä, olivat mustat kummitukset ja kaameat pääkallot irvistelleet ikkunoista, mutta täällä Lappean tytärtä peloittivat oudot

kalamiehet, niin että hän toisinaan ajoi heitä ovesta ulos. Mutta kun tuli nuori Jussi Viheriä ja rupesi voimallisesti pauhaamaan synnistä ja armosta ja taivaallisesta veriyljästä ja Elefinekin istui sanankuulijana, tapahtui viimein niin, että 42-vuotias yksinäinen leskirukka laskeutui neljänkolmattaikäisen jumalanmiehen aviopuoliksi. Eihän Viheriä taitanut sanoa Elefinelle muuta kuin: »Ha tu Iesus jertten?» eikä Elefinekään saattanut Viheriän kieltä. Sen hän vain osasi antaa ulos, että »Jesus Kristus ristin naklattin». Mutta Elefinen tyttäret toimivat tulkkeina, ja asiat saatiin selviksi. Seuroissa Elefine-rouva itki syntejään, silloin kun muutkin itkivät, ja oli liikutuksissaan niinkuin toisetkin ja sanoi: »Se on morsamt». Mutta nuoren miehensä Viheriää nimeä hän ei koskaan osannut käskeä oikein. »Viiria» siitä tuli hänen kielellään, eikä Elefine suinkaan tahtonut olla mikään Viiria. Näinpä Jussi Viheriästä tulikin viimein *Johan Grön*. Lapsia ei Elefine Grönillä ollut, mutta Elefine Pleymillä oli sekä poikia että tyttäriä. Pojista tuli Pykeijan kalamiehiä, Marianne-tytär joutui Tuomas Gunnarille, ja Henriette meni kalastaja Johan Pedersenin emännäksi.

Pykeijan tyttäret pyykillä.

Näin on pantu pystyyn Pykeijan suomalainen kylä, toimelias kalakansan aherrussija, jossa viisi-, kuusikymmentä ihmisenasuntoa kauppataloineen, makasiineineen, kouluineen, seurapirtteineen, hautausmaineen ja kalajälleineen isossa kaarrossa kiertää pahtojen laitaa ja hieruan laitaa. Loistaa joukosta joku talo siistin valkeana, joku keltaisena, mutta moni asuu vain harmaana ja turvekattoisena. Useimmat asumukset ovat rantaa kiertävän tien vierellä,

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO

mutta koulutupa ja muutamat muutkin katselevat kalliolta yli kaikkien. On joukossa joitakuita norjanmiesten aikaansaannoksia, mutta kveeni kyllä on pitänyt ylivallan. On täällä ukkoa ja ukon taloa, Piippolan perukassakin *Salmela* ja *Seipäjärvi*, sekä *Inkilää* ja *Pääkköä* kaksittain, Pehkosenmukassa vanha *Laiti*, *Törmänen* ja entinen *Viheriän* talo. Pääkylän isossa kierrossa on talo toisensa vieressä ja takana, niinkuin *Laurila*, *Kiurujärvi*, *Enbuska*, *Jaakola*, *Seipäjärvi*. *Pernu*, pari *Törmästä* ja *Liinankia*, *Kivari*, *Hiivana*, *Veikanmaa*, kaksi *Muteniaa*, *Inkilä*, *Väli-Pasu*, *Kolpan-Junttila*, *Uusimaa*, *Anttila*, pari *Kiviniemeä*, kolme *Marjavaaraa*, *Pulju*, kaksi *Kaskea* ja kolme *Salmea*. Vain muuan norjalainen kalamies, sekin suomea solkkaava, on mukana tässä suurkierrossa, ja kalanostajana kauppasaksa. Norjalaisen kauppatalo onkin Pykeijassa ollut jo yli sata vuotta. Jo 1800 vaiheilla sai Arnt Esbensen luvan laittaa Pykeijaan kauppatalon, ja 1860 Lars Esbensen tuli tänne porvariksi.* Oli täällä sitten Pleymkin ja Evanger kauppamiehinä. Mutta rupesi jo Tuomas Gunnarikin ostamaan kaloja, ja Salmesta tuli iso porvari.

Rasmus Salmi, Pykeijan kauppamies.

Vanhoja kotimaan tapoja on kalliorannan kylä tahtonut noudattaa. Saunojakin Pykeija on saanut aikaan kuusin, seitsemin, jopa jonkun turpeesta kasaten. Ja suuria leivinuuneja, joita myöskin yhteisesti käytetään, on kylässä viisin, kuusin. Kotikentän pienet kallionlomaiset aherrukset kasvattavat perunaa, ja navetassa inuu lehmä, viidessä navetassa parikin ja Pääköllä kolme, muutamilla vielä viisi, kuusi lammasta. Pehkosenmukan Törmäsessä on oikein vanhanaikaiset puiset maitopytyt, lypsinkiulut ja kirnut sekä muutkin puuastiat aivan kuin Suomessa. Mutta keiturilla ei kylässä ole asumasijaa, eikä siellä ole yhtään hevostakaan. Ei Pykeijasta hevosella pääsisikään minnekään. Toisella laidalla on aina

* J. Qvigstad, e. m. t., s. 18.

sula meri, toisella pysty tunturi. Kylätiekin, paikoin kallioon louhittu, kiertää tuskin neljänneksen pituisena satamasta ympäri merenmutkan Piippolan perukalle.

Merikala on Pykeijan pystyttänyt ja elättää sitä yhä edelleenkin. Varsinkin lohenpyynti on pykeijalaisen parhaita elatuskeinoja. Ankara kalliopahtojen maa antaa perunaa vain mauksi sekä heinärehua niin paljon, että saadaan pikku tilkkanen maitoa. Mutta oikeata koti-Suomen jumalanviljaa ei maa tuota . . . Kiurujärven vanha Kreeta-muori kyllä osaisi vielä entiseen kemijärveläiseen tapaan laittaa leivän alusta asti: kyntää ja kylvää, leikata ja puida sekä leipoa oikein kotoisen rieskan sekä väkeä antavan rukiisen reikäleivän.

Pikku tyttäriä Piippolasta.

Mutta kasvaa ja lisääntyy työtä tekevä kristikansa merenviljallakin ja kalanmaksaöljyllä. Kiurujärven Kreeta-muorinkin pojalla on nousemassa yksitoista uutta pykeijalaista, ja kun mennään Piippolan pihamaille, niin tulvahtaa alamittaista pirttikansaa pian koko kylänraitti kirjavaksi. Siinä pientä nykerönenäistä, hajahapsista, saparolettistä tytärlastakin on kohta kymmenkunta.*

* 1920 asui Pykeijassa 239 suomal., 15 norjal., 8 lappal., sekarotuisia 24. A. B. Wessel, Befolkningen i Sör-Varanger efter 1870. Festskrift til Rektor J. Qvigstad 1853 4 april 1928, s. 310.

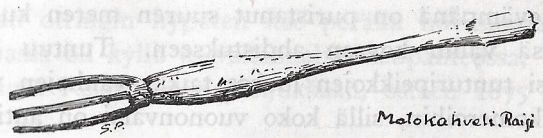

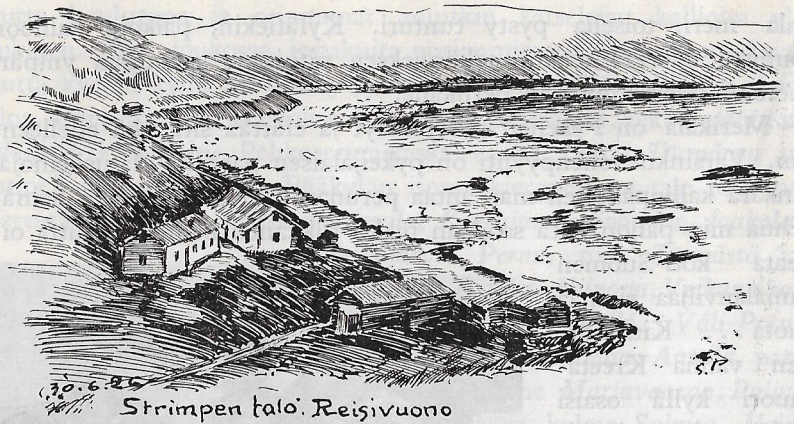

Reisivuono

Etelä-Varengin tunturimaahan puskeutuu penikulmainen *Reisivuono*. Kulkien Pykeijan vieritse Jäämeren tie kiertyy vuonon jylhien, kolmi-, nelisatametristen kallioiden ahtaaseen kuruun. Harmaat autiot pahtaseinät seisovat julmina kahta puolta nousten niin äkäisinä merestä, ettei ihmiselle jää pientä jalansijaakaan rannalle. Lentävät linnut vain pystyvät majailemaan kalliopahtojen pengermillä, mutta yksin ketteräkoipinen kettukin, joka pyrkii rosvoretkille lintulaan, saattaa menettää jalansijansa ja suistua syvyyteen. Meri ja kallionisäntä ovat keskenään jakaneet kaiken vallan. Jopa tunturi väkevämpänä on puristanut suuren meren kuin jättiläiskämmentensä väliin kovaan ahdistukseen. Tuntuu kuin meriväylä vetäisi tunturipeikkojen luokse taikka vanhojen vuorelaisten kolkkoihin komeroihin, sillä koko vuononvarsi on autiota asumatonta kalliota ja vuorenseinää.

Mutta kalliot aukenevat ja antavat vedelle valtaa, vuonon perimmäinen pohja hiukan laajenee, ja tunturit suovat pikkuisen jalansijan pienelle ihmisparallekin. Kapea luisu rantakenttä kiertää vuononperää, kolme, neljä vähäistä tunturijokea laskee siihen, ja näin ihminen on taas saanut sopivan elämänkentän.

Lappalainen on Reisivuonoonkin ensi miehenä asettunut, jopa kerrotaan, että hän olisi tänne tullut, ennenkuin mihinkään muuhun Etelä-Varengin paikkaan. Ainakin jo 1600-luvulla tiedetään lapinväkeä asuneen vuonon rannoilla. Suomalaista ei tämä tunturien piirittämä rantakaistale ole kovin houkutellut. Vain pari kveenipahasta mainitaan 1845 vuonolla asustaneen, ja kymmentä vuotta myöhemmin oli heitä seitsemän. Eikä suomalaisia nytkään ole kuin kymmenkunta perhettä täällä lappalaisten valtapiirissä.*

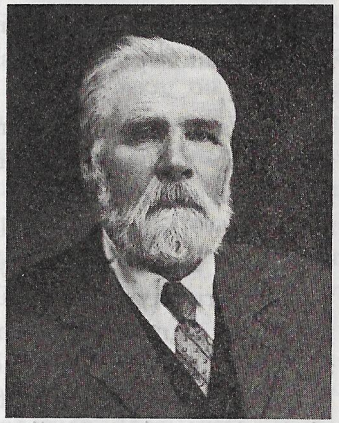

Tuomas Gunnari, ent. Reisivuonon kauppamies.

Koko kylän, vieläpä koko suuren seutukunnan päämiehenä on suomalaissynty kauppias *Gunnari*, valkoisen rantatalon isäntä, jonka rantalaiturin kohdalle laivatkin uivat, vaikka niiden täytyykin jäädä ulommaksi. Sillä ranta on niin matala, että matkamiesten pitää veneellä meloa maalle, vielä välillä siirtyä pienempään soutuun, jopa hieruan aikana ratsastaa lopputaival lappalaisukon selässä, kun ei enää venekään saata uida.

Vanha Gunnari, *Pekka-äijä*, oli aikoinaan Suomesta tullut Pykeijaan ja vaurastunut siellä vahvaksi isännäksi. Siellä poika *Tuomaskin* jo oli noussut jaloilleen, ollen niin hyvää tekoa, että jo 12-vuotisena rehki miehen istuimella kalaveneessä sekä 17 ikäisenä laittoi oman otringin hypäten itse perään hövesmanniksi. Mutta kun Pykeijassa oli kyllä jo valtamiehiä kaupanteossa, Tuomas ohjasi otrinkinsa Reisivuonon pohjukkaan, ostaen 1875 Oula Raud-

* J. Qvigstad, Bosætningen i Sör-Varanger för 1870, s. 14, 18.

nalta, kalastajalappalaiselta, talon ja muuttaen siihen asumaan. Siinä Gunnari rupesi tekemään kauppaa kaikkien lähilappien kanssa, ja kun Isonvuonon markkinat 1890 lopetettiin, muuttui lapinliike suureksi osaksi Reisivuonoon. Siitä vuononperän Tuomas alkoi nopeasti nousta, ja kun ukko kävi vielä kalanostossa aina Kiiperiä myöten, paisui hän niin, että oli suurin mies koko Etelä-Varengissa. Sai Reisivuonon isäntä kyllä monesti ottaa tiukastakin toimeentulonsa. Alkuvuosinaan Tuomas kahdella veneellä purjehti Kranviikaan kalastamaan. Mutta joskus onnistui pyytö niin huonosti, ettei tuottanut muuta kuin velkaa. Silloin ukko määräsi kahvipannun ripustettavaksi naulaan siihen asti, kunnes velka on maksettu.

Mutta Gunnarin Tuomas ei ollut vain iso kaupanmies, vaan myös jalo tietomies, kirjamies ja uskonmies. Ukolla oli paljon kirjoja, joita hän ahkerasti lueskeli. Kristittyjen pääpylväitä hän oli. Aapa-Hans, Kalle Neljäskunta ja muutkin puhuvaiset miehet vierailivat useasti hänen hyvässä talossaan saarnaten jumalansanaa vuonon kristittyjen seurakunnalle. Monesti Tuomas lähti sanan-julistajain kanssa kiertelemään naapurikyliä kulkien kristittyjen seuroista toiseen. Reisivuonon isäntä ei kyllä itse saarnannut, mutta keskusteluissa hän toi esille ymmärtäväisen miehen mielipiteet, jotka aina otettiin huomioon. »Kolkuttajaankin» ukko kirjoitteli, jopa teki eri tilaisuuksiin »laulujakin». Näin vanha Tuomas saattoi runoilla:

»Oi sitä päivää ihanaa,
Joka kerran valkeneepi,
Kuin saamme jättää tämän maan,
Jossa murheet raskaasti painaa.

Silloin se kaupunki aukenee,
Jonka portit ovat päärlyist,
Joka suurille syntisille ansaittu on
Ristin kuolemalla.

Siellä met Karitsaa kiitämme
Istuimen ympärillä
Puetut valko vaattehel,
Jotka verellä ompi pesty».

Komean talon, niittyjä ja perunapeltoja Tuomas rakensi ja raivasi rannalle, repäisi niittyjä vielä tunturiinkin jokien varsille. Teki ukko kauppaa, teki työtä, hoiti taloa ja hoiti vuononperukan postiakin kymmenet vuodet sekä istui »herastyyrissä», niinkuin myös vanha Joki-Erkki Salttijärvellä, Matti Kumpula Kallijoella ja Kalle Harila Annijoella. Hyödyllisestä toiminnastaan Tuomas saikin 75 vuotta täyttäessään rintapieleensä kuninkaallisen mitalin. Emäntänä oli talossa ensin Marianne Pleym, sitten Liisa Salmela sekä hänen jälkeensä Elsa Onnela. Vanhaksi tutuaan vanha Gunnari jätti kauppatoimet pojalleen Enokille muuttaen muoreineen omaan vaarintaloonsa, missä kuoli 77 vuoden ikäisenä 1921. Ja ukon perintöjä hoitelee uusi Gunnari, joka myöskin on Ruijan ja Lapin suuri kaupanmies sekä iso kirjamies. On talon vierashuoneen kaunistuksena näillä mailla harvinainen kirjakaappikin suomalaisine ja norjalaisine sisältöineen. Loistaa sieltä suomalaiselle tuttu Oma Maa, Koru-Kalevala, Seitsemän veljeksen korupainos, Tietosanakirja sekä muita kansalliskirjoja norjankielisten merkkiteosten rinnalla. Vanhan kauppiaan ja raamattumiehen poika on pysynyt isänsä polulla.

Muut Reisivuonon suomalaiset ovat vain pikkuisia meren rantamiehiä, niinkuin heidän pienet turvekattoiset hökkelinsäkin kyköttävät matalaisina. Niinpä vuononpohjan länsirantaa asuvat Vesisaaresta tulleet *Arvid Vaara* ja entisen Rahkos-Heikin entinen ruokkopoika *Rahkos-Matti*, oikealta nimeltään Matti Åström, sekä Näytämön mies *Rikard Keihta*. On samassa hieruanrintamassa myöskin Ivalon kyröläinen vanha *Karisaaren Juha*, Kittilän *Konrad Pulju* ja Pykeijasta tullut *Helmeri Salanki*. Itäpuolella pohjaperukkaa, Nissopahdan takana, taas tavataan suomenmiehiä, Sodankylästä saapunut *Matti Hiivari* sekä *Matti Sotkajärvi*, joka jo seitsenvuotiaana lähti Sallasta vanhempiensa kanssa tullen Pykeijaan ja sitten, vanhempien palattua takaisin Suomeen, jääden kasvattipojaksi Erkki Halvarille. Eli täällä myöskin aikoinaan Sodankylästä tullut *Uima-Heikiksi* sanottu Uimaniemen ukko.*

Mutta paljoa suurempi suomalaisten sukua on lappien luku. Parikymmentä savua suitsuaa täällä saamelaisten aherruksilta,

* 1920 asui Reisivuonossa 55 suomalaista. A. B. Wessel, e. m. t., s. 310.

enimmäkseen pienistä turvekattoisista taloista, joita nähdään sekä vuonon rannoilla että jokivarsilla. Ja kaikki he ovat parhaastaan vain kalanpyytäjiä ja -syöjiä. Mutta *Strimpe-Joosu* oli parhaina päivinään Reisivuonon suuri kauppalappi, sanotaanpa olleen rikkaamman Gunnarin ukkoakin. Strimpe olikin porolappalainen, ja vanha Strimpe oli ollut niin kova tunturimies, että oli poronpaimennuksistaan käynyt Trondhjemissakin.

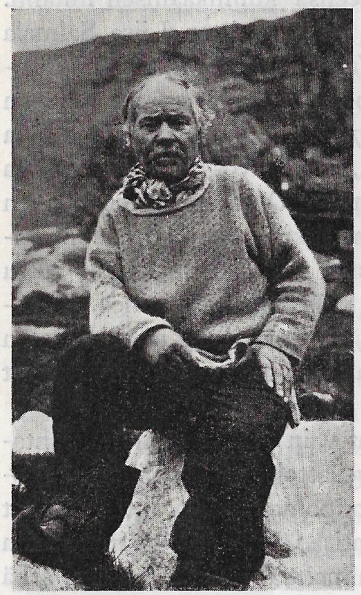

Sotkajärven Matti, Reisivuonon isäntiä.

Mutta sitten oli äijä muoreineen jo asustellut Lukkarijoella turvekodassa köyhänä kalamiehenä ollen niin äkäinen lantalaisille, että oli ruvennut hajoittamaan kotaansa, kun lannanmiehet olivat tulleet siihen lepäilemään. Reppänäreikää raastaen äijä oli vain huudellut alas: »Koan keikun . . . koan keikun!». Mutta Joosupojasta taas tuli rikas tunturimies ja kauppamies, joka ei ruvennut kotaansa keikuttamaan, tulipa siihen lantalaista tai lapinmiestä. Tuhannen sarvipäätä oli hänen komennossaan sekä verraton muori, oikein maailmanmuori, joka ei ennättänyt paljon nukkuakaan, vaan oli aina työntouhussa, pyörähdytti tunturissa ahkion alla perillisenkin ja teki ahkerasti kauppaa lappalaisten kanssa ottaen hyvät hinnat tavaroistaan. Pitkän matkan jutanut inarilaisriepukin sai maksaa, mitä Saara-muori vaati, sekä myödä omat tuontinsa sillä hinnalla, minkä muori tarjosi. Strimpe-Joosulla oli hyvä talo jyrkän vaaran alla, jyrkän kosken alla, jokisuun kapealla rantakaistaleella. Oli talossa kauppapuotikin aivan täynnä »kräämää». Muori teki kauppaa, äijäkin teki kauppaa, mutta riehkaisi myös porojen mukana tunturissa, vieläpä oli ahkera kalaakin pyytämään. Viidet, kuudet rengit hoitelivat porokarjaa ja taas vuoroonsa kävivät kalassa. Strimpe oli rikas äijä. Suuret herratkin aina kävivät hänen talossaan siihen asti, kunnes

Gunnari tuli, jolloin herrain käyntipaikaksi otettiin Tuomas-äijän talo.

Mutta kun Strimpe-ukko sitten kerran oli porotokan matkassa, hän sai halvauksen ja kuoli tunturiin. Tuli loppu äijästä, tuli loppu äijän rikkauksistakin, sillä rahoja ei löydetty mistään. Muuan kiisallinen rahoja oli kyllä joutunut rosvojen käsiin, mutta tunturiin Joosu lienee kätkenyt enimmät hopeansa, ja sinne ne jäivätkin. Siitä perilliset köyhtyivät, eivätkä enää pystyneet hoitamaan lapintavarain kauppaa, sitäkin vähemmin, kun kova muorikin kohta kutsuttiin pois.

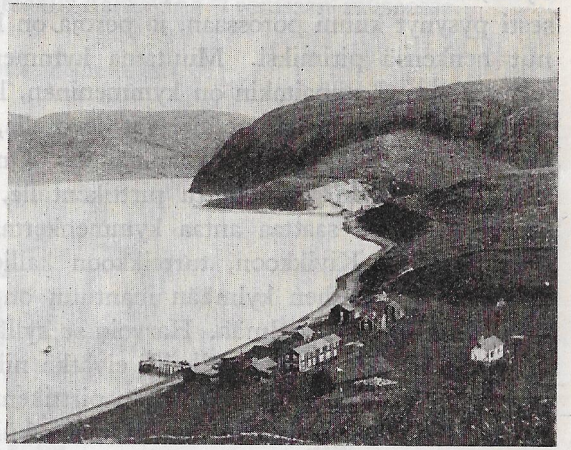

Gunnarin talo Reisivuonon pohjukassa.

Lappalaiset, varsinkin ison Inarin miehet, ajoivat talvisin hyvin ahkerasti Reisivuonossa tuoden maatavaraansa ja vieden meren tavaraa. Gunnarin Tuomas, kerran alkuun päästyään, oli heidän paras kauppakumppaninsa, samoin kuin hekin olivat Gunnarin äijän parhaita väärtejä. Heti kun talvi tuli, niin pitkin talvea lapinmiestä ja pororaitoa tuli ja meni, jutoa ja ahkiota oli kartanolla, ja peskimiestä liikkui pihalla tai makasi pihapirtin taljoilla ja rehuilla lattian täydeltä. Vuorokauden kaikki kauppatuttavat viipyivät, ja sen ajan Tuomas-äijä piti hyvän huolen heidän syömisistään, kahvistaan ja tupakastaan. Ja kun talvi meni, oli Gunnarin talo tavattomassa siivossa epälukuisten väärtien jäljiltä. Heinärehua ja jäkäläin jätteitä oli koko kartano täynnä, ja koko kylän eukot saivat päivätyötä pihamaita taas kesäkuntoon laitettaessa.

Kynttilän tienoissa oli entisaikaan vuonon perukan kentällä suuret markkinatkin, joille saapui sekä meriläisiä että maalaisia,

inarilaisia kaikitenkin. Johan Dahlilla ja Brodtkorbilla oli kentällä oikein markkinatuvat, ja Sotkajärven ukko kaupitteli lappalaisille kuumaa kahvia. Viikonpäivätkin tunturikurussa taajottiin kauppoja tehden, ajellen ja joikaillen, tullen ja mennen. Ja vaikka oli helmikuun porottava pakkanen, ei lapinmiehen ollut vilu eikä nälkä. Viina lämmitti ja poronliha poisti nälän.

Jäämeren kala Reisivuononkin kansan parhaiten elättää. Varsinkin lohenpyynti on monen tärkeänä ammattina, samoin kuin Pykeijankin miehen. Mutta lapinsuku, merellinenkin, on uskollisesti pysynyt kiinni porossaan, ja poroja on kveeniukkokin hankkinut henkensä pitimiksi. Muutama kymmenkunta sarvipäätä on joka talossa. Lampaitakin on kymmeninen, lehmiä pari, kolmekin. Mutta Gunnari ja Strimpe ajelevat hevosella, samoin Oula-Raudna ja Aapa-Oulakin, parhaat lapinäijät. Onpa maanviljelystäkin. Pieni perunatilkku on raajittu pirttikentälle, parin, kolmen kapan siemennys, joka saattaa antaa kymmenkertaisen vuodentulon, jos hyvin sattuu. Kivikkoon, turreikkoon kallion laitaan, on pintaa myllerretty, ja siihen kylmään mantuun on etelän eläjä istutettu kantamaan hyvää hedelmää. Harvoin se kyllä hyvin menestyy.

Eivät ole nämä maat pelloiksi eivätkä niityiksikään rakennetut, kaverretut vain poro- ja kalakansan pirttikentiksi. On kyllä maailmassa olemassa sellaisiakin tasaisia maita kuin Inarikin, jossa kasvaa niin tiheätä mäntymetsääkin, ettei härkä pääse lävitse, mutta täällä on toisenlaiset olennot. Tällä kun kymmenen syltä astuu tasaista kenttää, niin jo taas saa ruveta kiikkumaan tunturia. Eikä metsää ole kuin vaivaiskoivikkoa ja jänkäpajua sekä jossakin alamaassa harvaa koivuviitaa. Saattaapa tunturi ottaa nousunsa aivan talon portaista alkaen ja sitten ihan kuin ylpeyksissään kohota korkeaksi paljasseinäiseksi kumuksi, niinkuin Nissopahtakin, joka komottaa äkäisenä Sotkajärven Matin niityn takana.

Ja kun sellaisesta rumasta kaljupäisestä kalliosta paukahtaa oikein emätormi, niin siinä ei tahdo kestää mikään. Nissopahdan kautta tullut hirmusää oli Sotkajärven Matinkin lennättää kallionvierua myöten hierualle, mutta ukko ennätti paiskautua pajukkoon ja kouraista kovasti kiinni. Siinä myrsky Matti-äijää pitkän aikaa oikein koholla riepoitteli.

Näissä jylhissä tuntureissa saattavat kyllä vieläkin majailla vanhat Staalut. Ainakin ennen niitä on ollut oikein perhekunninkin. Vieläkin näkyy muutamissa kallioissa Staalujen sivakan jälkiä, ja 1830 oli eräs Staalu-äijä käynyt Vesisaaressakin Esbensenin Antti-äijän väärtinä. Vahva tunturimies, Nikko-Piera Halt, 1876 kuolleen Matin-Pieran esi-isä, oli tappanut Staalun anastaen siltä rautaisen vihellyspillin. Samoin Smukin Mikkelin iso-isä, Andaras, oli surmannut Staalun ryöstäen hopeisen nappipollun, joka oli kimallellut Staalu-äijän lakinhuipussa.* Ja molemmat nämä merkilliset esineet ovat vieläkin nähtävinä Tromssan museossa.

* Tromssan museon esineluettelosta.

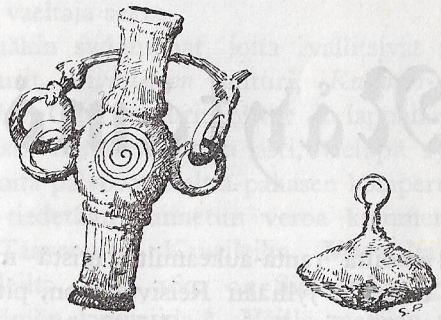

Staalun pilli ja nappi.
Tromssan museo

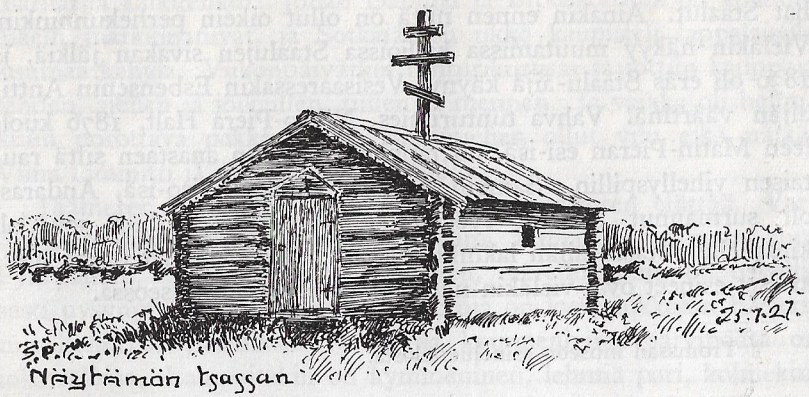

Näytämö

Samoilta ranta-aukeamilta, mistä merenkulku käy toisaalle jylhään Reisivuonoon, pitkä vetinen tie vetää toisaalle kauas *Näytämön* perukoille. Sivuten matalaa pientä *Kiviön* saarta, missä jo muinoisin lapinkansaa majaili, meritie ajaa kapeaa alastonta väylää suuren *Saalamon* saaren ja mannermaan väliä ohitse *Praashaminan, Horoslaakan, Ruossavuonon* ja *Kitsivuonon, Taviriunan, Nattikopan* ja *Nirvan*, ohitse *Onkamon, Riutta-Nikun* ja *Puikko-Jussin* sekä muiden siellä täällä majailevien lappalaisten ja suomalaisten rantaukkojen, ohitse *Ristivuononkin* suun päätyen *Uutuanvuonon* ja Näytämön jokisuun risteyksille, entisen *Uposen Kallen* laakean rantakentän laitaan. Ohjaa tänne toinenkin meritie. *Kälmön* ja *Kanin* porteilta avautuu *Utsavuonon* leveä, syvä väylä vieden Saalamon itäpuolitse sekä vanhalle *Akkulaniemelle* eli Utsavuonon kirkkokunnan pääpaikkaan, *Kirkkoniemeen*, että Ristivuonon kautta Näytämölle.

Aivan alastomien kallioiden vieriltä nämä meriväylät lähtevät, mutta jo Ristivuonon mailla ja Nattikopassa nousee pensasta ja risua tunturien eteläisillä alarinteillä. Kyölimäjoen varrella koivukäkkyrä nostaa varttaan, ja Näytämöjoen suumailla on jo pienten koivahaisten kasvinkenttiä. Sauvottaessa leveää, hiekkatievojen saartamaa ja hiekkasärkkien pirstomaa matalaa jokea ylös pari neljännestä kiukan mutkan alle, kivan kosken alle, joudutaan Näytämön sydämeen, kirkkorannalle, komealle koivurannalle ja rehevälle heinärannalle, jossa kesäpuu antaa varjoa ja pihlaja kantaa kukkaa, rentukka vilkuttaa alhaalta ojanreunasta, ja koivikosta katselee kurjenpolven sininen silmä. Nämä Näytämöjoen rehevät erämaarannat olivat vaeltajasuomalaisten valittuja maita, ja kaikkein mieluisimpia kosken korvallinen tuuhealehtoinen jokimutkan kenttä, jota kiersi ja kostutti rantajyrkänteiltä syöksyvä tunturipuro, erämaan vaeltaja sekin.

Mutta nämäkin sydänmaat, joita vallitsivat monet suuret ja alastomat tunturit, *Kiviniemen* tunturi, *Kuppari-*, *Jäkälä-*, *Kivi-*, *Kuoppa-* ja *Pahan-Ollin* tunturit, olivat jo lappalaisten itselleen pyhittämiä hamasta muinaisuudesta asti, vieläpä ryssän jumalia ja pyhiä Trihvonoita palvovan koltta-pahasen kotaperukoita. Jo 1500-luvun lopulla tiedetään kannetun veroa kymmeneltä Näytämön lappalaiselta, Taaveteilta, Kaurileilta, Matveilta, Thaugumeilta, Juaskeilta, Falleilta . . . ja 1601 on Simon Salingenin karttaan jo merkitty Näytämön lapinsiida.* Näillä metsien miehillä ei kyllä ollut omassa kotimaassaan pysyväistä asuinsijaa. Talven he elivät metsäjärvien rannoilla Inarin rajoilla ja Inarin puolellakin Pakanajoella, jossa sanotaan vieläkin näkyvän kolttain entisen talvikylän jätteitä, jopa tsassanin kehyshirsiä Kirkkojärven rannalla. Huhtikuussa metsänasukkaat laskeutuivat merelle turskanpyytöön ja sitten, kun tuli lohenaika, koltat rupesivat lohimiehiksi Näytämövuonolle sekä taas myöhemmin rujasivat ylös hökkeleihinsä Näytämöjoelle *Isonkönkään* eli *Kolttakönkään* alle syksypuolta viettämään, jokilohta pyytämään ja syömään. Täällä oli laajahko rantakenttä, kentällä turvekotien joukossa pieni harmaa *tsassan*, joka

* J. Qvigstad, Bosætningen j. n. e., s. 6. — O. A. Johansen, Finmarkens Politiske Historie.

sanotaan ensi kerran nostetun jo samoihin aikoihin kuin Patsjoenkin Kolttakönkään Trihvonan pikkuinen pyhäkkö eli v. 1565.* Vähän oli kurjilla porokarjaakin, ja porot saivat myöskin viettää kesänsä meren vilpoisilla rannoilla. Saalamon saari oli kolttaporojen vanha kesälaidun, johon kapean Virransalmen ylitse elukat uitettiin. Metsäläisten toimeentulo ei liene ollut kovin rapeata, koska Näytämön kolttasuku pysyi aina kovin vähälukuisena, vain muutaman perhekunnan kiertueena. Sanotaan kyllä *mustan rutonkin* päästäneen poloisia pois pitkiltä erämaan poluiltaan. Niinpä ei Näytämön kolttia 1831 ollut kuin kuusi kotakuntaa, ja 1845 oli heitä vain neljä kotaa eli 28 kaularistiä kantavaa sielua.**

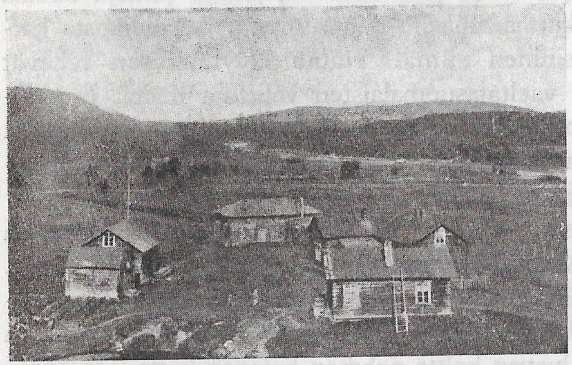

Kolttakansan kenttä Näytämöjoen rannalla. Etualalla Vartiaisen talo. Taustalla valkea Kolttaköngäs.

Näiden kolttapoloisten laajoille laitumille ilmestyi sitten lännen puolen lappalaisiakin, ja sitten saapui suomalainen osamies satakunta vuotta takaperin. Jo 1821 mainitaan erään kveeniukon asustaneen Näytämön tienoilla***, mutta itse kolttain kotakentän ja lohikönkään naapuruuteen paiskautui 1830—40 vaiheilla *Paul Kristian Ekdahl*, Sodankylän papin poika ja Inarin entinen nimismies, tehden turvemökkinsä joen pohjoistörmälle, miltei vastapäätä kolttakylää. Sanotaan Ekdahlin menettäneen vallesmannin virkansa, koska oli kymmenen vuotta keitellyt viinaa erämaassa Näytämöjoen latvoilla, ja siitä *Paulu* sai virkaheittona paeta vielä kauemmas tunturien taakse. Mutta könkään *kenttäläiset* eivät suinkaan katselleet kauniisti, kun outo lannanmies tuli heidän

* O. A. Johnsen, e. m. t.
** J. Qvigstad, Bosætningen, j. n. e., s. 14.
*** J. Qvigstad, e. m. t., s. 20.

rannoilleen möyrimään, ja vielä enemmän he ajattelivat korttoja, kun Paulu rysähdytti poikkipadon jokeen, koltille pyhitetyn pyytöpaikan alapuolelle. Näytämössä oli kyllä siihen aikaan lohta niinkuin vettäkin, mutta parhaan osan, kolttienkin osan, papinpoika pian pisteli pohjattomaan pussiinsa. Menipä muuan koltta, sukelsi ja repi rikki Paulun padon. Paulu pamahdutti pyssyllä. Mutta mustapintaiset erämaiden kiertäjät olivat pahansisuisia luontokappaleita. Kun ei muu auttanut, he panivat noitumalla. Mutta Pauluun, joka oli kolme kertaa lukenut Raamatun lävitse, lappalaisten noitumiset eivät pystyneet, vaan Paulun akkaan, joka oli heikompi, eikä ollut niin raamatunviisas, kirot tarttuivat, niin että verivaahto vain pursusi suusta, ja joutavaa väkeä liikkui ahdistellen eukkoa milloin navetan muurin taakse, milloin mihinkin. Raamattu kourissa Ekdahlin täytyi kohennella vaimoaan ja ajella pois kolttien kirjoja, ja saikin raamattumies hankituksi taloonsa rauhan. Sovinto tuli viimein kolttienkin kanssa. Paulu sai asumaluvan, nousipa vähitellen kenttäläisten päämieheksikin kilvoittelemaan muita lantalaistulijoita vastaan. Teki Ekdahl hyvän pirtin törmälleen, raivasi niittyä jokirantaan viidelle lehmälle ja hevoselle, kylvi ja sai hyvästi perunaakin. Muistellaanpa Paulu-ukon vanhana ruvenneen niin »houraamhan», että kirjoitteli kirjoja ja myöden perunoita painatti niitä Oulussa Barckin kirjapainossa. Ainakin yhden pienen ruotsinkielisen vihkosen, nimeltä »Morgonröd» on Mikkolan ukkokin aikoinaan nähnyt, ja se oli alkanut Jaakobin epistolan viidennellä luvulla sanoen: »Nyt hyvin te rikkaat, itkekäät ja ulvokaat teidän viheliäisyyttänne, joka teidän päällenne tuleva on. Teidän rikkautenne ovat mädänneet, teidän vaatteenne ovat koidellut . . .» Kun Oskari kuningas kävi Ruijassa, Paulu meni ja tarjosi hänellekin kirjaansa.

Kohta Ekdahlin jälkeen saapui Näytämön metsiin mies Sodankylän Luirojoelta, *Petteri Riesto*, ja pian tuli toinenkin Sodankylän ukko, *Mikkeli Orajärvi*. Neljänneksen päähän Paulun paikasta alaskäsin, jokimutkan rehevimmälle rannalle, *Hyljekosken* alapuolelle, Riesto rakensi mökkinsä, ja Mikkeli asettui naapuriksi turvehökkeliin. Tulivat pian samoille koskirannoille ojan alapuolelle *Salmen Aapo* ja *Eevan-Antti*, sekä ylemmäksi koskenkorvaan Sodankylän *Askan Jussa*, ja joen toiselle puolelle, niemitöyrään,

teki talon *Mikko Aska*, jonka eukkona oli Oulun Kreeta-Liisa. Mikko Askan niemitovereiksi kopsahduttivat kömmänänsä *Kyrön Jussa*, Ivalon ukko, sekä Sodankylän *Paavali Alatalo*, Kuotsa-Pasuksi paneteltu. Näin oli jo koko metsätokka kveenejä Näytämön koskirannalla, sellaisiakin jörriköitä kuin Riesto, suuri ruma äijä, joka elää rymisti 105 vuoden vanhaksi, sekä vaivaisen Sussu-

Mikko Mikkola, Näytämön isäntä, niityllään.

tyttärensä kanssa siivottomassa mökissä tuhraileva, ontuva ja laiskantöhkä Kuotsa-Pasu, ynnä Askan Jussa, vanhanpojan körri. Mutta Mikko Aska asui kuin herra, sillä hänen kotinsa oli parasta taloa koko kylässä, koska siinä oli kaksi tupaa ja porstua välissä. Akkakin oli toimellinen, ja navetassa seisoi viisi, kuusi lehmää. Ja Mikon talo oli kaikkien isojen herrojen, vallesmannien ja outavahtien käyntipaikka. Mutta sitten sattui seudulle Sodankylän Priita-Kaisa, ja Mikko joutui maaltaan pois tehden kömmänän ylijoelle Majavaniemeen, missä saattoi Priita-Kaisan kanssa asustella. Mutta kun ukko pian häädettiin pois Majavaniemestäkin, hän meni vielä ylemmäksi Pirriin, Suomen puolelle. Siellä taas Inarin vallesmanni kävi kimppuun, ja Mikko sai painua jälleen alaspäin asettuen turvekotaan Kippari-Mikon paikoille. Käväisipä ukko jo Trondhjemiakin katsomassa ja sitten taas tuli ja rysähdytti uuden turvemättään Majavaniemen metsään. Siellä korpia kiertävä kotamestari sitten sai möyriä vanhaksi vaariksi asti, kunnes köppelehti Kippari-Mikkoon kuolemaan.

Askan Mikon kierrellessä metsäkömmänöitä rakennellen ja raivaten uudispaikkoja tuli Näytämölle yhä uusia kveenejä. *Juha Enbuska*, Karsikon ukko, asettui 1850 seuduilla Paulu-äijän naapuritaloksi joen toiselle rannalle, ja 1863 tuli Sodankylän Petkulasta Marjavaaran *Mikko Mikkola* ostaen asuinpaikan Eevan-Antilta. Mikkolan Mikko oli niin toimekas ukko, että hankki vähitellen koko

jokimutkan haltuunsa kaupitellen kentän Rieston Petteriltäkin ja laittaen uhkaisen talon, viisin, kuusin lehmiäkin sekä hevosen. Joka talvi Mikko ajoi kauppamatkoilla Inarissa ja väliin Sodankylässä asti, kesät kalasteli, raivasi niittyjä ja penkoi perunamaita. Kaikki talon tarvekalutkin ukko itse valmisteli, lapinkengistä ja astioista sepäntöihin, veneisiin ja rakennuksiin asti. Harmaana, 80-ikäisenä äijänä Mikko kuoli 1910. Aikaisin asettui joen alajuoksulle, Väylänmukkaan, Sodankylän *Keihta-Jaako* Priita-Kaisansa kanssa, joka oli Kemijärven Oinaita. Sallan mies, *Herman Kantola*, Kaisa-Liisoineen teki turvekammin toiselle puolelle jokea, ja samoille maille sai turvetuvan toinenkin Sallan ukko, *Kota-Olli*, Priita-Marioineen. Kanto-äijä oli kauhean iso mies, mutta vähän kössä, teki työtä kuin mieletön, ruokki lehmiä ja hevosta, viljeli perunoita paljon ja söi vahvasti *pottusmoukkua*. Yksi oli tytär Kantolan kammissa ja yksi vain poikakin, merensoutaja. Mutta tytär kuoli, Petti-poika hukkui kalastusretkellä, ja kun Hermanni ja Kaisa-Liisa vietiin Näytämön kirkonturpeen alle, jäi jokivarren turvemaja autioksi. Näytämön suupuolella, matalalla rantalaakealla, majaili 1850 vaiheilla saapunut *Keksin Salkko*, joka oli rikas mies ja ajeli vain vieraana Uutuassa Ierijärven talossa, toisessa rikkaassa. Mutta kun Keksi 1865 paikoissa lähti Amerikkaan, tuli taloa asumaan Sodankylän *Kersilön Matti*. Eikä ollut Kersilön ukkokaan tavallinen ranta-Matti. Hän repäisi hyvän talon, isot perunapellot ja heinäiset niityt. Hevonen kolkutteli tallissa, kuusi lypsävää seisoi emännän, Karkon Markreetan, navetassa, ja rannassa ryöhäsi pieni sauna. Olipa tapahtunut, niinkuin Luiron Karkon Kalle-äijä, emännän isä, joka oli kolme kertaa lukenut Raamatun kannesta kanteen, oli useasti sanonut:

Mikko Mikkolan emäntä, Ierijärven sukua.

— En ole nähnyt vanhurskasta hyljätyksi, enkä hänen lastensa kerjäävän leipää.

Leipää riitti talosta nokko muillekin. Hyvin saattoi Kersilö ottaa vastaan ja evästää matkalle sadat suomalaiset, jotka joka kesä tämän kautta palasivat Jäämeren kalarannoilta. Mutta oli Näytämön Kersilö vielä muutakin. Matti-äijä oli suurta sukua. Hänen isänsä oli kuulu Kersilön tietäjä, *Juha Kersilö*, ja tämän isä taas oli ollut mainio sotaurho, *Juhana Kersilö*, joka Koljonsillalla oli tapellut ryssien kanssa seivästäen pistimellä neljäkymmentä partaniekkaa yhteen kyytiin. Mutta kun pahansisuinen sotamies oli vielä rauhan tultua nutistanut pari ryssää, joutui hän karkulaisena laukkomaan Lapinkorpea päätyen Sodankylän erämaihin. Kaikenlaisia isoja töitä Kersilön tietäjä oli tehnyt, ja Näytämön jokirannan Mattikin oli sellainen mies, että jos vain hänelle jotakin pahaa tehtiin, niin heti ukon veret liikahtivat. Olipa joku hyväkäs korjannut metsästä Kersilön keräämät jäkälät, ja siitä äijä heti äkäisenä manannut:

Kersilön talo Näytämöjoen suulla.

— Ei ammu tulevana vuonna ne lehmät, jotka ne jäkälät on syönhet.

Näinpä kävikin. Talven kuluessa paloi eräästä jokivarren talosta navetta, ja lehmät tukehtuivat savuun.

Talon Markreeta-muori taas saattoi seisauttaa veren lukemalla kovat sanat:

»Et sie silloin suuri ollut,
kun sie maitona makasit
nuoren neitosen nisissä».

Valkean vihatkin muori ajoi pois sanan voimalla, loitsien:

»Musta mies merestä nousi,
jäinen hattu hartioilla,
jäinen kauha kainalossa,
jolla tulta turmeli,
valkiaista varjeli».

Jo aikaisin joen yläjuoksukin sai oikeat asujaimensa. Ison Iin mies *Lapa-ahon Mikko* astuskeli 1860-luvulla yläpuolelle kosken ja Kolttakönkäänkin rymähdyttäen metsäpirtin ja saaden Näytämön raivaajiksi neljä poikaa. Vielä ylemmäksi joen pohjoisrannalle, korkean törmän alle, pystytti olinsijansa Sodankylän *Simunan Olli, Aikio*, joka oli Kersilön tietäjän vävymies, Priita-Marian aviomies, Peura-Mooseksen velimies ja Halosen Jaakon appiukko. Hyvän paikan Olli käsitti, vetisen heinärannan, jossa perillisille, kolmelle vanhallepojalle, oli nokko kotikenttää. Simpan Ollin ruokkopoikana ja kasakkana *Aaprami-Hermanni Kaarrekoskikin*, Sodankylästä hänkin, joutui Näytämön raataajaksi. Jokimutkan niemelle, vastapäätä Mikkolaa, iso Aapram-Hermanni Oinaan Maria-Matiltansa kanssa asettui ostaen Alatalon Kuotsa-Pasulta saman kömmänän, jossa oli jonkin aikaa kemiläinen *Pelto-Kallekin*, Laatin-Korkoksi nimitelty, asua tuhraillut. Kaarrekosken naapuriksi, Kyrön Jussan taloon, tuli 1870 seuduissa *Aatolhvi Arvola*, oikea toimenmies, raamatun lukija sekä työnraataja. Mutta kova oli Arvolan muorikin, Rautio Eeva Kolarin Vaattojärveltä. Nuorena oli Eeva käynyt niinkuin miehet merta soutamassa ja sitten Näytämöön tultuaan tehnyt työtä kuin houkka, ajaen ja hakaten puitakin. Kaivoi eukko joen pohjasta koirasaven alta puhtaan saven, sotki jaloin sen hiekan kanssa ja valoi sadat tiilet, joista sitten tehdä rötisti pirttiinsä ison leivinuunin ja kamariinkin lämmittävän muurin. Mutta ikkunaverhoja muori ei suvainnut. Kun miniä tuli ja ripusteli niitä kamariinsa, muori motkotti:

Lapa-ahon Petteri emäntineen. Näytämö.

— Tuos' on mella tuolla puolen, ja tuos' on mella tuolla puolen . . . Siin' on nokko sulle akkunaroukoja!

Lähti kerran Kemijärveltä *Rautio Matti-Aaprami* Jäämerelle kohdaten siellä Oinaan Anna-Kreetan, joka jo yhdeksänvuotiaana

oli vanhempiensa matkassa kulkeutunut Ruijaan. Matti-Aapramı ja Anna-Kreeta löysivät aluksi mieluisimman työmaan Saalamon saarelta, jonka rannoilla siihen aikaan asusti neljä, viisi suomalaista: *Puikon Jussa* Kemin mailta, *Niila Vittaniemi* ja *Koppana-Jussa* Tervolasta, *Kärpän Heikki* Sallasta ja *Olli Oinas* Kemijärveltä. Saalamon etelärannan vanhalle lapinkentälle Rautio teki niin hyvän talon, että saattoi ruokkia kuusi lehmää. Kauniilta kotikentältään Rautio kumminkin aikoi lähteä Amerikkaan, mutta joutuikin 1870-luvun lopulla Näytämöjoelle Paulun paikan isännäksi. Ekdahläijä oli jo edesmennyt, mutta Paulun leski, Ekdahlin entisen renkimiehen sisar, Maria Tepsell Sodankylästä, siinä asua tuhraili hoitaen lehmäänsä. Raution elatusmuorina Paulun eukko köpötteli vielä viisi, kuusi vuotta ollen niin siivo muori, että eikö tuo liene hänessä ollut omaa vanhurskautta.

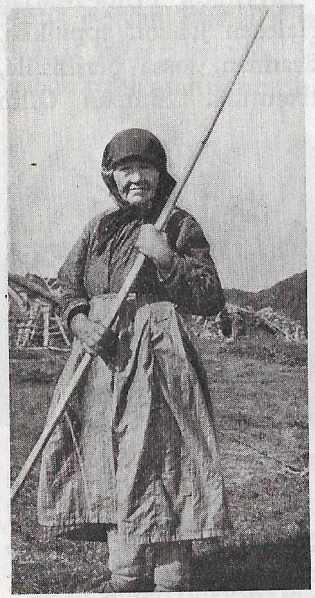

Arvolan Eeva-muori. Näytämö.

Näihin aikoihin tuli Iisalmen mies *Aaron Vartiainen* Näytämöön ottaen Matti Kersilön Elsan emännäkseen ja tehden talon joen pohjoispuolelle kolttakylän laitaan, ja Vartiaisen alapuoliseksi naapuriksi, korkealle törmälle kohotti pirttinsä Haukiputaan *Jaako Halonen*, Puuperän Annan poika, naittuen Simunan Ollin Juusehviinan kanssa. Kemijärven *Petteri Kostamo*, Sompion Elsan mies, teki pikku mökin Paulun yläpuolelle, Isonkönkään vierille, ja 1880-luvun alkupuolella eksyi joen yläjuoksulle pari Vienan ukkoakin, Korpijärven *Aleksanteri Korhonen* ja *Iivana Grigorjew*. Täällä vienalaiset raatoivat kuin kotikylilläänkin raivaten niittyjä ja perunapeltoa. Saivatpa sitten nämä kaukaiset rannat kuulla vanhoja kalevalaisia virsiäkin, kun ukot joskus iltapuhteella sattuivat vanhaan Korpijärven tunnelmaan toivotellen:

»Kun olis rannat rahasina,
pikku kivet penninkeinä,
niin alammepa laulamahan
hyvän toiseni keralla.
Panemma käet kätehen,
sormet sormien lomahan . . .»

Mutta Näytämön pimeät tunturirannat eivät kyllä olleet korpijärveläisen Tapion mielimaita, eivät matalat ahtaat turvekattotupaset Karjalan suuria laulupirttejä, eivätkä karkeat merensoutajat virren ymmärtäväistä kuulijakuntaa. Siksipä laulajien sanat saivat pian oman sävynsä:

»Ei ole syötetty, ei ole juotettu,
ei ole toitsi toivotettu».

Eivät Näytämön raatajat kaivanneet Vienan virttä. Heille oli nokko virttä, kun tehdä kitkuttivat työtä pysyäkseen sulina ja täysivatsaisina. *Pätsin Heikkikin*, Kuusamon Kirintöniemen äijä, joka möykkäili Kaarrekosken naapurina, raahasi vain mäntyä Suomen puolelta asti ja rakenteli veneitä sekä joutessaan tarpoi jänkiä appaen ja kooten hilloja. Ja vanha *Vaaran Salmo*, vaikka olikin suomalaisia Turtolan kirkon läänistä sekä Freetrikki-kraatarin velimies, ei tehnyt muuta kuin lyödä möykkäsi korkealle jokitörmälleen turveköppänöitä toisensa jälkeen sekä rötisteli villijängille neljänneksittäin risuaitoja muka karjanlaitumia aitoen, sitten taas ruvetakseen niitä loppuikänsä polttamaan pounumökissään. Vanhat Riestotkin olivat niin ahneita, että riehkaisivat toisinaan yökaudetkin, ja nykyisetkin Riestot ovat yhtä kovia röykkääjiä kooten tavaraa sekä rahaa pankkoon. Petterikin, vanhapoika, jo aamuviideltä, kun oikeat ihmiset vielä nukkuvat herran rauhassa, piippu suussa ja kintaat vyön alla astuskelee jokirannalle niityn raivaukseen menossa. Onpa mies vielä niin raatamiseen hullaantunut, että syö vain maavoita sekä juo »flöittiä» ja oluttakin jaksaakseen oikein kovasti puskea.

Työtä Näytämö kansaltaan vaatikin eikä ruvennut sitä vain virsillä ruokkimaan taikka muuten mukavasti elättämään. Ja työtä näytämöläiset tekivätkin. Saattoi kyllä joku Näytämön rantamies kaupunkimatkallaan, juopottelun syntiin ja muihin rähjäyk-

siin langeten, ansaita pariviikkoisen asunnon ja elatuksen Vesisaaren aarastissa, ja sitten käyttää tätä asiaa vielä suuremmaksi hyödykseen. Aarastilappuineen kehveli asteli köyhäin hoitomiehen Uposen puheille näyttäen paperia, jossa sanottiin, että mies on saanut »2 uker fängelse», sekä lukien ja selittäen:

— Täsä seisoo niin, että pittää antaa kaksi säkkiä jauhoja . . .

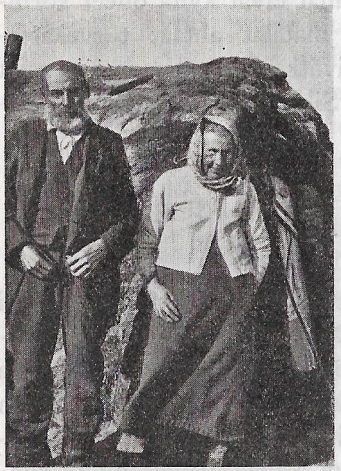

Vaaran Salmo emäntineen turvekamminsa luona. Emäntä Rieston sukua.

Ja näkkyy siinä vielä olevan hänkselikki, mutta enpähän niistä nyt tällä kertaa perusta . . .

Ja Upos-rukka, joka ei osannut kylliksi valtakunnan kieltä, kohteli miestä kahdella ryssän säkillä, ja aarastilainen lähti vain lapionauruja lasketellen elämään ansiostaan.

Mutta *Liisa Lodde*, 70-vuotias leskirukka, jonka torniolaiset vanhemmat, Iisakki Mukka ja Anna-Stiina Aaroniisko, jo pikkuisena hylkäsivät Reisivuonon lappalaiselle Anund Raudnalle ruokkotyttäreksi, on kyllä koko pitkän ikänsä saanut raataa. Lapinmiehen Sammel Lodden eukkona hän on Näytämön suulla talopahasessa asunut ja ollut aikoinaan hyvinkin kylläinen. Mutta sitten on kuolema korjannut kaikki parempaan talteen, lopuksi rakennuksetkin sortanut raunioiksi, asunnon painanut lääpälleen, niin että muori nyt ypö yksin kuuhkii huuhkaimenpesässään äänetönnä kuin yölintu autiossa palomaassa.

Nämä ovat Näytämön jokivarren vanhat eläjät. Mutta Näytämön lähirannoilla tavataan enemmänkin suomensukua, kun lähdetään mutkia kiertämään. Uutuanvuonokin on vetänyt perukkaansa kymmenkunta kveenisavua, niinkuin Turtolasta hyvin toimeen tulevat *Pekka Pekanpoika Ierijärven* perilliset, Alkkulan *Anttilan* kolmannen polven eläjät sekä *Marjavaaran* jälkeläiset. Lapinkansan joukossa täälläkin kveeni asuu, naapurina varakasta *Smukkaa*, *Kai*-veljeksiä ja *Jousep Härkäpää*. Utsavuonon

rannoille taas ovat kotiutuneet *Aaprami Ranta*, *Pekka Kyrö* ja *Rytiniemen* leski, Pitkässävuonossa asuvat *Liisa Kurtti*, *Apiel Ranta*, *Ville Rauhala*, ja rikas mies *Kalliaisen Erkki*, hevosen, kahdeksan lehmän ja 300 poron isäntä. Kaukaiseen Rautavuonoonkin on etsinyt tiensä *Aukusti Trasti*, *Alpertti Kangas* ja *Haikaran Jussa*.*

Mutta Näytämön alkukansa, koltansuku, on vuosisadat pysynyt vain samana vaipuvana jäännöksenä entisten aikojen isommasta metsätokasta. Vaikka satoja vuosia on kuohuvan könkään alaista rantakenttää asuttu ja vuosi vuodelta siihen aina palattu, niin viiteen pikku pirttiin aivan hyvin sopii nykyinen *kenttäläisten* suku, vieläpä yhden isäntänä istuu vävyksi tullut Vartiaisen Topias. Ylimpänä vaaran vierillä on *Boriksen* pikku talo, jossa asustaa ukko, akka ja tytär, sitten on pahainen mökki, missä elää *Mikitän* leski viisine perillisineen, ja sen vieressä *Saavan Oskin*, vanhanpojan, tupatönö, missä Vartiaisen Topiaskin isännöi naituaan Oskin sisaren. Neljännessä mökissä, *Nikolain* talossa, elää Eulalialeski neljän aikuisen ihmisen äitinä, mutta viidennessä, nelinurkkaisessa pöksässä, yökköttelee yksinään *Onterin* leski, Katariina Lietov, vanha kolttamuori. Tämä on koko kenttäläisten kansa, kuusi-, seitsemäntoista sielua. Mutta hyvä heinämaa puroineen ja vesilammikkoineen on ympärillä tuottaen rehua kenttäkansan yhdeksälle lehmälle, viidelle lampaalle, nuorukaiselle ja vasikalle. Tämä karjanruokaa kasvattava rantatasanko on pienen kyläkansan suuri kalmismaa, jossa sadat edesmenneet heimolaiset lepäävät. Sanotaan koltien hautoja olevan koko kyläsiljo täynnä, niin että maan alla asuu monin verroin enemmän kansaa kuin häärii sen yläisellä puolella. Onterin talonkin sanotaan olevan ihan hautanurmella. Monta

Katariina Lietov, Näytämön vanha kolttamuori.

* 1920 oli Näytämössä ja Uutuanvuonolla suomalaisia 151, koko Etelä-Varengissa 1034. A. B. Wessel, e. m. t., s. 310.

kertaa etelän oppineet herrat ovat käyneet kaivamassa kylän hautoja nostaen nurmesta, mustasta turpeesta, kokonaisia luurankoja. Neljästä kruunusta haudalta koltat ovat myyskennelleet esivanhempiansa ja edesmennyttä sukuansa. Oslon tohtorikin oli kerran herättänyt mannusta 30—40 kolttavainajaa, joista muutamat olivat levänneet arkussakin, ja vienyt heidät matkassaan etelään.

Rantakentällä nurmikolla kyhjöttää pieni harmaa, ristiotsainen

Näytämöjoen kolttaköngäs.

tsassan, kylän ikivanha pyhä temppeli, johon entisaikaan Petsamon tai Kuollan mustakauhtanainen, pitkätukkainen pappi kerran vuodessa tuli kansan puolesta molimaan. Pienen pyhäkön peräseinän koreat kuvat, pyhät Pohorotsat ja Trihvonat sekä palavat tuohukset olivat kyllä ihmeellisiä ja koreita ibmeleitä ja papin joikaukset merkillisiä. Hartaana pieni ristikaulainen metsänväki silloin seisoi, risti silmiään ja kumarteli sekä kantoi jumalille uhriakin; ja saattoi kansa käydä tsassanissa palvomassa, vaikkei ollut pappiakaan. Mutta sittenkään kenttäläisten suvulla ei ollut menestystä. Miehiä usein hukkui merensoudussa, eikä lapsia annettu kentän emännille, niinkuin kyllä suotiin kymmenluvuin kveenikansalle, joka sopulien lailla tulvasi yli tunturien ja jänkien vallaten kenttäläisten vanhat erämaat ja kalavedet — Isonkönkäänkin lohennousuineen.

Isonkönkään vierillä olikin kolttaparkojen ikivanha lohipurnu, ja *käpälä* oli heidän aivan omalaatuinen pyytöneuvonsa, jolla he kävivät kalapurnuaan kokemassa. Käpälä oli 60 silmää syvä, 120 pitkä nuotta, kukin silmä 12 cm. Nuotan yläpaulan pituus oli kolme syltä, mutta alapaula oli vähän pitempi, niin että pyydys kuroutui pussille, tavallisesti sen verran, että se seisovan miehen päähän asetettuna joka puolelta ulottui lattiaan. Yläpaulassa oli kolme kohoa, alapaulassa taas roikkui nyrkkikiviä melkein kylki kyljessä. Nuotan toisessa päässä, *rantasiulassa*, oli toista syltä pitkä nuora, jonka toinen pää oli kiinnitetty ylä-, toinen alapaulaan, ja nuotan *väyläsiulassa* oli samalla tavoin yli kymmensylinen rihma.

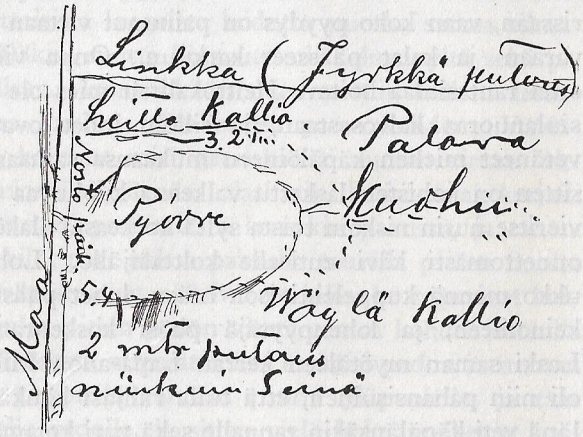

Mikko Mikkolan piirros Kolttakönkään käpälänheitosta. N:ot 1—5 merkitsevät pyytömiehiä.

Isonkönkään ylimmäisen *linkan* alla on sileä kallio, ja sen alapuolella musta *kostepyörre*, johon lohet yrittäessään ylös könkäästä pysähtyvät levähtämään ja keinottelevatkin matalan veden aikana könkään päälle sekä nousevat pystyä jokea kauas aina Suomen puolelle Opukkajärveen asti. Tästä pyörteestä koltta kävi lohikalansa käpälällä ammentamassa, ja viisi miestä siinä toimessa tarvittiin. Kolme heittomiestä asteli käpälöineen kosteen yläpuolelle, väylään antavalle *Heittokalliolle*, josta he, kooten nuotan kouriinsa, lennättivät sen niin kauas kuin jaksoivat, aina palaviin kuohuihin asti. Rannalle jäänyt miespari taas, hoidellen väyläsiulan nuoria, hellitti rihmojaan, niin että käpälä saattoi lennähtää kolmen miehen väkiheiton mitalta. Sitten kaikki heti alkoivat kiireesti kiskoa käpälää rantaan käsin. Heittomiehet kipaisivat kal-

liolta nostopaikkaa kohti, ja rantamiehet kinnasivat köysistä toisen rantalaisen sorkkiessa valkealla nilakoivusaikaralla vettä, ettei kala syöksyisi nuotasta ulos. Tavattomasti entiset koltat saivat käpälällään lohikalaa. Joskus metelöitsi pyydyksessä yht'aikaa kolme, neljäkinkymmentä isoa ja pientä kalaa, ja saman vuorokauden nimiin saattoivat pyytömiehet käpälöidä kolmekinsataa kappaletta. On joskus käpälä sattunut kouraisemaan niin suuren lohiannoksen, etteivät rantasiulan miehet ole jaksaneetkaan pidättää nuottaa kourissaan, vaan koko pyydys on painunut virtaan väyläsiulan nuorien varaan ja kalat päässeet karkuun. Onpa vielä käynyt niinkin, ettei rantasiulaa hoitava Heittokallion mies ole ennättänyt irroittaa siulanuoraa kalvosestaan, ja silloin lohet ovat suurella tohinalla vetäneet miehen käpälöineen mukaansa samaan temmellykseen, ja sitten on kohisten laskettu valkeana kuohuvaa mäkeä *Väyläkallion* vieritse nurin niskoin toista syltä korkeasta alakönkäästä alas. Näin onnettomasti kävi entiselle kolttaäijälle. Lohineen, käpälöineen ukko mennä kuppelehti ison mäen, lohet pääsivät nuotasta omille keinoilleen, ja lohenpyytäjä pääsi koskenrantaan nurmen alle. Laski saman myötäleen kerran Lapa-ahon Mikkokin, mutta ukko oli niin pahansisuinen, että tulla rähjäsi könkään alta maalle, vieläpä veti käpälänsäkin rannalle sekä pari kojamaa käpälässä.

Mutta kun Peräpohjan miehet saivat mökinsijan Näytämöjoen rannoilla, he pian työntyivät osamiehiksi pienien koltta-pahasten suurelle lohipurnulle ruveten sitä koko joukolla käpälöimään. Noin viisikymmentä vuotta takaperin muistellaan jokivarrella asustaneen parikymmentä suomalaista savunpitäjää, mutta vain vanhimmilla oli oikeus lohikalaan. Kaksitoista rantalaista, pienet kenttäläisetkin mukaan luettuina, oli silloin käpälän osamiehinä. Kolttia kykeni pyytöön vain kolme: *Iivan Ontrevits*, *Saava Romanovits* ja *Ontrei Jakovits*, mutta lantalaisia oli yhdeksän: *Ekdahl*, *Mikkeli Orajärvi*, *Juha Enbuska*, *Jussa Kyrö*, *Askan Mikko*, *Alatalon Paavali* ja *Riesto n Petteri* sekä *Mikko Mikkola* kahdella osalla. Myöhään tulleille Lannanmaan miehille ei myönnetty osaa Isonkönkään pyytöön, he saivat vain katsoa syrjästä ja kateellisina manailla. Mutta sitten osattomat rantamiehet rytkähdyttivät jokeen poikkipadon ja rupesivat ihan könkään alta, käpälämiesten nenän alta, vetämään kalaa *kulthella*, jota pyytötapaa jo Ekdahlkin aikoinaan oli harjoittanut. Tämä

taas kävi käpälöitsijäin sydämyksiin, niin että tuli kova riita. Houvikin tuli, piti ankaraa tinkaa ja ratkaisi asian niin, että kaikilla, joilla on jokirannalla mitattu maa, on myös oikeus joen kalaan. Näin Näytämö rupesi ja osallistui myöskin kullepyytäjäksi.

Vahva *pato* rakennettiin nivan niskaan Paulun paikan alapuolelle, *Patotörmän* kohdalle. Kaksi kolmannesta koko väylästä pantiin tukkoon vastavirtaan kaartuvalla risuaitauksella, joka oli noin 60 vaajan varassa. *Kulteena*, pyydyksenä, jolla lohta saarrettiin, oli taas vahva kaksinkertaisista langoista kudottu nuotta, samaa silmäsuuruutta kuin käpäläkin, mutta liinavuus oli kolme syltä sekä pituus 40 syltä paulalleen. Isonkönkään alta ruvettiin kulletta laskemaan alavirtaan aina Paulun talon ohitse patoa kohden. Väylään vene kaksine, kolmine miehineen karisti nuotan virtaan sitten hoidellen ja sauvoen väyläsiulaa alaskäsin, keskikohtaa korjaili pari, kolme *puuttopaattia*, pari miestä kussakin paatissa, ja rantaa myöten astella hankkiloi pari ukkoa paksulla touvilla pitäen huolta rantasiulasta. Kun väylämiehet pääsivät padolle, he rupesivat kuljettamaan kulteen siulaa pitkin padon viertä rantaa kohden samalla sorkkien seipäällä ahkerasti, etteivät lohet karkaisi padon ja nuotan raosta ulos. Saalis kiskottiin rantaan padon yläpuolelle, ja taas sauvottiin ylös uudelle vedolle, ja sitten vielä kolmannellekin koetukselle. Kolme kertaa iltakaudessa aina tavattiin heittää ja vetää. Sitten seurasi saaliin jakaminen, joka toimitettiin rantatörmällä Paulu-ukon maalla, ja maksettiin siitä Paululle laikkoa vieko kesältä heti ensi saaliista päältä jaon. Neljäkolmatta osamiestä oli entiseen aikaan kulteen kimpussa, ja neljäänkolmatta osaan joka illan saalis jaettiin ja asetettiin jakokentälle arvottavaksi. Joku syrjäisistä meni *mettään*, ja sillä aikaa itse kukin valitsi hierualta *arpakivensä*, katsoen sen niin tarkoin, että tunsi vastakin sekä pani yhteiseen kivikasaan. Parkaistiinpa sitten: »Tule nyt, mettämies!» Metsämies tuli ja jakoi arpakivet kalaosien vierille, kiven kuhunkin. Ja kiven omistaja peri osuutensa, jonka sitten sai syödä tai myödä. Oli entiseenkin aikaan aina joku kalanostajakin mailla. Mikkolan äijäkin osti maksaen 40 äyriä kilosta, ja ryssät soutivat roinikoillaan rantaan kalakauppoja tekemään. Mutta vanhaan aikaan, kun koko joki vielä oli aivan autiona, ja puutkin riippuivat ihan veden ylitse pimittäen väylän, koltat olivat hyökänneet joelle tulevien

ryssien kimppuun ja tappaneet yhden paholaisen niillä main, missä nyt on *Ryssänkivi*.

Kulteenveto ja kalanjako oli ennen koko Näytämöjoelle mieluisa yhteinen kesäillan vietto. Patotörmälle sauvoi ja souti sekä asteli ja laukkasi niin moni kuin vain ennätti. Iltakuudelta alettiin kulletta kuljettaa, ja niihin aikoihin jo rupesi kansaakin kulkeutumaan pyytörannalle. Jos kulle veti hyvästi vedenviljaa, oli kaikkien mieli iloinen. Sillä heti pantiin iso kattila tulelle ja punaista kalaa kattila täyteen. Siitä sai lohenpyytäjä osansa, ja sai siitä sivullinenkin maistaa. Oli kentällä koko markkinat, miehiä ja naisia siinä hääri, ja joukko lapsiakin oli telmämässä. Pyytömiesten puskiessa joella kulteen ja kalan kimpussa joutilas rantakansa kulutti aikaansa muuten. Miehet rupesivat painia rytistämäänkin ja taas toisin vuoroin nostelemaan ja kantamaan väkikiveä. Kersilön Jussakin, Matti-äijän veli, kantoi hierualta törmälle niin suuren kivimöhkäleen, ettei kukaan pystynyt häntä voittamaan.

Hyvä olikin ennen iloita ja painiskella, kanniskella tavattomia väkikiviäkin ja keittää ryöhyttää Patotörmällä täysinäisiä lohikattiloita, jotka tuottivat miehille väkeä. Näytämö antoi kalaa yltäkyllin. Oli kerrankin saatu saman illan saaliina kolmella heitolla viisisataa lohta. Mikkolan nykyinen Mikko-äijä on omin silmin nähnyt, kun sellainen komea kalanpaljous kirjavana kelletteli Patotörmällä.

Mutta nyt on Näytämön suuri ylenpalttisuus jo aikoja loppunut. Nykyinen saalis ei ole enää kuin *tihunti* entiseen verraten. Ja osamiehiä on silti neljättäkymmentä.

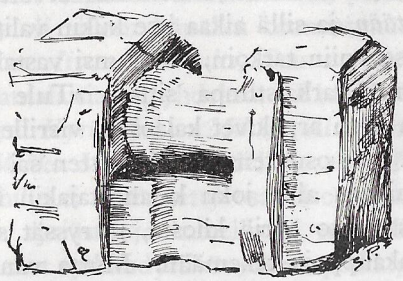

Walpeini. Jukgausrulla. Wesigaari

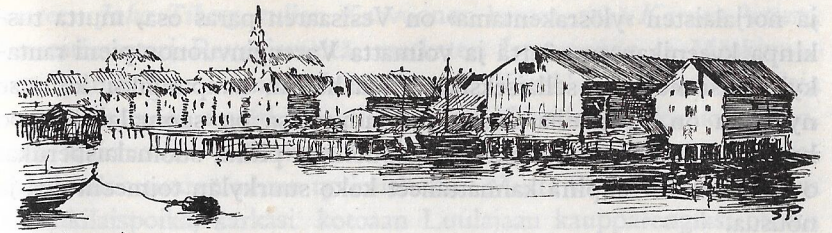

Wesisaaren satamasta.

Wesisaari

Kaikkein mainittavin Ruijanrannan nimistä on *Vesisaari*. Tämän tuntee ja tietää koko Lappi ja Peräpohja sekä suuri osa muutakin Suomea. Vaikka suomalainen on kolunnut kaikki Ruijan kalarannat, aapameret ja vuononpohjat sekä pystyttänyt asumasijansa itään ja länteen, Näytämöön, Reisivuonoon ja Vuoreijaan, Raisinvankkaan ja Jyykeän rannoille ja kaikkialle, on vanha Vesisaari lopuksi pitänyt parhaan puolensa.

Tämä Varenginvuonon pohjoisrannan pieni ja vaatimaton kaupunki on Ruijan lähin merellinen suurkylä ja Peräpohjan parhaan tien pohjissa. Niinpä se onkin kveenikansan Jäämeren polkujen loppupäänä, jopa suomalainen on kaikkein suurimmalla voimalla ja väenpaljoudella nostanut täällä valtaansa rientäen tänne Ruijansuulle aina Auran rannoilta asti. Tunturien takaisen, tunturien ja tundrojen äärisen merikylän laajalle rantalakealle on kulkemaan luotu suomenukko toisensa perästä jutanut, rakentanut pesänsä tahi taas etsinyt kotikenttänsä lähirannoilta.

Norjalaisen nostama lienee kyllä kaupungin ensimmäinen talo,

ja norjalaisten »ylösrakentama» on Vesisaaren paras osa, mutta tuskinpa kveenikansan väettä ja voimatta Varenginvuonon pieni rantakylä olisi noussut sellaiseksikaan maaherran kaupungiksi kuin se nykyään on. Parituhantisessa asujaimistossa on suomalaisilla 900 hengen osuus, ja kaupungin kahtapuoliset, pitkät suomalaisperukat ovat väkevinä siipinä kannattaneet koko suurkylän toimeentuloa ja nousua.

Jo kaukaisina aikoina ensimmäinen kveenimies otti sijansa Vesisaareen. V. 1702 mainitaan erään *Martti*-ukon siellä palvelleen porvaria, 1740 oli pahaisessa Jäämeren kauppakylässä kolme suomalaista, 1700-luvun lopulta on kirjoissa *Johannes Russfeltin*, kainuunmiehen, nimi, ja 1812 muuan matkailija, Vargas Bedemar, kertoo olleensa Vesisaaressa kveenien häissäkin. Vähälukuinen oli kyllä kylän muukin kansa. Vaikka jo 1520 mainitaan jonkun norjalaisen asettuneen Varenginvuonon pienelle rantasaarelle ja 1567 sanotaan siinä asustaneen seitsemän veronmaksajaa sekä saman sataluvun lopulla 35 savunpitäjää, jopa 1625 muistellaan jo kirkonkin olleen saaren kentällä, ei kuitenkaan kolmesataa vuotta yritettyä, 1825, oltu saatu saarikansaa kokoon enempää kuin 240 henkeä. Ja nekin olivat jo aikoja sitten muuttaneet kapean salmen ylitse mantereelle asumaan.*

Ei ollut kyllä Vesisaaren vanha pitkäkäs saarikenttäkään pienelle kansalle ahdas, mutta salmen toisella puolella, hieruan takana, oli tasamaata neljänneksittäin, ennenkuin tarvitsi ruveta tunturia kiikkumaan. Siinä oli nokko sijaa tulevalle suomalaisellekin.

Suomalaisia tänne tulikin, koska heidän aikansa joutui, jopa joskus aivan tulvimalla. Stockfleth, joka oli Vesisaaren kirkkoherrana 1825—28, kyllä mainitsee aikanaan kaupungissa olleen ainoastaan pari kveeniä, mutta kohta oli siellä montakin kveeniparia. Sillä jo näihin aikoihin suomalaisten suuri tuleminen alkoi. *Namman Hanssi* saapui Rovaniemeltä, ja kohta paineli perässä toinen rovaniemeläinen, *Vaaran Mikko, Pasuksi* nimitetty, asettuen kylään 1833, sekä taas muutamia vuosia myöhemmin *Paavali Vaara*, Pasun veli, ruveten kaupungin kyytimieheksi.** Samoihin aikoihin asteli Vesi-

* J. Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 22, 36, 38. — J. Beronka, Vesisaaren historia (käsikirjoitus).

** J. Beronka, e. m. t.

saareen *Juha Tiberg*, tullen Kaavuonon kautta, sekä *Karvon Petteri*, kraatarimestari Rovaniemeltä, matkaten Isonvuonon ja Mäskivuonon perukoitse. Vanha *Juhan-Petteri Viinikka* oli samanaikaisia esiäijiä, samoin myöskin entinen *Antti Meethi*, Alatornion ukko, joka Kaavuonon ja Hammerfestin kautta kiertäen päätyi Vesisaareen tullen suuren suvun tyvimieheksi. Mutta *Taneli Kitti*, Ruotsin karunkilaispoika, karkasi kotoaan Luulajaan kaupparengiksi ottaen nimekseen *Daniel Sundelin*, sitten lähtien taas tarpomaan, mennen Tromssan kautta Kaavuonoon ja sieltä viimein Taanaan, hiihtäen 1838 vaiheilla huhtikuun hankia Tenolta Vesisaareen.

Taneli Sundelin emäntineen. Emäntä Anna-Sohvia Kaarakka.

Mutta vasta 1850—60-luvuilla alkaa suuri suomalaisvaellus sekä Vesisaaren joukkovaltaus. Silloin saapui kylän rantaan kveeniä, sekä miestä että naista, sekä perheellistä joukkoa että yksinäistä vaeltajaa kymmenluvuin, jopa joskus sataisinkin, merkitytäen nimensä Vesisaaren papin papereihin. Niinpä esim. 1865 kaupungin kirkkoherra sai kirjoittaa asukasluetteloonsa 171 uutta suomalaista tulokasta, jopa seuraavana vuonna taas 205 sekä vuotta myöhemmin 91 ja taas vuoden kuluttua 90. Peräpohjan väkeä tulokkaat melkein järjestään olivat, Pohjois-Ruotsinkin suomalaismetsistä lähteneitä, mutta harvat olivat Oulua etelämpää. Niinpä vasta mainittuina kymmenlukuina, aina 1875 saakka, Vesisaaren suurimpina suomalaisvuosina, tuli kaupunkiin Tornion laaksolaisia, Torniosta 28 henkeä, Alatorniolta 22, Karungista 21 sekä Ylitorniolta, Turtolasta ja Kolarista yhteensä 57. Kemistä tuli 36 henkeä, Tervolasta 35 ja Rovaniemeltä 32 sekä suurista kiveliöpitäjistä, Kittilästä 27, Sodankylästä 43, Kemijärveltä 38 ja kaukaiselta Kuolajärveltä 32 ynnä Kuusamosta 23.

Samoina vaellusvuosina saapuivat Ruotsinkin suomalaismailta monet kymmenet siirtolaiset Vesisaarta kansoittamaan. Haaparannalta tuli 23 henkeä, Alatorniolta 105, Karungista 161, Ylitorniolta 60, Hietaniemestä 30, Pajalasta 24, Kainuusta 7 ja Korpilompolon erämaista 5. Suomen Kainuustakin, Kajaanin nälkäperiltä, saatiin muuan asukas: Suomussalmelta 4 sekä Puolangalta, Hyrynsalmelta ja Kajaanista yksi kustakin. Oulun kaupunkilaisia ilmoittautui Jäämeren kaupunkilaisiksi 9 henkeä, ja Oulun sekä Raahen tasankomaiden kansaa tuli: Iistä 4, Simosta 7, Hailuodosta ja Haukiputaalta 3 kummastakin, Siikajoelta, Raahesta ja Tyrnävältä 1, Pulkkilasta 3, samoin Piippolasta ja Rantsilasta, sekä vielä 1 Ylivieskasta, Oulaisista, Haapajärveltä ja Utajärveltä. Vaasalaisiakin saapui 5 henkeä sekä alajärveläisiä 3, vielä Turusta ja Ruokojärveltä asteli kulkuri kummastakin, ynnä kaiken lisäksi sieltä-täältä 11 sielua. Näinä 25 vuotena kohennettiin Vesisaaren kaupunkia 793 suomalaisella, niin että 1875 suurkylän kveenien koko suku oli 1027 henkeä, jopa enemmän kuin puolet eli 58,2 % koko kansasta.*

Muutti kyllä näiden suurten kulkurivuosienkin jälkeen useita suomalaisia Vesisaareen, vaikk'ei enää niin suurella väellä kuin ennen. Vain muuan yksinäinen vaeltaja asettui sijoilleen, tai joku kalamies vaihtoi majapaikkaansa.

Helposti tunturien takaa tulleet pääsivätkin Vesisaaren ja Ruijan miehiksi. Erään, suomeksikin painetun, »Finmarkin maaherranvirassa 12 na p Joulukuussa 1871» julkaistun »Instruksin» toinen »posti» määritteli tulokkaiden olemista seuraavaisesti:

> »Oudon riikin alamaiseksi ei katsota ulkolaista, joka tunnustaa itsensä Norjan alamaiseksi ja joka
> a) on rakentanut, ostanut tahi vähimmittäin vuoden edestä hyyrännyt huonetta tässä riikissä;
> b) on ottanut porvaristoa kaupungissa tahi maakauppakirjaa voudilta;
> c) on viimein pidetyssä veronlaskussa pantu veroon lääni- kaupunki- tahi pitäjäkunnalle;

* J. Beronka, Vesisaaren historia (käsik.).

> d) on kahden vuoden lakkaamattomalla olemusella ansainnut kotopaikan oikeutta paikkakunnalla; tahi
> f) muulla yhtä epäilemättömällä muodolla on ilmoittanut, että se on hänen totinen tarkotuksensa tulla Norjalaiseksi alamaiseksi».*

Silloin kun ensimmäiset suomalaiset ja nykyisten ikä-äijien isävaarit nousivat Vesisaaren mantereelle ja rupesivat »Norjalaiseksi alamaiseksi», Varenginvuonon kaupunki ei suinkaan ollut sellainen suurpaikka kuin nyt. Se oli vain pieni kaukarannan kylä, josta oli kovin pitkä matka maailman keskimaille ja pääpaikkoihin. Pikkuriikkinen toriaukeama oli mantereesta saarta kohden ojentuvan niemen tyvellä, torin ympärillä muutamia harmaita taloja ja kauppapuoteja sekä laitapuolessa joku turvekömmäkkö. Kaupungin vierellä huokui harmaa rapainen jänkä. Kun Suomen erämaan miehet halusivat päästä kaupungin miehiksi, annettiin heille mökinpaikkoja vuonon rannalta kahta puolta norjalaisten vanhaa keskuskylää. Tibergin äijän muistellaan ensi miehenä rakentaneen asuntonsa kaupungista vähän matkaa vuonon perukkaa kohden. Sinne pian muitakin kveenimökkejä nousi kotoiseen seuranpitoon, ja mökkien ryhmää ruvettiin sanomaan *Tiiperinpääksi* sekä sitten myöhemmin *Sisäpääksi*. Nykyinen *Huulen pojan* paikka oli kansallisena rajamaana, ja siitä alkoi aivan suomalainen kylä, jossa ei kuultukaan mitään muuta kuin pelkkää Peräpohjan kansan puhetta. Ja tämä kieli kaikui mökki mökiltä sadoin sylin aina *Sisäjokeen*, pieneen kohisevaan puroon asti, jonka rannalla oli entisaikaan ollut papintalo.

Toiset suomalaiset taas pystyttivät talojaan kaupungista aapamerelle käsin. Sielläkin pikku joki lasketteli mereen, ja siitä saatiin kveenien kaupungin nimeksi *Ulkojoki*. Aikojen kuluessa tännekin kohosi kymmenittäin taloja toistensa viereen ja pitkin matalaa hieruan laitaa kulkevan katutien viereen, jopa kahdellekin kadulle. Mutta Tiiperinpään talot asuivat entisaikaan vain yhdessä rivissä töyrällään, kaikki katsellen merta, joka aivan lähellä, rantavierun alla, alituisesti huokui nousten ja laskien.

* Finmarksbiblioteket. Vesisaari.

Monet vanhat Tiiperinpään ja Ulkojoen ihmisasunnot olivat vain matalia turvekammeja, jopa melkein kuin isoja turvetunkioita, jotka talvella hautautuivat kokonaan lumikinokseen, niin että haiku vain valkeasta kummusta tupruten ilmoitti ihmisensukua asustavan hangen alla. Tällaiseen turvemökkien valtakuntaan oli etelän kansa vaihtanut hirsitaloiset kylänsä. Saattoipa täällä suuren valoisan honkapirtin perillinen istua kyhjöttää mustan savuisen maakömmänän isäntänä. Tornion mailta tullut 88-vuotias *Kammi-muorikin*, sodankyläläisen Matti Poikelan pikkuinen akka, asusti turpeessa, muistellen muinaisia ja puoskien sekä tehden taikoja, kähmien öisin naapurien navetoissakin; ja muorin kömmänän uunihoitona oli kumolleen käännetty reikäpohjainen muuripata kivien varassa.

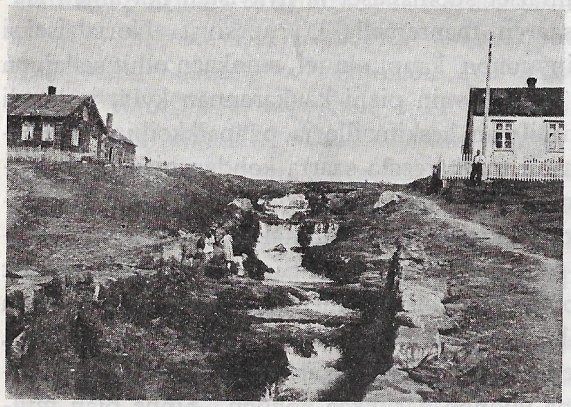

Kuohuva Sisäjoki, Norjan Prestelven, Vesisaaren Sisäpäässä.

Mutta Tibergin ukko, joka oli vähän niinkuin kauppamiehiä, rakensi puutalon omaan päähänsä. Pitkän hirsitalon teki myös Karvon kraatarimestari Ulkojoelle Kammi-muorin naapuriksi. Itse mestari olallaan kanniskeli hirret kaupungista asti laittaen pirtit ja kamarit sekä kyökin leveine takkauuneineen ynnä navetat, tallit ja turvehuoneet saman pitkän katon alle, niin että siinä oli seinää ja suojaa pojalle ja pojanpojallekin. Viinikan höökäri-ukkokin asui komean talon Ulkojoen mäenlaitaan ikivanhan merkkikiven vierille ja vanhan hautakentän palteeseen, jossa jo maahiaismuori oli entiseen aikaan tyrkännyt nukkuvaa ukkoa kylkeen sanoen: »Nouse ylös, tähän rakennethan kaupunki . . . ja vielä etemmäksikin!» Hyvän talon Viinikka-höökäri rakensikin, ylpeästi iskien seiniin paljon ikkunoita sekä monta ovea, niin jotta saattoi sitten kehahdella, että hänen talossaan on niin ja niin monta ikkunaa ja ovea.

Turvekattoisia olivat melkein järjestään kaikki entiset kaupungin talot, vain rikkaimmat porvarit komeilivat punaisissa tiilikatoissa. Vieläkin moni vanha kalamiehen koti on vihannalla turpeella suojattu samoin kuin navetat ja pikku aitatkin, kun taas uudet talot on vieri vierin peitetty synkällä kattohuovalla. Porvarien ja suurten höökärien asunnot edelleenkin punoittavat tiilikatoissa tahi läikkyvät peltien peitossa. Kolmi-, nelituumaisista lankuista on melkein kaikki seinät salvettu, sitten vain kahtapuolta huovattu ja laudoitettu sekä lopuksi maalattu valkeaksi tai vaaleanharmaaksi. Monet vanhat talot ovat keltaisia tai punaisia, jopa maalaamattomiakin. Seiniin on saatu ikkunoita ainakin yhtä ylpeästi kuin entisen Viinikka-äijän asuntoon. Niitä saattaa olla rikkaan miehen seinässä lyhyin välein koko sivu täynnä, ja kohtalaisen talon päätyyn on sovitettu yhdeksänkin lasiaukkoa kolmeen kerrokseen. Kauppapuoteihin ja yksityisiinkin asumuksiin ohjaavat katukäytävältä korkeat seinänvieriset ulkorappuset. Mutta monet kveeni-kaupungin talot ovat vieläkin vain vaatimattomia laitapuolen ahertajan olinsijoja, joissa on ainoastaan pikkuinen porstua ja pikkuinen tupa sekä pieni navettakoppero lehmää varten.

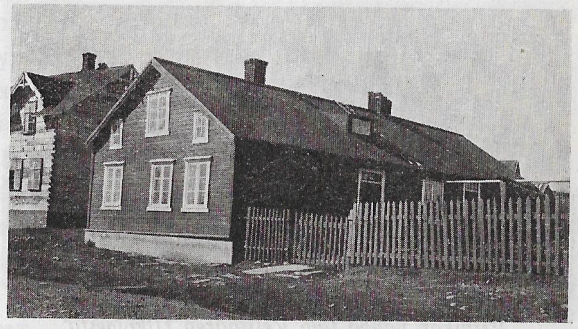

Karvon vanha talo Vesisaaren Ulkojoesta.

Isojen porvarien keittiöissä oli ennen leivänpaistamisuunikin. Entisellä *Aarne-äijälläkin*, Esbensenillä, joka oli vanhan vanha kauppamies ja asui Ulkojoen päässä, oli hyvä paakariuuni. Siellä suomalaisemännätkin saivat käydä leipänsä kypsentämässä, kunhan lämmittivät uunin omilla puillaan ja antoivat *paistoleivän* uunin hoitajaeukolle sekä saattelivat kauppapuotiin *uunitumpun* uunin laikkoa Aarne-äijälle saaden kaupantekiäisiksi hyppysellisen luu-

muja, joita äijä kaivoi laatikostaan, samalla pistäen sormellaan toisesta astiasta siirappia ja nuolaisten suuhunsa. Tumput kauppias möi kalamiehille. Sillä tumppua pidettiin ennen suuressa arvossa. Kalamiehetkin merelle lähtiessään varasivat sitä evääkseen ja hoitivat kuin ainakin parasta jumalanviljaa. Laittoivat sitten leivinuuneja suurimmat suomalaisukotkin, kuten Tibergin Juha, Viinikan ukko, Sundelinin Taneli sekä Karvon kraatari, Björnström ja Auno. Uuni oli keittiössä, niin että sen peräpuoli ulottui navetanporstuaan, jossa samaan muuraukseen oli sovitettu iso pata lehmien ruokahoitoa varten. Ovi oli vain väliseinässä, joten emäntä saattoi helposti valvoa, milloin talon ruoanlaittoa, milloin karjankeittoja seinän toisella puolella. Ja naapuriemännät kävivät laikkoamassa leivinuunia kuten kauppiailtakin. Suomenmaasta tulleen nenään kyllä tuntui Ruijanmaan talon järjestys. Hänen mielestään keittiökin lemahti navetalta. Mutta monissa kveenitaloissa oli vain harmaista kivistä koperrettu nurkkatakka suorine, monesti pellittömine savupiippuineen. Eikä se suuria lämmittänyt, ei varsinkaan silloin, kun kova kylmä tuuli puhui tunturista.

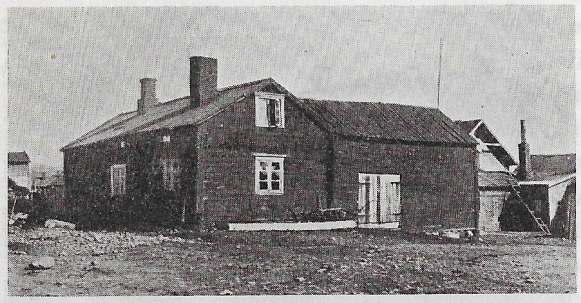

Viinikan vanha talo Vesisaaren Ulkojoesta.

Muutamat kovat suomalaiset, niinkuin Viinikan äijä ja Sundelin, rakensivat saunankin, vain semmoisen vaatimattoman kotimaisen kiuaskopperon. Hyvät kylänmiehet ja -naiset siellä saivat käydä vihtomassa parinkymmenen äyrin laikosta, kunhan itse hankkivat vastansa Etelä-Varengin vuonomiehiltä tai taanalaisilta. Tuntikaupalla ukot istuivat saunassa, löivät yhä kuumempaa ja hampaat irvissä pieksivät punaista selkäänsä, istuivat taas jouten, höyrysivät ja puhelivat keskenään, toisinaan torailivatkin. Joskus kävivät naisetkin saunassa samalla kertaa miesten kanssa. Sukuvaaran Eeva ei kyllä tahtonut mennä sellaiseen sekamelskaan, vaikka Antti-äijä

häntä toruikin ja sanoi, että sie olet hullu. Kammi-muorillakin oli oma sauna. Siellä varsinkin Arkangelin ryssät, jotka kesäisin viipyivät vuonolla saitaa ostellen, kävivät syöpäläisiään karistamassa antaen maksuksi kauraryynejä, niin että mummu sai joka keskiviikkona ja lauantaina keittää hyvää »haaverkryynipuuroa». Joskus asteli »herrojakin» ottamaan Kammin eukon löylyä. Silloin muori kiireesti juoksi päkittämään kylpymiehille:

— Peskää te hopusti . . . herroja tulee!

Oli jo vanhassa Vesisaaressa muutamia isoja porvareita, jotka pitivät pystyssä Jäämeren suurta kauppaliikettä, pitivät pystyssä kaupunkiansakin, vaikka taas kaupungin kansakin, vieläpä suurelta osaltaan juuri tuntureista tulleet »oudon riikin» miehet, työllään ja toimellaan puolestaan pönkittivät kauppamiehiä pysymään jaloillaan. Vanhimpia ja mainioimpia koko kylän kauppasaksoista olivat *Esbensenit*, joiden esi-isän, *Arnt-äijän*, sanotaan tulleen Tanskasta 1770—80 vaiheilla. Vanha »Äspensi», *Antti-äijä*, oli koko kaupungin napa, hirmuisen suuri porvari, melkein kuin keisari, jonka hallussa oli koko Ruija. Tavaraa oli äijän puoti täynnä, niin että sieltä sai kyllä ottaa, eikä peräseinää tuntunut. Isolla puulapiolla Antti vain kamarissaan lykkeli vaskirahoja kasaan, osti ja möi kaloja sekä muutakin tavaraa. Mutta kiukkuinen mies tämä kaupungin napa oli. Kun kainulaisukkopahakin, joka oli porvarille jo ennestäänkin suuressa velassa, hätääntyi vieläkin pyytämään lisää, Antti kimmastui ja paukahdutti ukkoa korvalle. Mutta sitten porvari heti katui pikastumistaan, työnsi sormensa mustetolppoon sekä vetäisi paksut töherykset vanhan velan ylitse ja — antoi uutta. Hyvän korvapuustin sai *Jaska-Pekkakin*, suomalainen renkimies, joka kerran monet päivät juopoteltuaan viimein tuhlaajapoikana palasi isäntänsä luokse. Mutta

Björnstömin vanha talo Vesisaaren Ulkojoesta.

korvapuusti maksettiin niin hyvällä ryypyllä, että viinaan menevä Jaska-Pekka sen jälkeen monet kerrat koetti etsiä tilaisuutta ja viekoitella Antti-äijältä korvapaukahdusta, jotta olisi taas saanut kunnon ryypyn.

Rikas porvari oli *Rasmus Esbensenkin*, Antti-äijän poika, samoin kuin toinenkin poika, *Hanssi-äijäksi* sanottu. Rasmuksella oli suuri

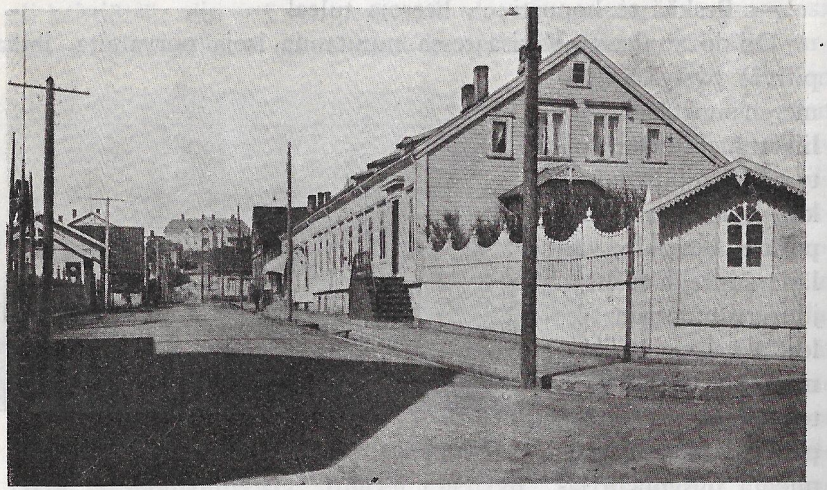

Vesisaaren pääkatua. Oikealla H. F. Esbensenin kauppatalo, perällä maaherran asunto.

kauppa Ulkojoen tien varrella, ja Hans taas porvaroi kaupungin talossaan ostaen kalaa ja traania sekä myöden kaikkea, mitä tarvittiin, äimästä alkaen, antaen joskus ryypynkin kaupantekiäisiksi. Sanotaan, että Rasmus-äijä oli kaikkein rikkain Vesisaaren porvareista. Hän täytti kaloilla kaksikin suurta laivaa vuodessa, mutta silti hän itse saattoi käydä kalaa pyytämässäkin eukon syöttäessä koukkuja, jopa Rasmus oli oikein julma merensoutaja. Mutta kerran syksyisenä yönä muuan kortto mies murtautui Rasmuksen puotiin varastamaan saaden aikaan tulipalon, joka hävitti koko talon ja paljon rahoja. Rasmus-äijää tämä ei kyllä hävittänyt. Sanoihan ukko vain:

— P . . . rahoista! Mutta kun tavarat paloi . . . se on pahempi.

Jumiskon Juhan-Petteri oli kyllä jo kuukautta ennen saanut ennustuksen Rasmuksen tulipalosta. Ukko oli pimeällä yöllä nähnyt kaupungista suuren valon sekä kuullut kovan paukkeen niinkuin valkeanvaarasta. Samalla lailla sitten kohta näkyikin oikea tulenhätä loimoineen ja paukkeineen aina Heviikaan asti.

Toinen suuri ja vanha kauppasuku oli *Brodtkorb*, joka oli entisen papin jälkipahnaa. Vesisaaren kirkkoherra *Lauritz Brodtkorb* oli 1793 nainut rikkaan Esbensenin tyttären, ja siitä sitten pojat Eilert ja Anders sekä heidän jälkimiehensä jäivät Vesisaareen ja Vuoreijaan kauppamiehiksi. Varsin tuttu koko kaupungille oli entinen *Prokkohviäijä, Lauritz Brodtkorb*, joka vanhana ukkona kuoli 1904. Lauritz oli iso ja komea mies, vieläpä hyvin rikas mies. Mitäpä kun

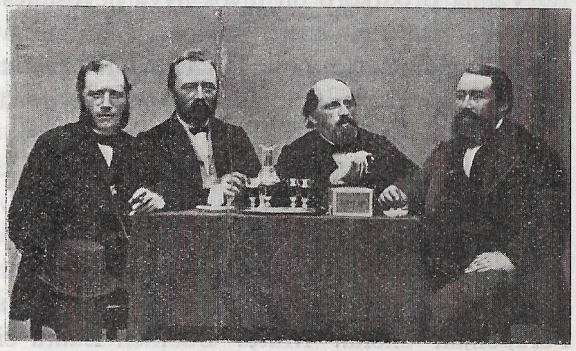

Vesisaaren vanhoja suuria kauppamiehiä. Hans Fredrik Esbensen, Lauritz Brodtkorb, J. Jentoft ja Rasmus Esbensen.

ei ollut, koska oli nainut omaa sukuaan, Anna Brodtkorbin, saaden samassa kaupassa 300,000 peesiä, sekä perinyt isältään ainakin saman verran. Niinpä Rasmus Esbensen saattoikin sanoa:

— Hätäkös Brodtkorbin on rikas olla, kun on saanut rahoja äkan ja isän kautta.

Kalakauppaa ja muutakin tavaranvaihtoa ukko teki, niin että rytisi. Osti hän kerrankin kaikki Ruijan kuivat kalat ja sai 40,000 tappiota, mutta ei äijä silti keikahtanut. Ajoi kerran taas lämmin kevätkesä Brodtkorbin kalat toukkiin, niin että kaikki täytyi syytää mereen, ja äijä tappasi vielä enemmän. Eikä hän sittenkään mennyt nurin, koska oli rikas mies. Jos vanha Äspensi oli koko Ruijan keisari, niin vanha Prokkohvi oli koko Ylimaan isäntä. Sallaa, Sodankylää, Kemijärveä ja Kuusamoa myöten tuotiin hänelle Suomen voita. Kemijärveläiset *Manninen, Eliaksen Aapo* ja *Puikko-Heikki*,

simolainen *Ylikärppä*, sallalainen *Hihnavaaran Hermanni* ja Sodankylän *Sau-Kaaperi*, ynnä *Sassalaisen poika* Kuusamosta sitä joka talvi oikein raidoittain ajoivat, samoin kuin Vesisaaren omat kveenihöökäritkin. Brodtkorb puolestaan joka talvi teki suuren metsästyskierron Suomen erämaihin. Iiläinen *Kehys-Jaako* oli ukolla renkinä seuraten mukana eräretkilläkin. Milloin oltiin riekkoja ampumassa, milloin karhunajossa Sodankylässä ja Kuusamossakin asti tai taas Petsamon tuntureilla.

Vanha Brodtkorb oli myös hyvä hevosmies. Maailman parhaita ajokkaita hän aina koetti hankkia. Kerrankin hänelle tuotiin läpi koko Venäjänmaan ja Arkangelin Uralista asti kymmenkorttelinen tähtiotsainen ruskea ori. Se oli komea ja ylpeä hevonen, ja ylpeästi äijäkin sillä usein ratsasteli. Mutta parissa vuodessa Vesisaaren raskas ilmanlaatu taamoi rajun oriin aivan vaisuksi. Mutta kun Brodtkorbin ukko toi Kemijärveltä oikein ison oriin, joka oli Ruikan lähtöä, niin se oli semmoinen konkari, ettei ole vertaista Vesisaaressa ennen eikä jälkeenkään nähty. Sitten kyllä olisi nähty vielä mokomampi, jos Brodtkorb olisi saanut toisen haluamansa oriin eräältä Peräpohjan ukolta. Mutta Suomen isäntä ei myönyt, vaikka Ylimaiden isäntä tarjosi mitä tahansa, murahtihan vain:

— En ole nyt pienen rahan tarpeessa!

Joulun lähetessä monet Vesisaaren kveenit kävivät Brodtkorbin luona *joulukirjoituksella* — toiset taas kävivät Antti-äijän ja Hanssin luona — »kun oli kirjoituskauppa silloin». Jauhoja, ryynejä, kahvia, sokeria, Suomen voita, Islannin lampaanlihaa ja Ryssän tupakkaa otettiin velaksi, ensi keväisellä kalanpyynnillä maksettavaksi, ja kirjoituspalkkaa meni ortti. Otettiin vielä *pankkapykyjäkin*, isoja ohranryynejä, joita vasaralla ja kivellä paukutettiin hienoiksi, jotta helpommin kiehuisivat pehmeiksi. Mutta ennenkuin mentiin Prokkohvin äijää joulukirjoituksella kiusaamaan, täytyi aina etukäteen toisilta kävijöiltä tiedustella:

— Millä kielellä vaari nyt oli . . . rykikö?

Jos kuultiin, että vaari kovin ryki, oli paras jättää joulukirjoitus toiseen päivään, sillä vaari oli varmasti pahalla päällä silloin kun hän ryki.

Sallis-ukko kyllä osasi aina mennä kirjoituksille sellaisena päivänä, ettei vaari rykinyt, täyttäen monta kirjan sivua pankkapykyillä,

kahvilla ja tupakalla ja — sitten livisti Amerikkaan. Kun toiset suomalaiset Sallisen kehnoa tekoa päivittelivät Brodtkorbille, tämä vain ärähti:

— Olkaa te vaiti! Seisoo kirjoissa kyllä kuusituhatta peesiä, mutta on se mies minulle tienannutkin.

Muut kaupungin kauppasaksat olivat paljoa pienempiä ukkoja kuin nämä napamiehet. *Jentoftkin*, jota joskus sanottiin *Kaakkurijalaksi*, teki suurta kauppaa, vaikk'ei osannut suomen sanaakaan, ja *Mannen* puodissa isännöi *Åkerman* puhellen ja päivitellen tuon tuostakin: »Voi, velikulta . . . tule nyt, velikulta», niin että ukkoa ruvettiin kunnioittamaan *Velikullan* korkonimellä. *Johan Dahl* ja *Herman Dahl* olivat hyviä kauppamiehiä. Heidän puodistaan myötiin viinaakin, jota sai myöskin *Lassi-äijän* kaupasta sekä *Hartvigilta* ja Antti-äijältä, vieläpä *Öijenin* ukoltakin. Hartvigilla oli asumus ja kaupanteko Ulkojoella entisessä *Kiurun Petterin* talossa, jossa pidettiin suuria kalakansan tanssejakin. Hänet ja hänen talonsa kyllä tiedettiin, ja tunnettiin Johan Dahlkin. Johanilla oli sellainen nenä, että lapinäijäkin, kun kauppamies ihmetteli, mistä se hänet tuntee, selitti:

— Naa, nonnustahan mie sinut tunnen!

Muutamat vanhat suomalaisetkin toimenmiehet hankkivat elatuksensa kaupanteolla. *Taneli Sundelin* kierteli Suomen-Lappia ja Peräpohjaa aina Kemiä, Torniota ja Kuusamoa myöten vieden turskaa, mursunruomia ja muuta Jäämeren tavaraa sekä tuoden palatessaan voita, kemiläistä nahkatavaraa, kenkiä ja hevosenneuvoja. Rahtiporoilla, kahden-, kolmenkymmenenkin raidoissa, Taneli ajatti tavaransa Reisivuonoon asti ja sieltä kuljetutti veneillä Vesisaareen, jossa maksettiin hyvät hinnat sekä voista että muusta. Kuusamossakin sai voita 9—10 markalla leiviskän, ja Vesisaari maksoi 6—7 peesiä vieosta. Ja voita meni täällä vaikka kuinka paljon. Kaupunki söi sitä sekä lähetti muuallekin, Tromssaan ja etemmäksikin, Esbensenit ja Brodtkorb parhaina miehinä. Hyvät kuljetusmaksut sai myöskin Jäämeren kalasta, kun viitsi viedä sitä Kemiin saakka. Kun kala Vesisaaressa maksoi viisi äyriä, niin Kemissä sai siitä kruunun. Mutta kun Sassalaisen poika ylpeyksissään keikahdutti voin hinnan Kuusamossa 18 markkaan, kävi hänen niin ohraisesti, että sai manaillen ja suurin tappioin ajella takaisin Jäämereltä.

Ahkera kauppasaksa oli myös *Ransukka-äijä*, Juhan-Aapram Kumpula, joka jo Kemijärvellä eläessään oli kolmetkymmenet kerrat tehnyt Ruijan kaupparetken ajaen viisin-, kuusinkymmenin porokuormin, voipuolikko aina ahkiossa. Muutettuaan sitten Jäämerelle, Kallijoelle, Kumpula yhä jatkoi liikettään ajattaen talvisin tuhansia viekoja Suomen voita Vesisaareen, kesäpuolin häärien kalamiehenä. Sodankylästä tullut *Petteri Halonenkin* oli höökärinä ottaen Vesisaaressa vastaan Sau-Kaaperin voinhankinnat ja toimittaen taas toisille kauppamiehille. *Olli Järvitalo* ajoi joka talvi Kemissä asti vieden Sammu-Antille mursunruomia ja merikalaa sekä tuoden palatessaan Suomen tavaraa. Toipa Olli kerran matkassaan Liimatan Mariankin emännäkseen nähtyään hänet Sammun kauppapuodissa myyjätyttönä. Maria kyllä alussa sanoi Ollille: »Lyön sylillisen traania sulle ja sekoitan kepillä», mutta lähti kumminkin. *Sundelinin Iikkakin* rupesi kauppasaksaksi, kun rikas isä-äijä löi kouraan tuhannen kruunua, jotta: »Lähe, poika, voin osthon!» Poika lähti, tuhat taskussa, kiersi Sallat ja Kuusamot, toi voita ja möi, teki kauppoja edelleenkin ja rikastui, niin että kyllä vieläkin omillaan pääsee hautaan. Vanha *Tibergin Juha* oli ennen höökärinä, mutta entinen *Viinikka-äijä* oli oikein höökärien höökäri. Oli ukko joskus niinkin ylpeällä hengellä, että sattuessaan huonolla purkutiellä vastatuksin rikkaan Rasmus-äijän kanssa, saattoi ruveta arvelemaan:

Iisak Sundelin, Vesisaari. Ulkojoki.

— En tiijä, ajjaisinko syrjhän . . . kannattaisko ajjaa syrjhän . . . vai ajjaisinko vain keskitietä . . .

Lopulta kumminkin ukko arvasi viisaammaksi ajaa nöyrästi syrjään, vieläpä kyhnäistä lakinreunaakin.

Mutta Rovaniemeltä tullut kraatarimestari, *Maikun* poika, joka opin käytyään muutti nimensä *Pehr Henriksen Karvoksi*, oli arvossa pidetty mies, sillä entiseen aikaan ei koko Vesisaaressa ollut muuta

kraatarimestaria. Naiset vain neuloivat miehillekin pukuja, semmoisia kuin neuloivat. Käsin Karvonkin mestari vain käytteli neulaa ja ompelurihmaa, muokkaili vielä lampaan- ja koirannahat tehden niistä turkkeja, pehmittipä karhuntaljojakin laitellen herroille sieppureita. Karvo oli sellainen kraatarimestari, että teki kaikki vaatekerrat puliitimestareille ja houveille ja herroille aina Vuoreijaa myöten. Tuli kyllä sitten myöhemmin Vesisaareen toinenkin kveenikraatari, sukkela kepsu, joka hyvin näppärästi pyörähteli, niin että akinhelmat siipinä heilahtelivat. Ja häntä mainittiin *Lento-Jaasiksi*, vaikka hän olikin omaa sukuaan *Kiurujärvi*.

Oli vanhojen kveenien isossa parttiossa muitakin taitomiehiä. *Kanniston Matti* oli rautaseppä, *Olli Järvitalo* oli puuseppä ja kellomestari, *Kaanaan Kalle*, ontuva äijä, teki uusia läkkiastioita ja korjaili vanhoja, jopa korjaili ihmisten haavoja ynnä muutenkin puoski lyöden rahaa pöytään ja purren hammasta. Kemiläinen *Halos-Aapo* taas oli parempi kuin tohtori parantelemaan jäsenvikoja sekä laittelemaan nyrjähtäneitä ja katkenneita raajoja sijoilleen. Torniolainen *Löyrin Anna-Kreeta* ajoi rauta-aseella pois painajaisia, *Korvan muori* laittoi syöjän voidetta, ja *Juopperin* eukko paransi vanhalla rommilla verta lypsävän lehmän, mutta *Sotkan Sihveri*, Raahen seutujen ukko, häijynkurinen kulkumies, loitsujen lukija, saattoi ajaa pois pahojahenkiäkin, kun ne kiusasivat ihmisiä. Keskipäivälläkin Sihveri voi autettavineen koluta kirkkoon apua etsimään, eikä kukaan heitä saattanut nähdä. Vain aidan vieressä makaava juopunut voi sameilla silmillään tollottaa, mutta hänellä ei ollut ymmärrystä. *Trastin Pekka*, Kittilän mies, oli taas eri miehiä. Hän yritteli keksiä kaikenlaisia parannuksia kalanpyyntivehkeisiin. Venettäkin varten Pekka puohaili sellaista värkkiä, ettei tarvitsisi hartiavoimalla soutaa, vaan saisi vain vääntää kampia tai keikuttaa perätankoa, ja vene mennä viilettäisi. Kurenuottaakin ukko suunnitteli, vaikk'ei siinäkään onnistunut. Teki hän myöskin ensimmäisen *liinapelin*, jota sitten *Kiiperin Topias* paranteli, ja *Hans Pekku* teki vielä paremman raudasta. Keksintöjään näytellessään Pekka innoissaan niin hyppi ja reuhasi, että oli väliin katsojaakin söhäistä puukolla. Iistä tullut *Lahdenperä*, Pudasjärven *Sarajärvi*, Kemijärven *Kelloniemi* ja Ruotsin puolen *Palmqvist* olivat semmoisia kirveskouria, että rakensivat kaupungin herroille ja porvareille talon toisensa jälkeen, Esbensenin

asunnosta ja rukoushuoneesta alkaen, niin että Vesisaari on suureksi osaksi näiden ukkojen kirvesaalaa. Mutta *Rapa-Kaaperi*, Tepsellin ukko Sodankylästä, keitteli vain traania Herman Dahlille, *Kööki-Mikon* mainittavin virka oli ruokien nuuskiminen, ja *Kustaa Riikonen* tuli aina hyvälle mielelle ja puhetuulelle, kun ruvettiin saarnaamaan läskistä. *Oulun Matti* kyllä roukaili rannalla isossa kuparikattilassa nuottia ja verkkoja, mutta kukaan ei tiennyt hänelle sen kummempaa nimeä, ennenkuin muuan eukko tuli perillistensä kanssa kaupunkiin kyselemään oululaista värjärimestaria, *Helanderia*. Kun ei sellaista löydetty, joku keksi viimein, ehkä se onkin Oulun Matti, verkkojen roukaaja. Siitä eukko kivahti:

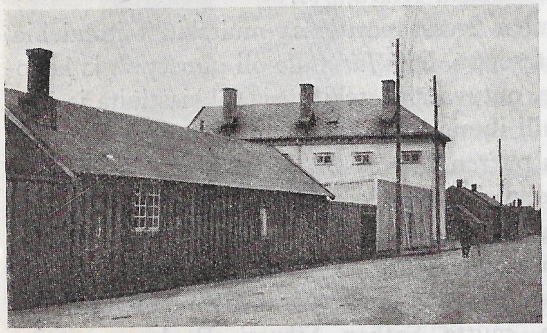

»Mantan aarasti» ja »Kilpelä».

— Minun mieheni ei oo mikkää Oulun Matti . . . Se on Reenholtti Helanteri, värjärimestari Oulusta.

Niinhän se olikin. Värjärin eukko löysi omansa. Ja tämän jälkeen vasta osattiin Oulun Mattia kunnioittaa oikealla nimellä. Helander puolestaan aina asian tullen tapasikin sanoa: »Kun muori minut nai . . .» Toimitti Oulun Matti muoreineen Vesisaaressa sitten värjärin virkaakin, eikä hävennyt nimeään. Mitäpä siinä olisi ollutkaan häpeämistä. Helandereita kyllä tiedettiin olevan Oulussa ja muuallakin, jopa aina Moskovassa asti. Kun Ryssänrannalle Aleksandrovskiin tuotiin uusi kirkonkello, niin siinä sanottiin, että sen on valanut »Helanteri Moskuassa».

Olihan monia muitakin entisajan suomalaisia, joita usein mainittiin vain korkonimellä, lukuun ottamatta niminä käytettyjä kotipaikan tunnuksia. Niinpä kalamiesten joukossa nähtiin häärivän *Tipa-Junttia, Koppa-Aleksia* ja likaista *Rapa-Tainaria*. Oli joukossa myös *Mollo-Matti* ja *Nahka-Jussi, Täi-Tapani* ja *Kirppu-Taneli, Räty-Kalle, Räkä-Nääveli* ja *Ryssä-Kaaperi*, oli *Orro-Heikkikin*, joka

västäläisten oppipoikana aina sanoi liinaa orroksi, ynnä Kurttion *Trasu-Pekka*, jota myös mainittiin nimellä »Pekka, numero ykstoista». *Piru-Erkkikin* piti kaupungissa olla, koska edellinen sen nimen omistaja Amerikkaan lähtiessään huusi laivan kannelta toiselle Erkille:

— Piä sie nyt minun nimeni, kun mie lähen pois!

Ja mies sai pitää nimen, joten Piru-Erkki jäi edelleenkin elämään Vesisaaren kansalaisena. Mutta *Pikku-Piru* pysyi ja eli vain yhden eukon nimissä, eikä omistaja sitäkään mielihyvällä kantanut. Ainakin pikku eukko suuttui nimensä arvoisesti ja kiukkuisena pyörähti tiehensä, kun Esbensenin rouva kaikessa viattomuudessaan häntä iloisesti kohteli:

— Ai, Biggu-Biru se on . . . se on lystiä!

Amalia Kiurujärvi, Vesisaaren kveenitytär n. 40 v. takaperin.

Mutta kun Vesisaareen 1863 vaiheilla saatiin uusi komea, kaksikerroksinen vankila, joutui sen rautaristikkojen takaa ehon ensimmäisenä katselemaan ulkomaailmaa sodankyläläinen *Kilpi-Aapo*, koska juovuksissa räyhäsi ja teki pahojaan hyvän kaupungin kaduilla. Tämän ensi vierailun muistoksi ja kunnioiksi ruvettiin tyrmää nimittämään *Kilpeläksi*. Eikä Aapo nimen annosta ollut juuri milläänkään enempää kuin siellä asumisestaankaan, sanoihan vain:

— Ihmistä vartenhan se onkin rakennettu.

Ihmistä varten oli rakennettu kaupungin vanha matala poliisiputkakin, ja kaikkialle ennättävä kveeni antoi nimen sillekin. *Posti-Uulan-Manta*, Hyvösen Matin sisar Tervolasta, taas joutui aarastin ensi hoidokiksi, ja näinpä hoitolalle annettiin asian muistoksi nimi, *Mantan-aarasti*.

Kaikki nämä entiset eläjät, sekä omissa nimissään vaeltavaiset että korkonimillä kulkemaan joutuneet, ovat jo aikoja sitten jättäneet Vesisaaren ja Jäämeren kalarannat maaten jo maan mullassa

niinkuin kymmenet muutkin entiset merensoutajat. Oli ulkopäässä vielä oman talon asujaa semmoisia ukkoja kuin *Björnströmin Jaako* ja *Törmäsen Aatami*, Sodankylän *Kiurujärven Paavali* ja Matarengin *Höökin Erkki*, Kemijärven *Peltoperä* sekä *Johan* ja *Elias Halonen*, Ruotsin Karungin *Iisak Korpi* ynnä *Aunon* ukko. Oli siellä kolme Vaaraakin, joista paisui paljon väkeä, eri sukua kyllä kaikki. Rovaniemeltä oli *Mikkeli Vaara*, Pasun ukko, ja Portimojärveltä Alkkulasta toinen *Vaaran Mikkeli*, joka aikoinaan asusti Rasmus-äijän kyökissä renkimiehenä syöden kovasti puuroa, laittaen sitten talon ja maksaen sitä Rasmukselle koko elinaikansa. Kolmas Vaara oli Tornionjoelta *Erkki Vaara*. Kaikki he olivat toimeentulevaa väkeä, parhaiten Pasun ukko, joka oli tingan tulkkinakin, samoin kuin Sundelinin Taneli. Mutta Ulkopään *Roitolassa* asui kaikenlaista köyhää ihmissukua, *Kaapolaa*, *Puohista* ja muuta. Sisäpään vanhoja olivat monet Tibergit, niinkuin Juha-äijäkin sekä *Iisakki Tiberg*, tullimies, joka asui kuin herra, ynnä *Maija-Leena*, pieni, hiljainen ja siveä muori. Tibergit kyllä aikojen vieriessä muuttivat pois tai kuolivat — muuan Tiberg on vieläkin Hammerfestissä rikkaana porvarina. Tibergit loppuivat, mutta vanha *Meethien* suku vain kasvoi ja lisääntyi lajinsa mukaan yhä täyttäen kaupungin Sisäpäätä, niin että pian oli siellä puolet kansasta Meethien pahnaa, samoin kuin Ulkopäässä puolet Vaaroja. Vanhalla Antti-ukolla oli kolme poikaa, *Iisko*, *Aukusti* ja *Petteri*, ja näillä taas sama määrä poikia, Aukustilla aina viiteen asti. Kaikki pojat taas naivat ja lisäsivät sukuaan, Petterinkin perillinen Karl-Johan toimitti Tervolan Maria Mölön kanssa koko tusinan uusia Meethejä. Meethit olivat järjestään ahkeria raatajia sekä maalla että merellä, taitavia kalamiehiäkin, ja Meetheillä kaikki menestyi, heillä haakitkin kasvoivat hyvästi, ja varallisuus lisääntyi. Parhaiten toimeentulevan Meethipojan Aukustin talossa kävi Oskari-kuningaskin. Kun Oskari

Karl-Kohan Meethi. Vesisaaren Sisäpää.

oli käskenyt ohjata köyhimpään kveenitaloon, vietiin hänet tänne. Ihmetteli valtakunnan pää-äijä, kun näki, että kangissakin oli tapeetit, kehuen hän katseli talon komeaa emäntää, Kreeta Juvania, joka oli Sundelinin Iisakin emännän sisar Tornionjoelta.

Oli sisäpäässä vielä *Uiskilon* ukkoa, *Saksi*-äijää, *Keksin Heikkiä*, rovaniemeläistä *Piippo-Kallea* ja *Heikki Rauvanjokea*, Kaakamon kolme *Palon* veljestä ja hettalainen *Seppälän Aapo*, oli kurillinen *Seljänperän* äijäkin, joka kylmettyneen turveköntin lahjoitti naapurilleen poron verivatsana, oli myös *Tuomas Seppänen*, jota nimitettiin *Tyhjän Tuomhaksi*, koska hän kerran tappelussa pieksi miehen vaivaiseksi ja sitten oikeudessa vannoa paukautti asian tyhjäksi, saattaen itsensä sieluttomaksi.

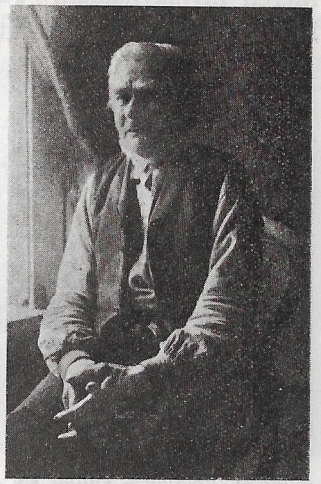

Iisakki Vanhaniemi, »Poikkis-äijä», Vesisaaren Sisäpäästä.

Vanhojen Vesisaaren kveenien mukana liikkui *Taivalkosken Jaakokin*, Kuusamon kulmilta tullut yksinäinen erämaan äijä, ison talon iso ja vankka poika, joka omia aikojaan oli lähtenyt maailmanrannalle. Kalamiehenä Jaako rymysi niinkuin muutkin kevättalvet ja kesät, mutta syksyllä tämä musta rokonrikkoma peikko paineli verkkoineen ja neuvoineen tunturijärville kalastelemaan ja metsästämään. Heittäen vaatteensa rannalle ukko kahlaamalla viritti verkot jäiseen veteen, kun ei autiossa erämaassa ollut venettä, ja sitten lämpimikseen kanniskeli rannalla kiviä, kun ei tunturissa ollut edes tulenpalavaa puutakaan. Saattoi tämä kovapintainen karhu keväällä hylkeitä ammuskellessaan sukeltaa jäiseen mereenkin noutaakseen pohjaan painuneen saaliinsa. Sukelsipa ukko kerran kahvipannunsa kannenkin parisylisestä kevätmerestä. Terveydeksi tällaiset eräretket ja rähjäykset vain olivat vanhalle äijänkelolle, eikä suinkaan kuolemaksi. Ei ollut taivalkoskelainen muutenkaan kovin turhantarkka. Saattoi ukko, menetettyään sormensa tunturissa dynamiittipatruunalla, kyllä silpaista puukolla risat pois ja sitten

astella penikulmittain lääkärin luokse korjauttamaan turmeltunutta kättänsä. Meriraukkojakaan Jaako ei liikoja säikkynyt. Kun ukko Pykeijan rannoilla naaleja ampumassa ollessaan yöllä makaili turvekodassa, meriraukat tulivat häntä ahdistelemaan. Mutta he kyllä osasivat kodasta sukkelammin ulos kuin olivat menneet sisään, kun kotaäijä rupesi riehumaan tulikekäle kourassa. Ei Jaako pelännyt meren myrskyjäkään. Yksinään hän kerrankin, vaikka oli neljän kluvan tuuli*, pelasti Vuoreijan luona koko venekunnan hukkumasta. Porsangerinvuonolle, Kistrandin vanhojenkotiin, tämä Kuusamon karhu viimein joutui kuolemaan.

Aukusti Pelkonen, vanha Vesisaaren kalastaja.

Näitä samoja vanhankansan korpikarhuja on vieläkin Vesisaaressa, ainakin *Vanhaniemen Iisakki*, 89-vuotias *Poikkis-äijä*. Ruotsista, Matarengin kirkolta, Kuivakankaalta, ukko on kotoisin. Siellä hän on asunut »poikki-järvellä» pitkän elämänsä alkutaipaleen, tullut Jäämerelle ja joutunut Vesisaareen Poikkis-äijäksi. Seitsemänkymmentä vuotta Iisakki on Ruijaa asunut ja seitsemän kevättä Vuoreijan merellä turskaa juksannut sekä vuorostaan kalastellut milloin Valasniemessä, milloin Lamppuniemessä, milloin missäkin ulkohaminassa, väliin taas tarpeen tullen korjannut kylän hevosia leikellen pois suuhun kasvaneita *viipeleitä*, vieläpä joutanut talvisin Brodtkorbin ukon kanssa käymään karhunajossakin. Kova ja sitkeä on tämä Ruotsin suomalaismetsien mies aina ollut, ei pitkän vaelluksensa aikana päiväänkään maannut sairaansijalla. Kykenipä vaari vielä 88-vuotiaana itse nostamaan polttoturpeensa, jopa talven kuluessa itse ne kotiinkin kelkkaamaan yli neljänneksen päästä. Sai kyllä ukko viimein »slaakin» ja joutui makaamaan. Mutta jo taas kesän tullen vanha Iisakki kömpi jäykille jaloilleen ruveten puuhaamaan turvetunturiin lähtöä, paneskellen:

— Ei tästä tule mithän, kun aina pittää maata ja olla työtönnä.

* Kuuden kluvan tuuli on jo kaikkein kovin hirmumyrsky.

Poikkis-äijä ei ole ainoa vanhankansan sitkeä ikämies Vesisaaren rantamalla. Moni Suomen erämaissa kasvanut ukko viettää täällä suurta vanhuuttaan, joku kyllä ollen jo niin ravistunut, ettei muuta kuin painaa arkkuun, kun vaari heittää puhaltamasta. Silti kyllä kuolemaa pakeneva äijä saattaa virkeydekseen kulkea köppäillä kaupungillakin horisemassa toisten ikätoverien kanssa. Ulkojoenkin puolessa tavataan *Pelkosen* ikäpari. Aukusti-vaari, vaikka jo kipuaa 86:tta ikävuottaan, käy vieläkin turvejängällä, ja yli 70-vuotias Liisa-muori hoitelee kotia ja karjaa. Asuu täällä joen lähellä, pitäen entistä höökärinvirkaansa, *Iisakki Sundelin*, asuu Karvon kraatarimestarin poikakin, *Ultrik Karvo*, jotka kumpikin ovat jo 73:issa. Ja lähimailla elää reipas ja ketterä, pikkuinen *Perungan Riikka-muori*, kahdeksattakymmentään nouseva hänkin, samoin *Kallavaaran Saara* lähennellen 70:ä, vielä *Juopperin Akaattakin*. Keskikaupungilla asustaa *Björkvallin Valpuri*, mutta äärimmässä ulkolaidassa, pienen pirtin isäntäväkenä, kepsuttelee pieni ketterä *Harppuneeri-Nilsen* emäntineen. Sitten on vielä *Sukuvaaraa, Riipiä, Niemistä, Jumiskoa, Halosen muoria* . . .

Vesisaaren Sisäpään rantaa.

Sisäpäässä taas voidaan vanhoja suomalaisvaareja tavata joskus puolisenkymmentäkin istumassa kala-aitan portailla, rantatöyrällä merta katsellen. Joukon vanhimpana kyköttää 83-vuotias harmaa *Perävaaran Erkki*, sillä koko kaupungin ikämies, Poikkis-äijä sittenkin on jäänyt pirttimieheksi, vaikka jo puuhasikin turvemaalle lähtöä. On siinä aitanportaiden painajien parvessa 80:n ikäinen *Olli Perävaara*, Erkin nuorempi veli, 70:ä lähentelevä komea *Kehys-Jaako*, entinen Iin mies, alunperin vaikka saksalaista suursukua, vielä 60-vuo-

tiaat höökärit, ketterä *Hyryn Heikki*, Kalle Neljäskunnan poika, ja toimekas Rovaniemen mies, *Juhan-Erkki Rauvanjoki*. Sattuu joukkoon toisinaan varakas *Karl-Johan Meethikin*, yli 70:n ukko, kulkee ohitse hyvinvoipa *Heikki Pietilä*, kohta 80:n mies hänkin, jopa joskus varovasti kepinkuurolla katuja tunnustellen hipsuttelee ja pää kurkolla pysähtyy kuulemaan miltei umpisokea miesriepu, *Kalle Moilanenkin*, Suomussalmen nälkäperiltä tullut ukko, joka 80:ä käyvänä vaarina elää tuhrustaa poikansa kanssa rappeutuneessa pikku talossaan. Kaloista ja kalanhinnoista, turpeennostosta ja heinänteosta, merestä ja meripyydöstä vakaiset merenvanhukset siinä saarnailevat, ja siihen moni ohitse yrittävä nuorikin mies seisahtuu seuraa pitämään. Mutta kun sattuu joukkoon pysähtymään pitkä vanha ruijalainen, joka ennen on tapellut Kuuban sodassa, kiertyy tarina merentakaisiin asioihin. Kysäistään vain, ja saadaan kuulla, kuinka pitkä Kuuban sankari hurjana, silmät mulkoillen ja hampaat puremista vailla soti Yhdysvaltain nimessä ja ihan kurkkuja vain pureskeli poikki spanjuureilta. Taikka astelee äijäparveen muuan kveeniukko, joka aikoinaan sanomista seurasi niin innokkaasti buurisotaa ja sitä aina muillekin muisteli, että häntä itseäänkin ruvettiin nimittämään *Puuvariksi*. Jos hyvin käy, niin aitan porraskunta saa pian Kuuban sotatantereelta siirtyä Etelä-Afrikkaan puuvarien kanssa tappelemaan. Mutta jos Kehys-Jaako rupeaisi muistelemaan korpisotiaan, kuinka hän kaateli karhuja Prokkohvi-äijän kanssa tahi tappeli kontioita vastaan maaherra Kraftin puolesta, olisi siinäkin kuultavaa. Ainakin siitä sodasta, mikä tapahtui karhunpesällä, kun Jaako maaherran kanssa kävi sitä karhoamaan. Karhu kavahti ylös ja karjaisi niin rumasti, että maaherra, entinen sotakapteeni, säikähti ja ampui ohitse. Kontio heitti maaherran nurin, Jaako lävisti pedon länsällä ja käski ampua uudestaan. Kraft ampui ja sanoi: »Se on

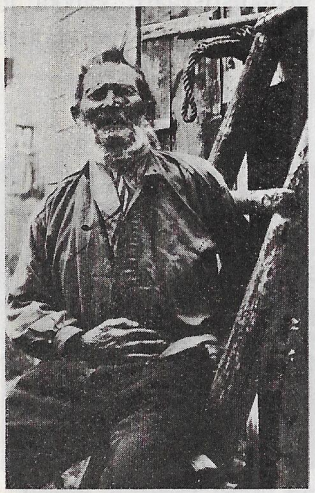

Vanha Perävaaran Erkki Vesisaaren Sisäpäästä.

numero yksi!» Pesästä hyökkäsikin toinen otus, poikakontio. Maaherra taas pamautti ja — ohitse. Kontio ampujan kimppuun, Jaako keihään niskaan, sanoen: »Ammu nyt!» Maaherra ampui ja sanoi: »Se on numero kaksi!» Ja koko Ruija ja Norja sai kuulla, että maaherra on ampunut kaksi suurta karhua.

Siinä ukot istuvat ja tarinoivat, ja sitten taas rientävät töihinsä, kun aika kutsuu. Mutta Sisäpään takana mäellä, Taanan tien vieressä, komeassa vanhainkodissa myöskin moni kveeni kuluttaa aikaansa. Lepotuoleissa ja nojatuoleissa siellä oikein ikäloput, puolikuurot ja vanhuudenhoukat muorit ja vaarit istuskelevat kuin joutilaat suurherrat ja toimettomina katselevat toisiaan. Siellä vanha *Kurulan Erkki*-vaarikin ruijalaisten rinnalla kaljupäänä, mutta sänkileukaisena kenottaa ja tuskan tullen siirtyy eteiseen toisten vaarien kanssa tupakkaa tuhrailemaan, nilkoen niin, että posket vain toisiaan tapailevat. Siellä *Rauvanjoen Elsakin*, 84-vuotias muori höpsehtii, siellä Tornion puolen *Kaisa-Maija* kyhjöttää Kammin muorin tyttären, *Konstantiina Gundersenin* vierellä. On siellä *Salon Kaijakin*, Oulunsalon Kuivalasta kulkeutunut vanhapiikaraukka, ja *Oulun Loviisa*, 80 täyttänyt pikku-eukko, joka vielä ketteränä kepsuttelee hoitajienkin apulaisena. Mutta Nivalan mies, *Joopi Pirttikangas*, makaa ylikerran kamarissa sängyn omana, pieneksi kutistuneena, kalpeana ja valkopartaisena ja mitä suurimman ikävän kalvamana. Kova kolotus on miehen murjonut, niin ettei jalka tietä anna. Ikä, 67 vuotta, ei vielä miestä painaisi, mutta kamalan Jäämeren purema tuska, entisillä kalaretkillä ja autiorannoilla iankaikkisesti kiinni isketty, jäytää jäseniä, niin ettei Joopi-riepu kykene sängystä nousemaan.

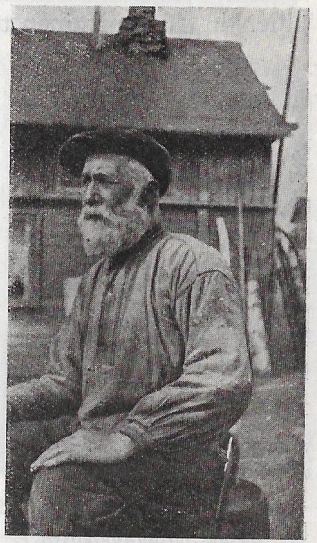

Kehys-Jaako, Vesisaaren Sisäpää.

Täällä Joopi Pirttikankaan vain täytyy täysipäisenä loikoa silloin, kun muut samanikäiset ja vanhemmatkin vielä parhaina miehinä

rakentelevat rannalla kalanpyytöjään ja laittelevat veneitään tai ainakin istuskelevat aitan portailla päiväpaisteessa ja merenhengessä. Istuskelevat ja vetävät henkeensä meren väkevää tuoksua, saman suuren Jäämeren, joka on Joopin sortanut, sortanut ja kolotuksella merkinnyt monet aitanportailla istujatkin sekä monta kadottanut pohjattomaan hautaansa. Mutta sama meri on ollut Joopin ja kaikkien muiden rantaäijienkin elämänikäinen työmaa, jota yhäkin vain pitää katsella, ellei sen ulapoille enää itse kykene.

Loviisa Jalomaa, »Oulun Luviisa», vanhainkodissa.

Siellä kyllä nuoremmat ja kykenevämmät liikkuvat täyttä päätä. Toisia kalanpyytöveneitä on haminassa ankkurissa, toisia laiturin luona, ja toisia liikkuu merellä. Ja miltei joka päivä tulla porhaltaa saaren ympäritse kiertäen itäistä tietä satamaan suuri valtamerenkulkija laiva, viipyen vähän aikaa ja taas lähtien ryöhäämään ympäri Ruijanmaan etelää kohden. Tämä tuo viestejä ja matkamiehiä muusta maailmasta tännekin ja vie täältä taas tietoja muuallekin.

Siitä on jo ainakin kuusikymmentä vuotta, kun ensimmäinen höyrylaiva puski Vesisaaren möljään. Etukäteen jo postimies, joka juti maata myöten halki Ruijan Alattiosta Kaarasjoen ja Puolmakin kautta, toi tiedon laivan tulosta. Koko kaupunki odotti ja odotti ihmeellistä merenkävijää, joka kuului tuuletta liikkuvan. Koko kaupunki kävi tuon tuostakin tunturista tarkkaamassa kaukamerta, eikö tulijaa jo näkyisi. Jo viimein kävi suuri huuto; »Jo tulee, jo tulee . . ja tohisee!» Ja koko kaupunki riensi rantaan katsomaan, kun komea höyrylaiva tuli ja tohisi ja pöyryytti savua torvestaan sekä pärskytti kylkirattaillaan vettä, niin että kupeet viheriäisinä vaahtosivat. Tämä asia oli vanhan Vesisaaren kaikkein suurin ihme, josta seilihämpööreitä ohjailevat kalamiehetkin ja höösmannit saivat puhumisenaihetta viikkokausiksi. »Jo on peto, kun tohisee tulla, eikä ole seilejä», moni ukko kummasteli. Ajoi samana kesänä satamaan vielä toinenkin samanlainen peto, ja sitten seuraavina kesinä käytiin kaukokylää jo useammin katsomassa. Mutta kun tuli syksy ja talvi, niin tulilaivatkaan eivät uskaltaneet tulla pohjan pimeille ja myrskyisille merille. Myöhemmin kyllä opittiin laivalla ajamaan talven myrskyissä ja pimeydessäkin.

Talvi onkin Vesisaaren kolkoin aika, pitkä ja pimeä ja myrskyinen, vaikka ei kylläkään niin kylmä kuin etelä luulisi. Sillä meri loiskii sulana huuhdellen hieruataan kuusin tunnein niinkuin kesälläkin, vaikka hieruanlaidat ovatkin jääiljanteessa ja hiljastuneet siikanteet kylmettyvät jäänreunaan. Ja koko rantamaa on talven vallassa sekä tunturit kuolemankalpeina. Sydäntalven kaamosaikana kaupunki kadottaa aurinkonsa kokonaan kahdeksaksi, yhdeksäksi viikoksi. Viimeisen kerran nähdään Jumalan päivän kirkkaus Etelä-Varengin lumisten tunturiharjojen takana marraskuun 22 päivän tienoissa, ja taas ensi kerran kaivattu päivä katsahtaa kaupunkiin tammikuun 18 päivän vaiheilla.

Kansa asuu majoissaan, lämmittää ja paahtaa rautauunejaan aina vähän päästä, hoitaa karjaansa ja tekee kotoisia töitään sekä syö kesällä koottuja säästöjään. Entiset kylän muorit kutoivat kankaitakin. Pelkosen muori ja Oulun Loviisakin olivat taitavia kutojia, ja miehet sekä naiset pistelivät ahkerasti verkkoja sekä nuottia kaupungin kauppasaksoille, ja lapset kerivät rihmaa kutomamiehille. Toiset taas kävivät kauppiaille raatamassa töitä. Näin saaden aina äyrin sieltä, toisen täältä keinoteltiin talvenselän ylitse, kunnes taas kevättalvella kala ui rantavesille tuoden kylläiset päivät. Ja talven kolkkouskin silloin unohtui. Oli kevät tulossa, ja ruoka vaelsi meressä, niin että pinta kohisi.

Mutta toisinaan paukahtaa Ruijan talvenselällä oikein maailmankaatomyrsky, jolloin kaikki pimeänperän suuret voimat ovat valloillaan. Eikä silloin pienen ihmisen ollut hyvä lähteä liikkeelle. On joskus sattunut, että ihminen on Vesisaaren kaduilla eksynyt, uupunut lumipyryyn ja paleltunut kuoliaaksi. Näin kävi Kaanaan-Kallen eukkorukankin: meni pyryssä mökkinsä ohitse, uupui ja paleltui. Mutta kaikkein hirmuisin talven myrsky oli kymmenkunta vuotta takaperin helmikuun alussa.* Silloin rajusää laukesi äkkiä niinkuin kanuunasta, ja armoton pohjoinen työnsi hirveän purkuilman ja puski, niin ettei ihminen saattanut pysyä pystyssä eikä hengittääkään, vaan sykertyi paikalla maahan. Kadun kulkijat kiirehtivät lähimpään asuntoon, toiset touveilla kollostaen itsensä naapureihin, etteivät eksyisi purkuun, monet joutuen viettämään yönsä vieraissa, mihin olivat hätääntyneet. Mutta muuan nuori opettaja-

* Vrt. J. Beronka, Syntaktiske j. n. e., s. 96.

neiti joutui rajuilman käsiin. Myrsky riepoitti hänet hierualle ja näännytti veneen alle. Kylmänä tönkkinä naisparka sieltä aamulla löydettiin. Oli kyllä joku myrskyn raivotessa ajanut hevosella ohitse, ja ajokas oli niin kovasti taajonut ja hyppinyt, että oli pitänyt mennä sitä taluttamaan. Ja silloin lienee ihmisparka veneen alla juuri tehnyt loppuaan. Koppa-Aleksikin, vanha mies, joka oli turpeenhakumatkalla, väsyi ja paleltui aivan koulutalon seinän viereen lähelle kotiaan. Mutta lappalaisten lapset, jotka juuri koulusta tullessaan joutuivat pahan ilman käsiin, kaivautuivat lumikinokseen ja sitten, kun kova sää oli ohitse, pyrähtivät kiepeistään ylös ja tohmersivat kotiinsa.

Lumen vallassa oli koko Varenginvuonon kaupunki tällaisen talvisen pyräkän perästä. Korkeat lumitöyryt rehoittivat pitkin katuja keskikaupungillakin, niin että ikkunoita pimittivät. Mutta suomalaisten kaupunginosat olivat melkein kokonaan joutuneet talven peittoon. Pienimmät mökit olivat niin piilossa, että täytyi ruveta kaivamaan esiin. Olipa muuan kömmänä hautautunut niin tarkoin, että kaivajamies huomasi olevansa talon harjalla vasta, kun kuuli alapuoleltaan ihmisten elämöimistä.

Kveenien kaupunki oli suureksi osaksi isoina lumikumpuina, joiden harjasta nousi savusuitsu.

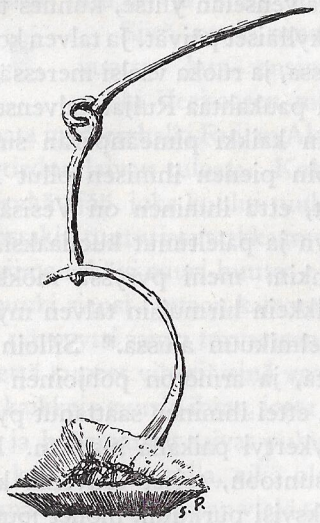

Traanikölla. Jyykeä

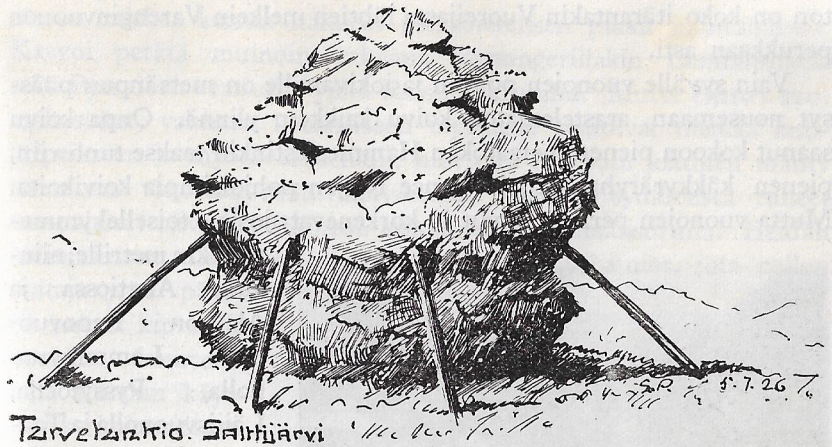

Turvekuntio. Saarijärvi

Puu ja turve

Turpeesta rakensi ennenvanhainen vesisaarelainen ja moni muukin Ruijan mies asuinmajansa, ja turvetta hän siinä poltti lämpimikseen, kunnes itse joutui iäkseen turpeen alle.

Turvetta vieläkin Ruijan rantalaiset polttavat, niin että koko kylä tuoksuu kytösavulle. Täällä täytyy ottaa polttoaine maan alta, kun ei sitä ole maan päällä. Sillä Jäämeren maiden metsät ovat varsin vaivaiset verrattuina etelän hongistoihin ja kuusikorpiin. Ne ovat vain pakkasen panemia ja napamyrskyjen riepoittamia kitukasvuisia harvoja puuryhmiä. Äärimmäiset kalliopahdat ovat aivan alastomiksi pieksettyjä, ainoastaan pajupensas ja vaivaiskoivu pystyvät kallionkuruissa saamaan asentosijansa. Pohjoisilla saarilla, Mageröllä, Hjelmsöllä, Havöllä, koivu jaksaa vaivoin kohota kolmen, neljän korttelin korkuiseksi. Alas-

ton on koko itärantakin Vuoreijasta lähtien melkein Varenginvuonon perukkaan asti.

Vain syvälle vuonojen pohjiin ja jokivarsille on metsänpuu päässyt nousemaan, arastelematon koivu kaikkein ylinnä. Onpa koivu saanut kokoon pienen metsätokan Hammerfestinkin taakse tunturiin, pienen käkkyräryhmän, joka lienee Ruijan pohjoisimpia koivikoita. Mutta vuonojen perissä koivut jo korkenevat, joskus toisellekymmenellekin metrille, niinkuin Alattiossa ja Alattion Repovuonolla, Lemminvuonolla, Pyssyjoella, Läijisvuonolla ja Taanassa Tenon suulla. Pyssyjoen rehevälle suukentälle koivu on saanut aikaan tiheitä tummavarjoisia rutoja, ja Näytämön jokivarsilla on koivulla hyvät toimeentulot. Vesisaaren seuduillakin koivu ennen kasvoi komeana, mutta nyt se on jo niin kulutettu, ettei ole enää kuin pikkuinen metsistö tunturitien vieressä kaupungin ainoana »puistona». Leppäkin nostaa paikoin ison varren, mutta haapa on näillä main harvinainen, tuomi pysyy matalana samoin kuin pihlajakin, joka saa elatuksensa vielä Hammerfestissäkin. Orjantappura pensastaa vielä Sirman seuduilla Tenolla ollen niin merkillinen maantuote, että lapinäijätkin ihmettelevät, mikä se sellainen lehtipuu on, joka kasvattaa hakojakin.

Tunturikoivikkoa Hammerfestin takana.

Mutta oikea hakopuu, metsän mänty, nähdään vasta Alattion kankailla ja Alattiojoen varsilla aina Beskaadas-tunturiin asti. Myöskin Raisin vankka kasvattaa mäntyä samoin kuin Jyykeän perukkakin, ja Näytämön jokivarrella Majavaniemestä ylöskäsin petäjä on jo saanut sijansa. Mutta Varenginvuonolla ei petäjää nähdä. Vain Salttijärven takalistotuntureissa, Heinäjoen rannalla, olivat Salttijärven miehet kerran nähneet parikorttelisen pikku mäntähäisen. Kasvoi petäjä muinoin vahvana Porsangerillakin Lemminjoella sekä Pyssyjoen seuduilla ynnä Raisin jokisuulla. Mutta entiset suomalaisukot, vanhaan kotimaiseen tapaansa, kaatoivat metsää kotitarpeikseen ja myötäväkseenkin, niin että nyt vain jokunen mänty tummana tönöttää tunturikoivikossa. Metsän sydämestä tulleet suomalaiset olivatkin Ruijassa joskus suuria metsänsurmia. Heidän kotimaassaan metsä oli ollut melkein kuin vihamies, jota pellon raataja yhtä päätä oli saanut kirves ja kuokka kourassa, jopa tultakin käyttäen karkoittaa etemmäksi viljelysmailtaan. Samaan taisteluun miehet ryhtyivät Jäämerelläkin. Mihin vain Suomen mies teki talonsa, siinä pian heikko ja hitaasti kasvava Ruijan räkämänty hävisi sukupuuttoon. Saattoi kylänukko joskus keikahduttaa ison petäjän saadakseen siitä pärekorin ainekset sekä jättää muun puun metsään lahoamaan. Lappalaiset kyllä eivät haaskanneet metsää. He eivät juuri viitsineet tylsällä kirveellään ruveta jyrsimään isoa puuta.

Mikkel Hansen (oik.), Lemminjoen isäntä, renkeineen puita pilkkomassa.

Koivu on Ruijan tärkein puu ja parhain polttopuu. Koivukalikoilla vielä moni vuonolainen pitää pirttinsä lämpöisenä. Mutta on tarkoin määrätty, kuinka paljon kukin talonisäntä, mökinmies ja turvekammilainen saa tunturista tuoda polttokoivua, sillä kaikki metsät ovat valtion omia. Annijokikin saa koivukäkkyröitä kolme, neljä kuormaa taloa kohden; reisivuonolainen Sotkajärven Matti vedättää vuosittain 25 rankakuormaa. Pyssyjoen isäntä saa 30—40 kuormaa, jos vain outaherra on hyvällä antopäällä, mutta useasti hän on kärtytyylellä, paljoksuen vain

puunmenoa ja käskien käydä turpeen kimppuun. Puorthanperästä ja Silhvarin takaa Pyssyjoki saa ajaa polttopuunsa pystyttäen ne lapintapaan kartanolleen pitkinä rankoina. Niin myös Lemminjoella on koivupolttonsa, samoin kaikilla muillakin vuonoilla, joiden äärillä koivu vielä viihtyy.

Puuttomissa kylissä on kansan täytynyt turvautua turpeeseen. Varsinkin vähävarainen väki, jonka rahat eivät riitä kivihiilen eikä puun ostoon, kaivaa polttoaineensa jängästä. Reisivuonolainenkin ja Pykeijan mies soutaa vuonon suulle, Kiviön saarelle, nostamaan polttoainetta, ja sinne entiset vesisaarelaisetkin monesti menivät turvetöihin, matalalla kalliosaarella kun kasvoi hyvää *pankkiturvetta*. Mutta on Vesisaarella oma iso turvekenttänsä Fossefjellin alla, ja tunturissa Lantusvaarassa on suuri polttomaa Lantusjärven rannalla. Annijoki nostaa polttoaineensa kylän takaa jänkämaista, samoin Kallijoki ja muut itärannan kylät. Vuoreijalaiset soutavat mantereelle tundramailleen, joiden läheiset turvevarastot jo rupeavat loppumaan. Hammerfestkin kotitunturinsa takana nostaa turvetta kasaan, ja Repovuonon lappalainen tuhertaa Porsangerin tien vieressä, lankovuonolainen ahertaa isolla Ruossajoen jängällä, Ruossavaaran alla. Jotkut leminjokelaisetkin raastavat vuonon rantoja kekoon, ja Pyssyjoen miehille heidän iso outavaarinsa määrää ja mittaa itse kullekin hänen turvepaikkansa Kesäsijan jängältä tai Äijänjängältä, Kappirtunturin alta. Ja niinkuin outien isäntä jakaa ja määrää, täytyy koko kylän tehdä. Tyytyykin kylä outaherransa toimiin, vieläpä pistelee hänen kurppaansa lampaanjuustoja, ja Leirpollin porvari antaa suolatun lohenkin. Sitten kylä kaivaa ja polttaa jänkää ja koivua sekä tuvassa että navetassa. Mutta outavaarin takassa — hänellä, samoin kuin Oulan Jounillakin, on vielä vanhanmallinen takka — poltetaan vain koivua, sillä turpeesta tulisi kovin

Vesisaarelaisten turvetunkioita pohjoistunturissa. Takana lumiaavat.

»stööviä», ja se olisi paha, sillä outaherralla on paljon tärkeitä papereita.

Kesäkuun lopulla, kun routa on paennut maasta, sekä heinäkuulla ennen heinäntekoa, on paras turpeen nostoaika. Silloin jängällä kylän takana tahi kaukana tunturissakin häärii joukoittain miehiä, naisia ja lapsiakin maata kaivamassa. Kaukaa katsoen luulisi näkevänsä oikein kytömaiden kansaa suota pelloksi raivaamassa ja varsin koko talkooväellä.

Ahkerana häärii kukin perhe omalla kaistallaan. Toiset kuorivat vasta pintaa pois, toiset puskevat jo hyvässä turvekerroksessa, muutamat ovat kaivautuneet jänkään koko mitaltaan, nostellen ylös pohjimmaista turvetta sylen syvyisestäkin haudasta, jonka pohja jo on veden vallassa. Toiset taas kottikärryillä työntelevät *turvelimppuja* syrjään kuivauskentälle, johon ne *reisataan* reunalleen vieri viereen, aina kaksittain toisiaan vasten nojalleen. Siellä pienet poikasetkin täysin toimin ahertavat omalla kaivoksellaan. Toisesa paikassa taas ukko kuopastaan heittelee turvelapiollisia ylös, tyttö latelee niitä kottikärryille ja eukko työntää kuivauspaikalle. Ja jokaisella on työmaallaan tuli kytemässä, niin että sininen savu vain kohoaa kytöksestä ja ajautuu pitkin jänkää. Lepohetkinä istutaan tulen ääressä, keitetään kahvia, syödään ja juodaan. Kesäsijan jängälläkin Pyssyjoen turpeenpuskijat, Maijan-Jussa, Oulan-Jouni ja Klemma rupeaman kaivettuaan siirtyvät kahvitulen ääreen levähtämään ja haastelemaan. Kesäistä yötä myöten siellä äijät ahertavat. Onkin mieluista työskennellä lenseänä yönä, kun hallava savupilvi ottaa ukot suojaansa, niin ettei sääskikään ahdistele. Ja lähellä Kesäsijan jär-

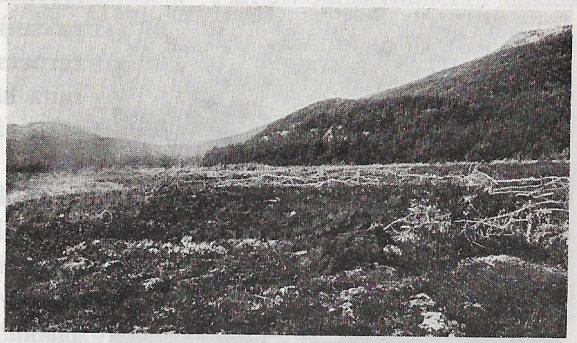

Kesäsijan jänkä, Pyssyjoen ukkojen turvekenttä.

vellä narisevat sorsat, ja kaikenlaiset kahlaajat ja vesilinnut saarnaillen ahertavat omissa toimissaan. Heillä on nokko aikaa narista ja lörpötellä sekä yöt että päivät samaan menoon. Ruokaa ja lämmintä on Kesäsijan järvellä yltäkyllin koko kesäksi, ja talveksi mennään sinne, missä taas on ruokaa ja lämmintä. Heidän ei kyllä tarvitse talven varaksi rakennella turvekasoja.

Vartavastisella, ohuella kaitaisella lapiolla turvetta nostellaan leikaten levyt tavallisesti puolentoista, parin korttelin pituisiksi ja levyisiksi sekä paria tuumaa paksuiksi. Hyvästä pohjaturpeesta saadaankin kauniita kappaleita, jotka kuivaneina kolisevat kuin kivet ja palavat hyvästi kuin kivihiili. *Pohjaturve* onkin paljoa kovempaa ja tiiviimpää kuin tunturien *päällysturve* ja jänkäpounujen *pakkaturve*, jota mies päivässä saattaa kuokkia monta häkillistä. Mutta kaikki eivät pidä pohjaturpeesta, siinä kun heidän mielestään on niin eriskummallinen haju, että se tekee pään kipeäksi. Monet nostavatkin pintaturvetta tunturista. Eikä joka paikassa olekaan pohjaturvetta. Kullaselvankin pitää raahata *marjanvarputurvetta*, joka on paljoa huonompaa palamaan kuin pohjaturve ja antaa vain paljon tuhkaa. Mutta pehmeä *rapakkoturve* on kaikkein huonointa. Se ei paljon kestä liikuttaa eikä pysy koossa edes sen vertaa, että ennättäisi kuivaa. Mutta huonoa pintaturvettakaan ei saanut tunturista ottaa luvatta. Ainakin jo 1885 annettiin suomalaisillekin kova »Julistus», jossa sanottiin:

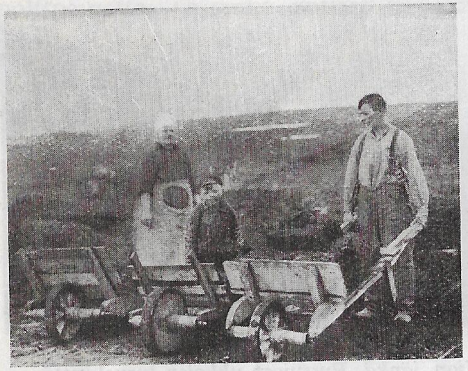

Vesisaarelaisia turvejängällä.

»Tämän kautta julistettaan, että ei kukkaan saa leikate varpu-turvetta (varpukaarta) eli ottaa risuja, ja pensaita kruunun ma'asta Nordvarangerin pidäskunnassa.

Joka tätä kieltoa rikkoo, joutu rankaistuksen allaiseksi.

Finmarkin lääni 21 p. lokakuussa 1885

E. Ryming».*

Paljon pitää ainakin kokonaan turpeella lämmittelevän jäämereläisen nostaa jänkämaata talven varaksi. Monta tuhatta limppuviipaletta hän saa kuivata, kaksin, kolminkin viikoin olla työmaalla ja kolminkin häkein nostaa päivässä. Pari-, kolmekymmentä häkkiä kuluu talvessa pohjaturvetta, mutta pintaturvetta haaskautuu neljäkymmentäkin.

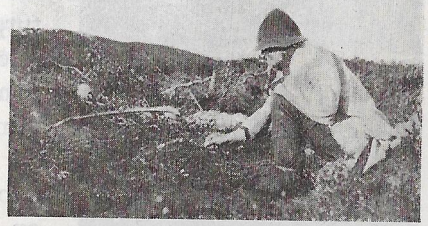

Oulan-Jouni kahvinkeitossa turvejängällä.

Mutta sadesäällä ei turvetta saata nostaa. Sillä jos turpeen laittaa märkänä kasaan, se ei kuiva, vaan muikenee ja kuolee eikä sitten tahdo palaakaan, höyryää vain antamatta lämmintä. Mutta kun poutasäällä elävän maan nostaa ja laittaa heti kentälle, se kuivaa elävänä sekä sitten palaa hyvin ja lämmittää kovasti. Pohjaturve on kyllä hyvä kuivamaan. Jos vain on poutaa niinkin paljon, että pinta ennättää kuivettua, kuortuu se niin kovaksi, ettei läpäise vettä, vaikka sataisi paljonkin.

Kun turvenostokset ovat kentällä kylliksi kuivaneet, kootaan ne pyöreisiin kekoihin, *turvetunkioihin*, kolme, neljä häkkiä kuhunkin. Tällaisia sylen korkuisia, pari metriä leveitä kekoja on turvemaalla syyspuoleen kymmenittäin odottamassa talven tuloa. Jänkä on kuin mikäkin suuri tiheä kotakylä, äänetön maahiaisten asentokenttä, josta asukkaat jänkähautoja myöten ovat kristityn saapuessa juosseet salaisille työkentilleen mannun alle. Mutta lankovuonolaisilla on turvejängällään parit-, kolmetkymmenet patsaskatokset, *turvekajat*,

* Finmarksbiblioteket, Vesisaari.

joiden suojiin he kasaavat polttoaineensa. Syksyllä jo, kun kesävarat ovat kotipihalta loppuneet, monen täytyy säkki selässä kanniskella polttotavaraa kotiin. Mutta lumen tultua alkaa kelkkapeli. Vanhojen äijien varsinaisena talvipäivän työnä on turvekelkan vetäminen tunturista kotipihalle. Monesti myös lapset ovat polttokuorman jutoina ja ajomiehinä. Varakkaat taas ajavat ja ajattavat jänkämättäänsä poroilla tai hevosilla. Turvetunkion penkominen tunturissa tuulisella säällä on kyllä silmiä sotkevaa rähjäämistä. Pian siinä saa silmänsä niin raiskoja täyteen, ettei saattaisi nähdä malkaakaan toisen silmässä. Mutta turpeen roskat ovat niin pehmeitä, ettei tarvitse muuta kuin niistää nenäänsä ja räpsähdyttää silmiään, niin ne putoavat pois.

Niemen Jalmari turvetta kaivamassa. Vesisaari.

Niinkuin muualla maailmassa talon ukoilla on puulatonsa, niin on Ruijan miehillä turvehuoneensa, tavallisesti navetan vieressä tai porstuan lähimailla. Eikä siinä suojassa juuri kirves kourassa taajota, eikä sahalla karskuteta. Kovat pohjaturpeen kappaleet sentään täytyy kirveellä tai muulla aseella särkeä, ennenkuin ne korilla kannetaan käyttöpaikalle. Pikku mökeillä ei ole erityistä turvesuojaa, vaan polttomättäät saavat sijan eteisessä tahi joutuvat pihalle kasaan. Näkee useasti turvekappaleita talon luona aidanselälläkin pitkät rivit kuivamassa.

Mutta kun puuttomien rantojen kveenieukon pitää lämmittää pieni saunansa tahi leivinuuninsa, täytyy hänen kiivetä tunturiin keräämään *vaivaisenrisuja*. Salttijärveläisetkin, jotka vuoro vuoroin varistavat Alfred Joen saunaa sekä leivän loppuessa Kalle Joen paakariuunia, kantavat vaivaisenrisuja talven varaksi itse kukin viisin-, kuusinsadoin kerpuin. Takkanuoralla niitä selän täysin kanniskellaan ja laitetaan kerppuihin lohtaan kuivamaan, myöskin heinätyöstä ja turpeen nostosta palattaessa

sekä muulloinkin tunturista tultaessa tuodaan risutakka kotiin. Viisi-, kuusikintoista kerppua, parikymmentäkin pitää sitten polttaa, jos tahtoo saada Joen Kallen ison leivinuunin kyllin kuumaksi leipää kypsentämään.

Tällaisiin vanhankansan asioihin kyllä tarvitaankin puuta tai ainakin vaivaisenrisuja, eikä niihin turve ole kelvollista. Mutta muuten tunturista ja jängästä nostettu turve on Ruijan suuri polttoaine sekä puuttoman maan hyvä polttopuun sijoillinen. Jopa se on niin hyvä, että muutamat turpeenpuskijat sanovat mieluummin ottavansa hyvän turvemaan kuin huonon puumetsän.

Salttijärven Kostamon emäntä uunirisuja noutamassa.

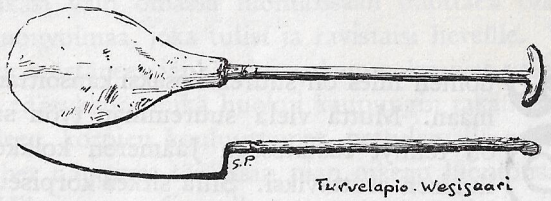

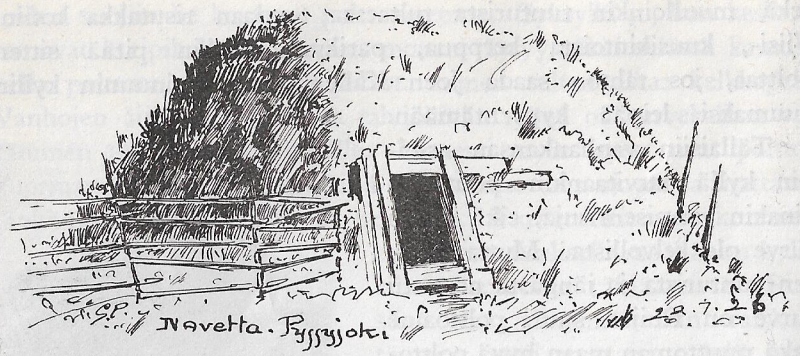

Niitty ja karja

Suomen mies on suureksi osaksi kansoittanut Ruijanmaan. Mutta vielä suuremman työn suomalainen on tehnyt raataessaan Jäämeren kolkkoja äyräitä ihmisen asuttaviksi. Sillä sitkeä korpiseutujen mies on raivannut viljelykselle kaikki Finmarkin kaukaisimmat vuononperät ja pahimmat rannat, Jyykeän, Raisin ja Naavuonon, Alattion ja Porsangerin, Läijisvuonon, Tenonsuun ja Varenginvuonon ynnä Näytämön perukan, jopa ensi miehenä ryskännyt eteläpuolen Malangeninkin peräkorvissa ja Patsivuonossa. Miltei kaikkialla Ruijassa, missä vain nähdään maanviljelyksen merkkejä, kveeni on ensimmäisenä ollut asetta heiluttamassa. Niinkuin jo parisataa vuotta takaperin Tornionlaakson miehet saapuivat Alattion autioihin maihin sekä Kippaisen Sammel Porsangerille alkaen heti myllertää kenttää, niin myös monet sadat jälkeen tulevatkin kveenit ovat kamppailleet ei vain villin meren, vaan myöskin kolkon ja kovan maan kanssa. Malangenin vuononkin perämetsiin, Maalsjoen varrelle, 1785 vaiheilla tullut *Kveeni-Tuomas* toi matkassaan jo auran ja

karhin, käsikivet sekä puoli tynnyriä pellonsiementä, alkaen heti möyriä maata, härälläkin sitä kyntää.* Näytämön entiset ukot taas raajivat isoja niittyjä, niin että saattoivat elättää lehmiä kuusin, seitsemin, ja raisilaisen komeassa navetassa ammui kymmenenkin lypsävää. Ennen suomalaisten tuloa Ruijan miehillä ei ollut minkäänlaista ymmärrystä maan muokkaukseen, he soutivat vain merta ja söivät kalaa, ja rikkaimmat elivät kaupanteolla. Mutta suomalainen tuli ja opetti ruijalaiselle maanhoidon sekä oikean työnteonkin. Tämän kyllä itse norjalaisetkin tietävät ja tunnustavat. Bjarne Hofsethkin muistelee kirjassaan: »Kveenit ovat maanviljelyksen alalla Finmarkin uranuurtajia. He ovat käyneet edellä ja osoittaneet, että täällä saattaa maata viljellä menestykselläkin. He ovat m. m. tuoneet ohranviljelyksen Alattioon, ja sitten norjalaiset ovat jatkaneet työtä».**

Eipä ollut Vesisaaressakaan pienintäkään »maanpruukia» siihen aikaan, kun suomalaiset suurjoukot rupesivat sitä valloittamaan. Koko kaupungin takamaa tuntureihin asti oli rääsyisenä jänkänä, samoin Sisäpään ja Ulkojoen puoli raivaamattomana raakamaana. Mantu makasi vain omassa luonnossaan odottaen oikeata väkeä, toista luonnonvoimaa, joka tulisi ja ravistaisi hereille. Vesisaarelaiset eivät ymmärtäneet jänkäasioita, kammoksuivat vain ruokotonta ja märkää rääsykköä, mikä huokui kaupungin takana. Mutta tunturista tulleet, korpien kouluuttamat, pettuleivällä ruokitut »oudon riikin» miehet näyttivät täälläkin pian oikean luontonsa. Sisäpään kenttä ja Ulkojoen puoli myllerrettiin tuota pikaa mökinmaiksi ja nostettiin taloa täyteen. Ja sitten käytiin takajängän kimppuun. Omin luvin miehet vain aseet kourassa astelivat jängälle, katsoivat kappaleen ja rupesivat kaivamaan viemäreitä sekä raastamaan pajukkoa pois. Siinä sitkeät kveenit olivatkin kuin kotoisessa työssään saadessaan vellovan, sisuksia myllertävän merensoutamisen sijasta kerrankin ponnistella vanhalla ja varmalla maaperällä, vaikkakin vetelällä Jäämeren jängällä. Ei kyllä täällä petäjiä eikä korpikuusia keikahdellut, kuten entisillä kotiperillä, mutta sitä kiukkuisemmin riepoiteltiin Ruijan jänkäpajuja ja hammasta purren iskettiin ilkku-

* Eilert Sundt, Folkvennen X, 1863.
** Bj. Hofseth, Finmarkens Fremtid, 1919.

vannäköisiä, tuhansiin mutkiin käyristyneitä käkkyräkoivuja turpeeseen. Selkä siinä kyllä höyrysi, ja ruokoton maa ryvetti miehen jänkäpeikoksi, jäsenet olivat illalla jäykkinä ja hartiat painuneet kovin alhaalle, mutta raiviota vain syntyi, ja Ruijan skolppa sai nähdä, ettei kveenipaholaista pelota pahinkaan ryteikkö. Mitäpä kun ei kotikorpien musta metsäkään.

Sitten vasta myöhemmin kaupunki mittasi miesten raiviot ja rupesi niiden muokkaajilta ottamaan veroa. Taneli Sundelinille ja Ollilan Petterillekin mitattiin maat 1852 vaiheilla. Raatajat maksoivat veroa, raivasivat lisää ja saivat karjalleen hyviä heiniä. Sisäpään miehet hankkivat niittymaita ihan kotitöyränsä toiselta puolen, Sisäjoen varsilta Turvejokeen asti, ja Ulkojoen mökkiläiset saivat sarkoja talonsa takaa jänkämaata myöten.

Suomalaisten raivaamaa niittymaata Vesisaaren takana.

Siitä jo kaupungin kauppasaksatkin ja muut Ruijan höökärit rupesivat myös raivauttamaan niittymaata, ja työtä pelkäämättömät kveenit olivat heidän palkkamiehinään puskemassa. Monet kalarannoille tulleet suomalaiset jäivät Ruijaan edelleenkin rahaa ansaitsemaan ruveten kauppiaille jänkää raatamaan. Joopi Pirttikangaskin rahattomana miehenä kerran joutui urakalla repäisemään ison niittymaan kaupungin porvarille saaden säästöön 500 kruunua. Näin 1860—70-luvuilla* suureksi osaksi raivattiin kaupungin takamaa, joka nyt heinää tuottavana niittynä ulottuu neljänneksin kylästä tunturiin käsin sekä pitkin rantoja itään ja länteen. Suomalaisen kuokka ja kirves ovat siinäkin tehneet täyttänsä, ja suomalaisen myllerrykseltä Vesisaaren porvari korjaa parhaat heinänsä. On siinä

* J. Beronka, Vesisaaren historia (käsikirj.)

suuressa kentässä kymmeniä suomenmiestenkin *haakeja*. Mutta moni kveeni on velkaannuttuaan taas menettänyt parhaat maansa kaupungin kauppamiehille.

Mutta kun lähimmät takamaat loppuivat ja joutuivat porvareille, rupesivat suomalaiset raivaamaan niittyjä etemmäksi. Penikulman, puolentoista päähän tunturiin raadettiin haakeja. Siellä oli hyviä jokivarsia. Ja vieläkin on siellä paljon reheviä maita, vaikka raajisi heinäkentän viidellekymmenelle lehmälle. Riutusjokikin, joka tekee vetensä takarannalle, tulvii kovasti ja kasvattaa hyvästi heinää kallijokelaisille, ja Kallijoen rannoilla pilliheinä ihan villiltä vain nousee miehen rinnan mittaiseksi. Näille Pohjois-Varengin tunturiselille sekä omille kylänäärille raivasivat niittyaloja Annijoen, Salttijärven, Heviikan ja Kallijoen miehet. Annijokelaisetkin valtasivat ja perkasivat parinsadan häkin niityt takatuntureihinsa, ja Itteliinin ukko asteli viikatteineen aina verottomille ylhäisille maaemille Ortejärvelle asti, missä maanselkä alkoi jo kaatua pohjoisen puolelle. Mutta muut Annijoen niittymiehet saivat maksaa laikkoa valtiolle 10—50 äyriä häkinalasta. Myöskin monet Vesisaaren toimenukot kävivät tunturiin. Siellä vieläkin on sellaisia suomalaisnimisiä niittymaita kuin *Viinikan-faarin-haaki*, *Mikkolan-haaki* ja *Pason-haaki*, *Tuomhan-haaki*, *Kraatarin-* ja *Poikelan-haakit*. Vaikka niityt jo ovatkin muiden hallussa, ovat niiden nimet kumminkin muistoina raivaajistaan ja ensimmäisistä viljelijöistään. Poikelan Matinkin haaki joutui Rasmus-äijälle, ja eukko, Kammi-muori, köyhäin hoitoihin, vaikka kammilaisilla aikoinaan oli neljä lehmääkin ja hevonen.

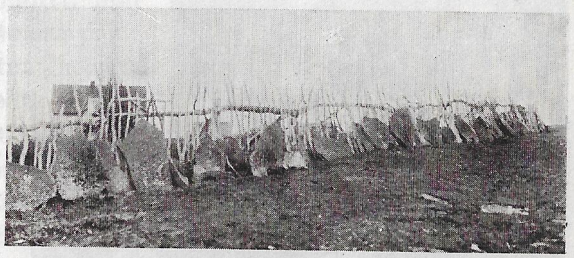

Risu- ja kivilaaka-aitaa pellon reunassa. Annijoki.

Kova niitynraivaaja on myös ollut Jumiskon Juhan-Petteri, joka Heviikan rannoille on repäissyt yli 90 mitan heinämaan, niin että siitä on saanut rehuja neljälle, viidelle lehmälle. Karvon kraa-

tarimestari oli suuri haakimestarikin. Kun kuivana kesänä kotikentät poudittuivat eivätkä kasvattaneet maanruohoa, kraatarimestari meni tunturiin Landshusjoelle ja mestaroi sinne neljän lehmän haakin.* Samoja kenttiä nyt kraatarin poika, Ultrik, viljelee maksaen maanveroa 70—100 kruunua maalaismiehille, sillä haaki on Pohjois-Varengin alueella. Mutta Sirkan Kallella oli kaikkein suurin haaki, entinen Nantropin lähes puolta neljännestä pitkä heinämaa. Siinä oli kaksi latoakin, toinen niin iso, että siinä kaupungin herrat kävivät tanssimassa.

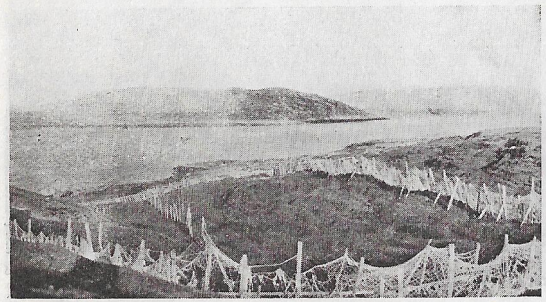

Rasmus Salmen niitty, vanhoilla verkoilla aidattu, Pykeijan kallionkoloissa.

Tunturien niittymaat kaupungin rajojen ulkopuolella ovat melkein kaikki suomalaisten omia. He maksavat vain veroa Pohjois-Varengin kunnalle, koska kerran heidän omaisuutensa makaa kunnan maan päällä. Mutta sitten kveenit ovatkin niin kovia haakiensa isäntiä, että jos he tahtovat kieltää, niin eivät muut kuin lentävät linnut saa mennä heidän heinäkenttänsä ylitse.

Mutta Jäämeren karu rantamaa ei kauan kasva heinää, ellei se saa lisävoimia. Isot karjamiehet vedättävät haakeilleen navettalantaa, ja tämä kyllä antaa maalle väkeä, kun vain navetasta riittää vedättämistä. Mutta parhaita ruijalaisten niittyhöystöjä on *taari*. Tämä on merenpohjassa kasvavaa ruskeaa, leveälehtistä limaista levää, jota Varengilla varsinkin itärannoilla öystätuuli ja ulkosää lohkoo ja ajaa hierualle tavattomin kasoin, joskus syksyisin tuhansia kuormia, oikein vuorenkorkuisia röykkiöitä. Taari on hyvin väkevää ainetta.** Hierualle jääneestä veneestäkin se yhtäkkiä syö värin pois, ja taarikasoilta puhaltava tuulikin aikaa myöten

* Lehmän heiniksi lasketaan 3000 kg.

** Etelä-Norjassa poltetaan taaria, ja tuhkasta valmistetaan jodia.

pilaa rantatalojen maalatut seinät sekä tuo mukanaan niin väkevää haisua, että oikein tuntuu oudolta. Siinä on väkevän, elävän meren palavaa voimaa vielä kovalle rannallekin ajautuneena. Syksyn ja talven pakkasillakin siinä vain elävät toukat vönkivät. Maahankin taarin väki pystyy. Se kyllä tappaa ja kuolettaa, mutta sitten se taas nostaa ja kasvattaakin. Kun taaria vedättää vaikkapa sammaljängälle ja pajukkoihin, se pian mädättää sammalet ja pensaiden juuret, niin että toisena vuonna jo saa pajut nykkiä pois ja kohta korjata heiniä samoilta sijoilta. Melkeinpä paljaalle kalliollekin taari kasvattaa ruohoa, kunhan siinä vain on vähäisenkään turvetta mukana. Salttijärven Joenkin isäntä vedätti tunturiturvetta kalliolle, niin että tuli kolmen mitan haaki, ajoi sitten hierualta Taarimukasta väkeä peitoksi, ja kolmen vuoden kuluttua ukko niitti kallioltaan raskasta heinää. Ja kun niityn taarittaa oikein hyvästi, se kestää niittää yhdeksän vuotta, ja vasta yhdeksäs heinä on heikonlaista.

Aleksanteri Korhonen niityllään. Näytämö.

Tätä meren ruskeaa väkeä, jota aapa aivan ilmaiseksi kansalleen työntelee, rantaukot ajavat ja hajoittavat niittymailleen kymmenin kuormin. Jumiskon Juhan-Petterikin Heviikassa sitä vain ihan rantaviereltään työntelee kärryillä, ja Iituri Niska Nyyhaminassa vedättää sitä talvella niittyhangelleen sadoittain kuorman toisensa perästä, ja sitten kesällä korjaa sekä myö kolmekymmentätuhattakin heinäkiloa. Taari näet vaikuttaa maahan yhtä voimallisesti, vaikka sen hajoittaa hangellekin. Lumen kadottua se kyllä ottaa maasijansa. Mutta jos taarikuorma unohdetaan paikoilleen hajoittamatta pitkäksi aikaa, se polttaa makuusijansa niin pahoin, ettei siinä vuosiin kasva mitään.

Toisinaan lannoitetaan haakeja myös *lotakalalla*, joka niinikään on merellistä voimaa. Silloin kun Jumala antaa pikku lotaa niin suunnattomasti, ettei sillä enää ole juuri hintaakaan, joutuu merellinen elävä maanhöystöksi. Aina pariin multakuormaan sekoitetaan kassillinen lotaa, ja siitä tulee väkevä aine, kun se ennättää palaa. Saman maanhöystökohtalon saa *sillikin* silloin, kun sitä siunautuu rannoille kovin määrättömin parvin. Tämäkin Luojan antama vilja, ihmisen ruoka, työnnetään maahan kasvattamaan ruohoa, karjan ruokaa. Erinomaista kentänhöystöä ovat myöskin *kaloitten suolet*, joita hajoitetaan maahan, kalantotkut aina paikkaansa, kortteli, pari väliä. Vanhat kveeniäijät höystivät haakejaan myös *turskanpäillä*. He porauttelivat vain kenttäänsä isoja reikiä aina korttelin päähän toisistaan pistäen joka reikään turskanpään, niin että koko niitty tuli siemennetyksi. Tällainen kylvö väkiinnytti maan moneksi vuodeksi, kun se vain säilyi merilinnuilta. Sillä sumu- ja roskasäiden edellä moosat ja kajavat aina lentelivät maalle haakeihin ja löysivät ukkojen aarteet syöden ne nälkäänsä. Mutta jos maantavara oli peitetty syvään, ei moosa kyennyt sitä omistamaan.

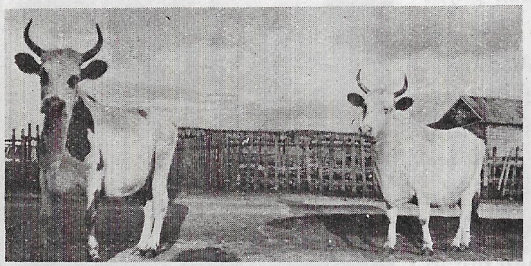

Ryssänrotuisia lehmiä Salttijärveltä.

Heinätyöhön Ruijan asukas saattaa ryhtyä vasta elokuun alkupuolella, ja heinänkorjuuta kestää viisin, kuusin viikoin. Pyssyjoenkin Jussan-Antti, jonka pitää toimittaa talviruokko neljälle lehmälle ja kruunun sonnille, laski muuanna kesänä viikatteensa naulaan vasta kolme päivää ennen mikkeliä. Tunturiniityillä heinämiehet asustavat turvekodassa viikkokunnin ja pyytävät erämaan joista ja järvistä kalaa kotieväiden jatkoksi. Ja viikatteensa ainakin itärantojen suomalainen kaikkein mieluimmin hioo teräväksi Kuusamon liippakivellä. Kun sillä kilkuttaa, niin ei tarvitse myötäänsä käydä tahkoamassa, kuten Norjan liippoja käytettäessä.

Omalle karjalleen kansa kokoo heinänsä. Vain muutamat isot

ukot, kuten Niskan Iituri ja jotkut Kallijoen hyvät, kasvattavat maanruohoa myötäväksikin. Nyt heinämyönti kyllä kannattaakin. Mutta ennen se ei oikein tahtonut kannattaa, kun Petsamon Pummangin suomalaiset kilvan toivat halpoja rantojensa tuotteita heinättömään Vuoreijaankin. Nyt Petsamon heinät eivät enää jouda vieraille, ja Vuoreijan täytyy tuottaa rehunsa Trondhjemista asti, ellei lähempää saa.

Ruijalaiset eivät juuri olleet karjanhoitajiakaan. Kun suomalaiset saapuivat Vesisaareen, oli siellä ainoastaan muutamia lehmäkourukoita, joita ruokittiin kalan totkuilla ja jäkälillä. Keitureita kyllä kepsutteli kaikkialla. Mutta kun suomenmiehet ennättivät tarttua maahan kiinni, he rupesivat heti elättämään karjaakin, aina enemmän sitä mukaa kuin raiviomaa laajeni. Yhä useamman Vesisaarenkin kveenitalon viereen ilmestyi sontatunkio, ja kaupunkiin saapuva vuoreijalainen osasi ottaa siitä merkkiä mennäkseen oikeaan taloon kysymään viiliä. Norjalaisetkin rupesivat hankkimaan lehmiä, niin että aikoinaan oli Herman Dahlilla, Hanssi-äijällä ja Rasmuksella kolme kullakin. Lapin pientä valkoista karjaa oli kyllä vain suomalaisten hoidokkeina, mutta rikkaiden kauppamiesten laitumilla liikkui korkeajalkaista ryssänrotua. Herman Dahl oli sen pannut täällä alkuun tuoden kerran muutamia nuorukaisia Venäjältä, ja niistä lähti Ruijaan iso lehmärotu, jota sukua on vieläkin Salttijärven Kalle Joella. Mutta enin osa karjasta on kumminkin vanhaa lapinrotua, ja hyvien karjaemäntien hoidoissa on lypsäviä viisin, kuusinkin.

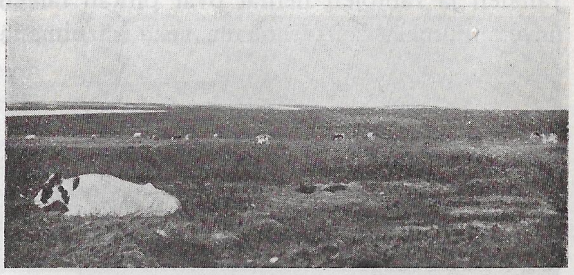

Vesisaarelaisten karjaa pohjoisella tunturinselällä. Taustalla lumisia köyryjä.

Kesäisin karja kulkee meren laakeilla rannoilla ja tunturissa ruokamatkallaan, väliin penikulmien päässä. Tunturijärvien, jokien ja lampien rannat sekä jängät ovat mieluisia ruokapaikkoja.

Siellä on karjalle rehevää heinää, samoin kuin siellä on joskus kansalle hyviä hillamaitakin. Toisinaan karja viipyy päivätöissään yökausinkin, levähdellen ja taas rämpien polvia myöten vetisissä jängissä, vuoroin käydä kelkutellen suuria selkätuntureita, jotka paikoin ovat niin sileitä, että kelpaisi vaikka vaunuilla ajella. Tuonnempana vain jänkien takana saattaa kohota lumiläikkäinen pääköyry. Toukokuun lopulla karja pääsee suvitöihinsä, kesä-, heinä- ja elokuun se saa liikkua laitumilla, mutta jo syyskuun lopulla kesäruoho kellastuu ja kuolee, ja karja joutuu navetan pimeyteen. Jänkien ja rantojen heinät ovat pitkän talven kuivana ruokana, ja navetanmuurin keittoruokana sekä särpimenä karja saa appaa jäkälää, kalanpäitä ja kalansuljuja sekä silliäkin, ja vuonojen pohjissa lehtikeittoa. Kootaanpa paikoin ja kuivataan taariakin, *solataaria*, ja keitetään siitä karjalle *liemua*.

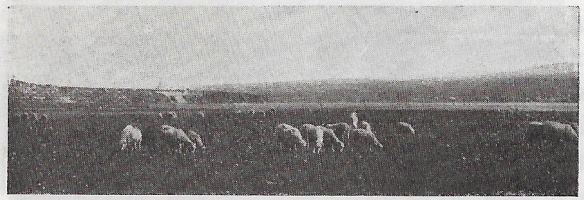

Pyssyjokelaisten lampaita meren rantalakealla.

Niinkuin ennen kotiperillä, niin täällä pohjanperilläkin pahat painajaiset ja muut saattavat uhata karjaa. Niinpä pitää täälläkin yhtä hyvin huolehtia elukoistaan, ajaa pois painajaisia, korjata verenlypsyä ja milloin mitäkin. Kammi-muori merkitsi aina lehmänsä vasemman ronkan tervaristillä, kävipä joskus naapurien navetassakin. Mutta kun muorin navettaan yöllä ilmestyi vastakkain painettu vanha tollukkapari, eukko pelästyi pahasti, työnsi tollukat tuleen ja sanoi: »Iesus siunakhon, ettei vain pahat tartu».

Hevonenkin on monella suomenmiehellä, ja suomalaista jutoa monet pitävät parhaana ajokkaana. Länsi-Ruijankin kveenin mielestä Suomen hevosella on eri liikunto kuin Trondhjemin konkarilla. Nordfjordin valakka on kyllä sitkeä kiskomaan, vaikka on vain 9—9 $^1/_2$ korttelinen, ja moni ajelee silläkin, samoin kuin Porsangerin rotuisella lapinpurrikalla, joka on vielä pienempi nordfjordilaista, mutta sitä sitkaampi. — Lampaita on useassa talossa, vaikka lampaanpito on viime aikoina yhä vähentynyt. Onpa joku hoitanut sikaakin, niinkuin Pasun emäntä Kallijoella. Mutta keitureita Ruijan suomalainen ei ole koskaan rakastanut, vain Suorsan Ransilla Vuoreijassa on elättinä sellainen elukka. Mutta muut suomalaiset järjestään pitävät keitureita häijynkurisina ja ristillisinä elävinä, joita mitkään aidat eivät pidätä. Ja moni kveeniukko ja -eukko on tehnyt paljon syntiä keiturien tähden pieksäen järjettömiä luontokappaleita ja puhuen pahoja sanoja, kun skolppa-naapurien elukat vähääkään vääjäämättä aina ovat tulleet pahantekoon. Eikä suomalainen oikein pidä keiturin maidostakaan, vaikka hyvä elukka saattaa sitä antaa kerralla toistakin kannua. Hänen mielestään se on kovin karvasta ja väkevää. Mutta norjalaiset pitävät keiturista, sillä se ei tarvitse paljon ruokaa, eikä sen ruokossa ole niin suurta vaivaa kuin lehmän hoidossa. Kyypin norjalaiskylässäkin on kymmeniä keitureita. Vesisaarenkin kaduilla niitä väliin jyrsii viisin, kuusin kappalein, samoin Vuoreijassa. Remppavatsaisina, liuhuvin leukaparroin, takakoivet haarallaan ja maitoleilit melkein maata laahaten nämä pitkäkarvaiset sarvipäät taapertavat muiden kansalaisten joukossa jyrsien vihantia katuvieriä, väliin verottaen hautausmaan nurmikoitakin, tuppautuen joka rakoon ja reikään sekä sitten viimein kaikessa rauhassa kellahtaen vaikkapa jonkun arvokkaan kauppamiehen portaille märehtimään, niin että leukaparta vain heiluu. Mutta pienet valkoiset keiturin karitsat kepsuttelevat vanhempain joukossa parrattomina, sievinä ja syyttömän näköisinä kuin parhaat lammaskatraan lapsukaiset.

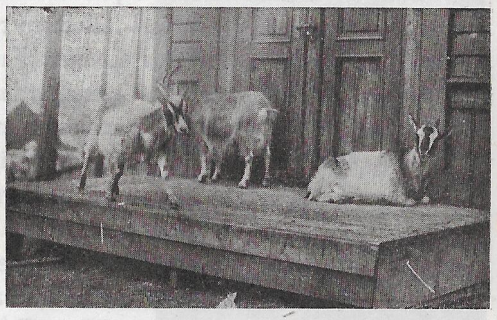

Keitureita kauppamiehen portailla Vuoreijassa.

Kotikenttiään Ruijan suomalaiset ovat jo kaukaisista ajoista myllertäneet perunamaiksi, ja tässäkin työssä he ovat olleet ruijalaisten mestareita ollen monissa paikoin ensimmäisiä perunan istuttajia. Vesisaareen kyllä kerrotaan jo 1840-luvulla kauppias Brodtkorbin tuoneen ensimmäiset perunat peskinsä povessa ajaes-

saan porolla Alattiosta.* Mutta toinen muistelus kertoo, että Kammi-muori olisi Vesisaaren perunapellon esiäiti. Muori oli vaihtanut kissanpojalla muutamia perunamukuloita Arpelan Mikolta, joka oli niitä tuonut Muoniosta — toiset kyllä muistelevat, että muorin mies, Poikelan äijä, oli niitä tuonut Sodankylästä — säilytellyt niitä huolellisesti kevääseen ja istuttanut muokkaamaansa turpeeseen. Eikä ollut muori välittänyt, vaikka naapurit olivat naureskelleet, ettei Jäämerellä peruna kasva. Mutta muorin peruna oli kasvanut ja tehnyt koko parven mukuloita, jotka muori oli tallettanut yli talven Brodtkorbin kellarissa, ja sitten taas laittanut turpeeseen tuottamaan uutta satoa. Kolmas muistelus asettaa Vesisaaren perunan isäksi Petteri Karvon, kraatarimestarin, joka virkamatkaltaan Alattiosta palattuaan toi turkinpovessa ensimmäiset mukulat, istutti ne kenttäänsä, sai satoa ja antoi syksyllä naapurilleenkin, Kammi-muorille, siemenen alkua.

Perunankylvöä Jyykeän Markkinasta.

Karvon ja Kammin muorin turpeista peruna sitten levisi muidenkin suomalaisten kotikenttiin, jopa aikojen vieriessä muutamat norjalaisetkin rupesivat sitä viljelemään. Niinpä 1860 mainitaan Vesisaaressa kylvetyn perunaa 60 tynnyriä sekä 1875 taas 88 tynnyriä**, ja nämä tynnyrit olivat suurimmaksi osaksi suomalaisten kylvöalaa. Pienet kyllä ovat vieläkin Jäämeren rantalaisten pellot, vähäinen aitaus vain hieruan laidassa, pihamaan vierellä tai niityn reunassa päiväisellä rinteellä. Mutta hyvinä vuosina se on antanut kotitarpeen, kun taas huonoina kesinä on tullut melkein siemenkato. Tulee suvi joskus niinkin myöhästyneenä, että vasta kesäkuun viimeisinä päivinä joutuu siemen maahan. Mutta jos syksypuoli on hyvä, saadaan silloinkin syötävää, sillä juuri syksyöisin peruna kasvaakin pimeässä kolossaan. Mutta Vuoreijassa ei peruna enää menesty, eikä juuri Hammerfestissäkään muulloin kuin hyvinä kesinä.

* J. Beronka, Vesisaaren historia (käsikirj.).
** J. Beronka, e. m. käsikirj.

Suomalaisten aikaansaama karjanhoito ja perunanviljelys ovat tehneet suuren muutoksen Ruijan syömähoidossa, tuottaen yksitoikkoiselle ruokapöydälle vaihteeksi karjanviljaa, maitoa ja voita sekä myöskin perunoita. Entiseen aikaan Ruija ei osannutkaan syödä muuta kuin kalaa, tuoreena ja suolattuna, keitettynä ja paistettuna sekä taas väliin kalantraania ynnä mustaa palanutta siirappia ryssän laivoista ostetun vanhan leivän kanssa ja juotavana särpää jauhoista imellyttäen tehtyä *vaasua* sekä mustaa kahvia. Ja kun vielä oli »raskas ilmanklima», ja ihmiset monin perhein asuivat ahtautuneina kylmiin huoneisiin, joiden seinistä ja katoista tippui kansan hengittämää kosteutta, niin että lattiatkin märkänivät, sekä talvisydämet vetelehdittiin joutilaina, niin oli siitä seurauksena paha tauti, *keripukki*. Tämä Jäämeren rantojen kamala vitsaus vaivasi varsinkin köyhiä kalamiehiä, mutta kävi kyllä myöskin rikkaiden kimppuun. Vesisaaressakin siihen aikaan, kun suomalaiset sinne rupesivat tulvaamaan, ei talvisin tehty juuri muuta kuin sairastettiin keripukkia ja kuoltiin. Monet olivat pöhötyksissä niinkuin tynnyrit, hampaat vain suusta karisivat ja jalat menivät tönkkiin, niin ettei mies liikkumaan päässyt. Monet ennenvanhaiset suomalaisetkin saivat keripukin kimppuunsa. Heikki Tuppurainenkin oli aivan kompurana, samoin kemijärveläinen Tervon Jussa, ja Tornion mies, Salomon Holmakin, tuli könttyräksi, vaikka olikin niin vahva, ettei tunturien ylitse ole toista sellaista poikaa astunut. Eikä kompuraksi tullut tahtonut huonoissa oloissa enää parantua. Tervon ukollekin toiset juokaleet juottivat vanhaa rommia, syöttivät sitruunaa ja raakaa perunaa sekä sitten juoksuttivat häntä ympäri pihaa, niin että tuli lämmin. Aholan muorille Pykeijassa annettiin vahvat rommiryypyt ja sitten ajettiin tunturia kiikkumaan, niin että suonet pääsivät liikkeelle, ja Tuufjordin miehelle, joka ei viitsinyt tehdä muuta kuin syödä ja nukkua, lyötiin joka päivä kivitarakka selkään ja kannatettiin pitkät matkat. Mutta Laaka-Heikki Pikku-Salttijärvellä puki könttyriksi tulleen muorinsa ylle turkit ja tanssautti häntä, niin että pirtti tömisi. Vaikka muori pyysi ja rukoili: »Älä, Heikki rakas . . . älä, Heikki rakas!» ukko ei

hellittänyt. Paiskasipa äijä vielä tynnyrin kelkkaan, valjasti muorinsa sen eteen ja ajoi vettä noutamaan. Ja muori parani könttyristään.

Suomalaiset eivät kyllä joutuneet niin ankaran keripukin kouriin kuin norjalaiset, sillä heidän ruokansa oli vaihtelevampaa. Lisäksi vielä karjan hoitaminen ja heinäin noutaminen tunturista pakotti kveenit talvellakin liikkumaan, kun taas ruijalaiset köllöttelivät talvensa enimmäkseen joutilaina.

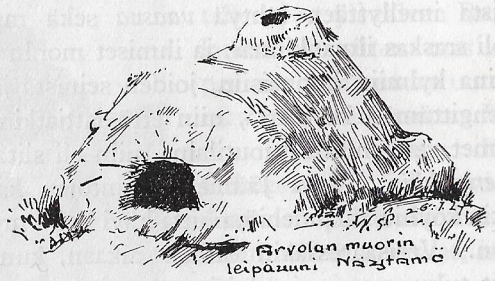

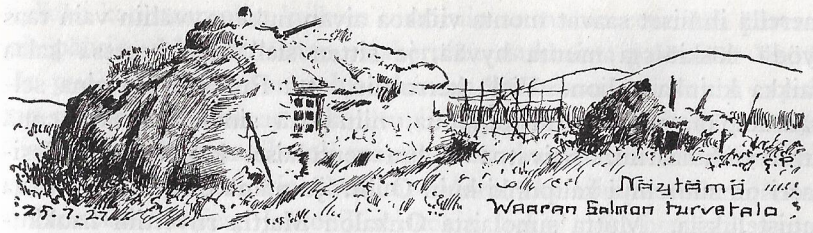

Matka Ruijaan

Jäämeri on Ruijalle kyllä parempi viljapelto kuin parhaimminkaan muokatut ja taaritetut jänkähaakit ja hieruanlaidat, ja merensoutaminen on koko Ruijan rantakansan suuri elämäntyö. Ilman merta ja merikalaa ei kansa eläisi, eikä olisi juuri muutakaan elämää näillä kolkoilla mailla. Jäämeren suunnaton kalanpaljous ja vihertävien aaltojen alainen yltäkylläinen elämä on tuottanut suuren elämän meren rannoillekin kutsuen luokseen ja asuttaen rantakentät ja rantakalliot kalaa pyytävällä kansalla, sekä maan ihmisillä että taivaan linnuilla, jotka kumpaisetkin ovat rakennelleet pesiänsä hieruan laitamille. Ja kumpaisetkin käyvät yhtä ahkerasti merta soutamassa.

Meri ja meren viljavuus ja sadat muistelukset ihmeellisestä Ruijasta ovat olleet suomalaisten saattelijoina Jäämerelle. Viestit merkillisestä maasta ja vielä merkillisemmästä merestä ovat toinen toisensa perästä vierineet Suomen erämaihin kehoittaen kansaa taipaleelle. Ruijan rannoilta kuului erinomaisen hyvää. Siellä vasta rahaa saa, sanottiin, siellä tulee laiskakin rikkaaksi. Kaavuonon ja Senjan kaivoksillakin tiedettiin ihan vain kuparia ja nikkeliä kuokkimalla kokoiltavan komeita Ruijan peesejä. Jopa kuultiin, että Jää-

merellä ihmiset saavat monta viikkoa aivan nukkua, väliin vain taas syödä läskiä ja muuta hyvää, ja sitten siellä on meressä kalaa vaikka kuinka paljon. Vielä kerrottiin, että Ruijassa saa aina selvää leipää, paksua ruistumppua, niin että sinne kelpaa mennä kuin jauholaariin. Saivatpa Oulun seutulaiset kuulla, että Vesisaari on suurempi kaupunki kuin Oulu. Ja nämä olivat kaikki tosia muisteluksia. Mutta simolaista Onkalon Mattia ruvettiin haukkumaan *Onkalon Isoksi-Valehtelijaksi*, kun hän Ruijasta palattuaan muisteli niin mahdottomia, ettei siellä ole peltoja eikä riihiä, ei metsiäkään yhtään, suuria puuttomia vuoria vain, ja meressä uiskentelee kuuttatoista syltä pitkiäkin kaloja, joita toiset kalat ajavat takaa ja syövät elävältä. Tämä kaikki oli simolaisista oikein emävalehtelijan puhetta. Omiaan taisi lasketella Matti Kurttion akkakin Oulussa, kun hän oli tietävinään, ettei Ruijassa ole yhtään oikeata ihmistä, karkulaisia vain ja kaikenlaisia huonoja kulkureita ja pahantekijöitä niinkuin Siperiassa.

Mutta kaikki muut asiat olivat hyviä kuulla ja kovin houkuttelevaisia, niin etteivät Onkalon Ison-Valehtelijan eivätkä muidenkaan puheet suuria merkinneet. Vielä vähemmän niitä kuultiin, kun eläminen omilla perukoilla ei suinkaan ollut erinomaista. Täällä eivät aina kovimmatkaan raatajat rikastuneet, mitäpä sitten laiskat. Palkkalaisenakin jos joutui toisen työtä repäisemään, sai monesti vain ruokahoidon lisäksi viisikymmenpennisen päivässä, vaikka piti puskea aamuvarhaisesta yöhön saakka.

Suomen erämaiden elämä onkin aina ollut ankaraa. Oravan kanssa korven mies on monesti saanut olla yhteisissä leivissä, ja kun suuri hallavuosi on tullut osille, erämaan hätä on ollut vielä huutavampi. Silloin monen on täytynyt jättää rakas, vaikka armoton kotikontunsa sekä lähteä etsimään elatusta muualta. Varsinkin 1860-luvulla Suomen metsäkansalla oli kovat koettelemusten ajat. Silloin seitsemän nöyrää vuotta perä-perää vaelsi maakuntain kautta, niinkuin ne ennenmuinoin kulkivat Egyptinmaan ylitse. Silloin Suomenmaa ei kasvattanut kansalleen paljon pellon viljaa, vaan ihmisten täytyi karsia petäjistä kuorta ja kaapia jäkäliä kankailta olkileivän jatkoksi. Uudisleipääkin piti paistaa vanteessa, ettei se olisi hajonnut käsiin. Näinä vuosina nälkäinen kansa hylkäsi kovan kotikorpensa ja suurin joukoin lähti vaeltamaan, moni

hylkäsi kotimaansakin kulkien vieraisiin seutuihin etsimään parempia päiviä. Monet itäisten rajakorpien asukkaista pakenivat Venäjän puolelle, mutta Peräpohjan kansan hätämaana oli vanha ja paljon mainottu, jo monesti kuultu ja käyty tunturientakainen Ruija. Sinne rikkaille rannoille oli parasta paeta, kun eläminen kotikorvissa rupesi tuntumaan kovin ahtaalta. Moni teki niinkuin Kemijärven sydänmaiden mies, Jaako Jumiskokin, joka halkometsästä juoksi kesken kaiken kotiin, sonnusti joukkonsa ja lähti jutamaan Jäämerta kohden. Mies otti niin sydämelleen, että suuttui, kun metsässä evästä syödessä vain kylmä voi luisti alas, mutta kurja olkileipä aina takertui kurkkuun.

Seitsemien nälkävuosien kymmenluvulla Peräpohjan väki kaikkein ahkerimmin vaelsikin kaukaiselle Ruijanmerelle, mutta suurin joukoin kuljettiin sinne vielä 1870-luvullakin, kun kerran oli sinne opastuttu. Toiset menivät ja jäivät Ruijaan iäkseen asumaan, mutta toiset kävivät vain siellä vuosikerroin suurimman kalanpyynnin aikana rahoja ansaitsemassa. Sadoittain Peräpohja joka vuosi lähetti sinne väkeänsä. Niinpä G. A. Andersson mainitsee Ruijan rannoilla käyneen 1865 suomalaisia kalamiehiä 1500 henkeä*, ja A. V. Ervasti taas kertoo 1870-luvulla Jäämerelle vaeltaneen vuosittain 800—900 suomalaista. Kaikkein enimmin, 250—300, meni kansaa Kittilästä ja Sodankylästä sekä Inarista, josta meni 150. Kemijärveläisiä kävi 50, rovaniemeläisiä 25, Alatornion asukkaita 30—50, Kemin 30 j. n. e., kymmenluvuin useista pitäjistä, aina Oulun maita myöten, jopa etelämpääkin, ynnä kaukaisilta Kajaanin kulmilta, Kuusamon seuduilta ja Kuolajärveltä.**

Vähävaraista väkeä Ruijan kävijät enimmäkseen olivat, tilatonta, toisen katon alla asuvaa joukkoa, palvelijakansaa ja mökinmiehiä, pikku talollisia ja velkaantuneita maanomistajia, ynnä pienten talojen poikia ja tyttäriä, joille kaikille tavallisinakin vuosina vähäinenkin rahansaalis oli kovin tarpeellista. Aukusti Pelkonenkin, Tyrnävän mies, vaikka nuorena olikin ollut huutopoikana rikkaassa Eskolassa, jossa oli 10 hevosta, 70 lypsävää ja 150 lammasta, sekä

* G. A. Andersson, Tietoja Sodankylän ja Kittilän pitäjien aikais. ja myöhemm. vaiheista, siv. 294.

** A. W. Ervasti, Suomalaiset Jäämeren rannalla, s. 253.

sitten ahkeroinut seitsemän vuotta renkinä kauppias Kurthilla Torniossa, piti parempana painua Vesisaareen ja ruveta siellä Rasmus-porvarin rengiksi. Samoin Iin Tannilan mies, Kehys-Jaako, joka poikasena ongiskeli särkiä Iijoesta ja ajeli rahtikuormia Ouluun, kun sinne rakennettiin kasarmia, joutui mieheksi kasottuaan Ruijanmerelle turskaa juksaamaan. Niin myös moni muu mies, Pirtti-Joopi, Karvosenojan Aukusti ja Haikara-Matti Nivalasta, Mustos-Tuomas Oulusta, Kurulan Heikki Kittilästä, Kallsten-Jaako Hailuodosta, Aapo Kaakinen Tyrnävältä . . . Näin miltei loppumattomiin saattaisi luetella sekä jo manalle mennyttä että vielä elossa olevaa entistä taipaleen tekijää miestä, joka tuli ja meni, kun nälkä ja puute opastivat erämaan polulle. Samoin monet yksinäiset naishenkilötkin rohkenivat sonnustautua pitkälle keinolle. Piekkolan Liisakin Hailuodosta jo 19-vuotiaana lähti Jäämerta tavoittamaan, kun isä möi velkaisen talonsa kuusamolaiselle, ja veli oli jo ennestään joutunut Ruijaan. Eeva Arvola, Raution tytär Kolarin Vaattojärveltä, kova työhoukka, lähti taipaleelle, kun ei kotijärvellä saanut kylliksi töitä raataa. Niinikään monet muutkin puutteen tyttäret saivat matkahalun, Naalisvaaran Maija Kätkäsuvannosta, Säkkisen Elsa Taivalkoskelta, Valpuri Keränen ja Hyttisen Karuliina Suomussalmelta, Kankaan Saara Kittilästä, Tyrnävän Mariakin, joka vanhempainsa kuoltua pakeni pois Tyrnävältä ja koko Suomenmaasta.

Monta ison talon isäntääkin puute vei Ruijan tien polkijaksi. Korven isäntäkin Tornion takaa lähti jutamaan, vaikka häntä mainittiinkin Isoksi-Pörhöläksi. Simolainen Hamarin Jussa jätti maansa ja talonsa Rassan Heikille ja ajoi 1865 vaiheilla joukkoineen Alattioon, kun Jäämereltä 500 kruunua taskussaan palannut Jussaukko villitsi hänet matkaansa. Säkki oli Hamarilla mukanaan, ja pikku pojat puhelivat, että sitten, kun säkki saadaan rahoja täyteen, palataan takaisin kotiin. Hyvän talon isäntämies oli Onkalon Mattikin, Iso-Valehtelija, parinkymmenen lehmän päämies, jota kyllä ei aivan liene pakkokaan pannut Jäämeren keinolle. Mutta sellaisen iilin Matti kerran sai, että sanan puhumatta katosi kotoa ja koko kyliltä niin tarkoin, ettei Kaisa-emäntäkään löytänyt muuta kuin navetan muuripadasta kengät, joita Matti oli aamulla lähtenyt liottamaan. Surmilleen luultiin miehen menneen, kunnes hän kahdentoista vuoden kuluttua palasi matkassaan tuhannen kruunua ja

yhtä paljon merkillisiä muisteluksia. Eikä ollut pakko Nivalan miehen, Häkkilän Aukustin, lähteä hyvästä kotitalostaan, mutta rahan persouksissa ja nuoruuden hulluudessa hänkin houkkausi lähtemään muiden menijäin matkaan. Ei leivän puute pakottanut Pulkkilan Koposen Hermanniakaan maata mittaamaan. Näinpä mies ei viitsinytkään kuin yhden kesän kiskoa merivenettä, kun jo pakeni pois sanoen, että elää hän kyllä kotonakin, elää siellä kaksitoista hevostakin. Hyvissä varoissa lienee lähtenyt Jäämeren tielle Jankkilan Mattikin, Sodankylän lukkarin poika, koska hänelle eivät kelvanneet vanhan isän tarjoamat taikatemput matkan varoiksi, ei edes sekään taito, miten tavaransa saisi varkailta varjelluksi. Mutta Taivalkosken lukkari Olli Väisänen ei ollut rikas eikä varoissakaan, sillä hänen oli koko perheineen täytynyt lähteä suurta köyhyyttä pakoon.

Väisäs-Olli eukkoineen ja kolmine perillisineen ei kyllä ollut ainoa joukollinen matkamies Ruijan taipaleella. Moni muukin perhekunta nähtiin samoilla poluilla, Tepsan ukkokin Sodankylästä, Kalle Moilanen Suomussalmelta, Salomon Holmi Tornion puolesta, Kaarakka-Olli ja Petteri Mölö Tervolasta ja Juha Pietilä Kemijoelta. Jumisko-Petterikin, joka jo 14 ikäisenä oli ensi kerran käynyt Jäämerellä, vei viimein sinne viisihenkisen perheensäkin. Ne miehet, jotka jo ennestään olivat yksinään soutaneet Ruijan rantoja ja kulkeneet erämaan pitkiä keinoja, sinne sitten viimein vaelsivatkin koko perhekuntansa kanssa. Kumpulan höökäri, Ransukan ukko Kemijärveltä, oli kolmetkymmenet kerrat tehnyt Ruijan matkan, ennenkuin ajatti sinne eukkonsa ja seitsemän lastaan.

Ruijan tie oli pitkä ja paha, niin ettei sille kukaan juuri aivan asiatta lähtenyt. Kittilänkin mailta sai mitata Varengin vuonolle suoraa maataivalta 300—400 km ja Tornion seuduilta 500—600 km sekä Oulun maakylistä 700—800 km. Eikä ollut maankulkijoilla muuta kuin talvinen keino tallattavana ja luminen erämaa tien vieressä sekä tuntematon taival tien takana, tulevaisuuskin yhtä tuntematon. Pelkos-Aukustille sentään vanha Tornion äijä kädestä katsoen ennusti: »Voi, poikaparka, mihinkä menet! Menet vetten taka, ja siell' on monta vaaraa . . . Mutta kuitenkin asut uuvessa talossa vanhoina päivinäs». Samoin Liviönjärven Jussalle

muuan Pajalan emäntä lupasi pitkää matkaa sekä puolen elon aikaa iloa, toisen murhetta, ynnä vain yhden lapsen vanhuuden turvaksi. Utajärven tyttärelle, Kreetu Valkamalle, sokea äijä niinikään povasi kädestä, kun sai rieskan palkakseen, ennusti ja sanoi: »Sie menet sellaiselle matkalle, jolta et koskaan tule takaisin. Sie menet paikalle, joka on iso paikka . . . en tiijä, onko se kaupunki vai mikä. Sie menet naimishin ja saat viisi lasta, mutta vain yksi jää hautasi päälle, kun kuolet . . . Sie saat talon törmälle, ja siinä on akkunat etelhän päin . . .» Ja tämä sokean äijän lukema elämäkerta kävi toteen, niinkuin Pelkos-Aukustille ja Liviön Jussallekin ennustetut asiat.

Länsi-Ruijaan, Tromssan puoleen, Alattiovuonolle ja Porsangerille menijäin matka kulki halki Länsi-Lapin. Kaarakka-Ollikin juti joukkoineen Ruotsin-Lapin lävitse, »Vittangin kaupungin kautta Parthun ja merenkanthin Morshan», ja sitten Hammerfestiin, matkaten vain niinkuin pörö, ymmärtämättä sen enempää norjalaisten rantakylien puhetta kuin mitä viittomalla asioita selviteltiin. Säräisniemeläinen Mankisen Kustu, Kalajoen Jaako Kantola, Vihannin Juha Hemmilä ja Pihtiputaan Eetu Argillander polkivat samoja maita Jällivaaran kautta Barduun ja Salangeniin. Parpalan Iisakki, 18-vuotias Karungin poika, taas nousi hiihtäen jokivarttaan Muonioon, jopa aina Kilpisjärvelle sekä Norjan rajalle Pyhäänoutaan, heittäen sinne sivakkansa seinää vasten pystyyn ja sitten lähtien pyrkimään Senjan ruukille. Näitä taipaleita kulki Johanna-tätinsä kanssa nuori Herman Lukkikin Lohtajan emäkirkolta. Jyykeän markkinoille jutavien lappalaisten matkassa mentiin tunturimaihin, ja pojalla oli ihan sydän kurkussa nähdessään lapinmiesten vyöllä puolikyynäräiset puukot, vielä enemmän, kun lappalaiset olivat niin oudonnäköisiä, mutta silti kaikki yhdennäköisiä kuin sianjalat. »Herra taivahan! . . .» pääsi pojalta, kun Ruijan korkeat tunturit tulivat eteen, ja jalka varoitti, että palaja pois. Jakun ukko, 87-vuotias Alattion äijä, lähti yli 60 vuotta sitten Iin Olhavasta ja ajeli porolla tunturien ylitse Enontekiön, Autsin, Aitjärven, Koutokeinon, Pingisjärven, Suolavuoman, kautta pelottavan Beskaadastunturinkin ja Karkian ohitse Alattioon samaa matkaa muoniolaisten ja muiden pohjanperäläisten kanssa, niin että oli 25 poroa samassa raidossa. Samoja vanhoja keinoja kulki

Kuivaniemen Tuomaan Anna-Kreetakin kuudentoista muun matkamiehen seurassa, joutuen Alattion Mousunsaareen ja viimein Kaavuonoon norjalaisen miehen emännäksi. Ja monen muunkin askeleet veivät tälle keinolle. Kukkolan suutarikin Karungin Kukkolasta, oikea vuotakengän mestari ja Jakun Susanna-muorin isä, tuli ja jäi Alattioon. Kulki entinen Harilan ukkokin Ruotsin Karungista mennen Kaavuonoon ja joutuen siellä naimisiin Uuskaarlepyystä tulleen Ingman-papin pojantyttären kanssa. Juti myös Kuivaniemen mies Aleksanteri Saarela ajautuen viimein Alattiovuonon perukkaan Ariniemen asukkaaksi ja saaden pikku taloonsa neljätoista perillistä, poikia ja tyttäriä. Ollin-Pekkakin, pikku pikkuruinen miehen käppyrä Turtolasta, ajeli tämän pitkän ja kovan tunturitien kuljettaen pikkuruista eukkoansa poronahkiossa isossa kannellisessa arkussa, jossa eukko saattoi sekä istua että maata. Tirkistysreikä vain oli arkun kannessa akkaa varten, mutta kansi oli tarkasti lukossa ja avain Pekan taskussa.

Porsangerinvuonon tie taas kuljetti Tenon ja Kaarasjoen kautta. Sitä keinoa, muinaisen Kippaisen Sammelin jälkiä, juovatteli entisaikaan Peltovuomasta lähtenyt Mikon Mattikin kolmella porolla, akka ja kolme lasta ahkioissa. Autiolla taipaleella matkamiesten täytyi syödä ajokkaansa, Inarijoella ensimmäinen, Tenolla toinen ja kolmas Kaarasjoella. Sitten Mikon Matti itse tarttui vuottoraippaan vetäen nuorimpia lapsia ahkiossa yli tunturien kaksitoista penikulmaa Pillavuonolle, akan ja vanhimman lapsen astuessa perässä.

Mutta kun Tyrnävän tytär Maria oli kulkenut Ruijaan ja joutunut Porsangerille, niin sitä matkaa pyssyjokelainen Antin-Sammun Anna-Leena vieläkin muistelee. »Töörnavalta» oli Maria tullut Ouluun; samassa veneessä oli kuljetettu tervaakin, ja Oulusta hän oli astellut »kaksi miilaa Ruijaan päin» Rovaniemelle ruveten piiaksi Vakkuriin. Sitten Maria oli taas lähtenyt ylös sitä tenoa, joka vie Porsangeriin päin, Rovaniemeltä kun päästään kahta jokireikää Ruijaan käsin, nimittäin Kemijokea ja toistakin jokea. Tyrnävän tytär nousi toista reikää päätyen Kaarasjoelle sekä siitä Kaarasjoen tenoa alas merimaihin, viimein kulkeutuen Porsangeriin, Pyssyjoelle, joutuen naimisiin Juhan Kierrin kanssa. Sitten Kierri hukkui Honningsvaagin luona, ja Mariakin on jo aikoja kuollut. Oli

Maria kyllä muistellut nimensäkin, mutta Annan-Leena ei tullut sitä korjanneeksi haltuunsa.

Näistä läntisiä teitä vaelsivat Länsi-Ruijaan pyrkijät ja länsirajan asukkaat. Mutta itärajalaiset, Kuusamon ja Sallan eläjät, taas monesti valitsivat tiensä Jäämerelle Vienan-Karjalan ja Kuollan niemimaan kautta, joutuen Venäjän valtaan, Muurmaniin Ryssänrannalle, useimmin Petsamon Pummankiin. Ja siitä kuusamolaiset sanoivatkin Jäämeren kävijöitä tavallisesti *pummankimiehiksi*. Tätä erämaan tietä aikoinaan Eeva Knihtiläkin, Korvuan tytär, asteli kulkien kautta pohjoisen Vienan Kannanlahteen sekä sieltä poikki Kuollan-Lapin ja halki Imanterojärven Ryssänrannalle väsähtäen viimein vanhaksi muoriksi Vuoreijan kaupunkiin.

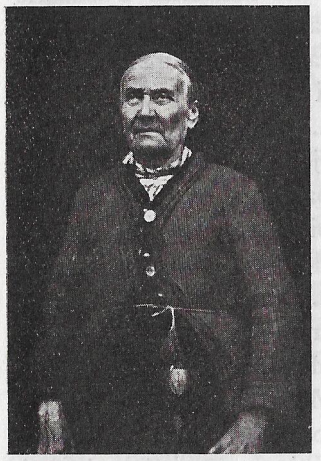

Eva Knihtilä, kuusamolainen Vuoreijan muori.

Mutta kaikkein suurin Ruijan tie veti halki Suomen-Lapin, Kittilän, Sodankylän ja Inarin Jäämeren Näytämöön ja Reisivuonolle. Kemijärven Ransukka-äijän sanotaan ensi miehenä kulkeneen Suomesta Jäämerelle Näytämön kautta ja näin avanneen kaikkein suorimman kulkukeinon Ruijan rannoille. Ja näitä teitä sitten koko Peräpohja vaelsi. Vain joku takalappalainen kulki Utsjoen kautta, ja joku lantalainenkin, kuten Häkkilän Aukusti, joka seikkaillen ajautui Lapin perille ruveten rengiksi lapintaloon sekä sitten Utsjoen kirkkoherralle. Utsjoen kautta kulki kraatarimestari Karvokin Varengin Nyborgiin, mutta hän vaelsikin maata kuin herra ollen vaatetukseltaankin paljoa hienompi kuin muut matkamiehet, niinkuin kraatarimestarien tapana tiedetään olevan. Silti kuitenkin norjalainen äkäisenä tiukkasi häneltäkin passia. Mutta kun Ruijan mies passista näki, että on kraatarimestari, niin hän kädestä pitäen vei sisään ja viinapullot toi sekä heti laittoi hyvät pulssit. Sillä kraatari oli siihen aikaan Ruijanrannalla hyvässä arvossa, heistä oli silloin suuri puute.

Kolmin, neljin, viisinkin viikoin ruijankävijät viipyivät talvisella taipaleella. Kaukaisimmat sonnustautuivat matkaan jo neljä viikkoa loppiaisen jälkeen, siinä kynttilänpäivän aikoina, muutamat helmikuun lopulla, ja toisten tarvitsi lähteä vasta maaliskuun alkupäivinä. Mutta perille piti kaikkien joutua Marianpäivän tienoissa, jopa ennen Mariaakin, sillä silloin oli Jäämerellä kaikkein kovin kalankäynti. Sivakka oli useimpien kulkuneuvona. Nuoret miehet ja yksinäiset taipaleentekijät vain reppu selässä hiihtelivät halki erämaiden aina Jäämeren rannalle asti. Aapo Ollilakin Kemijärven Alakylästä ennen Ruijaan muuttoaan potkaisi monet kerrat sivakka jalassa Varengille, ensimmäisen kerran jo yhdenkolmatta ikäisenä. Mutta 75-vuotias ylitorniolainen Järvelän Juha joutui Jäämeren tielle jo 13 ikäisenä orpona. Hakkaili poika rengintapaisena puita tien vieressä, kun Ruijan miehiä hiihteli ohitse sanoen: »Lähe, poika, Ruihaan!» Paikkahousuissaan poika lähtikin potkimaan miesten kantapäillä, niin että risaisen takin riekaleet vain vilkuttivat jälkimaailmalle jäähyväisiä. Miehet pitivät huolta pojan syömisistä, ja niin mennä kitkuteltiin halki Lapinmaan Jäämeren rannalle. Siellä Jussa pääsi miesten kanssa merta soutamaan ansaiten pian uudet housut ja ehjän takin. Tyrnävän Kaakis-Aapo hiihti 1870 vaiheilla siikajokisten Pesos-veljesten kanssa kotiporteiltaan sulaan veteen asti. Mutta Sodankylässä rahattomat miehet pysähtyivät, hosaisivat 50 syltä halkoja, Aapo iskien päivässä kaksikin syltä, ja sitten taas lähtivät sivakoimaan.

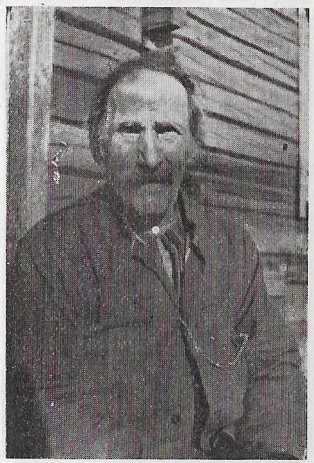

Juha Järvelä, vanha Bossekopan ukko.

Useat naisetkin sivahduttelivat miesten latua noudattaen vain samaa tahtia edellä menijäin kanssa. Rauvanjoen Elsakin, Säkkisen tytär, sekä pari muuta Jokijärven naista juovatteli Jurmun Paavalin ja Juhan Koistilan kintereillä Taivalkoskelta Reisivuonoon saakka, tuohikontti vain hartioilla heilahdellen. Simon Kaisa Kauppila heittäysi Iin Ellin kanssa yhdentoista torniolaisen hiihtoseuraan, ja

taivalta tehtiin niin kovasti, että Iin Elli uupui tuntureihin lapintaloon. Yritti Sohvia Illikainenkin alussa uupua, kun Pudasjärveltä Keräsen Maijan kanssa lähti 1876 parinkymmenen miehen matkaan sivakoimaan, mutta ei kyllä hellittänyt, työnteli vain perässä, joskus itkeskelikin, paahtoi ja voiteli suksiaan ja taas kiristi. Kalle Moilanen, Joonan poika, joka oli monet kerrat Ouluun soutanut tervalastin, lähti eukkoineen kevättalvella 1878 Kiannalta hiihtelemään. Samassa hiihtoliitossa oli Kallen veli sekä Pupon Juhani Keinälänkylästä, ja matkalla liittyi sivakkajoukkoon vielä lisää vaimonpuolia. Konttiselkäinen hiihtoseura paineli höyryten ja huurteisena kylien lävitse ja talojen ohitse sekä taas poroteitä halki metsien ja jänkien yhä vain pohjoista kohden kautta Kuusamon, Sallan, Sodankylän, Sompion ja Inarin päätyen viimein Reisivuonon rannalle. Kallen velimies, joka oli Ruijassa ennenkin käynyt, hiihti etunenässä joukkoa johdatellen. Pauna-Lassin Kaija hiihteli jo 19-vuotiaana vielä nuoremman Manta-sisarensa kanssa Iin Tannilasta Lappia kohden isän ohjatessa poroa, jonka ahkioon oli eväät sälytetty. Ajettiin sitten kyllä hevosellakin ja porolla Kittilää ja Inarinmaata, ja matkatovereina oli muitakin miehiä ja naisia, torniolaista Keskosen Juusehviinaa sekä Pudasjärven Merta-Elliä.

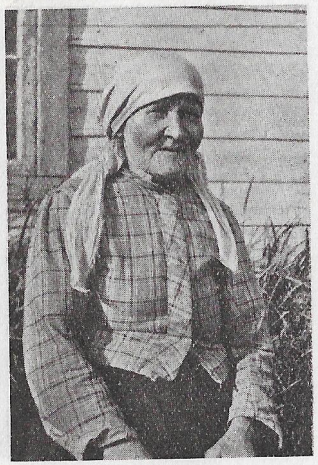

Illikaisen Sohvia, nyk. Kumpulan emäntä Kallijoella.

Mutta toiset, jotka olivat vähän paremmissa varoissa, ajelivat hevosella ja poroilla koko matkan, toiset vain väliin turvautuen sivakkoihinsa. Jalomaan Loviisakin Paavolasta, mentyään temmeksläisen Pekkalan emännäksi, ajeli miehineen 1881 omalla hevosella Kolarin Sieppijärvelle, missä ajokas myötiin, kun kuultiin, että hevosenruoka ylempänä loppuu, ja ruvettiin ajamaan porolla. Perävaaran Erkki taas, lähtiessään 1863 parissakymmenissään Jäämeren tielle, ajeli hevosella pitkin Kemin ja Luirojoen varsia Luironkylään sivakoiden siitä Sompion-Lappia Tanhuaan ja Lokkaan.

Tänne oli jo »akuteerattu ja piställätty» Inarin poromiehiä vastaan, ja niitä olikin siellä kymmenin ajokkain, samoin kuin Ruijaan menijöitä oli kymmeniä miehiä. Siitä keikuttiin Lapin ajopeleissä Mutenian ja Rieston kautta läpi Sompion Inarin Kyröön. Täällä taas oli vastassa Liisan-Jouni, joka monine sarvipäineen lähti matkalaisia lennättämään Näytämöä kohden. Lasketeltiin Inarijärven itälaitaa katkaisten suuria lumisia niemiä ja taas oiustaen laajojen pakkasviimaisten lahtien poikki. Näytämöstä Keksin Salkko sitten saatteli miehet veneellään Vesisaareen.

Piekkolan Liisa, nyk. Aukusti Pelkosen emäntä Vesisaaressa.

Ei tullut siihen aikaan kyyti kalliiksi, ajoi hevosella tai porolla, joskaan ei aina ajaminen kovin rapeaakaan ollut. Piekkolan Liisakin kun Hailuodosta 1875 lähti taipaleelle, pääsi Tornioon muutamalla markalla markkinoille menevän Hailuodon ukon reessä, ja taas Torniosta kolmella markalla markkinoilta palaavan Nikkarin Kustun kyydissä Sodankylään sillä välipuheella, että kävelee vastamäet. Sitten alkoi porokyyti, 10—12 markan ajo Sodankylästä Reisivuonoon. Se oli kyllä sellaista matkantekoa, jota saarella asuja Piekkolan perillinen ei ollut elämässään kokenut. Jo kyytimieskin, lapin äijä Peura-Mooses, karvatamineissaan oli tyttärestä niin outo nähtävä, että hän kerran ja toisenkin katsoi ja arveli, ettei tuo nyt oikein ole ihmisennäköinen, mutta ihminen se nyt kumminkin on, vaikka on kummallisen muotoinen ja vanha. Ja tämä ihmisennäköinen Mooses lähti Liisaa lennättämään pohjoista kohden. Samassa matkassa oli toki suuri joukko muitakin Jäämerelle menijöitä, Liisan sisarenpoikakin Hailuodosta, Anna Raappana ja Ellin-Pirko Sodankylästä ekä Pelto-Matti Marioineen ynnä muita, niin että lapinukolla oli pitkä, parinkymmenen poron raito, jonka etumiehenä hän itse ajeli. Pikku äijä päästeli väliin nulkkaa ja tolvaa, joskus laukkaakin, ja tottumaton Piekkolan perillinen pyörähti monta kertaa kiikkerästä ahkiosta hangelle, monta kertaa itkikin ja voivotteli jumalan nimen kautta, kun poro vain

laukkasi eteenpäin jättäen tyttären kauas tiepuoleen. Sattuipa kerran niinkin, että ahkion keula töksähti puun taakse, jolloin poro kimmastui, kääntyi päin ja olisi koparoinut ajajan vaivaiseksi, ellei perässä jutava mies olisi ennättänyt hätään. Peura-Mooses johti joukkoaan halki erämaiden ja erämaakylien, Lokan, Mutenian ja muiden, pitkin metsäteitä, poroteitä, paksuun hankeen tallattuja kapeita soukkiloita. Ja kun taloissa yövyttiin, olivat pirtit niin täynnä matkalaisia, ettei lattialla tahtonut makuutilaansa löytää. Johdatti Mooses kansansa joskus semmoiseenkin korpeen, ettei ollut talosta tietoakaan, vaikka yö oli tulossa. Silloin Mooses antoi majan korvessa. Miehet hakkasivat maahan suuren kelohongan ja laittoivat hyvän rakovalkean, jonka lämpöisissä levähdettiin, syötiin ja maattiin yö lappalaisen asettaessa poronsa metsään jäkälää kaivamaan. Mutta kun metsänpuolista kylkeä palelsi ja kylmä viima sitä puri, Mooses neuvoi kääntämään ahkion kyljelleen metsää vasten, ja heti tuntui paljoa lämpöisemmältä. Mutta Mooseksen korpikoti oli sittenkin kylmä. Piekkolan Liisakin värisi viluissaan, vaikka toppanuttu oli päällä, jalkoja paleli ja varvaskin paleltui, vaikka jaloissa olivat uudet omakutoiset sukat sekä matkalla ostetut kallokkaat.

Lapinkotienkin ohitse ajettiin joskus, ja tunturien ylitse kuljettiin sekä suurien järvien ja jänkien halki. Ja näin viimein jouduttiin Reisivuonoon, jossa yövyttiin Joosun pirttiin. Täältä taas Joosun veneessä päästiin Vesisaareen.

Koko menoa oli silloinkin, kun rovaniemeläinen Perungan Janne, Tapion Riikka ynnä muita hyviä 1877 oli vaeltamassa Jäämerelle. Parinkymmenin matkamiehin ja kaksin raidoin lähdettiin jutamaan kohti pohjoisia tunturimaita. Ajettiin kyliä ja taloja myöten aina asunnot täyttäen. Mutta kun jouduttiin yöpymään metsähongalle, eivät kaikki matkalaiset mahtuneet saman nuotion äärelle, vaan täytyi majoittua monille tulille. Joka ryhmä rakensi pimeään metsään oman yökuntansa. Mutta ei siinä kyllä paljon tullut taikaa nukkumisesta, kun kylmässä korvessa koko joukolla asuttiin. Istuskeltiin vain nuotioilla, keitettiin kahvia ja juotiin, syötiin ja tarinoitiin sekä käytiin naapuritulillakin puhetta pitämässä. Varsinkin isolle nuotiolle, jota sanottiin *Kestikevariksi*, naapurinuotioiden asukkailla oli tuon tuostakin asiaa. Ison nuotion paisteessa kun kelletteli sellaisia hönkiä miehiä kuin Perungan Janne, Löökreenin Erkki ja Petteri ja Viirin Mikko sekä naisia Tapion Riikka, Piirolan Elsa ja Karuliina ynnä Ruokasen tytär ja Hyötylän Elsa. Kestikevarin hönkä-miehillä oli pullokin matkassa, joten heidän asennollaan elettiin reimasti. Puuta lyötiin tuleen, kun se vähänkään rupesi vaipumaan. Rahattomat ja viinattomat Sodankylän miehet ja muuan köyhä poikariepu Rovaniemeltä ihan houkkina repivät ja raastoivat metsästä honkaa Kevarin roihuun, kun hönkä-miehiltä saivat ryypyn palkakseen, niin että viinatilkka aina tuotti lämmintä Kevarin miehille, vaikkei se joka kerta mennytkään omaan suuhun.

Huonoihin ketineisiin puetut Sodankylän latvojen köyhät miesparat kyllä tarvitsivat hyviä ryyppyjä sekä puiden kiskomista ja nuotion loimoa pysyäkseen sulina ja lämpöisinä kylmässä tunturin yössä. Mutta Tapion Riikkaa ei vain kylmä helposti ahdistellut, sillä hänellä oli äitimuorin laittamat housut päällään ja ylös asti ulottuvat lampaan villanahkaiset säärystimet sekä niin isot saappaat, että mahtui sisään kolmet sukat. Ja isot kallokkaat oli vielä päällä.

Erämaan metsähongalla oli kyllä tilaa olla yötä, oli vielä Kyrönkylän taloissakin ja Ivalon Törmäsessä, vaikka sinne useasti työntyikin tunturista kymmeniä ruijankävijöitä, toiset tullen poroilla, toiset puskien sivakka jalassa, jotkut Kemijärven naiset tehden kahdeksankin penikulman päivähiihtoja. Oli sijaa Koppelossakin, jossa saatiin lämmittää sauna sekä huuhtoa pois moniviikkoiset matkan hiet ja noet. Mutta kun jouduttiin Inarin taakse Partakon lapintalolle, niin siellä ei enää tilaa riittänytkään. Vaikka Partakossa oli kaksi pirttiä, kokoontui paikalle niin paljon Ruijan matkamiehiä, etteivät kaikki mahtuneet huoneisiinkaan, talo kun oli vain semmoinen pikkuinen ja matala lapinpesä, jossa talon emäntä vielä makasi lapsivuoteessa. Joka nurkka oli ihmisiä täynnä, vielä ulkona ahkioissakin nukkumassa. Köyhiä »ryssäriepujakin» oli Uhtualta asti sivakoilla tulla rähjännyt, mutta heitä ei laskettu sisäänkään, vaan he saivat viluissaan kyhjötellä ulkona. Mutta kun Tapion tytär matkaeväistään antoi pikku tilkkasen konjakkia lapsivaimolle, sai hän kyllä sijansa. Osasipa Riikka muutenkin matkalla huolehtia menostaan antaen mieliryypyn lapinäijälle,

joka poroineen oli matkuetta saattamassa. Siitä äijän sydän liikahti, niin että hän hyvillään asetti parhaan jutonsa Riikan ajokkaaksi. Eikä tyttären tarvinnut muuta kuin istua vain ja antaa poron hoitaa menoa. Mutta Kumpulan Matti-pojalle, joka ei ymmärtänyt ryypyllä kohdella poroisäntää, sattui kerran sellainen laiska ryökäle, että Matti sai yhtä päätä pitkällä kepillä sorkkia sitä perävilloihin, jos tahtoi vähänkään pysyä muiden matkassa.

Partakosta jutamakunta ohjasi kulkunsa Reisivuonoon, josta taas Inkilän Antti antoi venekyydin Varenginvuonon toiselle rannalle. Isoon veneeseen ahtautui koko joukko tunturista tulleita, Tapion Riikkakin matka-arkkuineen. Kylmä oli kevättalvisella Jäämerellä, niin että hyvin vaatehdittu Rovaniemen tytärkin sai työntyä matkapeittojensa suojiin. Mutta kun muuan viluinen vienalaisriepu palelluksissaan tuppautui samojen peittojen lämpöisiin, Riikka suuttui ja ärähti: »Jos et sie korjaa siitä luitas, niin mie työnnän sun merhen!»

Kului pitkä korpivaellus hyvin hevosella ja porolla, ja meni se miehiseltä mieheltä sekä metsien naiskansaltakin sivakoilla ja sompasauvoilla mitaten. Mutta kun joutui tänne maailman takarannalle yrittämään kelkka perässä ja vielä perillisiä kelkassa, niin siinä juhdaksi joutunut jo tunsi tuhansien askeltensa mitan ja määrän. Mutta näin vain Holmin Salomon, iso ukko kyllä, Ruotsin Alatorniolta Kittilän kautta 1860—70 vaiheilla vaelsi Ruijan tien, itse kiskoen kelkkansa, vaikka siinä oli koko hänen omaisuutensa: lapset, evät ja vaatepahaset. Akka vain kävellä tohmersi perässä, työntäen kelkkaa milloin jaksoi.

Sattui joskus erämaan ankaralla taipaleella surma samoille matkoille Ruijan retkeilijäin kanssa. Petsamon tuntureihin kerran nöyrään säähän eksyi, uupui ja paleltui Jäämerelle kalamieheksi lähtenyt suutarimies Mikko Ryynänen. Mutta kun Kemijärveltä lähti 1864 toukokuulla pahimman keliriiton aikana kahdeksantoista miestä nälkäkuolemaa pakoon kolkolle Ruijanmerelle, vaelsi heidän kintereillään oikein iso-kuolema. Sompion-Lapissa miehet lähtivät huonolla sompiolaisella veneellä sauvomaan pitkin jokea. Mutta kova kevättulvainen koski täytti veneen, niin että kaikki joutuivat veden varaan. Kaksitoista miestä vaipui koskeen, Hultin Heikki ja Perälän Jullu Kemijärveltä, Polkka-Jaako Oulusta ynnä

yhdeksän muuta. Vain kuusi miestä pääsi rantaan, Kummun Niku Tervolasta ja muuan raahelainen muurariukko niiden joukossa. Näin surkeasti päättyi tämä Ruijan matka suureen joukkosurmaan. Tämä olikin senaikaisten Jäämeren retkien kamalin tapaus. Kovin se järkytti kaikkia ruijankävijöitä ja muitakin, sitä muisteltiin pitkät ajat, ja vielä nytkin vanhat sitä mainitsevat.

Mutta sattui niinkin, että ruijankävijä retkellään lisäsi matkamiesten päälukua. Kukon emäntäkin pyörähdytti tunturituvassa uuden matkalaisen. Honkahaloista lyötiin iso tuli piisiin, kolme päivää levähdettiin ja lämmiteltiin, ja sitten taas lähdettiin Jäämerta kohden, pieni hurrikas äitinsä ahkiossa. Hyvin meni matka. Terveenä tuli tunturitupalainenkin kalarannoille — ja istuu nyt toimekkaana isäntämiehenä Kallijoen törmätalossa. Taipaleella tehty Kukon poika lienee kyllä ollut kaikkein nuorimpia Ruijan matkamiehiä, vaikka tälle pitkälle retkelle joutuikin moni elämänsä ensi taivalta kulkeva ihmisenalku. Tervolan Ison-Kössön Anna-Kreetakin kulki kahdeksanvuotiaana äitinsä hameenliepeissä kuin karitsa emonsa perässä. Jussa Halonen sai viiden vuoden ikäisenä pojanpalkeena ajella halki Lapin, nukkua tuhisten samassa ahkiossa vierekkäin kokoisensa karhunpenikan kanssa. Ja kumpaisellakin erämaan pennulla oli hyvä ja lämmin olo.

Mutta niillä lapsirievuilla, jotka joutuivat tunturilaisten mukana jutamaan halki erämaiden kaupiteltavaksi Norjan rantakansalle, ei kyllä liene koskaan ollut oikein hyvä ja lämmin olo. Tällaisiakin Ruijaan menijöitä, kauppatavarana kuljetettavia ihmisparkoja, ajautui entisaikoina suomalaismetsistä meren äärille. Pohjois-Ruotsin kaikkein köyhimmät metsäsuomalaiset, joilla ei pirttiköppänässään ollut muuta omaisuutta kuin rääsyisiä sikiöitä, hätääntyivät monesti työntämään jonkun nälkäisestä joukostaan ohitse kulkevan rikkaan ja ruokaisen tunturilaisen ahkioon. Meren rannalle kesäksi kulkeva lappalainen kaupitteli lapsen sitten jollekin norjalaiselle soutu- tai paimenpojaksi tai lapsenhoitajaksi. Sata vuotta takaperin, 1800-luvun alkupuolella, tällaisia kauppalapsia joutui kymmenittäin Tromssan rantaseuduille, Patsivuonoon, Salangeniin, Ibbestadiin, Lofooteille. Toisellakymmenellä olevia poikia ja tyttäriä, joskus yhdeksänvuotisiakin kurjia, täisiä raukkoja tunturilaiset toivat matkassaan tarjoillen niitä rantalaisille palvelukseen. Kymmenen, viisitoistakin

taaleria lappalaiset vaativat ja saivatkin kauppatavarastaan kappaleelta. Joskus he vaihtoivat hyvän tyttären hyvään lehmään tahi saivat pojasta keiturin, lampaan ja viisi taaleria rahaa, mutta häätyivät he luovuttamaan poikapahasen lampaastakin, jopa joskus kuudesta kalavieosta ja viinakannusta. Kerrotaanpa, että muuan kurja poikaraukka, josta ei kukaan maksanut mitään, löydettiin surmattuna meren rannalta. Tällaisia, kauppatavarana jo lapsena Norjaan kulkeutuneita 19—23 ikäisiä poikia ja tyttöjä laskettiin 1810—14 Ibbestadissa Herran Ehtoolliselle kahdeksan henkeä. Vaikka tämänkaltainen ihmiskauppa oli kielletty, harjoitettiin sitä salaisesti vielä viime vuosisadan puolivälin tienoillakin, ja monet köyhät lapsiparat ajautuivat aivan vieraisiin oloihin. Tällaisena kauppalapsena lienee Pirri-Pekan Eevakin Enontekiön vanhasta Markkinasta kuljetettu Patsivuonon rannoille. Hyvin kyllä lienee lapsiparkoja vieraissa kodeissa kohdeltu, ja kunnollisia kansalaisia heistä on kasvanut. Mutta entistä köyhää korpikotiaan, josta itkien ja parkuen matkaan jouduttiin, tuskin kukaan enää sai nähdä, enempää kuin kurjia vanhempiaankaan. Ibbestadissakin eli aikoinaan vanha, tummapartainen ja pitkätukkainen kumarainen äijä, Iso-Jussa, joka jo 9-vuotiaana vielä nuoremman veljensä kanssa oli työnnetty lappalaisen Sarre-Pieran ahkioon. Matkalla olivat pojat saaneet väliin keppiäkin kuin koira, ja viimein oli heidät vaihdettu norjalaiselle vasikkaan. Ja tämä oli ollut Jussa-pojan ja pikku veljen ikuinen ero korpimajasta ja köyhistä vanhemmista. Sen vain Iso-Jussa oli myöhemmin kuullut, että Jyykeään oli kerran tullut muuan vanha köyhä ukko kysellen hänen nimistään miestä, mutta sinne oli ukko kuollut löytämättä etsittäväänsä.*

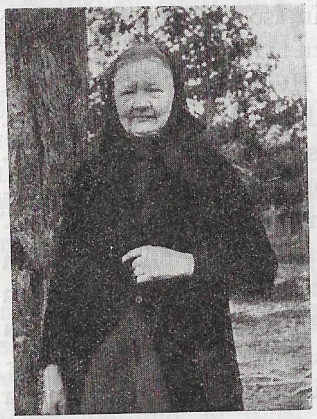

Pirri-Pekan Eeva, Jyykeän Markkinan pikku muori.

* J. Qvigstad, Den kvænske j.n.e., s. 27. — B. Blom, Menneskehandel i Norge i vort Aarhundrede, Morgenbladet n. 5, 9, 13, 27. 1897. — Carl Schöyen, Menneskehandel, Verdens Gang, 60, 86, 101. 1909. — Sama, Tre stammers möte. 1918.

Tavattomat joukot suomenkansaa karttui kevättalvisille Ruijan rannoille. Koko Peräpohja oli lähtenyt liikkeelle. Se oli taas pannut toimeen suuren kansanvaelluksen, jossa joka seurakunta, milteipä kylä ja talokin oli osamiehenä. Satoihin, jopa tuhanteen, pariinkin nousi Jäämerelle jutanut suomensuvun pääluku. Muisteleepa Pauna-Lassi yksin kuusamolaisiakin 1875 tulleen ja olleen yli parisataa miestä ja naista. Niinkuin suuret keväiset muuttolintuparvet suomalaisjoukot tulivat eteläisten tunturien takaa, muutamat jo maaliskuun alkupäivinä, ennen ensimmäisiä kevätlintujakin. Veneen täysin niitä tuli, toinen vene toisensa perästä, milloin Reisivuonosta, milloin Näytämöstä, nousten Saalamon tunturin vieriltä ja Pykeijan ääriltä Vesisaaren näköpiiriin. Viikoittain niitä sieltä kohosi yhä uusia veneentäysiä, ja kaupungissa aina kajahti huuto:

— Lantalaisia tulee!

Ja kaupunki juoksi rantaan katsomaan erämaasta tulevaa kansaa. Veneet laskivat milloin *Hanssin rykyyn*, milloin *Prokkohvin*, *Ookermannin* tai *Kulaksen rykyyn*, ja niistä kaahaisi maalle ahavan puremaa, pakkasen pitelemää ja matkan murjomaa väkeä. Tuli sekä miehiä että naisia, tunturien hiihtäjiä, joiden selkäpuolen eväskontti oli hien kanssa hieronut harmaaksi, tuli perheitäkin perilliset mukanaan, puolivuotiaatkin parkuvat kääröt kainalossaan. Nuotioiden noki oli vielä monen näköä hirvittämässä, ja toisilla taas kenellä korvat, kenellä poskipäät hilseilivät harmaina pakkasen jäljiltä. Halpoja tuohikontteja, nahkareppuja ja vähiä vaateriepuja nousi veneestä matkamiesten mukana, ja jos olisi mennyt kokemaan heidän konttejansa, olisi monestakin löytänyt karkeita pettuleivän palasia tai haurasta olkileipää. Petäjäistä pakoon köyhä korvenmies oli lähtenyt ollen kumminkin pakotettu sitä vielä viimeiseen saakka kantamaan kontissaan.

Nousi veneistä kyllä varakastakin väkeä, hönkiäkin miehiä ja naisia, sellaisia kuin Kemijärven Kumpulakin, joka tuli oikein kauppatavaraa mukanaan. Niin myös Maaningan Matti, kristitty mies, toi tullessaan voita porokuorman, puolitoista ja myöskenteli sitä sitten pitkin kevättä. Monet muutkin kemijärveläiset tulivat kuin ainakin ison kylän miehet ja hyvät isännät tervalla ja traanilla voidel-

luissa nahkavaatteissa ja voileiviskä eväänään, vieläpä monella merivanttuut ja komeat saapaskengät. Kemijärveläiset olivatkin vanhoja ruijankävijöitä ja hyviä höökäreitä, jotka tiesivät ja toivat sitä, mitä Ruijassa tarvittiin. Hyvännäköisinä tulivat monet Tornionlaakson tyttäretkin. Oikein useissa silkkihuiveissa ja komeissa vaatteissa he punaposkisina kepsahtivat Vesisaaren rantakentälle. Monet Tornion tytöt olivatkin lähteneet Ruijan rannoille miestä etsimään, eivätkä he toiveissaan juuri pettyneetkään. Miehiä oli täällä paljon, mutta naissukua vähän, niin että Tornion komeat tyttäret kyllä kelpasivat. Juvanin Hildakin löysi omansa, vaikka veli kielteli häntä lähtemästä: »Mitäs sinne menet? Et siellä miestä enää saa . . . se Tanelin Iiskokin on jo ottanut akan». Mutta Tanelin Iiskolle Hilda lopulta joutui, vaikkei ollutkaan lähtenyt häntä hakemaan.

Erkki Harila emäntineen ja tyttärineen. Kuva otettu n. 30 v. takaperin.

Mutta *sivakka-ryssät*, jotka sivakoiden olivat tulleet Vienan rannoilta, Ryssän Kemistä ja Kemin mailta, olivat melkein köyhintä ihmislaatua. Nekin vain, pyhäristi kaulassaan iholla paidan alla killumassa, tulla kahnustivat joka kevät ja tavallisesti palkkautuivat kauppiaiden renkimiehiksi.

Peräpohjan kieltä melkein järjestään kaikki tulijat puhuivat, niin että sitä kyllä vastaan juossut kaupunkikin ymmärsi. Mutta sivakka-ryssän puhetta oli vaikeampi tajuta, vaikka sitä olikin totuttu kuulemaan. Joskus nousi maalle »sauvalainenkin», ja se »hoastel» niin konnallisesti, ettei oikea peräpohjalainen kristitty tahtonut ymmärtää mitään.

Mutta kunnollista kansaa melkein kaikki tunturien tuomat olivat, nousevaa nuorta ja parasta ikäänsä elävää, työn karkaisemaa väkeä, jota kyllä puute ja pitkä matka olivat röykyttäneet. Mutta sittenkin monen maihin nousijan koko olemuksesta uhkui raatajan

itsepintainen sisu ja vääjäämätön työtarmo. Ja kelvolliset kirjat olivat melkein kaikkien taskussa, ruskettuneet kyllä ja hien hiertämät, moniin taitteisiin sykerretyt papin ja nimismiehen paperit, joskus niin nuhrautuneetkin, ettei oikein selvää tahdottu saada. Sodankylän miehille oli papereita piirrellyt Ingman, ylitorniolaisille Castrén, Kemin kansalle Appelgren, Ruotsin Karungin matkamiehille Grape, Ylitornion väelle Bucht, j. n. e.* Niistä kyllä selvisi, että oikeilla asioilla Peräpohjan raatajakansa sivakoi ja juti. Hätäytyi Ruijan rannoille kyllä joskus jutamaan sellaistakin matkamiestä, jolla ei ollut mukana minkäänlaista paperia. Kieruan käräjillä 1834 tutkittiin ja syytettiin neljäätoista kveenimiestä, Niemeä, Valloa, Välimaata, Ruonaniemeä, Hurria, Lähdesvuopiota . . . jotka Kemistä, Kaakamosta, Karungista, Korpikylästä, Pajalasta, Haaparannalta olivat vain papereitta tulla rähjänneet yli rajan ja asettuneet mikä minnekin. Köyhiä raukkoja miehet olivat, puutetta ja nälkää pakoon lähteneitä, monella vielä akka ja lapset matkassa parhaina passeinaan.**

Suuret tunturit tuottivat hyvää jos huonoakin. Moni kotipuolessaan rötöstellyt karkasi hätäpäissään Ruijaan. Mutta kun siellä esivalta rupesi papereita kysymään, paineli mies kiireesti säkkipussi selässä takaisin tunturiin. Lammas-Pekkakin, jonka sanottiin kotikylillään, Kittilässä tai Muoniossa, kävelleen varastetun lehmän kanssa, elukan astellessa Pekan saappaat jaloissaan, kapaisi äkkiä metsään, kun Alattion vallesmanni rupesi puhumaan papereista. Moni arka ja kokematon mies pelkäsi kolmivuotista sotapalvelusta ja luuli pääsevänsä helpommalla, kun karkasi Ruijaan. Miesparat eivät ymmärtäneet joutuvansa ankaran Jäämeren elinaikaisiksi asevelvollisiksi. Sellaisena sotilaskarkulaisena häärii Piippolasta paennut Miettis-äijäkin Annijoella, punapartainen savolaisukko, ja samoja karkulaisia on Kallijoella Pason Heikki, Iin mies, joka jo 19-ikäisenä sieppasi sivakka jalassa erämaahan, koska olisi joutunut ensimmäiseen sota-arvan nostoon.

Tornionlaaksosta ja Oulustakin tuli usein tullirötösten tekijöitä.

* J. Beronka, Vesisaaren historia (käsikirj.).

** J. Qvigtadin kirj. jäljennöksestä »Senjens og Tr. Sörenskrivers forhörs protokol».

Tullikommellusten takia sanotaan oululaisen Helanderinkin joutuneen Jäämeren mieheksi. Oli ukko Kulta-Kukon ja jonkun kolmannen miehen kanssa teekuormaa kuljettaessaan joutunut tullimiesten kanssa tappeluun, jossa muuan tullari oli nuijattu tyrmään. Siitä miehet olivat katsoneet parhaaksi paeta maasta, Kulta-Kukon vain jäädessä kotipuoleen, koska ei ollut todistajia, että hänkin oli ollut nuijimassa. Tuli kyllä isossa joukossa pikku pahantekijöitäkin, sellaisia kuin oululainen Karlströmkin, joka vuoroin varasteli, istui Kilpelässäkin syöden vettä ja leipää, väliin taas kävi Trondhjemissakin istumassa paremmalla muonalla, sitten taas kykötti kalaveneessä merta pyytäen. Mutta parhaasta päästä äijä kykötti telkien takana. Pakolaisena laukkoen Virsukin oli joutunut Jäämeren kiertäjäksi. Oli mies ollut renkinä ja pantu keskellä yötä kovalla kiireellä noutamaan napamuoria, kun talon emäntä oli ruvennut lapsia saamaan. Kelkalla renki oli vanhaa kämäleukaa lennättänyt ja sitten kannoilta ohjaten luikutellut suurta jokitörmää alas. Mutta pimeässä oli kelkka kiepsahtanut syrjään ja mennä porhaltanut vanhoine muoreineen kuohuvaan koskeen. Siitä Virsu-parka oli niin säikähtänyt, että oli oikopäätä ottanut maantien jalkainsa alle ja rukattanut vielä etemmäksi kuin tietäkään riitti.

Pohjaksuipa Vesisaareen kerran itse Hallin Jannekin. Punaisella sukkajalka laukilla hän tuli komeasti ajellen, komea torniolainen Pikkupirtin Liisa matkassaan. Oulun Janneksi miestä sanottiin, ja kauan aikaa hän kaupungissa oleskeli, rikkaana ja rentona miehenä ajellen Liisoineen. Mutta viimein rupesi kuulumaan, mikä mies Oulun Janne oli, ja silloin poika möi laukkinsa Pasolle, jätti Liisan kaupungille, nousi laivaan ja ajoi Amerikkaan. Mutta kävi sama Oulun Janne muutaman vuoden kuluttua vielä toisenkin kerran Vesisaaressa, rentoili taas jonkin aikaa, sai matkaansa Sipolan Kaijan ja meni Vuoreijaan. Sinne mies jälleen heitti Kaijat ja kaikki ja karkasi toistamiseen Amerikkaan, jossa Ruijan suomalaiset sitten häntä taas tapasivat. Matti Kumpulakin oli kerran istunut samassa korttipöydässä Jannen kanssa, ja miehet olivat laulaneet »Hallin Jannea». Mutta Janne oli viimein sanonut: »Ette te osaa oikein». Ja mies oli sitten itse laulanut koko viisun komeasti alusta loppuun. Märkinä vain olivat olleet pojan silmät ja posket, kun hän oli veisaillut:

»Hallin mummu se ehotteli
hopiaa ja kultaa,
ettei ainuaa poikaa vietäis
Siperian multaan».

Outo ja merkillinen oli maailma, johon joukko Peräpohjan kansaa oli taas kulkeutunut. Hurrikkaasta se oli peräti outo. Jo tunturit ja lapintalot ja lapinkodat, turpeiset ihmisasunnot häntä ihan hämmästyttivät. Kamaloilta näyttivät jo Jäämeren kolkot kalliotkin, joissa ei ollut muuta kuin paljaita kivikomeroita ja hirveitä kivisiä pystyseiniä. Eikä hakopuukaan siellä enää kasvanut. Jalomaan Loviisa oli kyllä lähtiessään sanonut menevänsä niin kauas kuin hakopuuta piisaa, mutta kummissaan hän jo katseli joutuessaan todellakin sellaiseen maailmaan, missä ei ollut hakopuun alkuakaan.

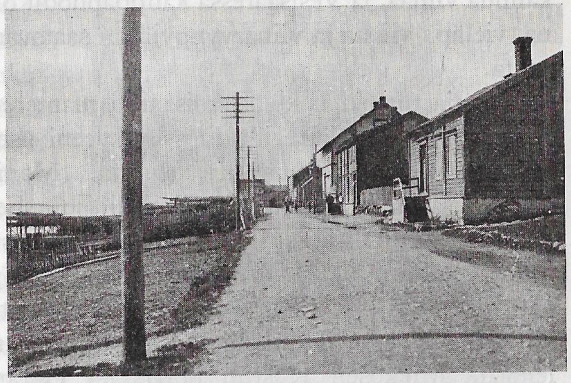

Vesisaaren Sisäpään suomalaistaloja.

Eikä ollut Vesisaarikaan sellainen kuin oli luultu. Jalomaan Loviisakin ensi asioikseen antoi miehensä tietää: »Olet narrannut! Eihän täällä ole ihmisten talojakaan, turvenavetoita vain . . . Ja sanoit, että Vesisaari on pitempi kuin Oulu». Mutta mies vain väitti: »Pitempi tämä onkin». Ei Piekkolan tyttärenkään mielestä, kun hän pitkänperjantain iltapuolella ensi kerran tuli Vesisaareen, kaupunki turvekammeineen ollut oikein Oulun kaltainen. Eikä Perävaaran Erkistäkään kaupunki näyttänyt paljon miltään, ja Pietilän Heikin mielestä Jäämeren kaupunki oli kuin menneitten maja, pikkuisia hyttejä vain rannalla ja parhaassa keskikylässä vähäisen vain talojen kokousta. Pirttikankaan Joopistakin näytti Varenginrannan suurkylä niin kurjannäköiseltä, että hän jotenkin pian lähti pois aikoen suoraa päätä paineskella Nivalaan. Mutta Kittilässä tuli muuan kotipaikan mies vastaan ja sanoi: »Älä houraa! Ei Nivalassa ihminen

elä». Ja niin Joopi palasi takaisin Jäämerelle. Sellaisen näkemyksen sai Pelkosen Aukustikin, ettei Vesisaari ole ihmisten asuinpaikka, kun hän sinne muuanna pyhäiltana kaakamolaisen Kankaan Iiskon ja kuudentoista vaimoihmisen kanssa souti Näytämöstä Iiskon tervaamattomassa veneessä nousten maalle Hanssin rykyyn. Väkeä oli mustana ranta, ja koko kylä näytti niin ikävältä, että Pelkonen olisi paikalla lähtenyt takaisin, jos olisi ollut rahoja. Ei ilahduttanut miestä sekään, vaikka oli matkassa kolme kannua hyvää konjakkia ja viisi kannua viinaa, ja Vesisaaressa kauppapuodit olivat pyhänäkin avoinna, vieläpä viinaa ja viinaryyppyjä oli saatavana hyvin monesta kaupasta.

Monia tuttuja näköjä Vesisaaren mantereelle nousija sai nähdä rantajoukossa, ja laiturille juossut kveeni useasti huomasi ilokseen kotikyläläisenkin kapuavan veneestä. Monilla oli sukulaisiakin, veljiä, sisaria, setiä tai serkkuja täällä jo ennestään. Sukulaisten ja tuttavien taloihin sovittiinkin ensi aikojen asukeiksi. Ja kyllä taas monet etelän isojen talojen kasvatit ja pikku pirttienkin pitäjät saivat ihmetellä Jäämeren kaupungin asuntohoitoa. Perungan Riikkakin, Tapion tytär, joutui Ruokasen tyttären kanssa ensi öitään majailemaan Mikkosen Kustun hoivissa. Tyttäret riisuutuivat illalla makuulle niinkuin ihmisten tapa on, mutta yöllä he heräsivät kylmään ja viluun ja korvien palelemiseen. »Eihän vain pelti ole jäänyt auki», Riikka huudahti talon emännälle. Mutta eihän harmaassa takkauunissa peltiä ollutkaan. Vaivasi Lannanmaan tyttäriä vielä läheisen navetankin lemu sekä kalan- ja traaninhaju niin kovasti, että täytyi lähteä hangelle huokumaan. Mutta ulkona taas vasta oikein kala antoi tuoksuansa samoin kuin hieruakin, jota meri vuoroin virutteli ja vuoroin heitti kuivamaan.

Kovin ahdas elämä tuli suomalaisten pieniin pirtteihin, kun suuri tunturien tulva täytti kaupungin. Mutta täytyihän tehdä tilaa, kun puutteen ajamat köyhät ihmisparat ilmestyivät vieraille rannoille haastaen entisten kotikorpien tuttua kieltä, jopa tuoden matkassaan vanhojen kotipirttien savuisen tuoksunkin. Kymmeniä ihmisiä täytyi saada sopimaan samaan huoneeseen, seitsemän, kahdeksankin kattilakuntaa hääri vuorotellen tulisijan vierillä ja seitsemän, kahdeksan kahvipannua siinä toinen toisensa perään porisi. Näinpä Tibergin Maija-Leenankin pieneen taloon, jossa oli vain vähäinen

tupa ja sen edessä porstua sekä takana hömmäkkö ynnä laen yllä matala lohta, ahdettiin kahdeksantoista henkeä, jotka söivät seitsemästä kattilasta. Taloa hallitsi 80-vuotias yksinäinen leskimuori Maija-Leena, mutta vieraat sen täyttivät maksaen kukin perhe laikoa kruunun kuussa. Sopi pirttiin Heikki Hoikka eukkoineen ja kolmine lapsineen, Kalle Meethi emäntänsä ja kahden lapsen kanssa ja Pirkon Pekan akka kolmine perillisineen sekä Tibergin Aatolhvi Marioineen ynnä vielä kaksi yksinäistä miestä, Niskan Aapo ja Tukki-Salkko. Hyvässä sovinnossa elettiin pirtissä, ja sovussa öisinkin nukuttiin lattian täysin kylki kyljessä kiinni. Maija-Leena-muorilla, Meethillä emäntineen ja Pirkon Pekan eukolla oli pirtissä sängyt, joissa he makasivat, kun taas toiset lepäsivät lattialla, Hoikka-Heikkikin eukkoineen aivan oven suussa. Mutta Tukki-Salkko ja Niskan Aapo kaahaisivat illalla ahtaan aukon kautta lohtaan loikomaan. Päiväksi pantiin sängyt korjuuseen, muorikin vetäisi sievän *lööstäkin* vielä peitoksi, ja kolme kehtoa, joissa pienimmät ihmiset nukkuivat, täytyi päiväksi nostaa sänkyihin. Vuorotellen keitettiin takakömmäkön ison paakariuunin liedellä sekä tuvan rautauunissa, vuorotellen tuvan lattia joka ilta siivottiin, ja vuoron tullen eukot kehräsivätkin talon muorin ja Hoikka-Heikin Riikan rukeilla. Maija-Leenalla oli lehmäkin, ja häneltä saatiin ostaa maitoa lapsille ja kahviin viidestä äyristä peili.

Tibergin Maria-Leenan entinen talo. Vesisaaren Sisäpää.

Vesisaaren asunnoissa oli kyllä ahtautta, mutta avaralla merellä oli nokko tilaa, ja hyvästi vain suuretkin lantalaisjoukot saivat Ruijanrannalla työmaansa. Hierualle heitä vastaan jo riensi muun joukon mukana kaupungin kauppiaita ja kalanpyytäjiä kysymään tulijoilta:

— Rupeatko kippariksi?

Kymmenittäinkin saattoi kysymämiehiä olla, Brodtkorbeista, Rasmus- ja Hanssi-äijistä alkaen Molko-Olliin ja Viinikka-äijään asti. Pian saivat lannanmiehet isäntänsä. Kauppiaat veivät heitä puotiinsa, jossa miehen nimi ja numero merkittiin kirjaan ja »akortiin», että se ja se rupeaa sille ja sille siitä ja siitä palkasta *kippariksi*. Ja nälkäinen mies sai kauppapuodista etukäteen tavaraa ja vaatetta, mitä tarvitsi, kunhan toinen luotettu mies meni takaukseen vastatulleen puolesta. Ja näin oli maankulkijasta tehty Jäämeren kalamies ja kippari. Toiset taas rupesivat tavallisten kalanpyytäjien kippareiksi. Monet, varsinkin karjalaiset, joutuivat kauppiaiden rengeiksi. Karppis-Aukustikin, joka jo nuorena oli nähnyt unen, että hän joutuu Ruijaan ja hukkuu, rupesi Vesisaaressa porvarin renkimieheksi uskaltamatta koskaan vesille. Mutta kerran hyvällä säällä hän Joki-Erkin ja Lahdenperän, taitavien kalamiesten, kanssa meni merelle, mutta tulikin myrsky, ja kävi, niinkuin jo aikoja oli käymään sallittu: Karppis-Aukusti painui mereen ja hukkui.

Tunturien takaisista tyttäristä taas useimmat joutuivat *syöttöpiioiksi* kalamiehille ja kauppiaille, mutta monet saivat tavallisen palvelijan paikan kauppiaissa ja kaupungin virkamiesten taloissa. Tapion Riikkakin, joka Rovaniemellä oli rehkinyt 25 markasta koko vuoden, meni palvelijaksi Vesisaaren sairaalaan saaden vuodessa 24 peesiä. Sieltä hän muutti taas pappilaan karjapiiaksi. Pellosta nypöshameessa tullut Enbuskan Elmiina oli ensin syöttöpiikana Vuoreijassa kevätkauden 50 kruunun palkalla, sitten meni kauppias Dahlille piiaksi 80 kruunun vuosipalkalla. Tepsan Anna-Karuliina joutui ensin pappilaan Christophersenille palvelemaan yhdessä Pietulan Sohvian kanssa ja täältä taas Vuoreijaan Zachariassenille. Mutta niin jumalatonta oli elämä pappilassakin, että pyhänä Marian ilmestyspäivänäkin piikojen piti kuurata lattioita.* Suomussalmelta 1876 lähtenyt Valpuri Keränen oli ensi pari vuotta Sundelinin höökärillä sadan kruunun vuosipalkasta, sitten kolme Hanssi-äijällä saaden aina 125 kruunua vuodessa. Mutta Hanssilla olikin viisikolmatta henkeä yht'aikaa ruokittavana. Talonväki söi omissa huoneissaan, mutta keittiössä söi muu joukko: kolme puotipalvelijaa, kaksi »ryky-puukhollaria», neljä piikaa ja kaksi kartanorenkiä sekä

* Norjassa ei Marian päivää pidetä pyhänä.

Korttilan Fettu, vanha Alkkulan mies, joka sahasi puita ja kantoi kyökkiin. Kankaan Saarakin yritti palvella setäänsä, Molko-Ollia, mutta ei tullut toimeen, kun Molko-muori oli niin pahankurinen, että hänen kanssaan täytyi aina sotia, pitipä vielä väkeänsä huonolla ruoallakin. Siitä Saara hylkäsi setänsä huoneen sekä muutti Viinikan höökärin palvelukseen, jossa pysyi pari vuotta, kunnes meni Kallavaaralle emännäksi saaden sellaisen tyttärenkin, joka on niin sikiävää lajia, että on tehnyt kaksitoista lasta.

Näin lannanväki hajautui rantalaiturilta kuka kunnekin. Miehet joutuivat etupäässä kalanpyytäjinä kulkemaan pitkin Varenginvuonoa milloin mihinkin kalarantaan, ja monet naiset seurasivat syöttöpiikoina mukana.

Jäämeri oli ottanut vastaan etelän tulijat. Pettuleivän syöjille se tarjosi kalaa, rasvaista Jäämeren viljaa, joka lajia sekä myöskin selvää leipää.

Mutta jotkut petäjäisen kasvattipojat olivat niin perehtyneet karkeaan kotileipäänsä, ettei heidän sydämensä saattanut selvää jumalanviljaa ottaa vastaankaan. Muuan Kuusamon mieskin aina sekoitti leipäänsä hevoselle hankittuja kaleita, että olisi vähänkään saanut suurukseensa tuttua, kotoiselta korvelta karskahtavaa tuntua.

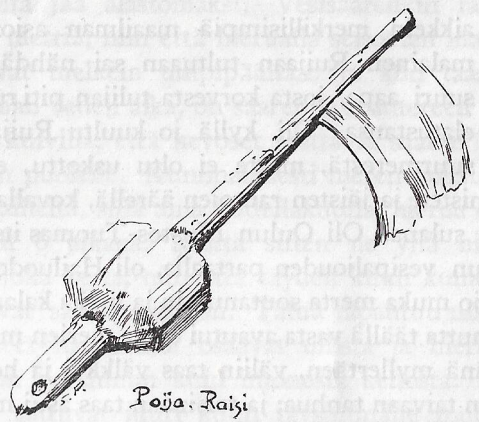

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO

Lintuja laiven perässä
Nordkapin tokana

Merta ja meren lintuja

Kaikkein merkillisimpiä maailman asioita, mitä suomalainen Ruijaan tultuaan sai nähdä, oli Jäämeri, suuri aapa, josta korvesta tulijan piti ruveta etsimään elatustansa. Oli kyllä jo kuultu Ruijan aina sulasta suurmerestä, mutta ei oltu uskottu, että se sentään talvellakin lumisten ja jäisten rantojen äärellä, kovalla pakkasellakin saattaisi pysyä sulana. Oli Oulun Mustos-Tuomas itse kasvanutkin mereksi sanotun vesipaljouden partaalla, oli Hailuodon Jaako Kallsten kotonaan jo muka merta soutanutkin ja muka kalaa — norsiakin! — pyytänyt, mutta täällä vasta avautui oikea merien meri, joka väliin pauhasi hirveänä myllertäen, väliin taas välkkyi ja hohti kirkkaana ja avarana kuin taivaan tanhua; ja toisinaan taas asui meren yllä harmaa, läpinäkymätön kylmä konto, niin että se oli kuin kuoleman alho.

Tämän meren kanssa maankulkijan täytyi ruveta taistelemaan elämästään, uhmailemaan kaikkein suurimpia ja kolkoimpia aapojakin säilyttääkseen henkensä näillä kolkoilla rannoilla. Kymmenin vuosin on moni erämaasta tullut täällä merta soutanut ja seilaillut kokien tuulet ja vaistosäät ja kaikki meren kummat. Paljon onkin merenkävijä oppinut pitkällä taipaleellaan ollessaan alituisesti taajomassa suuren aavan kanssa, milloin sitä vastaan, milloin taas myöten. Ja siinä on entisestä maatiedon miehestä tullut meritiedon mies, joka ymmärtää Jäämeren suurta elämää ja henkeä, ymmärtää sekä imehtii meren monia merkillisiä asioita.

Paljon niitä onkin imehdellä täällä takarannoillakin. Kaikkein ihmeellisin ihme on meren *ulli* ja *hierua*, eli sellainen kummallinen paikka, että vesi kuusin tunnein nousee nousemistaan, kunnes paisuu täyteen määräänsä, ja sitten taas kuusin tunnein laskee ja sokkuu, niin että koko ranta jää alastomaksi. Vesisaarenkin rantameri paisuu puolikolmatta metriä, niin että hieualla seisovien makasiinien siltapatsaat uppovat melkein umpipäähän. Ja kun taas päätyy kaikkein matalimman veden aika, on saaren ja mantereen välisen salmen länsipää niin kuivilla, että hevoset saattavat saaren laitumilta kahlata kaupungin puolelle. Kummallisesti meren nousu ja lasku noudattaa kuun vaiheita, sillä aina uudellakuulla hierua on juuri 12 aikana sekä ulli 6 aikana. Mutta sitten ne yhä hiljastuvat lähes puoli tuntia joka kerta, niin että täyden kuun kumottaessa hierua ja ulli taas ovat samaan aikaan. Tämä tapahtuu niin tarkasti, että vanhat tottuneet merenäijät osaavat ullista ja hieruasta määrätä päivän juoksun paremmin kuin huonosta kellosta. Kaikkein korkeimmat ullit sattuvat juuri kuun täysimmälle muodolle sekä sen kapeimmalle piirulle, kun taas pienimmät ovat kuun välikorttelien

Vesisaaren salmi hieruan aikana. Hevosia kahlaamassa saarelta mantereelle.

hetkinä. Myöskin kovien säiden aikana ovat kovat vedenpaisumiset, mutta kun on vaisto, on merennousukin pienempi. Näin on meren vesi noussut ja laskenut niin kauan kun maailma on ollut kohdallaan. Aivan kohdallaan ei maailma sentään kyllä koskaan pysy. Sillä juuri maailman pyörimisestä ja kallistelemisesta seuraa meren liikehtiminenkin. Kun maailma kallistuu maalle käsin, niin meri virtaa rannoille, ja kun maailma taas kallistuu merelle päin, niin vesikin valuu takaisin. Arvaa sen siitäkin, kun ulli saattaa nousta pystyä kallioseinääkin monta kyynärää sekä taas puskea suurta tenoa vastavirtaan, niinkuin Näytämöjokeakin pari neljännestä aina isoon Hyljekoskeen asti. Pyssyjokelainen on kyllä kuullut, että kaukana merenaavassa on hirmuisen suuri ja syvä reikä, johon vesi toisin vuoroin suurella pauhulla pyörien ja kiertäen sokkuu ja taas toisin vuoroin yhtä kovalla elämällä puhaltuu ulos. Moni laiva on onnettomuudekseen sattunut joutumaan tähän meren kurimukseen, ja vesi on vetänyt sen iankaikkiseen kitaansa.

Maan kalttoamisesta seurannee myöskin meren alituinen virtaileminen. Varsinkin isossa meressä käy myötäänsä väkevä vedenjuto. Aavalla Vuoreijan merelläkin vesi kulkee alituisesti länteen ja itään, ja samoin tapahtuu Varenginvuonollakin, vaikk'ei niin kovasti kuin aapamerellä. Pitkin vuonon pohjoisrantaa virta vetää itään, perukkaa kohden, ja taas etelärannan puolessa juto käy länteen käsin. Rantojen lähiseuduilla virta on heikompi, mutta kaukana väylällä se liikkuu vahvana, kunnes keskivuonolla on hiljainen virranjama. Mutta kaukaisilla Jäämeren ulapoilla käyvät taas monet valtavat virrat jäitä rikkoen ja ajellen.

Tuuletkin nostavat meren liikkeeseen. Hiljalleen matkatessaan tahi maapuolelta jutaessaan laittavat ne pieniä pystyjä *paaruja* hypähtelemään vuononpinnalla, jopa jo *aaltojakin* ajelemaan. Mutta kovilla tuulilla ja pahoilla *ulkosäillä* ja *aapasäillä* käyvät merellä korkeat *vesiluomet*, jopa joskus niinkin kovasti, että *taittehet* puhkaisevat meren räiskien aallonharjoista valkeita *karjaspäitä* korkealle ilmaan, ja kauheimmissa merimenoissa karjaspäät puhaltuvat yhtämittaiseksi *vesisauksi*. Mutta päästyään kerrankin oikein sisuksiaan myöten raivoamaan suuri meri ei enää kovin pian saata asettua hiljaiseen olotilaansa. Vielä monia päiviäkin sen jälkeen, kun on jo tullut aivan *vaisto*, meri liikehtii ja huohottaa kuin aikamies kovan

tappelun perästä. Suuret *siikanteet* vain päiväkausin ajelevat toisiaan ja pärskähtelevät rantaan. Aapamerta taas saattaa valtava *jonka* ajella viikkomäärinkin. Yli meren ylettyvä laakea vesiköyry toisensa jälkeen vaeltaa verkalleen pitkin ulappaa, harvakseen mutta voimalla nousten ja laskien, tullen ja mennen, vakavana ja järkkymättä kuin aikatalon vanhaisäntä tietään mittaillen.

Jäämeren suolainen vesi on ihmeellisen kirkasta ja hohtavan läpikuultavaa niinkuin kristalli. Se on luonnostaan kirkkaampaa kuin parhainkaan maan ja tunturijärvien saivovesi. Tyynellä ilmalla syväkin pohja pohottaa aivan selvänä, niin että silmä erottaa siellä pienet »maarflyye»-matosetkin ja pikkuiset kriilit, vaikkapa neulankin, jos vain on aivan vaisto ja *tinatyven*.

Mutta meren pohja ja pohjaa peittävä kasvikunta antaa oman värinsä kirkkaalle vedelle. Varenginvuonokin Vesisaaren luona loistelee toisinaan mitä moninaisimmissa värisävyissä. Rantapuolella merenpohja on vaaleanviheriä ja samassa, kevätruohoakin vaaleammassa viheriässä loistaa koko vuonon laitapuoli. Ulompana taas pohja painuu syvemmäksi ja sitä mukaa veden viheriäkin tummenee. Mutta paikoin peittävät pohjaa laajat vaaleat tai tummat, punaruskeat, kellanruskeat tai punasinervät *taarikentät*, ja niillä mailla taas merenkalvo kimaltelee punaruskeana ja keltaruskeana, punasinisenä ja sinipunaisena, paikoin aivan tumman sinivioletin sävyissä. Mutta kun keväällä joka tunturipuro puhaltaa tummaa saivovettänsä, muuttuu koko vuonon väri tummanruskeahkoksi, sillä keveä suolaton maavesi pysyy pinnalla pitkät ajat, kunnes myrsky velloo kaikki sekaisin, tai maatuuli työntää tunturien tulvan merenselälle. Samoin kovan kesäsateen pilvistä pudottama saivovesi antaa merelle tumman synkän pinnan. Kalalle, varsinkin lohelle tällainen saivovesi on hyvin mieluista. Silloin se koko joukolla työntyy vuonoon. Mutta maatuuli on lohelle myrkkyä. Se ajaa saivoveden pois Varengilta, ja samassa matkassa pakenee lohikin isolle aavalle.

Meren pienillä maarflyye-matosillakin on tehtävänsä. Nämä pienen pienet elävät syövät ja kuluttavat kaikki, mitä vain mereen ja hierualle heitetään. Veteen viskatun kalanpäänkin ne yht'äkkiä hävittävät olemattomiin. Onpa tapahtunut, että mereen hukkuneelta mieheltä, joka vain muutaman tunnin on ennättänyt olla upoksissa, madot ovat kaivaneet silmät päästä. Rantalappalaiset käyttä-

vät tällaista kaikkisyöpäisyyttä hyväkseenkin. He heittävät täiset turkkinsa ja roukonsa hierualle meren valtaan ja saavat ne tuota pikaa takaisin aivan puhtaiksi napsittuina. Kalamiehet taas luovuttavat vanhat saappaansa hetkeksi ullin käsiin saadakseen niistä entisen voiteen pois, että uusi tarttuisi paremmin. Pian onkin kengistä kalvettu viimeinenkin rasvanhaju. Kaikki totkut ja raadot, vanhat vaaterisat ja kenkärajat ja kaiken maailman rikat, roskat ja jätteet näille pienille suursyömäreille kelpaavat. Kaiken kelvottomansa kansa heittääkin meren haltuun. »Siitä ei ole muuhun kuin hierualle», kuulee usein vesisaarelaisenkin sanovan. Hierualla otetaan täydestä arvosta kaikki, käytetään ja kulutetaan. Pienenpienet matoset Jumala on asettanut suuren merensä terveyden ja puhdistustoimen pitomiehiksi.

Mutta makasiinien ja kalamiesten »rykyjen» siltapatsaisiin merimatojen hammas ei pysty, koska patsaat puolet aikaansa seisovat kuivilla. Suolavedellä toisin vuoroin huuhdeltuina patsaat tulevat niin lujiksi, että ne vielä neljänkymmenen vuoden perästä haukkuvat hintaansa ja toisten neljänkymmenen vuoden kuluttua pyytävät puolta. Mutta jos ne aina olisivat vedessä, silloin mato niitä kyllä jystäisi ja kalvaisi reikiä kylkeen, joten ne piankin pilautuisivat.

Näinpä makasiinit ja laiturit pysyvät pystyssä kalaveneiden tulla ja mennä. Kalamiespolvi toisensa perästä saattaa toimia samoilla rantasilloilla, soutaen merelle ja taas palaten. Ja näin jatkuu elämä ikuisilla rannoilla. Meri paisuu ja sokkuu, jonka vaeltaa aavalla ja siikanteet vyöryvät hieruan laitaan, kala ui meressä, ja kalamiehet satalukuisin häärivät rantamallaan. Mutta ilmassa liikkuvat meren ikuiset *linnut*. Nämä Jäämeren kaikkein vanhimmat kalamiehet ovat yhäkin kaikkein ahkerimpia ja kaikkein lukuisimpia pyytömiehiä, jopa kaikkein kovaäänisimpiä pitäen pyytöretkellään useasti yhtä ankaraa elämää kuin kyypiläiset.

Sadoin, tuhansin tämä merellinen lentokansa liikkuu kaikilla rannoilla. Varsin mieluisesti linnut liittyvät Ruijan kalamiesten pyytökumppaneiksi seuraten heitä merelläkin sekä taas suurin laumoin hyökäten rantapuolille saaliin osamiehiksi. Kylille, kalahaminoille ja kaupungeille nämä kutsumattomat kuokkavieraat ja irtolaiset antavat aivan erikoisen vilkkauden ja elämänmenon. Suurimmillaan on lintukunnankin liike ja toiminta aina silloin, kun kala-

miehetkin ahkerimmin häärivät kalastustöissään. Ilmassa häilää ja kirkuu kymmenittäin pieniä vilkkaita *tiiroja*, valkeita harmaaselkäisiä *kajavia* ja *pikku kajavia*, tummia pitkäpyrstöisiä *räiskiä* eli *haskelikkeja* sekä isoja *moosia*, joita on kahdenkinlaisia. Pienempi vaalakanharmaa-selkäinen on *sillimoosa*, mutta isompi mustaselkäinen on *siperianmoosa* eli *klonkkimoosa*, jolla on ainakin sylenpituiset siivet, ja lentäessään se väliin huutaa: »houh!» Makasiinien ja talojen katoilla istuu toisinaan koko harjantäyteinen lautakunta kajavia ja moosia arvokkaina valkea rinta pullollaan. Leuhahtaa siitä aina joku lentoonkin, mutta toinen taas tupsahtaa heti tilalle. Astelee lintuja hieruallakin, ja aina joku pistäytyy merellekin kellumaan. Mutta ilmassa on kaikkein suurin liike. Kirkuen nämä iänikuiset kalanpyytäjät liitävät sinne ja tänne, ylös ja alas, ja taas yhtäkkiä iskevät veteen kopaten taitamattoman kalan kynsiinsä. Kalamiesten saapuessa saaliineen rantaan, on kohta satoja ilmaneläjiä, varattomia ja kerjäläisiä huutaen ja rähisten kärkkymässä osaansa. Mereen heitetyt kalantotkut saavat heti korjaajansa, jäivät ne meren pinnalle tahi katosivat pinnan alle. Kädestä kärsään ovat nämä köyhät kalanpyytäjät aina tottuneet elämään, ja aina he myös ovat ruokansa saaneet. Räiskä, jota myös *paskanpiinaajaksi* mainotaan, kyllä harvoin itse viitsii iskeä kalaa. Monesti se käy itseään isompienkin lintujen, kajavienkin, kimppuun pitäen niitä rähisten ja rusikoiden, sekä ilmassa että merellä, niin kovilla, että niiden täytyy luovuttaa vasta koppaamansa kalat, jopa jo puoleksi niellytkin saaliinsa häpeämättömälle rosvolle. Rähisten ja tohisten, kiroillen ja nokitellen silloin keikutaan ilmassa, tehdään äkkikieppauksia ja kuperkeikkoja sinne ja tänne, mutta pienempi ja sukkelampi piinaaja ärhentelee aina kimpussa, niin että pitkä peräsulka vain vipattaa. Kun kajava viimein heittää saaliinsa, ei ole kuin pikku kiepsaus, kun räiskä sieppaa sen ilmalennosta kynsiinsä.

Toisinaan moosat ja kajavat panevat toimeen hirveän yöllisen rantarähäkän. On vain kalastajalta sattunut jäämään totkut rannalle, eikä niitä vielä ole ennen keksitty, ja meteli on heti valmis. Satoja nälkäisiä tahtoo siitä suupalansa. Siinä raastetaan, syödä hotkitaan ja huudetaan. Kalansuolia kiskotaan päästä ja toisesta, haukutaan toisiaan ja kiroillaan, kunnes kahden riitaan sekaantuu kolmaskin napaten riitapalan omaan suuhunsa. Koko rantakunnan

yörauha siinä vähääkään välittämättä rikotaan. Mutta kun viimein ilmestyy toratantereelle joku häiritty nukkumamies, tohahtavat yölliset metelöitsijät tiehensä.

Mutta iso *aapalintu*, valkoinen, käyränokkainen *havhest*, asuu kaiken elinaikansa selkämerellä tullen maalle ainoastaan pesäntekoon. Kalaparvia ajellen aapalinnut liikkuvat meren ulapalla, ja niitä seuraten kalamiehetkin löytävät parhaat saalispaikkansa. Ja kun kalastajat saapuvat pyyntivesille, lyöttäytyvät meren lentäjät heidän pyytöveljikseen. Kun vain kala sattuu koukusta kirpoamaan, on heti kymmeniä lintuja tapellen sitä tavoittamassa. Joskus kyllä joutuu suuri moosakin, rantapuolien lintu, selkämerien virkamatkallaan samaan sähäkkään huutaen jo taampaa: »houh!» Silloin kaikki aapalinnut säikähtävät, heittävät kalan ja tappelun ja kaikkoavat pois jättäen saaliinsa moosalle, joka saattaa suoltaa suureen kurkkuunsa lähes parikorttelisenkin kalan. Toisinaan aapameren kalamiehet huvikseen sonnustavat merimateen rihmaan uimaan veneen perässä. Sitä taas aapalinnut koko parvin lentävät tavoittamaan seuraten venettä pitkät matkat, tapellen keskenään sekä repien ja hakaten kalaa.

Ei iso *auttikaan* koskaan oleskele rantarähisijäin häilyvässä, kirjavassa sekaseurassa. Perheaikansa autti viettää tunturijärvien rauhassa saaden siellä perillisensä ja opettaen niille merielämän alkutaitoja. Sitten se vasta juoksuttaa joukkonsa kintereillään isonveden äärelle tutustumaan oikeaan merielämään.

Hyvähän merellisten lintujen onkin kesällä elellä, kun ilmat ovat ihanat ja kalaa vedessä yltäkyllin. Mikäli meri on hyvä rantamiehille, sikäli se antaa ilman linnuillekin heidän ruokansa, vaikka he usein keskenään suupalastaan riitelevätkin. Mutta monesti Jäämeren kesäilmakin käännähtää kaaloksi ja kolkoksi. Juhannuksenkin tienoissa, jälkipuolessakin, pohjoinen tai ilkeä itä ryhtyy puhumaan, ja silloin pian vesisade muuttuu lumirojuksi, joka paiskaa tunturit valkeiksi, jopa meren rantamaatkin kattaa talvisella peitolla. Silloin raaka konto täyttää meren, ja lintuparat saavat nälissään kirkuen lennellä rannikolla.

Suurien rantapesien isot asukkaat eivät aina ole vain lintujen ahkeria kalastuskumppaneita ja kalantotkujen lahjoittajia. He saattavat toisinaan lintupahasten parhaana pesintäaikana muuttua häpeämättömiksi ryöväreiksi ja kotirauhan rikkojiksi. Monen ihmisen

tärkeänä elinkeinona on kontti selässä kähmiä lintujen pesiä myöten anastaen niiden parhaat aarteet toisesta toisensa jälkeen. Eivätkä vain tulevia sukupolvia varten valmistetut munat heille kelpaa, vaan myöskin niiden alaisiksi nyhdetyt pehmeät untuvat, *utheet*. On monissa paikoin oikein vartavastisia suuria *munasaaria*, joita vain niiden omistajat ovat oikeutetut verottamaan. Jyykeänvuonossakin on vallesmannilla oma munasaarensa, samoin Kariniemen Mooseksen pojilla on isältä peritty munasaari, niin myös Unikan Petterin pojat hoitavat ja koluavat isänsä vanhoja munakallioita. Mutta on paljon saaria ja suuria lintupahtoja, joihin saa kuka tahansa tehdä rosvoretkiä. Isot ja pienet kajavat, moosat, krykjat, autit, alkat ja lunnit, hanhetkin asustavat saarilla ja pahdoissa, ja kymmenittäin saattaa yksikin pesä tuottaa munia, kun vain taidolla hoidetaan niiden varastamista. Otetaan toisten lintujen pesistä myös utheita. Varsinkin autin utheet ovat hyvin pehmeitä, vaikkakin lintu usein on niin kurillinen, että rapoo pesänsä, kun näkee ryövärin lähestyvän. Suuret määrät lintujen munia kerätään ja myödään. Niinpä 1870 Ruijassa saatiin kokoon 50,000 kappaletta, ja paljon niitä vieläkin keräillään, varsinkin Väställä. Monissa Tromssankin ruokakaupoissa näkee isoja vihertävänkirjavia moosien sekä muitakin munia ikkunoissa; 15—25 äyriä on niiden hintana kappaleelta. Mutta vaarallisten retkien tuloksina munat monesti ovat. Päätä huimaavista pahtaseinistä kynsin hampain kiinni kovertaen saa niitä usein tavoitella. Toisinaan sattuukin, että pesänryöstäjä menettää jalansijan ja putoaa alas murskautuen kuoliaaksi. Vain nuoret notkeat miehet tällaisille retkille kykenevät.

Mutta Ryssänrannan mataloille, tasaisille *Haanajansaarille* lunninpesiä ryöstelemään kykenee kyllä vaikka vaimoihminenkin. Jalomaan Loviisakin lähti kerran Vesisaaresta Raution akan ja Rauvanjoen Elsan kanssa Vaitolahteen ja sieltä sitten souteli Haanajansaarille. Viikonpäivät eukot saarilla asustelivat vaatekodassa ja pyydystelivät lunneja. Vanhoja ruskeita kalaverkkoja he virittelivät lunnien pesäkuoppien ympärille, ja lunnirievut takertuivat niihin sadoittain. Sitten saapuivat pyytömiehet, taittoivat komonckkien niskat, nyhtivät höyhenet pois ja panivat täkät suolaan. Säkittäin oli eukoilla lunnintäkkiä talviniestaksi ja toiset säkit *tyynyjä* makausten täytteiksi, kun he palasivat Vaitolahteen.

Pitkän talven aikana, jolloin lumi peittää tunturit ja maat ja hieruan laidassa asuu jää sekä merellä tukahduttava pakkasrusta, ei lintujen ole helppoa elää kolkolla Jäämerellä. Monet heikot ja arat lentäjät pakenevatkin paremmille rannoille. Suuret siperianmoosat ja isot kajavat vain jäävät lintupahtoihin majailemaan sekä aapalinnut ajelehtimaan merenulapalle. Siellä rannattomalla pakkasrustaisella merenselällä aapalintu pimeänä sydäntalvenakin yksinään leijailee ja liitelee kuin äänetön meren kummitus alituisesti tuijottaen synkkiin aaltoihin . .

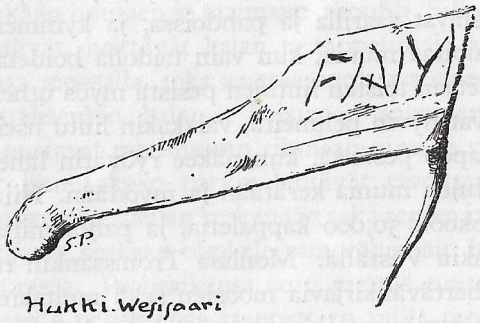

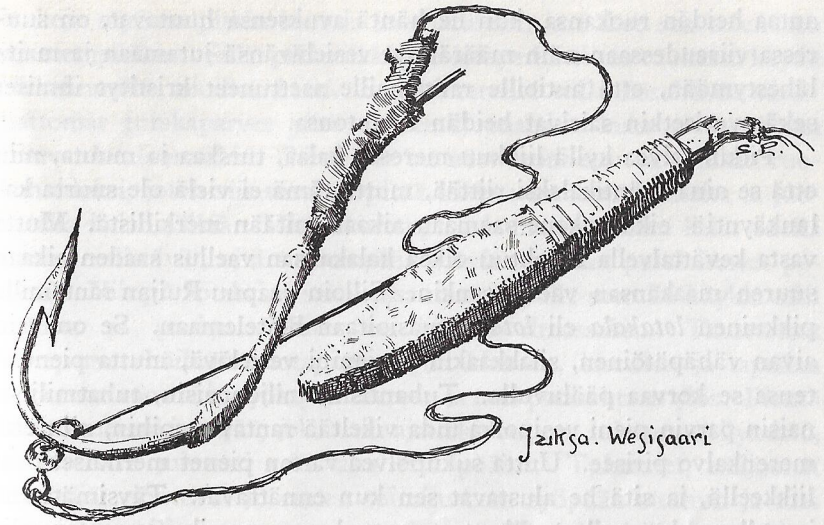

Kewåkkalastus

»Kalalla on pyrstö, ja se mennee . . . ei se seiso. Pyrstö on hänen jutimensa, niinkuin ihmisellä on jalat. Kala kulkee, niinkuin se on kulkemhan pantu . . . Se mennee sinne, mihin Kaikkivaltias sen lähettää».

Näin on Pyssyjoen Antin-Sammun Anna-Leena tutkinut kalan kulkua Porsangerinmerellä, ja näin se myös tapahtuu koko Ruijan merellä ja kaikilla Ruijan rannoilla. Asuntakalat kyllä ovat aina vesissä ja liikkuvat sinne ja tänne etsien syötäväänsä. Mutta sitten suurilla kalanpaljouksilla on heidän määrätyt aikansa, jolloin heidän pitää lähteä vaeltamaan ympäri Jäämerta käyden Ruijan kaikissa vuonoissa ja kaikilla rannoilla. Kaikkivaltias, joka kaarneenpojillekin

antaa heidän ruokansa, kun he häntä avuksensa huutavat, on suuressa viisaudessaan näin määrännyt vesielävänsä jutamaan ja maita lähestymään, että autioille rantamaille asettuneet kristityt ihmiset sekä syntisetkin saisivat heidän ravintonsa.

Pitkin talvea kyllä liikkuu meressä kalaa, turskaa ja muuta, niin että se aina syöntikalaksi riittää, mutta tämä ei vielä ole suurta kalankäyntiä eikä kykene saamaan aikaan mitään merkillistä. Mutta vasta kevättalvella tapahtuu oikea kalakansan vaellus saaden aikaan suuren maakansan vaelluksenkin. Silloin saapuu Ruijan rantamille pikkuinen *lotakala* eli *lota* kutuasioitaan hoitelemaan. Se on vain aivan vähäpätöinen, silakkaakin kurjempi vesielävä, mutta pienuutensa se korvaa pääluvulla. Tuhantisin, miljoonaisin, tuhatmiljoonaisin parvin pieni vesipoika uida vikeltää rantavuonoihin, niin että merenkalvo pirisee. Uutta sukupolvea varten pienet meriläiset ovat liikkeellä, ja sitä he alustavat sen kun ennättävät. Täysimätisenä ja pulleana lota tulla purskuttaa, mutta kun se on aikansa rantapuolia liikkunut ja hoitanut asioitaan, ujuttelee se taas takaisin aapamerelle ollen niin hieno ja hoikka kuin rautapiikari.

Kaukamerillä tämä pieni kala asustaa ollen tunnettu aina Grönlannin ja New-Founlandin rannoilla asti, ja sieltä se aina uudestaan joka vuosi lähtee vaellusretkelleen, sillä niin on määrätty, että kerta vuodessa pitää hänen olla liikkeellä. Joskus lota saattaa joutua virkamatkalleen jo helmikuun lopulla tai maaliskuun alkupäivinä, toisinaan se taas viivyttelee niin kauan, että saapuu Varenginvuonolle vasta huhtikuussa, jopa joskus toukokuussakin. Mutta tavallisesti on sen vanha liitto ennättää Varengille maaliskuussa. Länsimereltä, Västältä, käsin kala jutaa Vuoreijan merelle kääntyen sieltä pitkin rantoja Varenginvuonoa kohden Vesisaaren ja Pykeijan ulottuville. Mutta toisinaan Vuoreijasta lähdettyään lotaparvet työntyvät yli meren suoraan Muurmanin rantoja kohden ja sieltä vasta ottavat käyntinsä länteen tullen Varengille idästäkäsin. Ja silloin on Varengin vesillä suuri vaellus, kala täyttää koko vuonon niin vahvasti, että ulottuu meren pohjasta pintaan asti. Mutta kun lota tulee tavallista viittaväyläänsä rantoja pitkin, sen käynti on vain kerrallista ja vähäväkisempää kuin idän kautta tullen.

Lotapahasen saapuminen on suuren kevätkalastuksen tavaton alkuhumaus. Viestit pienen vetehisen virkamatkasta lentävät ilma-

lankoja myöten pitkin rantoja jo etukäteen, ja näkee sen tulemisen jo etempääkin. Sillä pikkiriikkinen lotaparka ei saa rauhassa käydä tärkeimmillä asioillaankaan. Sen kintereillä tulla höseltävät suunnattomat turskaparvet yhtä tuhatmiljoonaisina kuin etujoukkoina jutavat lotalaumatkin. Pieni lota on näet luotu suuren turskan ruokahoidoksi, joten siis turskan pitää liikkua samoja taipaleita ja juovatella lodan jälkiä. Mitä suurempina laumoina pikku kalat edellä mennä vilistävät, sitä suurempina parvina turskat porskuttavat perässä. Niinpä lotakalan saapuessa rantapuolille merellä käykin aika kohina ja porina. Mutta on liikettä ilmassakin. Tavattomat lintuparvet häilääväät lotaparven yllä kirkuen, kiroillen ja tapellen sekä tuon tuostakin syöksyen mereen ja taas ponnahtaen ylös. Pientä kurjaa merenkiertäjää, joka vain ajattelee suuren sukunsa säilymistä, ahdistellaan julmasti sekä alta että päältä. Tuhannet, miljoonat vikeltäjät joutuvat jo ennen toimitustaan syöpään suuhun ja taas tuhannet, miljoonat annettuaan alun uusille pikkuisille merenkiertäjille.

Tällaisella suurella menolla ja pauhulla kalanvaelluksen etujoukot saapuvat Ruijan rannoille saattaen koko rantakunnan täyteen elämään ja liikkeeseen, rantakunnan, joka jo melkein keripukkiin vaipuen on viikkomäärin vetelehtinyt uuvuttavassa talvilevossaan yhä päivä päivältä katsoen ja odotellen lotaa tulevaksi. Kovalla tohinalla kalamiehet rientävät hierualle, ja rannasta hyökkää pienen kalan kimppuun, yhteiseen suursaalistukseen, kolmaskin vihamies, maapeto, oikea suursurma, porhaltaen pitkin merta ja kiertäen läpikäymättömään aitaansa kokonaiset satatuhatmiljoonaiset parvet pientä merenväkeä sukuun ja säätyyn katsomatta. Ja näin viimeinen villitys tulee lotapahaselle kaikkein turmiollisimmaksi.

Kurja laiha lota ei kyllä ole lähetetty kalaa ja kalanrasvaa tiukkuvan Jäämeren rantalaisen syötäväksi, eikä kalamies lotaa sitä varten pyydäkään. Mutta kun lota on turskan himoruoka ja turska taas on rantamiehen pääsyötävä, niin käy hän kiinni lotaan syöttäkseen ja pettääkseen sillä sitten turskan. Niinpä koko kaupunki käy vaeltajan kimppuun saadakseen *syöttäkalaa* tuottamaan oikeata merenviljaa, joka myös jo täyttä päätä porskuttaa merenselällä. Lotaa vedetään nuotilla ja verkoilla ja haaveillakin ammennetaan, kun sitä oikein paksulta pakkautuu.

Mutta vaikka lota ei kelpaakaan rantamiehen suupalaksi, moni Jäämeren rantalainen ansaitsee parhaan suuruksensa pelkällä *lotakalastuksella*. On oikein ammatti-lotamiehiä, jotka vain ammentavat lotaa myöden sitä sitten syötäksi turskanpyytäjille. Varsinkin Väställä, Lofootein suurilla turskanpyyntimerillä, tarvitaan paljon syöttäkalaa, ja sitä haetaan sinne aina Varengilta asti. Entisaikaan Lofootein miehet purjehtivat koko joukoin Itä-Ruijaan kalastamaan lotaa ja kuljettamaan sitä omille rannoilleen. Joka vuosi he lotaparvien perässä lensivät purjeet levällään pitkin meren selkää Varengille saakka. Mutta viimein vesisaarelaiset oppivat heiltä pyynnin, laittoivat itse veneet ja vehkeet ja ottivat omaan haltuunsa koko Varengin seutujen lotakunnan, niin ettei Västän miehillä enää ollut mitään asiaa Itä-Ruijaan. Varsinkin Sisäpään suomalaisista tuli mainioita lotamiehiä. Toinen toisensa perästä he laittoivat pyydykset, niin että he nyt Meetheistä alkaen, Rauvanjoet ja muut, elävät lotakunnan kustannuksella. Köyhä mies ei kyllä pysty lodan suurpyyntiin, sillä hyviin pyytövehkeisiin tarvitaan jo kymmeniätuhansia kruunuja. Sisäpään isolla pyytömiehellä saattaa olla tavaton puolitoistasata-sylinen nuotta, puolitoistakymmentä syltä korkea ja niin tärkki, että on neljäkolmatta silmää kyynärässä, lisäksi vielä pikku nuotta ja useita veneitä, kaikkein parhaimpana iso *kaavelpootti*. Suurnuotallaan kalastaja neljin, viisin venein ja kymmenkunnin apumiehin kiertää miljoonaisen lotaparven suureen aitaukseensa, ja tästä isosta apajasta hän sitten tarpeen mukaan ammentaa pikkunuotallaan ja kaupittelee kalamiehille, mutta enimmän osan kuitenkin myö Lofootein turskanpyytäjille. Nostaapa lotamies vielä lipun, jossa on kalankuva, veneensä mastonnokkaan merkiksi, että on lotaa myötävänä. Alpertti Meethi lähettää syöttäkalansa »hurttiruutassa» Väställe, toiset taas myyvät suoraan apajastaan lännestä tulleille kalanostajille. *Kasseittain* kaloja mitataan mahtuen laudoista tehtyyn laatikkoon 70 litraa. Saaliin mukaan saadaan kotivesillä lotakassista pari, kolme, kahdeksan ja kymmenenkin kruunua, mutta Lofooteilla maksetaan jo 25—40:kin kruunua. Hyvän käynnin aikana saattaa suurapajan myödä tyhjäksi parissa, kolmessa päivässä, vaikka siihen on saarrettu 5000—6000 kassillista.

Kehys-Jaakko laittelemassa kaavelivenettään Vesisaaren Sisäpään rannassa.

Aivan Vesisaaren satamaan asti lotaparvet tulevat, ja siinä ovatkin Sisäpään miesten parhaat apajat. Seitsemänkolmatta nuottasijaa arvotaan pyytömiehille viiden kruunun maksusta sijalta, mutta ulkopuolella saa kyllä vetää maksutonta nuottaa. Tavattomasti lotaa tuleekin parhaisiin apajiin. Toisinaan saadaan nuottaan niin suunnaton kalanpaljous, että koko apaja on paksuna lotakeittona, jossa alimmaiset kalat puristuvat kuoliaiksi päällimmäisten painosta. Joskus on nuotta kuolleella pohjakalalla niin raskautettu, ettei kaksitoistakaan miestä kykene kiskomaan sitä ylös, vaan täytyy kutsua höyrylaiva apuun vetämään koko pyydyksen kumoon, ja sinne jäävät kuolleet kalavuoret mätänemään ja levittämään hirveätä haisua koko rantakunnalle, kunnes vesi on raadot huuhtonut pois ja meren pikku eläjät ennättäneet korjata ne haltuunsa. Ulkopuolelaisetkin pyytävät lotaa myöntikalaksi. Annijokisetkin ammentavat sitä ja sitten hirveätä kyytiä »muturisöytillään» kilvan ajaa juksuttavat kalastuspaikoille tarjoamaan saalistaan turskamiehille. Sillä ensiksi joutunut useastikin ennättää kiskaista syöttäkalastaan parhaan hinnan, mutta kun kalastajien tarpeet on täytetty, ei sillä kertaa taas lota kelpaa kenellekään.

Pari, kolme viikkoa, kuukaudenkin, joskus parikin kuukautta kestää Varengilla lotakalan »ruutta». Sitten se taas lähtee vaeltamaan aavalle päin. Silloin kun lota on matkalla itään käsin Petsamon rantoja kohden, Vesisaaren lotamies lähtee painumaan perässä. Entisaikaan monet vesisaarelaiset purjehtivat yli meren aina Ryssänrannoille asti Maattivuonoon ja Nurmensättiin pyytämään lotaa, Jumisko-äijäkin kävi kolmekymmentä vuotta Pummangissa. Mutta nyt Ruijan suomalaisukot saavat harmissaan sanoa lotaparville jäähyväiset jo Vuoremajoella ja vain katsella, kun ne mennä vilistävät hyville Petsamon vesille, jossa vastassa ovat jo toiset suomenmiehet.

Mutta joskus lota ei pidäkään liittoaan eikä saavu Varengille

ensinkään. Kerrankin se kolme, neljä vuotta oli melkein kokonaan unohtanut Varengin kansan, kerran se taas oli ennättänyt matkalle niin myöhään, että saapui Kiiperiinkin vasta toukokuussa eikä silloin enää joutanut Varengille asti. Huonosti hoiti lota virkamatkansa myös keväällä 1876, huonommasti kuin pitkiin aikoihin, mutta kaikkein kehnoimmin keväällä 1927. Silloin lota kokonaan unohti koko Ruijan rannat. Eikä lodan puuttuessa tule hyvin muutakaan kalaa. Silloin kun lota jää tulematta, jättää *liinakalakin*, turska, joka sen perässä kulkee, käyntinsä paljoa vähemmälle.

Länsirannan puolessa, jossa lotaa on vähemmän kuin itärannoilla — siellä liikkuu *vesilota*, pienempi *aapalotaa*, joka jutaa eteenpäin Ruijaan asti —, käytetään kalan syöttänä myöskin hierualta kaivettuja matoja, *toukkia*, sekä *kraakkuja*, *pakkisilliä* ja *siiliä*. Alattiovuononkin kalamies ja samoin pyssyjokelainen Porsangerilla kaivelee pakoveden aikana kolmikouraisella rautahaarukalla, *matokreipalla* eli *matorauvalla*, hieruata, missä vuorovuoroin suolavesi asuu, nostellen esiin isoja matoja, jotka ovat »tasan verekset». Madoilla kalamies täyttää koukkunsa kärkeä myöten, eikä hän tarvitse parempaa syöttää. Sillä nämä tasan verekset punaiset toukat on Jumala luonut kalakoukun syötäksi, ja niitä on hieruassa vaikka kuinka paljon, ja kaikki ne ovat aivan hyvät. Varengillakin kyllä joskus annijokinen ja pykeijalainen sekä Vesisaaren mies käy kreipallaan hieruaa kaivelemaan, kun ei ole saatavilla lotaa, ja entisaikaan ainakin kallijokelainen harasi syksyisin meren rantapohjaa rautaisella *kraakkuharalla*, joka peräpussiinsa kokosi hieruasta sekä hyvää että huonoa, varsinkin kraakkuja, joista hienolla veitsellä avattua saatiin kelvollinen kalansyöttä. Se oli kyllä ruma ja irstaan näköinen, mutta kalalle se vain kelpasi, jopa sanottiin, että herratkin sen mielellään söivät. Kaivetaan hieruasta myös merkillistä siiliä, pientä kalaa, joka veden sokkuessa kaivautuu pohjamutaan levähtämään noustakseen ullin saapuessa taas uiskentelemaan. Paljon käytetty syöttä on pakkisillikin, pieni kevätsilli, joka liikkuu länsirannoilla ja loppukesällä saapuu Itä-Ruijan vesillekin.

Mutta vasta *turskan* pyytö on oikeata Jäämeren kalastusta. Turska — ynnä sen sukulaiset *saita* ja *hyysä* — onkin koko Ruijanmeren päävilja ja koko Ruijanmaan elättäjä, turva ja tuki sekä kaiken rantakansan pääniesta, liha, leipä ja kala. Turskan syntymäseudun sanotaan

olevan Nordlannin ja Trondhjemin välisellä rannikolla. Täältä se parin vuoden vanhana kolmikorttelisena kokelaana lähtee maailmalle kulkien Ruijan ja Ryssän rannoille sekä etemmäksikin itään ja myös pohjoisille merille palaten viiden korttelin mittaisena kolmivuotiaana aikakalana kotirannoilleen kutemaan. Tämä tapahtuu tammi- ja helmikuussa, ja sitten turska taas on valmis samalle pitkälle vaellusretkelleen.

Parhaina turskapäivinä koko Ruija on merellä, jopa koko Norjankin kalamiehet liikkeellä. Etelä-Norjan kalastajat nousevat sadoin penikulmin Lofooteille, jossa pyytö alkaa jo tammikuulla, ja kun siellä maalis- ja huhtikuulla pyytö loppuu, lähtevät Västän miehet sekä monet etelänorjalaisetkin kalan perässä Öyställe, Camvikiin, Kjesvariin, Berlevaagiin ja aina Vuoreijan aavoille Kiiperiin asti. Vuoreijan iso kaupunki silloin täyttyy kalastajilla kaikkia pirttejä ja pihatupia myöten, ja suuret satamat on ahdettu ihan kanneksi kalamiesten aluksia. Siinä on Aalesundin ja Helgelandin kalapursia Vuoreijan veneiden ja varenkilaisten rinnalla. On mukana myöskin monia suomalaisia Jyykeästä, Raisista ja Naavuonosta, Alattiosta sekä Porsangerin rannoilta. *Nuurfaaroiksi* ja *nurpukoiksi* sekä *västäläisiksi* itärantojen miehet heitä nimittävät. Kaupungissa on omaa kansaa vain neljättätuhatta, mutta parhaana kalanpyyntiaikana ahtautuu linnasaaren taloihin toistakymmentä tuhatta ihmistä. Pyhäpäivinä on kirkkokin kalakansalla niin täytetty, ettei juuri muita mahdukaan. Ja silloin Herran temppeli kaikuu veisuusta kovemmin kuin konsanaan. Nuoret merenpuremat miehetkin laulavat täysin rinnoin. Moni siinä mahtaa muistella kaukaisen kotirannan pientä temppeliä, jossa tällä hetkellä ikävöivät omaiset ehkä veisaavat juuri samaa virttä.

Bierttavaaran miehiä palaamassa Itä-Ruijan kevätkalastuksesta.

Turskanpyyntiin koko Perä-Pohjakin ja Vienan-Karjala ennen joka kevättalvi juti kymmenpenikulmaisten erämaiden halki. Kaukaisen Jäämeren viljalla pitkänjuoksijat koettivat korvata, minkä oma kotipelto oli pettänyt. Jäämeren rasvaisella turskalla he tahtoivat tyydyttää olkileivän tuoman näläntunnun, ja turskalla he aikoivat maksattaa kotimökin velatkin.

Niinpä turska ja Kevät-Maria tuottivat Varengillekin suunnattoman kansanpaljouden sekä Västältä että Öystältä ja tunturien takaa Etelästäkin. Siinä joukossa kaikkein silmät vartioitsivat merta, ja meri tavallisesti antoikin palvojilleen ruoan ajallansa.

Kuultiin pyytökansan puhuvan monilla kielillä. Kalskahti kuin vasaran iskuin joukossa kova ja komea ruija, ikivanhojen merenkävijäin valtakieli, soi sieltä täältä hiljaisesta varjopuolesta pehmeä, sievä ja sävyisä lappikin, koko Ruijanmaan muinainen valtakieli, suhahteli joskus vielä pehmeämpi ryssäkin, itäisimpien partaniekkojen ja punapaitojen pakina, kuului notkea sulava karjalaisen pilpatus, muinaisten permalaisten jälkimiesten puheenparsi. Mutta ylinnä kaiken kaikui ja karskahteli äänekäs suomenkieli soiden joka joukosta ja joka parttiosta, missä vain kaksi ja kolmekin oli koossa. Monesti siinä parvessa ärräkin karahti, ja ruma perkele päästettiin Jäämeren myrskyjen riepoiteltavaksi.

Monituhatpäinen oli Ruijan rannoille saapuneiden kalastajien lauma, mutta vielä monituhantisempi oli rantamerille tulleiden turskien seurakunta, niin että kaikille kalamiehille oli merellä kyllä sijaa ja ammattia, vaikka maalla tuntuikin ahtaalta. Suomen miehetkin saivat heti paikkansa. Vesisaaressakin muutamat suuret kauppamiehet olivat niin suuria kalamiehiä, että palkkasivat kalahommaansa kippareita satamäärin. Miehen nimi ja numero vain pistettiin kirjaan ja sanottiin: »Sinun numeros on se ja se . . . muista numeros!» Sitten mies sai vain numeronsa kauppiaalle ilmoittaen ottaa velaksi tavaraa, samoin taas lopputiliä tehtäessä etsittiin mies numeronsa mukaan. Niinpä Hanssi-äijän, H. F. Esbensenin, *kipparikirjassa* 1866 oli 222 kveeni-nimeä, kaikki melkein sivu sivulta Perä-Pohjan miesten komeita tunnuksia, eikä suinkaan mitään »sen»-ejä eikä »son»-eja. Siinä oli kalskahtavia nimiä, jotka lisäselvityksittä heti ilmaisivat, missä maassa miehen sukupuu kasvoi. Muutamien tavallisten Niemien, Lahtien, Mäkien ja Ahojen rinnalla nähdään sellaisia erinomaisia kveenien tunnusmerkkejä kuin Ara, Teppo, Mölö, Momma, Niska, Kurtti, Perttu, Kiuttu, Kurki, Suorsa, Metto, Ounas, Pulli, Viita, Vallo, Kumpu, Nampa, Kallo, Tepsa, Rova, Salla, Luiro, Lumpus, Rasti, Kaasko, Tapio, Värriö, Vuopio, Hirstiö, Suopanki, Liimatta, Lukana, Kirrana, Hookana, Haataja, Kostamo, Jussila, Jänkälä, Hurula, Kurula, Kujala, Kurttila, Korttila, Kotala, Kerkelä, Äijälä, Savela, Sarkkila, Teikkola, Hyrkäs, Pallari, Mylläri, Valtari, Vitikka, Kaarakka, Peltoniemi, Vittaniemi, Revonniemi, Ruonaniemi, Kojoniemi, Kelloniemi, Kellokumpu, Kellinsalmi, Alanenpää, Apulahti, Laarinaho, Kujansuu, Lohvansuu, Savioja, Salmijärvi, Vikajärvi, Talvensaari, Tennivaara, Palovaara, Välikangas, Helistekangas, Vittikkohuhta, Antinjuntti, Juntheikki, Matinlassi ja Maihannu. Nähdään joukossa vain joku Karvonen, Kaikkonen, Hyvönen, Ruokanen, Torvinen, Pehkonen, Saukkonen, Säkkinen, Takkunen, Väänänen, Illikainen ja Karjalainen.

Mutta useat varoihin päässeet kveeniukot eivät antaneet nimeänsä kirjaan eivätkä ruvenneet kauppiaan numeroksi, vaan laittoivat omat vehkeet ja rupesivat pyytämään kalaa omaan lukuunsa tahi antautuivat osamiehiksi. Joillakuilla entisillä suomalaisukoilla oli Ruijassa pyyntineuvot valmiina, niin että tunturista tultua sai heti lähteä merta kokemaan. Silloin näet sai vapaasti soutaa merta, kuka vain halusi. Mutta sitten Ruija antoi 1871 »Instruksin», jonka ensi »postissa» sanottiin:

> »Oudon riikin alamaista on kielty pyytämästä likempänä rantaa kuin yksi penikulma eli olento-sian kanssa maalla, jollei niin ole, että hän joka pyytää venheessä, jonka perämies on Norjan alamainen tahi hänellä on olentosia Kibergissä j. n. ed. sen Venäläisille lain kautta 13sta p syyskuussa 1830 § 40 erittäin annetun luvan jälkeen. Muussa tilassa häntä pannaan niinkuin se, joka pyytää itse päällensä sakkoon 2—10 Spd ja kertomisen tiloissa 4—20 Spd».

Ja saman paperin kolmannessa kohdassa vielä lisättiin:

»Jos ulkolainen, joka vuoden kuluessa on vaeltanut tähän riikiin ja on ottanut osaa jostakusta vuoden pyydöistä osan kanssa sen tuloksesta, ennen yhtä vuotta sisäänvaelluksensa jälkeen taas lähtee riikistä, niin häntä katsotaan, sen laista 17 sta p kesäkuussa 1869 §2 mainitun veron suhteen oudon maan alamaiseksi, jos vaikka hän on ollut jossakussa niistä edellä seisovassa postissa 2, puustavi a ja c nimitetyissä tiloissa».*

Kukaan ei suinkaan halunnut aina lähteä meren aavalle ajelehtimaan ilman maallista »olento-siaa», kun lähempänä olivat paremmat saaliit. Moni oudon riikin mies rupesi Norjan mieheksi, kun kaksi vuotta Ruijassa oltua jo pääsi maahan kiinni, ja laittoi omat pyytövehkeet. Mutta kevätkertaiset ruijankävijät saivat ruveta joko kauppiasten rengeiksi tai pyydystenomistajain osamiehiksi. Kauppiaan renkinä saattoi ansaita muutaman satakruunusen kevätkaudelta, oli merensaalis hyvä tai huono, mutta kalastajan osamiehenä tulot ja saannit olivat meren hallussa. Kalaveneessä oli veneen ja pyydysten omistaja useinkin itse perämiehenä ja päämiehenä, *höösmannina*, sekä kaksi miestä apulaisina, *kippareina*. Saaliit jaettin sitten miehiä ja neuvoja myöten, niin että pyytöneuvoille annettiin kolmasosa sekä kaksi kolmannesta tasattiin miesten kesken. Siten kipparit saivat koko saaliista kaksi yhdeksännestä, samoin höösmannikin, mutta pyydysten omistajana höösmanni sai periä neuvojenkin osan. Niinpä esim. yhdeksän tynnyrin maksoja ositettaessa joutui heti kolme tynnyriä pyydyksille, kuusi tynnyriä tasattavaksi miehille, joten höösmanni sai viisi tynnyriä, kipparien joutuessa kahden tynnyrin miehiksi. Mutta kun höösmanni ja kipparit olivat kokonaan *laikkoneuvoilla*, veneellä ja liinoilla pyytämässä, meni kolmasosa neuvojen omistajalle, ja höösmannikin sai vain miehen osan, kuten kipparitkin. Suurilla kauppiailla ja kalastajilla oli kyllä neuvoja laikottavina. Taitavat höösmannit voivat heiltä varsin saada

* Finmarksbiblioteket, Vesisaari.

joitakin lisäetuja, vapaan asunnon pirtin nurkassa, kippariveron suorituksen, joka oli yksi peesi ja oli kaikkien kalalla kävijäin maksettava. Saattoivat kauppiaat hyvälle höösmannille antaa hiukan pankkapykyjäkin talven varaksi.

Näin soudettiin merta sadoin, tuhansin venein, kolmin miehin kussakin veneessä, höösmanni perässä ja kipparit keulapuolessa. Perävaaran Erkkikin ensi vuosinaan oli Perälän Junnun kanssa näytämöläisen Keksin Salkon kipparina Salkko-äijän ollessa itse höösmannina. Samoin taas Kalle Moilanen ja sodankyläläinen Kuuselan Jussi työskentelivät kippareina Molko-Ollin veneessä Molkon kenottaessa perässä. Kummun Petteri ja Hämeen Jussa olivat vuosikymmeniä Ollilan Aapon osamiehinä, Lievos-Mikko ja Limingasta lähtenyt Pitkä-Mikko kipparoivat Vuoreijassa, ja Oulunsalon mies, Inkalan-Santeri, sekä oululainen Kapakka-Jaako soutivat monta vuotta annijokelaisen Harilan kalavenettä.

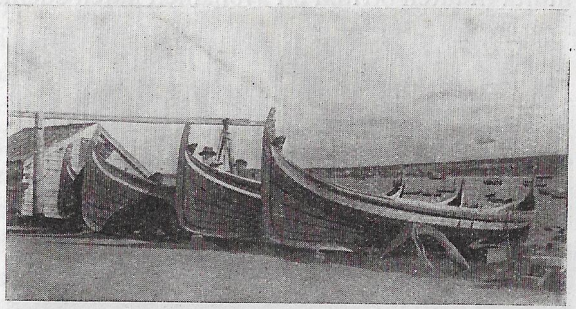

Puolineljättä ruumaisia veneitä Vesisaaren Sisäpään rannassa.

Eri astioita olivat ne veneet, joilla Jäämerta soudettiin, kuin Perä-Pohjan järvillä ja jokivesillä käytettävät kaksi- ja kolmilaitaiset purtilot. Jäämereläisen »pikkuveneetkin», kolmiruumaiset keikkanokat, olivat aivan jättiläisaluksia korpijärveläisen mielestä. Komeasti nämä sekä vielä isommatkin veneet lepäsivät rannalla pitkänä rivinä vieri vieressä valmiina lähtemään vesille. Tervankiiltävänä läikkyi musta pullea kylki, punaisena, keltaisena tai viheriäisenä loisti yläreuna. Rohkeana ja ylpeästi niskaansa nakaten keikahti veneenkeula vedestä suoraan ylös, ikäänkuin tietoisena kyntävänsä entisten viikinkien vesiä ja muinaisten muistelusten suurta ja summaa Jäämerta. Terävänä kuin puukko se viilsi aaltoja, ja kuin matkanteosta riemuiten se pullearintaisena hypähteli paaruja pitkin. *Kolmiruumai-*

sessa veneessä oli keskiosassa kolme *ruumaa* eli isoa kaariväliä, lisäksi keulassa *keulakotti*, keulan ja keulakaaren välinen osa, sekä perässä samoin *peräkotti*. Vähän isommassa veneessä, *puolineljättäruumaisessa*, oli kolmen kaarivälin jatkona vielä kapea kaariväli, ynnä keula- ja peräkotit. Paljoa isompi vene oli jo *otrinki*. Se oli neliruumainen, neljän miehen 8-airoinen vene, jota jyykeäläinen nimitti myös *nelikoksi*. Otringin peräkotti oli rakennettu *kajuutaksi*, johon mahtui kolme, neljä miestä asennoimaan, lisäksi pikkuinen keittokamiina, mutta muuten otrinki oli avonainen kuten edellisetkin veneet. Mutta vasta oikea merenkävijä alus oli *hämpööri*, oikein iso aaltojen halkaisijarumilas, jossa oli kuusi, seitsemänkin ruumaa sekä iso peräkajuutta. Siinä oli viisikin airoparia, ja miehet soutivat kuin muinaiset Pohjanmeren kävijät, kukin vain *airopuolellaan* eli yhdellä airolla. Vielä hämpööriäkin suurempi oli *jakta*, joka saattoi olla kuinka moniruumainen tahansa. Mutta *paaski* oli vain pieni tasaperäinen venepahanen, niinkin pieni, että kannatti ainoastaan pari miestä. Sillä vain soudeltiin rantoja, kuten *turrillakin*, tai se oli isomman aluksen perässä jutamassa.

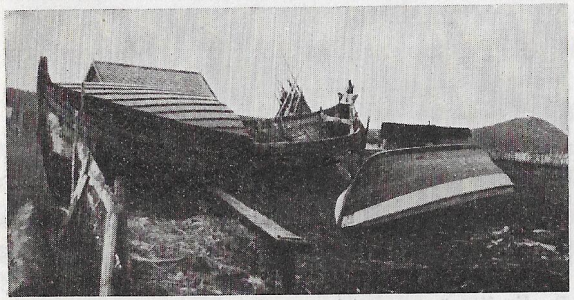

Vanha otrinki Alattion Joensuun kylän rannalta.

Entisinä vuosikymmeninä Ruijan rannoilla oli vain pieniä veneitä. Vesisaaressakin porkkailtiin rantapuolia ainoastaan kolmiruumaisilla, ja alattiolainen muistelee, että heidänkin vuonollaan veneet olivat ennen pienet kuin kaarat, niin että yksin Ruoslahteenkin lähdettäessä piti toivoa: »Jumala varjelkhon, että yli päästäisiin». Mutta sitten 1860 tienoisa ruvettiin hankkimaan otrinkeja, joilla uskallettiin laskea Varengivuonollakin mihin tahansa — vaikka lennättivät jotkut huimapäät kolmiruumaisellakin yli meren Ryssänrannalle lotaa persomaan. Mutta vasta myöhemmin, 1870 vaiheilla, vaurastuttiin saamaan omiksi isoja hämpöörejä, joilla kyllä uskalsi mennä

ulkomertakin uhmailemaan aina Väställe asti. Hämpööri vaatikin jo täysinäistä miestä, sillä se saattoi maksaa 400—500 kruunua, mutta silloin miehestä tuntui melkein kuin olisi päässyt ison tampin isännäksi. Kaikkein vanhimmat otringit ja hämpöörit olivat kyllä vähäisiä, avonaisia, kajuutattomia aluksia, joissa ulkomerillä oltaessa vain kivilaakojen varassa pidettiin tulta ruokaa ja kahvia keitettäessä. Mutta tällaisilla astioilla rohkeat nuurfaaratkin vain tulla rymistivät pohjoisille ulapoille talven tuiskuissa ja pakkasissakin, niin että koko veneen vallannut jää ritisi.

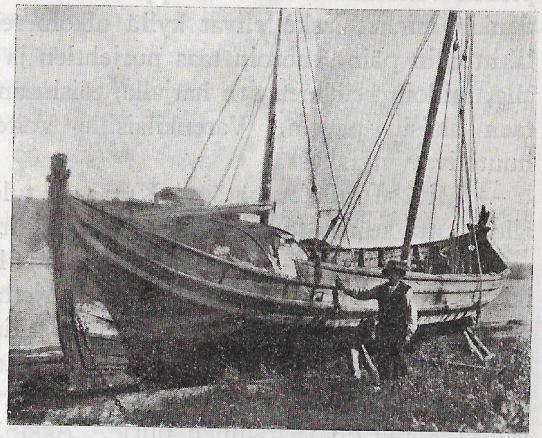

Vanha hämpööri Näytämön rannalta.

Nuurfaarojen mailta komea Jäämeren kulkuri oli kotoisinkin. Nordlannissa ja Helgelannissa rakennettiin tätä venemallia, kaikkein enimmin Helgelannin Ranenvuonossa, jonka tähden norjalaiset sitä nimittivätkin ranelaiseksi. Se oli tunnettu kaikkein parhaaksi Norjan merenkävijäksi, ja näinpä se nousikin koko 300 penikulman pituisen pohjoisrannikon valtaveneeksi aina Namsenvuonosta Varengille asti. Lännen venemestareilta varenkilaisetkin ostivat parhaat merijutonsa.

Suomen miehet kyllä pian oppivat rakentamaan pyytöveneitäkin. Vanha *Talvensaaren Erkki* Pykeijassa teki poikineen kolmiruumaisia, jopa otrinkejakin. *Anttilan Jussa* Uutuanvuonolla myös rakenteli meriveneitä, ja Näytämöjoella oli useita mestareita. *Mikko Mikkola, Matti Rautio* ja *Simunan-Olli* osasivat valmistaa otrinkeja, Matti Rautio niin mainioita, että niitä nimitettiin *merihevosiksi*. Reisivuonon *Tuomas Gunnari* rakensi jonkin veneen ja Kallijoen *Pauna-Lassi* oli ennen ahkera veneseppä. Oli pikku veneentekijöitä myös Alattiossa, Raisissa, Naavuonolla ja Jyykeässä. Vesisaaren venemestareita taas oli kemijärveläinen *Suopangin Hermanni*,

ja norjalainen *Lynkkä-Hans* oli mainio veneseppä. Jopa jotkut lapinäijätkin panivat pursia kokoon. Suomesta ja Etelä-Varengista saatiin petäjää, Varengilla se käsin sahattiin laudoiksi ja sitten lyötiin lujaksi meripurreksi.

Mutta Ryssänrannan miehet rakentelivat huonotekoisia, pitkiä, pystylaitaisia venejuotiloita, joita sanottiin *ryssän roinikoiksi* — itse he nimittivät purttaan *snekaksi* — ja Näytämön koltta koperteli pienen veneensä kokoon hamppunuoralla. Roinikoillaan Vaitolahdenkin miehet laskettelivat kyllä ulkomerellekin, vuoroin soutaen lakittomin päin, vuoroin taas purjehtien ja rähjäten milloin aallon alla, milloin keikkuen sen harjalla, toisinaan kaiken lopuksi keikahtaen alaisin puolin. Varenkilaisille Vaitolahden roinikkamiehet huutelivat myrskyssä:

— Mitä se teillä on hätänä! Kun aalto tulee, niin se menee veneen alle, mutta kun aalto tulee tänne, niin se aina tulee veneeseen.

Entiseen aikaan käytettiin otringeissa ja hämpööreissä aivan vain ikivanhaa norjalaista *rovaseiliä*, isoa purjetta, jota yläreunasta kannatti raakapuu, *rova*, ja alanurkkia hoidettiin nuorilla, *sköytillä*, niin että laitatuulessa toinen nuora kiinnitettiin veneen keulapuoleen, toinen perään, myötäisellä taas sonnustettiin molemmat perään. Mutta tämä oli vaarallinen purje. Äkkinäisen tuulenrossan kohdatessa saattoi koko vene pyörähtää nurin, varsinkin jos puhuri sattui paiskaamaan purjeen mastoa vastaan. Eivätkä kaikkein vanhimmat äijät osanneet tuulen mukaan vähentää purjettaankaan. Merille lähtiessään he vain varasivat kannannaisia kiviä veneeseensä ja sitten tuulen puhuessa tarpeen mukaan vierähdyttelivät kiviä tuulenpuoliselle laidalle, sitä useamman, mitä kovemmin puhalsi. Näinpä sitten arvioitiinkin tuulen voimaa sanoen että on niin ja niin monen kiven tuuli. Mutta 1870-luvun alussa tuli Varengille Haukiputaan Kellon miehiä, jotka rupesivat ajamaan merta Suomen tavalla kahdella purjeella, ja Tervolan mies Erkki Tapio laittoi samanmalliset kaksoispurjeet, *sneeseilit*, mutta kesän kokeiltuaan heitti pois ja laittoi jälleen vanhan rovaseilin. Toi sitten kuulu valaanpyytäjä Foyn purjemallin Tönsbergistä Etelä-Norjasta, laittaen täyteen kuntoon ja tarjoten ilmaiseksi sille, joka vain haluaa ruveta ajelemaan. Oulun Reinhold Helander ja Johan Uusitalo Simosta ottivat ja ajoivat Tönsbergin merkeissä niin kauan kuin ne kestivät. Mutta muille ei malli

kelvannut, he vain liikkuivat vanhan rovaseilin voimalla. Vasta 1880-luvulla pääsi sneeseili uudelleen valtaan, niin että hämpööriinkin pystytettiin kaksi mastoa ja ripustettiin niihin useampia purjeita, joilla kullakin oli oma nimensä, *isoseili*, *peräseili*, *keulaseili* sekä *mesaani* ja *kliivertti* ynnä *toppseili*. Kaikki eivät kyllä oikein ymmärtäneet koko purjehoitoa. Joku saattoi kysellä toiselta: »Kuule sie, Lassi, mitä se liivertti tekkee . . . viekö se venettä ethen, vai pittääkö se kannalhan?» Ja kun Jumisko laittoi toppseilin mastonnokkaan, niin toinen hyvä jo ihmetteli:

— Mitäs sie semmosen räästyn panit mastonnokhan? Onko se sitä varten, jotta on lottaa myyvä?

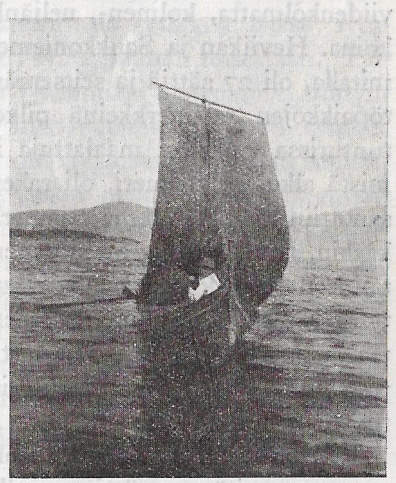

Rovaseili-vene Alattiovuonolla.

Mutta Västän puolessa vielä kyllä saa nähdä vanhan komean viikinkipurjeen vetävän venettä. Alattion kalamies ajelee vuonolla pienellä aluksellaan. Nelinurkkainen purje ylpeästi pullistuu myötätuulessa, ukko kenottaa perässä ohjaksissa, ja pystypäinen merihevonen ravaa, niin että rannat ja vesi vilisevät, jopa kovalla myötäisellä heittää rajua laukkaa paarulta toiselle.

Nyt ovat jo komeat otringit ja mahtavat hämpöörit hyljätyt ainakin Ruijan rannoilla. Joku vanha merenkävijä parka vielä lepää jossakin loppua tehden. Näytämönkin jokirannalla keuvottaa muuan raihnainen hämpööri, jolla vielä joku vuosi takaperin liikuttiin vesillä, ja Alattiovuonon perukassa hieruan laidalla 50-vuotias otrinkiäijä makaa rähmällään odotellen hiljaista loppua. Isot kalastajat ajelevat jo ylpeästi isoilla *muturisöytillä*, joihin sopii seitsemän, kahdeksankin pyytömiestä. Vähävaraisetkin kalamiehet liikkuvat moottorilla, vaikka vain pienellä. Ja lotanuotta hoidellaan isolla kaaveliveneellä, jota niinikään moottori kuljettaa. Eikä tarvitse kalamiesten juuri odotella tuulia, eikä turvautua tyvenellä airoihin. Vene juok-

see sekä tuulessa että tyynellä säällä. Sillä kyllä järjetön kiskoo, kun vain pannaan *kaasia* perään ja öljyä suuhun.

Siihen aikaan kun Suomen miehet kaikkein parhaimmillaan kävivät Jäämerta pyytämässä, oli Ruijanrannalla vielä *siknaalisoutu* ja *sättijako*. Koko Varenginvuonon pohjoinen rantameri oli jaettu pyyntivesiin. Turvejoesta alkaen aina Kiiperiin asti oli pyytöpaikkoja pitkin rantapuolta vieri vieressä ulottuen hieruasta meren selälle viidenkolmatta, kolmen-, neljänkymmenen sylen levyisinä vesisarkoina. Heviikan ja Saukkoniemen välillä, noin neljänneksen rantamitalla, oli 27 sättiä ja seitsemänkolmatta venettä soutamassa. Pyytöpaikkojen rajamerkkeinä pilkoitti rantatörmällä sekä etempänä tunturissa valkeiksi maalattuja isoja kivilaakoja, ja kylien rajoille, mistä alkoi kylän meri, oli rakennettu isot valkoiset pyykit. *Sätiksi* sanottiin rannan valkeaa rajamerkkiä, ja sätiksi sanottiin pyyntipaikkaakin, ja *sätinsoutua* oli silloinen rantakalastus. Pyyntipaikat omistajineen olivat kaikki *haminahouvin* kirjoissa, ja jokainen sai itse pystyttää, maalata ja hoitaa rajamerkkinsä. Ja sitten jokainen sai soutaa omaa sättiänsä. Eikä saanut *kulkua* toisen kalavedelle, vaan piti pysytellä omalla linjallaan muistaen: »Tämä on minun sättini ja tuo on sinun sättis».

Mutta vaikka itse kullakin oli oma merisarkansa, ei vesisaarelainen saanut sitä mennä ajattomalla ajalla karhoamaan. Ruijanrannalla oli voimassa vanha signaalisoutu, jonka mukaan vain kahdesti vuorokaudessa oli lupa mennä merta häiritsemään. Nousuvirran aikana, määrätyllä kellonlyönnillä, vaikkapa aamukolmen kaikuessa, ja taas kello kolme iltapäivällä nousi kaupungissa *flaku* tankoon. Sillä nousuvirran saapuessa koko meri ikäänkuin värähti, ja kalakin alkoi elää ja liikkua, mutta laskuvirran aikana meri oli kuin kuollut sekä kala laiska ja haluton syömään. Määräajan lähestyessä kaikki kalamiehet olivat jo valmiina veneissään, ja heti kun lippu tangossa liehahti — vanha Akren Kalle sen siihen vetäisi — ruvettiin tavatonta kilpaa pyrkimään merelle, airoilla vielä repien, vaikka purjeetkin kyllä saattoivat vetää. Ihan valkeana vilisi meri keikkuvia purjeita, jotka pitkänä rintamana rynnistivät selälle käsin. Miehet huusivat, heiluivat ja hosuivat, ja airotkin välkähtelivät. Kun päästiin parhaalle pyyntipaikalle, jossa kala liikkui, alettiin *karistaa liinaa* mereen, niin että vesi porisi ja läiskähteli. Sattui siinä, jos kova tuuli

keikutteli, toisinaan vene työntymään niin, että jouduttiin naapurisättiläisten kanssa sotkeuksiin. Silloin helposti rauhallisetkin kalaäijät keikahtivat pystyyn ja kirosivat, nuoret ja kiukkupäiset jo tarjoilivat toisilleen aironlapaa. Mutta mereen omalle sätille piti liina suoltaa.

Liina — länsipuolen *orro* — oli jo entisten sätinsoutajien paras pyytöneuvo. Se oli satasylinen vahva nuora, johon parikymmentuumaisella rihmaperällä oli sonnustettu sata koukkua, *onkea*, syötteineen, koukku aina parin kyynärän, sylen päähän toisestaan. Tällaisia satakoukkuisia liinoja, *pookeja*,* valmiiksi *tamppuihin*, sillityynyrin puoliskoihin syötettyinä — liina suollettu sievästi astiaan. koukut syötteineen ulkolaidalle — oli tavallisessa hyvässä kalaveneessä kaksitoista kappaletta, mutta joskus neljäkolmattakin, eli siis 1200—2400 koukkua. Viidenkolmatta, viidenkymmenen sylen syvyiselle vedelle ruvettiin liinoja karistamaan. Heitettiin pohjaan iso kivi, *krapi* — lännessä *remppa*, *rääppä* — ankkuriksi, ja siitä pitkä nuora, *kaala*, ylös pinnalla kelluvaan merkkiin, *topuliin*. Liina kiinnitettiin krapiin, ja liinan toiseen päähän laitettiin samanlainen ankkurihoito. Samalla tavalla tyhjennettiin meren pohjaan muutkin tamput, joko laskien suoraan selälle, tai mutkaa heittäen käännyttiin takaisin rantaa kohden.

Rannalla oli liinat jo valmiiksi tamppuihin syötetty, ujutettu pieni lota jokaiseen koukkuun. Tämä työ oli tavallisesti naisten ja lasten hallussa. Suurilla kalamiehillä oli omat *syöttöpiiat*, jotka sillä aikaa kun miehet olivat merellä nostamassa liinoja, syöttivät toisia valmiiksi. Piekkolan Liisakin oli Korven äijällä koko pyyntikauden syöttäjänä, vaikka ei ollut koskaan matoakaan suoltanut onkeen, saaden palkakseen ruoan ja asunnon sekä viisi peesiä huhtikuusta juhannukseen. Samoin Moilas-Kallen emäntä syötti Molko-Ollin koukkuja Kallen ollessa kipparina, vaikka kyllä Kallen, samoin kuin Kuuselan Jussankin piti ottaa osaa syöttäjän palkkaamiseen. Mutta jos neuvojen omistajan puolesta oli *friisyöttö*, maksoi isäntä yksin syöttäjän palkan. Säkkisen Elsakin, joka sitten joutui Rauvanjoen emännäksi, oli Salttijärvellä Joki-Erkin syöt-

* Jyykeässä voidaan vielä nähdä vanha liinan alus, *liinakierto*, soikeaan vanteeseen sidottu lauta- ja nuorapohja. Ks. luvun »Sanomalehti» loppukuvaa.

täjänä ja viihtyi talossa koko kolme vuotta saaden 20 peesiä vuodessa. Kova kyllä oli syöttäjän toimi. Piti alituisesti työntää lotaa koukkuun, vieläpä väliajoilla tehdä muuta talon työtä: hoitaa karjaa, laittaa ruokaa, pestä pyykkiä. Mutta kovaan työhön Suomen naiset olivat tottuneetkin sekä pieniin palkkoihin. Oikein hyvä palkka oli jo, kun saatiin kymmenen peesiä Mariasta juhannukseen, vielä parempi, jos maksettiin kaksitoista koko kevätpyynnin ajalta. Merelle eivät naiset menneet, heillä oli nokko työtä muutenkin. Mutta Keskitalon Juljaana, Alkkulan ihmisiä, oli niin roima nainen, että kävi merellä niinkuin paremmatkin miehet, kelpasipa hädän tullen höösmanniksikin, ja Arvolan Eeva myöskin saattoi soutajan puuttuessa vetäistä öljyvaatteet päälleen ja tarttua airoihin kuin mies.

Merellä venettä ja kalanpyytöjä käsittelemässä tarvittiin kyllä miestä, ja jokaisella oli oma tehtävänsä. Niinpä Keksin Salkonkin venekunnassa Salkko höösmannina perässä karisti liinaa mereen Perävaaran Erkin ja Perälän Junnun soutaen hoidellessa venettä sen mukaan kuin Salkko perästä komenteli. Ja näin soudettiin tyynellä ja tuulella Salkon sättiä karistaen kaksitoista pookaa toisensa perästä syvyyteen.

Mutta kun sitten liinat olivat määräaikansa, kuutisen tuntia, syöttäneet merenväkeä ja taas lippukin hulmahti ylös, mentiin saalista kokemaan. Perävaaran Erkki keulassa ensikerran miehenä pidätteli airoilla venettä, ja Perälän Junnu keskellä *haalasi liinaa* ylös merestä, mutta peräpuolessa itse höösmanni rautapiikkinen *hukki* kädessä näppäili kaloja irti koukuista. Sai siinä meren liikkuessa Perävaara miehen kourilla puristaa airoja, että raskas vene vähänkään olisi liikkunut sitä suuntaa, mistä liina kohosi. Ja merestä nousi turskaa, hyysää ja saitaa sekä vähän muutakin kalaa toisinaan koukku koukulta, niin että hyvin sattuessa miesten vene, kun kaikki kaksitoista liinaa oli kiskottu ylös, oli aivan täynnä tavaraa. Sai siinä Perävaarakin oppia erottamaan komean suomuttoman turskan, jonka kylkiä sivusi kapea vaaleahko rantu, tummaselkäisestä suomuisesta saidasta, jonka kyljissä myös oli vaalea raita. Hyysän — pyssyjokelaisen *tiuson* — hän kyllä pian erotti toisista, sillä se oli suomuinen ja sen kylkijuovat tummat, vieläpä sen niskassa kahden puolen oli isot tummat läiskät, jotka olivat

syntyneet jo silloin, kun Pyhä Pietari Genesaretin merellä kalastaessaan tarttui hyysää aina niskasta kiinni, niin että sormien sijat vain jäivät näkyviin.

Kovaa työtä kyllä oli liinan haalaaminenkin. Entiset miehet vain käsin nyhtivät selkäsiimaa merestä. Mataloista rantavesistä se sentään vaivatta nousi, mutta kun jouduttiin selkämerestä kalaa ammentamaan, niin sormet ihan jäykistyivät koukkuun ja hartiat vaipuivat, kun täytyi liinaa kiskoa joskus parinkin sadan sylen syvyydestä. Sitten myöhemmin, kun keksittiin *liinapeli*, oli kalarihman nostaminen paljoa helpompaa. Kierrettiin vain kammista veneen laitaan kiinnitetyn pölkyn kehrää, ja liina juosta litisi pyörivää telaa myöten veneeseen. Trastin Pekan keksinnöitähän liinapeli alkuaan oli.

Vanhat kalamiehet määrittelivät saaliinsa arvon aina *maksalaskun* mukaan. »Montako tynnyriä tuli maksoja?» pyytömies tavallisesti tiedusteli toisen saalista saaden kuulla: »Niin ja niin monta tynnyriä». Veneentäysien kalajoukkojen paljous määrättiin vain sen mukaan, miten siitä lähti maksoja. Sillä aikojen kuluessa oli kyllä opittu näkemään, että maksatynnyriin tarvittiin kaloja 40—50 viekoa. Laihoilla kaloilla oli kyllä pieni ja laiha maksakin, niin että niitä meni enemmän tynnyriin, mutta lihavilla kaloilla oli iso ja lihava maksa. Ja kalat, joista maksatynnyri lähti, arvioitiin aina *tynnyrikaloiksi*. Keksin Salkkokin kun kippareineen karisti ja haalasi liinaa Varengilla, sai kerrankin viikon pyydöllä yhdeksän tynnyrin kalat, eli maksojakin karttui Salkon venekunnalle yhdeksän tynnyriä.

Kaikkialla Ruijan rannoilla oli kalanpyytäjiä, ja joka suunnalla pitkin rantamerta keikkui kalamiesten purjeita. Varenginvuonolaisten valtamaa ulottui Kiiperiin ja Vuoreijaan asti. Kalan pyyntipaikkoja oli pitkin rantaa aina vähän päästä ja joka kalakentällä kymmenet miehet ja veneet liikkeellä, suomalaiset aina suurimpana voimana. *Pikku-Ekreijassakin* oli entisaikaan niin suuri kalastajakansan liike, että parhaana aikana siellä oli 60—70 pyytövenettä asennoimassa, useimmat Rasmus-äijän komennossa. Pienen *Kullaselvankin* kentälle ohjautui kahdeksan kalavenettä, ja *Kalliniemessä* saatiin hyvä asentokenttä 50 veneelle. *Valasniemeen* souti 30 alusta, samoin kuin *Kummaväriinkin*, ja *Lamppuniemeen*,

joka oli ennen Brodtkorbin pyytöhamina, asettui 40—50 venekuntaa. *Mustassaniemessä* oli muuan kymmen, samoin *Lökviikassa*, mutta *Kranviikassa*, jossa Hanssi-äijä piti isännyyttä, asusti 70—80 otrinkijoukkoa, nämä merensoutajat enimmäkseen pykeijalaisia. *Sisä-Kiiperissä* majaili 20—30 venettä, mutta isossa *Ulko-Kiiperissä* oli satakunta alusta, parhaasta päästä Västän miehiä, aina Jyykeästä ja Raisinvuonolta tulleita. Oli Ulko-Kiiperissä Tuomas Gunnarilla ja Rasmus Salmellakin yhteinen pyytöpaikkansa, jossa he häärivät pyytäen kalaa ja ostaen sitä muilta pyytömiehiltä. Ja suuri Vuoreija oli kaiken kalakansan suurena sekakylänä.

Tuhansin, parintuhansin koukuin nämä entisten kalahaminain pyytömiehet ja sättien soutajat nostivat kevätkalaa ja saivat elatuksensa. Mutta sitten jo laitettiin otrinkeihin 3000—4000 koukkua, viisikintuhatta viiteenkymmeneen pookaan laskettuna. Eikä sitten enää sättijakoakaan pidetty, ei myös signaalisoutua, vaan kukin sai mennä merelle ja tulla takaisin mielensä mukaan. Ja siitä viimein aikamiehet rupesivat ajelemaan isoilla söytillä neljin, viisin miehin sekä kymmenin, viisintoista tuhansin koukuin, vielä perässä pieni turri, joka kahden miehen voimalla karisti ja nosti liinat kuljettaen aina saaliinsa isoon veneeseen, joskus ahtaen siihen 15,000—20,000 kiloakin.

Kevättalven pyytöjä on myöskin *juksaaminen* eli *juksapyytö*, turskan ottaminen onkimalla. Jo entiset ukot purjehtivat juksausvehkeineen kaukamerelle, aina Vuoreijan aavalle, jopa Gamvikin lähimaille. Sillä Varenginvuonolla ei juksaaminen kannattanut, vaan kävi parhaiten merenselällä, missä virta liikkui ja kalaa oli oikein paksulta. Toisinaan olikin kalaa hieruasta alkaen aina kolme, neljä penikulmaa väylälle käsin, ja mitä väylemmälle mentiin, sitä suurempia kaloja siellä paiskelehti, sellaisiakin aikamiehen mittaisia vanhoja turskaäijiä, jotka saattoivat painaa 32—38:nkin kiloa. Otringeillaan ja hämpööreillään entiset juksaajat laskivat merenselälle kolmin, neljin miehin, viisin, kuusinkin, kun oli hyvä kalankäynti. Maaliskuussa jo jotkut lähtivät, mutta huhtikuussa oli paras juksausaika, ja sitä kesti kolmisen viikkoa, toisinaan neljä, viisikin, jos vain »lota seisoi merellä ja piätti kalaa». Virran mukana ajelehdittiin merellä sinne tänne nostaen kalaa, tai hyvissä käyntipaikoissa taas maattiin pitkät ajat *värpillä* ja vedettiin veden-

viljaa. Viisikourainen ketjuperäinen *träki* vain puri merenpohjaa monisatasylisellä touvilla pidättäen juksamiesten pientä olinsijaa paikoillaan.

Vuoreijan aavalle nykyisetkin juksaajat ajavat isoilla söytillään seitsemän, kahdeksankin miestä joka aluksessa, joka miehellä omat pyytökalunsa: *juksaonki* tarpeineen. Juksaonki on vain vahva korttelinpituinen koukku, joka syltä pitkässä peräisessä riippuu rautaisen painon, *kiven*, rautalankaperukkeessa. Kivi taas on kiinnitetty pitkän siiman, *juksakaalan*, päähän, ja juksakaalan käyttämätön osa kierretään puuhaarukkaan, *juksaklaavaan*. Rantapuolilla juksattaessa pitää rautaisen painokiven olla ainakin kolmen *markan* arvoinen, mutta kaukana syvillä aavoilla tarvitaan jo kuuden markan paino. Ilman syöttää lasketaan koukku mereen — suomalaiset toisinaan pistävät koukkuun vä'än taakse pienen liuskan kalannahkaa tai turskanpäätä niinkuin syötäksi. Veneen laidassa on joka miehellä rullatelansa, *valpeininsa*, jota myöten juksakaalaa helposti saattaa laskea ja nostaa. Suristen vetää raskas paino nuoraa mereen, ja jos kalaa on hyvin, saa koukun kiskaista kohta takaisin saaliineen. Äkkiä nykäisy vain, ja mereneläjä on kiinni kiverän piikissä. Väliin on kala lodan kanssa aivan pinnalla tai vain neljän, viiden sylen päässä, ja silloin on sitä helppo vedellä. Mutta usein se on 10—20 sylen syvyydellä, joskus jopa 40:kin syltä syvässä. Ja sellaisesta rotkosta on jo raskasta kiskoa kimpuroivaa kalaa vedenpinnalle. Paljon on aapameressä viljaa. Toisinaan turska liikkuu parinkymmenen sylen paksuisena kerroksena, minkä hel-

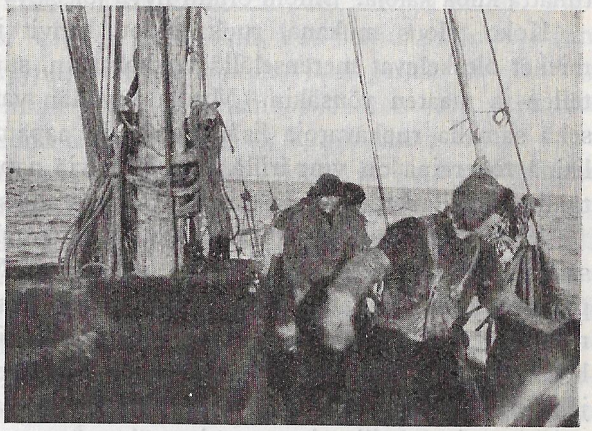

Annijoen miehet juksaamassa Vuoreijan aavalla.

posti saa selville juksakaalalla mitaten ja kokien. Sinne saa heittää koukkua kuin kalakeittoon, ja kala tarttuu kiinni mistä milloinkin: kyljestä, vatsasta, pyrstöpuolesta ja korvaruodon takaa sekä toisinaan suustakin aikoessaan koukkua nielaista. Tuhansia kiloja saattaa venekunta muutamissa tunneissa lappaa kaloja. Perävaarankin veneen seitsemän miestä juksasi toissa vuonna seitsemän tuntia samaan menoon Vuoreijan aavalla saaden lähes seitsemäntuhatta kiloa kaloja. Silloin olikin hyvä juksapyytö.

Koko talous mukana, ruokahoidot, kahvit ja kaikki matkassa, miehet oleskelevat merenselällä viikkokausin, suurveneessään asustellen ja maaten yönsäkin. Maalla käydään vain kaloja viemässä sekä samalla ruokavaroja lisäämässä. Ja aapamiesten merenselällisinä tovereina on ympärillä alati häärivä aapalintuja sekä siellä täällä ulapalla kellelteleviä toisia juksaajain aluksia.

Merestä nousee juksamiesten koukkuun turskaa ja hyysää sekä saitaakin, turskaa kyllä kaikkein enimmin. Mutta on meressä paljon muutakin kalaa, joka tarttuu sekä juksaajan isoon väkärautaan että liinapyytäjän pienempiin koukkuihin. Monesti kohoaa vihertävistä vesistä tulipunasuomuinen pullosilmäinen ruijanahven, *affen*, joka asustaa pakkien laidoissa ja syvissä »hengoissa», missä kalliot ja tunturit syöksyvät mereen. Mutta vaikka ahven on syvyyksien eläjä, on se sellainen kohottava kala, että se nostaa liinankin ylös, jos se isoin joukoin tarttuu koukkuihin. Kukko-Juhakin kerran sai 700 punaista kalaa samasta liinasta, ja koko pyydys oli kohotettu pintavesille. Pykeijan syvissä pahtahaudoissa on ahventa niin paljon, että sitä saadaan muun kalan mukana verkoillakin ja suolataan tynnyreihin syömäkalaksi. Ahven onkin makea vilja, sen maksa on hyvin rasvainen, jopa sen päässä on rasvaa enemmän kuin köyhän miehen aitassa. Tarttuu koukkuun useasti jäämerellinen *mae*, likaisenharmaa, ruma pohjavesien eläjä, mutta yhtä mainio kala kuin turska, varsinkin *roseriksi* kuivattuna. Vääntää väkärauta väliin ylös *flynterin* — pyssyjokelaisen *santikan*, Jyykeän *ponnikan* —, rumannäköisen punapilkkuisen kampelan, joka silmät väärällään ja suu vinossa nousee veneeseen kummittelemaan. Norjalaiset pitävät flynderiä niin hyvänä kalana, että Västän miehet käyvät sitä Öystän merillä verkoillakin pyytämässä, ja pyssyjokelainen kiittää paremmaksi kuin lohta, mutta

muutamat suomalaiset pitävät sitä roskakalana. Vielä suurempi roskakala on *krooflynteri*, joka heti, kun on käsiin saatu, lennätetään takaisin mereen. Ryssälle se kyllä ennen kelpasi. Mutta kun vääntäytyy merestä iso *pallas*, niin se on jo koko otus. Se tappeleekin ja reuhaa niin rajusti, että vesi vain sauhuaa, ja veneessä se keuvottaa silmät nurin samalla sivulla sekä leuka väärässä kuin pilkaten ja irvistellen koko venekuntaa. Lattea »vatsapuoli» vain paistaa valkeana ja toinen puoli komottaa kuin harmaa mätäs. Pallas on hyvä, kallis kala ja aika saalis, kun sattuu semmoinenkin parikyynäräinen, kyynärää leveä läiskäle, joka painaa 50—60 kg, ja hyvä on sellainenkin pikku paltahainen, joka on vain vanttuun kokoinen. Mutta siinä on jo merieläjää, kun saadaan sadan, puolentoista ja parinsadan kilon kala, joka maksaa jo yhtä paljon kuin hyvä lehmä. Vähän kyllä suurpallasta on itärannan puolissa, vaikka Niemen ukko sentään kerran saikin yhtaikaa kahdeksan yli satakiloista suurkalaa myöden ne hyvikseen, jopa suoltaen muutaman kalan maksankin vatsalaukkuun kuivamaan saaden siitä kaikkein parasta kengänvoidetta. Västän miehet pyytävät pallasta oikein *pallasliinoilla*, joissa on suuret korttelia pitkät rautakoukut. Vielä rasvaisempi tavallista pallasta on *vesipallas*, joka on niin täynnä kuuta, että se kuolleena aivan koutuu vedenpinnalla painumatta pohjaan. Se oleskelee vain kolmensadan sylen vesillä syvissä savihaudoissa. Sieltä se joskus erehtyy liinaan ja nousee ylös, niin että mustana komottaa toinen puoli, mutta toinen läikkyy sinisenä. Vesipallasta ei syö suomalainen eikä norjalainen, vaikka se ryssästä on mainio kala.

Mutta kun *tainari* tulla tuiskahtaa veneeseen, on kuin siihen olisi paiskattu elävä vesipiru. Hampaat irvillään ja kähisten se käy heti kiinni, mihin ennättää. Veneen hangankin se saattaa karskauttaa poikki ja havartaa airoa, että lastut vain lennähtävät, jopa kiukuissaan iskeä rautaankin, niin että hampaat palasina pirahtelevat. Jos se saa kalamiehen kengän kitaansa, karahtavat leukapiikit lävitse, vaikka kenkä olisi kuinka paksu tahansa. Äkkinäinen kalamies saattaa oikein säikähtää riehuvaa vesielukkaa; suomalaisukkokin sitä kummissaan katseli kauan aikaa, viimein ruveten torumaan: »Kun ensi kerran miestä näet ja kohta olet niin vihassa, että kähiset». Paholaisen näköinen tainari varsin onkin,

toista metriäkin pitkä kirjavanahkainen otus, jonka suuressa tylpässä kuonossa koukkuhampaat ovat aina puremassa, ja päässä silmät kiiluvat villeinä. Mutta vaikka tainari onkin ruma ja vihainen kala, on se niin lihava ja rasvainen, että siitä ihan traani tippuu, kun sen ripustaa kuivamaan. Suomalaisen sydän sittenkään ei sitä kaikiste ota vastaan, mutta »simppelit» ruijalaiset sitä kyllä syövät ja kiittelevät: »Aller bäste kokfisk». Mutta ryssälle tainari vain kelpasi kuin paraskin makupala, kruunun hän siitä maksoi mielellään. Syö tainaria pyssyjokelainenkin, kehuen että se on »fiini kala, ja liha on valkea kuin fläski ja hyvä putaattein kanssa». Myöskin Jyykeän kveeni kiittelee kiukkuisen *merenkoiran* lihaa kovin hyväksi ja rasvaiseksi. Mutta muu suomalainen entisaikaan sen vain nylki ja parkitsi nahan lujiksi kengänpäällisiksi, ja jyykeäläinen Grape-ukko teetti sen nahasta erinomaisen uhkeat punaruskeankirjavat liivinrintamukset, joilla saattavat komeilla vielä pojanpojatkin kolmanteen ja neljänteen polveen. Sillä pahansisuisen tainarin nahka on tavattoman sitkeätä. Jyykeäläisetkin kerran kaksin miehin turhaan koettivat kiskoa hienoa tainarinnahkanauhaa poikki. Oli vielä muuan punertava tainari, jota sanottiin *kivitainariksi*, sekä kolmaskin saman lajin kala, sinertävä *vesitainari*. Vesitainarista ei huolinut ryssäkään, sillä se oli niin merkillistä ainetta, että se suolaan pantuna suli melkein vedeksi.

Vielä pahemmannäköinen kuin tainari on *merikissa*, joka myöskin aapamerestä juksatessa nousee päivänvaloon. Se kyllä on täysi roskakala, ulkomuodoltaan hiukan flynderin näköinen, lyhyt ja leveä, mutta pitkähäntäinen ja pullosilmäinen kuin ahven. Kalan selkä on piikikäs kuin koiran kaulapanka, onpa sillä vielä niinkuin kynsikkäät käpälätkin, vaikka se kalan lailla liikkuukin. Merikissa on niin ruma elukka, että sitä ryssäkin häpeää. Mutta Englannissa sitä syödään ja sanotaan sen olevan parasta kalaa. Annijokinenkin siitä muun kalan puutteessa keittää lehmälleen liemua.

Joskus tarttuu juksakoukkuun ja turskansiimaankin oikea isäpeto, *holkeri*, veneenkin mittainen Jäämeren ryökäle, jota lankovuonolainen lappalaiselta lainaten nimittää *akkaseksi*. Se on Ruijanmeren hai, eri kala kyllä kuin oikeat *haijat*, jotka toisinaan käväisevät Ruijan rannoillakin, ja eri kala kuin *brugde*, joka entis-

aikaan tuli Varengillekin joutuen surmilleen ja saaden luovuttaa rantalaisille maksojaan toistakymmentä tynnyriä. Suureksi pedoksi holkerikin saattaa paisua, viittä, kuutta metriä pitkäksi, jopa joskus kymmentäkin. Laiskana tönkkänä se kuitenkin nousee syvyyksistä, hiukan vain kutvahdellen ja pyörähdellen, viitsimättä aika miehenä kääpiöiden käsissä edes väkevällä pyrstöllään paiskella. Niinpä kalamiehet uskaltavatkin kiskoa elukan aivan veneen viereen, ja siinä he sitten viiltävät vatsan halki, riistävät maksan pois ja taas laskevat kalan uimaan. Holkeri onkin veltto ruodoton kala, jolla ei ole selkärankaakaan. Siksi se koukkuun petyttyään on sellainen akkamainen vökäle, että sitä saattaa rääpiä kuinka tahansa. Mutta meren aavoilla se silti on suuri terävähampainen peto, jonka kitaan kelpaa ja mahtuu, mitä vain meressä uiskentelee. On tavattu sen vatsasta kokonaisia suuria lohia ja koko joukko turskia, jopa pykeijalaiset kerran löysivät sieltä miehen päällystakinkin. Jotkut kalamiehet varta vasten pyydystävät holkeria laittaen vahvan *holkeriliinan* lujine koukkuineen. Aapamerelle, missä vesipedot toisinaan oikein parvittain oleskelevat, vahvat liinat lasketaan syville pohjavesille. Toiset taas nostavat holkeria juksaamalla. Lassi Paunankin poika ja muut Kallijoen miehet — samoin kuin vuoreijalaiset ja västäläiset — ovat väliin kesäaikana ajaneet isolla söytällä Vuoreijan taakse 40—50 penikulman päähän napajäiden lähimaille suurkalaa juksailemaan. Puolitoista korttelinen rautakoukku on parikyynäräisessä rautavitja-perukkeessa puukapuloineen — peruke saattaa pitimessään takertumatta kieriä ympäriinsä — ja juksakaalana on luja pikkusormen vahvuinen nuora. Hylkeenpäkkiä vain työnnetään koukku täyteen ja lasketaan syvyyteen, ja kun peto käy kiinni, kiskotaan se väkipyörällä veneen viereen, jotta saadaan maksa pois. Muuta holkerilta ei pyydetäkään, päkkiä siinä ei ole, ja nahka on karkea kuin kivikarikko. Mutta kun elukalta on maksa riistetty, puhalletaan putkella sen peräsuoleen »henkeä», niin että sen *maaka* täyttyy ja maksaton otus jää koutumaan vesikalvossa. Jos se painuisi pohjaan, pilautuisi pyynti, sillä toiset holkerit syvyyksissä rupeaisivat vain mässäilemään sen raadon ääressä eivätkä enää välittäisi pyytömiesten hylkeenpäkistä. Aikamoinen on ison holkerin maksa. Pykeijassakin kerran saatiin verkosta suurpeto, josta tuli maksaa yhdek-

sän hehtolitraa. Öljytraania siitä keitetään, ja kauppiaat maksavat holkerinmaksa-hehtolitrasta 20—30 kruunua.

On suuressa ja syvässä meressä kyllä kaikenlaisia suuria petoja, roskakaloja sekä rumia elukoita, aapakissojakin ja muita, Jumalan luomia kyllä kaikki ja hyviksi katsottuja. Vanhat merimiehet ja kalanpyytäjät sanovat meressä olevan niinkin rumaa elukkaa, että jos ihmiset sen tietäisivät, niin eivät he uskaltaisi merellä kulkeakaan. Lappalaisäijäkin jo ihan säikähti saadessaan kerran juksalla ruokottoman roskakalan, *bredskäftin*, laajaleuan, joka niinkuin toistakyynärää pitkä suomuinen sammakko neljine räpylöineen, häntäkin vielä perässä heilumassa, tulla repalehti merestä, koko etupuoli hävyttömänä kitana. Mutta lopulta sentään äijä rohkaisi luontonsa, otti ryötän mukaansa ja rupesi sitä näyttelemään rahamaksusta, 25 äyristä hengeltä. Ei ollut ihana nähtävä *ankkurikalakaan*, joka joskus pyytömiehille näytteliytyi. Se oli paria kyynärää pitkä kuvatus, jolla oli hoikat jalat niinkuin lapinmiehellä, mutta käsiä oli liian paljon, ja oli sillä vielä moninkertaiset leningit päällä aivan kuin vaimoilla. Syötäksi syötän puutteessa sitä joskus leikeltiin, ja kalanpetteeksi se hyvin kelpasi.

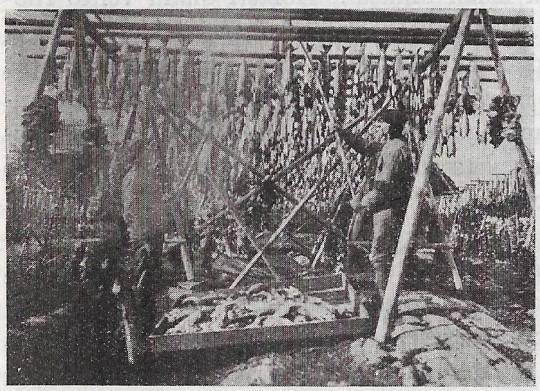

Kaloja ripustetaan jälleihin. Vuoreija.

Kevättalven kalat, pakkasen kanssa pyydystetyt, täytyy kaikki laittaa jäätymään. Rantaan päästyä kalat heti tuoreeltaan puhdistetaan ja pannaan hangelle kylmettymään. Sitten jäätyneet kalatönkit kannetaan makasiineihin ja ladotaan niinkuin halot pinoihin. Suurien pyytömiesten isot makasiinit täyttyvät kattoa ja ovireikiä myöten, ja ovet painetaan lujasti kiinni, ettei ilmanhenki kovin pääsisi kalavarastoa koskettelemaan. Monet sadat tynnyrikalat siinä suuriin makasiineihin ahdetaan.

Talven taipuessa, kun ei enää tarvitse pelätä yöpakkasia, puretaan makasiinien jäätyneet kalapinot ja upotetaan verkoissa mereen sulamaan. Viisi, kuusi tuntia kun verkot ovat ullin helmassa olleet, ovat kalat sulaneet, niin että niitä jälleen voidaan käsitellä. Siinä onkin taas tavaton työmaa. Kaikki kalat pitää *hengata jälleihin*, monisataisiin orsiin, *rovepuihin*, kuivamaan. Parhaat turskat *pärrätään* vain *umpikalana* orsiin *henkaamaan*. Ainoastaan pää leikataan pois ja sisälmykset kiskaistaan avatusta vatsasta ulos, ja kalat aina kaksittain sonnustetaan nuorarenkaalla, *pärripannalla*, pyrstönjuuresta toisiinsa. Tällaiset komeat umpikalat lähetetäänkin melkein kaikki Italiaan ja Espanjaan paastoruoaksi, sillä niissä maissa ei huolita kalasta, jossa on kovin paljon puukonjälkiä. Italialainen kuuluu aina leikkaavan kalasta muukalaisen veitsenjäljen pois. Mutta huonompi turska sekä kevätsaita *fläkätään*, sivalletaan pää pois, kala halkaistaan kahtia pyrstöön asti ja kiskaistaan vielä selkäruotokin pois lähelle pyrstöä. Rovepuissa kala kuivataan, ja sitä nimitetään *roseriksi* sekä myöskin *ruottinkalaksi*. Ruotsalainen samoin kuin suomalainenkin ostaa sitä, varsinkin saitaa, joulukseen. Huonoin turska, huono saita ja hyysä myöskin fläkätään rovepuihin kuivamaan, ja nämä kalat kuljetetaan Afrikkaan, jossa ne kuuluvat olevan mustien neekerien mieluisinta matkaevästä, kun he menevät kuumiin metsiin työskentelemään. Kuiva kala kun on keveää kantaa, niin Afrikan nokipoika saattaa selkätarakkansa varassa elää viikkokausia. Mutta kaikkein huonoimmat kalat leikattiin ennen auki selkäpuolelta, selkärangan vierestä vatsaan asti ja raastettiin kaksittain orsien varaan. Tämä oli *ryssän-*

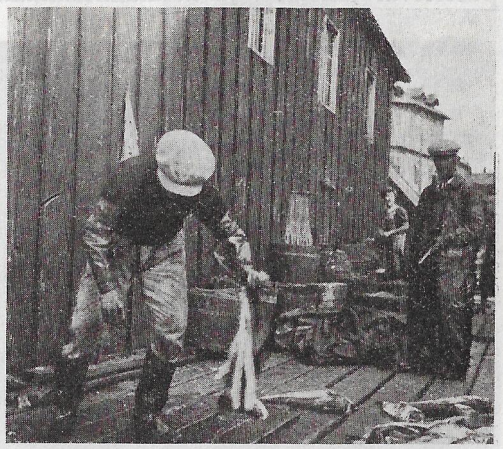

Kaloja perataan Vuoreijan rannassa.

kalaa, varta vasten kesäkäynnille tulevan venäläisen mieliksi varattua. Siinä sai kyllä olla hiukan matojakin, eikä ryssä säikähtänyt. Eikä selkäpuolesta viilletystä kalasta tarvinnut maksaa Venäjälle vietäessä tullia, se kun oli oikeata ryssänkalaa, mutta jos muuta kalaa yritti viedä Venäjänmaalle, sai maksaa kovan tullin.

Tavaton on parhaana kevätaikana kalasatamien elämä ja meno. Toiset laittelevat talvikalojaan mereen sulamaan, toiset niitä jo ripustelevat jälleihin, ja kolmannet häärivät vasta merestä pyytämänsä, vereksen kalan kimpussa. Väkipyörät ja vinssit kitisevät ja kolisevat yhtä päätä, kun kalatarakoita toisensa jälkeen nostetaan veneistä laiturille. Siinä muutamien miesten toimena on leikkoa päitä irti, muutamat taas kiskovat maksoja tynnyreihin, muutamat riistävät suolia pois heitellen niitä lattia-aukosta laiturisillan alle. Jotkut isoilla pöydillä fläkkäävät kaloja, jotkut solmeilevat pärripantoja, toisten taas toimittaessa kalojen pärräämistä. Vieläpä joitakuita kaloja vesitynnyrissä huuhdottua leikataan halki ja suolataan laatikkoihin, toisia taas suorastaan makasiinien lattialle. Syrjäpuolissa makasiinien seinämällä taas pitkät rivit naisia ja lapsia ja vanhoja äijiä kyökyttää kalakoukkuja syöttämässä pitäen puheen porinaa sekä heittäen silloin tällöin jonkin sanan laiturilla hääriville kalamiehillekin. Vieläpä jossakin nurkkauksessa pahaiset pojanpalkeetkin ahertavat *klaavaamassa* selvitellen pyynnistä tuotuja liinoja tampusta *klaavaan* kuivamaan. Siellä täällä seisoskelee joutilaita katsojia, jopa joku köyhä muori tai ukkopahanen käyskentelee pyydellen jotakuta kalasta kerjuukoriinsa. Suunnattomat määrät kalaa kiskotaan laiturille ja raastetaan palasiksi, niin että kaikki paikat ovat verestä ja sotkuista niljakkoina, ja yhtä suunnattomat joukot vedätetään kalaa maalle ja ripustetaan jälleihin kuivamaan. Hyvin siitä joutaa kala ja toinenkin köyhän kerjäläisen koriin.

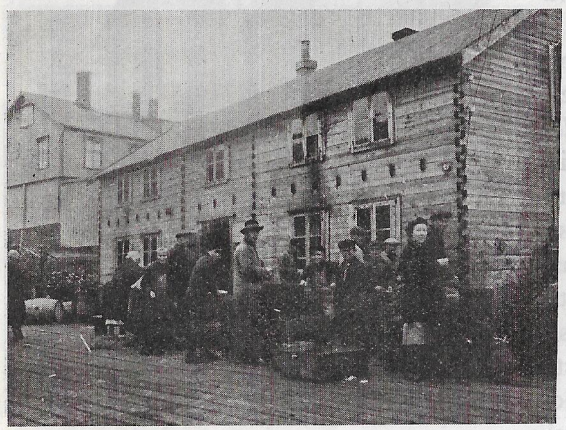

Liinojen syöttäjiä Vuoreijan kalarannassa.

Mutta ympärillä ilmassa häilää vielä suurempi kerjäläisten joukko, sadat, tuhannet kajavat, tiirat ja moosat, kärkkyen myöskin osaansa. Saavatkin he sen, mikä heille kuuluu, mutta minkä saavat, sen he heti syövät.

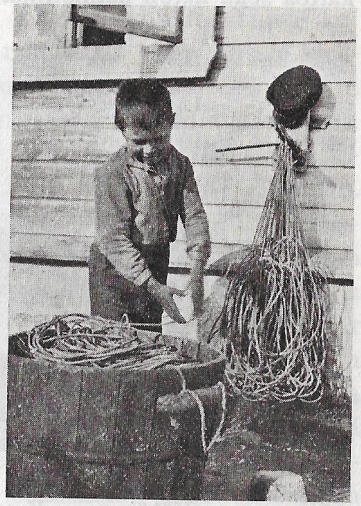

Pieni Kukon poika liinoja klaavaamassa.

Mutta rantakansa ripustaa saaliinsa rovepuihin. Lukemattomista kalajälleistä kyllä tietämätönkin näkee, mikä virka ruijalaisia elättää. Kaikilla asutuilla rannoilla riippuu kesäisin kalaa jällien rovepuissa. Pikkuisten rantamökkienkin luona on kivien ja korvakoiden varassa joku ortinen muutamine kalapareineen. Kylissä on joka talolla omat roveryhmänsä ja kalaporvareilla laajat tuhatkalaiset jällijononsa, kuten Annijoella, Salttijärvellä, Kallijoella, Kiiperissä ja pitkin pohjoisrannan kalakyliä. Kaupungeissa taas, joissa kymmenet isot ja pienet kauppamiehet ja höökärit hoitelevat kalankulkua, on kuivaustelineiden määrä kaikkein suurin. Vesisaarenkin koko rantapuoli on melkein jälleillä reunustettu. Makasiinien sivutkin ja merisillat ovat kalaorsien vallassa, sitten siellä täällä sekä Sisä- että Ulkopäässä on monet jälliryhmät. Vielä kaiken lisäksi sataman takaisen saaren koko sisälaita on täytetty kapakalaorsilla. Mutta Itä-Ruijan kaikkein suurin kalatelineiden paljous nähdään Vuoreijassa. Siellä melkein toteutuu Töllevin muorin puhe, että Ruijassa on kalajällejä niin paljon, että ne oikein pimittävät koko maanpaikkansa. Tuhat-, kymmentuhatjalkaisina rakennelmina ne ympäröivät koko kaupungin ottaen sijansa kaikkialla, missä vähänkään on sopivaa tasamaata: rantakentällä, kallioiden laidassa ja rinteellä ja kallioiden takanakin. Kym-

menintuhansin on kymmenkyynäräisiä orsia vieri vieressä aivan siltana, ja orret täynnä kaloja, pari parin rinnalla riippumassa sadointuhansin, miljooninkin. Saattaa oikein kilometrittäin astella kalajällien suojassa, yllä riippukaloista rakennettu kellertävä katto, jossa kala varjoaa toistaan, niin ettei päivä juuri pääse maahan asti. Ja yhä vain on turskatelinettä toisensa perästä, kaloista rakennettua kattoa sekä katon kannatinjalkojen sekaista ristikkoa. Siinä on niin

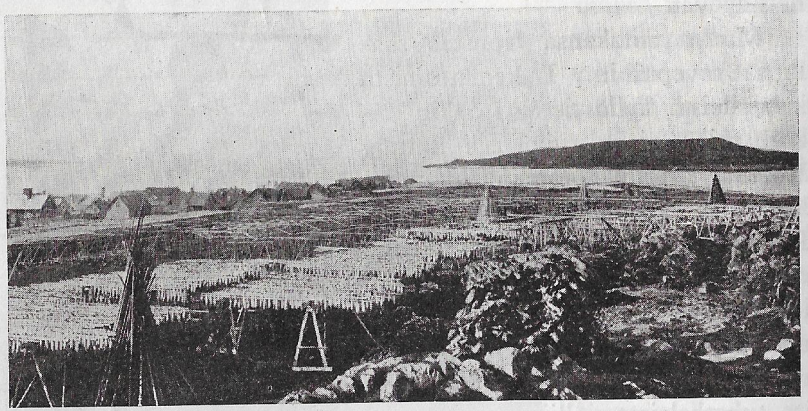

Vähäinen osa Vuoreijan lukemattomia kalajällejä.

suuri kalanpaljous, että melkeinpä uskoisi koko meren jo tyhjennetyn. Siinä on jäämereläisen kellertävä vilja-ahdos, meren syvyyksistä lukemattomin vaivoin ja ponnistuksin nostettu elo, jonka pitäisi tuottaa suurus tuhansiin suihin ja poistaa puute tuhansista kodeista. Vuoreija voikin lukemattomille rovepuilleen ripustaa kolmattakymmentäkin miljoonaa kalakiloa.

Mutta jällit yksin eivät riitä ruijalaisen kalahoidolle, vaan hän ripustaa viljaansa vielä aidoille, tikapuiden puolille sekä kaikenlaisille orsille asuntonsa lähelle, yhtä hyvin kaupungissa kuin maakylissäkin. Ja kalanpäitä on kaikkialla. Niitä roikkuu pitkin aidanselkiä ja orsia, niitä on seipäännenissä, mättäillä ja kivirauioissa. Tavattomat kasat kalanpäitä on jällien luona maassa, makasiinien ja aittojen seinämillä ja talojen pihoissakin. Korkeista

röykkiöistä vain suuret ja pienet kuivettuneet kuonot killistelevät ruskeina peikonnaamoina. Koko röykkiö on kuin tuhatpäinen, tuhatsilmäinen irvistelevä hirviö, joka tuhansin suin ja silmin yhtaikaa sekä itkee että nauraa, ivaa ja pilkkaa ja voivottelee ja suurin suin hulluna hohottaa halveksien koko maailman menoa ja kaiken katoavaisuutta. Mutta kentällä hieruan laidassa retkottaa kokonaisia tainareita, vielä edesmenneinäkin ja kuivettuneina kiukkuisesti ja pahansisuisesti irvistellen. Halveksien se on siihen kokonaisena heitetty, vaikka siitä vielä raatonakin elämänneste kirkkaana tihkuu. Mutta muut heikommat mereneläjät on korotettu orteen ja päät lyöty kasaan. Kalamies katsoo vain ulkomuotoa.

Suuri työ on kapakalan hoidossa, jo ensin sen jälleihin laittamisessakin. Mutta paljon vaatii huolta jälliviljan hoito edelleenkin. Kun kalat ovat jonkin ajan olleet orressaan, pitää ne kaikki käännellä, niin että sisäpuoli tulee uloskäsin, ja jos siinä näyttää jokin paikka kovin tuoreelta, pitää leikata viilu ja pingoittaa se puutikulla avoimeksi, että paremmin kuivuisi. Pitkälliset sateet ja kosteat ilmat ovat pahoja kalaviljallekin. Jos lisäksi vielä sattuvat kovin kontoiset säät, ilmestyy kaloihin *hometta*. Vuoreijassa, idän ja pohjan pahimmilla rajoilla, aapatuuli helposti lykkää kylmältä mereltä paksun ja pahan konnon koettaen siten turmella kalamiehelle annetun hyvän. Silloin täytyy kalaisännän koko väkensä ja palkkaväenkin kanssa mennä pahaa torjumaan, ottamaan homeiset kalat jälleistä alas ja pesemään puhtaiksi, pahimpia oikein juuriharjalla vesiastiassa hangaten. Ellei hometta pese pois, syöpyy se yhä syvemmälle ja mustuttaa koko kalan pilalle. Kevätkesä on paras kalan kuivausaika. Silloin viileähkössä säässä, jos vielä Jumala antaa hyviä kirkkaita päiviä ja kuivia maatuulia, vilja hiljalleen ja tasaisesti muuttuu kapakalaksi. Sitten kyllä juhannuksen jälkeen, heinäkuussa ja elokuun kuumina päivinä tulee jo *toukanaika*, jolloin kaikki elävä ja tuore muikoaa ja pilaantuu, varsinkin jos sattuu olemaan paha *mätökesä*. Mutta näihin aikoihin kevätkalat jo ovatkin kuivaneet kyllikseen, eikä tuoreita ruveta ripustamaan rovepuihin. Mutta joskus sattuu lämpöinen toukanaika jo juhannuksen edelle, niin silloin heti suuri vihamies, pieni ruma *matokärpänen* herää ja lähtee virkansa töihin työntäen *toukkansa* tuoreisiin paikkoihin, niin että koko kala menee pilalle. Umpi-

kala, joka on hidas kapaantumaan, on varsinkin vaarassa. Se helposti happanee sisästä, ja silloin matokärpänen siihen kylvää pahan siemenen. Kevätkesän matokärpänen voi saattaa Ruijaan melkein kalakadonkin. Rasmus-äijäkin kerran sai hirveät tappiot, kun alkukesän kuumassa ilmassa rohkeni vain hengata kalaa, hengata satamantakaisen saaren lukemattomat jällit täyteen. Matokärpänen valtasi Rasmuksen suuren saaliin perikunnalleen toukittaen kaikki kalat, niin että koko saari ja kaupunki rupesi haisemaan edesmenneeltä. Jok'ainoa orsi oli tyhjennettävä mereen.

Pari kuukautta kestää kalojen kuivaus. Silloin on merenvilja tuleentunut ja valmis korjattavaksi. Kuormitetut jällit riisutaan paljaiksi, ja harmaina kalisevina kappaleina kalaparit ladotaan aittoihin ja makasiineihin, jotka täyttyvät taas seiniä ja kattoja myöten. Kymmenettuhannet vieot joutuvat suurkauppiasten suuriin punaisiin makasiineihin, jotka kolmi-, nelikerroksisinakin satajalkaisina seisovat pitkänä rivinä sataman laidassa. Meren pimennoista nostettu vilja, johon on kätketty meren synnyttämä elämä, suljetaan suuraittojen hoitoihin, kunnes se taas lähetetään kaikkeen maailmaan uudelleen synnyttämään ja ylläpitämään elämää. Monet pikku pyytäjät tuovat ja myövät kauppamiehelle itse kuivaamansa saaliin. Entiset kveeniukot toivat kauppiaalle kalansa vasta valmiiksi kuivattuina, mutta vähävaraiset osamiehet häätyivät luovuttamaan pyytönsä jo tuoreeltaan. Seitsemän-, kahdeksankymmentä kruunua ukot voivat saada tynnyrikaloistaan.

Mutta suurien kalahaminain hieruan laidassa höyryävät ja ryöhäävät *traanikeittimöt*, isot laitokset tavattomine rasva-ammeineen ja öljyisine ympäristöineen. Vuoreija on niitä saanut ihan kylänsä äärelle sataman viereen, mutta Vesisaari on ne siirtänyt salmen taakse toiselle rannalle. Holkerin tavattoman rasvaiset maksat ja hylkeiden haisevat päkit niissä muutetaan traaniöljyksi, ja kalojen maksoista puristetaan kirkas neste. Suurissa vesivälisissä kattiloissa keitetään paras maksaöljy, *metesiinitraani*, siilataan moneen kertaan ja juoksutetaan torvien lävitse sekä lopuksi lähetetään Perunaan, missä se vielä puhdistetaan, ennenkuin toimitetaan kalanmaksaöljynä ajamaan maailmasta pois riisitautia. Viisikolmatta, neljäkymmentäkin kruunua traaniporvari maksaa kalanmaksatynnyristä, ja keitetystä medisiinitraanista maksetaan 70 kruunua hehtolitrasta.

Vanhat ukot keittivät ja keitättivät traania vain suurilla padoilla pitkin rantoja. Jumiskon Juhan-Petteri räydytteli kalanmaksoja auringonpaisteessa, sitten isolla lehmänpadalla keittää ryöhyytti *roppia* traaniksi, talvella taas vedättäen keitostaan sekä kaloja Kemijärven markkinoille. Vanha Joki Salttijärvellä hääri ahkerana traaninkeittäjänä. Mutta Herman Dahlilla oli Vesisaaren rannassa monet niin julmat keittopadat, että niihin mahtui viisi, kuusi ja kahdeksankin tynnyriä kerralla. Kalanmaksoja tai hylkeen- ja mursunpäkkiä paiskattiin suurpata täyteen ja keitettiin koko vuorokausi, jotta kaikki olisi muuttunut kirkkaaksi öljyksi. *Rapa-Kaaperi*, Jäämerellä kulkenut Tepsellin ukko, oli pitkät ajat Dahlin keittomiehenä. *Pelkos-Aukusti* oli muutaman keittokauden traanipadan isäntänä. Hammerfestissäkin entisaikaan ryöhäsi traanikattiloita toinen toisensa vieressä rannat täynnä. Suomalaisukot tavallisesti niitä hoitelivat, norjalaiset eivät juuri viitsineet semmoiseen toimeen rahastakaan ryhtyä. Sillä kiehuvan traanipadan hoitaminen oli ankaraa miehen työtä. Vuorokaudet läpeensä, ja rasvassa ja ravassa rypien, siinä täytyi valvoa. Pelkosen Aukusti kerran joutui keittämään kolme padallista samaan silmänaukaisemaan. Mutta kun mies sai neljännen höyryämään, hän oli jo niin pökkerönä, että keikahti omaan keitokseensa polttaen pahasti selkänsä, jopa olisi palanut koko mies, ellei toinen heti olisi kiskaissut häntä ylös. Mutta palaneenakin ja selkä yhä palaen tulen vihoissa ukko omin neuvoin soutaa repäisi salmen ylitse kotiinsa. Terveellistä työtä traanin keittäminen kumminkin oli, kun vain varoi, ettei kaatunut kattilaan. Ei tullut keittomesta-

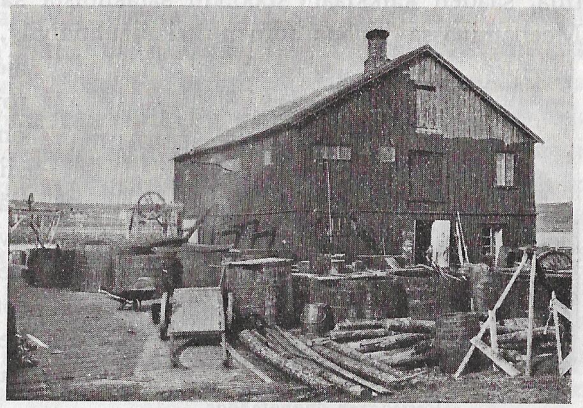

Traanikeittimö Vesisaaren rannalta.

riin kyllä *täärinkiä*, kun hän sai aina oleskella terveellisessä kalanmaksaöljyn hengessä.

Jällien miljoonat kalat joutuvat kaiken maailman hampaiden jauhettaviksi, mutta kaikkialla ajelehtivat miljoonat kalanpäät, tainarit ja pilaantuneet kapakalat joutuvat *guanofabriikien* jauhettaviksi ja sitä tietä maanhöystöksi. Vesisaaren Sisäpään laidassa on guanotehdas, joka syksypuolin jauhaa pari kuukautta murskaten koko seutunsa kalanpäät, vielä laivanlasteittain Vuoreijastakin tuotuja, saaden kaikkiaan 5000:kin satakiloista säkkiä pellonhöystöä. Meehaminassa jauhaa toinen kalanjauhomylly, ja Västän miehet ajelevat pitkin rantoja keräten kalanpäitä oman puolensa tehtaisiin. Turskanpäät eivät kyllä enää jouda kveenien tunturihaakeja höystämään, vaan joutuvat antamaan väkensä etelän lihavammille maille.

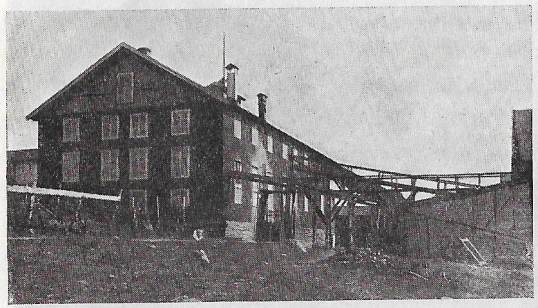

Vesisaaren guanotehdas.

Merenviljan saanti on niinkuin muunkin viljan tulo vuosia myöten. Toisina vuosina meri antaa yltäkyllin, toisina taas pyytömies saa olla nälissään. Hyviä kalavuosia kalamiehet vielä jälkeenpäinkin muistelevat pitkät ajat ja sen mukaan laskevat menneitten päivien tapauksia, samoin kuin taas kovin huonot vuodetkin jäävät muistiin kuluneitten aikojen merkkipatsaina. Antti Jumiskokin muistaa tulleensa Ruijan rannoille *hyvänä pyytövuonna*,* ja silloin myös Maria Liimatta tuli Järvitalon Ollin emännäksi, ja sinä keväänä olikin oikein *villi pyytö*, kalaa tuli aivan ylettömästi. Joopi Pirttikangas taas osui ensi kerran Vesisaaren kalakentille *huonona pyytökesänä*, jolloin meri antoi niin kehnosti, että Joopikin sai osalleen vain 27 kruunua. Hyvä vuosi oli myös 1877, kun taas sen edellinen oli kovin huono. *Ruijan Suomenkielinen Lehti* sai silloin aihetta kertoa: »Kalastajilla on ollut herttaiset ajat menneen vuoden huonon kevätpyydön rinnalla. Tässä paikkakunnassa lie-

* 1881.

nee maalle nostettu n. 200 tuhatta kalaa, niiden saanti olisi ollut mahdottoman suuri, jos vain syötistä ei olisi ollut puute. Sitten helluntain näet, ei ole näkynyt lotaa kaupungin salmessa». Erinomaiseksi kiittävät kalamiehet vuotta 1926, jopa sellaiseksi, ettei sen vertaista ole ollut kuin kolme, neljä koko miesmuistiin. Syöttäkalaa tuli suunnattomasti ja turskaa niin paljon, että sitä nostettiin lohiverkoistakin. Vuoreijan seuduilla sanottiin saadun 87 miljoonaa kiloa sekä koko Ruijassa 103 milj. kg. Mutta sen sijaan seuraava kevät ja kesä, 1927, oli koko Ruijassa kamala. Ei tullut lotaa, ei tullut paljon turskaakaan, eikä saatu saitaakaan sanottavasti, ei myöskään lohta. Oli sellainen *fiskuu*, ettei muistettu koskaan ennen olleen. Koko Ruijan meri oli juuri *musta* kalasta. Monet lännestä tulleet köyhät pyytömiehet saivat valtion kustannuksella ajaa kotipuoleensa. Kvefjordinkin kalamiehet sen sijaan, että ennen olivat ylpeästi vastanneet käyneensä kalalla »Vardöhusissa», saivat nyt naukua olleensa »mustassa Vooreijassa». Kovin musta Vuoreija olikin. Laajat jällivainiot seisoivat suureksi osaksi alastomina, ja kalamiehen mielikin oli mustana. Vuoreija on kyllä aina ollut koko Ruijan suurin kalamies. V. 1910 Vuoreijan aavoilta saatiin turskaa 26,219,230 kg, ja kaupungin keittimöissä valmistettiin medisiinitraania 5089 hehtolitraa. Yksin kevätkalastuksessa hääri silloin kaupungin ympäristöllä lähes parituhatta isoa ja pientä alusta, joissa oli 8177 pyytömiestä.*

Mutta kun *ryssänhylkeet* ottivat kulkunsa Ruijan rannoille, silloin ei aina kevätturskaa saatu. Kun *valhaat* hävitettiin Jäämerestä, niin *vaakina* katosi, ja kun vaakinaa ei saapunut vesille, niin petomaiset hylkeet ottivat vallan. Ryssänhylkeiksi niitä haukuttiin — pyssyjokelainen nimitti myös *luostikhylkeiksi*, kun niiden kyljissä oli suuri *luostik*, läikkä, — koska ne olivat kotoisin Ryssän vesiltä, Valkeastamerestäkin. Sieltä ne tulivat, ja sinne ne taas palasivat. Keväällä parhaana turska-aikana ne tuhantisin laumoin tulla porhalsivat, niin että kova tohina ja pauhu kuului jo puolen penikulman päähän. Turskaparvet kuulivat tohinan ja tunsivat niiden tulon jo penikulmien takaa sekä riensivät tavattomalla vauhdilla pakoon, silmät vain kauhusta pullollaan. Mutta

* A. Helland, Finmarkens amt.

hylkeet tulivat vielä kovemmalla voimalla, saavuttivat turskat ja sitten mennä tohistivat samassa parvessa kala suussa pokkipuolin kuin koiralla, toista jo tavoitellen. Pitkin Ruijan rantoja aina Väställe asti ne rynnistivät ja ajoivat joka vuonoon turskaparvissa peuhaten, laantuen viimein yli Ruijan, vaikka muutamat vakuuttivat, etteivät ne tule Taanan poikki. Kalaparat eivät saaneet rauhassa uiskennella ja tarttua pyytömiesten liinakoukkuihin. Harilan ukkokin, joka eräänä keväänä ennen hyljepaholaisten tuloa ennätti käyttää liinojaan ja nostaa joskus kolmen, neljänkin maksatynnyrin saaliin samalla kertaa, menetti hylkeiden tultua koko kalaonnensa. Kun Harila kerrankin meni kokemaan pyytöjään, ei koukuissa ollut muuta kuin turskanpäitä ja ruokottomia merikissoja. Hylkeet tekivät koko meren mustaksi kaloista. Turskat pakenivat aavalle tai piiloutuivat syvimpiin hautoihin, joihin hylje ei voinut sukeltaa. Juhannuksen aikoihin asti ryssänrosvot elämöivät Ruijan kalavesillä. Mutta sitten päivän käännyttyä ne taas katosivat omille talvisille laitumilleen, sillä Jäämeren elävinä ne eivät sietäneet kovaa päivänpaistetta. Siitä taas kalaparat saivat rauhan, ja rantakansalle annettiin vuoro etsiä elatustaan. Viisikolmatta vuotta ryssänhylkeet rasittivat Ruijaa niin kovasti, että moni kalastaja aivan köyhtyi ja velkaantui, mutta muutamat taas rupesivat pyytämään hylkeitä ja saivat niistä paljon rahaa. Nyt ei ryssänhylkeitä enää ole muutamiin vuosiin nähty.

Ankaraa on Jäämeren pyytäjän elämä. Hänen täytyy aina niinkuin kajavan etsiä elatuksensa veden alta, ja samoin kuin merilintujen ponnistella myrskyssä ja kimpuroida vastatuuleen. Kevättalven pyydössäkin kalamies joutuu monet kerrat myrskyissä ajelehtimaan, väliin taas kovassa lumituiskussa nostamaan liinojaan, väliin purevassa pakkasessa niitä käsittelemään, sellaisessakin kylmyydessä, että kala veneeseen jouduttuaan kohta kohmettuu tönkäksi. Harmaina, jäykkinä jää-äijinä miehet monesti tulevat mereltä, parta jäässä ja hiukset huurteessa, vaatteet kopisevina ja vanttuut niin kylmetyksissä, etteivät tahdo käsistä irtautua. Öljyvaatteet kalastajilla ovatkin päällimmäisinä verhoina sekä jalassa niin isot saappaat, että huovat mahtuvat sisään, päässä karvalakki ja käsissä emäntien kutomat, monikertaan vanutetut paksut villavanttuut. Entisten kalamiesten päivät olivat vielä kovemmat. He halkoivat merta vain purjeveneillä, ja kun sattui tulemaan tyven ilma, niin ei ollut muuta neuvoa kuin tarttua airoihin ja ruveta soutamaan raskasta alusta. Kovilla ilmoilla sitä sai väliin kiskoa niin ylettömästi, että suu rupesi vereltä maistumaan. Monet kauheat Jäämeren myrskyt ja kammottavat jumalanilmat kveenimies sai täällä oppia tuntemaan. Moni niihin sortuikin joutuen merenkalvossa keikkuvien meriraukkojen ikuiseksi kumppaniksi.

Mutta merta vain piti soutaa ja kaivaa eväänsä meren aalloista. Joka päivä viikko viikolta oltiin milloin merellä, milloin maalla, vuoroin nostaen kalaa merestä, vuoroin sitä ripustaen rovepuihin. Itärannan pyytöhaminoissa asusteltiin yhteen menoon Mariasta juhannukseen yhtämittaisessa merensoudussa. Siellä kyllä päivät vierivät. Kalliniemen kalarannalla oli useita *pyytöhuoneita*, joissa kalastajat saivat olla kuin kotonaan. Oli iso paripirttinen, kauppiasten rakennuttama, porstuavälinen asumus, johon mahtui neljän veneen väki eli kaksitoista miestä ja neljä syöttäjänaista. Kumpulan ukoilla, Aapolla ja Ollilla, oli yhteinen kalapirtti sekä sen seinän takana Kaarakan Iitan isällä, Anuntin Pekalla, turpeista kasattu pikku kylkeinen, johon äijä yksinään mahtui. Muitakin kalamajoja oli, niin että viisinkymmenin venekunnin täällä elel-

Kristianin Otto kalamiehenä öljyvaatteissa, liinapeleineen ja veneineen. Vesisaari.

tiin. Toiset kalamiehet olivat toimessa koko perhekuntansa kanssa: pojat soutamassa, eukko syöttäjänä ja ruoanlaittajana sekä kykenevät lapset syöttöapulaisina ansaitsemassa. Kumpulan Aapon isoin poika Heikki jo miehenä souti venettä isän kanssa, Aapo ja Priitu syöttivät koukkuja, mutta Matti, joukon kuopus, ei vielä kyennyt muuhun ansiotyöhön kuin tappelemaan nappipalkasta Löökreenin Erkun kanssa. Mutta joutoaikoinaan nuoret rannanraatajat kävivät Kallijoella tanssimassa. Siellä oli hyvä tanssitupa Forssin talossa sekä Bergin Juntilla. Kesällä taas oli isona tanssisalina Nyyhaminan kentällä Eerik Bergin laaja laudoista rakennettu kapakala-aitta. Siellä kyllä kävi jäämereläisten tanssi, kun Iin-Mikon Hanssi, taitava pelimanni, joka oli Vuoreijan linnassa ollut viisi vuotta sotamiehenä, oli viulua soittamassa. Siellä Kumpulan Matti mieheksi tultuaan kaikkein ketteräjalkaisimpana pyörähteli. Sitten taas toisin vuoroin, kun puhuvaiset miehet saapuivat kalakansalle saarnaamaan jumalansanaa, istuttiin huoneentäyteisenä hartaana kuulijakuntana ja tunnettiin, että ollaan vain syntisiä kurjia ihmisparkoja, joille kuitenkin on aina Jumalan suuri armo tarjona.

Mutta kaupunkipaikoissa, joissa kalastuskautena tuhansia ihmisiä piti majaansa, oli elämänmeno suurempaa ja rajumpaa. Siellä sai viinaa, joka monesti pani miehet elämöimään. Vietiin viinaa kyllä kalakentillekin, mutta kaupungeissa oli sitä kaikkialla aivan helposti saatavissa. Vesisaaressa myytiin viinaa monessa puodissa. Saksalaiset ja tanskalaiset kun tulivat traania noutamaan, toivat sitä, niin että oli satoja tynnyreitä tullikamarissa. Lassiäijältä, Antti-äijältä ja Johan Dahlilta sai peesillä ison pullon taskuunsa, jopa muutamalla kymmenäyrisellä pienen *peilin*, läkkimaljan, täyden, jota kylläkään ei saanut kaupassa tyhjentää. Lassinkin myömämies, Albert Moe, heti kielsi, ettei täällä saa juoda, pitää mennä hierualle. »En . . . en mie juokkaa . . .» miehet puhelivat astellen ulospäin, samalla kulauttaen peilin kurkkuunsa ja sitten heti ostaen toisen, jonka taas pistäytyivät oven luona tyhjentämässä, samoin kolmannen ja neljännen. Sillä kylmältä mereltä tullut kalamies tarvitsi lämmikettä, koska hän usein oli pitkät ajat saanut avonaisessa veneessä värjötellä huonoissa vaateketineissä. Eikä meren murjomaa aikamiestä juuri yksi peilipahanen

kyennyt lämmittämään. Rahaa viina kyllä maksoi, mutta sai sitä porvareilta velaksikin. Elkon-Aapolla oli Antti-äijän kirjoissa pitkä luettelo juonnoksia: »1 peili . . . 1/2 peiliä . . . 1 halli . . . 1 peili . . . . 4 skillingin drammi . . .» Kun Aapo-rukan varallisuus ei tahtonut riittää vanhojen ryyppyjen suoritukseen, Antti-äijä viimein kaatoi mustetta koko syntiluettelolle, töhri sen sormellaan ja sanoi:

— Alamme uuvesthan!

Tuli sitten oikein *puulaaki*, joka kaupungin puolesta myöskenteli sekä vähittäin että paljottain. Sillä oli kapakka matalassa viheriäisessä tiilikattoisessa talossa, missä nyt on kaupungin lainakirjasto. Sinne moni kveeniukko kantoi kalarahansa. Eikä sieltä ajettu hierualle joka ryyppyä varten, vaan siellä sai, kun vain rahat riittivät, istua ihan pöydän ääressä ja nakata ryypyn toisensa jälkeen. Sai siellä laulellakin, kunhan ei kovin laajentanut kurkkuaan. Hallin Jannesta jo joku osasi laulun, ja toinen taas lasketteli Sippolan Jannen viisua. Oulun linnassa vangit olivat niitä tehneet ja kalamiehet tuoneet matkassaan Ruijanrannalle. Nähtiinpä Oulun linnan viisuja painettuinakin. Sundelin ja muut höökärit toivat niitä kaupankaluna, ja Ruijan kalamiehet ostivat ja laulelivat niitä puulaakin pöydän ääressä. Mutta jos Västältä tullut Kauppilan Jussa sattui samaan joukkoon, saatiin pian kuulla, minkälainen maanpaikka on Simon suohkana Suomessa. Levein leuoin Jussa jutteli, kuinka Simon Myllymäellä oli sellainen masiini, joka kuokki peltoa. Niinkuin äijä se vain asteli ja kuokkia rytkytti, eikä isännän tarvinnut muuta kuin istua vieressä ja katsella. Mutta kerran isäntä jouten istuessaan nukahti, ja kuokka-

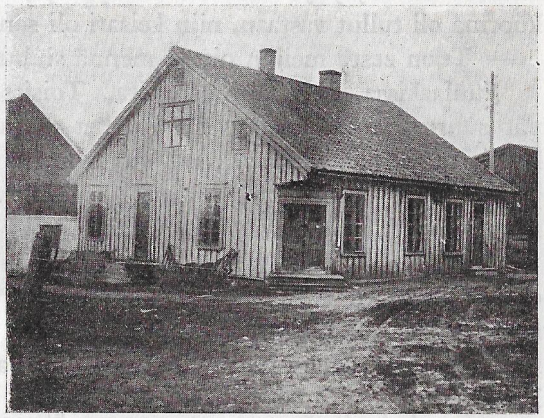

Ent. puulaakin kapakka nyk. Vesisaaren kirjastona.

äijä asteli ja kuokki ja paiskeli isännän palasina samaan joukkoon. Kannattikin Simossa rustata tällaisia kalliita kuokkavaareja, sillä siellä navetatkin olivat neljääkymmentä syltä pitkiä ja niissä puolitoistasataa lehmää teiskaamassa. Tavattomissa talleissa taas kolkehti niin suuria hevosia, että piti olla pitkät tikapuut, ennenkuin pääsi selkään. Sellaisella konkarilla Jussa kerran oli ajattanut Ryssän keisaria, ja se oli ollut ylpeää kulkua. Keskikeinoa vain oli ajettu, ja kaikkein suurimpienkin herrojen ja rikkaimpien isäntämiesten oli täytynyt kiireesti väistyä syrjään. Mutta kun sontakuorma oli tullut vastaan, niin keisari oli sanonut Jussalle:

— Tuon eestä meijän pittää mennä siuhun!

Puulaakissa oli paljon huoneita. Toisissa herrat joivat ja pitivät suurta ääntä, toisissa merimiehet melusivat, toisissa taas kalastajat törsäsivät. Kaikkein »hiinimmät» hiipivät taloon takapuolen portista, mutta »toljakhet» mennä väännättivät vain suoraan suuresta katuovesta.

Kun Lassin ja Dahlin peileistä tai myöhemmin puulaakin pöydästä oli saatu ryyppyjä kylliksi, mentiin — kesäaikana — hierualle korttia pelaamaan ja tappelemaankin. Siellä sai mielin määrin nahista ja laulaakin täysin kurkuin. Saattoi kolkolta rannalta kajahtaa:

»Istuen ihanassa raikkaassa lehossa
Akseli sekä Hilta hänen morsiamensa,
kauniina kesäyönä he rakkauuvestaan
puhuivat muistutellen muinaista onneaan».

Taikka taas joku merensoutaja veisaili haikeasti:

»Sen ihanaisen Emman saan
nyt nähä suloisimman
jo nääntyvänä murheissaan,
sen kaikkein kaunihimman».

Mukavia pelipaikkoja olivat myöskin Vesisaaren pari *paakaripuojia*. Niihin kokoonnuttiin korttipakka taskussa ja ruvettiin »nisun päältä pelaamhan knakkia». Niin täysin toimin ja täysin huonein läiskittiin lehtiä vehnäpullasta, etteivät muut ostajat tahtoneet kauppaan mahtua. Vanha Sundelinin äijä oli parhaita miehiä pe-

laamaan ja voittamaan. Illalla pois lähdettäessä äijällä oli taskut täynnä vehnäpullaa.

Kaupungissa ei ollut kuin yksi poliisi. Eikä hänkään kyllä kovin uskaltanut äkkipäisiä kveenejä ahdistella. Joskus hän sentään otti yksinäisen miehen kiinni ja vei aarastiin, ellei suorastaan miestä sakottanut puolella peesillä ja laskenut toikkaroimaan. Monet kveenit olivat kovia ryyppäämään. Joki-Erkki joi väliin koko päivän, vaikk'ei häntä kukaan koskaan nähnyt päissään. Trastin Pekka ryyppäsi ja toimitti viinaa Inarin äijille, ja Tuomas Mustonen särpi aika lailla, mutta ei koskaan »töövännyt», otti vain niin paljon, että uni hyvästi maistui. Sillä älykäs Tuomas tiesi, että viina piti ryypätä viinana, mutta pää pitää päänään. Vanha Pelkonen vieläkin itse todistaa olleensa juopporatti ja ryökäle koko ikänsä, mutta kumminkin saaneensa Jumalalta siunatun vanhuuden.

Hartvigin entinen talo Vesisaaren ulkopäässä.

Mutta kaikkein paras kalamiesten paikka oli Ulkojoen päässä *Hartviikin* talo. Siellä lähellä jokivartta oli varakkaalla Hartvig Olsenilla iso rakennus, jossa oli kauppapuoti ja juomatupa alhaalla sekä yläkerrassa suuri huone, jonka porvari laittoi koko kansan tanssisaliksi. Joka jumalanilta kello kuudesta kymmeneen siellä saatiin jyskätä ja sitten taas yöllä kahdestatoista aamukuuteen asti. Ovirahan, jonkin kymmenäyrisen, oli Hartvig-äijä itse ottamassa jokaiselta, ja talon emännältä sekä piialta sai olutpullon 40 äyrillä, sai vielä viiniäkin ja rommia.

Siitä päästiin yläkerran tanssisaliin, jossa kauhean suuri *veivipeli*, niinkuin kaappi, antoi musiikkia. Pieni *Klökken*, köykkyselkäinen ruijalaisäijä, sitä hikipäissään veivasi, ja kaappi soi niin kovalla voimalla, että sen rallatus kuului joen taakse ja kauas vuonolle. Kaupungin kansa kuuli ja sanoi:

— Klökkeni vääntää taas!

— Klökkeni vääntää! kalamiehetkin vuonolla huusivat ja lähtivät kiivaasti soutamaan rantaan.

Sundelinin äijä paiskasi pöytään kymmenen peesiä sanoen pojilleen:

— Tuos' on teillekin tanssirahaa!

Klökkenin veivipeli päästeli vaikka minkälaisia tansseja. Siitä lähti katrilleja, valsseja, polskia ja masurkoita. Koneessa oli viisi rullaa ja joka rullassa parikymmentä peliä, niin että Klökkenillä oli nokko veivaamista.

Mutta kun merimiehet olivat haminassa, lähtivät hekin Hartvigin saliin tanssimaan. Silloin usein syntyi tappelu merimiesten ja suomalaisten välillä. Merimiehet monesti vasiten lähtivät maalle tappelemaan ja jo lähtiessään uhkailivat:

— Menhänpä kveenejä pieksämhän!

Mutta tavallisesti merimiehet itse tulivat pieksetyiksi, sillä sisukkaat suomalaiset, vaikka monesti keskenään kiukkuisesti häsähtivät yhteen, silloin yksituumaisina kävivät merimiesten kimppuun. Ja laivakansan joukko lyötiin hajalle. Varsinkin silloin merimiehet saivat kovasti köniinsä, kun suomalaisten joukossa oli keikkumassa *Juhan Maunu* ja *Salomon Holmi*, molemmat oikein *sampimiehiä*. Holmin Salkko, joka asui Pikku-Ekreijassa Viitasaaren Taavetin, Kalle Neljäskunnan ja Karjalais-Onohvin kanssa, oli niin roima poika, että vastasi hyvin kahta miestä. Mutta Kaakamosta parikymmenvuotiaana tullut Maunun Jussi oli raju mies ja sankari tappelemaan ja juomaan, pelaamaan ja voittamaan, vaikka oli perheellinen ukko, kuten Holmikin. Jussi oli niin ropsakätinen lyömään, että Ruhon Aukustikin kertapaukauksella pyörähti monta kertaa ympäri. Oli hänellä muutakin mahtia. Herman Dahlin renkinä Jussi hoiteli niin villiä Suomen oritta, ettei sitä kyennyt kukaan muu asettamaan. Mutta kun Maunu vain kerran ärjäisi, niin ori seisoi kuin lammas. Jos Holmin Salkossa oli kahden miehen vastus, niin Maunu saattoi riehua yhtaikaa kolmeakin vastaan, kun oikein tiukalle otettiin. Niinpä kerrankin Ulkopään kadulla Jussi riepoitteli kolmea miestä. Siinä muuan kehveli kimpuroi maassa Jussin jalan alla, toinen oli Jussin kädessä säleaidan selällä, ja kolmatta Jussi toisella kädellään puristi aitaa vasten,

niin että rutisi, samalla kuin tämä puukolla hakata nokitti Jussin päätä. Kukaan sivullisista ei oikein uskaltanut sekaantua tähän rymistykseen. Sundelinin Iikka viimein juoksi kivi kourassa kysyen:

— Moihautanko ma kivellä päähän?

— Älä, älä . . . se kuolee! Jussi rauhallisesti kielteli pitäen itse huolen miehistään.

Leipää etsimään Peräpohjan pettukorpien kansa oli Ruijaan lähtenyt, ja leipää se täällä sai, ja sai myöskin viinaa tarpeekseen. Mutta kaiken ravinnon pohjana täällä kumminkin oli kala. Paksun ruijantumpun ohella kalamies sai syödä omaa pyytöänsä miltei joka ateriakseen, illoin ja aamuin ja vielä keskipäivälläkin, niin että oli itsekin kalaksi muuttua. Tuntui kyllä joskus ainainen kala ja kala kyllästyttävän, mutta kun jouduttiin parinkin päivän kalapaastoon, niin jo taas teki sitä mieli, jopa niinkin, että kapakaloja käsiteltäessä otettiin joku kouraankin ja työn ohella sitä silloin tällöin jyrsäistiin — puhumattakaan poikasista, jotka kylän katuja käyskennellessäänkin useasti jyrsiskelivät kapakalan puoliskoa. Mutta kaikkein enimmin peräpohjalaisen teki mieli kotivirran suolasiikaa sekä pienen kotipellon ohrarieskaa, kaipasipa jonkun erämaalaisen sydänala joskus karkeata kotimännikön petäjäistä.

Mutta kun tänne oli jouduttu, niin tämän puolen eväillä myös täytyi tottua elämään. *Kypsisuolaista* kalaa varattiin talveksi monin tynnyrein, turskaa ja saitaa, pallasta, lohta ja ahventa. Ja kaloista opittiin valmistamaan monenlaisia mielisyötäviä. Parhaasta paltaasta, samoin kuin turskasta, lohesta ja sillistä, keitettiin hyvää *kalavelliä*. Traanissa *paistettu* pallas oli makeaa ja ruskeaa kuin juusto, flynderiä ja silliäkin paistettiin, ja kun saitaa paistettiin pannussa, maistui se aivan lihalta. Hyysästä ja saidasta hakattiin ja tehtiin *kalakakkuja*, *pihviä* ja *fiskepolleja*, ja turskasta valmistettiin ja vatkattiin perunain kastikkeeksi *plukfiskiä* sekä *fidskeratengia*. Laittoipa pyssyjokelainen ja jyykeäläinen makeaa *turskanmaakaa*, täyttäen kalanmaksalla kalanvatsan ja keittäen sen kypsäksi. Ja kun kuivaa turskaa semmoisenaan hakattiin pehmeäksi sekä siveltiin voita pinnalle, niin se oli mitä parhainta voileipää, ainakin pyssyjokelaisen mielestä. Jyykeäläinen taas herkutteli *porakalalla*. Kesäisin hän latoi hierualle, tasaiselle kivialustalle, kasan puhdistettuja halottuja saitoja peittäen ne *tem-*

puilla, pienilehtisillä merilevillä, ja pannen kiviä painoksi, ettei meri veisi. Pari, kolme päivää, viikonkin, kalat saivat kätkössään olla, niin että hiukan muikenivat tullen hyvänmakuisiksi meriveden suolasta sekä väkevän tempun voimasta. Keittämällä sitten kalaa valmistettiin syötäväksi. Mutta kaikkein voimallisinta ruokaa oli *kalanmaksatraani*. Turskan ja saidan maksoja koottiin suuriin tynnyreihin ja annettiin auringon niitä katsoa, lämmittää ja sulata, niin että kirkas neste, *traani*, kihosi pinnalle. Siitä se kuorittiin pulloihin talteen. Syksyisin keitettiin maksoja padallisittain ja koottiin monet pullot talven varaksi pannen sekaan vähäsen suolaa ja pippuria, ettei olisi härskiintynyt. Ja keitettäessä kalaa ruokaveroksi räydytettiin maksaa eri astiassa keittopadan pinnalla kalan kastikkeeksi. Kalanmaksatraani onkin aina ollut Jäämeren rantojen kaikkein parhainta ja terveellisintä rasvaa ja kaikkein voimallisinta ruokaa. Puhtaana ja kirkkaana kuin kaunein merivesi se läikkyi kupissa ja maistui mainiolle kalan sekä perunain kastikkeena. Kalamies oli iloinen ja kiitollinen, kun hyvä Jumala antaessaan Jäämerelle kalan samalla antoi myöskin erinomaisen kalan kastikkeen. Se oli suuren ja yltäkylläisen meren syvyyksissä eläneen kalan kaikkein väkevintä, pieneen maksaan puristettua elämännestettä, joka taas siitä pois puristettuna saattoi ihmeitä aikaan. *Traanikollaan* kaadettuna se taas eli ja hehkui tulena lämmittäen sekä valaisten kylmää pirttiä ja turvehökkeliä. Ja ihmisessä se muuttui uudeksi elämänvoimaksi sekä tuleksi, joka lämmitti kalamiestä ja piti sulana kylmällä merelläkin. Senpätähden ei entisaikaan, jolloin paljoa enemmän kuin nyt syötiin kalanmaksatraania sekä muutakin luonnollista ruokaa, kalaa, viiliä ja voita, ollut ollenkaan täärinkiä. Kaikki ihmiset olivat silloin terveitä ja kestivät hyvin Jäämeren vahvassa ilmassa, ja keuhkotkin pysyivät kunnossa. Oli oikein kuninkaan kuolemaksi, kun tohtoria taloon kutsuttiin. Mutta muualle lämpöisempiin maihin ei ollut terveellistä muuttaa. Kun Hyryn ukko matkusti Amerikkaan, kävi hänen niinkuin Kaaskonkin: sai tääringin, ja keuhkot alkoivat sulaa. Eikä ollut muuta keinoa kuin Amerikan tohtorin kansa piti medisiinin avulla mädättää pois vanhat huokumaneuvot ja kasvattaa sijaan uudet. Hyvin se kyllä onnistuikin, sillä Jäämeren kalanmaksaöljyä nauttineen miehen puhaltimissa olivat terveet juuret.

Mutta nyt, kun ei enää niin paljon syödä kalanmaksatraania eikä oikeata voitakaan, on täärinki vallannut Ruijanrannan. Hyvin moni nuorikin ihminen sitä potee. Mutta vanhoja Jäämeren miehiä rasittaa kaikkein enimmin kova kolotus, kylmän meren myrskyjen ja pahojen pakkasien panema. Koperokätisenä kompurajalkana moni ukko ja vanha muori käydä köpöttelee, kun toisilla taas on kärsittävänä ankara *närvijikti* ja *syänfeili*, niin että pitää toisinaan paistinuunissakin jalkojaan lämmitellä. Ja muutamien mummuparkojen vanha rasittunut sydän aina vapisee, varsinkin tuulisilla ilmoilla, niin ettei heistä suinkaan enää ole raskaan työn raatajiksi.

Juhannuksen tienoissa päättyi kevätkalastus, ja se oli ollut monelle vasta tulleelle korven miehelle ankara opinaika. Aivan uuteen elämään ja uusiin töihin miehet olivat saaneet tottua. Hämpöörin keikkuessa moni oli puolikuoliaana oikein sisuskalunsakin työntänyt ulos, moni parantuakseen purrut puukonterää ja latkinut merivettä, moni heti ensi matkalle lähtiessään vanhojen neuvosta niellyt ankkurin nostamaa pohjasavea. Mutta kaikkeen miehet olivat tottuneet, uusiin puhetapoihinkin ja uusiin asioihin, niin etteivät enää ajatelleet, kuullessaan paaskista puhuttavan, mikähän elukka sekin lienee. Muutamat tottuivat niin tarkoiksi kala- ja merimiehiksi, että jo seuraavana kesänä Ruijaan palattuaan pääsivät hämpöörin höösmanniksi.

Ja taas, kun kesäpäivä seisahtui ja aurinko rupesi Jäämeren maita hylkäämään, lähtivät tunturien päiväpuolelta muuttolintujen etumiehinä tulleet suomalaiset palaamaan erämaihinsa. Sinne kotipihasille oli kumminkin monen mieli meren rasvaisiltakin ja viinaviljaisilta rannoilta — vaikka monella siellä olikin vain pikku mökki ja petäjäinen pöydällä. Mutta siellä kumminkin oli mökin väki, joka jo monet kerrat oli odottaen katsahtanut kylään vievälle veräjälle. Ankaran matkan takana taas oli erämaan asunto, miltei vielä kauempana kuin maaliskuun talvisella matkalla. Nyt ei hiihtäen taittunut taival, eikä lapinäijän porokyydissä, vaan nyt täytyi jalkaisin halkoa suuret kiveliöt hikeä vuodattaen ja miljoonien sääskien kanssa tapellen.

Sadat Ruijasta palaavat kulkivat venekyydillä Näytämöjoen suuhun Matti Kersilön taloon. Venelasteittain päivässä niitä tuli, levähti talossa ja taas souti edelleen kosken alle Mikkolan rantaan.

Sitten tuli pitkä kävelymatka Inarin puolelle Tshuolisvuonoon, jossa useinkin jo oli Kyrön miehiä isoine veneineen odottelemassa. Parista, kolmesta markasta mieheltä pääsivät ruijankävijät täysinäisissä, kymmenien henkien veneissä yli 12-penikulmaisen Inarin, Ivaloon, Hirviniemen mellan alle. Siitä taas pikku potkaisu Törmäsen kohdalle, josta vartiota hoitavat poikaset 5-pennisistä soutelivat kulkijoita joen ylitse, saaden äyrejäkin, jos kalastus oli sujunut hyvästi.

Inarista ja Kyröstä alkoi sitten viimein pitkän kotikorven halkominen. Monta päivää sai matkamies vaeltaa erämaata, ennenkuin pieni pyhä kotimökki rupesi metsästä pilkoittamaan.

Kovin suurien rikkauksien isäntänä ei suinkaan Ruijasta palattu. Mutta sydänmaan mökkipahasissa ei osattu äärettömiä odottaakaan. Kova elämä oli painanut pikku pirtin asukkaan kovin pieneksi ja vähään tyytyväiseksi. Mökissä oli kyllä satakruununenkin jo niin suuri rikkaus, että tuohella paikattu tumma ikkunakin ihan ilosta kirkastui, ja matalasta savupiipusta pian alkoi riemuiten kiertyä savusuitsu levittäen matkassaan ihanaa kahvin tuoksua, samalla kuin avoimesta ovesta kuului, kun pulloa pöydällä pyöritellen särjettiin kahvipapuja, jota toimitusta oli tuskin kertaakaan tehty sitten talvikuun. Kaksi-, kolmesataa kruunua oli jo miltei suuren höökärin raharikkaus. Siitä saattoi jo viimeisiä ketineitään kuluttava emäntäkin kohentua uusiin verhoihin sekä paitasillaan pyllyilevät pojanvekarat saada omat housut oikein ostovaatteesta ja pikku tyttäret uudet koltut, ja ainakin punaiset pirrilakit piti saada pikku poikain päähän. Leivänlaatukin kohta ilmoitti, että isäntä on tullut Ruijasta, ja uusissa takapeltihousuissaan rehentelevät petun ruokkimat paaruvatsat kertoivat naapurin vesoille, että meidän isä on tullut kotiin ja sillä on rahaa vaikka kuinka paljon, vaikka lehmän ostaisi.

Kaikilla kotiin palaajilla ei kyllä ollut rahaa vaikka kuinka paljon. Monen saannit olivat väkisinkin vierineet Lassi-äijän peileihin ja puulaakin pöytäryyppyihin sekä Hartvigin tanssitalon remuihin. Vaikka Jäämerellä keikuttaessa monta kertaa muistui mieleen tunturien takainen koti sekä sen pienet paljaskintut, joita armahtamaan oli täytynyt henkensä kaupalla tänne tulla, niin sittenkin väsynyt ja viluinen miesparka heikkona hetkenä muisti enemmän itseänsä ja muiden mukana — joilla ei ollut ketään huolehdittavana — kävi kaikki maailmanrannan koulut palaten kotiin vain vähäinen säästö

taskussaan. Monesti kyllä Jäämeren kovuus oli syynä huonoon ansioon. Kun ei saanut kalaa, niin ei saanut rahaakaan. Ylipäänsä kumminkin Suomen ylimaan miehet Ruijassa elivät jotenkin säästäväisesti.

Mutta Kummun Petteri ja Hämeen Jussa, jotka monena kesänä soutivat Ollilan Pekan venettä, olivat eri miehiä. He kyllä eivät suotta kylmältä mereltä kiskomiansa ansioita menettäneet eivät edes tupakkaan, mitäpä kun viinaan ja tanssitupaan. Kevätpyytöön lähdettäessä miehet ostivat markan sokeria ja käyttivät sitä niin visusti kahvia juodessaan, että se riitti koko pyyntikaudeksi. Ollilan Pekka näet sopimuksen mukaan antoi miehille kahvia omasta pannustaan, varaten papuja kaksi markkaa miestä kohden kolmeksi viikoksi. Hämeen Jussa oli niin tarkka poika, että käytti ruskeaa sokeria, joka oli paljoa halvempaa ja kovempaa kuin valkea. Liivintaskussa Jussa säilytti makupalansa, ja siitä aina kahvia juodessaan puraisi kipenen. Mutta kun kahvi oli loppunut ja vielä pikku hiven jäänyt suuhun, otti ukko sen pois ja pisti liivintaskuunsa. Seuraavalla kerralla hän taas ensi työkseen kaivoi murenen suuhunsa. Mutta Jussanpa ruskea sokerimarkka sitten riittikin, niin että sitä oli vielä kotimatkallekin, vieläpä kotiinkin tuliaisiksi. Ja Jussan taskussa saattoi hyvän pyytökauden päättyessä olla kotituliaisia neljä-, viisikinsataa kruunua.

Ikävissään jäivät monet Jäämeren rannalle katsomaan, kun kalamiehet lähtivät vaeltamaan tuntureita kohden. Moni olisi lyöttäytynyt samaan matkaan, mutta oli tullut ansiot hummatuksi tai pyytö oli onnistunut huonosti taikka joku muu asia oli pidättämässä. Perävaarakin aikoi palata takaisin, mutta tapasikin mieluisen tytön, Lakso-Jaakon Priita-Marian, joka kiinnitti miehen Jäämerelle. Samoin kävi Pirtti-Joopinkin ja monen muun. Ja useat taas olivat jo koteutuneet Ruijan miehiksi. Vieläpä monet olivat takertuneet kauppiasten velkamiehiksi, niin etteivät saattaneet lähteä, vaikka olisi ollut halukin. Oli tullut otettua kauppasaksalta tavaraa kirjan varaan, eikä jaksanutkaan sitten siitä suoriutua. Kalat vain katosivat kauppiaan makasiiniin, vieläpä sai itse syytää ne korkealle lohtaan, ja sitten kun meni tiliä tekemään, saikin kuulla, kun kauppias avasi ison kirjansa:

— Hyvästi on kyllä mennyt . . . olet velkaa vielä niin ja niin paljon.

Eihän porvarin papereissa kovin kummia asioita ollut, vain köyhän nälkäisen raatajan kaikkein tarpeellisimpia elämänsäilytysneuvoja. Heikuraisen Petterillekin oli 1866 kirjoitettu tammikuun nimiin siirappia, teetä, kahvia ja tupakkaa, helmikuussa sarkaa, nappeja, jauhoja ja kauraryyniä sekä maaliskuussa siirappia, tupakkaa, suoloja ja jauhoja, ja niin yhä edelleen enimmäkseen vain arkipäiväiseen suuhun pantavaa tavaraa. Samat olivat Mäkitalon Iisakin elämäntarpeet: jauhoja, siirappia, ryynejä, voita. Mutta vastatulleena Iisakki tarvitsi vielä alushousut, villatakin, öljyvaatteet, vanttuut ja merisaappaat.

Mutta kun siirappia, jauhoja, ryynejä ja tupakkaa karttui sivumitoin, tuli niiden paino ylen raskaaksi köyhälle miehelle.

Moni suomalainen oli kauppamiehessä vielä lujemmassa, kun oli tullut laittaneeksi hänen avullaan kalastusneuvot, vieläpä talonkin. Silloin kalamiehen oli pakko myödä kaikki pyytönsä kauppiaalle hinnasta, minkä tämä halusi maksaa. Kesäpyydöllä piti vielä suoritella talvijauhoja, jopa joulukirjoituksen tarpeitakin. Ja näin velka siirtyi aina vuodesta toiseen, hyvinä kesinä vähän lyhentyen, mutta huonoina taas kasvaen monin verroin. Mutta sitten tulivat ryssänhylkeet ja pilasivat koko kevätpyydön. Silloin moni kauppiaasta riippuva kveeniukko joutui aivan menokeinoille. Useat sentään huomasivat mennä pyytämään *pankosta* rahaa, jolla sitten lunastivat itsensä vapaaksi kauppamiehen vallasta. Ja näin vasta Vesisaaren suomalaiset pääsivät omille jaloilleen sekä rupesivat omin apuinsa pyytämään kalaa. Vähitellen he vaurastuivat pyynnissään ja toimissaan, niin että Vesisaaren kalastus on melkein kokonaan suomalaisten hallussa. Heillä on parhaat pyytöneuvotkin, kymmenien tuhansien kruunujen arvoiset.

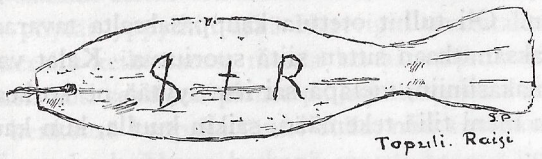

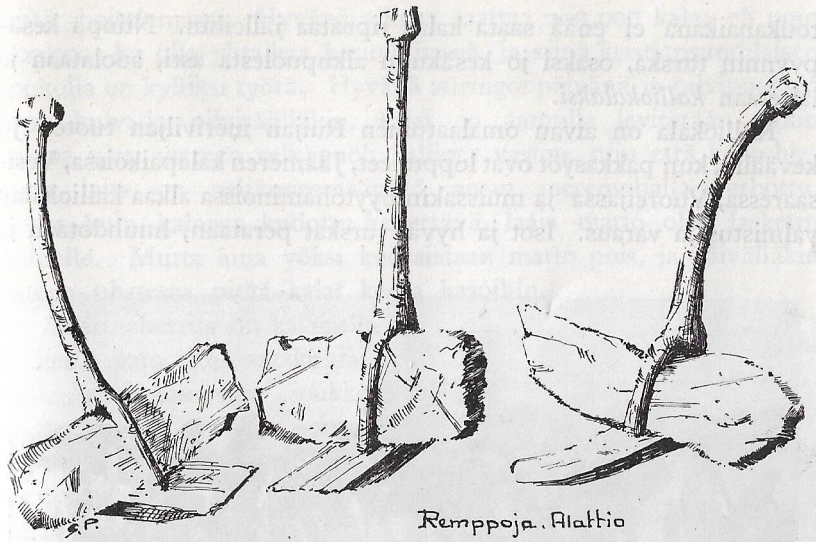

Keſäpyyntiä

Juhannuksen aikoina on jo viimeinenkin kevätturska ripustettu rovepuihin ja viimeinenkin lähtevä lantalainen painunut etelätuntureihin. Kevättalven pyytö täyttää kaikki jällit, täyttää kaupungit ja kalahaminat tuoksullaan. Suuri kevätvilja on koottu.

Mutta merenrannan pyytömies ei jouda suvella lepäämään. Koko kesäkausi aina maaliskuusta alkaen on hänen suurta elonkorjuutaan. Niin kauan kuin vain liinakala vesillä liikkuu, kalanpyytäjäkin liikkuu liinoineen sekä muine pyytöneuvoineen, liikkuu vielä liinakalan mentyäkin. Turska kyllä pitää jutamistaan itään käsin Turjanrantaa kohden, mutta on sitä Ruijassa vielä kesälläkin täyttäen toisinaan kalamiehen kaikki koukut. Mutta lämpöisenä

toukanaikana ei enää saata kalaa ripustaa jälleihin. Niinpä kesäpyynnin turska, osaksi jo kesäkuun alkupuolesta asti, suolataan ja laitetaan *kalliokalaksi*.

Kalliokala on aivan omalaatuinen Ruijan meriviljan tuote. Jo keväällä, kun pakkasyöt ovat loppuneet, Jäämeren kalapaikoissa, Vesisaaressa, Vuoreijassa ja muissakin pyytöhaminoissa alkaa kalliokalan valmistus ja varaus. Isot ja hyvät turskat perataan, huuhdotaan ja

Kalliokalaa kootaan Alattiovuonon Ariniemellä.

leikataan halki, silpaistaan selkäruoto pois sekä suolattuina ladotaan makasiinien lattialle parin kyynärän korkuisiin pinoihin, ja raskas paino vielä pannaan päälle, että se »särkisi» kalan. Kolmisen viikkoa kun turska on levännyt tiukassa suolaisessa pinossaan, kuljetetaan se laivalla lännen kuivauskallioille. Ja täällä vasta varsinainen kalliokalan valmistus toimitetaan. Onkin tavaton työ, ennenkuin entinen merenkiertäjä joutuu maata vaeltamaan.

Alattiovuonon perukassa, suomalaisseudulla, on muuan suuri kalankuivauspaikka. Täällä Ariniemen — ja ennen Bossekopankin — laakeat sileät rantakalliot päivänpaisteineen ovat kuin vartavasten tasoitetut kalan kuivauskentiksi. Niinpä Ariniemelle jo kesäkuusta alkaen ajetaan kaloja laivakuorma toisensa jälkeen ja levitetään pitkin rantapaasia. Aalesundin rikkaan kalaporvarin viljaa ne ovat, ja satoja ihmisiä on Kristiansundin pikkupomon johdolla

niitä hoitelemassa. Hyvänä aikana saattaa 200,000 kalaa eli noin 400,000 kg olla yhtaikaa käsiteltävänä, ja siinä kristiansundilaisen joukolla on kylliksi työtä. Hyvänä auringonpäivänä ja pilvipoutana jopa kuivalla pilvisäälläkin, kalat jo aamulla levitetään pitkin rantaa vieri viereen selkäpuoli kalliota vasten, niin että koko hieruan laita on neljännesmäärältä aivan merenviljalla verhottu, aivan kuin kaloista kudottu kellertävä, laaja matto olisi laskettu kalliolle. Mutta aina yöksi kuoraistaan matto pois, ja päivälläkin sateen uhatessa pitää kalat koota kasoihin.

Suuri aherrus on kalaisella kalliolla, kun siinä satakuntainen, parisatainenkin joukko, enimmäkseen Alattion suomalaisia, häärii joko viljaa hajoittaen tai kasaten. Mökkien eukkoja, naisia, vanhoja akkojakin sekä kasvavia poikia ja tyttöjä, lapsista alkaen, on siinä toimessa. Mutta silloin vasta touhu on, kun pahannäköinen pilvi nousee taivaalle uhkaamaan. Pitkä pomo juoksuttaa joukkonsa kalarannalle. Siellä lapset lennättävät sylissään kalakasan toisensa jälkeen, ja aikuiset latovat niitä pyöreään kekoon kerros kerrokselta, niin että pyrstöpuoli tulee keon silmään, ja pojat juoksuttavat seipäiden varassa sateen suojaksi pyöreitä, laudoista naulattuja keilakattoja. Satojen kalojen, tuhansienkin keko toisensa jälkeen nousee rannalle, keilakatto asettuu peitoksi, ja painoksi vielä muutamia kiviä, ynnä pahalla sateella sivujen suojaksi iso purjevaate. Kymmeniä kalakekoja saadaankin kokoon, niin että Aleksanteri Saarelan talon koko takaranta on kuin pienten tunturipeikkojen rakentama kylä, jossa talot ovat sikin sokin hajallaan pitkin kenttää, niinkuin useissa ihmistenkin rakentamissa rantakylissä.

Kalakekoa aloitetaan.

Aurinkoisina päivinä kallion vilja kuivaa päivän paahtamalla alustallaan muutamassa viikossa ja vähällä vaivannäöllä, mutta sateisella säällä Kristiansundin mies saa yhtä päätä komentaa joukkoaan, milloin rakentamaan kekoa, milloin sitä purkamaan. Ja sil-

loin kala tulee kalliiksi, sillä kolmen kruunun palkkoja kuivauspäällikkö suorittaa aikuisille ihmisille työpäivästä, joka saattaa kestää aamuseitsemästä iltaseitsemään. Mutta vielä kalliimmaksi käy tavara, jos tulee kontoiset säät. Suolainen kala imee helposti kontoa ja pilautuu siitä aivan mustaksi.

Valmiiksi kuivatut kalat ladotaan isoon rantamakasiiniin, ja uusi panos ajetaan idästä sekä levitetään kallioille. Koko kesän elokuuhun, jopa syskuuhun asti Ariniemi saa kuivata kalaa ja rakennella kekokyliä toisensa jälkeen. Sitten Aalesundin suuri porvari lähettää sadattuhannet mainiot meren ja kallionviljansa eteläänmaihin, kaikkein enimmin Espanjaan, jopa aina Argentiinaan asti, tehden sen hyviksi voitoikseen, mutta joskus miltei tappioikseenkin. Yksin Norjassa saattaa kalliokala väliin tulla maksamaan 13—14 kruunua vieko. Sillä tuoreen kalan tuhannesta vieosta saadaan tavattoman työn ja vaivan nähden vain kolmesataa kalliokalan viekoa.

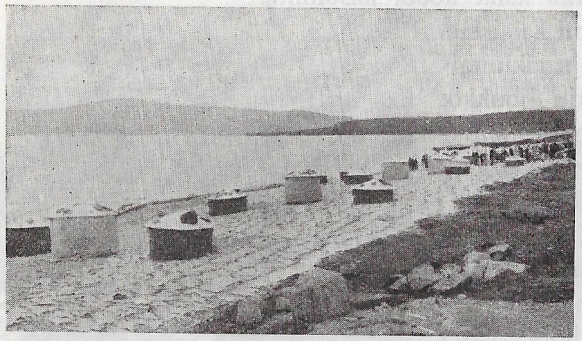

Kalliokalaa ja kalakekoja Alattion Ariniemen rannalla.

Mainio kalliokalojen kuivausranta on myöskin Lankovuonossa Suppiniemen takana. Siellä on sileä hiekkainen hieruan laita, pitkä kapea kenttä, joka antaa sijan sadoilletuhansille kaloille, sadoille kalakeoille sekä työmaan monille kymmenille Lankovuonon kveeneille. Näkee lännessä monella muullakin kalliorannalla kalakekoja, Tjeldsundissakin Harstadin eteläpuolella on useita kuivauskallioita. Aalesundin ja Kristiansundin suuret kalaporvarit ovat suurimpia kalliokalan kauppiaita. Miljoonin kiloin he laittavat ja vievät ulkomaille hieruan laidassa kuivattua suolaturskaa kilpaillen Islannin kanssa, joka myös on suuri kalliokalan tuottaja.

Mutta kun joutuvat heinäkuun kuumat ja aurinkoiset päivät, Ruijan rannoilla tapahtuu taas suuri kalaparvien vaellus ja jäämerelainen jälleen pääsee oikein pyytöintoonsa. Silloin parhaimpana kesänaikana on tummaselkäisen, hopeakylkisen *saidan* vierailuvuoro.

Suuressa meressä liikkuu kesäisin suunnattomat määrät *kriiliä*, pikkuista »matoa», punertavaa, vaaleaa ja harmaata elävää, sekä aivan pienen pientä *tuhkakriiliä*. Kriili on saidan himoruokaa. Kun nämä meren pienet eläväiset lämpöisinä kesäpäivinä kokoontuvat tuhannen-tuhatmiljoonaisin parvin matalikoille, *krunneille*, päivää paistattamaan, ryntäävät näille mailla myöskin suunnattomat saitaparvet mässäämään. Sillä saitain pieni pää sanoo, että tämä miljoonista pikku kriileistä koottu merimatalan ateria on juuri heitä varten valmistettu. Ja Jäämerellä on taaskin elämää. Jo kauas rantapuolen matalikko pohottaa ihan ruskeana ja mustana, kun tavaton saitaparvi toisensa jälkeen uida tohistaa lähellä pintaa. Taivaanalus on taas aivan valkeana lintuja, jotka kirkuen ja reuhaten lentelevät ylös ja alas kaapaten kalan toisensa perästä. Tietäväthän linnut, että varsin heidän niestakseenhan saidat on ajettu tähän matalikolle. Mutta sitä eivät tyhmät saitapahaset ymmärrä. Kun lintuparvet oikein iskevät kimppuun, kalat säikähtävät, niin että silmät pullollaan särähtävät pohjaan sellaisella vauhdilla, että jyrähdys kuuluu maalle asti. Mutta oikein hyvällä *syömäkiirillä*, kun päivä lämmittää ja koreaa punakriiliä on vedenkalvo täynnä, saidat mennä pouhottavat kylki kyljessä ympäri matalikkoa, jopa monet iloisesti ratsastavat toistensa selässäkin aivan kuivapäässä, korttelia, pariakin korkealla merenpinnasta, silmät killissä ja vain suu ammollaan hoseltaen kriiliä, niin että sitten on vatsa pyöreänä kuin kolmen peilin pullo. Jos tällaista ahmivaa saitaparvea hosaisee airolla, loppuu koko mässäys ja ilonpito hyvin äkkiä. Vesi vain roiskahtaa korkealle, kun mässääjät noloina porskahtavat syvyyteen.

Saitaparvien hyviä ruokailupaikkoja, *saitakrunneja*, on Varenginvuonossakin paljon sekä etelä- että pohjoisrannalla. Kullaselvan lähitienoilla on muuan matala, sekä Kyypin luona pari, Isokrunni ja Pikkukrunni, jotka ovat niin vähävetisiä, että päiväpaisteella ruskea taaripohja vain pohottaa. Onpa joillakin rannoilla aivan käden ulottuvilla hyviä kalapaikkoja, niinkuin Repovuonon merilappalaisilla, joille saita tulee oikein vastaan, kun menee rantaan, jopa joskus ihan »oven rakhon».

Näille päivänpaisteisille kisakentille, joille saidat ja kajavat ja moosat kokoontuvat elämään ylönsyömisessä, kalamieskin lähtee pyytöneuvoineen ottamaan osaansa. Sillä ranta-asukkaan elatukseksihan Jumala on saidankin lähettänyt. »Vallitkaat kalat meressä», muistaa kalamies jo esi-isälleen sanotun. Niinpä rantalaisella mielestään onkin kaikkein suurin, oikein Sanalla vahvistettu oikeus matalikolla porskuttavaan saitaan.

Ruijan vanha saitapyydys on *saitanuotta* eli *sokkunuotta*, nelikulmainen vähän säkkevä suurverkko, jonka jokainen sivu on parikymmentä syltä, ja kussakin kulmassa, *nuskassa*, parikymmensylinen vahva köysi, *kaala*.

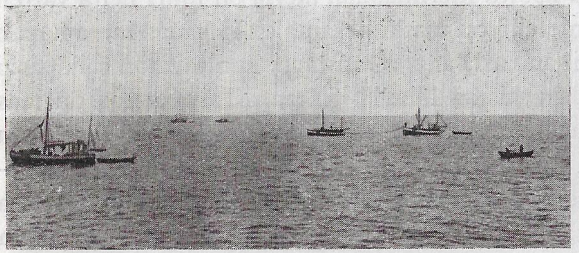

Saidan pyytäjiä Nordkapin takaisella aavalla.

Tyynillä säillä ja kirkkailla ilmoilla saitamiehet kymmenin nuottakunnin soutavat kalamatalikoille, neljä venettä aina joka nuottaa kohden, pari miestä kussakin veneessä. Kuusi-, kymmen-, viisitoistakin-syliselle syvyydelle nuotta lasketaan, ja kustakin kulmasta hiljalleen soutaen pidetään pyydystä levällään, odotellen kalaparven saapumista. Silloin kun vaalea kriili on vaeltamassa, saita on huonolla syömäpäällä, mutta kun on liikkeellä hyvältä maistuva punakriili, saita ihan hulluna tunkeutuu matalalle. Sattuupa sellainen ahmiva parvi juuri sokkunuotan kohdalle, tulee kalamiehille tulinen touhu. Syydetään veneestä kiviä saitaparveen, niin että se tohahtaen särähtää pohjaan käyden nuottaan, jota heti tavattomalla touhulla ruvetaan kiskomaan ylös. Siinä toiset soutavat veneitä, etteivät ne sotkeutuisi nuottaan, toiset kinnaavat köysistä, jopa aina väliin syytävät kiviäkin, että saita särkisi pohjaan nuottaa vasten. Siinä nuotankiskojat komentelevat soutumiehiä, ja soutajat taas antavat neuvoja nuottamiehille. Kiire ja touhu vain kaikilla on, ettei kala pääsisi karkuun. Vaistosäällä, kun saitamatalikoilla häärii kymmeniä veneitä, kuuluu mereltä tavaton metelöiminen aina maalle asti. Varsinkin kyypiläiset, jotka muutenkin ovat kovakurkkuista

väkeä, pitävät saitakrunnillaan suurta melua ja kovaa hoppua, joskus oikein riitelevätkin sekä syytävät kiviä toistensa nuottaan.

Suuret ovat saitamatalikkojen kalarikkaudet. Kun vilja oikein runsaasti liikkuu, saattaa sitä nuottaan särähtää niin määrättömästi, ettei kalamiehen vanha pää kestä sitä laskeakaan, vain Jumala yksin tietää saitojen lukumäärän. Väliin kala särkii nuottaan niin mahdottomasti, ettei sitä jakseta nostaa ylöskään, joskus nuskatkin rupeavat

Annijoen miehet kesäkalaa korjaamassa.

repeämään. Silloin täytyy nuottaan heitellä kiviä, että kalat pelästyneinä kohoaisivat ja hajautuisivat. On joskus saatu saitaa niin paljon, että pyytöveneet ovat täyttyneet, ja vielä jäänyt nuottaan niin iso *säkki*, että siitä on tullut täyteen avuksi noudettu otrinkikin. Satojen viekojen saalis annetaan usein, toisinaan tuhannenkin. Jopa kerran parikymmentä vuotta takaperin ruijalaisveljekset, kveenieukkojen miehet Nils ja Ole Hansen, kiskoivat merenmatalasta neljänkymmenentuhannen kilon saitavuoren. Siinä oli kalaa hyvä hämpöörilasti ja otrinkilasti sekä vielä neljä ison veneen täyttä. Tavaton saitakansa oli silloinkin liikkeellä, kun Halonen miehineen oli matalikolla. Kalaparvi mennä porskutti nuotan kohdalla, ja miehet hätäilivät: »Vetäkää ylös! Vetäkää ylös!» Mutta Halonen

ei antanut vetää. Vasta kun kalaa oli jo paljon uinut ohitse, Halonen komensi kinnaamaan. Tuli niin paljon saitaa, että täytyi kutsua vuonolla kelluva ryssänlaiva avuksi. Jos olisi ruvettu nostamaan nuottaa heti, kun saidat tulivat kohdalle, se olisi kalanpaljoudesta revennyt. Suuren kalaparven käsitti Kalle Harilakin kerran. Sitä maalle vedettäessä ja laivoihin laitettaessa oli sellainen touhu ja meno, että Kallen kippari, oululainen Kapakka-Jaako, aivan kiukuissaan kiroili, kun ei ennättänyt käydä edes yhtä ryyppyä ottamassa.

Sokkunuotta on vieläkin paljon käytetty saidan pyytöneuvo. Mutta monet näiden päivien isot miehet eivät enää sitä tarvitse hyökätessään saidan kimppuun, sillä he ahdistavat matalikon kalaa vielä suuremmalla pyytöneuvolla, *kurenuotalla* eli *snörpillä*. Tämä on 120—150-sylinen, 30 syltä syvä, kallis ja vahva nuotta. Moottoriveneellä vain kovinta vauhtia merta pyyhkäisten sukkelasti ajetaan kokonainen saitaparvi suuren kurenuotan kierrokseen, ja sitten alareunan renkaissa juoksevan vahvan köyden avulla kiireesti kuraistaan pyydyksen pohjapuoli umpeen, niin että kalaparvi jää säkkiin, ellei se sitä ennen ole ennättänyt särähtää pohjaan. Kymmenintuhansin kiloin siinä kerrassaan joutuu saitaa saarroksiin ja kiskotuksi pois mieluisilta matalikoiltaan. Toistakymmentä vuotta on Varengilla jo snörppiä käytetty. Sanotaan, että norjalainen Haldursen Amerikasta palattuaan ensiksi laittoi tällaisen suuren pyytövehkeen ja naapurinsa kanssa nosti sitten sillä joskus parinkymmenen tuhannen saaliita.

Pyssyjokelaisia kesäisellä kalarannallaan.

Monin paikoin pyydetään saitaa myös *torvolla*, uistimella, soutaen sitä niinkuin lantalainen lohikoukkuaan. Alattiovuonolla näkee heinäkuun päivinä miehien soutelevan torkoa tuon tuostakin nostaen kalan veneeseen. Pyssyjokelainen Porsangerilla soutaa torkoa, ja saattaa Varengin mieskin sitä pyytöä koetella. Koukun

syöttänä on pyssyjokelaisella vain saidan suomunahkaa. Kontosäällä ja pilvi-ilmalla sekä tuulella, kun meri liikkuu, torvon soutaja saa kalaa hyvästi, mutta seijespäivällä ei saita tahdo tarttua koukkuun.

Heinänteon aikaan saakka saitaa pyydetään nuotalla ja myös torvolla sekä joskus liinalla, jopa ainakin raisilainen ottaa vielä juksaamallakin. Mutta syksyllä alkaa saitojen *verkkopyytö* parin-, kolmenkymmenen sylen vesiltä, syvemmiltäkin, sillä syksypuoleen saita menee syville vesille. Pykeijan rannoilla se painuu 60—70 sylen syöväreihin kulkiessaan pahtojen laitaa, ja aavan puolella aina 150 sylen syvyyteen. Sieltä pykeijalainen niitä nostelee, varsinkin Reisivuonon suulta, joka on hänen *verkkopuolensa*, kun taas Varenginvuonon puoli on *liinapuoli*.

Mutta huono on tämänaikaisilla Ruijan miehillä kesäkalan kaupankäynti. Vaikka saita saapuukin ikivanhoihin perintömataloihinsa, niin että meri tohisee, ei siitä kaikiste ole rantamiehille suurtakaan iloa. Monesti mieliharmia vain, kun vilja ihan lainehtii käden ulottuvilla, eikä tahdo olla viljan kysyjää, niin että kannattaisi mennä kalaa tavoittamaan. Sillä kesäkuuman aikana ei juuri kukaan osta saitaa, ja jos siitä kolme, neljä äyriä saisikin, ei sitä siitä hinnasta kannata yrittää. Ei pahana toukanaikana saata kalaa pärrätäkään eikä fläkätä jälleihin, sillä matokärpänen tulee ja »paskantaa» sen pilalle.

Mutta entiseen aikaan, takavuosina, ennen suurta maailmansotaa, joka myllersi koko maailman sekaisin, Ruijan kesäkalastuskin oli arvossa ja myös saita sellaisessa hinnassa, että se hyvin elätti kaikki pyytömiehensä, ja kalastajat ymmärsivät, että saita oli heitä varten Jumalalta lähetetty. Silloin ryssä joka kesä pahimpanakin toukanaikana ajoi laivoillaan Ruijan rannoille ostamaan kaloja. Sadoittain purjehti ryssiä idästä Valkealtamereltä, Arkangelista asti sekä pomoorien laivoja Vienan Kemistä ja Onegasta hajaantuen Ruijan jok'ainoaan vuonoon ja satamaan. Varengilla kelletteli venäläisiä purjelaivoja sekä entiseen aikaan lotjiakin joka haminassa, Vesisaaressa väliin seitsemin-, kahdeksinkymmenin, joskus satakunnin, niin että satamassa oli mastoja aivan metsänä. Kymmenittäin oli laivoja Porsangerilla ja Alattiovuonossa, samoin kaukana Väställä, Kieruassa, Raisissa ja Jyykeässä, aina Tromssaan ja Lofooteille asti. Ja ryssä osti, ei vain saitaa sekä selkäpuolelta viillettyä ryssänkalaa, vaan lisäksi kaiken muunkin pyydön, mikä ei oikeille kristityille kel-

vannut: krooflynderit ja tainarinpenikatkin sekä matokalat, jotka olivat jo niin toukissa, että hajahtelivat. Ei tarvinnut tuoreesta, vasta nostetusta saidastakaan muuta kuin silpaista veneessä pää, maksa ja suolet pois sekä viedä kala venäläiselle. Ja kaikki tuoreet kalat ryssä siltään vain suolasi suoraan parkkilaivojensa ja kaljaasiensa suuriin ruumiin, ruumat ihan kattoa myöten.

Valkeanmeren ryssä oli hyvä ihminen. Se toi laivoillaan autioille Ruijan rannoille kaikenlaista hyvää hoitoa. *Hirsiä* ja *lankkuja* sekä muita rakennuspuita oli heidän aluksissaan suuret varastot, oli myös kasoittain *rovepuita*, joita sai melkein ilmaiseksi tainareilla ja muilla roskakaloilla vaihettaen, oli myös sadoin sylin *halkoja* ruijalaisille uunien lämmityspuiksi. Tynnyreittäin oli laivoihin ahdettu suolattua *ryssänlihaa*, vielä *perunoita* ja *teetä*, pahanhajuista väkevää *mahorkkaa* ynnä *hamppunuoraa*, *purjevaatetta*, *rautaa* ja *tervaa*. Mutta kaikkein vahvimmat varastot laivoissa oli *jauhoja* — ruis- ja vehnäjauhoja — sekä *ryynejä*. Niitä Ruijan kalamies kaikkein enimmin saidoillaan ryssältä kaupoitteli hankkien siten aittaansa hyvät talvisuurukset. Vaihtokauppaa vain joka laivassa käytiin, heittäen ruplitta ja kruunulaskuitta vain tavaran tavarasta. Työnnyttiin saitaveneen kanssa pomoorin parkkilaivan kylkeen ja huudettiin ylöskäsin:

— Kupit vaijo saiti, että ostatko saitaa?

— Jes! vastasi ryssä kanneltaan alaspäin, lisäten:

— Taraja ryippa? vanhako kala?

— Tvaa ten! pari päivää, saitamies sanoi, vaikka olisi saalistaan jo viikon veneessään hautonut, niin että alimmaiset olivat jo elävissä madoissa. Sitten kalamies huusi kansimiehelle:

— Mankuli puut? mikä merkitsi, montako puutaa saitaa sinä tahdot jauhopuudasta. Ja ryssä saattoi asian mukaan vastata:

— Sitiri puu saiti . . . piät puut saiti, neljä puutaa, viisi puutaa.

Jos oli hyvä saidan saalis ja kalaa paljon tarjolla, ryssä kiskaisi kymmenenkin kalapuutaa jauhopuudastaan, saipa Harila kerran luovuttaa 22 puutaa. Mutta huonona saitakesänä taas oli kalamiehen vuoro kiristää hintaa ja pitää ryssää tiukalla. Pomoori sai vaihtaa jauhonsa vieko vieosta, vielä joskus työntää yhdeksänpuutaisen jauhomaton kahdeksasta kalapuudasta sekä lisäksi antaa hyvän viinaryypyn ynnä hiukan »pom-pomia» ja vyyhden vesirinkilöitä. Entisaikoina laskettiin kaloja myöskin kappaleluvulla, satamäärin. Väliin vaihtomiehet tyytyivät antamaan kauppatavaransa kalamiehelle *pienestä sadasta*, jolloin kalastajan tarvitsi heittää laivankannelle vain sata kalaa. Mutta jos kauppasaksa kiristi *suurta sataa*, piti kalanpyytäjän nakata sadan lisäksi vielä kaksikymmentä kappaletta. Ryssän ruokatavaran mukaan ennen paikoin laskettiin saitasaaliskin. Jyykeäläinen saattoi naapurinsa kysymykseen, kuinka pyytö meni, vastata:

— Se oli niin ja niin monta säkkiä suurimoita ja niin ja niin monta rokuskaa jauhoja!

Nuori Meethi liinatamppuineen kalaan menossa.

Koko kesäsydämen, juhannuksen ajoista Perttuliin asti, ryssät asustelivat Ruijan satamissa. Hyvän kauppakiirin sattuessa monet laivat kävivät Vienassa tyhjentämässä ja täyttämässä ruumansa palaten uudelleen tavaroita tuoden ja taas kaloja ottaen. Vesisaaressa oleili monien muiden joukossa *Jyrhjöhvi*-niminen ryssä parkkilaivoineen ja kaksine kaljaaseineen, samoin myös *Vlatkohvi* ja *Kurnohvi*, jotka kaikki olivat rikkaita äijiä. Kammin muorin saunassa ryssät vuoroittain kymmenlukuisin kulkivat kylpemässä omilla puillaan lämmittäen kömmänän ja maksaen laikkoa kauraryyneillä. Mutta kun oli ryssän *praisnikka*, silloin partaniekat pitivät iloa juoden omaa votkaansa ja käyden kauppiailta ostamassa viiniä ja konjakkia. Kaupungin porvarit möivät heille kyllä kaikkein huonoimpia juomiaan, mutta ryssälle vain kelpasi. Se laski kaikki kurkkuunsa ja lauleli, niin että kuului tunturiin asti.

Mutta nyt on maailma pyörähtänyt niin päin, ettei enää ainoatakaan Valkeanmeren laivaa, ei ryssää eikä pomooria, saavu Ruijaan vaihtamaan tavaraansa saitakalaan. Ruijan pyytömies vain suruissaan katselee saitaparvien pelehtimistä matalikoilla ja miettii, mitä varten niitä sinne on lähetetty, miettii myös, mistä nyt ottaisi jauhoviljan talvivarakseen.

Tainarit joutavat jo ajelehtimaan ja irvistelemään hieruralla.

Mutta silloin kun toiset pyytömiehet vetävät lotaa tai nostavat liinakalaa sekä saitaa, toiset taas ovat ahkeria lohimiehiä koettaen tällä merikalalla hankkia elatuksensa.

Entisaikaan ei lohi ollut kovin suuressa arvossa, turskaakin pidettiin paljoa parempana. Reisivuonon Sotkajärven ukko kerran vei Vesisaareen lohta kaksi venelastia myytäväksi, mutta niistä ei huolinut kukaan. Verkoilla ukot lohta enimmäkseen vain omiksi syötävikseen pyysivät. Koltat virittelivät verkkojaan, niin kuin olivat ikimuistoisista ajoista tehneet, Luossavuonoon, Naklikoppaan ja Nirvaan, Salmen Kalle ja Lindros taas häärivät verkkoineen Pykeijan rantapuolilla. Mutta sitten västäläisiä tuli Varengille pyytämään lohta *kiilanuotalla* maksaen kalasta hyvät hinnat muillekin pyytäjille. Siitä varenkilaiset oppivat uuden paremman lohen pyyntitaidon. Pykeijan Kalle Salmen sanotaan kolmisenkymmentä vuotta takaperin laittaneen ensimmäisen lännenmallisen kiilanuotan ja ruvenneen nostamaan lohta yhtä taitavasti kuin västäläisetkin. Sitten vähitellen muutkin varenkilaiset hankkivat samanlaisen pyytöneuvon. Reisivuono, Näytämö, Vesisaari, Annijoki sekä itärannan isot ja pienet kylät kävivät merilohen kimppuun. Varengin lohi joutui omien rantalaisten haltuun, suureksi osaksi suomalaisten pyytöihin ja kaikkein enimmin Pykeijan ja Reisivuonon miesten kouriin, joissa se on vieläkin. Sillä Varengin lohet liikkuvat ahkerimmin vuonon etelärannalla. Siellä käy lohta niin paljon, että toimeliaat pykeijalaiset ovat aivan lohen voimalla rikastuneet. Törmäsen ukkokin on ammentanut lohiviljaa joskus tuhansien kruunujen arvosta. *Punainenvuono*, Pykeijan paras lohipaikka, ahtautuu toisinaan kalaa täyteen. Mainio kalavesi on *Soukkavuono* sekä myös *Raanukuru*, jonka vierellä pykeijalaisilla on kuusi kalapirttiä. Koko ranta on jaettu Pykeijan pyytömiehille nuottasijoiksi ja kallioihin hakattu paikkojen numerot. Reisivuonolainen taas nostaa lohensa *Askinsaaren* ja *Reposaaren* rantamilta, ja Näytämön miehillä on osuutta Reposaaren vesille, vaikka heillä on nuottasijoja *Somerinmukassa* sekä *Virransalmessa*. Samoin on muuallakin parhaat apajat jaettu ja muutamasta kruunusta laikottu pyytäjille, parikin sijaa samalle miehelle. Mutta kauemmaksi ulkorannoille saa asettaa pyydyksensä vapaasti laikkoa maksamatta. Saavat merilohta kyllä Varengin pohjoisrannankin pyytömiehet. Jumiskon vanha Juhan-Petteri nostaa kahdesta kala-

sijastaan paljon viljaa ja saa rahaa, mutta pykeijalaiset kumminkin ovat koko Varengin parhaita lohimiehiä.

Kiilanuotta on lohimiehen paras pyytöneuvo. Niitä on isolla kalastajalla useampia, ja niitä näkee viritettyinä pitkin vuonojen rantapuolia ympäri koko Ruijan idästä länteen saakka. Nuotassa on kiilanmuotoinen, kaksinieluinen, 12—13 syltä pitkä, 3 syltä syvä *perä*, joka on alta umpinainen, mutta päältä avoin ja puutangoilla tuettu levälleen. Pyydykseen ohjaa kalan 7—8-sylinen *aitaverkko* sekä 50-sylinen *rantaverkko*, joka perän luota on viritetty suoraan rantaa kohden. Huhti-, toukokuusta alkaen kalamiehet jo saavat virittää nuottansa paikoilleen ja yrittää lohta aina elokuun loppupuolelle asti. Mutta pyhärauha ja Herran sapatti pitää antaa kaloillekin. Lauantain iltakuudesta maanantain aamukuuteen pitää nuotan nielun olla kiinni sekä aitaverkon alasen vedettynä ylös, ettei lepopäivästä tietämätön kala erehtyisi pyydykseen. Mutta sitten nuotta saa koko viikon ahmia lohta täysin nieluin, ja ahmaiseekin se hyvillä apajilla 80—90 samalla kerralla.

Monet Ruijan isot kauppamiehet ostavat lohta, laittavat sitä jäälaatikkoihin sekä lähettävät etelään, Trondhjemiin ja muualle. Useat pienetkin kauppasaksat ja höökärit häärivät lohen ostajina laittaen kalaa jäälaatikkoon sekä myös suolaten tynnyreihin. Taitamattomat kauppamiehet saattavat suolata ostoksensa karkeilla rakeilla polttaen kalan pilalle, viisaammat taas höystävät hienolla suolalla, joten kala tulee parempaa. Mutta kun Heikki Hyry suolaa saaliinsa oikealla pöytäsuolalla pannen vielä sekaan hienoa sokeriakin, niin siitä tulee niin mainio kala, että se kelpaa vaikka kenenkä syötäväksi, ja sen saattaa syödä kokonaan. Sillä Varengin lohi pöytäsuolalla ja hienolla sokerilla maustettuna on eri kala kuin esim. Amerikan lohi, josta voi syödä vain muutamia paikkoja.

Sillin pyytökin tuottaa leipää monelle Ruijan asukkaalle. Tämä pieni mereneläjä lähestyy Ruijan rantoja monin ottein, monenkokoisena ja laatuisena sekä monimääräisin parvin. Kevättalvella ja keväällä käy Väställe, Aalesundin, Lofootein ja Vesteraalenin rannoille *suursilli*, ja sen kimppuun ryntää koko pohjoinen rannikko. Suursilli ei kyllä pidä liittoaan joka vuosi, vaan tulee, milloin hyväksi näkee. Se saattaa tulla kesällä, mutta saattaa taas saapua vasta syksyläkin. Raisinvuonolle ajautui suursilli pari, kolme vuotta takaperin

niin kovalla voimalla, että 3000—4000 miestä piti olla sitä lappamassa sekä verkoilla että nuotilla. Ja parituhatta kruunua siinä työssä ahkerimmat ansaitsivat. Vesteraalenin rannoille, Lofootein taakse, suursilli ei tehnyt vierailuaan 50 vuoteen. Mutta tämä oli kyllä langnesiläisten syy, sillä he pitivät kerran sillinpyytöä parempana kuin pappinsa saarnaa sekä pientä hetkeä Herran huoneessa. Tapahtui näet kevättalvella 1877, kun silliä oli jo kovasti ja kauan odotettu, että papin parhaillaan saarnatessa Langnesin kirkossa joku astui oven suuhun kuiskaten naapurilleen: »Suursilli on tullut!» Tämä suursanoma kohahti kuin kulo mies mieheltä yli kirkon, ja sanankuulijat toinen toisensa perästä kähmivät ulos, niin että viimein pappi sai pauhata tyhjille seinille. Pyhässä kiivaudessaan sielujenpaimen pamahdutti ankaran manauksen:

— Saatte viisikymmentä vuotta odottaa, ennenkuin suursilli taas tänne saapuu!

Näin kävikin. Vasta 1927 suursilli tuli tavattomalla voimalla Vesteraalenin rannoille, ja Langnesin harvat vielä elossa olevat äijärievut, jotka ennen parhaina päivinään olivat kesken kirkonmenoja karanneet sillin kimppuun, saivat armon käydä köppäillä kerran vielä ennen kuolemaansa vanhaan rakkaaseen suursillin pyytöön, ainakin katsomaan, kun meri taas sillistä porisi.*

Keväisin ja kesäpuolin jutaa varsinkin länsirannoille pieni *pakkisilli* eli *syöttäsilli* ennättäen toisinaan Varengillekin niin suurilukuisena, että varenkilaiset saattavat lähteä sitä pyytämään, jopa suurella, 300-sylisellä *aitausnuotalla*, jolla silli saarretaan samoin kuin lotakin. Syötäväksi pikku kalaa raastetaan, mutta paljon myödään myöskin Länsi-Ruijan sillióljytehtaisiin saaden kymmenkunta kruunua kassista. Tehtaat puristavat niistä *sillióljyä*, joka on niinkuin medisiinitraania, kaikkein hienointa öljyä, mitä olla mahtaa.

Syksymyöhällä, kun lehti on karissut puusta, saapuu Ruijan vesille pakkisilliä isompi *rasvasilli*. Lukuisimpana tämäkin silli porisee länsirannoilla, aina Läijisvuonoon ja Tenonsuulle saakka, vähimmin se ennättää Varengille asti. Mutta monet varenkilaiset lähtevät sillinpyytöön Läijis- ja Tenovuonolle rähjäten merellä koko synkän syksyn, myöden saaliinsa, sitä mukaa kuin saavat, lähisatamissa odotteleviin ostajalaivoihin. Västäläiset taas saavat ammentaa

* Lofotposten, 9. 6. 1927.

rasvasillinsä lähivesiltään. Alattion miehille tulee kala aivan omille rannoille, väliin niin, että koko vuono porisee kuin vesisateella. Silloin on alattiolaisella iloiset päivät. Pimeinä kuuttomina iltoina hän lähtee silliä *tuohustamaan* niin lukuisin joukoin, että koko vuono välkkyy kuin joulukirkko kalamiesten tuohustulista. Kolmin miehin veneet liikkuvat vesillä — huonona sillin käyntinä riittää tyhjä kaksi miestä veneeseen — suuri tervastuli roihuten veneen kokassa. Muuan mies soutaa sen kuin jaksaa, ja toinen kaivaa *verkkohoovilla* tulen loisteeseen tunkevaa silliä minkä ennättää, kolmas on apulaisena täysinäistä hoovia veneeseen tyhjennettäessä. Kun tuli joskus vielä lamppuöljyllä yllytettynä oikein loimottaa, sillit nousevat pinnalle, niin että aivan kuohuu ja porisee koko vuono. Siitä kyllä kelpaa alattiolaisen lappaa vaikka koko yön mitoin ja veneen täysin. Onpa joskus ammennettu samalla tuohustamalla kolmekintuhatta sillikiloa, aina puolitoistakorttelisesta isävaarista parituumaiseen pikku penikkaan asti. Silliä on syödä ja myödä, sitä riittää karjallekin ja vielä lopulta suoraan pellonhöysteeksi. Varsinkin riitti ennen, kun ei ollut sillióljytehtaita.

Suunnattomat määrät syksyn rasvasilliä saatetaan ammentaa. Niinpä esim. 1898, jolloin oli oikein mainittava sillivuosi, Alattiovuonolla, Alattiossa ja Talmulahdessa nostettiin 150,000 tynnyriä.* Silloin silli viipyi rannoilla marraskuun lopulle. Saattaa silli majailla rantavesillä aina joulunaikoihin asti ja ylikin. Mutta sen jälkeen kun päivä alkaa taas paistaa — Alattiossa näkyy aurinko ensi kerran helmikuun 8 p:n tienoissa — rupeaa silli laihtumaan. Aikansa on hänelläkin, suuren meren pienellä kulkuripojalla. Vierailunsa on silli tehnyt, käynyt rantakansan väärtinä tuottaen sille iloiset, tulenpalavat yöjuhlat sekä ruokaa pöydälle ja navetanparteen, höystöä pellolle ja kruunuja kukkaroon. Saattaisiko enempää pieneltä kulkurilta vaatia.

* A. Helland, Finmarkens amt.

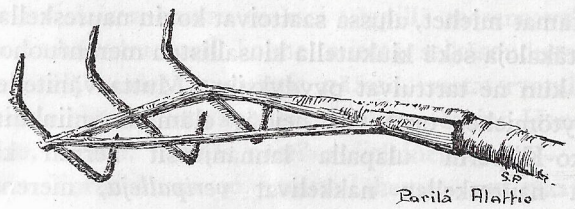

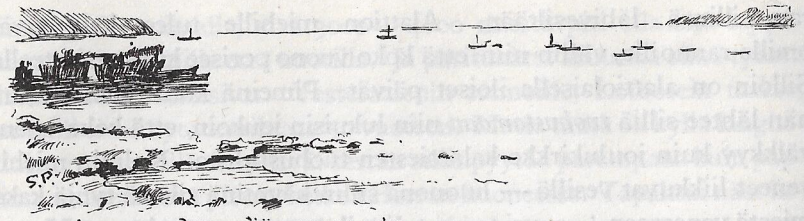

Weşijaaren ulkopään rannasta

Meriraukkoja

Meren rannan asukkaat ja aavansoutajat saivat toisinaan nähdä merellä muitakin kummia kuin outoja kaloja ja rumia vesieläviä. Rannaton, pohjaton aapa ei ollut vain sieluttomana vellova vesi, jossa järjettömät luontokappaleet, syötävät ja toisiaan syövät kalat, aapakatit, holkerit ja muut viettivät elämäänsä, vaan se oli oma suuri maailmansa, jossa haltiat ja kaikenlaiset kummat ja vistottavat olennot olivat kotonaan, samoin kuin maallakin ja tuntureissa majailivat heidän haltiansa. Tämän tiesi vanha rantamies ja harmaa merensoutaja, ja näinpä hän aina ymmärsikin olla merellä niinkuin merenlaki vaati. Ruokansa ja tarpeensa sieltä rantakansa kyllä sai ottaa, kun taidolla otti, mutta pilkanhengessä ei merillä saanut liikkua eikä pilkaten pidellä pienintäkään vesielävää. Lantalaiset kyllä, vieraat, maankorven kasvattamat miehet, alussa saattoivat kovin naureskella ja pilkata rumia ryöttäkaloja sekä kiukutella kiusallisten merenruohojen ja elävien takia, kun ne tarttuivat pyydyksiin. Mutta vähitellen meri ja vanhat pyytömiehet opettivat heidät elämään niinkuin merellä piti. Ulko-Kiiperin ulapalla lannanjussit kerran kiukuissaan noituen ja naureskellen nakkelivat *veripalleja*, meren punaisia

möhkäleitä, jotka aina tarttuivat airoihin ja pookiin, jotta mitähän nuokin turjakkeet mukamaste ovat, kun ovat silmiä ja käsiä täynnä. Pekka Mustaparta ja Tomperin Kustu kieltelivät, ettei niitä saa pilkata eikä vihata, mutta miehet eivät tahtoneet asettua. Mutta sitten yöllä tultiin kalapirtin ovea jyskyttämään ja nimeltään kutsumaan miehiä ulos. Tyhmät, taitamattomat hurrikkaat olisivat menneetkin, ellei vanha Mustaparta olisi sanonut:

— Ei piä mennä ulos nyt . . . on viimeinen hetkenne, jos menette.

Merenhaltiat siellä olivat kostoa etsimässä.

Saivat maaneläjät pian tutustua *meriraukkoihin*, Jäämeren merkillisiin salaperäisiin eläjiin, jotka monesti ja monella muotoa saattoivat kyllä näyttäytyä. Ihmetellen ja älyttömänä vastatullut kuunteli outoa vistottavaa rääkymistä ja huutoa, mikä näytti kantautuvan kaukaa ulapalta. Kun vanhat selänsoutajat eivät olleet kuulevinaankaan, vaikka kyllä näkyivät hätkähtävän, hurrikas saattoi kysyä, mikä siellä huutaa. Mutta toiset vain äkäisesti murahtivat jotakin semmoista, että tee työtäs vain, äläkä pörise. Vuoreijan ja Kiiperin suurilla aavoilla monesti kuultiin sellaista koloa rääkymistä samoin kuin Västänkin vesillä ja vuonoilla. Fransa Tuoremaa ollessaan Jens Nilsen Kaakaman, Simo Tuoremaan ja lapinukon Heikkas-Erkin kanssa merellä Pyörnöijän saaren lähellä Reusbottenissa, kuuli pahaa ääntä aavalta, semmoista surkeata juijutushuutoa, vaikk'ei mitään näkynyt. Mutta saatiin monesti nähdäkin. Mänty-Antti kerran liinaa haalatessaan Varengilla sai luonnollisin silmin katsella, kun tyynellä ilmalla mies kulkee merellä istuen vain jalat suorina vedenkalvossa, menee vain jalat suorina, menee ohitse ja sitten äkkiä katoaa . . . Rieston Simo, kun oli hyvä sää Varengilla ja tuuli vain hiljalleen kuljetti venettä, näki kaksi miestä kulkumassa seisoen vyötäistä myöten meressä. Ja kun Hans Tornakko Maskjoella liminkalaisen Pekkalan Heikin ja kahden ruijalaisen kanssa makasi värpillä merenaavalla paistaen juuri läskiä, hän huomasi kolme miestä selkäsoudussa, punaiset puserot päällä, uudet syytvästit päässä, vastatervatulla veneellä kiireesti vetelemässä maata kohden. Silmät pyöreinä Hans Tornakko niitä katsoo, katsoo. »Mitäs näet?» ruijalainen kysyy. — »Enpä paljon mithän», Tornakko sanoo, »mutta lähemmä nyt maata kohti . . .

sää se vain nousee». — »Näitkö mitä?» ruijalainen vielä utelee. »Jos mie olen jotakin nähnyt, niin sano mie en», Tornakko todistaa, ja kiireesti lähdetään maata kohden. Tulikin niin kova sää, että vesi lensi mastojen latvoja korkeammalle, ja merisavu oli niin sakea, ettei veneenkeulasta nähnyt perään. Kun jo lähestyttiin maita, Tornakko taas näki samojen miesten samalla vastatervatulla veneellä vetelevän merelle käsin. »Kohta tulee hyvä sää», hän sanoi toisille, mutta ei muuta, vaikka he olisivat kuinka udelleet. Sillä merenlaki on sellainen, ettei saa sanoa, mitä merellä näkee tai kuulee merkillistä, vaikka se olisi kuinka kummaa.

Toisinaan on meriraukkoja nähty aivan hieruallakin, mutta maalle ne eivät tavallisesti pääse, sillä ne eivät saata nousta ylemmäksi ulliveden rajaa. Kongsvuonon Koulu-Heikki oli kuullut, kun hierualla oli kuin mustissakengissä käydä kopsittu, ja mennyt katsomaan. Siellä kolot meriraukat olivat luurankoina astella kopsutelleet, silmät vain tyhjinä kuoppina tollottaen. Mutta kun Koulu-Heikki, kirjaoppinut mies, oli sanonut: »Ei ole vierailla asiaa tänne . . . Menkää pois!» olivat raukat menneet mereen takaisin. Vanha Perävaaran Erkki kun oli Meethin Oskarin kanssa talvi-Matin aikana Reisivuonosta jäkälöitä noutamassa, näki hierualla aivan elävän meriraukan. Oli päivä juuri laskemassa ja oikein tyven ja kaunis kevättalven ilma. Ukot olivat vast'ikään päässeet rantaan, nousseet törmälle ja seisoivat siinä pienen mökin luona katsellen kirkasta merta . . . Jo tulee miehentassukka, niinkuin pieni vanha resuinen äijä, tulee pitkin pitkää hieruaa . . . Ukot seisovat törmällä mökin luona ja katsovat, kun äijän tassukka kävelee, katsovat auringon kilottaessa kätensä alatse ja ihmettelevät, kuka se siinä tassuttelee. Ja kauhistuen ukot saavat nähdä, kun pieni rantaäijä viimein tassuttelee suoraan mereen ja katoaa veden alle.

Mereen hukkuneitten ihmisten rauhattomat sielut ja myös suuren levottoman meren henget ja haltiat näin vesillä kulkivat, ja varsinkin kovien ilmojen ja suurien onnettomuuksien edellä ne olivat enimmin liikkeellä näyttäytyen ihmisille. Varengillakin nousi mahdoton myrsky heti yöllä, kun meriraukka illalla näytti itsensä Perävaaralle ja Meethin Oskarille. Tuli niin kova merenmeno, että suuria veneitä paiskautui risoiksi, ja pirstoutui muuan

laiturikin palasiksi. Eikä iso laivakaan kyennyt Reisivuonosta lähtemään merelle. Porsangerin edustalla kerran nähtiin meriraukka ja silloinkin yhtäkkiä nousi kova sää, joka hukutti paljon ihmisiä. Niinpä olikin parasta palata pois vesiltä heti, kun oli meriraukan nähnyt, sillä silloin oli onnettomuus liikkeellä ja ajoi kintereillä aina haminaan asti.

Vesisaaren Sisäpään kalarantaa.

Jo edeltäkäsin meriraukat joskus kävivät katsomassa ja merkitsemässä, kenen tahtoivat valtakuntaansa. Vesisaaressa tuli meriraukka aivan miehen hahmossa hierualle veneeseen istumaan, ja pian samasta veneestä hukkui samannäköinen mies. Patsivuonossa taas tuli outo ukko, kun vene oli rannassa, istui eturuumaan soutamaan, souti pitkin kuivaa hieruaa, sanoi: »Ei ole hyvä tässä». Meni mies keskiruumaan istumaan, souti pitkin kuivaa hieruaa, sanoi: »Ei ole tässäkään hyvä». Muutti mies sitten peräruumaan, souti taas pitkin kuivaa hieruaa, souti kovasti ja sanoi hyvillä mielin:

»Tässä on hyvä soutaa!» Sitten kun vene lähti vesille, se joutui tuhon omaksi, ja höösmanni hukkui.

Toisinaan haltiat ja raukat tulivat merellä aluksiinkin, jopa aivan kaikkien nähden. Muuan nuurfaara oli purjehtinut uudella hämpöörillään yli aavan ja sanonut miehille jo etukäteen: »Jos mitä tällä merellä näette, ei saa puhua mithän». Merellä olikin alaston mies kiikkunut perän kautta hämpööriin käyden heti höösmannin kimppuun. Koko matkan nuurfaara oli saanut tapella miehen kanssa, mutta ei kumminkaan ollut puhunut mitään. Mutta kun höösmanni oli päässyt rantapuoliin, oli hän ajanut aluksensa suoraan maalle ja pistänyt palamaan. Kun perä oli vielä ollut jäljellä, oli sieltä alaston äijä noussut perätouville, parkaisten:

— Jos olisin tietänyt, että sinä tämän poltat, niin et olisi päässyt maalle!

Rauha piti antaa meriraukoille ja kaikille merenhaltioille, vaikka ne eivät aina olisi aivan kauniistikaan menetelleet. Saattoi merenäijä tulla hierualle matkimaan merivanttuitaan pesevää kalamiestä, samalla tavalla kuin tämäkin kepillä käsineitä piestä mäiskyttäen. Mutta kun kalamies äkeissään viskasi matkijaa turskanpäällä, tämä otti niin luontoonsa, että tuli yöllä ja paiskasi miehen makuulavalta lattialle ruveten oikein henkeä ottamaan. Vasta kun kalapirtin vanha äijä otti tulen ja tuli avuksi, mies pääsi rauhaan. Muutoin oli kyllä turvallisinta pimeillä kolkoilla rannoilla antaa kalapirteissä tulen tuikuttaa yli yön. Lofootin vanhat kalamiehet polttivat aina öisin traanikollaa kalakömmänöissään, etteivät meriraukat olisi tulleet häiritsemään. Mutta kun Kristian Konsti näki illan suussa kaksi meriraukkaa painiskelemassa Kieruan hierualla, hän pelottomana pohjanmiehenä huutaa kajahdutti: »Ole mies!» Se oli kyllä pahoin tehty, sillä yöllä tuli tappiolle joutunut huutajan kimppuun. Konsti makasi puurassa ja löi jauhosäkkejä oven eteen, kun kuuli ulkoa kähmimistä. Ovea rymistettiin, niin että se rytisi ja sujui sisäänpäin, vaikka edessä oli iso kasa jauhosäkkejä sekä vielä Konstikin pitämässä kiinni. Kiukkuisena ovenröykyttäjä vain kähisi, mutta ei kumminkaan päässyt sisään.

Kaikkein kovimmalle otettiin västäläisen papin renki, joka hieruapuurasta oli noutamassa isännälleen joulukonjakkia. Istui vieras mies puuran rappusilla, sanoi: »Anna mulle drammi!» Renki

antoi ryypyn pullonsuusta, ja vieras sanoi: »Anna vielä toinen drammi»! Kun outo oli saanut toisenkin ryypyn, se pyysi vielä kolmatta. Silloin renki paukautti pullolla miestä päähän ja lähti juoksemaan, mutta mies katosi mereen. Sieltä nousi pian hirveästi meluten koko merellinen kansa ja lähti ajamaan renkiä takaa, niin että metsä vain huusi ilkeästi: »hui-hui-hui!» Aina kirkkomaan vierille merelliset pääsivät nousemaan, ja rengin täytyi kutsua apua kirkkomaalta, parkaisten:

— Kaikki vanhurskaat sielut, nouskaat ylös jelppaamhan . . . minun perässäni tullee ilkiätä selskaappia.

Ja vanhurskaat sielut nousivat ylös, nostivat rengin yli aidan kirkkotarhaan, ja hirveä rymäkkä syntyi, kun vanhurskaat sielut ja meriraukat oikein ottivat yhteen. Kauhuissaan papinrenki konjakkipullo kourassa sitä kirkkomaalta kuunteli. Mutta kun kuului vanhurskasten sielujen huuto: »Mene kotia ja muistele faarille kaikki!» renki lähti laukkomaan pappilaan. Sieltä kohta vanha pappi raamattu kainalossa juosta kyökytti samaan metakkaan, avasi ison kirjansa ja jumalansanalla asetti vimmatun tappelun.

Toisinaan taas merenhaltia ajeli pitkin pimeää aapaa, milloin isolla tampilla, milloin otringilla. Eetu Antti, kun Lapin Aatamin kanssa pimeässä souteli Vuoreijan merellä, näki suuren tumman tampin porhaltavan ihan kohti, niin että jo täytyi huutaa Aatamille: »Ota näkölyhty, tuo tulee päälle!» Mutta juuri kun oli päälle painumassa, tamppi käännähti ja hävisi. Mutta sitten pian Eetu hukkui. Tuoremaan Fransa taas muuanna kuutamoiltana purjehtiessaan Kelvikin merellä näki, kun merenäijä laski veneellä aivan rinnalle ja kulki siinä pitkän matkaa, ei aja edelle, eikä jää jälkeen, aivan samoin vain kulkee ja kääntyilee kuin Tuoremaan ukkokin. Kun oli pitkät matkat näin rinnan ajettu ja Tuoremaa päässyt liinan karistuspaikalle, outo naapuri yht'äkkiä katosi. Eikä Fransa Tuoremaa ole enää uskaltanut niille vesille, kammottanut on koko Kelvikin hamina.

Aava ja rannaton meri, joka ulottuu ympäri koko maanpiirin auringonlinjan takaa aina Huippuvuorten tuolle puolen, pimeille

maannavoille asti, kätkee ikuisten aaltojensa alle niin paljon merkillisiä asioita, ettei niitä kaikkia syntinen ihminen, turskien juksaaja, liinansoutaja ymmärräkään.

Merenhädässä

Ruijanmeri on suuri hauta, monien ihmisten kuolemanalho. Vaikka sitä käsketään Ruijan pelloksi, joka antaa leivän tuhansille, niin se on myös Ruijan hauta, joka tuo lopun tuhansille. Haudaksi Jäämeri on joskus vihittykin. Kymmeniä vuosia takaperin, kun Öystän aavalla paljon ihmisiä hukkui ja jäi meren helmaan, pappi vihki ja siunasi koko meren niinkuin hautausmaan.

Paljon on Ruijanmeri syönyt ihmisiä. Sillä tämä meri on hyvin epävakainen. Kaikki kalamiehet, merenkävijät ja nuurfaarat ovat monikertaan saaneet kokea, ettei Jäämeren tyyneen säähän eikä loistavaan pintaan saa kovin uskaltaa. Illalla meri saattaa kimallella kirkkaana päivänlaskun kullassa, mutta jo yöllä voi laueta niin kova jumalanilma, ettei näy syntistä maailmaa. Ja aamulla

voi aurinko paistaa, niin että koko maailma kilottaa ja maatuntureista suvituuli henkii, mutta jo päivällä ilmanhenki pyörähtää pohjoiseen laukaisten myrskyn, heittäen raekuuron tai räntäsateen taikka lykäten niin paksun konnon, että koko maailma hukkuu. Meriraukat monesti vain kaikkein parhaimmilla ilmoilla ja vaistosäillä liikkuvat kirkkaassa kalvossa ennustaen kohta tapahtuvaa suurmyllerrystä, niin että vanhat merensoutajat tietävät olla valveillaan. Joku iänikäinen kalamies arvaa myllerryksen tulon nähdessään päivän polttelevan pilvenpäitä tai heittävän punertavia palloja etisille taipaleilleen. Kaikki kyllä tietävät, että aapasää tuo aina pahaa matkassaan, mutta ei juuri koskaan hyviä ilmoja. Pyssyjoella vain maallinen itätuuli pahoittelee. Merilintujen levoton liikkuminen on myös kaikille tuttu pahan sään merkki. Varengilla moosat myrskyjen edellä lähtevät koko tokilla lentämään Tenolle ja sitten kirkuen ja huutaen mennä tohistavat jokivartta alas aavalle merelle.

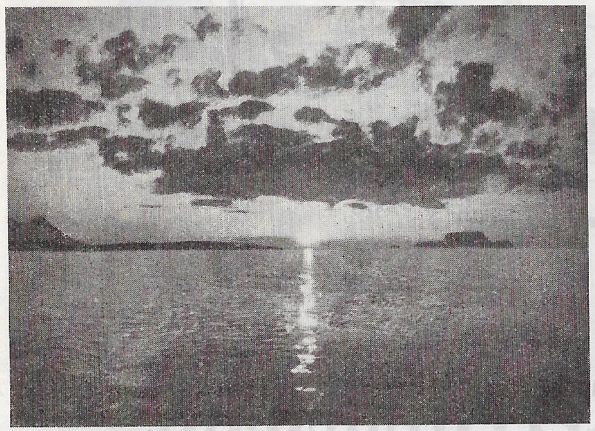

Valok. J. Hanssen.

Sydänyön aurinko Jyykeän vuonolla.

Ei ole Jäämeren myrskyissä heikon ihmisparan helppoa taistella, kun on vain pieni vene turvanaan. Siinä tarvitaan taitoa ja ymmärrystä, ettei menetä järjestystään pahimmassakaan myllerryksessä, vaan pelkäämättömänä miehenä tappelee vastaan ja uskaltaa pystyvin silmin katsella vaikka itse kuolemaa päin naamaa. Ei saa oikea aapamies säikähtää, vaikka joka hetki koko olennossaan tuntee, että on heti »joko meno taikka pärjäys». Tämän ovat kaikki merta soutaneet vanhat kalaäijät monikertaan kokeneet. Meri on ollut heidän ankara, vääjäämätön koulumestarinsa,

joka hengen uhalla on pannut poikansa oppimaan ja monesti kiristämään viimeisen väen sekä ruumiistaan että sielustaan.

Taitoa ja sisua tarvittiin sekä kovalle otettiin silloinkin, kun muhokselainen Tomperin Kustu ja oululainen Liikasen Jussi Sisä-Kiiperin rannassa joutuivat hoitelemaan Hanssi-äijän hämpööriä koko pitkänperjantain. Miehet hätäytyivät kaksin hämpööriin aivan sataman äärelle, kun myrsky laukesi. Ankkurin he ennättivät heittää pohjaan, ja sitten piti kiireesti ruveta laskemaan värppiä, etteivät isot aallot olisi katkaisseet köyttä ja paiskanneet alusta nurin. Kymmenin, sadoin sylin piti värppiä hellittää sen mukaan, mitä ankarammin aallot tulivat, ja taas kohta ryhtyä kiskomaan köyttä takaisin, minkä suinkin ennättivät, heti uudelleen hellittääkseen. Näin miespari sai kamppailla koko päivän vetäen ja päästäen, kiskoen ja löysäten. Vuoroin aallot ajelivat alusta, vuoroin miehet värppiä sisään vetäen sitä kuljettivat, vuoroin keikuttiin meren harjalla, vuoroin pohjalla. Vasta illalla myrskyn uuvuttua miehet pääsivät pitkästäperjantaistaan lopen uupuneina hekin. Totta puhui Tomperin Kustun mielestä Liikasen Jussi sanoessaan:

Tomperin Kustu, Ivalon Törmäsen ukko.

— Kyllä täm' on ollut pitkä päivä meille, jos se Iesuksellekin on pitkä ollut.

Eivät saaneet silloinkaan olla oppimattomat miehet ohjissa, kun Tomperin Kustu ja seitsemän muuta höösmannia lennätettiin yli meren Haaneijan saarilta Ulko-Kiiperin rantaan, puhaltaen parissa, kolmessa tunnissa viidentoista penikulman vesitaipaleen. Hurrikaspoikia ei kyllä joukossa ollutkaan, vain karaistuneita höösmanneja kaikki kahdeksan miestä. Tomperin Kustu, hailuotolainen Jussi Piekkola, torniolainen iso mies, Raution Jussa, ja vielä isompi Kaakamon poika, Maunun Aukusti, sotkamolainen Pekka Märsylä ynnä Lehon Aleksi ja kaksi muuta kovaa. Höösmannit

lähtivät toukokuun lopulla Herman Dahlin hämpöörillä Ryssänrannalta varkain pyytämään lotaa, ja rahaa saivat he ruokahoitoa varten. Mutta rahat menivät viinoihin, lotakin jäi pyytämättä, ja tyhjin venein jouduttiin kellettelemään Heinäsaarille. Siellä kyllä kului aika hyvin hauskasti. Mutta kun viina loppui ja ruoka loppui, höösmannien täytyi viimein nälkäisinä lähteä myrskyn riepoiteltaviksi. Nousikin merestä sellainen möyry, että tarvittiin kyllä kahdeksan höösmannin taito siinä pärjättäessä. Meri myllersi niin hirveästi, että 30—40 syltä korkeat vesiluomet, jopa joskus aina satasyliset vuoret niinkuin tunturit nousivat merestä käyden hämpöörin kimppuun. Hyvin saattoivatkin vesivuoret vyöryä korkeina, kun ne pääsivät kaivamaan satojen sylien syvyistä merta, ja meren pohjasta vielä puski virta vastasuuntaan. Ja vesiluomien harjoista taitteet lensivät toisinaan niin rajusti, että taivas näkyi niiden alatse. Hämpööri painui väliin aallon pohjaan niinkuin hautaan, ettei rantaseutujen korkeita tuntureitakaan näkynyt, sitten se taas nousi niin suuren vesitunturin harjalle, että koko meri oli avoinna. Ja sieltä oli tulossa yhä suurempia meriköyryjä. Jo penikulmien päähän pohottivat kauheat viheriäiset vesivuoret, kun ne olivat ajamassa kohti. Kolme valtavaa emähirviötä aina vyöryi peräkkäin, ja sitten heti kintereillä kulki kuusi yhä pienempää penikkaa. Oli siinä höösmanneilla hoppu. Toiset hoitivat seilejä, toiset keikuttivat pumpputankoa, toiset taas tampuilla kaivoivat vettä, minkä ennättivät. Mutta Maunun Aukusti, neljättä kyynärää pitkä kaakamolainen, seisoi vain perässä ja hoiteli ruoria, niin että hämpööri meni kuin mieletön. Toisinaan vene ihan lentämällä paiskautui aallon harjalta toiselle joutamatta joka kuopassa käydäkään . . . Valkoiset karjaspäät vain paiskelehtivat höösmannien ylitse, kun vene sukelteli aallonharjoihin. Hämpöörin keulakaaret räsähtelivät ja linkkinaulat lentelivät tiehensä, vaikka vene oli melkein uusi. Mutta kaikki purjeet olivat vain tangoissa levällään, sillä Aukusti sanoi, ettei hän rupea ohjaamaan, ellei kaikkia seilejä nosteta ylös. Oli Kaakamon miehellä luontoa laskea, mutta näinpä hän sanoikin: »Kyllä kun mie katton, niin haminan mie otan kiinni». Ja Ulko-Kiiperiin tultiin kovalla pauhulla. Väkeä oli ranta mustana niinkuin sotamiehiä, kun höösmannit rupesivat pyrkimään maihin pitäen varansa, että paiskautuivat rantaan sil-

loin, kun siikanne löi kaikkein pienimpänä. Sillä suurimman aallon aikana meri vyöryi niin väkevänä, että kaikki kivetkin hierualla hyrräsivät. Miehet heittivät köyden maalle, rantakansa tarttui siihen kiinni, ja Ryssänrannan kävijät pääsivät ehjinä kovalle kalliolle. Mutta silmät meren suolavesi oli polttanut höösmanneilta niin, etteivät he kolmeen vuorokauteen nähneet mitään. Silmät olivat vain kuin verilimput. Ja nälkiintyneet miehet olivat niin kovasti, että Kiiperin kalastamolla toimiva Herman Dahl heti laittoi heille syötävää, kuitenkin alussa antaen vain pikkuisen maitoa ja voita ja »koko hiiniä leipää». Sitten merenkävijät pääsivät nukkumaan. Ruoka ja lepo olikin höösmanneille kaikkein parasta, sillä he olivat jo nokko viinalla ja merenmyrskyllä muokattuja. Mutta kun miehet olivat kyllikseen levänneet ja sitten muutaman kerran saaneet ruokkia vatsaansa oikein täysillä annoksilla, Herman Dahl lähetti heidät uudelleen samalle matkalle varoen kumminkin, ettei viinaa tullut mukaan. Ja kahdeksan höösmannia ajoi taas yli meren ja palasi pian takaisin tuoden tullessaan salaa pyydettyä Ryssänrannan lotakalaa niin paljon kuin hämpööriin mahtui.

Mutta ei ole helppoa kotiväelläkään silloin, kun miehiä merenaavalla myrskyissä riepoitellaan. Eukkoparat silloin ihan kauhuissaan juoksentelevat rannalla huutaen Herraa Jumalaa. Mäntyvaaran emäntä, Jumiskon tytär, vieläkin muistelee, kuinka kauheata oli, kun Mäntyvaaran ukko ja Jumisko-äijä tulivat Etelä-Varengista, toisella veneessä lautakuorma, toisella iso sonni. Koko meri vaahtosi aivan valkeana herana, ja veneet keikkuivat väliin aallon harjalla, väliin taas kokonaan painuivat mereen, niin että rannalla seisovan eukon ihan sydänalaa viilsi. Eikä hän kaikiste saattanut katsoakaan miesten menoa. Mutta aallonnokalle alukset taas nousivat ja jälleen lensivät sylimäärin pitkin meren korkeaa harjaa. Ja rantaan ukot pääsivät, vaikka tyhjin venein. Sillä laudat täytyi syytää mereen, vieläpä sonniparkakin pukata yli laidan.

Kirkoissa kyllä joka pyhä rukoiltiin merenkävijäin puolesta — entinen Immanuel Ottesenkin Vesisaaren kirkossa aina muisti rukouksissaan merenaavalla olevaisia. Mutta sittenkin meri aina hukutti paljon kansaa. Varsinkin entisaikaan, kun veneet olivat huonot ja pienet, ihmismeno oli kauhea. Aina joka kesä ja talvi meri otti jonkun rantakansastaan, toisinaan useammankin. Mutta

kenen Herra tahtoi varjella, sen hän varjeli merelläkin, kun taas se, jonka aika oli täytetty, vaipui pohjattomaan syvyyteen. Hyvin moni kalanpyytäjä on aavalla purjehtinut kumoon, eikä sittenkään ole joutunut hukkaan, kun kerran ei ole ollut sallittu. Kalle Harilan otringin kova tuulenpuuska paiskasi nurin niin äkkiä, että kaikki pyytöneuvotkin jäivät veneeseen. Mutta Kalle sai touvista kiinni, ja siitä hänet naapurivene korjasi. Yhdeksättäkymmentään lähentelevä Pelkos-Aukusti on neljä kertaa ollut vedenhädässä, eikä vain Jumala ole hänestä huolinut. Kerrankin äijä tuli lohtajalaisen Punka-Erkin, kristityn miehen kanssa Ryssänrannalta, kun iso aalto löi veneen vesisankkiin vieden airot ja auskarit ja peräsimenkin, niin ettei ollut mistään apua. Mutta kun miesten lähdönhetki ei vielä ollut koittanut, tuli viimein joku hyvä naapuri ja auttoi hätääntyneet alukseensa. Neljässä hengenhädässä on Pulkkis-Salomonkin ollut, jopa kerran niin surkeassa, että joutui 18 tuntia istumaan kaulaa myöten vedessä kyljelleen keikahtaneen, myrskyn rikkoman otringin laidalla, aaltojen aina heitellessä ylitse. Pulkkinen kyhjötti keskellä venettä, toiset pääpuolissa. Ei ollut ihme, että siinä Salomon, niinkuin muutkin miehet, alkoi huutaa suurella suruäänellä, niin että viimein ryssänlaiva osasi tulla auttamaan. Surkealla suruäänellä hoilattiin silloinkin, kun rovaniemeläinen Körkkö, Mikon-Iisko, Ollilan Aapo ja muuan kemijärveläinen kellettelivät kumossa keikkuvan veneen pohjalla Keituriselällä Kranviikan lähellä kivertäen kynsin hampain kiinni raakhalsin rakoon. Suuret aallot vain paiskoivat miesten ylitse, niin että aina piti painautua venettä vasten, ettei meri olisi pyyhkäissyt matkaansa. Siihen hätään ennätti Kalle Harila aikoen kuljettaa miehet pikku veneellään otrinkiinsa, kaksi aina kerrallaan. Mutta hengenhätäiset ahtautuivat kaikki samalla kertaa Harilan pieneen pelastuspurteen, jonka taas myrsky täytti ja kaatoi, juuri kun oltiin isolle veneelle pääsemässä. Vaikka jouduttiin näin taas kaikin vesivaraan, päästiin sentään kumminkin viimein jok'ainoa Harilan otrinkiin. Surkea ja hätähuutojen täyttämä oli sekin merenvaellus, jolle Reisivuonon lappalainen joutui poikineen Varenginaavalla. Kumoon keikahtaneen veneen pohjalla miehet ajelehtivat ja parkuivat ja viimein uupuivat niin, että toinen poika jo rupesi putoamaan. Hänet täytyi sitoa kiinni, mutta väsynyt poika vaipui ja kuoli. Rupesi jo vanha isäkin putoamaan. Pojalla ei ollut muuta neuvoa kuin irroittaa veljen siteet, laskea ruumis mereen ja sitoa isä kiinni. Mutta kauan ei viluisen meren aalloissa kestänyt isäkään, kun jo lopen väsyi ja kuoli. Isän ruumiin kanssa sai Reisivuonon poika ajella meren selkää sinne tänne kaksi vedenväliä, ennenkuin merenkulkijat sattuivat hänet vähissä hengissä tapaamaan.

Kamala jouluviikon meriretki annettiin itärannan miehille, Kuston-Salkolle, Haapasaaren Jaakolle, Heikki Kumpulalle ja Petteri Österbergille, kun he Kallijoen aavalla olivat joulukalaa nostamassa. Tuli kova ilma ja sakea lumituisku, ja miesten täytyi lähteä soutamalla pyrkimään maihin, kun ei purjeita voitu levittää. Siinä vanha Kuston-Salkko riepu jo vaipui, niin ettei käsi jaksanut airoa kääntää. Verta miesraukka sylki, kun sydän oli aivan särkynyt. Lopulta kumminkin oltiin jo niin lähellä rantaa, että Kallijoen tulet vilkkuivat. Mutta silloin Haapasaaren ukko uupui, ja tuuli ajoi miehet takaisin merelle Kumaniemen lähelle. Siellä ruvettiin ankkuriin ja koetettiin kytröttää purjeen alla suojassa, Salkko parka sylkien verta ja ollen niin menokeinoissa, ettei kyennyt edes voileipää syömään. Mutta kun meri yhä pauhasi ja uhkasi paiskata veneen nurin, täytyi jälleen nostaa ankkuri ja taas ruveta soutaa pinnistämään. Silloin kova tuulenrossa rymähdytti veneen kiveen ja täytti sen vedellä. Sinne jäi sydämestään särkynyt, verta sylkevä Salkko, mutta toiset pääsivät rantaan raahaten Haapasaarta mukanaan. Mutta ranta oli autio, pari neljännestä täytyi väsyneiden märkien miesten laahustaa kuljettaen Haapasaarta melkein kantamalla. Jäykkinä jää-äijinä ukkoparat joutuivat viimein ihmisasuntoon, jossa vaatteet täytyi leikkomalla repiä päältä, kun ne olivat niin kovasti kylmetyksissä. Vettä valui meren kastamista ukoista niin paljon, että pirtissä piti varsikengissä liikkua.

Vanhat elinkautiset merensoutajat eivät kyllä ensi hädässä ruvenneet surkeuttaan parkumaan. Seljänperän ukkokaan, joka kovassa pakkasessa joutui toisen miehen kanssa merellä ajelemaan, ei liikoja surkeillut, vaikka toveri kylmettyi kuoliaaksi. Ottipahan ukko vain kumppaninsa vanttuut ja veti omiin käsiinsä, koska toinen ei niitä enää tarvinnut. Ei varsin hätäillyt Joki-Erkkikään, kun Vaaran Kriston, Karppis-Aukustin ja erään ruijalaisen kanssa

oli Vuoreijan aavalla kraakkusyötällä turskaa pyytämässä ja höyrylaiva Jonas Lie pimeässä lokakuun myrskyssä ajoi heidän hämpöörinsä poikki. Suuret turmat siinä yön pimeässä menossa kyllä tuli. Vaaran Kristo säikähti niin pahoin, että ryntäsi paaskiin, sivalsi hämpööriin kiinnittävän touvin poikki ja souti pois päästen heti laivaan. Mutta Aukusti ja ruijalainen jäivät keikkumaan hämpöörin keulapuoliskolle, Joki-Erkki taas peräkappaleelle. Aukustirukka, joka jo ennen Ruijaan tuloaan oli tuomittu meren saaliiksi, kiversi kiinni ja kauhusta mieletönnä huusi:

— Herra Iesus, kuinka piti käyvä!

Muutapa miehellä ei ollutkaan aikaa sanoa. Veneraiska keikahti aallon alle, ja kun se taas nousi, ei kumpaakaan miestä enää näkynyt. Mutta kun Joki-Erkille heitettiin laivasta pelastusköysi, äijä suuttui vain ja ärjäisi:

— Minä olen jo neljä förliisausta nähnyt, enkä ole hukkunut . . . enkä huku nytkään!

Veneraiskansa pohjalla äijä vain keikutteli öisessä myrskyssä huutaa huikutellen, niin että naapurivene, jossa oli lankomies, Nils Lahdenperä, Keihdan Kustun ja Matinahon kanssa, tuli hänet korjaamaan. Joutui Joki-Erkki vielä tämänkin jälkeen merihätään, mutta ei ollut sekään hänen menokseen säädetty. Ei surkeillut Trastin Pekkakaan, kun kovassa myrskyssä Vuoreijan aavalla yritti auskaroida venettään tyhjäksi. Kun äijävanha väsyi ja huomasi työnsä turhaksi, hän sanoi nuoremmille tovereilleen:

— Minä olen jo vanha, ja se on minulle yhentekevä, kuolin minä tänne tai muualle . . . Pitäkää vene tyhjänä, jos haluatte elää!

Ja äijä kömpi kajuuttaan, painoi oven säppiin ja pani nukkumaan.

Mutta kun Olli Sipola, pieni, mutta pahansisuinen Kemijärven äijän poika, 1866 lähti Maihannun Nissin kanssa Kiiperistä suurella hämpöörillä viemään tuhannen kruunun arvoista kapakalalastiaan Vesisaareen, niin se oli miesten menoa ja oikeata Jäämeren rähjäämistä. Jo heti merelle päästyä paukahti niin kova myrsky, että tunturitkin jymisivät, ja meri oli sininen ja viheriäinen ja keikutteli miehiä niin kovasti, että Maihannun Nissi rupesi pelkäämään ja pyytämään, että Olli laskisi Kallijoen haminaan. Mutta Olli vain tokaisi:

— Hoh! Nyt menhänkin Vesisaarhen . . . Kaiva pois vain!

Ja Olli vain ohjasi kapakalalastiansa pitkin merenselkää. Nissi kaivoi vettä, niin että verta sylki, kunnes miesrukka kokonaan uupui. Silloin Olli tykkänään työlästyi ja karjaisi:

— Perkeles! Anna minä kaivan . . . ja ohjaa sinä, niin näet, kuinka pian Vesisaarhen menhän . . . Katothan, onko kukkaa mennyt niin hopusti Vesisaarhen.

Miehet kaivoivat ja ajoivat pitkin aavanlaitaa, niin että meret pärskyivät, ja kun purjeet olivat aivan levällään, niin hämpööri meni ihan lentämällä. Mutta Ekreijan luona myrsky heitti hämpöörin kumoon, kun Nissi ei oikein osannut hoitaa ruoria, vaan vetäisi styyryä silloin, kun olisi pitänyt sitä lykätä. Siellä se saaren takana, kahden Ekreijan välissä, kyljellään kelletteli ja keikkui, kun Kumpulan Matti hämpööreineen Ruotsin torniolaisen Pärkin Juntin kanssa sattui saapuville. Miehet makasivat vatsallaan riipan reunalla ja housut vain olivat valahtaneet alas, kun kummallakin oli vanhanmalliset vieteri-peltihousut, ja pelti oli pettänyt veneen pohjalla rimpuillessa. Kaksi valkeata takamusta vain kauas leiskahteli, kun hämpööri keikkui ylös ja alas. Maihannun Nissi itki ja rukoili ja parkui:

Matti Kumpula, Kallijoen isäntä.

— Herra Jumala, kyllä minä nyt hukun . . . kyllä minä nyt kumminkin hukun . . .

Mutta pahansisuinen Kemijärven äijän poika vain päästeli p—leitä, sitä kovemmin, mitä surkeammin Nissi ruikutti. Myrsky kuljetti hämpööriä rantaa kohden velloen ja pyöritellen sitä ympäriinsä sekä riepoitellen kuivia kaloja sinne tänne meren käsiin. Olli yhä kirvasi, ja Maihannun Nissi rukoili ja huusi Herraa Jumalaa avukseen. Matti Kumpula, joka oli Vesisaareen maksoja viemässä, koetti ennättää auttamaan, vaikka Pärkin Juntti arveli: »Jos vain tietäisin, että ne ovat nuurfaaroja, niin en menisi pärjäämhän». Tuli iso siikanne ja täytti Kumpulankin veneen, mutta maksatraani levisi mereen ja asetti aallon-

käyntiä niin paljon, että miehet saatiin viimein raahatuksi kovalle pohjalle. Mutta maalle päästyään Olli Sipola, kun oli saanut vieteri-peltihousunsa kohotetuksi, vieläkin noitui, hyppi ja kiroili, kun oli menettänyt hyvän nahkalaukkunsakin sekä täysinäisen voirasian. Kun muuan kalapärrä oli tarttunut veneen touviin, Olli sieppasi sen ja lennätti mereen ihan näkö mustana manaten:

— Vie, s—na, tuokin, kun olet muutkin vienyt!

Mutta Maihannun Nissi lähti astelemaan maata myöten Vesisaareen eikä uskaltanut enää kaahaista Kumpulankaan veneeseen. Suomeen lähti mies sitten oikopäätä ja sieltä pian Amerikkaan.

Hyvin moni Ruijanmeren soutajaksi ruvennut kveeni on joutunut kokonaan Ruijanmeren haltuun sekä kammoksuttujen meriraukkojen toveriksi, raukaksi itsekin. Sillä *raukka* on, joka joutuu hukkumisen surkealla kuolemalla täältä lähtemään, samoin kuin muunkin tapaturmaisen lopun saanut, niin ettei ole ennättänyt valmistautua astumaan Herransa eteen eikä saanut syntejään todistetuksi anteeksi. Mutta ne kyllä, jotka saavat tavallisen lopun tai kuolevat *kuivalle vuothelle*, eivät ole raukkoja, vaan *vainajia*. Monen ranta-asukkaan omainen tahi hyvä tuttava siellä lepää, monen on meri vienyt, niin ettei ole jälkeäkään nähty. Jonkun ruumiin meri on taas palauttanut rantaan paiskellen sitä ullivedessä hierualla niinkuin muutakin meren ajamaa kappaletta, mutta monta on myrsky ajanut ankariin rantapahtoihin ja paiskonut siinä palasiksi. Vuoreijan aavalla katosi monta Herran vuotta sitten Jalomaan Loviisan mies, niin että tyhjä vene vain löytyi rannasta ja veneestä vasara, jossa oli hukkuneen nimi. Varengin meriraukkoihin joutuivat Teini-äijän poika ja Uutuan Arpelan poika, nuoret miehet, ajaessaan Vesisaareen Teini-äijän pojan romiaisia viettämään. Parinkymmenen korvissa kutsuttiin pois Pykeijan Kalle Salmen kaksi poikaa Kiiperin aavalla, jopa jonkun vuoden kuluttua tarvittiin kolmaskin veli samaan joukkoon. Äitirukka kyllä luuli omalta kohdaltaan jo kahdessakin olevan nokko meren täytteeksi, niin että saadessaan sanoman kolmannesta toivottomana parkaisi:

— Ei sunkaa sinne ennää mahukkaa, kun kaksi on jo mennyt!

— Kyllä merhen mahtuu! isän täytyi todistaa.

Joskus on tehty raukkoja ihan elävien silmien edessä, niin että toiset rannalta ovat vain huutaen ja voivotellen voimattomina kat-

soneet, kun toiset meren kanssa taistellen ovat uupuneet vistottavaan syvyyteen, joka aivan tunnottomana on kaikki niellyt. Surkeata oli silloinkin katsojain seisoa Varengin rannalla, kun Jaako Helander, värjäri Helanderin veljenpoika, venekuntineen vaipui mereen. Siinä meni Vaaran Jalmari ja Pekka Heiskala sekä Helander poikineen. Vaaran muori kyllä jo edeltäkäsin pelkäsi pahaa, sillä hän oli unessa nähnyt, kun Jaako Helander tuli ja hyvin rumasti hänelle irvisteli, mutta näin kamalaa hän ei osannut aavistaakaan ... Oli kova sää sitten kerran, niinkuin monesti ennenkin. Ihmiset rannalla ja kotipihoilla peloissaan katselivat merelle, sillä siellä miehet taaskin olivat pyydöissään. Vaaran Hanssi-äijäkin seisoi kotiportaillaan katsoen, kun meren aavalla ankarassa jumalanilmassa monet veneet vieri vierin koettivat pyrkiä Vesisaaren satamaan. Saaren itänokkaan ne laskivat, miehet kaivoivat siinä vettä pois aluksista, ja sitten taas, kuin meren villit kulkurit, veneet lähtivät keikkumaan turvallista rantaa kohden. Vuoroin siinä purret painuivat ja nousivat, ja valkoiset purjeet pullistuen heilahtelivat sinne ja tänne, kullakin päämääränään kotoinen ranta, jota kohden luoteisen puskiessa kuin kilvaten lennettiin ... Jo siellä muuan vene juuri purjeen pystyyn saatuaan keikahtaa kumoon ja häviää, äkkinäinen tuulenrossa tekee turmion. Kauhuissaan Vaaran äijä katsoo, sävähtää ja juoksee rantaan päässeiltä heti kysymään:

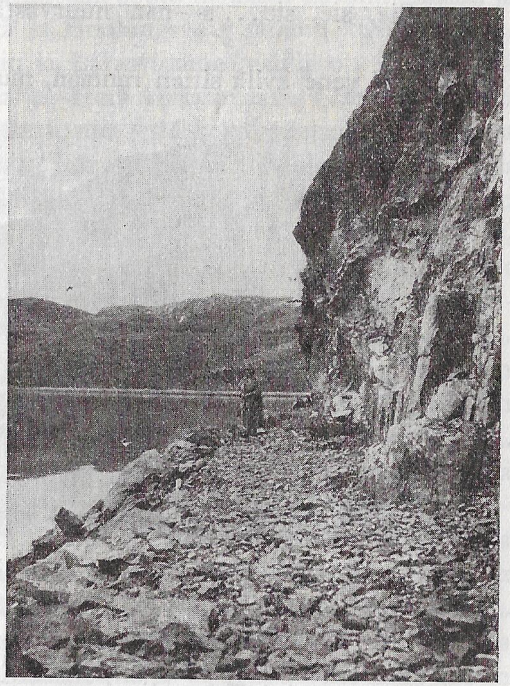

Reisivuonon jylhiä pahtaseiniä.

— Kenen vene se oli väylän puolella?

— Se oli Helanderin Jaakon vene, tulijat tiesivät.

Sitä Vaaran äijärukka oli katsonut ja pelännytkin. Aivan hulluna tuskasta hän alkoi kiroilla ja noitua, puida nyrkkiä taivaalle ja merelle ja taivaantuulelle, huutamistaan huutaen:

— Sie, sie, sie... s—nan nuurvästä, joka veit minun ainuan poikani!

Ajautui vene kyllä sitten rantaan, mutta tyhjänä. Isopurje vain oli vieläkin lujasti vedettynä veneenlaitaan, ja siksi siihen surmankoura olikin saanut kiinni. Ainoan pojan menetys koski Vaaran ukon järkeen niin kovasti, että hän rupesi houraamaan sekä näkemään jo edeltäkäsin merellä tapahtuvia onnettomuuksia.

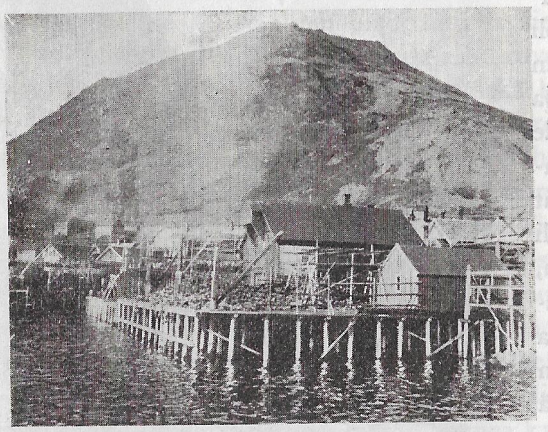

Honnigsvaagin satamasta.

Melkein jokaisesta rantatalosta on joku jäsen joutunut meriraukkojen kirjoihin. Vesisaaren Ulkojoessa oli aikoinaan muuan vanha pieni talo, josta neljä isäntää peräkkäin joutui meren täytteeksi. Talon oli rakentanut Kiurujärven Paavali. Mutta kun ukko kerran oli nähnyt ruman unen, Pörö-äijä noussut kellarista ja puhunut hyvin kamalia, hän oli niin pelästynyt, että oli muuttanut pois koko hoidosta myöden sen Inkilän Petterille. Tämä tuli ja asui Pörö-äijän talossa, meni merelle ja hukkui. Tuli sitten isännäksi Hietalan Petteri, meni merta soutamaan ja hukkui. Sitten joutui asumus Mikko Huhtaniskalle, joka niinikään otettiin meren omaksi, samoin kuin seuraava isäntäkin, Heiskalan Petteri, joka joutui aaltoihin samassa matkassa Jaako Helanderin ja Vaaran Jalmarin kanssa. Silloin jo ruvettiin epäilemään surmantöitä talon syyksi, kun vielä muistettiin Kiurun Paavalin ruma unennäkö, eikä kenelläkään enää ollut halua ruveta Pörö-äijän talon isän-

näksi. Viimein hajoitettiin koko rötiskö, katsottiin perustukset ja kellarit ja kaikki, mutta ruma äijä oli kyllä jo ennättänyt paeta pois.

Monesti on tapahtunut suuria joukkosurmia, jolloin kymmeniä miehiä on samalla myrskysäällä saatettu vesikuolemaan. Niinpä 1890 vaiheilla oli Pohjois-Ruijan aavoilla ankara pitkäperjantai. Silloin oli kevätturskan soutu kaikkein kiivaimmillaan, ja Kelvik oli täynnä veneitä ja Honningsvaag samoin. Oli hyvä sää, ja koko aapa Porsangerin ja Läijisvuonon välillä oli kalaveneillä täytetty, 400—500 purtta oli siinä keikkumassa. Sitten tapahtui kamalia. Laukesi äkkiä ilma, niin että koko meri oli mustana ja aivan sakeana vesisavusta. Juhan-Eerik Grape, Jyykeän mies, oli silloin aavalla koettaen laskea kylkituuleen, pikku lappunen vain mastossa. Vistottavaa oli nähdä, kun veneet miehineen kamppailivat, kuolema laitojen takana kurkottelemassa. Näki Grape, kun isot hämpöörit laukkoivat ihan ilmassa monin sylin, näki kun Helgelannin veljesparikin lenteli, toinen toisessa veneessä, toinen toisessa. Jo siinä toinen keikahtaa veneineen kumoon, kädellään vain viitaten jäähyväiset veljelleen. Siitä sivuitse myöhäispuolelta Grapekin laskee, mutta auttamaan hän ei kykene enempää kuin muutkaan. Keikahtaa siellä taas toinen vene, keikahtaa kolmas, ja taas, ja taas. Saadaan viimein satama kiinni ja nähdään, kun koko rantakansa on ihan pyörryksissä pitkänperjantain myllerryksestä, joka kadotti kymmenittäin veneitä ja miehiä. Hukkui taas 1896 Kiiperin merellä suuri paljous sekä suomalaisia että nuurfaaroja ja ruijalaisia. Siinä meni suomalaisjoukosta Vesmanjärven ukko, Kyypin Aapo ja Tuppuraisen veljekset, Maalari-Matti ja Ryssä-Ville sekä Juhan Puotiniemi poikineen ynnä vielä muita.

Mutta vielä suurempi surma liikkui seuraavana vuonna kevät-Marian aikana Sylttivuonon aavalla, kun Kalle Harila siellä oli hämpööreineen ja miehineen juksaamassa. Kova eteläinen puhkui maatuntureista, kala söi hyvästi, ja merellä oli kymmenittäin kaikenkokoisia juksaajain veneitä. Mutta sitten tuli tavaton jumalanilma nuurvästästä. Nousi merestä niinkuin seinä, niinkuin harmaa kauhea vuori tulla jymisti aavalta kohti juksamiehiä kouraisten koko venekunnan samaan hirveään riepoitukseen, joka käsitti vain merenpauhua, vesisavua, lumiryöppyä, villiä ulvontaa ja karjumista sekä sinne tänne keikkuvia veneparkoja. Kaksimastoi-

sella hämpöörillään Harila heilui milloin merenkuopassa, milloin taitteiden tasalla, nähden kuinka vene toisensa jälkeen paiskautui nurin, pikku purret kaikkein ensimmäisinä. Siinä Luiron Paavalikin ja Salomon kansipäällisellä otringillaan viiltävät ohi ihan vierestä, sitten väipähtää vain, kun vene menee kumoon ja neljä miestä katoaa. Siellä taas ruijalainen alla ihan aallon pohjassa ratisee, kun Harila hurjasti laskettaa vyöryvää vesimäkeä alas ja ohitse, ja sinne hautautuu Ruijan mies tovereineen. Jo taas siellä kovassa menossa alus keikahtaa, ja siinä tulee tutulle Rantalan Jannelle päivien päätös, siellä jälleen vene vaipuu, ja joutuu Korven Salmon kova vuoro, ja tuolla kutsutaan tuomiolle Ollilan Santeri, tuolla Leo Rautio päättää maallisen ja merellisen vaelluksensa. Mutta Kalle Harila pysyy pystyssä päästellen hurjat myötä- ja vastamäet, tyhjin mastoin vain ajaen, mutta sittenkin viheltäen parissa tunnissa kuuden penikulman matkan Vuoreijan vesille. Siellä Harila heittää värppejä, kuusikymmensylisen ja satasylisen, rautaketjuineen ja träkeineen, mutta meri ei välitä sellaisista. Tyhjämastoinen hämpööri vain lentää, hyppii ja laukkoo niinkuin vaatii nuurvästä, jolle nyt on annettu puhumisen valta. Yli Varengin aavan se lennättää Harilan samaa kyytiä aina Utsavuonon suulle. Siellä tuuli vasta vaistoaa, jopa sitten käännähtää myötäiseksi ja antaa hämpöörille jälleen hyvän kyydityksen takaisin Vuoreijaan ja sieltä Sylttivuonon juksausvesille. Mutta parikymmentä isoa ja pientä venettä miehineen puuttuu tämän jälkeen juksaajain joukosta, suomalaisiakin toistakymmentä miestä.

Mutta kaikkein kamalimpia kalamiesten menoja tapahtui Vuoreijan aavalla *suurena förliisausvuonna* 1875. Silloin aprillikuun 15 päivää vasten yöllä laukesi yhtäkkiä mitä hirvein myllerrys. Edellispäivänä kyllä oli hyvä sää ja kaikki kalakansa jo illalla riensi merelle, niin että aapa oli purjeita täynnä. Kuu vain katseli totisena merikansan öistä aherrusta. Mutta sitten jo aikaisin aamulla kuului yhtäkkiä kaukainen jytinä, niinkuin kanuunoilla olisi jyskätty, ja pian jumalanilma, joka puhui ensin öystäpuolesta ja sitten käännähti nuurvästään, ajoi täysin valloin Vuoreijan vesille. Repien ja raastaen tuon tuostakin ilkeinä iileinä ja väkipuuskina se tulla rymisti niin hirvittävällä voimalla, että koko meri ja taivas olivat samana suurena vesisavuna ja lumipimeänä. Lumimyrsky ja

merenpauhu ja aaltojen pärskeet kietoutuivat kamalaksi läpinäkymättömäksi myllerrykseksi, niinkuin olisi suuri tuomiopäivä ajettu esiin. Ja maailman rajuun menoon yhtyi rannoilta sekä kaupungista surkea huuto, itku ja valitus. Sillä hyvin monella oli omaisia myrskyn kourissa, ja kaikki käsittivät, että nyt taas oli suurelle joukolle lähestynyt tuomion päivä. Mutta pieni ihmisraukka ei saattanut tietää, kenen vuoro oli tullut, täytyi vain tuskaisin mielin katsoa ja odottaa. Puski sieltä meren sakeasta esiin terveitä lumisia veneitä lumiukkoineen, mutta tuli veneitä kumollaankin, kuolema kyllä matkassa kohdallaan. Tuli tuttuja miehiä sekä outoja takarantalaisia. Mustaanniemeen laski vene toisensa jälkeen Ryssänrannan suomalaisia. Kähkönen siellä istui eräässä veneessä höösmannina laskien ja tarttuen suoraan suurelle kivikumulle. Mutta tuli perässä toinen siikanne ja paiskasi kaikki miehet kuivalle rannalle. Linnansalmeen tulla rymisti ruijalaisen hämpööri kuusine miehineen, keikahti ympäri, rytkähti poikki, ja kuusi miestä joutui jumalansa eteen. Paiskelehti perässä kolme kahden miehen soutua keiskahdellen kuin lastut ylös ja alas, lopulta pyörähtäen alassuin ja hukkuen. Monet rantaan pyrkivät veneet myrsky paiskasi pahtoihin palasiksi ja upotti miehet. Tuoremaan Fransa kyllä pääsi hämpööreineen Gamvikin turviin. Mutta monet niistä, jotka jäivät aavalle ajelehtimaan, pelastuivat. Joki-Erkki säilytti sielunsa ja hämpöörinsä, kun käänsi keulansa ulapalle silloin, kun muut lähtivät pyrkimään maihin, ja keikutteli siellä, kunnes sää asettui. Tomperin Kustu oli niin pahansisuinen, että ohjasi kolmiruumaisensa aapaa kohti ja ajeli siellä toista vuorokautta pitäen nuorat vain selvillä sekä ollen sitä äkäisempi, minkä kovempi sää. Oli Kustun veneessä muitakin kovia poikia, Niemelän Mikko Törmäsestä, Pehkos-Heikki sekä vanha sotamies, Sutelan Aapo, joka vain arveli, kun suuri karjaspää kaatui niskaan, että parempi täällä on kuin Vesisaaressa Lankisen saunassa, jossa on aina vedennuusa. Oli aavalla kyllä hätääntynyttä veneparkaa. Ryssänrannan miehetkin siellä rähjäsivät roinikkoineen, ja Niemeläinen ennätti ohitse puhallettaessa huolehtia heidän sielustaankin niin paljon, että kysäisi:

— Ookkos autuas?

Mutta sen asian toteaminen jäi yksin Jumalan haltuun. Sillä samassa pyörähti roinikka alaisin puolin, ja sinne iankaikkiseen sy-

vyyteen miehet vaipuivat. Monia muitakin ryssän roinikoita, joita joka kevät isot joukot oli Vuoreijan ja Kiiperin merillä kalastelemassa, meni silloin ikiteilleen. Meni myös muita. Kolmiruumaisia, otrinkeja ja hämpöörejä hävisi miehineen kaikkineen kymmenkunnin. Kaikkein enimmin kerrotaan hukkuneen Ryssänrannan miehiä, ja Vuoreijan kalanpyytäjiä sanotaan kadonneen kahta vaille sata. Myrskyn jälkeen meri ajoi hukkuneita raukkoja rantaan oikein joukoittain. Mustastaniemestä löydettiin kolmekymmentä kuollutta, ja Vuoreijassa vedätettiin ruumiita hautausmaalle oikein hevoskuormittain niinkuin tukkeja. Heitti meri Mustanniemen hierualle seitsemänkymmentä vasemman käden vantuttakin. Sillä kun ihminen on vedenhädässä ja hukkumassa, niin hän potkaisee kengän pois oikeasta jalastaan sekä riistää vanttuun vasemmasta kädestään. Veneraiskoja, veneenkappaleita, auskareita ja airoja siikanen heitteli kauas rannalle, ja omistajattomia otrinkeja, hämpöörejä sekä roinikka-raakkeja meri loi hieruallen vielä toukokuussa, vieläpä kesälläkin nähtiin yksinäisiä veneriepuja ajelehtimassa kaukana selällä surullisina muistoina Jäämeren kauheasta menosta. Hylättyinä ja kumollaan kelluen ne kertoivat, että niiden omistajat olivat ikipäiviksi päättäneet tämänilmaisen merensoutunsa.

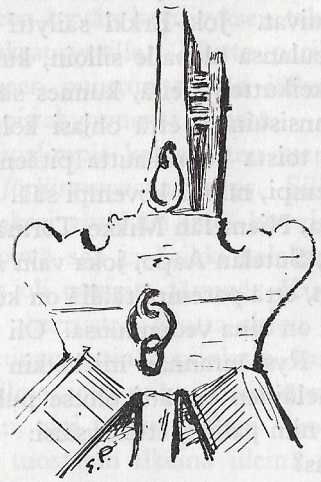

Vanhan otringin
Kokka Alattio

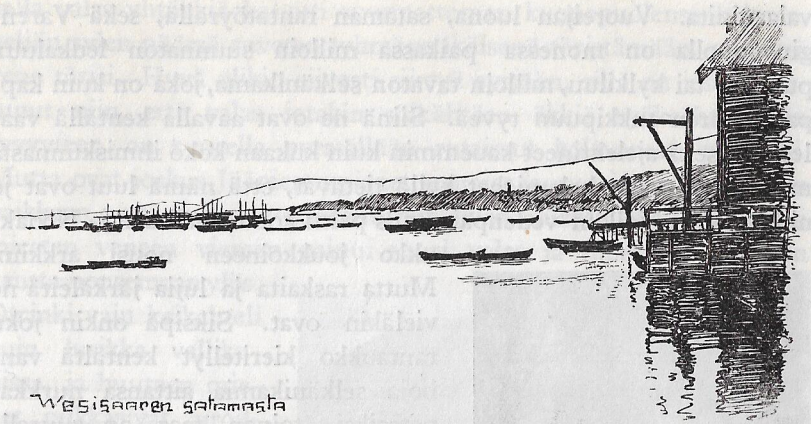

Wesisaaren satamasta

Valaanpyyntiä

Raikkein suurimpia vanhan Jäämeren kummia olivat *valhaat*, aapojen mahdottomat jättiläiset, milteipä satuhirviöt, joita vain Ultima-Thulen, Trollabotnin ja Summan Sariolan pimeä ja sumuinen meri saattoi synnyttää ja kasvattaa. Lannanmaan vesilaksojen porkkailijoilla sekä vähäpätöisen Pohjanlahden rantalaisilla, jotka eivät edes ullista eikä hieruastakaan tietäneet mitään, ei Ruijanmeren merkillisyyksistä ollut aavistustakaan. Simolaista Onkalon Mattia ruvettiin haukkumaan Isoksi-Valehtelijaksi, kun hän Jäämereltä palattuaan muisteli kuuttatoista syltä pitkistä meren kaloista.

Mutta tällaisia merellisiä hirviöitä vain oli Ruijan rannoilla ja on ollut, niin kauan kuin maa ja meri ovat olleet alallaan. Vielä nytkin nähdään meren rannoilla, kaukana kuivalla maalla, vaalenneita

valaanluita. Vuoreijan luona, sataman rantatöyrällä, sekä Varenginvuonolla on monessa paikassa milloin suunnaton leukaluun puolikas tai kylkiluu, milloin tavaton selkänikama, joka on kuin kappale suuren tukkipuun tyveä. Siinä ne ovat aavalla kentällä vaalenneet sekä ajelehtineet kauemmin kuin kukaan koko ihmiskunnasta muistaa. Vanhat kalamiehet kyllä tietävät, että nämä luut ovat joniiltä ajoilta, jolloin vedenpaisumus peitti koko maailman ja Nooakukko joukkoineen nousi arkkiin. Mutta raskaita ja lujia järkäleitä ne vieläkin ovat. Siksipä onkin joku rantaukko kieritellyt kentältä vanhoja selkänikamia aittansa nurkkapatsaiksi, toinen taas on suurella miesvoimalla pystyttänyt julmat leukaluut talonsa mahtavaksi kaariportiksi, ja rikas porvari on kannattanut joukon selkänikamia puutarhapöydän ympärille tukeviksi istuinpöliköiksi.

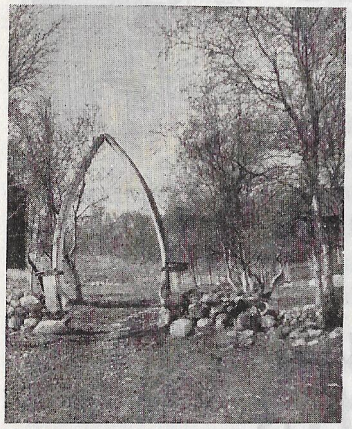

Valaanleukaportti Kirkkoniemen laitapuolesta.

Niihin aikoihin kuin Peräpohjan miesten vaellus Varengille oli kaikkein suurimmillaan, oli Jäämerellä vielä valaiden suuri valtakausi. Varenginvuonollekin ne tulivat lotaa ja silliä ajaen, sillä nämä pienet kalapahaset olivat näiden suurimahaisten mereneläjäin parasta ruokatavaraa. Valaita kellehteli silloin vuononselällä kymmenittäin, sekä isoja emähirviöitä että pieniä penikoita. Siellä ne vain vuoronsa jälkeen puhaltelivat niskareijistään vesisuihkuja monta syltä korkealle, niin että oli savu savun vieressä kuin Lannanmaan lehmitarhassa, ja mereltä kuului tuon tuostakin hirveä törähdys, niinkuin tavattomaan torveen olisi puhallettu. Kun merenjättiläiset näin olivat henkeään huokuneet, ne painuivat taas veden alle ja viipyivät siellä »kuusikin tiimaa», ennenkuin taas nousivat törähdyttämään.

Tämän villejä vesipatsaita pärskyttävän merenisännän lähimailta kalamies kyllä osasi pysyä loitolla. Kauhistuneina Vesisaaren ukot heti rupesivat soutamaan ulommaksi, kun kerran Kiiperin no-

kalla valas yhtäkkiä kohotti suunnattoman kuonopuolensa kolmen, neljän sylen päässä ruveten tyhmännäköisenä töristämään, niin että vene tärisi. Hyvä olikin siivosti siirtyä syrjään, sillä on joskus sattunut niin, että valas jotakin säikähtäen äkkiä syöksähtäessään syvyyteen on suurella pyrstöllään rutaissut kalaveneen palasiksi. Mutta ovat joskus Jäämeren pienet soutajat joutuneet niin kauheaan paikkaan, että valas on pakkautunut aivan aluksen alle. Pyssyjoen miesten veneen viereen painui suuri valas ja rupesi juuri veneen kautta nousemaan ylös. Otrinki vain keikahteli kuin lusikka vellikupissa, ja huutaen miehet pukkasivat airoillaan valaan selkäkyhmyistä, että saivat purtilonsa ulommaksi. Äkkiä äijät silpaisivat sitten liinansa poikki sekä rupesivat soutaa riehkaisemaan pois. Elukka oli suunnaton *kraakkuvalas*, ja sen selkä oli aivan kyhmyinen, niinkuin olisi ollut kraakkuja täynnä. Se useasti tunkeutuikin kyhnäämään selkäänsä kalamiesten veneeseen nousten joskus meressä ihan pystyyn, ja silloin se oli vistottava katsoa.

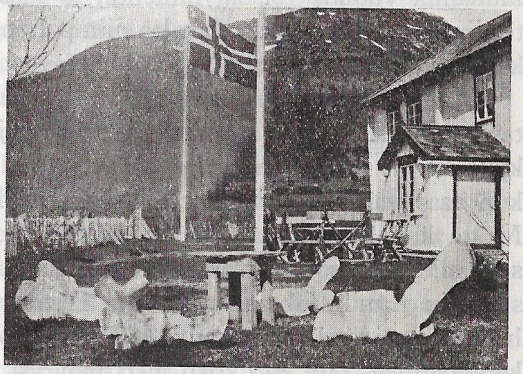

Valaan selkänikamia »puutarhan» istuimina kauppias Raschin pihalla Naavuonon rannalla.

Mutta sellaisia valaankaltaisia pieniä penikoita kuin *nissoja* ei kyllä pelätty. Ne olivat vain pikkutinkaisia elukoita, parikyynäräisiä vedessä pyörähteleviä pikku poikia, vaikka ne yrittivät puhaltaa vettä niinkuin aika valaat. Nissoja uskallettiin pyytää verkoilla ja saatiin niistä hyvää päkkiä. Eikä tarvinnut pelätä *valkeaakalaakaan*, joka toisinaan tuhatlukuisin laumoin tuli Jäämerestä Ruijan rannoille, niin että meri hohti ihan valkeana, niinkuin olisi joutunut lumikinoksien valtaan, kun kalojen selät siellä tuhansittain läiskehtivät. Valkeakala oli kyllä paria, kolmea syltä pitkä otus, ja puhalsi niinkuin valas. Mutta kun se joutui kalamiehen verkkoon, niin se tukehtui, ja jos sen huokumareikään söhäistiin tuuralla, se

kohta kuoli. Valkeastakalasta saatiin hyvää ja kallista päkkiä viisitoistakin viekoa, sen vielä kalliimmasta nahasta sanottiin tehtävän lujia remmejä, ja sen liha kelpasi syötäväksi. Niinpä valkeatkalat eivät suinkaan onnekseen tulleet suurelta autiolta Jäämereltä asutuille rannoille. Kun Ruijan turskanjuksaajat ja vanhat hylkeentappajat sekä Huippuvuorten kävijät pääsivät niiden kimppuun verkkoineen, koukkuineen ja keihäineen, niin valkealta hohtava meri muuttui pian punaiseksi mereksi. Perävaaran ukko niitä sai muuanna vuonna toistakymmentä, ja maailmansodan aikana syötettiin saksalaiselle valkeatakalaa niin paljon kuin ennätettiin, samoin kuin holkeria ja hyljettä.

Mutta kun *vaakinat* kävivät suurvalaan kimppuun, niin se oli tavatonta valtameren tappelua ja meripetojen taajomista. Vaakinat kyllä olivat paljoa pienempiä kuin valaat, vain kolmi-, nelisylisiä, kun taas valas saattoi olla yli kymmensylinen suurruhoinen jätti. Mutta kun kevytrunkoiset nopealiikkeiset meripedot koko joukolla selkämiekka pystyssä joka puolelta hyökkäsivät valaan päälle, joutui suurikin rumilas ahtaalle. Monta kertaa varenkilaiset saivat aivan henkeään pidätellen rannoilta katsoa, kun vuonolla valas ja vaakinat kamppailivat, niin että koko meri möyrysi. Niinkuin suuri syvyyksien kauhu valas mennä porhalsi pitkin vuonoa läiskien pyrstöllään kahta puolta ikäänkuin kanuunoilla olisi jymähdytelty, mutta samaa vauhtia ajoivat kymmenlukuiset vaakinat sen ympärillä iskien tuon tuostakin terävillä hampaillaan kiinni, niin että päkkikappaleet sinkoilivat meren ajeltaviksi. Väliin valas sukelsi pohjaan päästäkseen vapaaksi vainomiehistään, mutta ne painuivat perässä syvyyteen. Ja kohta taas merenisännän täytyi nousta puhaltamaan. Niinkuin käheä suurtorvi se törähdytti, ja savuna suihkusi vesi taivaalle. Hädissään paiskelehti suuri rumilas korkealle ilmaankin, mutta monet meripirut eivät silloinkaan heittäneet. Ne lennähtelivät mukana riippuen hampain kiinni valaan kyljissä ja leukapielissä. Yritti valas porhaltaa väylää kohden pakoon meren aavalle, mutta siellä oli kaikkein suurin vaakina pitämässä vartiota, niin että entistä hurjemmin täytyi sieltä kääntyä takaisin. Näin mentiin ja tapeltiin ympäri vuonoa, eikä siihen metakkaan suinkaan kenenkään rantamiehen tehnyt mieli sekaantua, vielä vähemmän kuin ennen Maunun Jussin ja merimiesten tappeluun. Siinä olivat kauheat vaa-

kinat pyytömiehinä, ja ne kyllä osasivat pitää huolen saaliistaan. Joka puolelta revittynä ja raastettuna, aivan elävältä syötynä ja paloiteltuna valasriepu viimein verisavuja purskahdutellen vaipui syvyyteen, saaden siellä omassa valtakunnassaan ikuisen hautansa. Mutta meren elävät pedot, jotka jo yltäkyllin olivat ennättäneet repiä valaan parasta päkkiä, olivat hyvillään. Iloissaan ne uiskentelivat sinne tänne ja hypähtelivät ylös, niin että vesi pärskähteli. Suuri kotimeri oli antanut heille parastansa: valaan lihavaa päkkiä. Yksinkertainen saamaton valasrumilas appakoon vain ja siilatkoon avaran kitansa täysin turhanaikaista lotaa ja silliä ja hankkikoon kaikkein paksuimman päkin! Sitä paremmin vaakinan kelpaa siihen iskeä sekä ansaita elatuksensa täydellä työllä ja hurjalla merenajolla. Sellainenhan on aina ollut suuren meren ja merenkävijäin tapa. Toista on ottaa ruokansa henkensä kaupalla kuin ahmia tyhmiä sillejä.

Monta kertaa vaakinat ahdistivat valasta niin kovasti, että sen täytyi hädissään syöksyä johonkin vuononperukkaan matalalle hierualle. Siinä pedot sitten saaliinsa elävältä pala palalta raastoivat kappaleiksi. Mutta silloin joskus rantamieskin puuttui asiaan ajaen vaakinat pois hierualta ja itse perien niiden pyydön. Varenginvuonolla kerran hätäytyi kahdeksansylinen valas rantaan, ja vaakinat heti riensivät raastamaan. Mutta kun lapinäijä ennätti siihen aseineen, vaakinain täytyi paeta. Eikä ollut lappalainen vaakinaa armeliaampi. Veneen ankkurin ukko iski valaan huokumareikään ja kiinnitti köydenpään rantaan, ettei ullivesi saisi hänen saalistaan. Koko talven lapintalo eli valaanlihalla, ja päkkiä äijä möi, niin että tuli koko kylän rikkaimmaksi mieheksi.

Ihminen onkin aina ollut vielä pahempi valaan vihamies kuin vaakina. Yhtä kiukkuisena meripetona sekin on ajanut ympäri kaikki maannavan aavat ahdistaen valasta vielä villimmin joukoin kuin vaakina sekä meren pinnalla että meren pohjassa. Ei pelännyt maan pieni peto meren jättiläisen suunnatonta kokoa eikä sen kauheaa möyrintää. Ruijassa 1664 matkustanut Francesco Negri kirjoittaa: »Valaat mylvivät niin hirveästi, että se voi kuulua kolmen penikulman päähän, ja jo tämän luulisi peloittavan rohkeimpiakin miehiä, mutta näin ei kumminkaan tapahdu, sillä yksikin mies uskaltaa käydä tämän tavattoman eläimen kimppuun».*

* A. Helland, Finmarkers amt.

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO

Vaakina lienee kyllä valaan kaikkein vanhin periviholinen, samoja merellisiä ikätovereita valaan kanssa. Mutta kauan on ihminenkin kantanut vihaa Jäämeren suurinta eläjää kohtaan. Jo viidettäsataa vuotta takaperin baskit kävivät valaanpyynnissä pohjoisella napamerellä, ja 1500-luvun lopulla englantilaiset sekä pian hollantilaisetkin yhtyivät samaan pyytöön käyden Huippuvuorten ja Grönlannin aavoilla niin suurin joukoin, että esim. 1680 oli Jäämerellä 260 alusta sekä 14000 miestä valaiden kimpussa. Sitten riensivät Jäämeren pyyntiin myöskin tanskalaiset, saksalaiset, ranskalaiset, norjalaiset ja ryssät kamppaillen valaiden kanssa ja taas toisin vuoroin tapellen keskenäänkin. Suurilla merenaavoilla oli kyllä suunnattomasti meren suurta karjaa, mutta tavattomasti sitä teurastettiinkin. Niinpä vv. 1676—1722 sanotaan Jäämerellä käyneen 6000 pyytöalusta, jotka surmasivat 35000 valasta. Monet valasviljaiset meret ryöstettiin tyhjiksi, mutta paljon niitä jäi vielä seuraavillekin polville. Kaikkein suurimmat jättiläiset, grönlannin valas ja pohjanvalas, surmattiin melkein sukupuuttoon, mutta vähäisempiä suurvalaita kyllä sentään vielä jäi.* Paljon oli valaita vielä siihenkin aikaan, kun Vesisaaren suomalaiset rannalta katselivat niiden toivotonta kamppailua vaakinain kanssa.

Svend Foyn, suuri valaanpyytäjä.

Mutta siihen aikaan ilmestyi tappotanterille *Svend Foyn*, kaikkein suurin valaiden surmamies, *valhaskuningas*, joka teki lopun koko Ruijanmeren suurkaloista. Foyn oli kotoisin Etelä-Norjasta, Tönsbergistä, ja oli jo 11-vuotisena mennyt merille ja päässyt viimein laivan kippariksi sekä kulkenut Jäämeren pyynnissä hylkeitä ja mursuja ahdistellen. Ja sitten tuli Foynistä valaanpyytäjä.

Vesisaaren vanhat suomalaiset vielä kyllä muistavat, kun *Höijenin äijä* ensi kerran 1860-luvun alkupuolella valaan pyytömiehenä ilmestyi Varenginvuonolle. *Höyrytampilla* jykevä, kumarahartiainen ukko

* Norjal. teosten mukaan. Myös E. Saraste, Kuvauksia Huippuvuorilta.

kohta ajoi valasta Vesisaaren takana, ja laivan keulassa oli kanuuna, jolla hän ampui saaliiseensa köysiperäisen harppunan — vanhanaikaiset valaansurmaajat olivat käyneet merijättiläisten kimppuun käsiharppunalla ja keihäillä. Mutta valas ei ottanut kuollakseen Höijenin äijän väkäraudasta, vaikka se olikin kanuunasta lennätetty. Kolmatta vuorokautta se kierteli ympäri Varenginmerta kuljettaen äijän tamppia perässään, vaikka se yritti potkia takaperinkin. Pitkin vuonon etelärantoja valas mennä porhalsi nousten vain silloin tällöin törähdyttämään vesipatsaan ilmaan. Sitten se höyrysi päin merenselkiä Vuoreijan aavalle asti, heitti siellä mutkan ja tulla pouhotti takaisin Kiiperinnokkaan, josta juti pohjoisrannan puolta Ekreijanmerelle sekä yli Varenginvuonon Pykeijan alle, kunnes sieltä taas, annettuaan kolmatta vuorokautta hyvää vauhtia Höijenin äijän laivalle, saapui Vesisaaren taakse, josta se kipeän harppunan saatuaan oli matkaan lähtenytkin. Silloin oli kaunis ilma, sunnuntaipäivän iltapuoli. Koko kaupunki lähti liikkeelle soutaen saaren taakse katsomaan, kun Höijenin äijä ajeli ympäri suurta merta suurella merenjudolla. Mutta kun kveeniukot paaskeillaan ennättivät lähelle, Foynin laiva olikin pysähtynyt, ja juto juroi pohjassa. Laivan äijä arveli miehille:

— Se on vishin nyt kuollut, kun ei se ennää liiku.

Äijä laski pitkän rautapiikin köyttä myöten pohjaan, tuikki, tuikki ja sanoi:

— Kuollut se on!

Valas kiskottiin ylös laivan viereen, niin että pulluvaiset vain nousivat vedenpinnalle. Siinä kveeniä ja muuta Vesisaarta oli pari-, kolmekymmentä venekuntaa. Heille Höijenin äijä laivankannelta huutaa karahdutti:

— Kaikki venhet kiinni tamphin!

Sitten ruvettiin valasta vetää traakaamaan haminaan kalliolle saaren rantaan. Valas-ukko kysyi:

— Kenen omaisuus se tämä on?

— Se on Rasmus Holmbuen ranta, sanottiin.

Foyn riensi kaupunkiin, palasi pian takaisin ja komensi:

— Täm' on nyt minun paikkani . . . Vetäkää valas maalle!

Koko joukolla, kymmenin miehin käytiin kiinni, ja kymmenin kurkuin siinä aina vähän päästä parkaistiin, kun Höijenin äijän en-

simmäistä valasta kiskottiin kuivalle maalle. Siinä se sitten raastettiin palasiksi ja keitettiin traaniksi.

Seuraavana kesänä Foyn tuli kahdella kolmimastoisella laivalla Varengille, rakennutti Vesisaaren rantasaarelle *valasfabriikin* ja rupesi jälleen ampumaan valaita sekä ajelemaan niiden voimalla ympäri merenselkiä. Neljällä suurella judolla sanotaan ukon taas rukattaneen.

Mutta kun Höijenin äijä taas jonkin vuoden kuluttua, sanotaan 1868, tuli Varenginvuonolle, hän ei enää ruvennutkaan valaskyydillä ajelemaan. Kerrotaan ukon käyneen Amerikassa ja tuoneen sieltä tulikuula- ja räjähdysopin sekä laittaneen harppunansa nokkaan ison rautakuulan, joka saliiseen ammuttuna räjähti. Tulipa valas merellä vastaan, Foyn lasketti siihen potellinokkaisen harppunansa. Se paikalla räjähti, niin jotta valas heti kuoli. Ukko raahasi sen rantaansa ja lähti kohta ajamaan toista. Yhtä päätä, ympäri Varenginvuonoa ja merta Foyn porhalteli jymähdytellen. Tuon tuostakin kuului mereltä kumea pamaus, ja vesisaarelaiset sanoivat:

— Jo Höijeni taas sai turskan!

Toistasataa suurta valasta sanotaan Foynin sinä kesänä ampuneen Varenginvuonolta ja Vuoreijan aavalta valiten vain suurimmat joukosta, viitsimättä pikkuisiin puuttuakaan. Valastehtaan rantaan Vesisaarelle niitä toinen toisensa perästä raahattiin, päkki kuoraistiin pois ja keitettiin traaniksi. Mutta valaan raato, suolet ja sisukset eivät kelvanneet mihinkään. Niitä ajelehti kaikkialla pitkin rantoja, ja raatoja kulkea kelletteli merenselällä. Oli kamala haju koko seudulla, ja kun tuulenjuto kävi saarelta ja mereltä käsin, oli kaupungin kansa joskus läkähtyä Höijenin äijän tuoksuun. Rasvaa ja traania oli joka paikassa, sitä valui mereenkin, niin että salmessa oli aivan kantena. Kalamiesten veneenlaidat olivat aina paksussa rasvassa. Joskus valui traania salmeen niinkin vahvalta, että kveeniukot menivät sitä auskaroimaan ja veivät saaliinsa itse Höijenin äijälle saaden neljäkolmatta kruunua tynnyristä. Valaanlihaa sai käydä korjaamassa, kuka vain halusi. Mutta liha ei kelvannut, vaikka se olikin kaunista ja vaalakkaa. Foyn kyllä sanoi, että jos hän olisi lihalle pannut kovan hinnan, niin se kyllä olisi kelvannut vaikka kenelle, mutta kun sitä saa ilmaiseksi, ei se kelpaa muille kuin lappalaisille ja raiskalinnuille. Mutta saivat vesisaarelaiset sitä kumminkin nauttia mereltä

tulevana vahvana tuoksuna. Sittemmin kyllä haju paljon väheni, kun Foyn rupesi valaanlihasta ja muista jäännöksistä laittamaan guanoa, liimaa ja vaksia sekä muuta rasvaa.

Joka kevät jo huhtikuussa Foyn tuli Varengille joskus kolmellakin laivalla jymähdyttelemään saaden satakuntakin valasta aina kesän mittaan. Laittoi äijä toisenkin valastehtaan Meehaminaan. Tuli kyllä sitten muitakin valaanpyytäjiä Ruijan merille, mutta ne eivät kyenneet äijän kanssa kilpailemaan, sillä Foynilla oli räjähdysoppiinsa kymmenen vuoden patentti — vv. 1873—83. Niinpä kesällä 1877 Foyn ampui 30 valasta, mutta toinen pyytömies, joka liikkui samoilla vesillä Rautavuonon puolessa, sai vain neljä, ja niitäkin pyytäessään menetti kaksi miestä, jotka kiinni ammuttu valas ruotaisi mereen, kun ne keihäillään kävivät sitä sorkkimaaan».*

Höijenin äijästä tuli rikas mies ja maailman arvollisimpia ukkoja. Omilla laivoillaan hän kuljetti kaiken traanin sekä muut tuotteet ulkomaille. Valtakunnan kuningas, Oskari II, matkustaessaan Ruijassa 1873 kävi Foynin tehtaassa. Komean, valaan leukaluista rakennetun kunniaportin kautta kuningas sai astua saarelle Foynin valtakuntaan. Oli Oskari mukana laivassakin katsomassa, kun valasta pyydettiin. Ja siellä Höijenin äijä, joka oli niin itseluontoinen mies, että tahtoi olla vain »fiskari Höijen, eikä mikkää herra», tuli niin hyväksi tuttavaksi itse kuninkaan kanssa, että he joivat oikein »tyyskoolit». Kuningas tämän asian pani alulle sanoen:

— Sie olet kuningas merellä, ja mie olen kuningas maalla . . . Ja mie olen Oskari . . . ja sie olet Svenni.

Kunniaportti oli kuningasta varten toki kaupungissakin. Esbensenin laiturille suurisäntä nousi, Esbensenin talon kautta poikki kadun oli portti pystytetty ja punainen verka vielä vedetty portilta Hanssi-äijän portaille. Hanssi-äijän luona kuningas joukkoineen aterioitsi. Ikkunat olivat avoinna, kaupunki seisoi varpaillaan kaduilla ja makasiinien portailla ihmetellen, että kuningas pisteli kalaa niinkuin muutkin ihmiset... Mutta lappalaiset tahtoivat väkisin mennä omin jaloin tallaamaan kadulle vedettyä kaunista verkaa, joka heidän mielestään olisi ollut paljoa paremmin paikallaan heidän kesätakkiensa hulpina.

---

* Ruijan Suomenk. Lehti n:o 5. 1877.

Merenkuningas ei silti, vaikka olikin maankuninkaan kanssa ryypännyt tyyskolit, suinkaan ollut hieno herra. Postilaivassa hän saattoi ajella vain rasvaisissa vaatteissaan, niin että toiset matkustajat pyysivät kapteenia ajamaan ilkeältä hajahtelevan ukon ulos. Kapteeni menikin häätämään häntä, mutta Höijen sanoi vain:

— Höh! Tällaisia tamppeja ja miehiä minulla on vaikka kuinka monta . . . Mutta ajelenpahan nyt sinunkin tampillas.

Mutta Ruijan turskanpyytäjät eivät olleet tyytyväisiä, kun Höijenin äijä myötäänsä paukutti heidän vanhoilla kalavesillään pelotellen viljan pois sekä hävittäen valaita, jotka aina olivat lotaa ajaneet rannoille, ja siinä samassa sitten turskakin tullut saataville. Viimein tuli kova riita kalamiesten ja valasmiesten kesken, jopa ruijalaiset lopulta menivät ja hävittivät koko Meehaminan valastehtaan aikoen tuottaa saman tuhon toisillekin samanlaisille laitoksille. Siitä kiireesti 1880 annettiin asetus, joka laittoi rajat määrättömälle valaanpyynnille. Mutta valaita ei Ruijan merillä enää kovin paljon ollutkaan. Höijenin äijä, merenkuningas ja valaskuningas, oli ne jo parhaasta päästä korjannut, keittänyt rasvaksi ja pistänyt rahat taskuunsa. Enimmin ukko oli pyytänyt ja saanut suurta *lapinvalasta*. Mutta liikkui Ruijan napamerillä myös isoa *sinivalasta* sekä pientä *saitavalasta*, jotka kyllä parempain puuttuessa kelpasivat samoin kuin *kraakkuvalas*. Kävi Foyn sitten Islannin aavoillakin valaita ajelemassa, jopa lopulta varusti retkikunnan eteläiselle Jäämerelle. Mutta tälle retkelle menijäksi äijästä itsestä ei enää ollut. Sitten hän jo kohta kuoli 1894 85-vuotiaana harmaana ukkona.

Höijenin äijä, tönsbergiläinen, osasi kyllä tappaa suurkaloja ja ansaita niillä neljätuhatta kruunua kappaleella ja tulla maailmanrikkaaksi. Mutta vesisaarelaiset saivat vain katsoa ja kuunnella sekä pyytää pientä turskaa, josta eivät saaneet kappaleesta edes vaivaista kruunuakaan. Eikä koko kaupungin turskasaalis jälleihin ripustettuna antanut niin voimallista ilmanalaa kuin yksi ainoa Höijenin äijän pyytämä otus salmen takarannalla. Olisipa vain kveeniäijä saanut vaikka yhden ainoankaan tällaisen meren lahjan, niin olisi elämäniäkseen päässyt irti Ruijan porvarin orjuuttavasta velkakirjasta. Mutta mistäpä köyhä turskanjuksaaja otti sellaiset pyytöneuvot, joilla olisi uskaltanut käydä merijättiläisen kimppuun.

Mutta *Lahden Heikki*, Kallijoen kalamies ja mustankengän suutarimestari, otti äkäisen luonnon ja tahtoi kveenien ensi miehenä näyttää, että osaavat valaan taamoa muutkin kuin vaakinat ja tönsbergiläinen. Heikki sai Höijeniltä vanhan pienen valaskanuunan ja hyvän väkäpäisen harppunan. Otrinkinsa ukko laittoi uuteen kuntoon, jopa taotti sepällä siihen rautaisen potkurin, jota vääntäen voitiin veneelle antaa vauhtia. Lujat touvit Heikki hankki harppunaan sekä varalle itse keksimänsä isot nelikulmaiset lautalunkat, joita oli touviin kiinnitettävä, jotta ne vastaisivat veteen, ettei valas jaksaisi sukeltaa kovin syvälle. Äijälän Jannen Heikki sai kipparikseen ja potkurin pyörittäjäksi, kun muuanna kauniina pyhäpäivänä lähdettiin Kallijoen ulapalle, missä valaat täyttä päätä puhaltelivat ja törähdyttelivät. Koko otrinki oli oikein valaan pyytökunnossa. Kova kanuuna harppunoineen ja touveineen tönötti uhkaavana kokassa, ja suuri lunkkakasa oli valmiina vieressä. Oli vielä korea ryssältä ostettu arkku, josta pyynnin kunnioiksi piti otettaman hyvät ryypyt. Äijälän Jannen voimalla mennä pöyryytettiin ison töryyttäjän viereen. Janne käänsi otringin oikeaan ja sanoi:

— No, ammu nyt!

Lahden Heikki tarkasteli valasta ja totesi:

— Ei . . . en mie tätä ammu . . . täm' on liian iso. Se on ainakin viittäkymmentä syltä pitkä.

Tultiin pienemmän valaan viereen, joka töryytteli pienemmällä torvella. Äijälän Janne ohjasi otringin oikeaan ja sanoi:

— No . . . ammu nyt!

Lahden Heikki katsoi valasta, meni sitten kanuunansa taakse ja tähtäsi ja sanoi Jannelle:

— No . . . nyt hiljaa . . . nyt saahaan valas!

Höijenin äijän vanha kanuuna pamahti ja pamahdutti taakseenkin niin voimallisesti, että Heikki rysähti selälleen eväsarkulle. Janne pelästyi ja huusi:

— Voi . . . kuinka nyt kävi ryssänarkun!

— Sama se ryssänarkulle, mutta kuinka tässä kävi minun ja valhan, Heikki manasi kömpien vaivaisesti ylös.

Mutta kunniallisesti kenkäseppä oli ampaissut. Harppuna oli sattunut, ja valas mennä ryöhäsi syvyyteen vetäen köyttä perässään, niin että sauhu nousi. Heikki heilui ja hyppi sukkelammin

kuin koskaan pikilangan ääressä ja sonnusti lunkkia touviin toisensa perästä lennättäen niitä yli laidan mereen. Mutta lunkat eivät auttaneet. Valas veteli ne kaikki kuin lastupalaset veden alle vaatien yhä lisää. Mustankengän suutarimestarin lunkat loppuivat, ja valas rupesi vetämään jo otrinkiakin nokalleen, niin että Äijälän Jannen potkuri kieppui vain kuiviltaan ilmassa. Janne parkaisi hädissään:

— Lyö poikki, lyö poikki! Se koranus vettää meijätkin merenpohjaan.

Heikki hotaisi kirveellä touvin poikki, ja sinne hävisi miesten valas harppunoineen, touveineen ja lunkkineen. Noloina ja tyhjin toimin miehet saivat jälleen soutaa ja veivata rantaan. Mutta ryssänarkku oli sentään ehjänä matkassa.

Eikä Lahden-Heikki enää halunnut ampua isoa ei pientä valasta, koska hyvät lunkatkaan eivät mitään auttaneet. Parasta oli edelleenkin tyytyä turskaan ja joutessaan punoa pikilankaa.

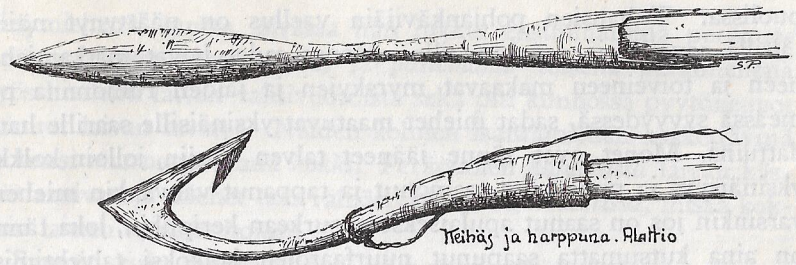

Jäämeren pyyntiä

Silloin kun turskanpyytäjät ja sokkunuotan soutajat otringeillaan ja hämpööreillään liikkuivat rantamerillä nostaen pikkukalaa ollen jo mielestään hyviä Jäämeren tuttuja ja kävijöitä, silloin toiset isoilla jähdeillä ajelivat ja ajelehtivat kaukana ympäri aavoja ulapoita ahdistellen hylkeitä ja mursuja ja jääkenttien valkeita karhuja sekä nähden oikeata jäämerta ja kokien sen kaikki vaivat. Nämä pelkäämättömät miehet olivat täysiä napameren tuttuja, *pispärkkimiehiä* ja *Jäämeren fankstin* tekijöitä. He ajelivat aluksillaan samoja ikivanhoja väyliä ja merenaapoja, joita monia satoja vuosia jo Ottarin ajoista entiset nuurfaaratkin olivat vaeltaneet. Miehen luonto, pursuvat elämän voimat ja taisteluinto, seikkailuhalu ja voitonhimo olivat muinaisia urohia ajaneet näille pelottaville perille, ja samat voimat vetivät tänne jälkipolven poikiakin. Tuhannet vaarat täällä kaikkein epävakaisimmalla merellä uhkasivat, surma ajeli usein samassa aluksessa, ja meriraukat nousivat täällä pintavesille vielä useammin kuin vakaisemmissa ranta-

puolissa. Tuhansien pohjankävijäin vaellus on päättynyt näille jäisille aavoille ja aaparannoille. Monet sadat laivat matkamiehineen ja toiveineen makaavat myrskyjen ja jäiden ruhjomina pimeässä syvyydessä, sadat miehet maatuvat yksinäisille saarille haudattuina. Monet ovat tänne jääneet talven käsiin, jolloin kolkko yksinäisyys ja pimeys on taamonut ja tappanut vahvankin miehen, varsinkin jos on saanut apulaisekseen surkean keripukin, joka tänne on aina kutsumatta saapunut nuurfaarojen kolkoksi talvehtimiskumppaniksi. Mutta yhä on vain noussut uutta miestä lähtemään ikivanhoille pyytövesille. Vaikka samat vaarat, vaivat ja vastukset ovat Jäämerellä aina olleet uhkaamassa, on entisiltä miehiltä peritty veri tänne vetänyt. Ja monesta on ollut mieluisempaa repäistä niestansa vaikka vaakinain lailla meressä kamppaillen kuin ottaa se vaivatta käden ulottuvilta.

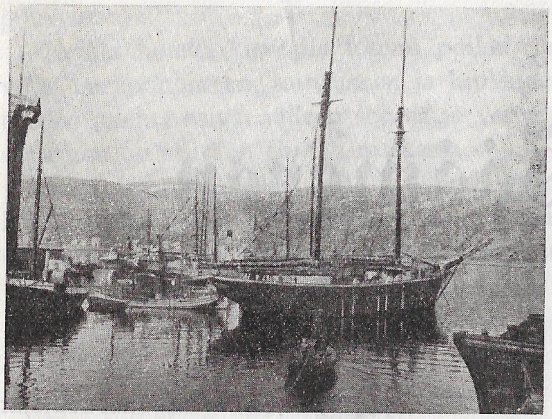

Hammerfestin satamasta.

Ruijan rikkaat kauppasaksat olivat tällaisten suurten Jäämeren pyytöretkien *reetareita*, varusmiehiä ja toimeenpanijoita. Varsinkin Hammerfestin ja Tromssan kauppiaat varustivat joka kesä monia jähtejä purjehtimaan Jäämeren joka kolkalle. Vuoreijassakin oli muutamia napameren isäntiä, ja Vesisaaressa oli Herman Dahlilla kolme Jäämeren kävijää laivaa.

Vahvoilla kaksimastoisilla — ennen yksimastoisilla — *jaktoilla* ja *kaljaaseilla*, jotka vetivät 30—60 tonnia, pyytömiehet purjehtivat pari pyyntivenettä matkassa, ja vielä mukana kolmaskin vene, *hakspootti* eli *hätäpaatti*, johon täytyi ottaa turvansa, jos myrsky menetti laivan. Kymmenen miestä — pienissä vain seitsemän — oli tavallisesti jähdin voimana. *Skippari* eli *kapteeni* komenteli päämiehenä, *harppuneeri* toimi pyynnissä harppunan heittäjänä ja

pyssymiehenä, mutta laivassa hän liikkui ensimmäisenä perämiehenä vahdeista vastaamassa, ja *pästemanni* toisena perämiehenä myös huolehti laivan vahtivuoroista sekä piti kunnossa pyytöneuvot ja muut laivan tavarat. Näiden kolmen isäntämiehen käskettävinä oli kuusi *matroossia* ynnä *kokki*. Peräpuolen *kajuutassa* laivan käskijät asuivat, ja miehet taas rähjäsivät keulan *lukaarissa*, missä kokkikin laitteli ruokahoitojaan.

Samoin kuin rantapyydössä hämpöörien höösmannit ja kipparit olivat osamiehinä turskaa nostamassa, niin myös aapamerien aluksissa kaikki miehet kapteenista kokkipahaseen asti olivat saatavan saaliin yhteisinä osaveljinä. Laivan varustajalle kyllä meni koko pyydöstä kaksi kolmannesta, ja vain yksi kolmannes jäi miesten ositeltavaksi. Kapteeni oli laivan parhain osamies. Hän sai saaliista *kolmen miehen* osuuden, joten hänen nimissään oli kaksi *kuollutta miestä*. Harppuneerillä oli *kahden miehen* osa eli yksi kuollut mies ja pästemannilla *puolentoista miehen* saalis eli puoli kuollutta miestä, mutta matroossit ja kokki ajelivat vain omilla elävillä osillaan. Näin oli miehistön osuus, saaliin kolmannes, kymmenhenkisessä laivassa jaettava 13 1/2 miehenosaan, koska laivassa oli puolineljättä *näkymätöntä miestä*. Taitava kapteeni kyllä sai laivan varustajalta lisäksi varsinaisen kuupalkan, joskus hyvä harppuneerikin sai lisäpalkkaa retken ajalta *myöstäristä myöstäriin*. Toisinaan hän jo etukäteen vaihtoi toisen miesosansa rahapalkkaan. Taitava pästemannikin sai lisiä 20—30 kruunua kuukaudessa, samoin myös kunnollinen kokki palkittiin muutamalla kymmenkruunulla. Vaatteet ja parseelit sekä makuutaljat piti miehillä olla omasta puolestaan, mutta laivan isäntä *ulosrustasi* kaikki pyytöneuvot, aseet ja ampumavarat sekä ruoan ja juoman, jopa apteekin *metesiinitkin*, ja joissakin laivoissa saivat peräkajuutan asukkaat savuutella isännän laittamaa tupakkaakin. Ryssän tuomia sonnin ja lehmän lihoja oli varattu kuukausimääriksi, samoin läskiä ja poronlihaa, herneitä, ryyniä ja perunoita, ynnä laivakorppuja, *kaurinkia*. Oli reedari pannut matkaan *karvastakin*, viinaa ja rommia jonkin ankan, jotta kapteeni saattoi kylmillä säillä lämmittää miehiä sekä taas hyvittää, kun sattui heittämään pyydön niin tuliseksi, ettei ehditty kunnolla syödäkään.

Hyvin varustetun Jäämeren pyytölaivan aseistuksena oli joukko

tarkkoja *pyssyjä*, julmia kenokaulaisia, väkäpäisiä *harppunoita*, $3^1/_2$ metriä pitkine irtovarsineen ja kaulaan sonnustettuine lujine, tervattuine, suitsivarren paksuisine *mursunliinoineen*, sekä vankkoja teräviä pitkäkaulaisia keihäitä, *länsiä*, joiden putkiperässä oli vahva puoltatoista syltä pitkä varsi. Vielä tarvittiin terävänokkaisia, vasarapäisiä varrellisia iskurautoja, *hakapüikkejä*, joilla voitiin tarpeen tullen vetää, pistää sekä iskeäkin. Oli vielä matkassa tarpeellinen esine, hyvä *kiikertti*, parikyynäräinen näköputki.

Suomen mies, Jäämerelle lähtenyt korpien kolkuttaja, ei suinkaan aina jäänyt vain rantoja ja rantameriä kiertelemään. Kun kerran oli tänne kylmille kylille jaksanut ja sortunut, niin moni otti ja kolusi joka kolkan painellen niin pitkälle pimeään kuin ihmisparka pääsi; kun kerran oli ruvennut seikkailemaan, seikkaili sitten niin perinpohjin kuin voi; kun kerran oli lähtenyt rahaa etsimään, etsi sitä sieltä, mistä parhaiten luuli löytävänsä. Niinpä Suomenkin mies toisensa perästä ajautui kaukaisille aapamerille, jopa niin ahkerasti, että heitä aikoinaan ajelehti napamerillä sadoittain, hyvinkin tärkeinä tekijöinä Norjan suuressa Jäämeren pyynnissä sekä Ruijan kauppasaksain vaurastumisessa. Eilert Sundt mainitsee, että »Hammerfestin pyyntilaivoissa oli ennen norjalainen miehistö, mutta nyt ovat skipparit ja miehet kveenejä. He näyttävät alussa tottumattomilta, mutta perille he tulevat, ja redarit tahtovat heitä mielellään».* Sitkeät, sisukkaat, itseään säälimättömät korpikarhut pystyivät aina kaikkein kiukkuisimmin tappelemaan merikarhujen kanssa. Siksi he olivat aina hyvin haluttuja Jäämerelle lähtevään laivaan. Varsinkin Tromssaan ja Hammerfestiin pohjaksuneet miehet helposti kulkeutuivat napamerille, samoin kuin alattiovuonolaisetkin, jotka asuivat Hammerfestin takalistoilla. Näiden kaupunkien satamista joka kevät lähti laivoja jäisille aavoille, ja jokainen vähänkään pystyvä mies hyvin pian saattoi joutua laivan kipparin perässä astelemaan *myöstärikonttooriin*. Ja sitten kohta tuli lähtö suurille aapamerille. Jotkut itärantojenkin ja Etelä-Varengin miehet joutuivat Vuoreijan ja Vesisaaren laivoissa kaukameriä katselemaan.

Mutta kun entinen korpien kiertäjä oli muutamia kesäkausia

* Folkevennen X, 1863.

kierrellyt napaseutujen ulapoita, rähjännyt kaikki tuulet ja tuiskut, tapellut merielävien kanssa ja oppinut laivaakin hoitamaan, hänestä jo saattoi tulla pästemanni ja harppuneeri, jopa jo viimein laivan päämies, joka kovana kapteenina pystyi kolmen miehen osilla kuljettamaan Jäämeren jähtiä. Hyvin monet Suomen miehet nousivat Jäämeren kapteeneiksi. Hamarin Aato kolme kesää miehenä kuljettuaan kykeni harppuneeriksi, ja taas oltuaan viisi vuotta harppunan varressa nousi kippariksi. Nikin-Jussasta taas tuli harppunan heittäjä kahden kesän käynnillä, jopa viidentenä kesänä mies pääsi kippariksi. Samoin moni muukin pystyvä kveeni nosti päätään. Itseoppineita miehiä he vain olivat, tahi oikeastaan napameren myrskyisten ulappain kouluuttamia kovia karhuja, jotka vuosikausia merta kulkien miehen osalta keulapuolen lukaarista astua kopsivat kolmen miehen osille peräkajuuttaan, johon kokin piti kantaa ruoat valmiiksi keitettyinä. Merellä miehet jähdin kipparilta oppivat *kurssin* ja *kartan* sekä *kompassin* ja *lokirätingin* jopa *höytinkin* ottamisen ynnä *surnaalin* kirjoittamisen. Riikan Uula opetti Hamarin molemmat pojat hyviksi kippareiksi, kun he hänen laivassaan olivat harppuneereina, ja Ole Mathiesen teki Posti-Petteristä laivan komentajan totuttaen hänet käyttämään *ukstanttia* ja *sekstanttia*, joilla *höytäthän* sekä otetaan pituus ja leveys, ja Ole Mathiesen oli taas saanut nämä taitonsa eräältä ulkomaan kapteenilta. Meren suuret aavat ja selälliset saaret opastuttiin kymmenillä kiertelyillä tuntemaan, mutta kun jäät ja myrskyt ajelivat laivaa väliin västään ja öystään, väliin etelään ja pohjoiseen, niin piti oppia pitämään kurssirätinkiä ja muuta, ettei olisi joutunut aivan eksyksiin rannattomalla lakeudella. Muuta opinkoulua ukot eivät siihen aikaan käyneet, eivätkä he koulunkäynnillä ja kirjaviisaudella olisi sen paremmiksi tulleet, eivätkä sellaisiksikaan. Sillä on kyllä sattunut niinkin kolosti, että kolmekin kuukautta Tromssan koulua käyneet kapteenit ovat napameriltä palatessaan ja yrittäessään ottaa kiinni Hammerfestiä töksähtäneet Tromssan taakse, jopa jotkut mennä keikutelleet Ryssänrannalle.

Komea on suomalaisten kipparien parttio, mikä Ruijan jähtejä on Jäämerellä kuljettanut, muutamia kymmeniä sisukkaita äijiä jo pääluvultaankin, lisäksi vielä harppuneerit, pästemannit, kokit ja muut miehet. Kymmenin kesin monet ajelehtivat kylmillä aavoilla,

Hamarin Pekka kolminkymmenin, Matinlassin Kalle kolminkymmeninviisin, Hamarin Aato neljinkymmenin, samoin Hermanni Lumijärvi, niin myös Römpäkki-äijä, joka olisi vieläkin jaksanut, ellei olisi hukkunut Hammerfestin vesille. Mutta Iiskon-Iisakki kesti viisikymmentä vuotta, ja vanha Nikin-Jussa kierteli kaukameriä kuudettakymmentä kesää, ennenkuin ikä jätti hänet maalle, ja Jussa joutui taas vain miehen osilla kotipenkkejä painamaan.

Siinä menneitten merenkävijäin pitkässä jonossa on vanhinten joukossa *Juhan Matinlassi*, Kemin kulmilta pohjautuva Tromssan mies, joka jo 16-vuotiaana alkoi merellisen retkensä ja 53 ikäisenä sen päätti Huippuvuorten talviseen yöhön 1873. Juovattelee häntä toinen jääkarhu, *Juha Kyrö*, joka myös 1873 saa leponsa Hammerfestin vesissä. Samassa vanhain sarjassa köppäilevät *Matin-Nikka*, Alattion Nikan-Matin poika, *Aaton-Iisko* ja *Aitijärvi*, *Pekkala* ja *Karisen* äijä, kaikki Hammerfestin porvarien laivojen kuljettajia. Vanhinten joukkoa on *Juhan-Petter Törmä*, »Vanha Törmä», jo aikoja edesmennyt merenmies, jonka poika, *Janne Törmä*, kävi Tromssan *styyrmannikoulun* tullen sellaiseksi mestariksi, että auringosta ja kuusta ja taivaan tähdistä otti merkkiä, minkä *kraatin päällä* ja missä meren tilkussa milloinkin oltiin. Kello 12 päivällä ja kello 12 yöllä sekä 10 aikana aamulla ja 6 aikana illalla hän sen aina selvitti eikä liioin koskaan eksynyt minkäänlaisella aavalla enempää kuin lappalainen tunturissa. Janne olikin niin oppinut, että teki merikarttoja minkälaisia hyvänsä ja niin paljon kuin halusi jo silloin, kun hän isänsä kanssa ajeli Novaja Semljassa ja sen takamerillä. Sekä manalle että meren aaltoihin menneitten vanhojen äijien rinnalla nähdään vielä *Töyrän* ukko ja *Teuturi-ukko*, juopotteleva *Kriston-Iisko* ynnä *Eetu Heikka*, kova ja iso mies, joka niskottelevaa miestä tarttui kovin kourin olkapäihin puristaen niin ankarasti, että pahakin mies parkaisi: »Jo lähen, jo lähen». Samoja vanhoja oli *Vilkon-Aapo* eli Aapraham Vilhelmi Gunnari ja kalajokelainen *Iso-Jaako*, jonka merenkäynnin lopetti vapistustauti, sekä *Heliä*-vainaja, jonka merenkulku loppui Söröijan aavan alle. Vanhoja oli *Lars Lind*, joka lienee ollut ruotsinlähtöä, mutta oikeata suomenpohjaa olivat norjannimissä kulkevat Tromssan kipparit, *Isak Isaksen*, Pajalasta aikoinaan lähtenyt ja Eeva-Kreetan Vesisaaresta löytänyt merenkävijä,

ynnä *Isak Johansen* eli *Luiron Iisakki* sekä *Viljam Johansen Alatti*, Torniosta lähteneen ukon poika. Suomen lähtöä oli *Ole Mathiesen*.

Mutta suomalaisten vanhassa jo aikoja sitten vaipuneessa merenkävijäin joukossa on vielä enemmän miehiä. Sieltä nousee esiin *Erkki Liminka*, siivo ukko, mutta niin sisukas, että saattoi rauhallisena astella töihinsä, vaikka lääkäri oli vasta silmän kaivanut päästä. Nousevat sieltä ankarat aapamiehet, Vihannista lähteneet *Lumijärven* veljekset, rikas ja ylpeänluontoinen *Juuseppi*, joka hukkui Valkeanmeren suulle, ja toimekas *Hermanni*, joka aina piti laivoissaan sikoja syöttäen niitä hylkeenlihalla ja saaden syksyllä korvaukseksi lihavaa sianpäkkiä. Samoja vanhoja on *Mansikka-Heikki*, kunnon merimies, mutta kova viinamies, Kyöstäjän tietäjä-ämmän poika Repovuonon perukoilta, missä Kyöstäjän maan sanotaan olleen jo 1750 vaiheilla. *Iisakki Rousu* on samoja entisiä ukkoja, kristitty merenkiertäjä, joka toistamiseen naituaan sai Kokkolan Mariasta niin hurjan ja jumalattoman akan, että se uskalsi poliisinkin ajaa pellolle paiskaten oven kiinni ja ärjäisten: »Jos vielä tulet sishän, niin myrkkypuukko rinthas!» On siellä vanhain parvessa vielä *Heikki Oinas*, »Ailin-Heikki», rikas uskovainen ukko, jonka elämä loppui ankaraan vapistustautiin niinkuin Lars Lindinkin, jonka kanssa hän paljon oli yksissä, on myös *Matti Oinas*, samoin kuin *Puskan Iisakki*, Pellosta tullut Alattion ukko, joka oli äkäinen mies ja kova kirvaamaan. Menneitten vuosien miehiä oli alattiolainen, Simosta saapunut *Postin Petteri*, joka kesäkaudet hurjasti ajeli ympäri kaikki napameret tehden pyytöä omiin nimiinsä, mutta talvella asusteli Alattiossa hurskaana maanäijänä pitäen ahkerasti seuroja, saarnaten kansalle ja tehden pyytöä Jumalan nimiin. Samoja ikätovereita oli Postin naapurimies, iiläinen *Erkki Virkkula*, Pruntsin äijän vävy, iloinen remuaja, joka kyllä osasi hyvästi ryypätä sekä soittaa mainiosti viulua ja keikkua tanssipirtin lattialla yhtä hyvin kuin myrskyssä laivankannella. Hyvin asteli Virkkula laivassakin, koska pääsi viimein Fed-

Erkki Virkkula, Jäämeren kapteeni.

dersen & Nissenin kuunarin *Marthan* kuljettajaksi, joka oli jo niin iso ylennys Alattion miehelle, että Pruntsikin sitä kotimäeltään ihan huutaen koko kylälle kuulutti:

— Meän Eero s'oon saanut ison laivan . . . kooneri Martta-Marian . . . riki, teräsriki ja rattiroori!

Elää vielä ja miehen osilla kotitöitään toimittelee muutamia vanhoja merenkiertäjäkippareita, jotka eivät enää kestäisi jäisillä ulapoilla. *Hamarin* veljekset, *Pekka* ja *Aato*, käyvät Rässivuonon rannalla jo kahdeksattakymmentään ja ovat jo vanhat ja vaivaiset. Vanhana, mutta pystynä käyskenteli vasta pois kutsuttu, köyhä *Riikan-Uula*, suomenvaimosta syntynyt norjanmies, Alattion sillan takana. Mutta kaikkein iällisimpänä liikkuu vielä maatjalassa *Nikin-Jussa*, Alattion Monsin-Nikan poika, kaikkein suurin merienkiertäjä. Hammerfestissä, Lintuniemen laidassa, tämä 85-vuotias komea harmaa äijä pienessä talossaan makaillen ja istuskellen kuluttelee pitkän elämänsä tutkaimia, kuluttelee ja muistelee, minkä muistelee muinaisia suuria merimatkojaan. Ei kulje enää isoilla merillä *Iso-Aarne*, Aarne Olsen, Postin Petterin vävy ja kippari Ola Mathiesenin, Matin-Uulan poika, Alattion Bugtenissa asuva, vielä täysipitoinen mies. Mutta *Kalle Virkkula*, Erkin poika, jopa hänenkin poikansa, ajelevat yhä entisten ukkojen ulapoita, samoin kuin Aato Hamarin poika sekä Isaksenin perillinen Tromssassa.

Pekka Hamari, ent. Jäämeren kapteeni.

Kapteenien kajuuttatovereina majailleita vanhoja harppunamiehiäkin kannattaa muistella. Jo 1870-luvulla Postin Petterin ja Rousun mukana liikkunut *Erkki Matinlassi*, kippari Matinlassin veli, ajeli monet vuodet harppuneerina, samoin *Kalle Heikka*, *Antti Kammonen*, *Iiveri Oinas* ja *Nikin-Monna*, Nikin-Jussan veli ynnä *Holma*, joka hukkui Jäämereen. *Juhan Niemi*, Sippolan Janneksi sanottu karkulainen, joka oli voipuolikossa tuotu Vesisaareen, oli

niin tarkka harppunan heittäjä, että kaikki tahtoivat saada hänet laivaansa, vaikka mies olikin kova juoppo ja tappelija. Kova karhu oli *Juhannes Persa*, monet kovat kokenut merenukko. Voi muistaa vanhaa *Pekurin* äijäparkaakin, joka juovuspäissään aina rökälehti Hammerfestin kaduilla ja viimein lähti asumaan autiolle Renöijan saarelle kalapuuraan saatuaan hyvät evät sekä täysinäisen viinatynnyrin viereensä, mutta elikin siellä niin tuhlaavasti, että jo parin viikon kuluttua, kun mentiin katsomaan, äijä istua retkotti kuolleena viinatynnyrin vieressä viinakauha kädessä, muiden eväiden ollessa koskemattomina. Kovana harppunamiehenä liikkui meriä äkäpäinen *Kalle Matinlassi*, Erkin poika, joka vieläkin pitää majaansa Bossekopan törmällä, ja väkäpiikin varressa heilui ennen Vesisaaren Ulkojoen pikkumökin isäntä *Heikki Keskitalo*, Karungin Aapajoelta poissa, »Harppuneeri-Nilsseniksi» mainittu, kahdeksattakymmentään kulkeva pikku ukko. Mutta pästemannien joukkoon luettiin aikoinaan *Antti Nalkki*, Alattioon joutunut 82-vuotias temmekseläinen, joka kyllä osasi, mikä siinä virassa piti osatakin, niinkuin *laivantrossitkin pleissata*, etteivät olleet niin joka miehen naurettavia kuin jähti *Örnissä* silloin, kun siinä Lievosen Matin sukulainen oli pästemannina. Kun Örn palasi retkeltään, niin kaikki laivaköydet olivat täynnä *ämmänsolmuja*. Minkäs Lievosen Matin sukulainen teki, kun ei osannut pleissata, eikä osannut kokkikaan, jonka pästemannin kanssa kaksin aina piti hoidella laivaa merellä sillä aikaa, kun kaikki muut olivat pyydössä.

Antti Nalkki, ent. Jäämeren pästemanni. Alattio.

Kokkinakin joku suomalainen koetteli Jäämeren aapoja. *Jussa Järvelä*, vaikka kelpasi hyvin pästemanniksi, joutui joskus kokiksi, kun toiset pahalla säällä tulivat niin merikipeiksi, etteivät kyenneet mihinkään. Jussa kyllä keitti niin hyvät hernesopat, että itse laivan redari, Roberts-äijä, niitä maisteli ja kiitteli. Taitava ruokamestari oli *Juhan-Eerik Björnström*, Alatornion Könölän-

kylän Mettäperän poika, joka rakenteli keittoja Riikan-Uulan laivassa, ja osasi myös *Kustaa Pylkäs* pitää kippari Tallbergin jähtiväen ruokahoidoissa. Mutta entisen *Lievosen Matin* keittotaitoa eivät Iisakki Puskan laivamiehet oikein kiitellen maininneet. Matti ei edes viitsinyt koskaan puhdistaa ruokakattilaakaan, ennenkuin miehet piirtelemällä kattilan kyljet täyteen kotitalon puumerkkejä hänet siihen kiusasivat. Kunniallisena kattilan isäntänä lienee laivassa askaroinut ennen *Partanen*, vaikka hän maalla aina rähjäsi mätäjuoppona tehden lisäksi kaikenlaisia elkeitään, milloin myöden ominaan laivankannella nukkuvan miehen jaloista saappaat jättäen sitten ostajan ja omistajan keskenään niistä riitelemään, milloin kaupitellen toiselle Tenon suulla olevat sadat riekkonsa ja kantaen jo pienen käsirahankin, sitten sanoen:

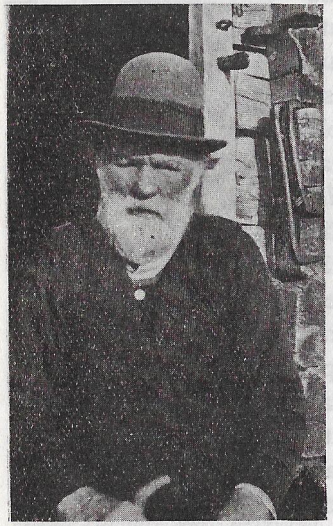

Juhan-Eerik Björnström, ent. Jäämeren kokki. Alattio.

— Siellä ne ovat tunturissa vielä kaikki, mene ottamhan!

Maaliskuussa, huhtikuussa jo lähdettiin merille, toukokuussa viimeistään, kun oli ensin käyty *myöstärissä*, sillä »merilaki on semmoinen, ettei saanut miestä ottaa laivhan eikä lähteä merille, ennenkuin oli käyty myöstärikonttoorissa». Sinne laivan kippari valitsemansa miesjoukon kanssa asteli saatujaan näyttämään ja kirjoihin panettamaan. Isona miehenä kippari uskalsi kyllä astua eteen ja asettaa lakkinsa *skrankin* reunalle, mutta miehet seisoivat takana ja ovensuussa takkutukkaisina ja lakkia kädessään hoidellen.

Kaiken maailman miehiä monesti jouduttiin myöstarikonttorin skrankin takana käyttelemään, ja kaiken maailman kansaa Jäämerellä ajelehti, samoissa laivoissakin keskenään nahisi tahi taas suurella ulapalla muuten joutui kosketuksiin toistensa kanssa. Siellä liikkui *nasjuunia*, niinkuin suomalaisia ja norjalaisia, »iisläninkiä» ja lappalaisia ja ryssiä, ja koltatkin vielä kulkivat »ryssitten» kanssa. Suomalaisia oli vielä monenlaista joukkoa, sellaisiakin kuin *kalajokelaiset*, jotka kyllä olivat viisaita ihmisiä, mutta heillä oli paljon käärmeitä sisuksissa, niin ettei heidän kanssaan tarvinnut kauan äkseerata, ennenkuin jo puukko lähti tupesta. Pahoja oli *mäntyharjulaistenkin* nahan alla, ja pian heilläkin oli puukko pystyssä. *Savolaiset* taas olivat hyvin pöyhtäviä, vaikkei heidän järjenjuoksunsa ollutkaan kovin pitkä. Jo laivaan noustessaan savolainen saattoi katsoa mastoa ja sanoa:

— Ja tuohon puuhun minä en mää!

Ja keulan *spriittiä*, puksfröötyä, katsellessaan hän taas päkitti:

(— Enkä mää tuohonkaan sarveen!)

Monta, monta kveenimiestä ympäri suuren Suomen kävi lakki kourassa seisomassa myöstärikonttorin oven suussa. Sudenselkäinen *Kalle Tornakko*, Kolkuksi sanottu, siellä kolmikorttelisilla jalkatassuillaan matalana kytrötti, vaikka istuessaan olikin muita pitempi, kävi myös *Juhan Risto*, juopotteleva *Kristo Puuronen* ja *Jäämpäri*, ynnä kova pelimanni ja viulunsoittaja *Pauli*. Pantiin papereihin *Hartikainen*, joka aina rahamiehenä ollessaan kulki valkeissa kauluksissa huudellen olevansa »herra Hartikainen», mutta rahattomana taas repalehti paidanrinnus rempallaan matalana tyhjänä Hartikaisena. Merkittiin kirjoihin *Lukkarin Erkki* sekä papinkoulun käynyt *Sikanen*, joka ennen papineksaamiaan oli saanut tyttären vahvaksi ja siitä häätynyt Ruijan keinoille. Mutta *Kuusamon Antille* oli suuri armo, kun Lars Lind hänet vei myöstäriin. Oli Antille jo käynyt maailma kovin ahtaaksi, kun ei enää ollut kuin puolitoista kruunua taskussa, niin että poika jo sovitteli puukkoa kurkulleen. Lindin kippari kuitenkin armahti häntä ja otti mukaansa merelle. Saipa kuusamolainen myöstärissä jo etukäteen vaatteiden ostoon 30 kruunua, joista kyllä kymmenkunta piti heti käyttää viinanviljaan. Sillä moni Jäämeren kävijä oli niin rakennettu, että hänen piti juoda surusta, kun täytyi lähteä autioille aapamerille, ja sitten taas piti latkia ilosta, koska jälleen päästiin ihmisten ilmoille. Jollei hänellä ollut itsellä ainetta, niin toisilta kyllä sai.

Useat kipparit kun olivat aikansa ajelleet porvarien laivoilla sekä tehneet hyviä pyytöjä ja vaurastuneet, laittoivat viimein oman aluksen ruveten tekemään pyytöä omiin nimiinsä. Entinen Juhan Matinlassi purjehti ensin omalla *Sydkapillaan* ja sitten *Ellidalla*,

silloin kun uupui Huippuvuorille. Juuseppi Lumijärvi kulki omallaan, ja Postin Petteri sekä Iisakki Rousu ajelivat alussa yhteisellä aluksella. Mutta sitten Petteri hankki oman jähdin, ja pian Iisakkikin laittoi pikkuisen näppärän laivan, jonka nimi oli *Maria*. Naapurit nimittivät sitä »Pikku-Mariaksi», mutta Iisakin hurjaa akkaa he pelolla ja vapistuksella sanoivat »Isoksi-Mariaksi». Isolla-Aarnella oli oma komea merenkulkija, jota Aarne usein ihasteli:

— Se on kömö laiva se *William Bucht!*

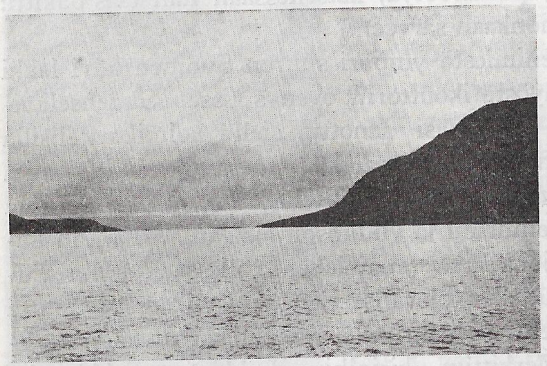

Näköala Hammerfestistä pohjoiselle ulapalle.

Mutta useimmat kipparit sentään olivat niin vähävaraista väkeä, että heidän täytyi ajella vain rikkaiden porvarien aluksilla ja heidän hyvikseen.

Jo vanhoista ajoista oli aapameren pyytöön lähdettäessä käännetty laivankokka kohta päin pohjoista ja alettu puskea suoraan selville merenselille sekä irti koko Ruijanmaasta. Porhallettiin niin, että maat katosivat selän taakse, kunnes taas kuusinkymmenin penikulmin kuljettua vihellettiin ohitse kallioisen *Pyörnöijan* saaren, joka yksinään komotti keskellä jäistä aapaa, ja aina vain pohjoiselle puhallettaessa saavutettiin sadan penikulman päässä suuret maat, *Vanha Pispärkki*, muinaisten nuurfaarojen ikivanha pyyntiseutu. Vanha Pispärkki olikin jo niin kaukana, että ilmankin siellä nämä maat jo rupesivat loppumaan, eikä niiden takana viimein enää ollutkaan muuta kuin pelkkää jäätä. Sinne *Vestlannin* ja *Nuurt-ustlannin* taakse, *Pohjoisjäähän*, jos tunkeutui, sai siellä nähdä vain jäätä ja jäätä niin pitkälti kuin silmä maston *toppitynnyristä* kannatti. Sen totesi jo moni entinen pispärkkimies. Vanha Rönbäck 1867 purjehti ympäri saarten ja merkitsi papereihinsa itärannikon. Sitten myös Nikin-Jussa ja taas Pekka Hamari ajoivat koko maaryhmän kierrokseensa, Jussa kahteenkin kertaan, puskien Nuurt-

ustlannin taitse itäkanttiin ja etelään *Kung-Kaarelinmaan* ohitse, jossa Boströmin Jussa oli kerran käynyt. Entiset pohjankävijät tunkeutuivat, kun hyvinä kesinä meri aukesi, kauas koillisen alle, aina *Frans-Juuseflannin* lähimaille, vaikka harvoin sinne tie avautui. Nikin-Jussa sinne toisinaan työntyi kymmenin penikulmin, ennenkuin ketkään muut olivat uskaltaneet sinne käsin yritellä. Puskan Iisakki puski koillista kohti *Topiaksen* saaren taakse *Amiralsaaren* seutuville, ja Kalle Matinlassi yritteli *Iis-Pispärkkiin*, mutta pian hän sieltä pakeni pois, kun siellä oli niin myrkylliset ja rajut säät, että ne luontokappaleitakin melkein elävältä nylkivät. Mutta Kalle Virkkula ajoi samana kesänä, kun Nansen palasi *puuliretkiltään*, suoraan Pohjoisjäähän uskaltaen aivan *ulos kartastakin* laskien yhä puulia kohden sellaisille vesille, joista kartta ei tiennyt mitään. Julmat jääkentät sieltä vain pohottivat ja kokonaan täyttivät aavan.

Kalle Virkkula, Jäämeren kapteeni. Alattio.

Muutamat merienkiertäjät ohjasivat toisinaan aapahevosensa kaikkein suurimmille selkämerille, äärettömien jääkenttien laidoille, mitkä kuohuivat Grönlannin alta Islantiin asti, ankarina talvina ryskähdyttäen koko Islannin röykkiöittensä keskelle. Sinne västän alle, *Västäjäähän*, aapojen lentävät jaktat valkeat siivet valloillaan ajoivat käsittäen viimein kaukaisen selällisen saaren, korkean ja kolkon meren erakon, *Jan-Main*, joka hallitsi 800 sylen syvyistä ulappaa, mutta sittenkin enimmät osat päivistään oli kokonaan hirmuisten jääkenttien vallassa. Mutta vielä kauemmaksikin länteen rohkeat merenkävijät ohjasivat aluksensa ottaen viimein kiinni merentakaisen *Grönlannin* rannan, muinaisten viikinkien kaukamaan, johon jo lähes tuhat vuotta takaperin Gunbjörn ja Eirik viikingit meriratsuillaan olivat laukottaneet. Tänne myskihärkiä, hylkeitä ja karhuja ampumaan ajoi Nikin-Jussa muutamia kertoja, ja Kalle Virkkulakin kerran yritti. Ohjattiin laiva joskus

Islantia kohden, Jan-Mayenista etelään 60—80 penikulmaa, kovan ja myrkyllisen meren taakse. Sinnekin Nikin-Jussa jonkin kerran lennätti, vaikka muut sinne harvoin yrittivät. Mutta läheisemmässä Jan-Mayenissa kyllä moni kveenilaivuri käväisi. Siellä Villiam Alatti teki pyytöä, samoin kuin Aato Hamari ja Riikan-Uula. Iisakki Puskakin kerran, 40—50 vuotta takaperin, oiusteli Feddersen & Nissenin jähdillä *Marialla* Jan-Mayenin rannoille hylkeenpyytöön, ja Puska-äijän purressa oli, paitsi ruijalaisia, suomalaisiakin sellaisia poikia kuin *Aukusti Pankki* Alattiosta, *Iisakki Seppälä* Kieruasta ja *Heikki Sankilampi* Oulun mailta, jopa muuan viipurilainenkin, ynnä *Salomon Ritola*, Ilmajoen mies, joka puhuessaan paineli ärrän päälle niinkuin perunalainen. Oikein kieltä leikkasi, kun mies puhui »syränkarsinan airasta» ja »käret oli mursunveres».

Näillä pohjoisilla ja läntisillä aavoilla kyllä aina kuljettiin. Mutta 1868 norjalainen Erling Carlsen purjehti itää kohden Kaarianmerelle asti, ja siitä ruvettiin laivoilla ajamaan ahkerasti *Öystäjäähän*. Painettiin Vuoreijasta itäiselle ulapalle, Ryssänrannan takavesille ja aina yhä itää kohden halki jäisen meren, ohitse *Kolkohvin* saaren aina *Ryssän-Pispärkkiin* asti eli *Novaja Semljan* mille ja merille. Siellä käytiin paitsi Novaja Semljalla, *Kooselannin* ja *Kustiinin* saarilla sekä isolla *Vaikatilla*, jopa ajettiin aina *Kariskehaaviin* eli *Kariskinmerelle*. Sinne päästiin kolmen *sträätен* kautta, *Vaikatssträäten*, *Purtin* ja *Matunskesträäten* eli *Ormehoulin* kautta. Opittiin sitten kulkemaan myös *Valkeallamerellä*. Maksettiin vain ryssälle laikkoa ja ajettiin Vienan vesille penikulmamäärin. Keväällä sinne ei kyllä kovin aikaisin päässyt, sillä Valkeameri oli kauan jäästä valkeana aina Arkangelia ja pisimpiä periä myöten.

Vaikeata oli Ryssän-Pispärkissä kyllä liikkua, sillä kippareilla ei ollut niiden merien hyviä karttoja. Ryssällä kyllä oli, mutta hän ei niitä antanut isoista ruplistakaan. Mutta kun mentiin ryssäkipparien laivaan hyvien viinojen kanssa ja juotettiin partainen laivanisäntä toheloksi, niin jo lähti karttoja.

Sitten karttojen mukaan ajeltiin jäisiä, myrskyisiä itäapoja ristiin ja rastiin. Postin Petteri kävi täällä kymmenet kerrat, samoin Aato Hamari monta kertaa. Matinlassi purjehti Purtin

kautta Kariskinmerelle aina *Valkeansaaren* itäpuolelle kauas aapaan ja kiikaroi öystää kohden. Sieltä vain Uraalintunturien topit loistelivat valkeina maan puolelta, mutta merelle elokuun kuuma päivä nosti niin paksua höyryä ja sauhua, ettei erottanut paljon mitään. Riikan-Uula kerran purjehti ympäri koko Novaja Semljan, kun sattui saarien takameri olemaan selvänä. Löysipä sama Uula vanhasta puurasta muinaisen pohjankävijän Barentsin päiväkirjan, paperikäärön ja kartan, tuoden ne redarilleen Hammerfestiin.* Nikin-Jussa laski sisään Purtista Kaarianmerelle ja ajoi Novaja Semljan itäpuolitse tullen pohjoisen kautta takaisin länteen käsin. Kulki tänne Öystäjäähän 1875 kuulu Nordenskiöld *Pröven*-laivallaan ja arveli, kun kamalaa Karanmerta mennä rähjättiin itää kohden, ettei näin pahojen jäiden läpi vielä kyllä kukaan ole tänne ennättänyt. Kun luotsi arveli, että jos hyvinkin sattuu, voimme varsin tavata jo jonkun pyytömiehen, Nordenskiöld suuttui ja sanoi, kuka tänne olisi purjeilla päässyt, kun hän ei tahdo päästä höyrytampillakaan. Mutta kun oli iltapuoleen mennä jyskytetty, niin jo idästä käsin tulla viheltää Nikin-Jussa *Freiallaan* saaliina 60 mursua ja kaksi mursun penikkaa. Suuri napamaiden kulkija ihmetteli Nikin-Jussan ilmestymistä, kävi hänen laivassaankin saaden mukaansa mursunpenikat, sillä ne oli syntymättöminä otettu tapetulta mursulta.

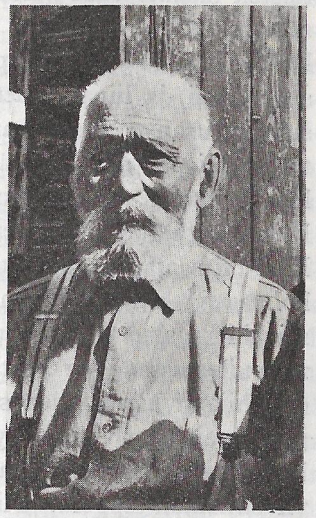

Nikin-Jussa, Jäämeren kapteeni. Hammerfest.

Mursu oli suurinta Jäämeren saalista, ja sitä oli entisaikaan nokko kummallakin Pispärkillä, sekä vanhalla että Ryssän-Pispärkillä, ja kaikkein enimmin tiedettiin sitä olevan Frans-Joseflannin jäätiköillä, joilla olivat oikein vakituiset mursujen olinpaikat. Mutta Västäjäässä ei mursuja ollut. Nämä merentursaat olivat isoja hir-

* Hollantil. Barents kuoli Novaja Semljalla 1597. Riikan Uulan tuoman päiväkirjan sanotaan tuhoutuneen Hammerfestin palossa 1890.

veitä eläviä, rumia partakuonoisia rökäleitä, joita joskus saattoi samalla jäälautalla laiskana maata rötköttää sadoittain, niin että vahva haisu vain tuli tuulen matkassa jo neljänneksien päähän. Sellaiselle jäälautalle ei juuri uskallettu nousta tappelemaan, sillä *härkämursut* olivat hirveitä käymään kimppuun, kun niiltä ruvettiin henkeä riistämään. Ne mylvivätkin kuin vihaiset sonnit, ja vetäisten takakoipensa peränsä alle ne paiskata rötkähdyttivät lihavan raatonsa koko mitaltaan eteenpäin. Vahvalla harppunalla, jonka kaulassa oli 10—15 syltä pitkä mursunliina, harpuneeri *hiivasi* mursun kiinni, ja liinaa pidettiin lujissa kourissa, ettei elukka mereen sukellettuaan päässyt karkuun. Taitavat harppunanheittäjät saattoivat hiivata mursun väkärautaansa seitsemän, kahdeksankin sylen matkalta, oikein kovat miehet kauempaakin. Nikin-Monna heittää rytkähdytti, niin että kymmensylinen liina paukahti loppuun. Kun oli saatavilla muitakin mursuja, lennähti toinenkin väkärauta, kolmas ja neljäs, iskien merenelukan liekaköyteen. Oli vanhoilla miehillä joskus viisi, kuusikin rumaa tursasta yhtaikaa rihmoissa rimpuilemassa, jopa Posti-Petteri aikoinaan oli niin nopsakätinen, että hiivasi kiinni yhdeksän elävää mursua; samoin sanotaan Aitijärven ajelleen yhtaikaa yhdeksällä elukalla. Siinä eivät toki saaneet kaikki olla härkämursuja, sillä niiden kanssa olisi helposti tullut ylivoimainen tappelu. Olisivat ne hyvin saattaneet kaataa veneenkin tai murskata sen jään laitaan sukeltaessaan jäänjalan alle. Mutta emämursut harppunaan jouduttuaan tavallisesti hajaantuivat ja kiskoivat venettä joka suuntaan, niin että se pysyi melkein paikoillaan. Harppunaan saatuja elukoita sitten hoidettiin liinoissa vetäen ja laskettaen, kunnes viimein kiskottiin veneen viereen, jotta voitiin ruveta keihästämään. Tämä oli kaikkein vaarallisinta työtä. Huonoista miehistä ei siihen virkaan ollut. Nikin-Jussan täytyi usein itse tarttua länsään, kun harppuneerit eivät uskaltaneet. Ison härkämursun kuonosta uhkasivat julmat, viittä, kuutta korttelia pitkät torahampaat, jotka vihainen elukka tapellessaan äkkiä saattoi survaista läpi veneenkin, keikauttaen purtilon kumoon, jolloin helposti tuli vainajia veneen täysin. Monta kertaa on kiukkuinen merisonni kumonnut pyytömiesten aluksen ja monesti iskenyt torapiikkinsä sen laidan lävitse. Siitä lienee kolmisenkymmentä vuotta, kun harppuneeri Holman koko venekunta, neljä

miestä, meni syvyyteen äkäisen tursaan kaadettua veneen. Toisenkin purren silloin toinen mursu kumosi, mutta pyytäjät pelastuivat. Vimmainen oli emämursukin, varsinkin jos sillä oli pentu suojeltavana. On se joskus, kun pentu on tapettu, siepannut veneestä miehen kainaloonsa ja kadonnut jään alle. Harppuneeri Juhannes Persan, joka kiskalsi mursunpenikan veneeseen, emo äkkiä kahmaisi kainaloonsa ja sukelsi kolme kertaa veden alle. Vasta sitten, kun pentu oli viskattu mereen, mursu heitti Persan irti, ja mies pääsi haisevasta hoitajastaan. Kaappasi mursu kerran kippari Kyrön vieden hänet pohjamutiin asti, ennenkuin laski irti, ja kun mies viimein puolikuolleena pääsi ylös, oli hänen päänahkansa kuoraistu silmille ja hampaitakin kiskottu irti. Ei Kyrö kyllä sellaisista paljonkaan sairastellut, sillä hän oli niin pahanahkainen ukko, että saattoi paleltuneen varpaansakin itse sivaltaa puukolla pois, pestä tyngän virtsalla ja panna ploostarin päälle. Äkäisinä ja pelottomina entiset merenkävijät tappelivat mursujen kanssa. Vanhat harppunakarhut eivät säikkyneet suuriakaan torapiikkejä. He tavallisesti tappoivat mursun harppunalla ja keihäällä. Oli oikein kuninkaan kuolemaksi, jos mursua ruvettiin ampumaan. Lumijärven Juuseppi joka kerta kävi vain keihäissä mies miestä vastaan, mursu käyttäen luisia leukapiikkejään, Juuseppi rautaista käsikeihästään survaisten suoraan sydämeen, niin että mursun musta veri vain ruiskahteli venemiehiin asti. Jälkipolven pyytäjät kyllä sitten rupesivat mursuja tappamaan pyssyllä, vaikka tarkka mies piti olla mursua ampumassa, silloin kun se sukellettuaan nousi veden pinnalle. Suuren elukan nahka oli niin pehmeätä ja peräytyvää, ettei siihen pyssynluotikaan pystynyt joka paikkaan. Mutta kun tähtäsi ja ampui päähän, niin keikahti, ja kaikkein parhaiten, jos satutti niskaan karvanjamaan. Siihen lyijy kyllä upposi ja tappoi tursaan heti.

Mursu oli hyvä merenvilja, paksua päkkiäkin pinta ihan täynnä. Suuresta härkämursusta kasautui päkkiä pari, kolme tynnyriä, viisi, kuusikin oikein vanhasta mursuäijästä, joka harmaana ja ajamattomin parroin maata retkotti jään reunalla. Ja ison äijämursun nahka oli pari, kolme syltä pitkä päästä hänen pyrstöönsä. Sellainen luontokappale olikin jo niin valtava, että sen selässä saattoi rennosti kävellä ja hyppiä. Suuri mursunnahka painoi viisitoista vie-

koa, jopa enemmänkin. Mutta mursun punertava lyhytkarvainen nahka oli niin riettaan pehmeätä, ettei siitä saanut kovaa millään keinoin. Siitä tehtiinkin vain ruomia, ja lähti siitä lujia remmejäkin sekä rekiköysiä, jotka tervattuina kestivät 30—40 vuotta. Sanottiinpa mursunnahasta saatavan sellaisia tehtaanremmejäkin, jotka eivät ottaneet valkeaa, vaikka pyörät olisivat kuinka kovasti hyrränneet. Mutta muut nahkahihnat monesti syttyivät tuleen ja polttivat koko tehtaan. Pitkällä kolmikorttelisella *päkkiveittellä* kuoraistiin tapetun mursun nahka päkkeineen heti selästä irti, ja vasta laivassa nyljettiin nahka pois päkistä. Kolhaistiin mursulta myös hampaat talteen. Ne olivat vahvaa valkoista luuta ja kovaa kuin teräsrauta.

Paljon asusteli merien jäälautoilla ja saarilla myös hylkeitä, ja niitä pyydettiin sekä saatiin vielä enemmän kuin mursuja. Kooselannissa ja Novaja Semljan jäillä samoin kuin Huippuvuorilla eleli *isohylje*, jota hyvin paljon pyydettiin ja saatiin. Mutta vielä suurempi oli *klapmyysa*, joka majaili Vanhan-Pispärkin ja Jan-Mayenin jäätiköillä ja syvillä vesillä. Siellä niitä oli paljon, ja siellä ylpeät klapmyysa-äijät, kun heitä ahdisteltiin, kiukuissaan puhalsivat paksun pallon, niinkuin lakin kuononsa nokkaan. Mutta kun suurhylkeitä joka paikassa vainottiin, ne lopulta vähenivät, niin että täytyi ruveta pyytämään pieniäkin hylkeitä, *pirrejä*, joita oli pieni kirjava *kukkaspirri* ja vaaleanharmaa *isopirri* eli *salkko*. Niitä ammuttiin ympäri jääkenttiä, niitä varten mentiin venäläisten vesillekin, Valkeallemerelle. Siellä oli *ryssänhyljettä*, ja siellä myös pirri parhaastaan asui ja penikoi, ja toinen hänen poikimispaikkansa oli Västäjäässä, Grönlannin ja Islannin väliaavalla. Paljon päkkiä saatiin hylkeestäkin sekä hyvä nahka. Pirrin pennun nahka, joka oli aivan kikavalkea, oli hyvin kaunis ja arvokas, mutta kun pentu rupesi käymään meressä, muuttui nahka niskasta ja perän päältä mustaksi menettäen puolet hinnastaan. Mutta *kivipirri*, joka asua rähjäili joka vuonossa ja merenmutkassa, oli räähkä elukka, jota ei kannattanut pyytää. Lappalaiset vain sitä ampuivat ja söivät, mutta muut eivät siitä juuri välittäneet.

Suurta meriaapojen riistaa olivat jääkenttien *valkeat karhut*, joita entisaikoina vain keihästämällä päästettiin päiviltä, mutta useammin sentään surmattiin ampumalla. Avaroilla tantereillaan

tämä napamerien suuri äijä kesät, talvet kuljeskeli vaatehdittuna pitkävillaisiin valkoisiin turkkeihinsa, milloin pitäen asentoa alastomilla rantamailla, milloin ajellen jäälautoilla ympäri valtakuntaansa ottaen niestansa väliin maalta, väliin sukeltaen sen merestä. Jäälautoilla se piti vartiota hylkeiden uhkureikien vieressä syöksyen sukkelasti kimppuun, kun hylje nousi jäälle huokumaan. Kesällä äijä kähmi saarilla asustelevien lintujen pesiä tassutellen munavarastolta toiselle ja tyhjennellen munia sadoittain, kuoret vain aina viskellen syrjään. Karhut eivät kyllä olleet pyytömiehelle niin vaarallisia luontokappaleita kuin mursut. Jotkut Jäämeren pyytäjät tappoivat kerran Vanhassa-Pispärkissä jäätunturin alla seitsemäntoista karhua keikahdutellen niitä kenttään kuin kintaita vain. Mutta saattoi karvainen aapojen isäntä ottaa miehen kovillekin, ainakin jos pyytäjä yksinään joutui koko joukkoa vastaan sotimaan, niinkuin Juhannes Persa — samoin myös Juhan Matinlassi — aikoinaan Huippuvuorilla. Onnistuttiin siellä kerran toimittamaan oikein suuri mursunteurastus, ja kymmenien lihat jäivät rannalle haisemaan. Kun sitten tultiin toistamiseen samalle vuonolle, Persa lähti kolmen miehen kanssa keihäät kourassa katsomaan, olisiko paikalle tullut karhuja. Siellä olikin kokonainen ryökäleitten joukko mässäämässä. Miehet hyppäsivät maalle, Persa etunenässä. Mutta kun karhut näkivät keihäsmiesten tulon, ne heti hirmuisina hyökkäsivät vastaan. Toiset miehet kauhtuivat, laukkasivat rantaan, hyppäsivät veneeseen, soutivat pois jättäen harppuneerin yksinään tappelemaan. Persa keihästi kimppuunsa käypiä petoja peräytyen pitkin hieruaa mereen asti. Mutta kiukkuiset karhut painoivat perässä, niin että mies sai yhtä mittaa toisen toisensa perästä keihästää ja sohikoida, milloin oikealta, milloin vasemmalta. Kahdeksantoista ryökälettä täytyi miehen länsätä, ennenkuin pääsi niistä rauhaan, ja niin kovalle tämä otti, että Persa itsekin sylki verta. Mutta niin paljon miehessä sittenkin oli jäljellä verta ja luontoa, että hän viimein laivaan päästyään olisi kelvottomat, pelkurit kumppaninsa keihästänyt saman tien, elleivät he olisi potkaisseet pakoon vielä sukkelammin kuin rannassa karhulauman tieltä.

Kaikkein helpointa oli yllättää karhu kalastusretkellään ja nutistaa hengiltä vedessä. Karvaturkkinen äijä ei saattanut sukel-

taa niinkuin mursu ja hylje, vaan sen täytyi miltei yhtä päätä kantaa kuonoansa vedenpinnalla. Kun silloin ampui päähän, niin henki heti pois. Mutta niin täysipäkkinen oli kylmien jääkenttien isäntä, ettei se kuoltuaan sokkunut niinkuin mursu, koutui vain pinnalla, niin että se oli helppo korjata. Suuri kaunis valkoinen talja saatiin meren vainajasta sekä tynnyri hyvää päkkiä. Mutta lihat heitettiin hukkaan. Joskus tavattiin emäkarhu pentuineen rantoja vaeltamassa. Silloin siepattiin emo hengiltä, ja pieni perillinen saateltiin elävänä laivaan. Kummastunut pörhökarvainen napameren poika joutui orjana ajelemaan pimeässä ruumassa, joutui pois avaroilta kotikentiltään sekä viimein suuriin maihin kaiken kansan katseltavaksi. Eikä siellä kaikisten ollut jäänpalastakaan.

Huippuvuorilla oli paljon villejä *peuroja*. Harppuneeri-Nilssenin joukko kerran joutuessaan Isonvuonon suulla jäätunturien juurella makailemaan kolme viikkoa ampui yhdeksän sarvipäätä samaan kasaan. Mutta pienet olivat Pispärkin peurat, paljoa pienemmät kuin lapinporot, iso peura tuskin 40—50 kiloa painavampi. Helposti mies saattoi kantaa koko elukan selässään. Toukokuussa oli peura kovin laiha, mutta jo Jaakonpäivän tienoissa se oli erinomaisen hyvässä lihassa ja päkissä, niin että siitä saatiin parhainta keittoa ja saalista taljoineen ja lihoineen. Mutta myöhään syksyllä peura oli jo liian lihava, paljasta talia ja kuuta koko elukka.

Muun pyydön puutteessa tapettiin ja päkättiin valkeaakalaakin. Sitä pyydettäessä ei tarvinnut pelätä hengenmenoa. Kun kalaan oli heitetty harppuna, se rupesi paikalla porhaltamaan pakoon ja vetämään pientä pyytövenettä perässään. Piti vain puukko kourassa varoa, että heti kalpaisi liinan poikki, jos juto työntäytyi jäänjalan alle. Muuten olisi vene rysähtänyt palasiksi jään laitaan. Tavattaessa kiskottiin syvyyksien holkerikin esiin ja riistettiin siltä maksa. Saatiin joskus hiivatuksi ja länsätyksi iso pölkkypäinen *pytnoosi*, joka oli väkevä kala, kiskoi liinaa väliin 400 syltä, mutta sitten se antoikin parasta päkkiä kymmenen tynnyriä. Joutui saaliiksi joku *sarvikala*, jonka kuonossa oli syltä pitkä lisätörikkö, ja kalasta lähti neljä, viisi päkkitynnyriä. Kerättiin myös paljon höyheniä ryöstellen lintujen pesiä ja pistellen untuvat säkkipusseihin. Kalle Matinlassi haali Huippuvuorten Sydkapista kerran 3000

autin, moosan ja hanhen munaa saaden niistä Hammerfestissä kymmenen äyriä kappaleesta. Mutta keittomestari Partanen toi Pispärkeiltä palatessaan ison kimpun kuivatuita mursunsuoroja myöden ne kohtuullisesta hinnasta ydinkontteina Hammerfestin poliisimestarin rouvalle soppaluiksi.

Vain valaiden ja mursujen, hylkeiden ja valkeidenkalojen valtavana asuinmaana oli Jäämeren suuri seutu sekä aapalintujen, jääriekkojen, moosien ja muiden merellisten lentäjien kesäisenä kotipaikkana. Mutta ihmiselle nämä avarat kylmät kentät olivat vain riistaisia takamaita, joille joka kesä suurin joukoin käytiin saalistamaan ja tappelemaan näiden omilla perintömaillaan asustavien luontokappaleiden kanssa.

Mutta asusteli täällä jossain kolkassa ihmisenkin sukua. Ainakin Kalle Matinlassin venekunta löysi kerran Jukanskin rannalta, kun siellä saaren suojassa oltiin jäitä paossa, kokonaisen kylän turvekömmänöitä, ja kylän laidassa oli tornikattoinen hirsipöksä. Turvemajoissa ei kyllä näyttänyt olevan ei hengensielua, mutta hirsimökin seinällä riippui nuora, ja kun nuorasta nykäistiin, kalahti kello tornissa. Miehet nykivät, ja kello pälpätti kovasti. Pian laukkoi selkä koukussa turvekömmänöistä ihmisiä karvaturkeissa ja sarkasaappaat jaloissa huutaen ryssäksi:

— Kaima, kaima karnaalija junkka!

Sitten sarkasaappaiden isännät kiukkuisina tolkkasivat, että soittomiehet olivat rikkoneet keisaria ja Kristusta vastaan, koska olivat luvattomalla ajalla käyneet kelloon. Mutta kun Matinlassi tarjosi kansalle rommiryyppyjä, annettiin suuri rikkomus anteeksi.

Vielä kummempaa joukkoa pyytömiehet kohtasivat Ryssän-Pispärkissä, Vaigats-saarella ja Novaja Semljan Karmakuulassa. Harppuneeri-Nilssen näki siellä outoja *samujeetereita*, jotka kyllä olivat ihmisiä hekin, vaikka olivatkin pieniä mustia, poronnahkoihin sonnustettuja jumalanluomia ja söivät sekä kalaa että lihaa raakana. Lohen he heti repivät palasiksi ja hotkivat suuhunsa sellaisenaan, ja poronlihan he pistelivät elävältä höyryävänä sekä joivat lämpöisen veren painoksi. Tuomas Mustosen melkein rupesi mieli tekemään, kun näki, millä innolla nämä napamaiden eläjät vetelivät siikojen vereksiä suolia hampaittensa välitse, niin että makea kuu jäi suuhun. Vain peräsuolen he viskasivat pois.

Hylje ja mursu sekä niiden paksu päkki oli heidän kaikkein ihaninta herkkuansa, niinkuin ainakin se on ollut kaikkien napakansojen elämän ylläpitäjää ja henkiniestaa. Pakanoita nämä samujeeterit lienevät olleet, vaikka heillä olikin ryssänristi kaulassa ja kirkontapainen saarellaan ja viittilöivät taivaaseen päin. Mutta tuskin he tiesivät mitään keisarista ja Kristuksesta, sillä he eivät osanneet edes lukea, eikä heidän kielensä suunnittanutkaan venäjää, eikä liioin lapinkieltä. Ja kun Harppuneeri-Nilssen tällaiselle isäpakanalle antoi siirappipullon sanoen sitä ryssänvotkaksi, ryypiskeli pakana iloissaan ainettaan tullen lopulta niin päihinsä, että heilui vain ja hoilotteli.

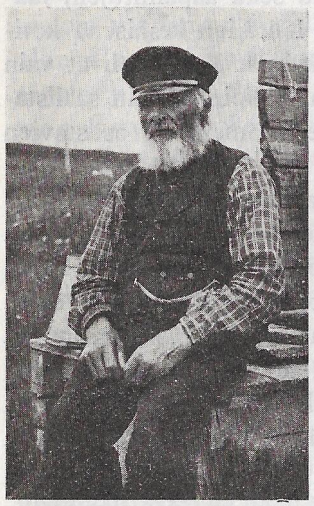

Harppuneeri-Nilssen, ent. Jäämeren harppuneeri. Vesisaari.

Lukuunottamatta näitä lukutaidottomia nahkapeittureita ja siirapista juopuvia pakanaparkoja ei napamerillä juuri muuta ihmisen sukua tavattu. Toisia pyytölaivoja kyllä nähtiin, ja väliin oli niitä kymmenkunta, toistakymmentäkin samoilla vesillä kelluen muuan siellä, toinen täällä ankkurissa, kolmas ja neljäs tuolla kauempana ja taas etäämpänä useampiakin. Ja niissä kaikissa kyllä oli kristittyä kansaa, monissa tuttuja pyytökumppaneita ja usein saman vuonon miehiä. Sattui väliin kolme, neljäkin laivaa lähekkäin samaan *klinkhan*. Kun sitten myrsky riehahti, täytyi paiskata kova ankkuri pohjaan, etteivät alukset olisi ajautuneet toistensa päälle. Mutta monesti taas viikkomäärin asusteltiin ypö yksin autiolla rannattomalla syvyydellä, jossa ei näkynyt muuta kuin aavaa merta, jäistä merta ja korkeaa taivasta. Siellä saatiin mielin määrin ajella sinne ja tänne, koota ja surmata omaan varastoonsa kaikki saalis, mitä saapuville sattui, päkäten hylkeitäkin kymmenkunnin päivässä. Meri vain oli omassa menossaan. Kun se raivosi, niin se raivosi hänen aikansa, ja sitten taas suuri jonka alkoi harvakseen nousta ja laskea samaa iankaikkista taamovaa tahtiaan. Jonka ajoi läpi jäittenkin, niin että julmat teljet ja lautat

vain keikkuivat; umpijäähänkin se puski röykyttäen sitä palasiksi. Ilman jonkaa umpijää pysyisikin rikkomattomana maailman alusta maailman loppuun asti. Tuli jäitä murtava jonka aina navalta asti, tuli toinen Siperian rannoilta ilmoittaen, että Novaja-Semljan merillä ovat jäät särkyneet, tuli myös jonka etelän puolesta puskien väylän auki Frans Josefin maahan.

Siellä laivat miehineen ajelehtivat. Hyvä kyllä oli, että naapureitakin olisi ollut lähivesillä ainakin silloin, kun sattui onnettomuus kohtaamaan. Aina meren armoilla ajelevilla nuurfaaroilla oli nokko päänmenoja varalla, niin että ellei tämä ottanut, oli toisia kymmenen tarjolla. Kaikkein pahimpia ja peloittavimpia pyytömiesten vastuksia oli *paksa*, suunnattomien ahtojäiden joukko, joka joskus saattoi satapenikulmaisena röykkiönä ulottua Siperian rannoilta aina Huippuvuorten taakse umpijäähän asti. Paksa otti useasti liikuntavallan koko merellä, niin ettei muilla ollut mitään sanomista, eikä sille tuulikaan aina mahtanut mitään. Merivirrat ja jongat sitä puskivat kokoon ja jälleen purkivat, ja toisinaan se taas virran matkassa kuin iso herra ajoi kovaa vauhtia suoraan *kirvespohja* tuultakin vasten, eikä sitä vastaan kyennyt kukaan seisomaan. Laivat se murskasi kuin munankuoret, survoi alleen tai paiskeli rannoille tahi työnteli kiintojäälle taikka puristi kahden kämmenensä väliin, niin että kyljet rusahtivat yhteen. Jäämerellä olikin kyllä jäätä. Vahvaa *umpijäätä* komotti kauimpana, *ajojäitä* ajelehti tuulten matkassa ja *ullijäätä* retkotti pitkin hieruaa, mutta paksa kulkea rymisti minne tahtoi. Toisina kesinä jäät ajautuivat niin kauas etelään, että olivat vain muutamien kymmenien penikulmien päässä Ruijanmaasta. Silloin oli poloisilla rannoilla kolkko ja kaalo kesä. Jääkellarin ilma pohotti pohjoisesta ja taamoi kaikkia, tunturit tulivat valkeiksi, ja lumi laskeutui matalalle maallekin. Sellainen *jäävuosi* muistetaan olleen 1881, eivätkä jäät olleet kovin kaukana kesällä 1926.

Moni suomalaisukon ohjaama alus joutui jäiden tuottamaan turmioon. Nikin-Jussa kerran, kun oli vasta neljä päivää ennättänyt olla pyydössä, tärskähdytti Valkeanmeren pimeydessä *Freiallaan* jäähän, niin että pohja puhkesi, eikä miehillä ollut muuta keinoa kuin kiireesti ahtautua veneisiin. Jäihin sortui Matin-Nikan laiva Kaarianmerellä, samoin kuin Posti-Petterin pursi

Ryssänsaaren luona Huippuvuorilla. Kokonainen jäätunturi keikahti ja murskasi Juhan Matinlassin *Briitan* täysine pyytöineen, niin että miehet saivat palata tyhjin kourin takaisin kovalta matkaltaan. Jäihin Hamarin Aatonkin jähti Vaigatsin alla juuttui juhannuspäivänä ja viimein rusahti rikki ajelehdittuaan ritisten ja parkuen pari viikkoa jääröykkiöiden keskellä. Samoin kävi Kaarianmerellä norjalaiskipparin komentaman laivan, jossa Riikan-Uula oli harppuneerinä. Kippari laski tuulen aukaisemaan rakoon. Mutta kun tuuli vaistosi, jähti pysähtyi, ja paksa alkoi pian panna rakoa umpeen, eikä kauan viipynytkään, kun se *kruuvasi* niin, että laivan kyljet koskivat toisiinsa. Itkun tämä kruuvasi kapteenilta, kun meni laiva ja meni täysi pyytö, jopa melkein kaikki eväätkin. Ja kolmatta viikkoa miehet saivat nälkäisinä raahata venettään pitkin autiota ahtojäätä, ennenkuin pääsivät sulaan veteen ja siellä viimein tavoittivat toisia pyytölaivoja. Itku puristui Erkki Virkkulasta, kun jähti *Örn* sortui 1883 ahtojäihin, ja taas seuraavana vuonna tuli sama turmio, kun ukko ajeli *Kongsbergillä* Karhusaaren rannoilla. Tuuli puski aavalta ajaen jäitä ja ajaen Virkkulan astiaa samassa rytäkässä maata kohden, ja kapteeni itse kykötti kiikertteineen toppitynnyrissä katsoen menoa. Ryskähti vain, kun jäät paiskasivat laivan rantakalliolle, ja kapteeni parkaisi:

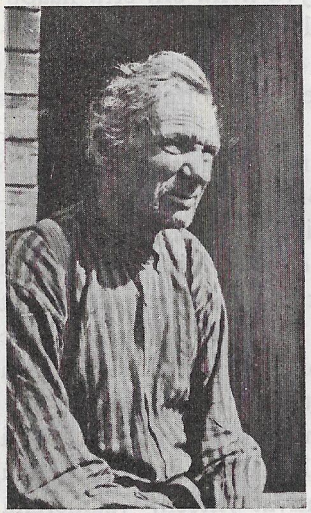

Aato Hamari, ent. Jäämeren kapteeni. Alattio.

— Voi, Herra Iesus, kun tänäkin vuonna kävi tällä lailla!

Jäiselle rannalle onneton kippari joukkoineen joutui. Siinä *Iiveri Oinas* oli harppuneerina ja *Erkki Matinlassi* pästemannina sekä *Kusi-Erkki* keittomestarina, ynnä muina miehinä *Kalle Virkkula, Kalle Matinlassi, Kaapreli Boman, Jussan-Heikki* ja pari vanhaa tromssalaista. Mutta kun taas tuulet kävivät yli aavan ja jongat liikkuivat alaisin puolin, aukeni meri, ja miesten täytyi uskaltaa sielunsa veneitten varaan ulapalle. Siellä viimein kohdattiin kolme pyytöalusta, joihin *Kongsbergin* kymmenen haaksirikkoista sovitettiin: kapteeni ja kolme miestä ensimmäiseen jähtiin, harppuneeri ja kolme miestä toiseen sekä pästemanni Kusi-Erkin kanssa kolmanteen. Ja näin oltiin taas turvassa.

Tämä olikin jo kolmas Virkkulalle tullut meriturma. Jo 1870 vaiheilla ukko pyörähti ylösalaisin Vanhan-Bergerin aluksella. Mutta aina Erkki tuhoutui kumminkin niin onnellisesti, että korjasi sekä oman että miestensä hengen, eikä kukaan joutunut meriraukkojen seuraan. Muita kyllä sinne vaipui. Ailin-Heikki sentään aina säilytti nahkansa, vaikka hän kovassa ilmassa, kun koko maailma pyöri vesi- ja lumisavuna, saattoi hyppiä ja hätäillä:

— Voi, voi, poikarukat, kuinka meijän nyt käypi!

Mutta monta muuta miestä meri otti, hätäilivät he pelkureina tahi jyrkkinä Jäämeren miehinä seisoivat rasvaisissa merisaappaissaan. Samana suurena merituhojen vuotena, kun Virkkula Vanhan-Bergerin aluksella keikahti, hukkui paljon merikansaa. Meni miehiä taas sitten myöhemminkin. Alattion laivuri Matin-Nikka meni kaljaasi *Eisbergillä* täysine pyytöineen, ja niin myös Juuseppi Lumijärvi joutui merenpohjaan. Myrskyn menossa ankkuroi useita aluksia Valkeanmeren suulla, jäärailon ääressä tuulensuojassa odotellen tien avautumista eteenpäin Kolkohvinsaaren alle ja siitä Pitkällesaarelle. Mutta kun myrsky vain isännöi, Lumijärven ukko viimein äkämystyi, repäisi rievut mastoon ja huusi toisille:

— Mie lähen aaphan pakkaamhan . . ja opettamhan lantalaisia!

Hermanni Lumijärvi, toisen laivan päämies ja velimies, hoilahdutti perään:

— Niinpä, s—na, olekkin sitten aapamies!

Hermanni ja muut jäivät laivoineen railon suojaan, mutta Juuseppi puski keikkuen ja heiluen aavalle merenselälle, vaikka oli hirmuinen sää. Omalla laivallaan kippari kyllä keikutteli ja oma, 14-vuotias Viljami-poika oli oppimassa sekä myöstärissä käytetyt miehet mukana. Sinne öystän alle äijä kaatui ja katosi kaikkineen, ja siellä hän vieläkin poikineen ja miehineen harhailee iankaikkisilla pyytömailla taikka makaa meren pohjassa niinkuin varajooni joukkoineen Punaisessameressä. Mutta ei tarvitse Juuseppi-raukan siellä yksinään miehineen olla. On suuren meren syöväreissä nokko kohtalotovereita, sillä mereen kyllä mahtuu miestä, hyvää jos huonoakin.

Siellä vanha kippari Heliä samoin makaa koko joukkoineen keikahdettuaan pimeänä syksyn yönä kumoon Söröijan vesillä. Siellä kova Kyrö lepää Hammerfestin aavalla, samoin kuin vanha Römpäkki-äijä. Postin Petteri ei kyllä joutunut raukkojen seuraan, vaikka hänkin ajoi tuhoon kaksi laivaa täysine pyytöineen. Eikä huolittu Limingan Erkistäkään, vaikka Valkeanmeren myrsky repäisi *Lydiannasta* nenärikin pois, ja lopulta täytyi raastaa koko masto maahan ja sitten mennä repalehtaa »söökäten»» ryssän haminaa. Ei myöskään ollut vielä koittanut Harppuneeri-Nilssenin lähdönhetki silloin, kun hän ajoi ruijalaiskipparin laivassa Kaarianmerellä pohjakallioon, niin että aluskerta lähti astiasta, koko laiva keikahti nurin, ja miesten täytyi ajelehtia venepahasessa Arkangeliin. Eipä Kalle Matinlassikaan joutunut ikuiseen kadotukseen, vaikka häntä kolme vuorokautta hirveässä nuurvästä-orkkaanissa ja jääröykkiöissä riepoiteltiin ja kuljetettiin neljäkymmentä miilaa syytöystään Ryssänrannan takavesille. Mentiin vain, että vinkui ja rytisi ja paukkui, eikä syntinen sieluparka enää osannut muuta ajatellakaan kuin että Jumalan tuomiolle tässä hirmuisella voimalla ajetaan. Matinlassi ja hänen jähtikumppaninsa saivat kuitenkin vielä armon: rajuilma heitti ja päästiin selvälle selälle. Mutta ryssille ei silloin annettu armoa. Neljä suurta mustaa laivanköliä kellui täällä vedenpinnalla, neljä ryssän kuunaria kymmenine miehineen oli keikahtanut ympäri. Erään kildiniläisen pohatan aluksia ne kaikki olivat. Ruplarikas äijä ei itse ollut mukana, hän vain keitteli Kildinissä traania. Mutta niin kova tämä Jäämeren myllerrys oli, että suuri traaninkeittäjäkin maalla sen johdosta keikahti ympäri.

Surkeata oli, kun meriraukkojen valtakunta avasi veräjänsä, perin surkeata, kun kaikki toivot laivan kanssa olivat murskautuneet ja kurjina haaksirikkoisina saatiin viluissaan ja nälissään pienellä hätäpaatilla soudella jäisiä aapoja puristaen kiusatusta ruumisparastaan viimeisenkin väkipisaran, mutta surkeata oli kaikitenkin, kun laiva syksyn myrskyissä rikkoutui ja jouduttiin Jäämeren autiosaarille tappelemaan napatalven kauhujen kanssa, jolloin monet loppumattoman hiljaisuuden, valkean aavan ja villin yksinäisyyden painamina tulivat mielettömiksi, tylsiksi ja lopulta uupuivat ja nukkuivat keripukin käsiin. Juhannes Persa joutui kaksi kertaa kamppailemaan kamalan talven Huippuvuorten pimeydessä tovereinaan vain villit

karhut ja synkkä yksinäisyys. Mutta taamoutumatta tämä mantereitten ja merien karhu talvet kesti ja tuli takaisin, niinkuin kyllä moni muu on siellä kestänyt ja tullut takaisin. Mutta on siellä moni raukka sortunutkin, jo sadat muinaiset pohjankävijät, sadat myöhemmän ajan merenkulkijat ja myöskin moni suomalainen. Keripukki on täällä aina ollut kaikkein suurimpana surmana. Tämä pimeä, äänetön kuolleitten maa on juuri keripukin oikea asuinmaa, ja täällä, kaikki uneen vaivuttavassa hiljaisuudessa, hän herääkin elämään ja pysyy kaikkein toimellisimpana. Keripukki lopetti Jäämpärin ukon ja toisen kveenimiehen, jotka 1860-luvulla Juhan Matinlassin kanssa matkailivat Huippuvuorilla, ja sama pukki taisi tehdä selvän jo muutenkin elämänsä tiliä toimittavasta Pauli-parasta, iloisesta pelimannista, joka aapamerellä joutui laudalle säkki verhonaan ja kivi kantapäissä, sekä sitten kolme tuhkalapiollista ryntäillään ynnä kipparin lyhyt rukous saattomiehenään muljahdutettiin ikuiseen pimeyteen.

Mutta kaikkein kamalimpia talvenviettoja ja keripukin töitä tapahtui silloin, kun Juhan Matinlassi laivoineen jäätyi Huippuvuorille syksyllä 1872. Viisi Ruijan jähtiä silloin tarttui saarten pohjoisrannikon jäihin saaden kolkon talven. Osa pyytömiehistä, 18—19 henkeä, lähti veneillä pitkin rantaa Isfjordiin ottaen haltuunsa ruotsalaisten rakentaman aution asuinpirtin, jossa oli kylliksi ruokaa ja juomaa. Mutta Matinlassi jäi kokkimiehensä kanssa *Ellida*-laivansa lähelle rannalle veneraakista rakentamaansa asuinköpperöön. Keripukki surmasi kaikki Isfjordin majamiehet, ja keripukki otti Matinlassinkin kokkeineen. Isfjordissa ei kyllä ollut ruoan eikä juoman puutetta, vaan niitä oli liikaakin, niin että miesparat joutuivat aivan toimettomina viettämään aikaansa viitsimättä edes mäkeä laskea, vaikka iso törmä oli vieressä ja nokko sivakoita. Eivät he edes jaksaneet ahdistella jääkarhua, joka uskalsi tulla majan katolle möykkäämään. Mutta ei kestänyt kova Matinlassikaan kokkeineen, vaikka he olivat tehdä rötistäneet kärrytkin, joilla hengissä pysyäkseen olivat kärräilleet kiviä, ja taas aikansa kuluksi kaverrelleet puoli tamppua puukonpäitä. Samana vuonna Nordenskiöld retkikuntineen joutui Huippuvuorten Mosselbayssa viettämään talvensa, ja keväällä hän kohtasi Isfjordissa surullisen kuolleitten majan. Siellä miehet pitkin pirttiä retkottivat ruumiina, muuan kyhjöttäen käsi

poskellaan pöydän päässä. Löytyi pirtistä päiväkirjakin, jota Patsivuonon mies, *Peder Nilsen*, oli kirjoittanut lokakuun 7 päivästä 1872 aina huhtikuun 19 päivään 1873. Siihen oli miesparka merkinnyt kunkin toverinsa hengenlähdön. Sunnuntaina tammikuun 9:ntenä oli ensimmäisen loppu tullut ja sitten aina mies mieheltä pitkin koko rintamaa, kunnes päiväkirjan päättyessä vain kirjoittaja sekä pari muuta olivat henkimenoissa . . . Keripukin voittamina löydettiin pohjoisrannan Reinsdynelandista Matinlassi ja hänen kokkinsa, kun miesten kuoltua Matinlassin koira laukkasi monipenikulmaisen matkan ilmoittaakseen asian Nordenskiöldin retkikunnalle. Jäärannan kurjasta kopperosta tavattiin kaksi kärsinyttä vainajaa, kömpelöt kivikärryt ja puoli tamppua puukonpäitä, ynnä kokin kirjoittama — Matinlassi ei osannut kirjoittaa muuta kuin nimensä — paperi, jossa sanottiin: »Matinlassi on huono ja minä olen yhtä huono». Sinne autiosaarten kolkoille rannoille miehet haudattiin, ja vasta kesällä, kun Nordenskiöld palasi retkeltään, Ruija sai kuulla surulliset sanomat. Tromssa, josta useimmat miehet olivat kotoisin, oli aivan murheen vallassa. Kuningas Oskar, joka juuri silloin sattui Jäämerenmatkalleen, otti osaa kaupungin suruun kieltäen ampumasta ainoaakaan kunnialaukausta.

Jäämeren paksa oli kyllä paha ja tuotti turmiota, mutta kamala oli Jäämeren kontokin, vaikkei se kyllä henkeä ruvennut riistämään. Kun konto oikein paksuna painui merelle ja puristi kylmään syliinsä, ei kyetty tekemään mitään. Oli vain niin harmaata, että hädintuskin nähtiin toveriaan laivankannella. Silloin ei ollut muuta keinoa kuin seisottaa laiva merelle ja alituisesti mylviä suurella torvella, ettei joku taitamaton olisi ajanut päälle. Jouduttiin joskus kolme, neljäkin viikkoa kellettelemään samassa paikassa saamatta aikaan juuri mitään. Samoin taas myrsky saattoi miehiä päivittäin kiusata jossakin tuulensuojassa, umpijään reunassa tahi autiolla saarella. Usein myös jäät pidättelivät laivoja pitkät viikot paikoillaan. Silloin kyllä Jäämeren yhtämittainen kesäpäivä oli mittaamaton, kun sitä jouduttiin mittaamaan iankaikkisen pitkillä hetkillä. Kymmenen toimetonta miestä koetti saada sitä miesvoimin kulumaan milloin syöden, milloin maaten ja nukkuen, milloin milläkin keinoin. Toiset kavertelivat mursunhampaista puukonpäitä, tuppia, korvankaivimia ja hammasviiloja, toiset vuoleskelivat laivan koivuhaloista kapustoita ja lusikoita, jopa jotkut taitavat miehet askaroivat puisia laivankuviakin. Muutamissa laivoissa saatiin käsitellä kortteja, lyödä niin että läiskyi ja yrittää, kuka jää *koiraksi*. Usein koetettiin pitkää päivää kuluttaa satakertaan kerrotuilla ja kuulluilla jutuilla ja joutavuuksilla. Suomalainen *Virsu*, vanhan ämmän koskeen laskettanut maankiertäjä, suuri suunkäyttäjä, puhalteli juttuja toisensa perästä. Hurskaalle Postin Juhan-Petterille, *Faarille*, hän aina syötteli parhaita palojaan, joita uskonmies joka kerta väitti valheiksi viimein kivahtaen:

Kalle Matinlassi, ent. Jäämeren harppuneeri. Bossekop.

— Mene ja luje raamattua ja Taavetin huonhen herraa!

Hyvä oli suustaan Kalle Matinlassikin, kaikki tuulet ja tuiskut rähjännyt, kaikki Ruijan haminat kolunnut Jäämeren kiertäjä. Posti-Petterille hänkin aina valitsi syntisimmät muisteluksensa jaaritellen milloin Lutheruksen papinkoulusta, milloin kuvahaisettoman Peter Dassin ja paholaisen kamppailusta, milloin saarnaten raamatunmiehelle kolmesta Herran ihmetyöstä, joista ei puhuta pipliassakaan. Matinlassin ihmetyöt olivat kyllä senkaltaisia, että hurskas kippari kiukkuisesti käski suunsoittajan tarttua raamattuun ja Taavetin huoneen herraan.

Laivan kannella vahdissa oltaessa täytyi tappaa aikaa taajomalla, paininheitolla ja muulla kisaamisella — jonkun miehen kyllä aina vuoroonsa piti kyköttää kylmässä toppityynnyrissä kiikaroimassa suurta avaruutta. Petterin laivassa ei saanut liikoja taajoa, ei varsinkaan silloin, kun Faarilla oli hammassärky. Avosuinen Virsu ja pahanelkinen Mäntyharjun mies kerran väsäsivät keulapuolessa, niin että hammastautia poteva Faari kuuli ja lensi kiukkuisena ärisemään. Miehet ärähtivät vastaan, ja siitä jähdin isäntä vielä enemmän suutui ja kivahti:

— Ettäkö tiijä, että sipparia ei saa vastata . . . Mie menen ja kirjoitan surnaalhin.

— Mene, Faari hyvä, ja kirjoita akkas navanpielhen . . . Siin' on sulle nokko surnaalia! Virsu vain irvisteli.

Siivosti piti Posti-Petterin astiassa olla silloinkin, kun julkinen jumalanilma laivaa riepoitteli — jos silloin kenenkään olisi tehnyt kään mieli taajoa. Faari oli kovin arka merenkäynnille, varsinkin alkumatkalla. Kun meri oli Petteriltä vaatinut pois kaiken hänen ravintonsa, löi se hänen päänsä niin kipeäksi, ettei Faari osannut muuta kuin maata koijassa, rukoilla Jumalaa ja miehillään kiskottaa suurta huivia päänsä ympäri niin tiukkaan, että sitojan piti ihan seinästä jaloillaan ponnistaa. Siivosti piti pahan sään aikana olla Iisakki Puskankin purtilossa. Vaikka äijä vaistosäillä, kun laiva ei liikkunut minnekään, manasi meret ja maat ja jäät sekä taivaan linnut ja tuulet, niin hän taas pahalla ilmalla säästi suutaan ja varoitteli miehiä:

— Ei, ei saa kirvata, kun on niin kova sää, jott'oikhen henkiä ahistaa.

Mutta pysähtyi Iisakin kirvaaminen kerran vaistosäälläkin. Oltiin Huippuvuorten taka-aavoilla, Amiralsaaren luona, isoahyljettä pyytämässä, ja oli aurinkoinen kaunis päivä. Näki ukko ison tokan mustia lintuja ilmassa lentää tohistavan, huusi:

— Katto, noita s—nan korppia . . . mihin ne lentävät!

Kaikki katsoa tollottivat, mutta kukaan ei nähnyt mitään. Kummastui ja pelästyi Puskakin, kun kohta mustat lentäjät häneltäkin hävisivät. Ja sitä korppilinnut lentelivät, että Puskan Iisakki seuraavana vuonna sai halvauksen ja kuoli.

Vanhan-Pispärkin rannoilla oli monta kummaa ja paljon katsottavaa ainakin äkkinäiselle merenkiertäjälle. Siellä olivat rannat täynnä suunnattomia valaanluita, siellä suuret hautausmaat täynnä ruumisarkkuja, joiden kannet oli raastettu pois ja poltettu; karhut vain olivat kalunneet lihat luista ja linnut laittaneet pesiään arkkuihin luurankojen vieruksille. Sieltä miehet saivat vainajien pieluksista täysin pussein poimia lintujen tyynyjä ja munia. Oli siellä Isonvuonon pohjassa Sträteniemen rannalla *Ryssäntupa*, ikivanha rötiskö, johon Matinlassi miehineen kerran joutui majailemaan. Se ei kyllä ollut mikään mieluinen kristityn asuinsijaksi, mutta paremman puutteessa siinäkin koetettiin aikaa kuluttaa. Oli rantakentällä suuri joukko muinaisten ryssien luita, säärivarsia ja reisikontteja sekä kymmenkunta pääkalloa, komeata valkoista luukoppaa, josta

vain valkoiset hampaat aivan ehjinä irvistelivät. Hammerfestin tohtori olisi varmasti maksanut vaikka viisikymmentä kruunua kappaleesta, jos vain jokukaan olisi ottanut vaivakseen niitä hänelle kuljettaa. Mutta kukapa olisi lähtenyt kanniskelemaan keripukkiin kuolleiden ukkojen taikka tappelussa surmattujen miesten kalisevia kalloja. Parempi oli antaa ne merelle, joka niiden kantajat oli aikoinaan tänne saatellut. Nikin-Jussan poika otti ja heitteli kalloja ilmaan, ja norjalainen Kristiansundin mies vahvalla kangella huimautteli niin, että hampaat vain vihelsivät taivaalla ja kallo tohisten poukkosi monen sylen päähän mereen. Kristiansundari olikin niin vahva poika, että saattoi kantaa selässään yhtaikaa kahta peuranraatoa.

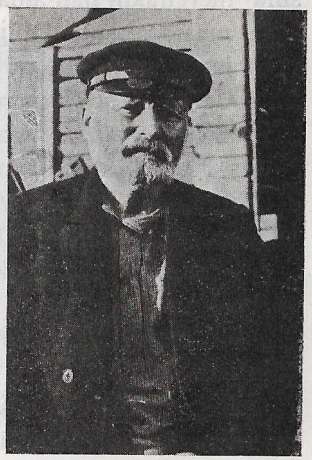

Ole Kristian Olsen, »Riikan Uula», ent. Jäämeren kapteeni. Alattio.

Mutta sitten taas, kun säät paranivat ja myrsky heitti, paksa antoi rauhan ja konto katosi, tehtiin työtä kaksin verroin. Jos oltiin hyvillä saalismailla, riehuttiin samaan menoon kolme, neljäkin vuorokautta, niin ettei nukkumaan ennätetty. Hiivattiin vain ja länsättiin mursua ja ammuttiin hyljettä ja päkättiin ja oltiin yltyleensä veressä ja rasvassa. Eikä siinä ennätety pyhittää Herran sapattiakaan. Sama se sille oli, kun vain saatiin merenviljaa, josta yksin kokkikin peri miehenosan. Kun hyvänä sunnuntaipäivänä katsottiin kiikarilla kirkasta merta ja nähtiin hylkeen siellä, toisen täällä kellettelevän, niin ei muuta kuin veneet vesille ja kova pyytö käyntiin. Pidettiin sitten taas sapattia vaikka montakin päivää, kun sen aika tuli. Mansikan Heikin jähtikunta kerran ihan helluntaipäivänä pyysi ja päkkäsi kymmenen suurta mursua. Oli kyllä muutamia kristityitä kippareita, jotka eivät mielellään ryhtyneet pyhäpyytöön. Ruijalainen Aleksanteri, vaikka olikin kristitty, antoi sentään miesten pyhänäkin yritellä arvellen vain:

»Ei kiellä pyhä pyytämästä,
sapatti saamasta».

Mutta Riikan-Uula oli niin ankara, ettei antanut koskaan pyhänä tarttua pyssyyn eikä harppunaan, eivätkä siitä pyytömiehet olleet ensinkään hyvillään. Postin Juhan-Petteri, seurojen pitäjä maalla, oli merelläkin niin hurskas, ettei juuri sallinut pyhäpäivänä rähjätä pyydössä, vaikka äijä muuten olikin merellä eri mies kuin maalla. »Raamattu sen kieltää», Faari vain sanoi, ja hyvin ukko sen tiesi, sillä merelläkin hän aina pyhänä luki raamattua. Mutta kun komea hylje maata retkotti lähijäällä, ei jumalaton Matinlassi edes helluntaijuhlanakaan malttanut olla kuuntelemassa kipparin lukua, vaan hiipi tiehensä, souti merelle ja ampua pamahdutti, niin että hylje jäi kuin makkara jään reunalle. Äkäisenä Petteri silloin karjaisi:

— Kuka ampuu, kun mie lujen raamattua?

Vihainen oli Faari Matinlassille, kun tämä hylje mukanaan souti laivaan. Sai mies kuulla:

— Ei se mene sulta kurkusta alas, se liha, mikä pyhänä on pyyvetty.

— Veres hylkhenliha on makeata kuin maito, Matinlassi vain vakuutteli.

Mutta kerran kippari Posti erehtyi ja lähti itse helatorstaina jo aamuseitsemältä pyytämään hylkeitä. Kelletteli siellä jään reunalla komea saalis, iso hylje makasi jäällä, toinen lapa pään alla, toisella hiljalleen heilutellen päivänkiloasilmiltään. Harppuneeri Matinlassi ehdotti:

— Lähemmä ampumhan?

— Mikä päivä nyt on? Faari kysyi.

— Tuorestai, Matinlassi todisti.

— Lähemmä vain! Petteri oli valmis, ja soudettiin ja naakittiin lähelle. Viisi panosta äijä pamahdutti, joka kerta harhaan. Suutuksissaan hän jo poukahti pystyyn, rutaisi lakkinsa veneen pohjaan, hyppäsi sen päälle ja manasi:

— Mikä . . . mikä rietas se nyt on, kun en osaa ampua?

— Se on Kristuksen taivhashen astumisen päivä nyt, Matinlassi muisteli.

— Voi sun . . . Juhan-Petteri säikähti ja paikalla pyörähdytti veneensä ja souti laivaan. Mutta kun jäällä retkotti hylje hylkeen takana ja Matinlassi niitä yhä paukutteli, ukko kävi kokin luo ja käski hänen mennä auttamaan harppuneeria mereltä pois, että hän kyllä huolehtii murkinasta, kun nyt on helatorstai.

— En pakota, mutta jos haluat mennä, kippari sanoi.

Kokki meni mielellään osaansa kartuttamaan, ja kun Matinlassi näki tulevan apua, paukutti hän yhä kovemmin saaden ja päkäten helatorstain kunnioiksi monta hyljettä. Eikä vanha kapteenikaan näyttänyt olevan pahoillaan.

Viikoittain, kuukausittain risteiltiin Jäämerellä sinne tänne paikasta toiseen etsien saalista ja täyttäen laivan ruumaa. Lennettiin väliin myötätuuleen, väliin luovailtiin vastaan, sitten taas mennä tohistettiin pitkin laitaistakin, jolloin kyllä vanha huonokölinen jähti yritti kiertää peränsä tuulta vasten, niin että koko menossa »kylki söi enemmän kuin nokka tienasi». Vasta syksypuoleen, kun oli saatu *täysi fanksti*, käännettiin taas laivankeula etäisiä kotirantoja kohden. Joskus oli niinkin harvinainen onni pyytömiesten matkakumppanina, että täysin laivoin puhallettiin takaisin jo — kolmen viikon kuluttua. Sellaisella pikamatkalla Harppuneeri-Nilssen kerran oli mukana, ja silloin saavuttiin lähtöhaminaan jo kolmen viikon ja kahden päivän perästä. Iso-Aarne pyytövesille päästyään täytti kerran laivansa seitsemässä päivässä 3100 pirrillä ja sitten pyörähdytti kokan kotia kohden. Muuan ruijalaiskippari, jonka laivassa Sundmanin Fransa oli miehenä, kohtasi Novaja Semljan jäillä mursuja niin paljon, että niillä olisi täyttänyt vaikka montakin laivaa, ja omansa ukko pani ahdokseen kolmessa päivässä. Kun näin nopea saalis heti sallittiin, niin ennätettiin vielä samana kesänä lähteä toistamiseen ulapoille, entistä kiihkeämmin noutamaan uutta viljakuormaa Jäämeren avarasta aitasta. Silloin tuli miehen osa kaksinkertaiseksi. Ennätettiinpä joskus painua aavoille kolmaskin kerta, vaikka silloin jo saatiin kaikkein kolkoin ja vaarallisin meriretki. Syksyllä oli napameri vielä kylmempi ja jäisempi kuin kesällä, oli vielä pimeäkin, niin että hyvin helposti saattoi ajaa tärskähdyttää lukemattomiin jäihin. Mutta oli vain niinkin pelkäämättömiä kippareita

Aarne Olsen, Jäämeren kapteeni. Alattio.

ja miehiä, että rohkenivat lähteä seikkailemaan pimeille aavoille. Mutta tavallisesti saatiin kuluttaa koko kesä samaan matkaan, ja syksyllä palattaessa oli saaliina satakunta mursua, satoja hylkeitä, parisataa isoa hyljettä, kymmeniä peuroja, jääkarhuja viisin, kuusin, vielä valkeitakaloja sekä päkkiä ja maksoja tynnyreittäin, lisäksi suuret kasat linnunhöyheniä. Puska-Iisakin laivassa oli kerran, kun hän koteutui, yksin päkkiä parisataa tynnyriä. Juhan Matinlassi toi kerran tullessaan m. m. 94 peuraa jakaen tuliaisiksi peuranlihaa useille Tromssan köyhille. Vanhaa Virkkulaa ja Nalkkia onnisti kerran niin hyvin, että täysipyytöiseen jähtiinsä, jossa oli sata mursua ja muuta, saivat ahtaa Matti Oinaan hylkäämän, merellä ajelehtivan laivaraakin täyden saaliin, ja niin tyhjäksi miehet ison aluksen kolusivat, että se kumisi kuin kirkko.

Satoja kruunuja, viisin, kuusin sadoin, hyvä pyytöretki tuotti miehen osalle, joskus tuhannenkin kruunua. Mutta meni pyytö väliin niinkin huonosti, että miehen täytyi tyytyä sataan kruunuun. Siinä pyytökunnassa, missä Tuomas Mustonen kerran ajelehti kesäkauden, saatiin koko yrityksellä vain kahdeksantoista mursua ja muutamia hylkeitä. Eikä siitä ollut suuria jaettavia puoleenneljättätoista miehen osaan, kun laivanvarustaja otti ensin kaksi kolmannesta koko saaliista. Ja monella pyytömiehellä saattoi vielä olla laivanvarustajalle etukäteen tehtyä velkaa enemmän kuin mitä matka tuotti. Siksipä aina aapoja ajettaessa miehiltä pääsi oikein helpotuksen huokaus, kun pyytö oli saatu niin suureksi, että täytti etukäteen tehdyt velat. Tästä lähtienhän ruvettiin iskemään saalista omaan kukkaroon. Mutta kaikkein vähimmin pyytömies hyötyi silloin, kun menetettiin koko jähti täysine saaliineen, koko kesäkauden töineen ja vaivoineen. Silloin ei jäänyt miehen osalle muuta kuin kurja henki, joka kumminkin kaiken lopuksi oli niin kokkipojalle kuin kapteenillekin kaikkein parhain saalis koko retkeltä. Kolmen miehen osalla ajava kipparikin sai silloin tyytyä vain miehen oikeaan osaan ja olla iloinen omasta hengestään.

Olisihan yhtä hyvin miehen viimeinenkin osa voinut mennä, ja silloin olisivat olleet vielä hullummin asiat. Mutta kun oli annettu armon aikaa yrittää vielä uudestaan, ei merenkävijällä ollut hätää. Juhan-Petteri Posti keikahti kaksi kertaa Jäämereen, mutta nousi ylös ja painui jälleen samoille suurimmille selkävesille. Erkki Virkkula kärsi kolmet kerrat jähtirikon eikä säikähtänyt sittenkään, nakkasi vain ryypyn suuhunsa ja lähti seuraavana kesänä ajamaan uutta laivaa. Posti-äijä komenteli ja keikkui laivankannella vielä 70-vuotiaana kovana harmaanakarhuna ollen kiukkuinen kuin peto, kun häntä uskallettiin epäillä vanhuudenheikoksi. Jos Faari hylkeitä paukuttaessaan ampuikin yhtä päätä harhaan, ei hän siitä taamoutunut. Äijä otti vian mieluummin syntisen elämän syyksi kuin vanhuuden vaivaksi päivitellen:

— Mie olen vishin niin paljon syntiä tehnyt, etten enää osaa hylkeitä ampua . . .

Vielä 80 ikäisenä vanha Jäämeren kävijä Petteri katsellessaan Alattiovuonolle avautuvaa ulappaa tahi saarnatessaan nuorempien kipparien ja pispärkkimiesten kanssa saattoi oikein murheellisin mielin jahkaista:

— Jos mie olisin kymmentä vuotta nuorempi, niin menisin mie vielä Pispärkhin!*

---

* Posti kuoli 1918.

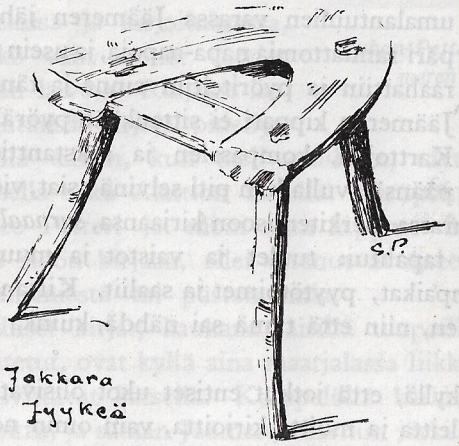

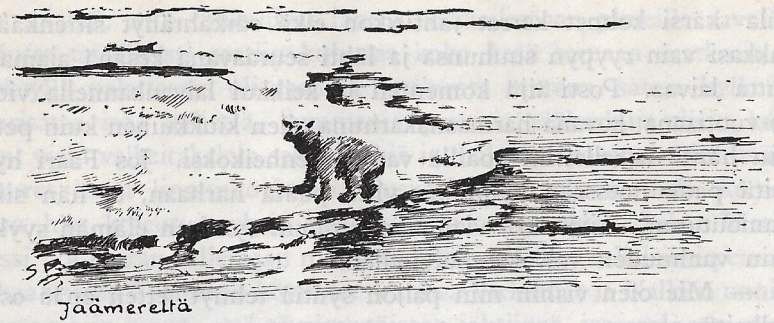

Jäämereltä

Posti-Petterin surnaali

Jumalantuulien varassa Jäämeren jähdit ajelivat ympäri rannattomia napa-aapoja, ja usein niitä myrskyissä raahattiin ja pyöriteltiin sinne ja tänne, mutta oikea Jäämeren kippari ei sittenkään pyörähtänyt sekaisin. Karttojen, kompassien ja sekstanttien sekä tarkan päänsä avulla hän piti selvinä asiat, vieläpä joka päivä istui kynä kourassa merkiten isoon kirjaansa, *surnaalhin*, kaikki asiat, mitä merellä tapahtui: tuulet ja vaistot ja muut jumalanilmat, matkat ja olinpaikat, pyytötoimet ja saaliit. Kirjansa kippari sitten löi redarin eteen, niin että tämä sai nähdä, kuinka Jäämeren matka oli tehty.

Sanotaan kyllä, että jotkut entiset ukot olisivat ajelleet merenaapoja surnaaleitta ja muitta kirjoitta, vain omin nokkinsa ja oman päänsä varassa. Vanha Juhan Matinlassi ei osannut kirjoittaa muuta kuin nimensä, ja surnaalin hoitamisesta sai huolehtia harppuneeri tai kokki. Mutta silti ukko itse piti tarkasti päässään kaikki asiat, pyydöt ja muut, ja päässään hän sitten selvitteli kaikki laskut

ja saaliin jaottelemiset paremmin kuin jotkut kynämiehet paperilla. Mutta nämä olivat vain poikkeustapauksia. Kipparin kouran kyllä piti taipua pieneen kynänvarteen, vaikka se olikin paremmin tottunut pitelemään harppunan pitkää tankoa. Norjankieltä kippariukkojen piti auttavasti osata ja norjankielen merkeissä raapustaa asiat kirjaan. Siinä kyllä useimmat kveeniukot helposti löysivät mestarinsa. Peräpohjan kiveliöissä kasvaneen miehen kieli ei vähällä taipunut perin vieraan ruijankielen outoihin ääntеisiin ja merkillisiin sanoihin, joiden alussa, kaiken kumman lisäksi, saattoi olla joskus kolmekin kovaa puustainta, ennenkun oikeaa ääntä annettiin. Ruijaa puhuivat ukot omalla tavallaan, eivätkä surnaalissa sanat aina suinkaan jutaneet hyväksi nähtyä ruijanlatua. Mutta kun miehet muuten kunnollisesti ja tanakasti seisoivat kipparin sijalla, niin surnaalit ja kielet olivat pikkuisia asioita. *Posti-Petteri*, joka oli parhaita Jäämeren miehiä, ei ollut kovin rohvessori valtakunnan kielessä ja kirjoituksessa, mutta ajeli ukko vain monet vuodet hammerfestiläisen laivoja. Ruijaksi lienee Petteri isäntänsä kirjoja pidellyt, vaikka hän kyllä silloin, kun ajeli omillaan, täytti surnaalinsa selvällä simolaisella sekä Alattion kielellä. Peräpohjaksi käännettyä ruijaa lienee Petteri ja moni muu kippari hätätilassa painellut isäntänsä isoon kirjaan, ellei ottanut avukseen kirjoituksen taitavaa harppunamiestä tai pästemannia.

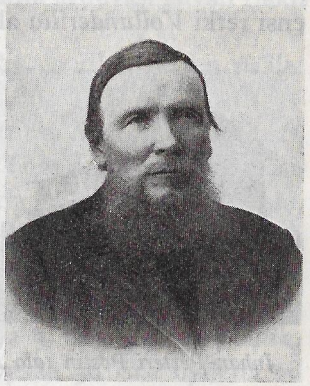

Juhan-Petteri Posti, Jäämeren kapteeni.

Nämä merelliset kirjat, kaukana jäisillä ulapoilla keikkuvassa kajuutassa kirjoitetut, ovat kyllä aina maatjalassa liikkuvankin ihmisen mielestä huvittavat katsella. Kömpelöllä karhunkäpälällä ne useinkin on raapittu, ja saman Jäämeren karhun järki on sanat juoksuttanut ajaen joka päivä asiat paperille, lyhyesti ja harvoin sanoin kyllä vain. Mutta kaikessa lyhykäisyydessään nämä sanat miehen lailla muistelevat koko kolkon pyytöretken vaiheet ja tapaukset. Saammepa vain käsiimme vaikkapa Juhan-Petteri Postin laivakirjan

niiltä ajoilta, jolloin hän ajeli omilla aluksillaan, niin varsin elävä kuva avautuu eteemme Jäämeren jähdin vaelluksesta.

Kymmenen kovaa kesäretkeä käsittää muuankin Petterin kovakantinen surnaali, kirjoitettu jähti *Vollunderin* kajuutassa sekä sitten taas »*Sööplumstilla*». Heti myöstäristä alkaen surnaali pitää suunvuoronsa ja Hammerfestin haminaan sen aina lopettaa. Ja joka päivä päättyy pieneen iltahuokaisuun: »Laiva on länsi ja Jumala on kansamme», samoin kuin suruttomat ruijalaiskipparit saattoivat kirjoittaa: »Lens Skib» tai: »Lens Skib i Guds Namn». Näinpä Petterin ensi retki *Vollunderilla* alkaa huhtik. 29 p:nä 1887: »Kävimä myösterisä, 7 miestä. Laiva on hyvin valmistettu Kaikin puolin, ja 2 venheellä, että tehä fangstija, toiseen 4 miestä, ja toiseen 2 miestä, joka Pyytää sitä, mikä on laivan vieresä». Sitten keikutaan Huippuvuorilla koko kesä, jopa lopulta Novaja Semljankin vesillä palaten Hammerfestiin syysk. 1 p:nä saaliina 62 mursua, 77 hyljettä, 18 pikku hyljettä ja 2 karhua. Seuraavana kesänä Petteri ajelee Novaja Semljan aavoilla tuoden samanlaisen pyydön, ja sitten taas kesäkauden Huippuvuorten ympärillä. Mutta sen jälkeen tulee tuho. Kesällä 1891 Petteri keikuttelee Pispärkien ulapoilla pyytäen ja päkäten saalista, kun laiva tarttuu jäihin ja murskaantuu. Petterin käsikirja vieläkin muistelee tämän turman työn näin:

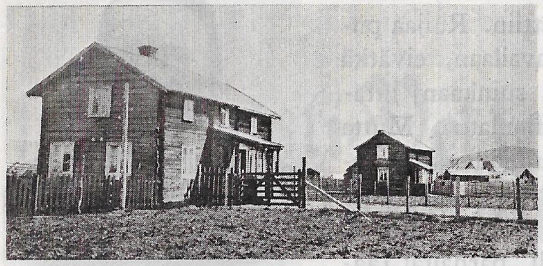

Juhan-Petteri Postin talo Alattion Joensuussa.

»Jyni 17 ja 19 Teimä fangstia SV tuuli vaisto. Samana 19-päivä otima fastajäähän kiini Tivipaisa, Ryssän saaren alle, Tivipain puolele, ja Sakia konto ja SV stormi. Ja kaikki hyvin ja Her kansame.

20. Päkkäsimä samasa paikasa, SV stormi ja sakia konto.

21. Fylläsi jäätä Tivipain täyteen SV stormi ja oli Sakia konto, ja paksa tuli leestä fastajäätä vasten ja kruuvasi meitä ylös fastajääle, josta toinen virta löysäsi laivan alas, ja jätti terveeksi. Ja josta

sijasta me siirymä vähä matka josa ei ollut mielestämme se paha ja ilta pänä tuli vaisto ja klaarasi, ja koko Tivipai oli täynä jäätä niinku yksi paksa, mutta virta paino fasta jän pääle paksaa niin kovin että fastajää särky josa olima kiini.

22. Aukasi paksa, että pääsimä öystimäisen ryssän saaren alle, joka oli öystän kantava virta. Siinä otima taas kiini kanttin, minkä ymmärsin parhaksi (Hätä näkky päälä) virta käänty viemään paksa västään, ja meilä oli virran tyven, mutta jään paljous oli joka ahisti, että paksa tuli kylkivirtaan meile pääle, ja siinä kruuvasi laivan rikki.

23. Siirymä saaren pääle.

24. Kaavoma maston, ja fööräsimä seilit, ja rikin saaren pääle, ja ruokaa. Ja Siihen panima teltan ylös.

7 jyyli Menimä 5 miestä jakta *Hoopettiin*. Sippar J. P. Posti, Poika Johan Posti, Sakarias Nilsa, Aarne Tomas. Ja kustaus paso josa jaktasa oli sipparina Grötaal, joka jakta oli poisa Trompsasta. Ja jakta *Hoopetista* siirymä pois 11 augusti illala ja 12 augusti tulima jakta *Guute hensiktin*, josa oli sipparina uula Kristian ulsen. Ja oli poisa Hammerfestista, omista Feddersen ja Nissi. Meitä siirty 2 miestä Skippar J. P. Posti ja S. Nilsa, Ja 3 jäi jakta *hoopettiin*. Jakta *Volynterisä* oli fangstia 14 Klapmyysää 38 isua hyljettä 28 pie Hyljettä 10 mursua späkkiä 61 $^{1}/_{2}$ tynnyriä».

Näin meni Posti-Petterin laiva ja pyytö, jotka olivat lisäksi vakuuttamattomat. Mutta jo seuraavana kesänä Petteri päästeli uudella ja paremmalla aluksella. Jo huhtikuun 19 p:nä 1892 surnaali saa muistella: »Kävimä myösterisä Jakta *Sööplumstin* pääle. Että seilata Jäämeren fangstia tekemään. Koko väki luku on 9 miestä. Sipparina on Johan Petter Posti. Laiva on hyvin valmistettu, sekä kalfratattu että hyvät Tammi jääplankut, Petöijinki varustus on hyvä. 2 fangstivenettä on, hakspootti. Ja proviäntterattu on 5 kuuksi». Sitten toukokuun alussa puhallettiin ulos ja mentiin Valkeallemerelle sekä Novaja Semljaan palaten vasta syyskuun 27 p:nä Hammerfestiin tavallisen saaliin kanssa, todeten: »Ja Jumala on ollu kansame». Seuraavan kesänä puskettiin Pohjoisjäähän, samoin vielä sen jälkeisenä kesänäkin, mutta sitten jälleen käytiin kerran Öystäjäässä, Novaja Semljan aavoilla, sitten taas uudelleen kaksin kesin noustiin pohjoisille vesille.

Hyvin oli Petteri aina varustanut laivansa, ja hyvästi myös merille

lähtö tapahtui. Joskus vain saattoi sattua joku pikku selkkaus, kun laivamiehet rupesivat lähtöryypyissään rötöstelemään. Niinpä 1896 huhtikuun 22 päivänä Petterin täytyi ikuistaa ja kirjoittaa surnaaliinsa:

»Olema vielä kaupungisa, ja Harppuneer Jaakop Herman Posti Karkasi pois Laivasta ja otti arkkunsat, ja vaattensat, ja meni maale.

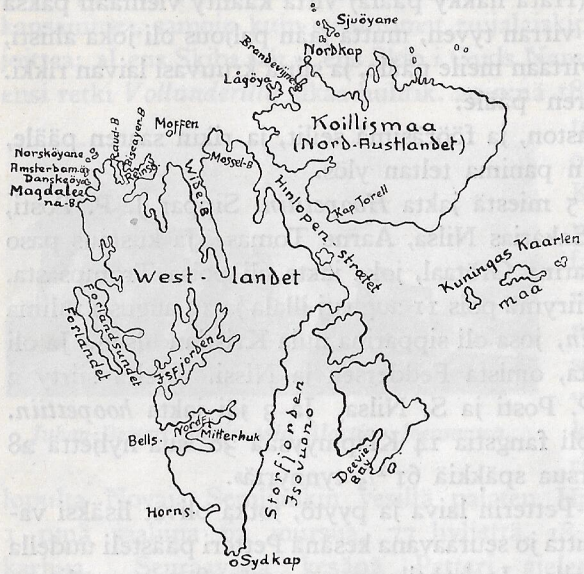

Huppuvuorten kartta

ja kokin sanoman mukaan, oli ensin uhanu, että förliisata laivan. Sitä myös kokki uhkasi, ja sano: ettet sie kyllä tällä laivala tule takasin. Sitä kuuli Johan urpiaine Ja Johan heikkinen. Kokki tuli 2 kertaa Kajuttaan kiroilemaan. Teki myös lukarisa rauhattomuutta. Huusi ja kirosi».

Mutta kaikkein parhaiten saadaan nähdä Jäämeren elämää, jos seurataan Petterin jaktaa uupumatta päivä päivältä koko kesäkausi, vaikkapa painuen »Hammerfestistä Jäämeren fangstiin 1894». Silloin surnaali jo huhtikuun 25:ntenä aloittaa: »Kävimä myösterisä, 9 täytä miestä ja yksi kajutta poika, 10 kaikkia. Jakta *Sööplumsten* myötä, Sippar Petter Posti, Laiva on hyvin valmistettu: Petöijingin puolesta, ja Seiliin ja Rikin, 2 fangsti venettä ja 1 häkspootti, 4—5 kuun ulosrustingilla».

Sitten alkaa pitkä merellinen vaellus, jossa joka päivällä on lukunsa niinkuin ainakin elämän vaelluksessa, vain semmoisia samankaltaisia harmaita arkipäiväisiä paloja toinen toisensa jälkeen kuukausimäärin. Huhtikuun viimeisenä päivänä lähdetään vesille, ja surnaali muistelee:

»April M. 30. NV tuuli vaisto. Kello 6 illalla lähimä Hammerfestistä oli jakta *fremmatti* selskapisa ulos. yön oli vaisto NV. Ja pyörivä kööla. Laiva on länsi, kaikki on hyvin. Ja Jumala on kansamme.

Mai T. 1. Kello 7 aamula otima haminan Sööröijän akkari vuonosa, Töörnäsimä styyrpuurin angurilla, ennen tulheita makasi Kaljaas *Nuurlys*, Kaljaas *gvaals* Ja jakta *Guute hensikti*. Kaikki on hyvin Ja Jumala on kansamme.

K. 2 SSO klaari K. 7 aamula: Lähimä kaikki 4 laivaa Seiliin Taarhallista me yksin otima kursin: NV etä tulla västä jäähän. Laiva on länsi Ja kaikki on hyvin, jumala on kansamme.

T. 3 SSO friski. Saima aurinkon murkinan aikana ja olima 72° 09' 10" N ja 19° 20' öys ja tuuli käänty öystään illala, reivasima ison seilin 2 reiviin. Ja yölä koveni. Ja otima 3 reiviin, Ja jaakertin kiini. Ja aloma styrätä Pohjaseen. Kaikki on hyvin ja jumala on kansam.

P. 4 O stormi Olema Samoila seiliilä, styrätty kun N Kaikki on hyvin ja jumala on Kansamme.

L. 5 O vaisto. Pistimä reivit ulos. 1 Laiva näkky jälisä. Seilasima siu päärnelannin. Kaikki on hyvin, ja jumala on kansame.

S. 6 oli tyven aamula. Kello 5 aikoin alko vaistosti NV tuuli Saima auringon: olima murkinan aikana — 76° 28' 44" N ja 13° 30' öy näemä 1 mun laivan. Laiva on länsi, ja jumala on kansamme.

M. 7 ONO friski kryssäämä ylös NO tiin. Väärtopseili kiinni. Kaffeltopseili poissa. Kaikki on hyvin, Jumala on kansamme.

T. 8 ONO vaisto Saima aurinkon, olima murkinan ai 76° 49' 44" N ja 13° 30' öystä grenviigistä. Kaikki on hyvin ja jumala on kansame.

K. 9 ONO vaisto olima murkinan aikana 77° 12' 49" N ja 13° 30' öystä grenviigistä. Kaikki on hyvin ja Jumala on kansamme.

T. 10 aamula oli N:vaisto illala tuli S. illalla kello 6 aikoin saima etelä tuulen, Ja kello 7 aikoin lähimä hollaamaan pohjaseen. Kaikki on hyvin, ja jumala on kansame.

P. 11 S friski Tulima foorlannin alle. Saima siinä 4 hyljettä. otima 2 Reiviin ison seilin. Siitä hollasima Pohjoseen jäänkantia, Kaikki on hyvin Ja jumala on kansamme.

L. 12 S stormi Tulima Mataleenapain suule. Siinä saima 3 mur-

sua, olema 3 Reivisä isoseili, Ja kliivertti reivisä. illalla kello 8 paikoin: tulima: amstetammin alle. Kaikki on hyvin, Ja jumala on kansame.

S. 13 S. Stormi Tulima Norsköijäin saarten tykö, aamupäivään vaistosi, otima reivit ulos. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

M. 14 O friski olema samoila paikon. Kaikki hyvin Herra on kansame.

T. 15 Tyven roskasää olema röötepaista pohjasen 2 miila. Tuli jakta *Lytiana* Hammerfestistä poisa. Sippar E. Liminga: Samale paikale. Saima 1 mursun. Ja 3 hyljettä. Kaikki on hyvin, Ja jumala on kansame.

K. 16 NO Ja O aamusta vaisto. Lumi sakia, olema norsköijästä ulkona 3 miilan paikoile illala Kello 6 paikoin alko Ö stormi otima 2 reiviin, makkaama pakis. Jakta *Lyytiana* on Selskapisa. Saima 1 hylkeen. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansame.

T. 17 ONO stormi Lumisakia Olima aamu päivästä 3 reivisä. Keskipäivän aikoin otima viktiin. Ja staafokka pois, Kliivertti reivisä. Illala kello: puoli 5 tulima rannan alle. Ja otima angurille västänpuolelle amstetammin alle sunnisa 6 syltä vettä, Kaikki on hyvin Ju: kansan.

P. 18 NO sama stormi Samasa paikka makkaama. kaikki on hyvin ja Herra on kansamme.

L. 19 vaistompi klaari Kello 9 Ja 30' Lähimä angurilta Seilaam öystään aukiaa vettä. — Saima 4 hyljettä. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

S. 20 S vaisto klaari Seilaama aina Pohjasträäteä kohti, aukia vesi. Saima 4 mursua. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansamme.

M. 21 S Ja O Ja NO Saima 5 mursua, Tulima pränviinapain suule Nuurtusti lannisa. Kaikki on hyvin, Ja jumala on kansamme.

T. 22 NO Kello 12 yölä, Lähimä pränviinapain suulta, Ja seilaama sisäle pohjasträäteen, strääte ei ollut vielä läpi auki. Saima 5 mursua: Ja 1 hylkeen. Kaikki, on hyvin, Ja jumala on kansamme.

K. 23 N NO NV Pyörivä olema pohjasträätesä, otima fastajäähän kiini: ja päkkäsimä, Ensikerran — tuli päkkiä 33 tynnyriä. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansamme.

T. 24 Pyörivä otima irti jäästä. Saima 1 karhun Ja 1 hylkeen. Kryssäämä ulos. Kaikki on hyvin, Ja jumala on kansamme.

P. 25 Pyörivä, vaisto Tulima lavöijän alle. Saima 9 mursua, Ja 8 hyljettä, Kaikki on hyvin ja jumala on kansamme.

L. 26 vaisto aamuyöstä lähim seilaamaan västään, kattomaan kuinka jää on, tulima illala muffen lähele, tuli jää vastaan tivis, näky sula yli, aukasi virta kerran yhestä paikka freistasima pukseerata 2 veneellä, mutta oli vaisto Ja toiseksi, pani nuorta jäätä että emmä kerjenneet mennä läpi. Saima 5 hyljettä. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansamme.

S. 27 vaisto pannut nuorta jäätä yli koko näkö alan. Kaikki on hyvin laivasa Ja jumala on kansamme.

M. 28 VSV otti pois nuoren jään. Saima fangstia 9 hyljettä. Ja 2 karhua. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansam.

T. 29 Vaisto pyörivä tuuli taivas klari iltaan alko O Tänäpänä on ensimäinen klaari, ja lämmin sää meilä: täälä pohjasesa, olema västän puolela Pohjasträäteä. jää on ottanut ympäri: ettemä pääse seilaamaan pois västään. Saima 4 hyljettä. parumeeti on koko päivän hiljakseen fallannut. Kello 12 yölä kävin rannasa venheelä 5 miestä — kattomasa turvapaikaa laivale, — jos jää tulle rantaa vasten. Se oli västänpuolela strääten-nientä. Kaikki on hyvin laivasa, ja jumala on kansamme.

K. 30 O ja S Aamula kello 8 otin ankurille eilen kattottuun paikkaan. Ja päkkäsimä Ja Saima 34 tyn, 10 färt späkkiä Laivasa on kaikki hyvin, Ja jumala on kansamme.

T. 31 OSO Ja SO Kello 8 illala otima irti, Ja seilasima strääteen, mutta ei sen kautta ollut keinua päästät ulos. tulima takasin västänpuolele sträätennientä. tuli vaisto. Saima 2 hyljettä. Ja 1 karhun. Kaikki on hyvin laivasa. Ja jumala on kansame.

Jyni P. 1 So Ja S friski Seilasima vielä mukin sträätesä Ja tulima takasin strääten västäniemen alle. makkaama pakisa. Jää on samon Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansan.

L. 2 vaisto Kaikki samon Saima 1 hylken.

S. 3 jälkin murkinan tuli N tuuli Lumesta puoli sakia, ilta päivälä kello puoli 5 otima ankurille sträätenniemesä: Laassan ja fastamaan välhiin. Josa kaikin ymmärsimä, että saatama säilyttää laivan, kuin pohjastuuli aija jään rantaa vasten. Laivasa on kaik hyvin ja jumala on kansamme.

M. 4 S vaistonlainen olema samasa paikkaa angurilla — jää ei tullut täsä juuri rantaa, styyrpuurin venet souti, ja sai 1 mursun Ja 1 hylkeen. Laivasa on kaikki hyvin, ja jumala on kansame.

T. 5 S friski Keskipäivän aikoin lähimä seilin, Seilasima lavöijän alle Ja sieltä strääteen. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

K. 6 S stormi Hollasima sträätestä takasin 2 ja 3 Reivisä isoseili. Kello 9—10 paikoisa. Tulima strääten niemeen ja anguroima. Saima 2 hyljettä, jää on aina tivis ettei pääse västään. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansame.

T. 7 V ja pyörivä tul. Aamula toi jäätä, Seilasima strääteen, Saima 2 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

P. 8 aamusta pyörevä, illala tuli N friski. Tulima illala lähele Katturelliä, josa tuli fasta jää, reivasima — ison seilin 2 reiviin. Ja yölä reivasima kolmanteen. Ja kliivertin reivasima. Laivasa on kaikki hyvin, ja jumala on kansamme.

L. 9 VNV NNV Aamula kelo viijettä käytesä: anguroima katturällin puolela sträätesä, 2 saaren kaitasen suntiin, olema jäältä ahistettu, ettemmä pääse seilaamaan. Saima 2 karhua. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

S 10 Tyven aurinkon paiste aamusta. Olema tehneet heti kokopäivän työtä että pärjätä laivaa: jäät ahistit meitä, jälkiin murkinan täyvymä hiivata irti ja muuttaa yhteen krunni jäähän Saaren rannale, illala alko N tuuli. Saima 1 karhun. Laivasa, on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

M. 11 NV ja N taivas Pilvinen Tänäpänä späkkäsimä, Saima späkkiä 8 tynnyriä. Muuten kaikki samon.

T. 12 Kaikki samon.

K. 13 vaisto, Pilvinen. Kävimä saaren päälä kattomasa kuinka jää näyttää, mutta se näytti huonolta, 1 mursu nousi jääle paksasa, Ja me saima sen. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansame.

T. 14 Aamusta tyven, keskipäivällä alko SO, vaistosti olema samasa jääsä kiinni. Näyttä että jää liikkuu — ulos: on hyvä toivo meillä: irti pääsöstä. Laivasa on kaikki hyvin, Ja jumala on kansame.

P. 15 S Kello heti 1 päivälä lähimä seiliin. tuli sakia konto, ettemmä nähneet seilata, tuli myös tyven. Laivasa on kaikki samon.

L. 16 S vaisto ja tyven, vaisto ja välistä sakija konto, ja välistä nostattaa. Seilaama västärantaa ulos sträätestä. Saima 2 hyljettä. Laivasa kaikki on hyvin, jumala on kansamme.

S. 17 S aamusta, Päivästä tuli tyven Aamula tulima sträätenniemeen, jää makasi kiini niemesä, otima angurille rannan alle ku tuli tyven. ja fylläsimä vettä maalta laivaan. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

M. 18 SO friski Kävimä tänäpänä laivan kansa kattomasa niemesä joko pääsis. Mutta jää otti kiini niemeen. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

T. 19 SSO stormi Aamula tulima samale paikale angurille: josta eilen otima irti, makkaama 2 angurilla, rova otettu alas, styyrpuurin kettingiä on $3\,^1/_2$ lukkua ulkona, Ja paapurin heti 2 lukkua. Laivasa on kaikki hyvin, jumala on kansamme.

K. 20 SSO Aamupäivästä Kello 8 paikoisa: alko vaistota, ja kello heti 9 otima taas irti; ja lähimä seilaamaan sträätenniemeen. Mutta jää makasi kiini niemesä. Päivälä tuli vaisto, Saima 4 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin, ja jumala on kansamme.

T. 21 yölä tuli N ja konto Asiamme on kaikki samon.

P. 22 SO friski makkaama 2 reivisä jää siirtyy hyvin hithasti. Saima yölä 5 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

L. 23 Otima angurille sträätesä. Kaikki muu samon.

S. 24 Päivälä vaistosi Aamulla otima irti, ja pääsimä ympäri sträätenniemen västän puolele, musselpain suule, siinä otima angurille, jää otti kiini rantaa. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansame.

M. 25 vaisto ja tyven otima irti taas ja siirymä poikki musselpain suun, ja otima angurille viitapain öystänpuoleeseen niemeen, syystä että jää otti kiini rantaan. Saima 1 hylkeen. Tiistaita vasten yölä me päkkäsimä 12 hyljettä 1 mursun Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

T. 26 S Aamula kello 6 paikoisa tuli kova fluurinki etelästä, joka oli pois rannasta. Ja kello 12 päivälä käänty västään, ja toi jään meilet päle, met pölvöstä jo otima ruokaa ylös täkile: Senäytti että se viepi yhtämenoa fieruaan. meilä oli 2 anguria ulkona. Kello

2 paikoisa käänty tuuli taas Etelään ja otti jään pois mejän päältä niin että me jäimä terveeksi. Ja illala kello 8 tienoisa, toi jään taas meilet pääle. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

K. 27 S stormi Aamula pääsimä irti ja seilasima 2 ja 3 reivisä isoseili, ja kliivertti reivisä: Poikki viitapain, ja jää tuli tas reistynilannisa vastaa — Ja sitä olisima päässeet läpi. Mutta tuli tyven ja oli viitapaista niin kova veen käynti ettei ollut meininkiä, että venettä fiirata, Siinä puistatuksesa makasima sen päivää. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

T. 28 S aamulla VNV Päivälä Saima Aamu yöstä tuulta etelästä ja yritimä panna läpi jään reistynilannin alla mutta se oli mahoton, jää kulki öystään rantoja myön, ja me hollasima takasin musselpaihin ja anguroima, ja jää tuli kohta peräsä. Ja tävymä otta taas irti, ja tuuli käänty VNV ja kryssäsimä viitapain niemen. Siinä otima kiini rantaan mingä paikan tunsima että saattaa säilyä kiinni rannasa. Tämä oli eelä keskipäivän. Näemä yhen laivan västäsä luultavasti on jään kantti siinä. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

P. 29 N vaisto Aamula kello 9 käyvesä otti jään irti rannasta, siksi että pääsimä ympäri niemen viitapaihin sisäle. Näemä 1 laivan västäsä. Seilaama vaistoa poikki viitapäin. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

L. 30 Aamusta vaisto N Tulima kaijespaihiin. Näemä Aapakantin. Ja 1 laivan, mutta on tivis jää Eesä. Ja tuli huono tuuli pohjanen täyvymä hollata kaijespaihiin saarile. Kello toista käyvesä anguroima, Saima 1 hylkeen 1 mursun. Kävi 2 venettä meilä laivasa jokka olit trompsalaisia, olit soutaneet munasaarile. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

S. 1 Jyli N olema angurilla Ja kaikki samon.

M. 2 S ei friski illala otima seiliin ja lähimä jään peräsä ulos. tulima puoli vuonoon niin tuli NO tuuli vastaan, ja jää lähti takasin vuonoon. Laivasa on kaikki hyvin ja jumala on kansamme.

T. 3 N Ja ONO Aamula tulima takasin jään eelä ja anguroima samale paikkaa, josta eilen illala lähimä. Laivasa on kaikki hyvin, ja jumala on kansamme.

K. 4 S Aamusta N ja NO päivälä olima Samasa paikkaa, ja kaikki samon.

T. 5 NO Tänäpänä jälkiin murkinan lähimä seiliin taas freistaamaan ulos. Saima 3 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

P. 6 ONO vaisto Aamula tulima Aapakanthiin, Sulaleveele. Saima 2 hyljettä, olema pakisa 2 penikuormaa ulkona rootepaista. Laivasa on kaikki hyvin, Ja jumala on kansamme.

L. 7 Saima 4 hyljettä. Seilasima norsköijän suntiin angurille. Siinä oli 3 trompsan laivaa. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

S. 8 illala tuli V olema samasa paikkaa angurilla 4 laivaa. Ja kaikki hyvin.

M. 9 Kaikki samon. Me päkkäsimä tänäpänä.

T. 10 Kaikki samon.

K. 11 Meitä on nyt 10 laivaa täsä angurilla, kaikki samon.

T. 12 Tänäpänä on 12 laivaa täsä angurilla, *Nils Junsa, Rivaal, jöä*. Ja monta muuta meilä kaikki samon.

P. 13 Jakta *famelia* seilasi ulos. Muuten kaikki samon.

L. 14 vaisto O Kello 4 jälkiin murkinan, me Ja *avansa*, ja *alka* seilasima ulos, NNO: jäänkanttiin. Kaikki on hyvin Ja Herra on kansamme.

S. 15 vaisto yölä tuli V ja konto olema Norsköijästä 3 miilan paikoila NNO, jäänkantisa. Jakta *jöä* on täsä liki, *alka* ja *avansa*, seilasit västään. me saima 11 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin. Ja jumala on kansamme.

M. 16 NO Konto olema samoila paikoin kuin eilenki Makkaama pakisa. Ja kaikki on hyvin laivasa.

T. 17 NO Ja O Kryssäämä rantaa vasten, meitä on 9 laiva. olema ison röötepain suula, kaikki on hyvin, Ja herra on kansam.

K. 18 NO Ja O vaisto Kryssäämä ylös Nurt ustin, ja öystään, 6 laivaa on puoli konto. olema reistynilannisa, ja kaijespain suula. Kaikki on hyvin. Ja Her. on kansame.

T. 19 Samoila paikon. Ja kaikki samon.

P. 20 Konto menemä Kaijespaita poikki. Ja kohtasima jakta *Lufutin* konnosa, sammaa matkaa. Kaikki on hyvin.

L. 21 Tulima sträätenniemeen, ja Kaikki on hyvin. Ja Jumala on kansamme.

S. 22 Pyörivä vaisto, olema Nuursträäten suula, yölä tulima jakta *pärntiinan*, ja jakta *gotproven* kansa yhteen strääten suula. me. ja *Bärthiine* seilasima pränviinapain suule, jakta *lufutti* oli sielä Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

M. 23 S vaisto olema lavöijän alla, ulkona 3 miilan paikoila 3 laivaa. Saima 3 mursua. Ja 1 hylkeen. Kaikki on hyvin.

T. 24 vaisto konto olema samoila paikon. Saima 4 mursua, Ja 2 hyljettä. Laivasa on kaikki hyvin. Ja Hera on kansame.

K. 25 aamula, vaisto Keskipäivästä S olema samoila paikon. on kerta nähä 7 laivaa näkösellä. Saima 1 hylkeen. Laivasa kaikki hyvin.

T. 26 S stormi Seilasima angurille västän puolele sträätеä meitä oli siinä 8 laivaa. Kaikki on hyvin ja jumala on kansame.

P. 27 olema samasa paikka angurilla. Ja kaikki on hyvin.

L. 28 N vaisto NO friski, päivälä, Kello 6 Aamula lähimä seiliin 6 laivaa jälistä lähit ne 2 laivaaki. Kryssämä lavöijän puolele, tuli konto, ja lumisakia. Kaikki on hyvin ja jumala on kansamme.

S. 29 N Ja NO friski Aamu yöstä tulima Lavöijän kautta västään 1 miilan ja 5 laivaa. Näemä topista 6 laivaa toisisa mukasa, makkaama pakisa. Kaikki on hyvin. Ja Herra on kansam.

M. 30 V aamusta Ja NNV iltaan Seilasima angurille strääten västä rannalle. on kova Ja Sakia. fylläsimä vettä. Kaikki on hyvin laivasa.

T. 31 N NV ja SV j V Aamula Kello 7 paikoisa lähimä kryssäämään ulos jään eestä västän, reivasima 2 reiviin. Tulima yölä viitapaihiin. Ja anguroima siinä västä rannan alle, on kova ja sakea. Ja vesiräntää sattaa kaikki on hyvin.

Agusti K. 1 NV Aamula vähän vaistosi. Ja taas lähimä kryssäämään västään jään pölvöstä täysi isoseili, kaikki on hyvin ja jumala on kansamme.

T. 2 O Puoliklar Tänäpänä tulima amstetammin alle. Saima 1 hylkeen. Kaikki on hyvin.

P. 3 Klaari Aamula kello neljättä käyvesä, tulima kopepäihin, ja anguroima siinä ja Päkkäsimä 21 $^{1}/_{2}$ tynnyriä späkkiä, Ja illala kello viijettä käyvesä lähimä seiliin hakemaan fangstia jäistä kaikki on hyvin ja jumala on kansamme.

L. 4 klaari jää on mennyt ettei sitä näy Kryssäämä ylös öystään, näemä 1 jaktan trompsasta *gotfrit* kryssä sammaa matkaa kuin metki. Kaikki on hyvin.

S. 5 S Klaari Ja N Kaikki olomme samon.

M. 6 S tulima pränviinapain suula, näimä 4 venettä, joita tunsima, että ne olit ägspesuni, jokka palasit Gilliselannin tyyristä, meilä oli tyven, emmä saattaneet seilata niitten tygö, ja ei hetkään tulheet meille ne mentiin lavöijän pääle, ja *Nils Junsa* trompsasta tuli, ja otti ne sieltä, tähän tuli 5 muuta laivaa. Saima 1 mursun, Ja 1 hylkeen. Kaikki on hyvin, ja jumala on kansamme.

T. 7 ONO illala tuli konto, olema 6 laivaa pränviinapain suula, josta *Nils junsa* lähti ägspesunin kansat seilaamaan västään, kaikki on hyvin, ja jumala on kansame.

K. 8 O Konto, Ja klaaria Tulima syyöijän alle. *Söör, sakarias* on laakiasa, 2 tuli jäljenpää. Kaikki on hyvin.

T. 9 Tyven klaari olema syyöijän alla Saima 6 hyljettä, ja löysimä 4 karhun nahkaa, Ja 1 öljytynnyrin. Ja leipiä, jään päällä. kaikki on hyvin ja jumala on kansamme.

P. 10 aamusta klaari Aamulla pukseerasima saaren alle Ja anguroima, illala kello 9 paikoile lähimä seiliin kuin klaarasi vähän, meitä on 3 laivaa nyt näkösellä, *gotfrit*. Ja *ingepor* trompsasta. Kaiki on hyvin ja Herra on kansam.

L. 11 Tyven Puoleksi klari Ja konto Olema pispärkin ja syyöijäin välisuunnisa 3 laivaa Saima 1 hylkeen. Kaikki on hyvin laivasa.

S. 12 O illala Sama paikka. Saima 4 hyljettä Ja 2 karhua. Kaikki on hyvin.

M. 13 O Sama paikka. Ja kaikki on hyvin.

T. 14 SV stormi Ja konto kryssäämä ylös västään, kaikki 5 laivaa. Kaikki on hyvin, ja jumala on kansamme.

K. 15 Tyven tulima pränviinapain suule. Saima me 10 hyljettä Ja 1 mursun Kaikki on hyvin, Ja jumala on kansamme.

T. 16 SV vaisto konto olema, lavöijän alla 3 laivaa, me saima 4 hyljettä, kaikki on hyvin.

P. 17 konto olema strääten suulla ulkona 3 laiva Saima 3 hyljettä. Kaikki on hyvin.

L. 18 O Sama paikka, Ja kaikki on hyvin.

S. 19 vaisto Puoli klaari olema samoila paikon. Saima 6 hyljettä

Kello 11 yöllä, tuli V tuuli. Ja lähimä seilaamaan strääteen. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

M. 20 V Puoli konto Seilaama strääten, Potolsin kaljaasi seilaa samon, jää tuli sträätesä pyörsimä takasin. Kaljaasi samon. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

T. 21 N ja NV puoliklar Kryssäämä ulos sträätestä. ja päkkäsimä seilauksen alla. Kello 11 yölä, tulima styyrpuurin halsila, muffen alle. Ja käänsimä siinä paapuurin halsille. 33 hyljettä. Ja 2 mursua oli pääkäyksessä. Ja Päkkiä tuli 18 tyn. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansamme.

K. 22 V Ja S Tulima ulos strääten suule noin 8 miilaa, josa saima jään, venheet souvettiin ulos. Kaikki on hyvin.

T. 23 SVV olema samoila paikon kuin eilen, veneet tuotiin 17 hyljettä. Kaikki on hyvin laivasa.

P. 24 O Ja NO olema muffesta pohjasesa nuin 5 miila. Ja illala kello 6 lähimä hollaamaan norjaan, täysilä seililä. Kaffeltopseili ei ole. Kaikki on hyvin. Ja jumala on kansame.

L. 25 NO Aamula kello 6 seilasima siut amstetammin. Kaiki on hyvin ja jumala on kansamme.

S. 26 on sakia konto Seilaama foorlantia siu, illala Kello 6 olema 77° 33' N Ja 11° 20' Ö. Kaikki on hyvin laivasa.

M. 27 N vaisto Klari olema murkinan aikana pelsunnin suula. Noin 4 penikuormaa ulkona maasta. Kaikki on hyvin laivasa.

T. 28 N Ja O konto tyven olema murkinan aikana, pelsunnin Ja huursunni välilä. Kaikki on hyvin Ja jumala on kansame.

K. 29 tyven Kaikki samon. yötä kello 10 alko Sytusti vaistosti ja nosti kontua.

T. 30 SO Aamula kello 6 paikoila, olima Sytkapisa, 3 miila västäsä. Seisoma etelään, styyrpuurin halsila. Kaikki hyvin.

P. 31 O olima murkinan aikana 13' västäsä päärnelannista. Kaikki hyvin.

L. 1 O Seilaama päärnelannista norjan.

S. 2 Samon.

M. 3 Kello 6 aamula tulima Hammerfestiin Fangstia oli
isoja hylkeitä 127
Pieniä 12
mursuja 37

Karhuja 12
tyynyjä 115 kg».

Näin ajeli Alattion Posti-Petteri Jäämeren ulapoita, ajeli ristiin ja rastiin tehden pyytöä. Ja näin hän joka päivä uskollisesti teki surnaalilleen tiliä, mitä kukin päivänkierto oli hänen laivakunnalleen suonut. Eivät kyllä asiat eivätkä antimet kovin erinomaisia olleet, hylkeitä vain ja mursuja sekä karhuja, ynnä alinomaista rähjäämistä jäisillä aavoilla. Mutta tällaiseen työhönhän Jäämerelle oli lähdettykin, ja tämän kaiken tahtoi surnaali saada lehdilleen. Näinpä Petteri-äijä ajeli ja kirjoitteli, saattoipa jääröykkiöiden uhatessakin tyytyväisenä tuhertaa päivän tiliin:

»Laivasa kaikki hyvin ja jumala kansame».

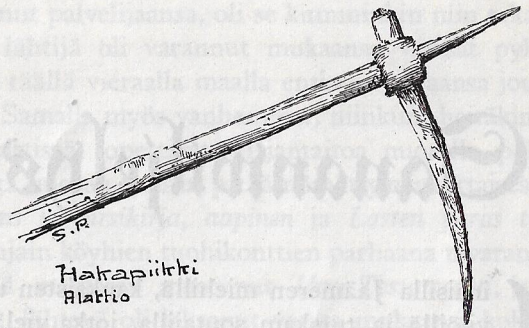

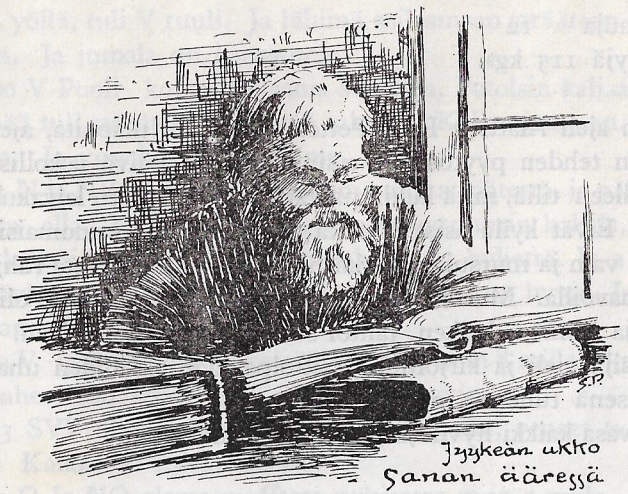

Jyykeän ukko
Sanan ääressä

Sananviljelys

Ainaisilla Jäämeren miehillä, kaukaisten ulappain kävijöillä ja turskain soutajilla, jotka vielä joutoaikoinaan raastoivat Ruijan jänkämaihin suuria haakeja sekä nostivat turvetta ja lämmittelivät itseään jängäntuoksussa, ei ollut kovinkaan pitkiä hetkiä annettavana sananviljelykselle. Jokapäiväinen leipä, eli kaikki mitä ruumiin ravinnoksi ja tarpeeksi tuli, vei enimmän ajan ja parhaat voimat. Eikä täällä vieraalla maalla ankara Suomen pappi ollut lukupakkoineen, eikä kutsuttu peloittaville kinkereille tekemään tiliä kirjantaidostaan. Ruijan pappi kerran vuodessa tutki vain lasten lukutaitoa, mutta aikuisten ihmisten oli jokseenkin omassa vallassa lukea kirjaa tai unohtaa se nurkkaan.

Mutta niin lujan perustuksen sentään kaukaisenkin pettukorven kansa oli saanut kotimaassaan, että se omasta ehdostaan, papin pakoitta

ja kinkeripeikoitta, täällä maailmanrannallakin harrasti sananlukua ainakin kotitarpeikseen. Hermanni Lukki, joka jo 17:n ikäisenä 50 vuotta takaperin joutui Jäämerelle, oli jo poikasena Lohtajan emäkirkon helmassa kasvatettu niin jaloon kirjanoppineisuuteen, että hän saattoi laskettaa, kun vain pääsi alkuun, koko katkismuksen kannesta kanteen, kerran vain pikkuisen tarttuen kiinni Taavetin psalmissa. Laukotti Hermanni yksin Athanasiuksen, vaikka sen oppiminen olikin ollut tavattoman työn takana. Kotikorpien Jumala, pitkän katkismuksen ja vanhan virsikirjan Jumala, joka sanoi:

„Minä olen HERra sinun Jumalas.
Ei sinun pidä muita Jumalita pitämän minun edeſsäni",

oli seurannut matkamiestä tännekin, niinkuin ennen muinoin Israelin kansaa korpivaellukselle. Vaikka tämä Jumala oli vain petäjäisellä ruokkinut palvelijaansa, oli se kumminkin niin rakas, että moni erämaahan lähtijä oli varannut mukaansa vanhat pyhät kirjansa, joita saattoi täällä vieraalla maalla entiseen tapaansa joutohetkinään tutkistella. Samalla myös vanhemmat, niinkuin heitäkin isät ja äidit ennen kotipirtissä, opettivat kirjantaitoa nuorelle polvelle teroittaen »Kuinka nuoren kansan pitää nämät yksinkertaisesti oppiman».

Katkismus ja *virsikirja, aapinen* ja *Lasten paras tavara* olivat maanmuuttajain köyhien tuohikonttien parhaana tavarana. Oli muutamilla vielä matkassa mustunut *Uusi Testamentti*, ja joku maailmanrannalle lähtevä oli jaksanut varata mukaansa koko *Raamatun*. Tervolan Mölön Alperttiinan, joka 1860-luvun lopulla tuli Vesisaareen, kontissa ja turvana oli Porvoossa 1853 painettu kirjojen kirja. Olipa Ojanperän ukko saanut matkatoverikseen suuren suomalaisen esikois-Raamatun. Se oli ollut ukon asuinkumppanina pahaisessa turvekammissa Kiviön saarella Varenginvuonolla. Mutta kun vanha huononpäiväinen äijä sitten siirrettiin ihmisten ilmoille Näytämöön, unohtui kirja turvekotaan. Sieltä sen aikojen kuluttua turpeennostajat löysivät, ja kirja joutui Vesisaareen Sundelinin kauppaan. Käärepaperia siitä revittiin, ennenkuin Peltoperän Maijamuori ennätti hätään huutamaan:

— Voi kauhiaa! Suomalaisen Piplianko te ootta pannu rönsoopapperiksi?

Peltoperän muori sai kirjan jäännökset, kun hankki sijaan saman verran muuta käärepaperia. Sitten kutsuttiin Hulkko-seppä, joka oli kauhean hyvä lukemaan, ja hän antoi kirjasta puhdasta jumalansanaa. Mutta seppä ei kumminkaan saanut selvää, kuinka vanha Raamattu oli, kun siinä ei enää ollut alkua eikä loppua. Mutta kirja tuli talteen. Sillä Jumalan pyhän Raamatun ei pitänyt kokonaan joutua hukkaan, enempää nyt kuin ennenkään. Paavin vanhassa kirjakorissa ajelehti aikoinaan kokonainen Raamattu, mutta Lutherus löysi sen sieltä ja rupesi heti lukemaan tullen siitä oikeaan uskon ymmärtämiseen.

Omia pyhiä kirjoja Jäämeren suomalaiset hankkivat ja saivat kotimaastaan sitten myöhemmin, kun entiset kuluivat loppuun, tai nouseva polvi tarvitsi uusia. Kveeni-Tuomaalle Maalsjoen perämetsiin Ruotsin tunturilappalaiset jutaessaan talvisin Lannanmaassa asti toivat palatessaan oikeata Suomen jumalansanaa. Tuomaan poika Pekka taas sai kolmella peesillä ostaa uuden kauniin Raamatun kveeniukolta, joka kirja kontissaan tuli Maalsjoen metsiin tervaa polttamaan. Tämä vuorostaan oli Raamattunsa ostanut Tromssan kveeniltä, joka niitä oli tuonut Suomesta useampiakin kaupitellakseen muillekin.* Hartaana ja ahkerasti Tuomaan Pekka luki ja tutki rakasta, tervamieheltä ostamaansa kirjaa, löysipä sieltä kalliin kehoituksenkin, minkä Herra Mooseksen kautta oli antanut kansalleen:

»Ja nämät sanat, jotka minä käsken sinulle tänäpänä, pitä sinun sydämees paneman.

Ja teroittaman ne sinun lapsilles, ja niistä puhuman, huonesa istuisas, ja tiellä käydesäs, maata pannesas ja nostesas».

Tämä sama kehoitus kaikui Herran sanasta vieläkin erämaan miehelle, ja sanottiinhan siinä vielä aivan kuin hänellekin, vieraaseen maahan muuttaneelle, että nämä asiat »Herra teidän Jumalanne käski opetta teille tehdäksenne siinä maasa, kunga te menettä omistaman sitä». Ja pyhässä psalttarissa Assaphin opetus oli kuin Tuomaan Pekkaa varten pantu kirjaan:

* Raamattu oli Painettu H:ssa 1852. Tromssan kveeni lienee ollut kippari J. Matinlassi, joka aina talvisin kävi Suomessa vieden ja tuoden tavaraa.

»Hän sääsi todistuksen Jacobisa, ja antoi Lain Israelisa; jonga hän käski meidän Isämme opetta heidän lapsillensa.

Että vastatulevaiset oppisit, ja lapset, jotka vielä syndyvät; Kuin he kasvavat, että hekin myös ilmoitaisit lapsillensa».

Metsien mies täytti nämä pyhän Raamatun käskyt opettaen lapsensakin lukemaan ja ymmärtämään tervanpolttajalta ostettua kallista kirjaa.*

Toivat Ruijanrannalle suomenkirjoja myöskin monet kaupanmiehet, jotka Jäämeren tavaraa veivät Suomeen ja taas palatessaan toivat Suomen tavaraa. *Juvanin Maija*, joka entisaikaan aina syksytalvella pororaidolla ajoi Pellosta Ruijaan asuen Vesisaaren Aukusti Meethissä, toi tullessaan paitsi kotikutoista vaatetavaraa myös Raamatuita, Testamenttejä, virsikirjoja ja katkismuksia sekä muutakin hyvää jumalansanaa, jota jokainen tarvitsi ja ymmärsi. Saattoi Maija, kun vain annettiin asiaksi, tuoda postilloitakin.

Näin Jäämeren suomalainen sai oikeata sananrieskaa, jota hän halasi, ja hänen pienessä turvekattoisessa tuvassaan saattoi olla pieni tomuttunut hylly, jossa oli kuluneita, paljon luettuja kirjoja, tahi nurkassa vanha pärekori, jossa säilytettiin koko talon uskontunnustus.

Suuri ei ollut suomalaisen kirjavarasto. Aapisen, katkismuksen ja virsikirjan viereltä saattoi löytää Testamentin ja useasti myös Raamatun. Monella vanhalla uskonharrastajalla oli vielä ikivanhat kansan hyvät kirjat *Huutavan ääni*, *Hunajan pisarat* ja *Paratiisin Yrttitarha*, ja jollakulla nähtiin *Wegeliuksen* postilla, jopa Nohrborgin *Autuuden järjestys*. Sitten uudempina kirjoina luettiin *Lutherin* postilloita, sitten taas jo tarvittiin *Laestadiuksen* postilloita, joku *Laitisen* saarnakirja sekä vielä *Siionin Matkalaulut*. Vanha hiljainen Moilas-Kalle antoi pojalleen kristinopetusta 1831 painetusta pitkästä katkismuksesta ottaen oman sielunsa ravinnon 1878 ilmestyneestä Raamatusta, 1850 painetusta Huutavan äänestä sekä Laestadiuksen Uudesta postillasta. Kiitos- ja ylistysvirtensä hän veisasi 60—70 vuoden vanhasta pitkästä virsikirjasta, väliin taas ravitsi hartaat mielialansa Siionin Matkalauluista. Mutta välipalak-

* Eilert Sundt, Om Finnerne. Folkevennen X, 1863.

seen Kalle katseli pientä hyvää kirjasta, jonka nimenä oli »Palestina eli Kanaan maa, jossa meidän kallis vapahtajamme Herra Jesus Kristus syntynyt, elänyt ja kuollut on. Oppineitten kirjoituksista etsinyt ja kokoillut Joh. Rännäri».* Samoin moni muukin Jäämeren asukas luki, oppi ja tutki kotimaansa pyhiä kirjoja. Niistä tuntui puhuvan sama Jumala, joka ennen pienessä kotipitäjän kirkossa papin kanssa väliin jylisti Siinainvuoren ankarana herrana, väliin taas lempeänä tuhlaajapojan isänä tarjosi laupeuttansa kärsivälle kansalle. Siellä vanhassa jokivarren temppelissä, jossa yksin haalistuneet kuvatkin seinillä saarnasivat, sittenkin tuntui asuvan oikea Herran henki, siellä itse Jumala puhui kansan omalla kielellä, ja kansa hartaana painui polvilleen lukien paimenensa perässä: »Minä vaivainen syntinen ihminen . . .»

Mutta maallista ja joutavaa sananviljaa, jossa ei Jumalaa edes kertaakaan mainittu, jäämereläinen ei juuri lukenut. Ei sitä ollut ennen kotimaassakaan kaivattu, ei sitä pappi kysynyt kinkereillä, eikä sitä tarvittu taivaanportillakaan. Oli siis aivan turhaa kuluttaa siihen aikaansa sekä pieniä pyytöjään, vielä vähemmin, koska tuntui aivan synniltä ja Jumalan pilkalta katsella joutavaa sanaa, jossa ei Jumalan Henki asunut ja jota suruttomat ihmiset rahanhimossaan ja paholaisen palvelukseksi olivat panneet kokoon. Vain jollakin ukolla saattoi olla jokin tarpeellinen maailman kirja. Pyssyjoen outaherran isällä oli »Sven Samulinpojan Hevoiskirja eli jaloimman ja hyödyllisimmän luontokappalemme hevoisen tautein tunteminen ja parantaminen».** Myös joitakin maallisia arkkiviisuja saattoi ajelehtia jossakin kirjakorissa. Sundelinin äijä sekä muut höökärit olivat niitä Suomesta tuoneet, eivätkä ne olleet mitään sanaa, ne muistelivat vain maailman kamalia tapahtumia, suuria tulipaloja, murhia ja muita niinkuin tiedoksi ja varoitukseksi kristikansalle, ja saattoi niissä olla joitakuita rakkauden laulujakin nuorille. Seitsemän, kahdeksan tällaista pientä arkkiviisua oli kerran painettu Tromssassakin.*** Ne lauloivat etupäässä rakkauden asioita, niinkuin Akselista ja Hiltasta, Vilhelmistä ja Emmasta,

* Oulussa 1863.
** Turussa 1861.
*** Kjeldsethin kirjapainossa 1891.

Jaakosta ja Mariasta, Pistasta ja Ilonasta, Idasta ja Frans Alfredista. Oli joukossa myös »Nuoren miehen laulu» ja »Maamiehen Huvi-Laulu eli Laiskuus ja Uskollisuus» sekä »Förstin laulu eli Yksi linna oli itäisell' maall'»; oli vielä laulu »Rakastetulleni», joka laulettiin samoin kuin »Jo tulen poika vanhaksi», oli myös »Nuorukaisten laulu», jossa oli »sama nuotti kuin Perttusen laulussa». Olipa kaiken lisäksi »Uusi Laulu» eli »Venäläisten ryntäys yli Tonavanjoen joka tapahtui kesäkuussa 1877», ja tämä piti veisattaman samalla nuotilla kuin »Te vast'uudesta syntyneet . . .»

Mutta aikojen kuluessa jouduttiin Vesisaaren kaupungissa, jossa asui suurin suomalaisten seura, niin maailmallisiksi, että hankittiin joutavia kirjoja koko arkullinen ja lainattiin niitä luettavaksi aina kolmeksi viikoksi kerrallaan. Ja kokonaisen kruunun — aluksi kaksikin — maksoi *vuosikerta*, kun sai lainata ja lukea. Oulusta tullut värjäri, *Iisakki Järvitalo*, rupesi 1883 hankkimaan kirjastoa antaen itse ensi varoiksi kymmenen kruunua, ja jotkut muutkin nuoret miehet paiskasivat myös muutaman kruunun arvellen, että pitäisihän olla kirjojakin. Iisakki neuvotteli lukemista Oulusta, ja Kemistä tullut suutari *Matti Tasala*, joka asui kirkkomaan vieressä, rupesi kirja-arkun vartijaksi. Kun suutari Matti muutti pois, siirtyi kirjakasa vellinkeittäjä *Heikki Fältin* haltuun, joka oli Tornionjoelta ja keitti ja möi velliä ynnä muuta ruokaa kalamiehille. Mutta Fältin jälkeen joutui suomalaisten kirjavarasto aivan ajelulle kenenkään välittämättä siitä mitään. Tuli sitten kraatari *Eemil Halttu* Kuivaniemeltä ja saatuaan kuulla kirjojen kohtalosta lähti juoksentelemaan kveenipirtistä toiseen etsien kadonneita. Kraatari löysikin niitä paljon, korjautti rikkinäiset kappaleet *Kalle Haatajalla*, joka sitoi kirjoja kaupungin porvareille, juoksenteli nopsana edelleen toimittaen uuttakin luettavaa, mistä sitten lienee sitä hankkinut, niin että kraatarin lukuarkussa oli koko joukko suomenkielistä kirjatavaraa. Melkein kaikki kirjat olivat kyllä vain suruttomien ihmisten huviksi präntättyjä maallisia historioita ja muita, joita ei oikea kristitty juuri kehdannut lukea. Oli joukossa ainoastaan muutamia oikeita luettavia, niinkuin Lutheruksen kirjoja ja Kristityn Vaellus, ynnä »Jeesuksen Kristuksen Elämäkerta ajan järjestyksessä». Suruttomat ja nuoret ihmiset lukivat kyllä muitakin kirjoja ja sanoivat niitä »mahotto-

man hyviksi». Järvitalon Iisakki, joka oli maksanut lainausrahaa viisi kruunua ja ennätti lukea vain kolmesta kruunusta, jätti poismuuttaessaan veljensä asiaksi lukea loppurahasta.* Jotkut vanhat vieläkin muistavat entisten päivien luettaviansa. Oli Haltun hallussa monenlaisia kirjoja, niinkuin Topeliuksen »histoorioita», Eurenin ja Snellmanin kirjoja, oli muisteluksia Suomen historiasta, oli Ervastin kirja Ruijan suomalaisista, ja siinä muisteltiin, miten missäkin Jäämeren suomalaiskylässä ja paikassa asuttiin ja oltiin, ja sanottiin siinä niinkin, että kun lappalainen saapi mustatkengät, niin se tanssii. Oli lainavarastossa sellainenkin kirja, jossa oli hauska luku »Siihen aikaan kun isä lampun osti». Sapen Lassi, joka ennen oleskeli Vesisaaren kalastusrannoilla, lainasi ja luki mukavaa kirjaa Niemelän isosta talosta ja sen vanhanaikaisesta joulunvietosta. Rieston Simppa löysi oikein mukavan »Kuoppa-Tanelin kirjan», jossa kirjuri Päivärinta muisteli kuopassa asuvasta mieshöperöstä, jolle ihmiset antoivat paljon rahaa. Mutta kun uudestakastaja Mölleri lähetti Haltun hyllylle sellaisen kirjan, jonka nimi oli »Jumalat ja perkeleet», niin se kraataria niin vistotti, että hän sen paikalla poltti, sillä kirjaa tutkittuaan hän pääsi selville, että se oli kotoisin itse perkeleestä. Mutta muita kirjoja saattoi monen mielestä kyllä syntiä tekemättä lukea kuka tahansa, sillä olihan niissä oikeita muisteluksia ja historioita. Onpahan itse Raamatussakin kaikenlaisia historioita ja muisteluksia, niinkuin »histooria Susannasta» ja »histooria Jutitista», ja Piplianhistorian lopussa kerrotaan muisteluksia sellaisesta maasta, jossa vain »kahesta kuusta» sataa lunta, tammi- ja helmikuussa. Sekin on maailman muisteluksia, vaikka onkin Piplianhistoriassa. Miksei siis saisi olla muitakin muisteluskirjoja ja miksei niitä saisi lukeakin! Vanha Tuomas Gunnari luki paljon historioita, ja Olli Koskamolla on vieläkin koko kaapillinen kaikenlaisia historioita aivan Lutheruksen ja Laestadiuksen postillain ja muiden oikeiden kirjojen vieressä. Sanajulistaja Erkki Vinnelys on lukenut ja oppinut Nordahl-Rolfsenin maailmanhistoriaa, ja uskovainen mies, nopsa Herman Lukki, on nokko oppinut ja lukenut kirkkohistoriaa

* Järvitalon veljeksiä oli Vesisaaressa aikoinaan Iisakki, Olli, Heikki, Samppa ja Jussi.

muistaakseen yksin senkin, että kirkkoisä Amprosius tehtiin kahdeksassa päivässä pakanasta piskopiksi.

Mutta vain parikymmentä vuotta värjärin perustama, suutarin ja kraatarin hoitama kirjahylly pysyi pystyssä. On ainakin jo parikymmentä vuotta, kun koko muistelusten lainaus ja lukeminen on loppunut, ja kirjat ovat joutuneet joutilaina ajelehtimaan ja tomuttumaan jossakin kylmässä lohtakomerossa — ja ajelehtivat vanhoina ja hylättyinä vieläkin suutari Palon ullakolla. Moni kirja on taas vaeltamaan lähdettyään jäänyt omille teilleen.

Tuhatpäinen kveenien kalastajakansa ei maailmallisia kirjoja kovin kaivannut. Historiat Susannasta ja Jutitista olivat monen mielestä sittenkin oikeata jumalansanaa ja ainoata luettavaa, mutta joutavien kirjojen muistelukset olivat synnillisiä ja ainakin tarpeettomia, ajan hukkaa vain. Eivät ne ketään auttaneet taivaaseen, eivätkä antaneet apua maalliseen toimeentuloonkaan. Mutta kun souti merta ja raivasi haakeja sekä joutessaan luki oikeata jumalansanaa ja uskoi syntien anteeksi saamiseen ynnä todisti sen toisellekin, niin vaelsi varmasti oikealla tiellä ja oli autuuden perillinen.

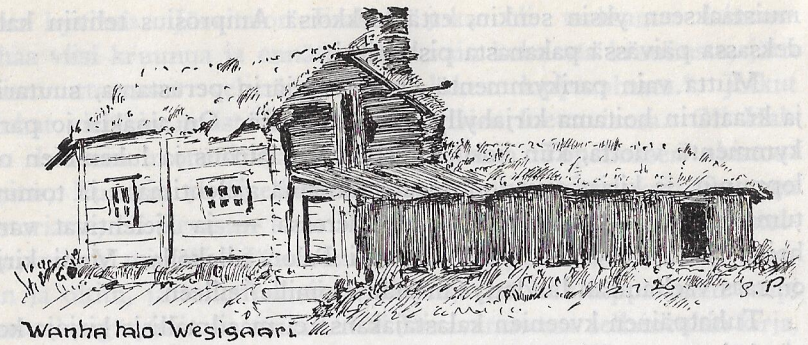

Wanha talo. Wesisaari.

Sanomalehti

Ruijan vanha suomalainen ei näyttänyt kovin paljon välittävän maallisesta sanasta. Raamattu, virsikirja, katkismus ja postillat olivat nokko monelle lukumiehelle. Mutta sittenkin koetettiin Ruijan kveenikansalle kerran tarjota *omakielistä sanomalehteä*. Viisikymmentä vuotta on jo vierähtänyt, kun muuan Vesisaaren suomalaismies, *Israel Bergström*, ryhtyi julkaisemaan sanomalukemista, nimeltä *Ruijan Suomenkielinen Lehti*, jonka alaotsakkeena oli »Sanomalehti Norjan suomenkielistä väestöä varten». Vesisaaressa kyllä ilmestyi jo seitsemättä vuottaan norjankielinen sanomalehti, »Finmarkens Amtstidende», mutta harvat suomalaiset siihen aikaan osasivat sitä lukea, vaikka olisivat tahtoneetkin. Norjalaisia ei Vesisaaressa näihin aikoihin kyllä ollut tuhattakaan, kun taas kveenejä oli toista tuhatta, maakylissä asui vielä kymmenittäin ja koko Ruijassa oli suomalaisten lukumäärä ainakin kuusi-, seitsemäntuhatta. Näille vierailla rannoilla hajallaan asuville kalastajille oli siis annettava sellainen sanomapaperi, määräajoin ilmestyvä arkkiviisu, jota he ymmärtäisivät ja joka heitä yhdistäisi ja samalla antaisi heille tietoja kaikenlaisista maallisista asioista. Tämä oli lehtimiesten tarkoitus. Israel Bergström oli kyllä vain sanomain rahastaja ja julkaisija, mutta varsinaisena toimittajana oli suomalainen ylioppilas, *J. G. Cajan*, joka syystä tai toisesta oli joutunut maata kiertämään ja juuri näihin aikoihin oleskeli Vesisaaressa toimien opettajanakin m. m. Kallijoen ja Salttijärven kansakouluissa. Tämä »hyvin oppinut ja ymmärtäväinen mies yhessä Bergströmin kanssa hommasi aviisua» ja puhalsi sitten lehteen hengen sekä sovitti sanat suuhun, kun taas Israel koetti pitää huolta sanomapaperin joutumisesta maailmalle. Bergström oli Ruotsista tulleen kraatarin poika, ontuva mies, seikkailija, joka oli kiertänyt Ruotsit ja Suomet sekä Venäjät ja viimein pysähtynyt Vesisaareen talonomistajaksi, pikku porvariksi ja »paakarihomman pitäjäksi». Bergström oli väliin rikas mies, eli hyvin, sai luottoa ja takausmiehiä, mutta väliin hän taas oli aivan köyhä eläen vain teellä ja ilmalla ja maksattaen tuhatkaupoin takausmiehillä velkojaan, niin että moni joutui juuri köyhäksi. Naimisissa Israel oli ensin Maihannun Nissin sisaren Liisan kanssa. Mutta kun Liisa kuoli eikä herännyt enää henkiin, vaikka Israel pari viikkoa sitä odotti säilyttäen ruumista huoneessaan, Bergström nai »Tamperhelta koulufiöökynän» ruveten puuhaamaan suomalaista koulua Vesisaareen. Siitä kyllä ei paljon kystä tullut, mutta kveenien sanomalehti piti Israelia puoli vuotta kovassa touhussa.

Maaliskuussa 1877, kun kevätkalan pyytö oli juuri tulossa ja jo oli saapunut ennakkotietoja Västän hyvistä saaliista, Bergström painatti ja jakoi »näyttönumeronsa» ilmoittaen kalakansalle, että »Ruijan Suomenkielinen Lehti, jonka vastuunalainen toimittaja on Isr. Bergström, ilmestyy kerran viikossa Vesisaaressa, alkaen Heinäkuun 1 p:nä 1877. Lehti tulee sisältämään paitsi lukemista maan ja paikkakuntamme yhteiskunnallisista ja taloudellisista oloista erittäin tietoja kalastukseen ja kauppaan kuuluvista asioista, kirjoituksia nykyajan yleisistä riennoista ja keksinnöistä, tärkeimmistä asioista ulkomaalla sekä mahdollisimman tarkkoja tietoja Suomesta». Sanottiin myös, että »Suomenkielisen sanomalehden tarpeellisuus täällä lienee kaikilta tunnettu asia. Vesisaaressa ja sen ympäristöillä sekä pohjoisimmassa Norjassa asuu joukko suomalaisia, jotka eivät taida mainitun maan kieltä siihen määrään, että

he sillä kielellä ilmestyvästä sanomalehti kirjallisuudesta voisivat saada niitä tietoja, jotka heille sekä hengellisessä että aineellisessa suhteessa ovat välttämättömät». Samalla sanomalehden julkaisija lähetti kehoituksen myös Suomen kansalle: »Te Suomalaiset toivomme, että tilaatte tätä lehteä tervehdyssanomina meiltä täällä pohjolan pisimmillä perukoilla asuvilta veljiltänne, joidenka sydämessä hehkuvia lämpöisiä tunteita Jäämeren tuimat tuulet eivät ole voineet jähdyttää». Lehden hinta tulisi olemaan 5 kr. vuodelta, 3 kr. puolelta, ja sitä saisi tilata Vesisaaressa, »kauppias Irs. Bergströmin kontorissa, muuolla joko lehden asiamiesten luona, tahi asianomaisessa postikontorissa postirahan lisäämällä tilaushintaan». Ilmoituksiakin luvattiin ottaa, »á 10 äyriä hienopränttiseltä riviltä», ja »kirjoituksia vastaan otetaan kiitollisuudella». Asioita on lehden aloitteessa m. m. uutinen kovan ilman uhreista, kahden suomalaisen hukkumisesta, ja »Sekasanomissa» kerrotaan Varengilla nähdystä isosta kalasta, brygdestä. On vielä tietoja vihityistä ja kuolleista suomalaisista. Kuolema oli saavuttanut m. m. Johan Karlsen Junikan jo kolmen tiiman ikäisenä.

Ruijan
Suomenkielinen Lehti.

Sanomalehti Norjan suomenkielistä väestöä varten.

No 1. Wesisaaressa, Heinäkuun 1. p. 1877. 1.nf.

Ruijan Suomenkielinen Lehti.

Venäjän ja Turkinmaan välisestä sodasta.

Ruijan suomenkielisen lehden ensi numeron etusivu.

Heinäkuun 1 p:nä 1877 lehti sitten joutuikin Ruijan kveenikansan katseltavaksi, niinkuin se näytenumerossaan oli toistamiseen vakuuttanut: »Heinäkuun että päivänä alkaa lehti säännöllisen jokaviikkoisen ulostulemisensa». Se oli pieni nelisivuinen, kaksipalstainen paperiarkki*, niinkuin oli ollut maaliskuun näytekappalekin. F. Kjeldsethin kirjapainossa se oli painettu, ja kustantajina mainittiin olevan F. Kjeldseth ja Isr. Bergström. Lukijakunnalleen lehti taas muisteli tehtäväänsä kirjoittaen aluksi: »Ruijan Suomenkielinen Lehti, joka viime Maaliskuussa lähetti näyttönumeronsa kunnioitettavalle yleisölle alkaa nyt säännöllisen vaikutuksensa tervehtien lukioitansa siinä toivossa, että se tulee olemaan heille mieliksi», ja vielä »toivomme, että lehti löytää jokaviikkoisen tiensä monen suomalaisen majahan sinne tuoden hyödyllistä lukemista, tietoja siitä maasta, jonka kansalaisia me olemme, sekä Suomesta että muista maista». Ja kalamies saa lukea palasen »Venäjän ja Turkinmaan välisestä sodasta», kertomuksen erinomaisesta kalanpyyntikesästä sekä pikku-uutisia Norjasta ynnä Vesisaaren suositun papin Christophersenin pois muuttamisesta. Saapa kveeni lukea paperista, että Vesisaaressa »Juhannusilta, joka myötänsä toi lämpimän kylmän perästä vietettiin juhannuskokkojen polttamisella kirkontakaisella mäellä, jonne suuri väkijoukko kokoontui». Nähtiin myös, että Suomen Pankin kurssi oli 1 mk 41 p kruunulta ja 2 mk 61 p ruplalta sekä kuivakala maksaa 5 kr. 60 ö. vieko. Lopuksi luettiin, että »Kalastaja nuorimies Jaakko Pylkäs ja neiti Kaisa Stiina Höök» ovat vihityt, ja kuolleitten kirjoihin ovat joutuneet: »Karoliina Nakkula 47 v. Johan Petter Rovainen 50 v. Johan Jakob Ylimäjärvi 60 v. Tuomas Vilhelm Lapinniemi $^1/_2$ v. ja Antti Nikka 59 v.»

Ja sitten viikko viikolta pikku lehtinen aina lennähtää ilmoille koettaen parhaansa mukaan jaella tietoja Jäämeren suomalaisille. Etusivun alkulukemisena on milloin mitäkin valistavaa sanaa. Niinpä pitkä selostus »Norjan koulutoimesta» ulottuu kolmeen numeroon, ja kahdessa lehdessä luemme »Tutkimusretkestä Atlantinmeressä», samoin pitkästi selostetaan »Vanhimman Kristillisen taiteen alalta», puhutaan myös laajasti »Tiedon voimasta», käsitellen kansanopetuksen tarpeellisuutta, ja raittiuskirjoituksena esiintyy

* Lehden tekstiala 28 × 16,5 cm.

»Väkeväin juomain kaupasta». Siinä ankarasti hyökätään viinaporvarien kimppuun ja moititaan, että juopottelijat saavat rähjätä porvarien huoneessa ja krunnilla ja hierualla. Juotakoon kotona, jos juotava on. Ja kunnan haltuun olisi koko väkijuomain kauppa otettava. Muistellaanpa eräässä etukirjoituksessa, »Kummallisia oikeudenkäymisiä», kuinka entiseen aikaan m. m. käytiin käräjiä käärmeitä ja heinäsirkkoja vastaan, vieläpä joskus muniva kukkokin manattiin oikeuden eteen ja tuomittiin roviolla poltettavaksi. On otsikon alla vielä »Rautatiekapina Amerikassa», tahi paremman puutteessa vain lyhyesti »Vesisaaresta» sisältäen uutisia sekä omasta kaupungista että lähirannoilta. Niinpä elok. 19 p:nä painettu 8:nnen numeron etusivu on saanut selostuksen kaupungin »Eläinnäyttelystä», jossa kilpailevista 70 lehmästä saivat ensi palkinnon, kolme maitoastiaa ja lapion, konsuli H. F. Esbensen, nimismies Strömfeld ja kauppias S. Vinjevold. Toisen palkinnon, kaksi maitoastiaa ja lapion, ansaitsivat konsuli L. Brotdkorb, J. Lindseth, L. Pihlfeld, Johan Lauri ja Olli Auno. Kolmansille palkinnoille pääsi kveenien suuri joukko: Matti Poikela, Juhan-Petteri Halonen, Petteri Heiskalan leski ja Pietari Oinaan leski, Kalle Harju, Jaako Björnström, Juhan Kinnunen, J. Pekkala ja Heikki Saarijärvi sekä neljä ruijalaista. Eläinnäyttelyn johdosta lehden toimitus kyllä arveli: »Parempi olisi kalastusneuvojen näyttely, kalain ja venheitten näyttely ja kilpasoutu».

Kalanpyynti ja paikalliset olot sekä sääsuhteet ovat meren rantalaisen jokapäiväistä puheen aihetta, ja nämä asiat ovat myös heille tarjotun sanomalehden jokanumeroinen muistelemisen arvoinen asia. Lehti tuo tuon tuostakin uutisia kalansaaliista sekä omilta rannoilta että Öystältä, Västältä ja Perunasta, jopa joskus Islannista asti. »Kalastajila on ollut herttaiset ajat menneen vuoden huonon kevätpyydön rinnalla», lehti iloitsee. Jo maaliskuun mallinumerossa on »tulilaiva Varangerin» mukaan tullut tiedoitus kalansaaliista Västältä käsin: »Vuoreasta ja Kibergistä 15 pnä hyvä kalansaalis: pienempään veneeseen 1—1½ suureen sataan; yksityiseen veneeseen aina 300 kpl. verkkoveneeseen 500—600. Kala lihava ja täysinäinen, 300 kpl. maksaa. 16 pnä näkyi myötäänsä hyvästi kalaa matkalla Vuoreasta Kramviikiin. Viimemainitussa paikassa kalaa 200 kpl. pienempään veneeseen. Suuri lintuin ja

kalain paljous. Hyvä ilma». Saadaan myös usein kuulla kalojen hinnoista. Niinpä elok. 26 p:n aikoina Vesisaaressa maksoivat umpikalat 5: 20 kr. vieko, hyysät 3: 20, ryssänkalat 4: — ja saita 2: — kr. Kaloja jauhoihin vaihdettaessa piti antaa ryssälle 6—12 viekoa tuoretta saitaa jauhovieosta, tai turskaa 4 viekoa, hyysää 8 ja pallasta vain kaksi. Jäämeren pyynnistä palaavien laivojen retket ja saaliit saavat mainintansa, samoin laiva *Adolf*, joka lähetettiin Novaja Semljalle talvehtimaan ja pyydystelemään, saa pitkähkön selostuksen. Kuuluisan valaskuninkaan Foynin saalistukset, joka parhaillaan kolmella laivalla paukutteli lähimerillä, ovat niinikään kertomisen arvoisia. Ja vaihtelevia ilmoja täytyy aina mainita. Väliin täällä »kovat läntiset myrskyt raivoavat», mutta sitten taas on pian hyvä sää. Niinpä heinäkuun alkupuolessa lehden toinen numero mainoaa: »Vuoden ihanin aika on meillekin, Pohjolan etäsiläisille asujamille koittanut kaikessa ihanuudessaan. 20 ast. lämmintä». Ja seuraava numero saman kuun puolivälissä kertoo ja iloitsee: »Alku kuluneesta viikosta näytti kuin olisi Pohjan äijä jo tahtonut palata kesäretkeltään Pohjoisnapaan, niin kylmää ja sateista oli sää. Keskiviikon aikana lämpeni se kuitenkin ja esim. torstai iltana oli ilma sanomattoman ihana. Väkeä näkyi nauttimassa tätä ihanuutta, jolle kaupungin soittokunta soudellen venheellä ainoastaan vienon tuulen liikuttamalla salmella säveleillään lisäsi runollisuutta. Yleisö saa olla kiitollinen tämmöisistä soittoseuruen antamista hupahetkistä». Mutta »juurikuin hyvin huikentelevaisen ihmisen mielenlaatu on paikkakuntamme ilmanala», lehti saa pian todeta. Sillä saman kuun lopulla jo viides numero valittaa, kun ilma yhtäkkiä »muuttui varsin myrskyiseksi ja kylmäksi juuri, kun syksy olisi tullut siaan, ja tämmöistä muutosta tapahtuu monesti päivässä. Jäämeren läheisyys ja nuo korkeat tunturit, jotka merta ympäröivät, vaikuttavat tuommoisia pikaisia ilman muutoksia».

Ruijan kalamiesten entisen kotimaan oloja lehti lupauksensa ja tilansa mukaan tuon tuostakin uutisissaan tiedoittaa. Saavat kalanpyytäjät kuulla m. m. parhaillaan koolla olevista valtiopäivistä, porvarissäädyn istunnosta, asevelvollisuuslain lykkäämisestä. Sitten on tietoja Oulun ja Vaasan läänien vuodentulosta, Oulun tähtitornin valmistumisesta siihen määrään, että voidaan tähystellä

tähtien kulkua puolipäivälinjan poikki, Oulujärven ensimmäisestä »merihöyryvenheestä», joka on tuotu Tukholmasta tukkilauttoja hinaamaan sekä kuljettamaan matkustajia, saattaen ajaa viidessä tunnissa Vaalasta Kajaaniin. Saavatpa Ruijan kveenit tietää, että Pirkkalassa Kankaantaustan Purran talosta on susi vienyt 3—4-vuotiaan pojan, niin että lakki vain on löydetty, saavat kuulla senkin, että Saarijärvellä on poika ollut kolme vuorokautta metsänpeitossa, eikä löydettäessä ollut yhtään nälissään. Tietämisen arvoinen on sekin, kun »sotavärvingin» ottaneet pojat Ilmajoen Nikkolassa joivat piimää juuri, kun ulkona jymähdytettiin kanuunalla, ja säikähtivät siitä niin kovasti, että piimätuoppi putosi lattialle. Hyvä on kuulla Oulun kesäntulosta, Iin markkinoista ja Pulkkilan seurakunnan möykkääjästä ynnä kovasta tappelusta Tornion Röytässä. Onpa lehdessä joku kirjekin Suomesta. »Ensikertalainen» kertoo Taipalsaaren vuodentulosta antaen Jäämeren kalamiesten myöskin tietää, että Taipalsaaren kellotapulin katto on korjattu ja maalattu ruohonpäiseksi, onpa vielä ostettu uusi »sammutusruiskukin», joka polkee vettä 50 kannua minuutissa ja maksaa 388 markkaa. Muuan Jäämeren mies taas kirjoittaa lehteen »Kirjeen veikolle Suomessa» muistellen Ruijan suomalaisten oloista ja kalastuksesta.

Oman maan, Norjan, asioista on useasti tietoja sekä kaikenlaisia uutisia, niinkuin vuodentulosta, tullituloista, valtiokirkon lakkauttamiskysymyksestä, kuninkaan käynnistä Tanskassa, j. n. e. Saadaanpa kuulla peloittava hälyytys Rastegaissan tulivuoreksi puhkeamisesta, saadaan siitä lopulta tarkkoja tietojakin, kun Inarin pappi Kulhanen ja muuan kauppias kävivät tunturissa varta vasten katsomassa, eivätkä nähneet siitä ensinkään savua tulevan. »Mutta maan muodostuminen oli näyttänyt katsojista siltä kuin olisi siinä ennen ollut tulta suitseva aukein». Hyvin ahkerasti lehti seuraa parhaillaan käytävää Venäjän ja Turkinmaan sotaa. On joskus melkein koko numero täytetty pelkillä sotatapauksilla. Silloin tällöin saadaan muutamainen tieto muidenkin maiden asioista, sellaisistakin merkillisyyksistä kuin Välimerellä nähdystä merikäärmeestä. Ja lopuksi kalamiehet saavat lukea paperista oman kylänsä kuolleet ja vihityt suomalaiset, saavat lukea senkin, kuka kulloinkin kirkossa saarnaa.

Ilmoituksia lehti-pienoisessa on kovin vähän. Useimmin esiintyy siinä Israel Bergströmin tiedoitus omasta liikkeestään, mitä siinä milloinkin on tarjottavana: »Viheriää saipuaa pienissä astioissa on vasta tullut» — »Vasta tulleita paljon kysytyitä valkeita maitovateja ja kahvekuppeja on myydä» — »Tuoretta lihaa on myydä» — »Tule ostamaan! Viisi hyvää Suomesta tuotua lehmää on myydä. Näistä poikii 2 Mikkelin ja 3 Marjan aikoina. Hinnat kohtuulliset». F. Kjeldsethiltä saa tilata ompelukoneita sekä *Finmarkens Amststidendeä*, ja »Uusi kaksilankanen käsi-neuloma-masiina on varsin heppoon hintaan myydä K. Akrella». Aputeekista saa ostaa »Teetä, chocolata, humaloita ja potatijauhoja». Sitten: »Huomaa! Regnor Dahlilla tulee Varanginvuonon markkinoilla olemaan viinan ja rommin myönti sekä ankoittain että vähitellen. Hyvää kalua luvataan» Ja oikein kuvallisena nähdään: »Tule katsomaan! Regnor Dahlin salissa näytetään 2:ksi neekerinaista, jotka laulavat ja tanssivat kansallistanssejansa». On sitten joku kuolemanilmoitus, — $2^1/_2$ v. vanhan Severina Kiviniemen poismeno ilmoitetaan kahteen kertaan, samoin Kyrön miehen Johani Puolakan kuolema —, muuan ilmoitus hierualta löydetystä tervatynnyristä tai muusta rantatavarasta. Niinpä Matti Päiväniemi kuuluttaa: »Yksi vämpöörin träki syllän verran touvia perässä on löydetty suntista, omistaja periköön sen maksamalla löytö ja kuuluttamispalkan». Jotkut muutkin sentään kuuluttavat lehdessä jotakin tärkeää asiaansa. Matti Kurttijo antaa tiedoksi: »Koska olen kuullut, että on levennyt semmoiset huhut, että minä olisen hukkunut, ja nämä valhe sanomat ehkä ovat tulleet vaimolleni Pykeessa saan tietä antaa että

Tule katsomaan!
Regnor Dahlin salissa näytetään
2:si neekerinaista,
jotka laulavat ja tanssivat kansallistanssejansa
Sunnuntaina 29 p. viime kerta
Hinnat: täysiltä 12 ß, lapsilta 6 ß.

Muuan Ruijan Suomenkielisen Lehden ilmoitus.

minä voin hyvin ja nykyjään olen työssä kauppamies Herman Dahlilla Vesisaaressa». Daniel Mäkelä taas panee kirjapränttiin uhkauksen: »Koska minun vaimoni Kaisa, omaa syntyänsä Jurvakainen, ei ole löydyttänyt itseään minun kanssani kanssaelämään ja hänen olopaikkansa on minulle tuntematon, saan täten kehoittaa häntä pianmiten tulemaan tyköni, sillä muutoin aivonhakea hänestä lailisen eron ja mennä uuteen naimisen». Anders Inkilä Pykeijasta katsoo parhaaksi painattaa kovan uhkavaatimuksen: »Joka tietää jättäneensä housut minun tyköni pantiksi käyköön ne lunastamassa heti, muutoin menettelen niinkuin omaini kanssa».

Mutta kaupungin norjalaiset kauppamiehet eivät ilmoituksillaan kannattaneet Bergströmin sanaa. Syystä kyllä Israel on tästä äkeissään. Niinpä luemme neljännestä numerosta ankaraa puhetta: »On $^2/_3$ Vesisaaren asukkaista suomalaisia eikä heille ilmoiteta lehdessä, vaikka he ovat Norjan kansalaisia yhtä hyvin kuin muutkin kaupungin asukkaat, ottavat osaa menoihin ja kuormihin; he ovat paikkakunnan pääasiallisin aineellinen tuki ja työvoima, sillä täytynee esim. useamman kauppamiehemme tunnustaa että, jos tätä »lantalaista» väkeä täällä ei olisi, niin ei myöskään heitäkään olisi Vesisaaressa». Ja vielä lehti jatkaa: »Jos milloinkaan, niin tässä voipi sanoa kohtuuden ja oikeuden kanssa yhteensopivaksi että suomalaisille kuulutetaan siten, että he käsittävät asian. Tuo aina kuultava vastaus, että heidän on oppiminen Norjan kieltä kuuluu, täytyy tunnustaa, vähän lapsettavalta; sillä vaikea on ijästyneen työmiehen ruveta kieliä oppimaan, lapsiltansa sitä voi odottaa. Sivumennessä tahdomme muistuttaa, että liikanainen vastahakoisuus suomalaisia vastaan ei soveltune norjalaistumis periaatteen kanssa, sillä semmoinen menetystapa ei synnytä muuta kuin katkeruutta, joka menee perintönä polvi polvelta vanhemmista lapsiin . . . Siirtolaisyhtiön agentit eivät ilmoita vaikka enimmät Ameriikkaan lähtevät ovat täällä suomalaisia».

Vesisaaren norjalaiset olivatkin jo heti alun pitäen kylmiä koko suomenkieliselle lehdelle. Jo ensi numerossaan toimittaja kirjoittaa: »Kummastuksella olemme kuulleet monen paikkakunnan norjalaisista olevan lehteä vastaan. Emme voi käsittää, mitä perusteellisia syitä heillä siihen on. Jos kieli on suomalainen, niin syynä on luonnollinen asian kohta». Sitten taas jonkin ajan kuluttua lehden julkaisija saa todeta, että »erään seurakunnan pappi ja kirkkoveisaaja ovat luvanneet tehdä kaikkea mahdollista lehteä vastaan». Tätä sanomalehti ei saata käsittää, sillä »Emme voi sanoa vastustajista, jotka eivät soisi tämän maan suomenkieliselle väestölle edes yhtä pientä heiltä ymmärrettävää sanomalehteä, kuin että puheisiin ja muiden kuiskutuksiin ei ole paneminen mitään arvoa». Vesisaaren norjankielinen lehtikään ei tiedä naapuristaan mitään, vaan »on kuin hiiri vaiennut lehden ilmestymisestä».

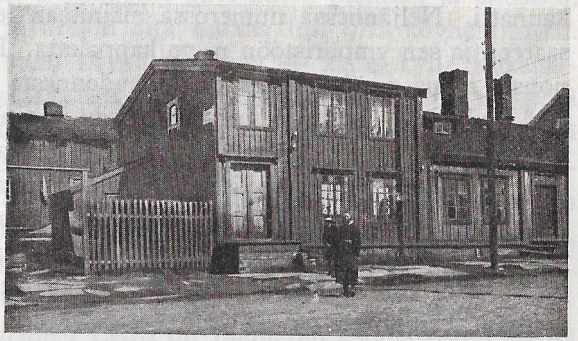

Vesisaaren keskikaupungin vanhoja taloja.

Norjalaiset pelkäsivät pienestä Israelin lapsesta paisuvan pahan peikon sotimaan kveenikansan puolesta. Sillä Bergströmin sanomat saattoivat joskus äkääntyä vaatimaan hiukan oikeuksia halvan kalakansan kielellekin. Pahoitellessaan suomalaisille suopean, suomea osaavan kirkkoherran Christophersenin poislähtöä lehti toivoo Vesisaareen uutta pappia, joka osaisi kveenienkin kieltä, katkerana lopettaen: »saarnataan evankeliumin suloista oppia Afrikan ja Austraalian villeille heidän omalla kielellänsä, eikö sitä samaa voisi toivoa sivistyneen Norjan suomalaistenkin suhteen. Peljättävä, että heidän muussa tapauksessa on täytyminen erota valtiokirkosta ja hankkia itselleen papin, joka osaa heidän kieltänsä». Vain Vesisaaren norjalainen koulunopettaja, K. Akre, jonka kyllä sanotaan olleen äidin puolelta Alattion suomalaisia ja joka osasi hyvin suomea, oli myötämielinen kveenien pientä lehteä kohtaan, joskus avustikin sitä kirjoituksillaan, jopa kirjoitti lehden puolesta kehoittaen sitä tilaamaan huolimatta vastustajista. Jo toisessa numerossa Akre lausuu mielihyvänsä uudesta tulokkaasta: »Viime sunnuntaina sain vastaanottaa ensimmäisen numeron suomenkielisestä lehdestä, joka nyt ulostulee Vesisaaressa, todellisella ilolla sain

vastaanottaa sen. Monena vuonna on hartain toivoni ollut, että semmoinen lehti pääsisi toimeensa, mutta siihen ei ole monista syistä ollut mitään neuvoa, varsinkin kirjoituskykenevän henkilön puutteessa. Nyt olemme saaneet semmoisen keskeemme ja toinen on sen aikaan saamista tukenut rahavaroilla — alku siis on toimitettu sillä raittiudella, jota en olisi voinut toivoakaan täällä Vesisaaressa, missä kaikki edistyy niin hitaasti».

Saikin lehden puolesta puhua ja kehoittaa sitä tilaamaan. Sillä kovin vähäinen oli Ruijan rantatokka, joka sanomia tilauksillaan kannatti. Neljännessä numerossa mainitaan lehteä leviävän Vesisaareen ja sen ympäristöön n. 70 kappaletta. Eikä tainnut satoihin nousta tilaus myöhemminkään. Kuudennesta numerosta kuullaan, että julkaisua leviää vain kaupunkiin ja joku Pykeijaan, »vaan muualle maaseudulle menee niitä tähän saakka vielä varsin vähän, verraten siihen suomenkieliseen väestöön, joka maaseuduilla asuu. Niin menee tätä lehteä Amerikaan paljon useammat numerot kuin maaseudullemme. Ehkä siellä ei ole liikkeellä noita vastustajiamme, joista sekä kunn. lähettäjä, koulunopettaja Akre että me jo ennen olemme maininneet».

Ruijan suomalaiset olivat enimmäkseen lähteneet kovin alkuperäisistä oloista, eivätkä Jäämerelle päästyään joutuneet sen kehittyneempään seuraan — vaan ankaraan kalanpyyntiin, yhtämittaiseen merellä käyntiin ja taas kalain kanssa rähjäämiseen, ja sitten talvikausina pimeissä kömmänöissä lämmittelemään polttoturpeen tuoksussa. Eivät olleet erämaan miehet tottuneet sanomalehtiä lukemaan kotimaillaankaan, ei Jäämerelläkään niitä kukaan ollut ennen nähnyt eikä kovin moni kaivannut nytkään. Oli lehden kylmään vastaanottoon myös osaltaan syynä sen julkaisijaparan vähäpätöinen ja halpa asema sekä hänen muut toimintansa. Suomalaiset eivät juuri uskoneet Israeliin, eivätkä kovin luottaneet hänen epävakaisiin edesottamisiinsa. Useimmat vain ymmärtämättömästi pitivät naurunarvoisena koko »Bergströmin aviisua». Monet taas tilasivat lehden velaksi, eivätkä sitten huolehtineetkaan maksamisesta. Niinpä Israel sai kuuluttaa sanomassaan usean kerran: »Täten saamme kehoittaa tämän lehden maksamattomia tilaajia ensi tilaisuudessa käymässä maksamassa tilaushinnan allekirjoittaneelle». Vieläpä sitten marraskuulla »kantomiesten» täytyy panna niskoittelevat lehden tilaajat koville ja uhata, että »maksettakoon pianmiten, jos *Ikävämpiä seuruuksia* tahdotaan välttää».

Niinpä tulikin »pohjolan pisimmille perukoille» nostetun sanantaistelijan elämä kovin vaivalloiseksi ja lyhyeksi. Omansa eivät häntä tunteneet, eivät ymmärtäneet, eivätkä ottaneet vastaan, vaikka se lähestyi heitä heidän omalla kielellään — ja vieraat häntä pelkäsivät ja epäilivät. Vilkkaana ja toimellisena lehti kyllä aloitti elämänsä juoksun rimpuillen joskus rohkeastikin ja miehen tavalla, mutta pian sen elämänpiiri kävi kovin pieneksi ja ahtaaksi, ja sanominen sekä sisältökin sitä mukaa tuli yhä köyhemmäksi. Ja sitten seurasi viimein köyhä kuolema — kallis kyllä julkaisumiehilleen. Viidennessäkolmatta numerossa, joulukuun 12 p:nä 1877, toimittaja antaa lehden pienen lukijakunnan tietää: »Tämä sanomalehti tulee tästä edespäin seisahtumaan. — Monet asianhaarat tekevät sen tarpeelliseksi. Emme tahdo tässä niistä puhua tällä kertaa. Ne jotka ovat maksaneet tilaushinnan koko vuodelle, saavat hra Isr. Bergströmin luona rahansa takaisin ja muutoin tarkempia tietoja lehden suhteen».

Ruijan Suomenkielinen Lehti oli Jäämeren suomalaisten köyhä puolustaja sekä suomalaisten sanomalehtien pohjoisin esitaistelija. Lyhyenä elinaikanaan ennätti se viiteenkolmatta pikku numeroonsa painaa palasen Vesisaaren ja Ruijanrannan kveenien elämää ja aherrusta. Mutta samalla se ehti todeta nousseensa kamppailemaan liian vaikeissa oloissa ja liian vähien ystävien varassa . . . Eikä sen koommin kyllä enää Ruijaan yritetty pystyttää kveeneille omaa lehteä.

Mutta Bergströmin Israelin pieni julkaisu ennätti kumminkin aurata tietä vasta tulevalle isommalle sanalle. Seuraavana vuonna, 1878, alkoi Oulussa ilmestyä Kivekkään kuulu *Kaiku*, joka sitten pian valloitti koko Peräpohjan sekä Lapinmaan ja viimein etsi tiensä Ruijaankin. Sillä sielläkin suomalaiset vähitellen rupesivat kaipaamaan ja ymmärtämään muutakin painettua sanaa kuin uskonnollista. Vesisaaren suomalaisille tuli aikoinaan Kaikuja hyvin moneen taloon. Kehys-Jaako luki niitä useat vuodet, ja Ulkojoen Heikki Kivelä oli ahkera Kaiun lukija, samoin Linnin ukko ja Kalle Pietilä. Heikki Fält oli taas semmoinen Kaiku-mies, että hankki lehteä muillekin, maakyliinkin hän levitti sitä saaden

aina seitsemännen itselleen. Kaikua harrastettiin aikoinaan Pykeijan Pehkosessa. Heti kun posti saapui, tuli tupa täyteen kylän ukkoja, ja Pehkosen muorin, joka oli paras sanantaitaja, piti vaikka navettakeskisissä ruveta antamaan ukoille sanaa, varsinkin buurisodan asioita. Ahkerimpia kuulijoita olivat Inkilän Antti, Salmelan Eera ja Pääkkösen Tuomas sekä karjalaisukko Iivana. Karjalan äijä oli niin sananhaluinen, että hänelle piti joskus muun puutteessa ruveta lukemaan almanakkaa, ainakin luettelemaan siitä Suomen markkinoita. Niitä Iivanan oli hauska kuulla, koska hän oli aikoinaan ajellut Suomessa markkinoilta markkinoille.

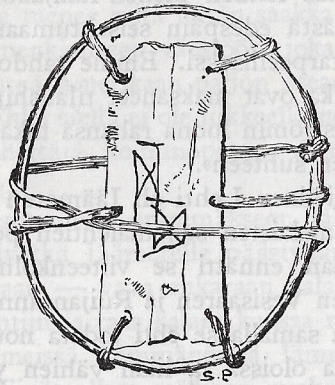

Liinatierto. Pykeä

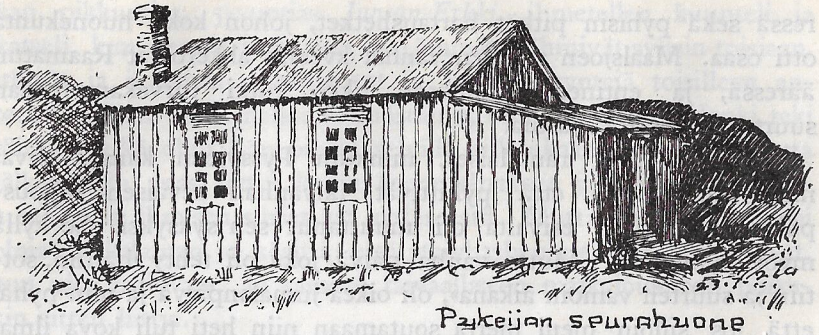

Pykeijan seurahuone

Kristillisyys

Vian sen jälkeen kuin Laestadiuksen ankara tuomiokello kajahti Lapin erämaissa saattaen koko Lapinmaan ja Peräpohjan suureen parannuksen tekoon, lensi valtava heräyksen humahdus kaukaisille Ruijan suomalaisseuduillekin.

Jäämeren rantojen kveenit eivät suinkaan olleet aivan uskottomia maailmanrannan lapsia. Vanhat virsikirjat ja katkismukset ja muut kalliit tunnustuskirjat mukanaan he olivat tänne vaeltaneet, ja oli matkassa myös kotikorven kasvattama usko, joka vakuutti nämä kirjat vakaiseksi sanaksi vaatien silloin tällöin niitä lukemaankin sekä teroittamaan jälkeentulevaiselle polvelle. Varsinkin virsikirjan evankeliumit ja epistolat kuuluivat suomalaisen tavalliseen uskonhartauteen, mutta monen sydän isosi vielä muutakin sanaa, Hunajan pisaroita, Yrttitarhaa, jopa Wegeliuksen postillan pitkiä saarnoja ainakin pitkän pyhäpäivän ravinnoksi. Tromssan uskovaiset vaimot kokoontuivat tutkimaan Lutherin kirjoja sekä Nohrborgin postillaa, ja Raisin vankassa vanha norjalaissukuinen Kellarin Rasmus-äijä seurasi hartaana Hans Haugen tunnustusta pitäen joka aamu ja ilta polvirukoukset vuoteensa vie-

ressä sekä pyhisin pitkät hartaushetket, johon koko huonekunta otti osaa. Maalsjoen metsien vanhat kveenit ahkeroivat Raamatun ääressä, ja entinen Ojanperän ukko tutki turvekammissaan suurta esikois-Raamattua.

Monet vanhat rantalaiset, niinkuin Pyssyjoen kansa, olivat niin vanhurskaita, että pyhittivät ikivanhan keväisen rukouspäivänkin, vaikka esivalta oli muuttanut sen syksyksi. Se kyllä myös pyhitettiin. Mutta vanha päivä, joka oli tehty »hättiin, sottiin ja suurten vainoin aikana», oli oikea jumalanpäivä ja niin pyhä, että jos silloin meni merta soutamaan niin heti tuli kova ilma. Niinpä myös seurasi kohta ankara maailman sota, kun rukouspäivä muutettiin. Ja joulu, Jumalan Pojan syntymäpäivä, oli niin kova pyhä, ettei silloin saanut edes hakata kalaa pataan eikä vettä vintata kaivosta, vaan kaikki piti suoria jo ennen ja etukäteen. Pyhitti Pyssyjoki, ja pyhittää vieläkin, monet muut kristilliset päivät, vaikka norjalainen ei niitä pyhiksi tunnusta, niinkuin kevät-Marian, Mikkelin, pyhäinmiesten päivän ja kynttelin.

Mutta tällaiset uskon työt Lapin ankara profeetta tuomitsi kuolleen uskon liivaksi ja oman vanhurskauden mädänneiksi hedelmiksi, jotka perkeleen vaikutuksesta kannettiin vain puustavin opin mukaan ilman sydämen ja mielen muutosta. Niinpä Laestadius sekä myös hänen monet lähetysmiehensä saarnasivat ankaraa lakia ja kadotusta kaikelle seurakunnalle, joka heidän mielestään oli vajonnut omaan vanhurskauteen ja kaikkeen pahuuteen, jopa sokkunut kauheimpaan synnin rapakkoon niin syvälle, että vain sormiennokat näkyivät.

Siitä lapinkansa säikähti, ja monet omanvanhurskauden keinolla kulkevaiset huomasivat itsensä vain armonvarkaiksi sekä palasivat oikeaan armon omistamiseen. Ja valtava heräyksen roihu levisi kuin suuri metsäpalo yli koko Lapinmaan.

Jo varsin varhain Jyykeän jylhä tunturimaa sai kuulla tuomionsa, tuli maahan lyödyksi sekä sitten nostetuksi kristillisyyden ihanille kentille.

Ruotsin tunturilaiset, jotka joka vuosi kävivät Jyykeän markkinoilla ja taas joka kevät suurine porolaumoineen jutivat Norjan meren rannoille, olivat ensimmäisiä elävän kristillisyyden sanansaattajia Ruijan merimaihin. Niinpä jo 1847 vaiheilla Olmavan-

kan pikkumies, 5-vuotias *Junsan-Erkki*, ihmetellen kuunteli ja katseli, kun kerran lapinäijät ja -ämmät kähmivät sylisin toisiaan, itkivät ja iloitsivat, tunnustivat ja antoivat syntejä toisilleen anteeksi. Eihän miehenalku ymmärtänyt, että siinä Pyhä Henki teki töitään, eikä ollut hän oikein selvillä silloinkaan, kun pari vuotta jälkeenpäin taas sattui kylän *huonerukouksiin* ja siellä kuuli keskusteltavan ihmisen särjetystä sydämestä. Mutta niin paljon pieni olmavankkalainen jo käsitti, että »taivhashen ne sillä hommaavat, kun niin taajovat». Ja samaan taivaalliseen matkajoukkoon poikakin sitten liittyi.

Jo näihin aikoihin saapuivat ensimmäiset vartavastiset taivaan tien oppaat Jyykeänvuonolle. Itse vanhimman, Laestadiuksen, lähettäminä sananjulistajina *Antin-Pieti* ja Siikavuopion *Naimakan Matti* ajoivat 1848 vaiheilla Jyykeää herättämään. Markkinakentän kylään miehet ensin pysähtyivät. Mutta niin suuri oli täällä pahuuden ja pimeyden valta, ettei saarnaajille annettu kattoa pään suojaksi, ei myöskään venekyytiä toiseen kylään, vaan he saivat lähteä jalkaisin ja henki kurkussa taivaltamaan kamalia jäätunturien vieriä vuononpohjaan Vieksikenttään. Täällä saatiin huonetta ja sanansijaa Mons-Monsan talossa, ja ensimmäinen suuri heräys tapahtui Jyykeänvuonolla. Sitten apostolit soutivat veneellä Vuosvankkaan, jossa taas monet tulivat synnin ja armon tuntoon, samoin kuin Voivuonossakin, johon saarnamiehet vanhalla haahdella kovassa jumalanilmassa henkensä kaupalla pääsivät. Täällä vanha *Lars Hansa* ensimmäisenä omisti armon niinkuin edellisessä kylässä *Hans Heiskala*. Näin kulki miespari ympäri vuonoa kylästä kylään lyöden ihmisten tuntoja, niin että suuri huuto ja valitus vain kaikui heidän vaellusretkellään, mutta myös kohta yhtä suuri ilon huutokin, kun saarnamiehet todistivat Jumalan loppumattomasta armosta syntisille ihmisparoille. Naimakan Matilla oli suuret evankeliumin lahjat, mutta Antin-Pieti, lapinsynty, joka oli niin luja Raamatussa, ettei vähentänyt eikä lisännyt pilkkuakaan, pauhasi ankarasti, että Jumalan piti saada lihaa, että Jeesus Kristus piti teurastaa veriuhriksi, ennenkuin Jumala suuressa vihassaan saattoi leppyä ihmisille ja antaa heille armonsa. Teki viimein Markkinakin parannuksen, kun sitten taas monet puhuvaiset miehet vaelsivat kohentelemaan Jyykeän rannoille viri-

tettyä pientä Herran tulta. Tulen kantajat, Naimakan Matti ja Antin-Pieti kävivät vielä monet kerrat, kävi myös *Tarkan Petteri*, sitten *Tapanin Aapo* ja *Hietasen Aapo* tulivat ja puhuivat. Ja vähitellen kasvoi Olmavankan pienestä Junsan-Erkistä koko Jyykeänvuonon iso saarnamies. Saatiin markkinakentän laitaan viimein seurapirtti — Antin-Pieti antoi heti ensi aluksi sata kruunua ja Vanha-Raska lahjoitti maakentän —, johon markkina-aikoina ja monesti muulloin suuri vuono kokoontui kuulemaan Junsan-Erkin sanaa, joka oli aivan Raamatun, Raattamaan ja Lutheruksen opin mukaan puhuttu. Saattoivat myöskin muut oikeat saarnamiehet puhua, mutta villiuskolaisten sanaa ei Jyykeän huoneessa koskaan otettu vastaan, eikä sillä ollut sijaa koko kylässä. Jos villioppi yritti tulla, haudattiin se heti hieruan hiekkarantaan ja väärät opettajat ajettiin pois. Hyvin pian he saivat sulkea suunsa ja lähteä etsimään kuulijoita Muotkan kirkolta. Mutta Junsan-Erkki opetti oikein, ja Junsan-Erkki on vieläkin koko vuonon vanhin ja koko Jyykeän *kristittyjen päämies*, sananjakaja ja armonjulistaja. Vanha Erkki kyllä kelpaa Jyykeän päämieheksi. Hän on hyvin kylästynyt Raamattuun, ja pitkän elämänsä varrella hän on julistanut jumalansanaa suomalaisille, lappalaisille ja norjalaisille, papeille ja piispoille, professoreille ja suurelle kokoukselle Oslon kaupungissa, kerran kuninkaalliselle huoneellekin, ja Kaarasjoelle kaksikymmentä kertaa, jopa itse Bernadotten prinssin kanssa kamppaillut rukouksesta todistaen kirkkohistorian avulla apostolien ajan rukouksen ainoaksi oikeaksi rukoukseksi.

Jyykeän Markkinan seurahuone.

Saapui kerran heräys hengellisesti kuolleeseen Tromssan kaupunkiinkin. Antin-Pieti ja Naimakan Matti sekä myös *Naimakan Heikki*, joka oli kallis mies, siellä ensimmäisinä kävivät Herran viinamäkeä istuttamassa, ja kylvö lankesi hyvään maahan. Kaupungin

vanhimpina kveenien kristittyinä muistellaan olleen *Färjärin Eevan*, *Matinlassin Kreetan*, *Iisakin-Marian* ja *Puranterin Kreetan*. Siitä on jo ainakin 50—60 vuotta, kun nämä muorit saivat Pyhän Hengen, ja siitä alkaen he aina seisoivat vahvoina uskossa ja elivät niinkuin eivät enää olisi olleetkaan tässä maailmassa kiinni. Tuli uskoon myös hyvä nikkari, *Heikki Alamaa*, ynnä sitten muita miehiä ja vaimoja. Laikottiin huone norjalaiselta ja pidettiin seuroja, kun saarnamies saapui. Mutta joka ainoa lauantai-ilta kokoonnuttiin Färjärin Kallan tupaan lukemaan sanaa ja keskustelemaan. Vaikkei ollut mitään *täkstin selittäjää*, niin omin voimin vain siellä istuttiin ja puheltiin aina aamupuoleen yötä, niin ettei Eeva saanut huonettaan siistityksi. Mutta Eeva ei siitä ollut pahoillaan, puheli vain ja iloitsi sisarien ja veljien seurassa sekä palveli heitä niinkuin Betanian Martta ruveten vasta vieraitten mentyä järjestelemään huoneitaan pyhäkuntoon.

Kävi sen jälkeen Tromssassa muitakin sananjulistajia, Tarkan Petteri, *Posti-Petteri* ja *Tuuna-Ville* sekä *Takkinen*, sitten myös Junsan-Erkki, jonka sananlääniin Tromssa kuului. Kävi vielä useasti Antin-Pieti, joka kerran voimallisella rukouksellaan paransi kuolemansairaana olevan Matinlassin tyttären. Koko sanankuulijain seura seisoi ympärillä ja katsoi, kun Antin-Pieti oli kuolevan tytön vieressä hiljaisesti rukoillen ja taistellen Jumalan kanssa sekä voittaen kuin Jaakoppi, sillä tyttö avasi sammuneet silmänsä ja rupesi elämään.

Raisinvankalle tuli etsikkoaikansa jo hyvin varhain. Tunturilaiset tännekin ensi miehinä saattelivat suuren heräyksen sanomaa. Mutta elävän uskon ensimmäiset mainingit tulivat tänne kovana Koutokeinon villihenkenä. Maakunnan tie kun kulki talvella halki jokilaakson, talojen nurkkain taitse ja pitkin jokea, niin sitä myöten koko tunturivalta ajoi. Ja Raisinvankka sai kauhtuen kuulla, kun Koutokeinon villiin uskoon eksyneet lappalaiset huutaen, kirvaten ja vannoen sekä täynnänsä luuloteltua jumalan henkeä ajoivat niin että nurkat ryskivät ja jokireikä savusi. Kova huuto ja joikaus kuului jo tunturista asti ja sitten pitkin enoa:

»Nyt tulee verimarkkinat,
verimarkkinat tulee . . .»

Moni raisilainen sai saman vimman. Nurmen *Vanha-Erkki* tuli uskoon ja puhkui henkeä, ja *Kauno-Kaija* sekä *Eeva-Kaisa*, lapinämmät, olivat niin villissä, että huusivat vain ja joikasivat, kun henki otti vallan. Mutta *Leppä-Heikku* oli niin lujauskoinen, että väitti: »Koska vesi kantoi Piettarin, niin se kantaa minutkin», ja lähti kaalomaan mennen niin syvälle, että rupesi koutumaan. Mutta huuto ja hätä Heikulle tuli ja uskokin loppui, kun Raisineno rupesi häntä hukuttamaan. Monesti tahtoi oikein tappelu tulla villiuskolaisten kanssa, kun satuttiin yhteen hierualla kirkon luona.

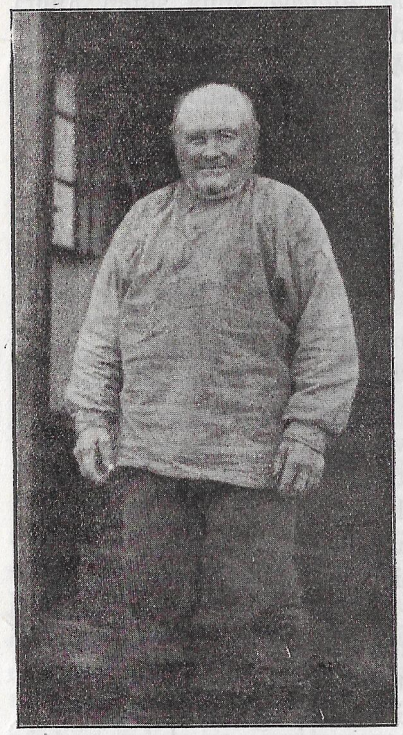

Juhani Rautio, saarnamies Ylitornion Kaulirannalta.

Villiopin perässä seurasi pian kumminkin oikea usko. *Pokan Kustu*, joka oli harras evankeliumin mies, tuli tunturista ja rupesi saarnaamaan elävää jumalan- ja raamatunsanaa. Varpissa, Potkassa ja Riekissä vanha Kustu piti seuroja, ja Jerikon muurit kaatuivat Raisissakin, koska Kustu niitä vähän aikaa oli piirittänyt. Tuli sitten *Pekka Raattamaa*, kova lainsaarnaaja, paiskaten heti helvettiin sen, joka ei tunnustanut syntejänsä. Monet hänen ankaria tuomioitansa aivan pelkäsivät ja aina varalta kokosivat syntejä sunnuntaista toiseen, että olisi ollut Pekalle tunnustamista. Mutta puhui Pekka myöskin Jeesuksen verestä ja armosta. Pitkin vankkaa vaelsi saarnaten myös *Nuortta-Andaras*, samoin Jyykeän herättäjät Naimakan Matti ja Antin-Pieti kävivät kylvämässä Raisin metsäpeltoa pitäen seuroja milloin Nurmessa, Lumijängän Jounilla, Leppä-Heikun talossa ja muissa metsien asunnoissa. Kulki jonkin kerran *Erkki-Antti* sekä lapinmiehet *Mihkala Spein* ja *Ies-Pieti*, ja Tarkan

Petteri taivalteli vankkaa kahdeksantoista vuotta. Siitä Raisin metsiin nousi kaunis Herran pelto, jossa jyvä kasvoi ja kantoi hedelmää.

Mutta vihamies tuli ja kylvi pahan siemenen Raisin nisukenttään. *Matin-Piera*, joka oli ottanut voimansa Tarkan Petteristä, rupesi lastaamaan lukkari *Eeven Hansenia*, elävää kristittyä, sanoen, että hän on Juutas, joka kantaa kukkaroa, ja että hänessä on perkele. Lukkari näet virkansa mukaan peri veronaan tolpan jokaiselta ristittävältä raisilaiselta, joka hänen piti merkitä kirjoihin, saaden siten vuodessa parikymmentä tolppaa. Ja tästä syntyi lopulta eriseuraisuus Raisin rauhalliseen metsäperään. Toiset olivat samaa mieltä kuin Matin-Piera, että lukkari on Juutas, kun kantaa kukkaroa, mutta toiset pitivät häntä elävänä kristittynä. Ja syntiset ihmisparat, kaikki samoja köyhiä armonkerjäläisiä ja kukkaroa kantavia juutaksia, rupesivat lastaamaan ja tuomitsemaan toisiansa. Sai jo *Juhana Raattamaa*, esikoinen ja päävanhin, sanoman Raisin seurakunnan pahennuksesta ja lähetti *Junnu Rautionin* sekä *Oulan-Kristianin* saarnaamaan sovintoa. Tuli heidän matkassaan sananmiehiä koko todistajain joukko, jyykeäläiset *Pohjasen Niku*, *Heiskalan Hannu* ja *Seppälän Iisakki*, kaikki armoitettuja kristityitä. Nivan Olauksen huoneessa sillan luona sekä Matinkentässä pidettiin pitkiä seuroja ja tutkistelemuksia, ja lopulta oltiin kaikin samoja jumalanlapsia. Olauksen huoneessa asui suuri hengen yhteys, rauha ja ilo Herrassa. Sen vakuudeksi tehtiin ja nimillä vahvistettiin sovintokirja, jota Rautionin Junnu lähti viemään Raattamaalle. Mutta kun Junnu ja toiset sananmiehet oli hyvästelty taipaleelle, metsäperä pian uudelleen leimahti eripuraisuuden liekkiin. Junnu juti taas Raisiin, pauhasi sovintoa pari viikkoa, ja kristiveljet ja sisaret olivat jälleen saman paimenen lampaita. Mutta kun puhuvainen Junnu taapersi pois jättäen laumansa korpeen, niin se kohta uudelleen hajaantui . . .

Ja sellaisena Raisin kaukainen metsäperä pysyi. Kaksi pientä metsätokkaa vaelteli samoilla laitumilla, isosi ja janosi samaa virvoittavaa elämänvettä, mutta ei voinut kostua yhtaikaa samalle kaltiolle. Paimenet eivät sopineet, eivätkä tahtoneet. Naimakan Matin ja muiden vanhojen kylväjäin peltoa tulivat sitten monet nuoremmat ruokkoamaan. Junsan-Erkki kävi usein, kävi myös *Paulus Palovaara*, rovaniemeläinen saarnamies, ja *Olli Koskamo*, Kittilän synty,

tuli vielä Tuuna-Ville Alattiosta. Paineli sitten jo pöydän taakse omankin perukan miehiä, *Erkki Vinnelys* ja *Junkan-Jussa*, jopa nöyrä *Kellarin Kristian*, kun henki antoi voimaa, sanoi hartaat rauhansanansa. Mutta tuomion ääni kajahti monen suusta. Ei riittänyt, että riita asui kovalla kotoisella kankaalla, vaan monesti merellisellä kalaretkelläkin nousi ankara sanan ja hengen taistelu. Kellarin Kristianilla oli aina Raamattu turvana kaukaisilla kalaretkillä, ja joskus saattoi sanataistelussa ukkoparan tunto niin särkyä, ettei viikkokausiin tullut juuri mitään kalastuksesta. Täytyi vain istua Raamatun turvissa etsien siitä lohdutusta. Ja alusta kun Kristian lähti taivaltamaan pyhää kirjaa, niin viimeiseen lukuun hän sen lopetti. Näin täytyi tehdä ja noutaa pelastusta, sillä monesti Kristian manattiin palavaan kadotukseen, kun Siirin Juhanit, Muonion Feetut ja Birgerin Junnut kala-apajiltaan joutuivat puhaltamaan tuomiopasuunaa, niin että muoto vain pohotti mustana kuin Kainin kasvot. Juuttaan kukkarosta ja kasteesta oli hajaannus tullut, ja kaste oli vieläkin pahin sovinnon rikkoja. Jyykeäläiset väittivät, että äskensyntynyt lapsi ei ole parempi poronvasaa, vaan vasta kasteessa tulee siunaus, ja lapsi kuoltuaan kostuu kotiinsa kunnian valtakuntaan, mutta kastamatonna kuollessaan hän joutuu iankaikkiseen kadotukseen. Mutta toiset taas ähittivät, ettei kaste ole mikään autuuden oppi, jopa muutamat olivat sitä mieltä, ettei kaste ole kummempi kuin lappalaisen poron merkitseminen.

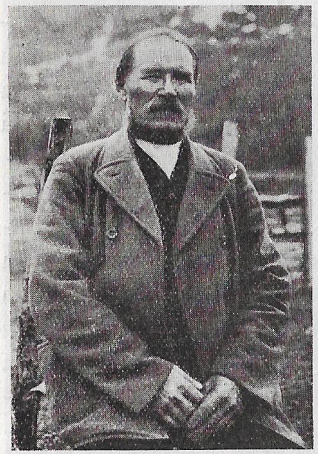

Erkki Vinnelys, saarnamies, Varpin isäntä, Raisinvankasta.

Mutta vanha hiljainen Kellarin Kristian sanoi vain:

— Voi, onnettomia niitä, joihen pitää valituita tuomitseman! Siinä on nokko syntiä ihmisellä, kun on rakastamattomuus syämmessä.

Herran sanan piti saapua Alattionkin viljaville rannoille, jossa karkea Pruntsin Juha seisoi Raamattuineen. Mutta vielä kamalammat

merkit kuin Raisin perukka sai Alattion pohja nähdä suuresta käänytymyksen kamppailusta. Täälläkin tunturilappi huusi villinä, niin että Alattio oli aivan kauhuissaan, vielä enemmän, kun muutamia alattiolaisia liittyi tunturilaisten hurjaan parttioon. Ryntäsipä vimpakalloinen joukko Kaavuonon ruukillekin aikoen elävältä kärventää koko kadotuksen kansan tulenpalavassa hytässä, joka lappalaisten mielestä hehkui aivan kuin vartavastisena katumattomien helvettinä. Tätä turmantyötä tunturilaiset eivät kumminkaan uskaltaneet yrittää, koska Kaavuonossa oli kovia miehiä. Mutta jo pian saapui vistottava sanoma Koutokeinon veritöistä, ja taas muuanna kolkkona marraskuun päivänä juti kylään kolkko raito sotamiesten saattamia, ahkioihin köysillä kiinni surrattuja lappalaisraukkoja, miehiä ja naisia sekä parkuvia lapsiakin. Joukkoa vartioitiin sitten vankilassa, tutkittiin ja tuomittiin sekä lähetettiin Trondhjemin linnaan. Mutta kaksi pahinta ja vihaisinta miestä, *Aslak Hetta* ja *Maunu Sompio*, mestattiin Bossekopan ja Bugtenin välisellä metsäkankaalla. Maunu parka menehtyi kyllä jo huivia silmille sidottaessa, mutta ylpeä Aslak ei tarvinnut edes papin tarjoamaa ehtoollista, huusi vain, ettei peevelin piilun pidä pystymän hänen lihaansa. Päättömät miehet irtonaisine päineen haudattiin Kaavuonon kirkkotarhan pohjoislaitaan, niin että toinen puoli ruumista tuli kalmiston sisä-, toinen ulkopuolelle. Ja saman tarhan hiljaisessa kaakkoisnurkassa sai levon toinen heidän uhreistaan, kauppias Carl Johan Ruth. Kamalan koston sai Koutokeinon villiusko, lappalaisraukkojen mieletön käsitys Raamatusta, kristinopista ja uskonheräyksestä, mutta kamalat olivat sen hedelmätkin. Vanha Andsjön Kreeta Raisissa vielä muistaa, että häntä ihan vistotti, kun muuan mukana ollut lapinpoika muisteli ja punaliidulla piirteli koko tappelun pirtinseinään. Ja hautaan horjuva Flygaren Kaisa

Kristian Rasmussen, Kellarin vanha isäntä, Raisi.

Bossekopassa niinikään muistaa, kuinka Peterin Anna-Liisa, joka oli juuri silloin ollut Koutokeinon papilla Hvoslevilla piikana, tasaisen yön tarinoi, kun tytöt kerran yksissä yrittelivät unta. Oli tunturista tullut yhdeksän siidaa lappalaisia*, miehet edellä koivunvitsat, seipäät ja tervakset kädessä sekä perässä akat ja lapset, vielä kiedgamkäärökin eukkojen selässä. Kauppiaan taloon oli menty, ja kauppias oli tapellut vastaan hosuen aitanavaimella, mutta lappalaiset olivat viuhauttaneet riuvullaan jalat pois alta ja sitten piesseet miehen kuoliaaksi. Vallesmanni Bucht, joka asui kauppiaan talossa, oli myös pieksetty vähiin henkiin; Andaras Pannen akka oli seipäällä iskenyt leukapielen poikki. Peterin Anna-Liisa, joka silloin oli juuri sattunut olemaan kauppiaan talossa, oli palvelustytön kanssa kantanut miesraukan lohtaan. Mutta villijoukko oli tullut sinnekin, Aslak ja Maunu etunenässä. Toinen oli heti asettanut suurpuukon pystyyn vallesmanin rintaan, toinen paukahduttanut halolla päälle, ja siinä oli ollut loppu. Sitten miehet olivat pistäneet tulen tyynyyn ja polttaneet koko talon. Siitä oli mennä remuttu pappia tappamaan, tavattu hänet kentällä ja ruvettu siinä rääkkäämään. Mutta silloin oli tullut apua Autsista, ja koutokeinolaiset olivat uskaltaneet ruveta tappelemaan vastaan. Suopungilla niinkuin villejä poroja oli vimmattuja miehiä ja naisia heitetty kiinni toinen toisensa perään ja teljetty aittoihin lukkojen taakse. Trondhjemin vankilaan moni eksynyt lapinnainenkin joutui villioppinsa teettämien töiden takia, Andaras Pannen akka kolmeksi vuodeksi. Alattiossa Andaras odotteli muoriansa ja varusteli tuliaisiksi ison pytyllisen lannanvoita, toisen hyvää suolalohta sekä kasan selvää Ruijan limppua. Kauan Andaras sai odotella, mutta viimein ämmärukka palasi vanhana ja laihana, pitkä seiväs kädessään astella kyykäten pitkin Bossekopan kaljua kalliorantaa.

Tällaisten vistottavien tunnusmerkkien perästä Alattio pelolla otti vastaan oikeatkin sananjulistajat. Antin-Pieti oli tämänkin merikansan ensimmäisiä apostoleita, ja sitten myös Ies-Pieti kulki monet kerrat, niin että koko tunturimaa Kaavuonoa ja Lankovuonon periä myöten pääsi villiuskon pelostaan käsittäen oikean uskon, joka kapeaa tietä myöten ohjaa ihmisen taivaan iloon. Saarnailivat täällä kyllä

* Tämä tapahtui marrask. 8 p:nä 1852.

paavin papitkin, mutta heidän tiensä oli leveä ja vei iankaikkiseen kadotukseen niinkuin Koutokeinon villioppi. Sille tielle ei toki tahdottu joutua. Eikä tarvinnutkaan, sillä monet muut jumalan miehet kävivät Alattiota opastamassa. He kun sanoivat heti: »Nyt pittää tulla tottuus ethen: helvetti kuumaksi, ja taivhan ovi auki!» niin tiedettiin, mihin päin syntisen ihmisparan oli pyrittävä ja mitä oli tarjolla. Se tieto pani jo köyhän kalastajamuorin iloitsemaan sekä vanhan vakavan Kaavuonon sepän tuntemaan sisäistä riemua. *Tibergin Jussa* ja *Kreeta* ja *Paasin* vanhat Lankovuonossa ensimmäisinä iloitsivat ja ahkeroivat autuuden keinolla, ja Kaavuonossa kokoontui pieni seura *Kihlangin Aukustin* pirttiin sanan ja hengen yhteyteen. Suolakentän Kaija, pieni lapinmuori, sai pyhän liikutuksen hengen, hyppäsi ja riemuitsi:

— Kun ihmisen tuntu herajaa, niin rietas henki hippaa maan ja taivhan valilla niinku villi herka.

Sai Alattio sitten äärelleen aivan oman oppi-isän, kun *Juhan-Petteri Posti* rupesi pauhaamaan ja pauhasi neljäkymmentä ajastaikaa koko vuonon autuudeksi. Petterin toimesta rakennettiin yhteisin voimin seurahuone suruttoman miehen Ole Johansenin lahjoittamalle maalle. Siinä Posti sitten paimenteli hänelle uskottua tokkaa saarnaten väliin niin voimallisesti, että koko pirtti oli liikutuksissa ja vapisi kuin Juhan-Petterin jähti Jäämeren myrskyissä. Saatiin Petterin jälkeen saarnamieheksi *Tuuna-Ville*, Pykeijaan muuttanut kemiläinen. Antoikin Pykeija kyllä Villensä, sillä se ei häntä oikein tunnustanut, vaan moitti Villen opettavan, että lapset ovat pyhitetyt Kristuksen sikiämisellä ja syntymisellä, ja lasta kantava vaimo on niin pyhä kuin Neitsyt Maria. Pykeija kyllä koetti Villeä vastata:

— Sie et ymmärrä niitä asioita, kun sulla ei ole lasta . . . kun sulla on vain yhä Kaija . . . ja entinenkin Kaija oli vain yksin . . . Minkätähen sitten Kristuksen piti kärsimän?

— Aikuisten ihmisten tähen, Ville selitti.

Eivät muutamat muutkaan vuonot hyvästyneet Villeen. Jotkut sanoivat hänen kuuluvan *ishon henkhen* niinkuin Rantalakin, jotkut tuomitsivat niin ankarasti, että »Tuuna on alimmainen kivi helvetissä, ja muut makkaa sen päällä». Mutta Alattio otti Villen vastaan, kuuli häntä ja yhtenä miehenä rakensi hänelle pienen soman talon, jota riitti Villen kuoltua vielä Villen Kaijallekin.

Jos eivät toiset vuonot rakastaneet Posti-Petteriä eivätkä uskoneet Tuuna-Villeen, niin ei Alattiokaan sokeasti uskaltanut kaikkiin ulkoa tulleisiin sananmiehiin. Junsan-Erkki Alattion mielestä astui edes eriseuraisessa hengessä, ja kun Paulus Palovaara tuli ja saarnasi ja valtasi vähäisen parttion, niin enin osa Alattiota tipahdutteli vain knappia hänen hooviinsa, jopa muutamat huusivat oviloukosta:

»Pauluksen p . . . t,
ja ruumenen roskat!»

Paulus Palovaaran täytyi lähteä vaeltamaan, ja hänen parttionsakin pian loppui. Eikä sen jälkeen Alattiossa ole enää ollut eriseuraisuutta. On käynyt täällä vain puhtaan tunnustuksen saarnaajia, niinkuin Kallijoen *Juhan Kukko*, Jumalalta valittu mies, myös tunturilainen *Matin-Mortti* ynnä moni Suomen puhuvainen, jopa suomea osaava opettaja *Ananias Brune* Hammerfestistä. Ja näin on Alattiossa jo kauan ahkeroinut kaunis kristikansa, jolla on yksi usko ja yksi tunnustus, yksi lammashuone ja yksi paimen.

Mutta on Alattiossa niinkuin muuallakin muutamia suruttomia maailmanlapsia, jotka eivät ole välittäneet valtakuntien vaihetuksesta, vaan elävät siinä valtakunnassa, jonka pääherrana on perkele, mustan pässin isäntä. Ovat he kyllä seuranneet jumalanlasten vaellusta, kuulleet heidän sanaansa, nähneet koko huoneen rymyävän ja iloitsevan Pyhässä Hengessä joskus ihan menehdyksiin asti, kuulleet kielillä puhuttavan, mutta eivät ole tulleet tunnossaan lyödyiksi eivätkä edes saaneet korvanpistosta. Ovatpa vain ruvenneet sanomaan, että koska on yksi lammashuone ja yksi paimen, pitäisi olla myöskin yhteiset lammasnahkaiset rouot, joiden alle kaikki yht'aikaa mahtuisivat. Sellaisia yhteisroukoja he ovat tietävinään olevankin muissa seuduissa. Jossakin tunturikylässä suruttomat sanovat olevan viidestäkolmatta nahasta neulotut rouot, jotka ovat jo aikamoiset. Mutta Lofootissa tiedetään olevan oikein emävällyt, kahdeksastakymmenestä pässinnahasta kursitut seurakunnansuojat.

Porsangerillekin puhuvaiset miehet saapuivat saaden sielläkin aikaan suuren synnintunnon ja parannuksen, niin että moni tuli sydämestään ympärileikatuksi. Laestadiuksen heräys ja Raattamaan evankeliumi saivat täälläkin valtaa. Monet saarnamiehet

Porsangerilla vaikuttivat. Alkuaikoina sanotaan täällä liikkuneen ainakin *Erkki-Antin*, ja sitten myöhemmin vaelsivat useat muut puhuvaiset miehet. Monet kerrat täällä kulki Olli Koskamo, samoin myös Taanan saarnamies *Aapa-Hans*. Eivätkä he erottaneet ihmistä, vaan saarnasivat kaikille haukkumatta toisia suruttomiksi. Sillä Pyssyjoki, entisen Kippaisen Sammelin jälkipolvi, on suureksi osaksi seisonut vain Kippaisen Sammelin ja Juntti-äijä-raukan tunnustuksessa eikä ole ruvennut kovin eriseuraiseksi. On vieläkin paljon vanhaa ja nuorta Pyssyjokea, joka ei parhaimmistakaan *Palon Pietarin* lakisaarnoista eikä ihanista armonvuodatuksista joudu liikoihin liikutuksiin, vaikka vanha Pietari onkin hyvin puhuvainen mies ja on käynyt oppia entisten saarnaajain seurassa sekä itse Ies-Pietiä monta kertaa kiertänyt ympäri kaulan.

Erkki-Antti Juhonpieti.

Jo elävän kristillisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä armonsanoma saapui Ruijan itärannoille herättämään suurten suomalaisseutujen nukkuvia omiatuntoja. Valtavin kveenien joukko asui Vesisaaressa, ja täällä tapahtui ensimmäinen armon omistaminen. *Tibergin Iisakki*, tullimies ja höökäri, toi 1860 Pajalan markkinoilta palatessaan muun markkinatavaran mukana matkassaan myöskin *Erkki-Antin*, jolla oli aina elävä lain ja armon sana suussaan.* Mutta Erkki-Antti ei kyllä saanut olla kaupungissa kuin muutamia päiviä, ennenkuin hänen käskettiin painua keinoonsa. Eikä saanut Anterus seurojakaan pitää, koska täälläkin oli jo kuultu sekä pelätty Koutokeinon villioppia. Mutta sen vain Pajalan mies sai aikaan, että vesisaarelainen *Aaron Purainen* sekä leskivaimo *Maria-Helena Tiberg* ynnä pari muuta vaimoihmistä käsittivät elävän uskon, jopa Aaron Purainen niin lujasti, että rupesi puolestaan todistamaan ar-

* Tullimies I. Tibergin käsinkirjoitetusta »Aikakirjasta», Vesisaaren heräyksen historiasta. Sen mukaan suureksi osaksi seuraava Vesisaaren kristillisyyden kuvaus.

moa muillekin sekä saarnaamaan parannusta, niin että monen vesisaarelaisen vanha Aatami pelästyi. Jo pian tullimies Tibergin, Erkki-Antin kyytimiehen, sydän särkyi, samoin hänen emäntänsä tunto lyötiin, niin että he, molemmat puplikaanit, tunnustivat Jumalan armon. Sitten piskuinen elävän uskon joukko kokoontui joka ilta ehtoorukouksiin Tibergin lesken pieneen huoneeseen Sisäpäähän, ja täällä Jäämeren miehet, priiskoitetut Kristuksen verellä ja päästetyt pahasta omastatunnosta, iloitsivat, sekä Ruijanrannan Siionin tyttäret riemuitsivat hengessä, vaikka suruttomat monesti tulivat pilkkaamaan. Mutta pieneen valittujen seuraan, joka oli kuin sinapin siemen, yhtyi pian muitakin, ja uskovaisten luku lisääntyi yhä uusilla armoitetuilla sieluilla.

Mutta rietas henki nousi täälläkin pian rienaamaan Herran pientä seurakuntaa. Se lähetti Suomesta puhujia, jotka saarnasivat *pyhänlihan oppia* ja *kylmää hyppyä*, todistaen, että ihmisen liha on pyhä, ja lihan työt ovat pyhät. Heitä kuultiin ja uskottiin, monet lankesivat lihan töihin, toiset taas ryhtyivät riemuitsemaan ja hyppäämään ilman Pyhän Hengen vaikuttamaa tunnon ja sydämen liikutusta. Tullimies Tiberg, joka on kirjoittanut paperille Vesisaaren kristillisyyden »Aikakirjan», muistelee, kuinka »Kylmiin hypyin näyttäkin vähän alun merkkiä olevan kuin erinomattain yksi naiskristitty jolta ototetaan paranusta vioistansa kerkiä kaksi kertaa oleman liikutuksissa yksissä Hurun seuroissa jotka ei ole pitemät tavalisesti kuin parin tiiman paikoin. Eikä tämä sisar tarvitse anoa syntiä anteeksi keneltäkän vaikka riita veljiä ja sisar on läsnä häntä kuin hän pyöri seurahuonen lattialla niin hän mennene ohitse ja on muka vapaana». Saapui tänne Suomesta myös sellaisia sananjulistajia kuin muuan pikkuinen Oulun *färjäri*, joka pauhasi kovasti ja antoi syntejä anteeksi. Hänen eteensä pöydälle piti lyödä kaikki synnit, mitä oli tehnyt. Mutta jos syntejä oli vähän, ei niitä kannattanut antaa anteeksi, vaan Oulun mies käski mennä tekemään lisää ja tulla uudestaan pyytämään synninpäästöä. Monet heti löivätkin pöydälle koko panoksen rikkomuksia ja rötöksiä, joita eivät olleet tehneetkään, ja saivat summakaupalla kaikki anteeksi. Ja näin vääräin profeettain vaikutus oli vähällä hajoittaa koko seurakunnan ja turmella pienen kylvön, joka oli langennut hyvään maahan. Kalamiehet nousivat toisiansa vastaan, ja kalamiesten emännät keskenään riitelivät oikeasta uskosta.

Lota kyllä nousi ja turska tuli omaan aikaansa, mutta kierolla silmällä toisiaan katsellen kalamiehet soutelivat meripalstalleen, kun merkkilippu oli vetäisty tankoon. Mutta tuli taas 1866 opetusisä Erkki-Antti Vesisaareen ja Ruijan rannoille särkemään väärää vanhurskautta sekä saarnaamaan pois pyhänlihan oppia ja kylmää hyppyä. Nyt saarnamies saikin viipyä kauemmin ja pitää koossa pientä rantatokkaa. Hän toimitti seurakunnalle Juhani Raattamaan kirjeitä ja saarnoja, joissa iso vanhin opetti, neuvoi ja varoitti sekä kehoitti pysymään sovinnon ja oikean uskon tiellä. Seitsemät, kahdeksat kerrat Raattamaa lähestyi Varengin uskovaisia. Niinpä hän maalisk. 16 p:nä 1868 kirjoitti Puraisen Marjalle: »Minä olen kuulut että heräneet ovat toiset toisiansa vastan ja niin muotoin taitavat meinata rakenta monta Kristuksen valtakuntaa Vesisaaressa mutta älkät eksykö yksi on lammashuone ja yksi Paimen. Pysykäät koossa ja pitäkäät hengen yhteyttä anteeksi anokaat ja anteeksi antakaat toiset toisilenna. Mutta eriseuraiset ei alena itsensä vaikka seurakunta heitä neuvo ja niitä käskee apostoli paeta. Suomen sontaa tämäki on että kirota entisen kristillisyydensä jossa on erehtytty — kylmältä hypätä ei se ole mikän erityinen synti kuin jalat kestit. Tehkön kaikki parannus tästä opin erhetyksestä ja uskokon evangeljumin että tulevat palavaksi hengessä kyllä Kristuksen rakaus vaati meitä kaiken jumalattoman menon hylkämän. Täältä asti olen kaikille erhetykset anteeksi antanu». Varengin seurakunnan vanhimpana saarnaili ja hoiteli Raattamaan ja Erkki-Antin kylvöjä sitten kalanpyytäjä *Heikki Mutoslompolo* toimien sen ymmärryksen mukaan kuin hänelle oli

Pietari Hanhivaara, »Hanhi-Pieti», Kittilä, Hanhimaa.

annettu. Mutta kumminkin seurakunnassa taaskin pian eripuraisuuden perkele nosti päätään.

Silloin tuli 1870 vaiheilla Vesisaareen *Pietari Hanhivaara*, tuli kutsuttuna sovinnontekijänä. Monet seurat Hanhi-Pieti täällä piti saarnaten Matti Poikelan pirtissä, ja kansaa tuli niin paljon, että porstuatkin olivat tupaten täynnä. Pietari puhui viisaasti ja voimallisesti. Suuri synnin ja armon tunto valtasi kalakansan, ja sovinnon enkeli liikkui saarnapirtissä. Itkettiin ja riemuittiin, hypättiin ja taajottiin, huudettiin ilosta ja surusta ja tartuttiin toisiaan kaulasta, anottiin ja annettiin syntejä anteeksi ja yhdyttiin kaikin samaan lammashuoneeseen. Pois lähtiessään Hanhi-Pieti määräsi Kallijoen miehen *Kalle Neljäskunnan* eli *Hyryn* seurakunnan saarnamieheksi. Ja Kalle, kalamies, saarnasi toisille kalamiehille armonsanaa. Sovinto ja rauha asui Varengilla, lota ui parvittain rantaan, turska tuli perässä ja kansa sitä hyvässä sovussa juksasi sekä pyysi liinalla. Mutta kohta kumminkin jälleen eriseuraisuus astui valtaan, kun puhuvaisia miehiä liikkui kylillä pauhaten omaa oppiansa. Tuli taas Hanhi-Pieti sopua saarnaamaan, tuli Pietin veli *Fredrik Paksuniemi* kaksi kertaa kehoittamaan kristilliseen rauhaan. Päästiinkin niin sopuisiksi, että yhteisin voimin ruvettiin 1875 rakentamaan kaupunkiin seurojen pitohuonetta, jossa sitten veljinä ja sisarina käytiin sanaa kuulemassa ja riemuitsemassa. Kulki täällä ensi aikojen iso puhuvainen, *Parka-Heikki*, herättäen sieluja joka rannalla. Taanassakin Parkajoki pauhasi ensin Punakassa, sitten Hiltusen Tanelin talossa yksitoista päivää, ja sieluja tuli Herralle myötäänsä. Tappokentän miehet, Erkki ja Niku, tekivät parannuksen, samoin Aaron-Aleksanteri, Piettar-Uula ja Uula-Niiles, Ellin-Piera ja Rastin Kalle palasivat pahoilta poluiltaan. Tenonsuun miehen *Hans Helanderin*,

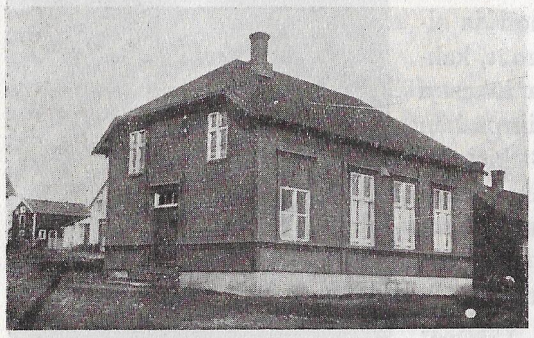

Vesisaaren vanha seuratalo.

Aapa-Hansin, Parka-vanhin kätten päälle panemisella siunasi voimalliseksi sananjulistajaksi, ja hänestä kasusi väkevä uskon saarnaaja sekä väkevä mies historiassa. Aloitteli näihin aikoihin sanankylväjän virkaa myös Kittilästä tullut Varengin mies, *Olli Koskamo*, josta myöhemmin tuli Raattamaan parhaita saarnatovereita. Inarin kautta Olli oli vaeltanut Vesisaareen kynttiläsunnuntaina 1876, saarnannut jo jonkin kerran Ivalon Kyrössä niin hyvällä menestyksellä, että vain pari vaimoa oli jäänyt liikuttamatta. Poikelan pirtissä Olli oli ensi kerran Vesisaaren kansalle julistanut Jumalan sanaa ja saanut väkevät liikutukset. Nivan Kallen Juusehviina oli hyppinyt lattialla ja huutanut aivan taitamatonna, ja Aaron Purainen oli arvellut, että seurakunnassa on kyllä enemmän Pyhää Henkeä kuin Ollilla. Mutta Olli oli vastannut, että seurakunnassa on Pyhää Henkeä enemmän kuin Puraisella ja hänellä yhteensä.

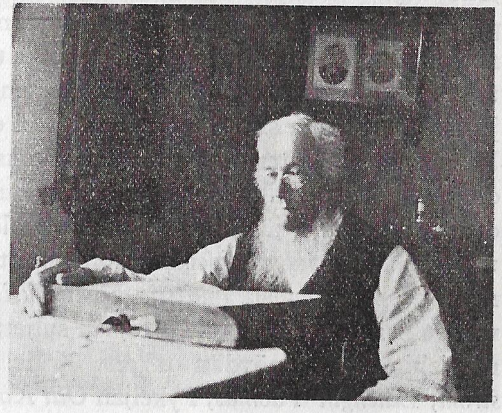

Olli Koskamo, saarnamies, Maskjoen isäntiä.

Mutta kveenikansa ei kylmillä Ruijan rannoillakaan kauan jaksanut pysyä sovinnon saralla. Taaskin eriseuraiset sananjulistajat saivat kylvetyksi pahan siemenen, silloin kun pellon isäntä oli nukkumassa. Tapahtuipa niinkin, että Vesisaaren seurapirtin isäntäkunta 1884 sulki saarnahuoneen oven Olli Koskamolta ja Paulus Palovaaralta, ja taas 1887, kun Koskamo, Aapa-Hans, Palovaara ja *Juho Sirkanmaa*, kolmas Suomen saarnamies, Enontekiön Muotkajärveltä poissa, yrittivät tulla seuroja pitämään, pantiin ovet lukkoon. Ei auttanut, vaika vanha Raattamaa kirjoitti: »Älkäät rakkaat veljet hajoittako Kristuksen laumaa niinkun Vesisaaressakin on lukittu seurahuone niinkun suruttomat papit lukitsevat kirkot eikö tämäki ole hajoittamista». Erkki-Anttikin varoitti ja kirjoitti jo syksyllä 1886 Johan Takkiselle: »Ja mitä veli kirjoitti että minä preivin

kautta korjaan kirjoituksenin, niin minä sanon että en olenekaan niin ylioppilas että osan niitä korjata kuin olen oikein puhunut ja vapan käsityksenin kirjoittanut, jokohan norjassakin heräneellä kansalla mahta olla niin himmi näkö ettei näe pulikoita oma viisaita pahtapäitä, eri seuralaisia ja minkälaisia, näkyy täällä ruotsissa ja suomessa, ja samoin preivit osottavat norjastaki». Mutta pirtin sulkijat sanoivat heidän jo vanhuudesta houraavan sekä Sirkanmaan ja Koskamon joukkoineen olevan tuomitsijoita ja opettavan väärää oppia. Kirjoittivatpa saarnapirtin isännät maaliskuun 25 p:nä 1887 oikein 12-pykäläisen paperin seuratalonsa käytännöstä, ja sen kahdeksannessa pykälässä sanottiin: »Vaan ne jotka teeskentelevät itsensä opettajoiksi ja pyrkivät sisälle seurahuoneesen hajottaman ja taisteleman. Ja jotka ei seuraa sitä puhtasta oppia ei elämässä eikä vaelluksessa. Vaan ovat ainoastansa seuran pahennukseksi. Semmoisia personia on hallituksella valta ulossulkea rukkoushuonesta josko he sitten ovat omia seuran jäseniä taikka ulkopuolelta valtiokirkon seurakuntaa». *Pykäläkirjaksi* toiset kristityt nimittivät tätä paperia sekä seurahuoneen uskovaisia *lukitsija-kristityiksi*. Ja lukitsija-kristityt pitivät poliisien vartioidessa seurojaan suljettujen ovien takana, ja saarnamiehinä istui pöydän takana Kalle Neljäskunta, *Jaako Björnström, Lillengin Tuomas,* Pykeijan *Olli Kantoniemi* sekä Tuuna-Ville. Mutta Koskamo miehineen puhui Reinhold Helanderin talossa, ja täälläkin oli väkeä huoneet täynnä. Kokoonnuttiin myös godtemplarien huoneessa ja Järvitalon isossa lohdassa.

Mutta sitten taas jo kerran syksyllä lyötiin sovinnon kättä. Kalle Neljäskunta ja Björnström rukoilivat anteeksi oven lukitsemistaan, Eetu Pasma valitti, että oli lastannut opetusisiä, ja Juhan Sallinen pahoitteli nimitelleensä toisia eriseuralaisiksi, vielä Neljäskunta anteeksi pyydellen kiersi Koskamoa ja Aapa-Hanssia ympäri kaulan. Sitten Aapa-Hans ja Koskamo pitivät suuria seuroja koko viikon, ja kuulemassa oli sekä lukitsija-kristityitä että vanhinten rakastajia ynnä myös uskotonta kansaa. Ja Jumalan puhdas sana vaikutti »päälle näkyväisiä liikutuksia vanhinden rakastajissa, vaan ei lukitsijoissa». Mutta oikein ensimmäisen helluntain heräykset ja liikutukset tapahtuivat Vesisaaren seurapirtissä 1895, kun Koskamo ja Sirkanmaa siellä julistivat Jumalan armoa syntisille ihmisille. Kova huuto ja humu siinä oli, kun puolin ja toisin tunnustettiin syntejä ja anottiin

anteeksi. Ja suuri kansan paljous oli koossa. Sirkanmaa saarnasi toisen korinttilaiskirjeen neljännen luvun ensimmäisistä värssyistä, puhui myöskin Neljäskunta, ja viimein nousi Koskamon Olli pauhaamaan ihmisen turmeltuneesta luonnosta, joka aina tarvitsee välimiestä Jeesusta syntiensä edesvastaajaksi. Ja siitä riehahti suuri liikutus koko huoneessa. Sillä kaikki tunsivat itsensä kadonneiksi lampaiksi ja köyhiksi ihmispoloisiksi, syntiveljiksi ja -sisariksi. Jokainen tahtoi päästä synneistään tunnustaen niitä toisilleen ja rukoillen anteeksiantoa. Kuului vain itkun ja valituksen suuri ääni, mutta kuului myös valtava ja vapisuttava ilon huuto, joka armoitettujen sydämestä kajahti, koska he tunsivat taivaallisen Hengen voiman ja synneistä pääsemisen ihanuuden. Ääni oli niin suuri, ettei voitu erottaa valitushuutoa ilonilmauksista, jopa oikein »juopumus taivaallisesta viinasta sai vallan samalla muotoa kuin kristikunnan ensimmäisenä helluntaina».

Vesisaaren uusi seuratalo.

Mutta saarnapirtin isäntäväki ei luopunut pykäläkirjastaan. Jo 1891 Meethin vaari-vainajan kraviaisissa pykälälaista keskusteltaessa Petteri Meethi sanoi, ettei se ole laki, vaan se on asetus eli suojelus, ja se on hyvä olemassa, vieläpä »se oli Jumalan neuvo heille, että he sait kiroukset ulos ajetuksi seurahuoneesta». Ja Sirkanmaalle isäntämiehet kerran sanoivat, ettei »hänen tarvitte yrittääkään heitä hyljäämhän pois pykälälakia ja että ei siihen kykene hän eikä koko ruottin lappi, vaan ainoastansa pykälälain yhtiö». Ei auttanut, vaikka Palovaaran Paulus sanoi kerran seurapirtissä saarnatessaan: »Taitaa täällä tulla Koutokeinon elämä ja Korakki ja kylmät hypyt». Tästä toiset puolestaan arvelivat vain: »No joo, kyllä se niin on, että Palovaaralla on huonot ja tuimat luonnonlahjat».

Viimein seuratalosta pois suljetut saarnamiehet kokoontuivat joukkoineen Järvitalon lohtaan ja päättivät siellä ruveta rakentamaan uutta saarnapirttiä. Olli Koskamo antoi heti kymmenen kruunua, ja konsuli Esbenseniltä saatiin lautoja talon tekoon. Ja jo eräänä tuomiosunnuntaina, ehkä 1898, oli uudessa tuvassa ensimmäinen kristittyjen kokous. Olli Koskamo siellä puhui. Siitä sitten saatiin Vesisaareen *uuenhuoneelaiset* eli *uustupalaiset*, ja lukitsijakristityt joutuivat *vanhahuoneelaisiksi* eli *vanhatupalaisiksi*.

Ellin-Piera, vanha sanan-julistaja, Taana.

Vesisaaresta Herran peltomiehet vaelsivat aina maakyliinkin kylvötöihin, ja näin levisi sana ja armo ympäri Itä-Ruijaa. Taanassa jo Parka-vaari kävi ensi siemenen sirottamassa, ja sitten siellä Olli Koskamo jatkoi työtä saarnaten Pitkässäniemessä ja Tuomarinkentässä. Syyskuussa, kun tänne tuli Lapinmaan ja Ruijan kansaa suurin joukoin markkinoille soutaen veneillä aina Yli-Tenolta asti, Koskamo myös meni ja saarnasi markkinarahvaalle, niin että moni, joka oli kadotuksen miehenä lähtenyt markkinamatkalle, palasi takaisin armoitettuna jumalanlapsena, Julisti Taanassa jumalansanaa ahkerasti myösin Aapa-Hans sekä toinenkin Parka-vanhimman herättämä lapinmies, *Ellin-Piera*, Punakan asukas.

Pykeijalle saarnasi parannusta ensi kerran 1866 *Juha Viheriä*. Petteri Gunnari nouti hänet Vesisaaresta, ja Petterin pirtissä pidettiin ensimmäiset seurat. Sinne kokoontui paljon kylän kansaa, ja Pyhä Henki liikkui pian huoneessa. Armon ensimmäisiä omistajia oli *Elsa Salmi*, joka vuoden vanha Rasmus-poikanen sylissään istui kuulijana. Heräsi myös talon isäntä, *Petteri*, samoin *Tuomas Gunnari Mariansa* kanssa, ynnä *Väli-Pasu* vaimoineen. *Kalle Enbuska* emäntänsä kanssa myös käsitti uskon sekä *Heikki Kuoppala* ynnä hänen vaimonsa, *Kuoppa-Kaija*. Viheriä tuli sitten kylän asukkaaksi ja varsinaiseksi saarnamieheksi. Kävi Pykeijassa myös Parka-Heikki, sitten

Aapa-Hans ja Olli Koskamo yhä lisäten uskovaisten lukua. Gunnarin ja Salmen taloissa ahkerimmin kokoonnuttiin, kunnes saatiin oma pieni saarnapirtti kylän laitaan. Pykeijasta saarnamiehet usein jatkoivat matkaansa Reisivuonoon sekä Näytämön metsäperille, niin että Herran tuli rupesi pilkoittamaan pimeimmilläkin perukoilla.

Varenginniemen itärantaakin puhuvaiset miehet vaelsivat kylästä kylään. Erkki-Anteruksen ja Parka-vanhimman mainitaan ensimmäisinä saarnanneen Salttijärvellä ja Kallijoella. Kulki näillä rannoilla myöskin Antin-Pieti Posti-Petterin kanssa sekä Hanhi-Pieti ja Paksu-Feetu, Naimakan Heikki ja *Rousun Olli*, sitten Olli Koskamo, Aapa-Hans ja Paulus Palovaara, vielä *Aaron Jussa*, *Juhan Petteri Pekkala* ja *Hans Heiskala* sekä *Vanhala*. Kalle Neljäskunta oli oman rannan saarnamies, aj *Elkon Aapo* kävi Vesisaaresta käsin jo kaikkein ensimmäisiä tulia sytyttelemässä. Sanotaan vanhan Raattamaankin kerran kulkeneen, ja Parka-vaari vaelsi vielä niin ikämiehenä, ettei enää muistanut pitää lukua kahvikupeistaankaan, vaan saarnasi ja särpi niin paljon kuin vain annettiin, sekä keräsi naapurien piippuja taskunsa täyteen. Missä vain vaari näki isännättömän piipun, hän heti otti sen ja pani savuksi, imi vähän aikaa ja pisti taskuunsa, ja sitten seurojen loputtua tapahtui suuri piippujen lajitteleminen. Mutta oikeaa oppia Parka-vanhin vain julisti, ja suuret liikutukset aina täyttivät huoneen. Saarnasi hyvin ja liikutti Posti-Petterikin, vaikka Kalle Neljäskunnan Karuliina saarnamiehen mentyä sanoi:

— Liika korian lähtösaarnan piti ja liika korian taivhan lupas . . . sinne kohta kaikki keiturit ja pukitkin pääsevät.

Kallijoen kaikkein ensimmäisiä siionintyttäriä muistellaan olleen *Aulan Elsan*, *Kreeta Kaarakan* ja *Kaisa-Maria Kumpulan* ynnä *Österbergin Saaran*. Ensimmäisten seurassa tunnustivat uskoa myös *Kukon* vanhukset ja *Anuntin-Pekan Maija*. Kumpulan talossa Kallijoen rantatokka kokoontui, ja väliin tuli niin suuri uskovaisten paljous, että porstuat, kamarit ja tuvat olivat tupaten täynnä. Toisinaan taas otettiin sanaa vastaan Kukon tai Neljäskunnan taloissa.

Ulottui hengen miesten matka aina kaukaiseen Vuoreijaan asti,

KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO

meren sumuiselle saarelle. Muistetaan siellä vielä Erkki-Anterus ja muistetaan, kun Parka-Heikki 1875 vaiheilla liikkui saapuen loppiaisen aikoina kaupunkiin *Vaskuri-Ollin* ja *Rontti-äijän* — Juhan-Henrik Kyhäläisen — kutsumana. Vaskuri ja Rontti-vaari olivat jo armontunnossa ja lainasivat Maasin Jussalta, ruijalaiselta, kymmenen peesiä kevätkalastuksen tiliin ja kustansivat Parka-ukon puhumaan. Parka pauhasi väkevästi, ja moni Vuoreijan kveeni heräsi synnin unesta. Kävi sitten moni muukin saarnamies Vuoreijan suurta syntistä kaupunkia etsimässä ja manaamassa autuuden kaitaiselle keinolle. Olli Koskamo ja Aapa-Hans sekä Paulus Palovaara kerran kevätkalastuksen aikana kolmen miehen voimalla selittivät elämänsanaa. Viisitoista Vuoreijan uskovaista kveeniä laikkosi 150 kruunusta norjalaisen Hiiri-Annan vanhan kraampuodin seurataloksi, ja siinä miehet päivät päästään vuoro vuoroonsa pauhasivat. Toisinaan oli kuulijaväkeä vähemmän, toisinaan taas koko huone täynnä, niin että kun pöydän takaa puhuvaisten piti päästä ulos, niin sanankuulijain päitten ylitse heitä korkeitten käsien kannattamina mies mieheltä kuljetettiin ovelle. Oli kuulemassa nuorta ja vanhaa, mutta kaikkein enimmin meren kanssa kamppailevaa kalamiestä. Sattui saarnamiesten äänellinen sana, moni sydän särkyi ja tunto liikahti. Herran henki teki työtä kalamiesten kanssa, niin että vanhan kalakarhun leuka järähti, rauha rikkoontui ja ilmoille kajahti hänenkin huutonsa.

Mutta eriseuraisuuden paholainen pyrki aina hajoittamaan Herran seurakuntaa. Vesisaaressakaan ei koskaan tullut aivan sydänsopua, vaikka sitten jo saatettiin käydä kuulemassa vuoroin toisessa ja toisessa tuvassa. Mutta sittenkin yhä opinkappaleet riitelivät ja ajoivat uskovaisia eri pirtteihin. Toiset olivat *vanhoja* uskovaisia eli vanhan suunnan väkeä, toiset taas *uusia* eli uudesta heränneitä. Mutta samat vanhimmat, Luther ja Laestadius ja Raattamaa, olivat kummankin uskonsuunnan henki-isinä. Oli vielä kolmaskin suuri opetuslasten lauma samassa Herran omien seurakunnassa tunnustaen samat vanhimmat parhaimmikseen sekä asettaen uskonsa ja toivonsa veriseen ylkään ja syntien anteeksi saamiseen ja sen todistamiseen. Tämä oli esikoisten joukko, jonka esi-isänä sanotaan olleen *Purnu-Joonaan* Ruotsin-Lapista. Heti Raattamaan kuoleman jälkeen Joonas, ankara saarnamies, oli ruvennut julistamaan omaa

oppiansa, jopa laittanut omat ehtoollisneuvotkin, joita kuitenkaan ei liene koskaan käyttänyt. Sahan Iiskon kanssa Joonas oli kulkenut saarnamatkoilla julistaen, että Ruotsissa, päävanhimman Laestadiuksen saarnamailla, on oikea Petleheemi ja oikea usko ja uskon alkulähde, vieläpä taivaan valtakunnan avaimet, niin etteivät muut kykene synneistä päästämään kuin ne, joilla on Ruotsista saatu esikoisseurakunnan Pyhä Henki. Joutui esikoisuus Ruijan rannoillekin voittaen uskovaisia Vesisaaressa ja aina joitakuita muuallakin pitkin rantoja. Ja näin tahtoi valittuin piskuinen lauma väkisin hajaantua pikku tokkiin niinkuin susien ahdistama porokarja tuntureilla.

Sanankuulijain joukko, paimennettava ranta- ja erämaatokka, olisi kyllä pysynyt yksimielisenä ja toisiaan sortamatta samoissa suojissa, elleivät paimenet olisi sitä ohjanneet eri poluille. Sananselittäjät ja puhuvaiset miehet saivat pyhistä kirjoista usein oman käsityksensä ja sen mukaan sitten taluttelivat laumaa omaan suuntaansa ja näin hajoittivat Herran seurakuntaa. Eivätkä sielujen ohjaajat suinkaan tahtoneet aina pysyä keskinäisessä rakkaudessa, vaikka olivat saman vanhimman pieniä palvelijoita. Hyvin ankarasti Ruijankin saarnamiehet sanoa paukahduttelivat »totuuksia» toisilleen ja kovin tuomitsivat virkaveljiään sekä toisen suunnan miehiä ja uskoa. Paulus Palovaarakin työlästyttyään saarnaveljeensä Olli Koskamoon soimasi häntä, pauhatessaan Heikki Kivelän pirtissä, väärän opin julistajaksi, eikä ruvennut pyytämään syntiään anteeksi, vaikka veljet häntä kehoittivat, vaan lähti vimmauksissaan saarnaamaan samaa oppia Vuoreijaan. Elkon-Aapo tiesi Antin-Pietin Vuoreijan seuroissa kironneen helvettiin Vesisaaren molempien puolien kristityt, ja Purnu-Joonas oli kerran kehoitellut sanankuulijoitansa: »Tunnustakaa nyt syntinne ja antakaa ne noille vanhoille kristityille, että ne saa niistä keittää puuron». Saattoi toisen pirtin saarnamies haastella naapurituvan kuulijakunnasta: »Siellä muutamat kirjantaitamattomat pukit istuvat pöyvän päässä ja tojistavat aina saarnamiehille: 'Juuri niin se on'. Ja heijän kokemuksensa se pittää oikoa Raamattua, eikä Raamatun heitä». Vanhinten polveen kuuluva puhuvainen valkea äijä voi taas manata nuoria itseviisaita sanan-julistajia:

— Ottakaa Raamatusta ja histoorioista vaarin, te pulikat, jotka

nyt yritätte saarnata, ettekä mithän tiijä. Mooses oli ylöskasvatettu vaaraon hovissa, Paavali oli oppinut mies, Lutheerus oli oppinut ja Leestatius oli oppinut, mutta teillä ei ole mithän ymmärrystä Raamatusta. Te olitte siihen aikhan vielä isänne kupheissa, kun Raattamaa puhui noille valkeapäisille vaimoille ja vaareille . . . Olette vasta äitin helman alta ulostulhet ja nyt jo pyritte meitä opettamhan . . .»

Ankarasti paimenet pauhasivat kyllä joskus laumalleenkin. Ymmärsi vain kuka tahansa autuutensa asian ja syntisen sydämensä tilan, kun vanhat kokeneet sananmiehet sanoa järähdyttelivät kovia totuuksia. Näinpä saatiin tietää, että ihmisen sydämessä majailee yhdeksän perkelettä, nimittäin jumalattomuuden, ylpeyden, juopumuksen, valheen, turhuuden ja varkauden sekä vielä kolme huoruuden perkelettä. Tämä jo pani monen syntisen tutkistelemaan mustaa sisustaansa. Tällaisen paljastuksen jälkeen oli hyvin mieluista kuulla puhuvaisen miehen kotoisella tavalla juttelevan jumalanlasten sydämen tilasta sanoen: »Autuas on se, jonka pelto on etelhän päin, sillä siinä kasvaa jyviä ja putaattia. Hei, putaattia, ystäväni! Samanlainen on syän, kun se on käännetty Jumalan puolhen. Eikö niin, kristityt?» Suloista oli myös, kun sananjulistaja vakuutti: »Kristityt pesthän hunajassa, mutta jumalattomat liotethan etikassa». Mutta hätkähti syntinen sielu ja sanankuulija tuli helposti vakavalle luonnolle, kun pöydän takaa pamahti: »Kääntykää! Kuolema voi tulla niin äkkiä päälles, että kaavut maahan kuin kivi . . . ja sinut tuomithan helvethin pirulle sytytystuoheksi». Ja sitten kauhistuneina ja sydänjuuria myöten järkytetyin tunnoin katsottiin helvetin piinaa, kun raamattuja tutkinut saarnamies sitä elävästi kuvaili muistellen lopuksi, kuinka »rikas mies pyysi Lasarukselta helvetissä vettä, pyysi monta kertaa . . . Viimein Lasarus suuttui ja karjaisi: 'Et, piru vie, saa tippaakhan!'»* Oman sydämen tutkistelemiseen ajoi sekin, kun pauhaaja yhtäkkiä jymähdytti: »Liikutteko te Jumalan nimessä? Minkä Jumalan nimessä? Senkö, joka näkee heränneitä helvetissä ja armonvarkhaita taivhassa?»

Mutta sitten taas saattoi saman saarnamiehen suusta kaikua ihana

* Vrt. Inga Björnson, Dundor-Heikka.

evankeliumi sekä todistus verisestä Vapahtajasta, taivaallisesta Verityjästä ja syntien anteeksi antamisesta niin elävästi, että koko huone nousi valtavaan riemuun ja armon tuntoon.

Näin saateltiin Ruijan rannoille eksynyt suomalainen kansa — myös moni lappalainen ja norjalainen lopuksi liittyi samaan seuraan — lavealta synnin tieltä autuuden ahtaille poluille. Koko Ruijan monituhatlukuinen kveenien joukko, nukkuva Jäämeren kansa, herätettiin suureen synnin tuntoon sekä entistä elävämpään uskoon. Ja tämän valtavan käännytystyön toimittivat saman kveenikansan miehet. Nämä Lapinmaan suuren heräyksen merkilliset apostolit ja Ruijan herättäjät olivat vain korpien kasvattamia kansanukkoja, melkein järjestään Pohjois-Ruotsin ja Peräpohjan suomalaisia, vain muuan harva lapinmies joukossa. Muinaiset Lapinkorven ja lappalaisten apostolit olivat korkean koulun käyneitä pappeja ja munkkeja ja muita kirjanoppineita, jotka menivät kiveliöihin, saarnasivat ja kaatoivat maahan lappalaisten seitakiviä ja muita jumalia. Mutta nämä viimeiset Lapinmaan apostolit, uupumattomat erämaiden ja tunturien vaeltajat, elävän uskon ja elävän sanan saarnaajat, olivat vain koulua käymättömiä metsien miehiä. Mutta monet heistä olivat kuitenkin kaikkein korkeimman koulun käyneitä: Jumalan oman koulun, joka oli kestänyt koko elämän taipaleen, jossa joka vuosi, kuukausi, päivä ja hetki oli annettu yhä uutta opetusta, milloin Jumalan oman sanan, milloin tuhatlukuisten elämän- ja uskonkokemusten kautta. Ja nämä miehet menivät myös korpeen, saarnasivat ja sortivat alas tuhannet seitakivet, palvospaikat ja epäjumalat, jotka oli pystytetty syntisten, maailmaa ja maailman turhuutta ja koreutta rakastavien ihmisparkojen sydämiin. Niinkuin ennenmuinoin Raamatun apostolit menivät kadonneiden lammasten luokse ensin Israelissa ja sitten maan ääriin, niin myös nämä korpien puhuvaiset miehet etsivät eksyneitä ensin omista erämaistaan sekä vaelsivat sitten viimein kaukaisiin Ruijanmaan ääriin. Sieltä he löysivät suuren kadonneen kansan, autuuden tieltä eksyneen köyhän veljensä ja sisarensa, joille valtakunnan kirkko harvoin heidän omalla kielellään julisti jumalansanaa. Täällä heitä kaikkein kipeimmin kaivattiin, ja kohta täällä monet ikävöivät sydämet syttyivät sekä mielet ratkesivat iloon ja riemuun. Jumala oli taas etsinyt ja lähestynyt kansaansa.

Pian oli kolkon Jäämeren pienessä rantapirtissä yksi usko, yksi toivo ja yksi tunnustus, sekä ennen kaikkea yksi henki ja yksi kieli, joka teki kaikki veljiksi ja sisariksi.

Traanikolla. Pyssyjoki.

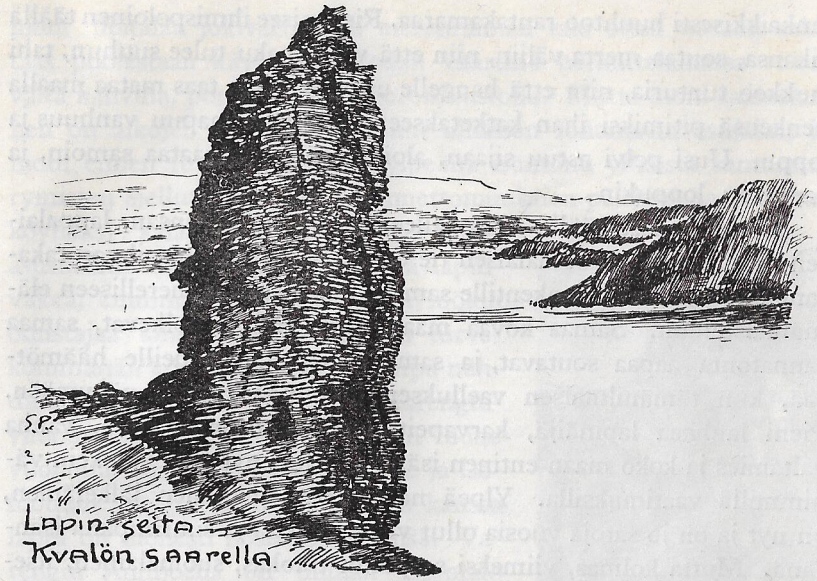

Lapin seita Kvalön saarella.

Kolmen kansan kosketus

Talven pitkä pimeä ja kesän loppumaton päivä vaihtavat Ruijan rannoilla aina vuoroaan, ja suuret muuttolintujen parvet tulevat ja menevät, niinkuin heille määrätty on. Mutta ihminen, kerran tänne kolkoille perukoille asetuttuaan, on ottanut täällä ikuisen olinsijansa kuuhkien napatalven synkässä yössä kuin peloton aapalintu tahi suuri siperianmoosa. Ihmispolvet kyllä tulevat ja menevät ja vaihtuvat uudeksi, mutta ihmisen suku pysyy, ja menevä polvi saa sijansa samassa maaemässä taikka meren helmassa, joka

iankaikkisesti huuhtoo rantakamaraa. Riehkaisee ihmispoloinen täällä aikansa, soutaa merta väliin, niin että verenmaku tulee suuhun, tahi laukkoo tunturia, niin että hangelle uupuu, taikka taas raataa maalla henkensä pitimiksi ihan katketakseen. Ja sitten saapuu vanhuus ja loppu. Uusi polvi astuu sijaan, aloittaa samasta, raataa samoin, ja sama on loppukin . . .

Kolme kansaa täällä kamppailee, kolmen kristikansan, lappalaisen, norjalaisen ja suomalaisen tie on vetänyt tänne maailman takarannan yhteisille asumakentille samaan maalliseen ja merelliseen elämäntaisteluun. Samaa kovaa maakamaraa kaikki polkevat, samaa rannatonta aapaa soutavat, ja sama jumalantaivas heille häämöttää, kun tämänilmaisen vaelluksen loppupää rupeaa näkymään. Pieni lauhkea lapinäijä, karvapeittoinen tunturienkiertäjä, vanha valtamies ja koko maan entinen isäntä, vaeltaa nyt vain kaikkein vähimmillä vaatimuksilla. Ylpeä norjalainen, viikinkien jälkeläinen, on nyt ja on jo satoja vuosia ollut valtamiehenä ja suurimpana isäntänä. Mutta kolmas, viimeksi saapunut tulokas, suomalainen, itsepintainen ja pahannahkainen Peräpohjan ukko, muinaisten pirkkalaisten ja kveenien jälkimies, asuu siellä ja asuu täällä ja tekee mitä tahtoo.

Jokaisella näistä kolmesta kristikansasta on aina ollut oma kutsumuksensa, määrätty jo maailman aikoina, ja kukin parhaansa mukaan koettaa kantaa elämänkuormaansa. Matala lappalainen, väärässäärinen heinätassu, on asetettu puolivillin kumppaninsa poron kanssa tunturien ja erämaiden tuhatvuotiseksi kiertäjäksi. Pitkä norjalainen, pitkän-pitkän merenrannikon kasvatti, jo hamasta muinaisuudesta kiikuteltu hieruantuoksussa ja ulappain myrskyissä, on parhaasta päästä aapamies ja merensoutaja. Mutta tanakka suomalainen, petäjäisellä sitkistetty rannattomien korpien röykyttäjä, on täälläkin, puuttomilla perukoilla, yhäkin parhain maanmyyrtäjä.

Joikaillen vaeltelee ylilappalainen porolaumoineen vanhaa laajaa valtamaataan Maanselän tuntureista aina äärimmäisille rantasaarille asti uittaen sataiset sarvipäänsä leveiden salmienkin ylitse jäkäläisille laitumille. Vain silloin tällöin tuulienpuremat tummat tunturilaiset laskeutuvat muiden kuolevaisten joukkoon tuoden kuin tuulahduksen suuresta vapaasta erämaasta ja avaroista villituntureista. Saattaa heitä kohdata kaupungin kaduillakin, ja väärteinä heidät

moni matalan jokivarren tai merenrannan talo ottaa vastaan sekä taas puolestaan käy tunturikodan väärtinä herkuttelemassa väkevällä kahvilla, poronkuulla ja poronjuustolla. Mutta moni saamelainen on aikojen vieriessä joutunut alhaisen rantamaan asujaksi, ja moni ennen tuhantisen tokan ylpeänä isäntänä ylhäisiä tuntureita rymisten ajellut peskiukko on onnettomuuksien paiskimana joutunut köyhäksi kalamieheksi. Pitkin rantoja asustaakin merenpyydöllä elävää lapinväkeä, enimmäkseen vain pikku mökin omistajaa tahi matalan savuisen turvekömmänän köyhää joukkoa. Niinpä nähdään kirjopukuisia kalalappeja Varenginvuonon kaikissa kylissä sekä sitten vuono vuonolta aina Tromssan seuduille ja Lofooteille asti. Vierekkäin muiden kanssa lappi on monesti nostanut tönönsä. Varengin Annijoella on muuan lapintalo suomalaisten seurana, ja toisissa Varengin kylissä taas asuu rinnakkain lappalainen ja norjalainen; Uuniemessä on lapinäijä rötistänyt monikopperoisen turverykelmänsä aivan pappilan aidan taakse. Taanassa asuu pitkin Tenonsuuta sekaisin lappia, kveeniä ja norjalaista, samoin Porsangerilla ja Alattiossa. Jyykeässä on joka vuononmutkassa lapinväkeä, toisissa kveenien kanssa vieretysten, vielä norjanmiestä joukossa, ainakin rikkaana porvarina sekä postimiehenä.

Jaahku-Piettar, Ruotsin tunturilappalainen, Jyykeän Markkinan kadulla.

Aina ajettu ja ahdistettu, kynitty ja kiusattu pahariepu lappalainen elää kituuttelee vain vaatimatonna ja tyytyväisenä rantamökissään ja turvekömmänässään etsien jokapäiväistä leipäänsä merestä ja maasta taikka pitää elämäntehtävänään jutaa porotokkineen ympäri tuntureita. Hänen puolestaan pitäköot vallan ne, jotka ovat sen ottaneet.

Mutta sisukas suomalainen kyllä etsi sijansa Ruijassakin. Vaikka hän tunturista tullessaan saattoi olla »laiha, huonosti puettu ja palel-

tunut ja niin köyhäkin, että oli tuskin äyriäkään taskussa», niinkuin muuan norjalainen kirjoittaa, hän tarttui heti täysin kourin työhön, kuten oli jo omassa maassaan oppinut. Ihmetellen lapin pieni tiirusilmä tillisteli kveenien tuloa ja toimekkuutta, ihmetellen ja todeten: »Suomalaiset ovat niin rohkeita kuin sopulit . . . Ne, vaikka eivät ole koskhan nähnhet tunturia eikä merta, ne menevät vain ethenpäin». Saman äkäisen menon sai todeta norjalainenkin. Eilert Sundt kirjoittaa kveeneistä: »He tulevat kaukaa Suomen metsistä, eivätkä ole koskaan nähneet merta, mutta pelottomina he astuvat pieniin pursiin ja menevät mursun pyytöön Huippuvuorillekin».* Saattoivat äkäpäiset tunturista tulijat mennä merelle kyllä joskus niinkin päättömästi kuin kerran Alattioon saapunut nelimiehinen kveenijoukko, joka heti laikkosi otringin ja souti vuonolle ja tuulen noustessa levitti purjeet laskien suoraan suurelle aapamerelle . . . Ja siellä he ovat vieläkin. Tunturista tulleen suomalaisen tunnussanana olikin:

— Ei saa pöljätä, vaikk' olis mitä tiellä!

Pian kyllä suomalaiset kylästyivät Jäämereen ja Jäämeren rantamaihin ollen kohta kuin kotonaan, soutaen merta kuin vanhat aapamiehet sekä väliin taas möyrien maata ja repien jänkää kuin mielettömät. Kotalappi vain ihmetteli, ja norjalainen sai aihetta monet kerrat merkitä aikakirjoihinsa kveenien töitä ja saavutuksia, jopa mainita heitä Ruijan maanviljelyksen uranuurtajina, kuten Bjarne Hofseth puhuessaan kveeneistä.** Saattoi norjanmies sanoa suomalaisista näinkin: »Vesisaaren kveenit ovat tunnettuja kykeneviä kalastajia. He ovat Kvænbyhyn rakentaneet sieviä taloja ja kuivan soramaan raivanneet perunamaikseen».*** Maaherra Sommerfelt, joka oli Ruijassa 1787—1800, mainoo suomalaisia: »Kveenit ovat pitkää, isokokoista kansaa. He rakastavat varsinkin metsänhakkuuta, lohenpyyntiä ja metsästystä. Heillä on hyvä luonnollinen ymmärrys; he raivaavat ja viljelevät maatansa varsin hyvin, pitävät hevosia, lehmiä ja pientä karjaa ja viljelevät peltoakin, missä ilmanala on sovelias. Monet osaavat rakentaa huoneita, tehdä veneitä sekä takoa rautaa. Kun kveenit ovat asuneet muutaman vuoden maassa, ovat

* Folkevennen X. 1863.
** Ks. ed., siv. 263.
*** Eilert Sundt, Folkevennen X, 1863.

he yhtä taitavia merimiehiä kuin norjalaiset ja lappalaiset. Heidän naisväkensä osaa kehrätä, suoltaa vöitä ja pauloja, sekä muutamat kutoa sarkaa ja koristeltuja villatöitä; samoin muutamat saattavat värjätä villoja ja villalankaa punaiseksi, siniseksi, keltaiseksi, viheriäiseksi ja mustaksi. He myös ompelevat omansa ja perheensä vaatteet ja kengät. Puhtaudenhalustaan kveenit (miehet ja naiset) käyttävät samoin kuin ryssätkin lämpöisiä saunoja».* Uskaltaapa muuan norjalainen väittää: »Kveenit edustavat arvokkainta työvoimaa ja raitista verta, joita ilman suuret osat pohjoista Norjaa luultavasti vielä tähän aikaan olisivat asumattomia».** Monta muutakin hyvää mainesanaa ruijanmies antaa suomalaisista raatajista. Niinpä muuan kirjoittaa: »Kveenit ovat reipasta, kätevää, yritteliästä kansaa. Heillä on erinomaiset luonnonlahjat, he ovat hyvin huolellisia ja ovat älykkäimmät kaikista suomalaisista, mutta ovat kovin kiivaita».*** Toinen taas todistaa: »Kaikki, jotka ovat viime aikoina kirjoittaneet suomalaisista, ovat yksimielisiä, että he pitävät kotinsa sievänä ja järjestyksessä, ovat siistimpiä kuin norjalaiset ja lappalaiset, viljelevät maatansa ahkerammin ja paremmin, ovat käsitöissä

Jyykeän Markkinan miehiä takavuosina: Heikki Seppälä, Klaavun Oskari, Jaako Lampela, Kalle Karvonen, Hans Seppälä, Leonard Uusitalo, Iisko Seppälä, Jaako Seppälä, Ingvar Seppälä.

* Qvigstad, Den kvænske j. n. e., s. 23.
** Kapt. N. Müller, Fra Finmarken og Russegrænsen. Dagbladet 1904.
*** Katek. G. A. Borgen, Folkevennen XVIII.

taitavampia ja ahkeria kotiaskareissa».* Kolmas taas muistelee: »Kveenit ovat tervettä, voimakasta, elinvoimaista väkeä, erinomaisesti puhtautta rakastavaa kansaa; tyytyväisinä ja iloisina he selviytyvät vaikeuksistakin . . . He ovat itsetietoisia, eivätkä ihaile toisia kansallisuuksia. He ovatkin voimakkaampia, terveempiä, siistimpiä, ja säilyttävät paremmin voimansa ja tarmonsa läpi vuosien».**

Aivan mielellään norjalaiset ottivatkin kveenejä maahansa, jopa entiseen aikaan oikein hallituksen ja maaherran sanalla ja työllä edesautettiin heidän tulemistaan Ruijan rannoille. Ja saatiin suomalaisista hyviä erämaiden asuttajia ja työn puskijoita, renkejä ja piikoja, kalanpyytäjiä ja kaivosmiehiä sekä pelkäämättömiä Jäämeren kävijöitä. Ankara uskollisuuden vala valtakunnan kuninkaalle tunturista tulleiden kumminkin piti vannoa, ennenkuin he pääsivät täysipitoisiksi rantamiehiksi. Entiset raatajat saivat sanoa valansa omalla kielellään. Ainakin Alattion kuulu paha amtmanni, Kjeldsen, pani Uulan-Knuutit ja muut jokisuun ukot vannoa paukuttamaan näin:

> »Mia N. N. loppa jah luva, atte mia dactun ollat Kuninga alda Danmarck jah Rudian Kuninga Friedrerich Vides, meidan Armoleine Souveraine Arba-Kunninga jah Herran, jah hanin Arba-Ierist Rigist, gulivaissit ja uscoleissit, jah, goska tarvetan ja geskitan, Kuninga ja Kunningellet atte vasta, mia dactun ollat valmes atte hetta Elloh, Verre, jah Hengin, nin ei goskai Ystave dekke, sidda Vehimb ollat uscoleisset Rudians Vehaleist, sidd ænæmbe dekke sillet gaikelet Vaston ja Vahin.
>
> Mia luva gansa: nin palliun con mia immarden, atte ollat sen Kunningas Luvva jah Gesko gaikin guliest, jah œhlet sen jelken, ningo sen Gesko, demma Essevallat anda Kunningas Palvelege jah gaikelet Hivah. Loppust mia loppa, atte mia dactun dekke ittiles dessa maen Assoeissit ningo mia dactun, atte doine bitta mullit dekke.
>
> Nett Assiet mia dactun ittit ei ittistes vain, motta Jumalah avole, mutta mia dactun geske, jah vette minon lavsia, sen jelken atte œhlet, ningo deth ollit vehlgolaisit. Nin dotsit autha Jumalah jah hœnin Pyha Sanans».*

Kesäkuun 10 päivänä 1747 Alattion kveenit näin vannoen tulivat Tanmarkin ja Rudjan kuninkaan miehiksi, »nin palliun con immardivat» tästä lapin ja huonon suomen sekaisesta valankaavasta. Mutta ymmärsivät ukot ainakin, että kova vala oli vannottu ja eri kuninkaan miehiä nyt oltiin.

Näin siihen aikaan kun Ruijan suuret erämaat vielä olivat ihmisen asuntoja vailla . . . Mutta sitten vuosisatasen kuluttua, kun suomalaisia yhä tulvi Ruijaan, saatiin monta kertaa kuulla jo toisenkinlaista puhetta. Niinpä rovasti Rhode Länsi-Ruijassa kirjoittaa 1842: »Tuottavatko suomalaisten muuttamiset Ruijaan sellaista hyötyä, että se voittaisi sen vahingon, että Ruija täytetään kaikenmoisilla heittiöillä, se on sangen epäiltävä asia, se on kysymys, joka tosiaankin vaatii hallituksen huomiota. Se on kyllä niin, että ne suomalaiset, jotka 100 vuotta takaperin muuttivat Ruijaan, suurimmaksi osaksi asettuivat paikoille, jotka ennen olivat asumattomia, ja viljelivät viljelemätöntä maata ja niin muodoin todella olivat hyödyksi; mutta yhtä totta on se, että siirtolaiset nyt muuttavat sinne, missä heidän maansa miehiä asuu, ja jättävät kokonansa pellon ja niitun viljelemisen ja raivaamisen . . .»** Kuultiinpa useasti myös vanha valitus kveenien metsänraiskauksesta. *Tromsö Tidendessä* päiviteltiin 1840, että suomalaiset, elleivät saa mitään työtä, »ottavat kirveen olallensa, hävittävät metsää, hakkaavat polttopuita, missä he niitä löytävät, riistävät tuohen koivuista ja kuoren pajuista, raiskaavat hyödyllisen pihlajametsän, taittavat oksat lehtinensä ja antavat emäpuun mädätä, ja paljon muuta, joka on metsälle hävitykseksi . . .»***

* Bj. Hofseth, Finmarkens Fremtid 1919.
** N. Müller, Fra Finmarken j. n. e.

* J. Qvigstadin hallussa olevan jäljennöksen mukaan.
** D. Skogman, Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa. Suomi II: 8, s. 185.
*** D. Skogman, e. m. t., s. 187.

Olihan suomalaisissa kyllä paljon sanansijaakin. He olivat itsepäistä, pahannahkaista joukkoa, jota norjalainen saattoi kuvata sanoilla »morsk, barsk, bister»*, ellei kerrassaan paukauttanut: »Helvetin kveeni,» silloin kun lappalaisesta antoi mainesanan: »Pieni lappalainen, lappalaisraukka».** Suomalaisten moitittuja luonteenpuolia koetti kyllä joku norjanmies selitellä väärin ymmärretyiksi. Tunnettu Stockfleth, suuri Ruijan suomalaisten puolustaja, suomen- ja lapinkielen taitaja, kirjoitti m. m.: »Ylpeyttä ja itsepintaisuutta tosin usein löydetään suomalaisissa ja tästä syystä myös puolensa pitäväisyyttä ja vaativaisuutta, joista jälleen saattaa syntyä riitaa ja ikävyyttä, mutta nämä viat eivät kuitenkaan ole tavallisia. Että petollisuus olisi heissä vallitseva virhe, sitä en ole havainnut, ja siveyden puolesta he ovat yhtä hyviä kuin muutkin».*** Toinen norjalainen taas kirjoittaa: »Kaikkia muita kveenien ominaisuuksia eivät kuitenkaan kaikki kiitä. Heidän tahdonlujuuttaan ja energiaansa pidetään itsepäisyytenä, kovuutena ja raakuutena. Heidän omanarvontuntoaan pidetään kopeutena, vaateliaisuutena ja riidanhaluna. Myös moititaan heitä hurjiksi, varsinkin kun he ovat saaneet viinaa, ja että heillä on puukko löyhässä».****

Tämä oli kyllä totta. Kukapa lienee villimpi päihtynyttä suomalaista, ja vielä pahempi oli, kun tänne Jäämerellekin kveeniä seurasi hänen erottamaton elämänkumppaninsa: tuppivyö terävine puukkoineen. Suomalaisen puukko ei kyllä liene täällä kovin suuria turmia tehnyt, mutta sitä enemmän herättänyt kauhua, jos se joskus on kirkkaana salamana leikellyt ilmaa. Oikeinpa ulkopuoliset norjalaiset ennen pelkäsivät mennä Vesisaaren suureen suomalaispesään, koska siellä oli »niitä kveenoja, jotka lyövät puukolla», peloittelivatpa Vesisaareen muuttavaa tohtoriakin: »Siellä sinut pian tapethan, siellä kun on kaikki kveenoja». Ei kyllä tohtoria tapettu, eikä muitakaan, vaikka suomalaiset usein rähjäsivätkin Vesisaaren porvarien viinoissa. Mutta pahinta mainetta kveeneistä levittivät muutamat pahankuriset lentävät kulkurit, jotka joka vuosi saapuivat kalakylille merenpyytöön ja samalla juopottelemaan sekä tappelemaan. Hammerfestissä aikoinaan oli muutamia sellaisia *puukkujunkkareita*. Huonoksi ja juopottelevaksi, epäsiveelliseksi tahtoi monesti sortua yksinäisen ihmisen elämä, kun hän joutui täällä maailmanrannalla kauan koditonna majailemaan. Mutta kun kveeni oli saanut vaikka vain turvekömmänän kodikseen ja sinne muutamia pieniä turskanjuksaajia kitisemään, ei hänellä enää ollut aikaa eikä rahaa kovin usein mennä heittelemään Lassi-äijän peilejä eikä puulaakiin pörräämään.

Norjalaisten kanssa entiset suomalaiset eivät suinkaan aina olleet parhaissa väleissä, pienten lappalaisten kanssa kyllä sovittiin. Kovin harmitti ruijalaisia, kun kveenit suurin joukoin saapuivat työmaille ja tavallisesti otettiin hyvin vastaan, monen norjanmiehen joutuessa kävelemään. Sillä sitkeä, ahkera suomenraataja oli paljon halutumpi työntekijä kuin ruijalainen, mentiin mihin tahansa, ruukkeihin, kalakentille tahi vain porvarilta renginpaikkaa kysymään tai etsimään piiansijaa. Tämän tunnusti jo Kaavuonon Crowe-patruunakin, ja *Tromsö Tidendessä* kirjoittaa 1840 eräs norjalainen: »Muuan syy norjalaisen kansan huonoon tilaan on se, että suuria joukkoja suomalaisia tulee Ruotsin ja Venäjän (Suomen) Lapista, ja että heitä otetaan mieluummin työhön kuin norjalaisia, sillä suomalaiset tekevät helpommalla työtä kuin norjalaiset. Kun norjalaiset pyytävät 48 kill. päivältä, niin suomalaiset tarjoavat itseänsä 40 kill., ja kun norjalaiset lupaavat ruveta työhön 40 kill. niin laskevat suomalaiset vaatimuksensa 30:een kill. Alatean (Kaavuonon) kuparitehdas tosin ei saisi töitänsä tehdyksi, jos ei suomalaisia olisi».* Ikäloppu kveeniukko saattaa vieläkin muistella: »Herrasväki ja oppinut kansa kaupungissa rupes kohta niinkuin paremmin rakastamhan suomalaisia». Vanhat ruijalaiset, Ruijan ensimmäisten norjalaisasukasten jälkeläiset, eivät suinkaan olleet kovin rakastettavia. Entisinä aikoinahan, 1600-luvun lopulta alkaen, lähetettiin Ruijaan, varsinkin Vuoreijaan, kaikki kelvottomat ihmiset, varkaat, huonot naiset ja miehet, vieläpä auttamattomat kerjäläisetkin, ja näiden jälkipolvesta syntyi, parhaasta päästä Itä-Ruijaan, kaikin puolin epäpätöinen ihmissuku, joka kyllä sitten tuli vähän paremmaksi, kun kunnollisia

* karski, tuima, tiukka. Eilert Sundt. Folkev. X. 1863.
** N. Müller, Fra Finmarken j. n. e.
*** D. Skogman, e. m. t., s. 193.
**** Bj. Hofseth, e. m. t.

* D. Skogman, e. m. t. s. 187.

norjalaisia 1700-luvun lopulta lähtien rupesi vapaaehtoisesti siirtymään Jäämeren rannoille. *Skolpiksi* näitä alkuasukkaiden jälkeläisiä ruvettiin haukkumaan, ja halveksittiin heitä vielä enemmän kuin köyhiä lappalaisriepuja. Saattoipa itse norjalainen piirtää heistä ruman kuvan: »Skolpat, s. o. tänne muuttaneiden norjalaisten, tanskalaisten ja saksalaisten sekä entisten karkoitusvankien jälkeläiset ovat monta polvea asuneet täällä elättäen itseään kalastuksella. He ovatkin lähinnä lappalaisia varsinaisia Finmarkin asukkaita. Heidän epäsiisteytensä on inhoittavaa, tukahduttava haju, pilaantuneen kalan, traanin ja kuun haju leviää heistä, ja heidän pukunsa on aivan tällaisen lian piinnyttämä».* Mutta kamala skolppa on otettu koko Jäämeren norjalaisen rantakansan solvausnimeksi aina Itä-Ruijasta Lofooteille asti. Vielä lännessäkin, Tromssan ja Narvikin vuonoilla, kuulee lofootilaisia haukuttavan Lofootin skolpiksi.

Vanhojen skolppien jälkimiehet olivat pahanelkistä väkeä. Vuoreijassa ennen tapeltiin yhtä päätä, ja varsinkin kevätpyydön aikana lännestä tulleet nuurfaarat usein pieksettiin, niin että vain henkeään haukkoivat. Kyypiläiset myös monesti pitivät kauas kuuluvaa metakkaa. Näiden skolppien kanssa äkäpäiset suomalaiset monta monituista kertaa joutuivat kiukkuiseen kosketteluun milloin mistäkin syystä: asuinmaista, työpaikoista, kala-apajista, veneestä kadonneista airoista, hierualta viedyistä vanttuista tai liinasta . . .

— Sie aikainen skolppa . . . sie perkelhen skolppa! silloin helposti sinkosi suomalaisen suusta.

— Satans kveena! suomalainen sai puolestaan kuulla skolpan kieleltä. Saattoipa vielä tulla jatkoksi:

— Sulla ei ole plassia täällä . . . mene, saatana, Suomhen!

— Skolppa, ryssä ja kissa . . . se on se sama! suomalainen taas vuorostaan todisti, lisäten:

— Siin' on nokko skolpalle työtä, kun pärjää suomalaiselle kalastushommassa.

Tällä loppupaukauksellaan suomalainen tahtoi päästää pahimman myrkkynsä. Sillä skolppa, meren tuttuna ikuisista ajoista asti, piti itseään kaikkein parhaana kalamiehenä. Suomen mies kyllä

* N. Müller, Fra Finmarken j. n. e.

tunnusti norjalaisen mestaruuden meren käynnissä ja kalanpyydössä ja keiturinkasvatuksessa, mutta hänen maanviljelyksestään ja lehmänhoidostaan ei suomalainen koskaan puhunut kovin korein sanoin. Skolpan huonoa kestävyyttäkin voimia kysyvissä ponnistuksissa suomalainen naureskeli. Oltiinpa vaikka kantamassa insinöörin tavaroita tuhatmetriselle Nallavaaralle. Heiskalan Ultrik ja Kristo kyllä kantaa kiikertivät ankarat taakkansa perille asti, mutta Kaarelin Kalla uupui niin kovasti, ettei jaksanut lopulta kantaa muuta kuin »paraplyijan».

Tiensuun Iisakki Ruotsin Karungin ukko Hammerfestistä, Eeva-Sohvioineen. Eeva-Sohvia Alattion suomalaisia, isän puolelta Trondhjemin norjalaisia.

Jos suomalainen katsoi ylön ja haukkui Ruijan asukasta skolpaksi, niin tämä puolestaan yhtä paljon halveksien nimitteli häntä *kveeniksi*. Kveeni oli kyllä ikivanha, ainakin Harald Haarfagrin ajoilta periytynyt norjalaisten käyttämä nimitys suomalaisista — lappalaisia norjalaiset sanoivat *finneiksi* —, eikä liene alkuaan annettu missään solvaavassa merkityksessä, mutta haukkumanimeksi suomalainen otti kuullessaan sen skolpan suusta, ja haukkumiseksi se oli tarkoitettukin. Sitä enemmän suomalainen suuttui, kun hän oli Amerikassa käyneiltä kuullut, ettei koko maailmassa ole kveenaa eikä Kveenanmaatakaan. Suuttui suomalainen *lantalaisestakin*, kun se hänelle heitettiin, ja raisilainen kimmahti pystyyn kuullessaan mainesanan *hämäläinen*, eikä Pruntsin Juhakaan suinkaan mielihyviksi nimitellyt alattiolaisia naapureitaan *jääsköläisiksi*. Niinpä siis kveeni ja lantalainen, hämäläinen ja jääsköläinen olivat vain ilkeitä haukkumanimiä, mutta *suomalainen* oli suomalaisen oikea nimi. Mutta kun norjalainen sanoi Suomea Finlandiksi ja lappalaista finniksi, tuli siitä taas sotkua. Jotkut suomalaiset sanoivatkin olevansa Ruotsista ja siis ruotsalaisia, jotkut taas kuulivat hyvillään nimitystä *finländare* tai *storfinländare*.

Eivätpä entiset kveenit ja skolpat kovin helposti keskenään sekaantuneet aviokumppaneiksi — mihin vaikutti osaltaan, paitsi toisensa halveksiminen, myöskin kummankin puolinen kielen taitamattomuus. Joskus kyllä suomalaistytär saattoi mennä norjalaiselle, vaikka sitä »piethin suurena vikana». Entinen Tervolan tytär, Elsa-Kreeta Kouri, meni tanskalaiselle tynnyrisepälle Kœfoedille, vaikk'ei osannut sanaakaan tynnyrisepän kieltä, enempää kuin Kœfoedkaan kykeni antamaan suomenpuhetta. Mutta kun Elsa-Kreeta oli Kœfoedilla piikana, ja tämä oli tottunut vasaroimaan tynnyreitä kokoon, niin hän osasi panna kokoon avioliitonkin suuritta suupuheitta. Mutta vanha Matilta-muori, joka ennen nuorena ja kauniina kukoistaessaan olisi saanut vaikka norjalaisen laivankapteenin ei huolinut skolpasta, vaan olisi mieluummin mennyt vaikka lappalaiselle. Sillä lappalainen on kristitty, jonka kanssa saattaa kostua samaan taivaaseenkin, kun taas skolppa muorin käsityksen mukaan ei ole taivaan perillisiä. Suomalaiset miehet kyllä eivät halunneet norjantytärtä vieruskumppanikseen, sillä heidän mielestään norjalainen oli taitamaton talonakaksi eikä suinkaan niin työkkyri kuin suomalaisen tytär, joka teki minkälaista työtä tahansa. Niinpä esim. Vesisaaressa ennen 1870 saatiin aikaan vain jokunen suomalais-norjalainen naimiskauppa, vain joku harva suomentytär suopui norjalaiseen mieheen. Mutta 1870 jälkeen jo rupeaa kveenin ja ruijalaisen leveä väli kapenemaan, niin että suomalaisten tyttäret yhä useammin siirtyvät norjalaistalon emännäksi.* Kyypin useaan taloon saatiin

Kustaa Mankinen, vain suomea puhuva ummikko, norjalaisine emäntineen.

* J. Beronka, Vesisaaren historia (käsikirj.).

suomalainen emäntä, jotkut Kullaselvan, Kallijoen ja Vesisaaren tytöt saivat norjalaisensa, ja Ekreijaan vietiin monta työkkyriä tytärtä, niin että sinne kasvoi hyvin sekoitettu suku. Samoin muuallakin Ruijassa rupesi samoilla kalarannoilla asuvien erikielisten ihmisten keskinäinen kanssakäyminen parantumaan, ja suomalaistyttäret menemään norjalaisille. Kveenimiehetkin jo löysivät emännänsijalle sopivia ruijalaisten joukosta, vaikka ei kyllä samassa määrässä kuin norjanmiehet suomalaisista. Hamarin Antti sattui ja nai ummikkotytön. Antti oli onnekseen kulkenut ympäri kyliä nappikaupalla ja oppinut muutamia lapinsanoja, ja ummikkotytär myös oli vähän perillä lapinkielestä, niin että lapinkeinoa kiertäen saatiin asiat ainakin ensi hätiin kulkemaan.

Tommas-Tomma ja Nils-Heikki Jyykeän Markkinan Outaperältä, lapinmiehiä, äidin puolelta suomensukua.

Helpommin kuin suomalaisen ja norjalaisen kesken tapahtui sekaantuminen suomalaisen ja lappalaisen välillä, sillä silloin ei ollut kieli kovin suurena esteenä. Tunturilaisen kotakumppaniksi erämaita kiertämään ei pirttimiehen tytär kyllä hevillä lähtenyt, mutta kalastajalappalaisen emännäksi aina toinen jos toinenkin lantalaistyttö sortui. Lapintyttäristä miehet taas saivat kaikkein kovimman raatajavaimon, oikean työmuurahaisen, joka kaiken lisäksi ompeli miehelleen kaikki vaatteet, kuroi kengätkin, vieläpä polvillaan kyhjöttäen näppärästi sonnusti ne miehensä jalkoihin sekä taas riisui ja laittoi kuivamaan. Eikä isännän tarvinnut muuta kuin istua ja ojennella jalkojaan. Mutta jos emäntä oli aito lappi, tahtoi talon jokapäiväinen elämä muuttua lapiksi. Asuntoon astui kotalaisen epäjärjestys, yö yritti vaihtua päiväksi, ja ruokakattilan ääreen mentiin, milloin oli nälkä. Entiseen aikaan ja lappalaisessa ympäristössä tällainen liitto päätyi tavallisesti siihen, että saametyttäreen sekaantunut miekkonen viimein puettiin täyteen lapinpukuun ja

kaiken lopuksi painettiin lapinsukuunkin koko perikuntineen. Tällä tavalla on entisten Peltovuoman, Muonion ja Alkkulan miesten jälkeläisistä saatu Kaarasjoen karjalappalaisia, samoin Puolmakiin muuttaneista Peräpohjan ukoista on lähtenyt koko joukko jokilappalaisia, niin myös Tenon suupuolen saamelaiset on suureksi osaksi muokattu lantalaisista. Vieläpä monen Varenginvuonollekin sortuneen perä-

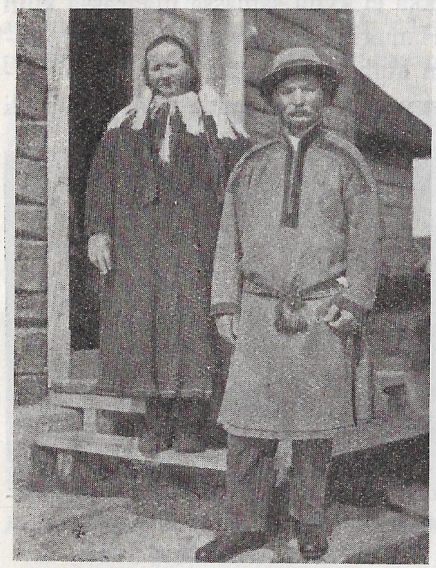

Nils Mathiesen Pumpasen poika, emäntineen. Uuniemi.

pohjalaisen perillinen on verhottu lapinpuvulla ja -kielellä. Uuniemeen aikoinaan Sodankylästä muuttaneen Pumpasen Matin pojat ovat joukkoineen hyviä kalalappeja. Varsinkin Länsi-Ruijassa, jossa suomalaisasutus on vanhinta, ovat suomi ja lappi — ja ruija — kovin keskenään sekaantuneet. Jyykeänvuonolla on monessa kylässä suomi ja lappi rinnan ja veri sekaisin, toisissa lappi painamassa, toisissa taas suomi nostamassa, samoin Raisissa ja Naavuonossa, Alattiossakin, jokaisessa aina ruijanverta joukossa. Pyssyjoki on aivan peitetty lapinparseelilla, vaikka umpitakin alla asuukin hyvä suomalainen, ja päivällisenä puheena on Kippaisen Sammelin kieli ja hyllyllä vanha suomalainen virsikirja. Itä-Ruijan isoissa suomalaispesissä ei juuri moni mies tuonut kotiinsa lapintytärtä. Vesisaaressa vain muutamat, niinkuin Hoikan Jussi, Antreas ja Matti, suopuivat saamelaiseen, ja pieni Harppuneeri-Nilssen nai tasaisensa pikku eukon, inarilaisen Palton Jussan tyttären, ja tämäkin oli äidin puolelta kemiläisiä Forseja. Mutta Tervon Hermanni Vesisaaressa ei pitänyt suurta lukua akan sukuperästä. Akka kuin akka, vaikka olisi lappalainen, kunhan se vain tekee tehtävänsä, eikä ole niin viisas, että käy itsepäiseksi ja tottelemattomaksi. Ja kaikkein parhain on sellainen akka, jolla on vain sen verran järkeä, että surmansa välttää.

Lappalaisen naituaan ja jouduttuaan lapinkenttien asukkaaksi suomalainen tavallisesti menetti päivällisen kielensä, pukunsa ja sukunsa. Mutta taas, kun entinen suomalainen sekaantui norjalaiseen, hän itsepäisesti piti oman puheensa, niin että norjalaisen oli pakko oppia hänen vaikea kielensä. Ruijalaistytär sai oppia suomea, jos meni suomalaiselle, ja jos kveenitytär siirtyi norjalaistaloon, opittiin siellä solkkaamaan miniän kieltä. Saattoi ruijanmies alussa äkäillä, kun eukko puhui vain suomea, mutta lopulta ukko rupesi itsekin yrittelemään, ja viimein hoidettiin kaikki kotoiset asiat suomeksi. Tällaisen asiaintilan toteaa norjalainenkin, sanoen: »Perheissä, joissa toinen puoliso on kveeni, vaikka äiti olisi norjalainen, käy melkein aina niin, että kaikki perheenjäsenet tulevat suomenpuhujiksi».* Voipa entisten kveenien kielellinen itsepäisyys mennä niinkin pitkälle kuin kerran Kieruan suohkanassa, jossa yksinäinen piikatyttö pani koko talonväen opettelemaan ja ymmärtämään hänen kveeniänsä.** Suurimmilla suomalaisseuduilla, niinkuin Alattiossa, Jyykeässä ja Raisissa, monet kyläkuntiin muuttaneet ja suomalaisia naineet norjanmiehet suorastaan suomalaistuivat ja rupesivat tuottamaan suomenkielisiä jälkeläisiä, samoin kuin Lemminjoella tanskalaisen Gudmandsenin perilliset. Joutuivatpa suomalaiskylissä asuvat norjalaiset kauppasaksatkin opettelemaan suomea. Vanha Rasch Jyykeän Markkinassa puheli naapuriukkojen kanssa kuin aito kveeni, samoin Alattion ja monet Vesisaaren porvarit päästelivät Peräpohjan suomea. Vanha Brodtkorb, joka joskus ajeli Suomessakin, tuli hyvin toimeen kveenien kanssa, samoin Ulkopään rikas Rasmusäijä antoi naapureilleen, pikku mökkien eläjille, heidän omaa kiel-

Harppuneeri-Nilssen lappalais-suomalaisine emäntineen. Vesisaari.

* N. Müller, Fra Finmarken j. n. e.
** A. Helland, Finmarkens amt.

I. Nesseby

tään. Itse karski Antti-äijä saattoi suomea nokko kauppatuttaviensa tarpeiksi, osaten lausua kyllä sellaisetkin ukkojen nimet kuin »Rekke-Neeveli» ja »Tei-Tapani», mutta sitä vain äijä valitti, että kieli tahtoi mennä nurin, kun piti antaa ulos »Kehkkönen».* Porvarien oli kyllä pakko oppia suomea, sillä se oli koko entisen Vesisaaren jokapäiväinen puhe, ja vanhat kveenit olivat niin itsepäisiä, etteivät antaneet suustaan norjan sanaakaan, vieläpä, jos joku sitä yritteli, heti pilkkasivat: »Vai ruijaa sie puhut!» Rikkaalle porvarillekin omillaan elävä suomalaisukko uskalsi järähdyttää:

— Mene hakemhan tulkki, jos et ymmärrä . . . muuten mie lähen pois!

Maaherran täytyi painattaa Ruijan kveeneille suomalaisia »Kulutuksia», »Julistuksia», »Varotuksia» ja »Instruksia» — samoin myös lappalaisilla lapinkielisiä — milloin mistäkin asiasta, metsän hakkaamisesta, turpeenotosta, kalastuksesta, medisiiniverosta, »koiravimmasta eli vesikauhusta», lennätinlankojen vahingoittamisesta . . . Annettiinpa painetulla lappusella tiedoksi:

> »Korkeimman päätöksen kautta (8. 9. 1887) on armahimmasti määrätty, että villi peura eläimet Finmarkun amtissa väli aikaisesti taidettaan ainoastaan tappaa lokakuussa».

Alattiossa taas täytyi kerran panna julki:

> »Vuoden 1896 den loppun asti pitä oleman kielty Alatian thingaseurassa Finmarkun länissä aiassa 1 stä oktoberista 31 tä augustin asti hännitä, pyytä eli tappa mettoja ja koppeloita.
>
> Vestfinmarkun politimestarin virka 7 juni 1892.»**

Syystä kyllä Ruijan viranomaiset olivat suomalaisten itsepäisyydestä kovin harmissaan, jopa peloissaankin oman kansansa ja kielensä puolesta. Senjan ja Tromssan vouti lähetti joulukuussa 1864

* Räkä-Nääveli, Täi-Tapani, Kähkönen.
** Finmarksbiblioteket. Vesisaari.

Kieruan vallesmannille kveeni-asiassa pitkän kirjelmän päivitellen m. m.: »Suomalaisten sisään muuttamisen tärkein kohta on sen vaikutus meidän kansallisuuteemme ja kieleemme. Suomalainen kuuluu nimittäin kansaan, joka ei ainoasti pysy lujana kansallisuudessaan, vaan jonka kieli, ainakin lähimmissä seuduissamme, suurella voimalla karkoittaa norjankieltä. Jyykeässä on norjalaisuus kielen suhteen niin vähässä arvossa, että suomenkieli on yleinen puhekieli — — on kieli, jota useat seudun norjalaisista ja etevimmistä perheistä käyttävät kodissaan. Suomenkieli ei tosin ole kirjoituskielenä vielä tullut niin yleiseksi kuin puhekielenä, mutta arveluttavaa on, että se aikaa voittaen nousee tähänkin arvoon, ellei sitä kohta ruveta vastustamaan . . .»*

Vanhat Peräpohjan suomalaisseuduista lähteneet ukot pysyivät täälläkin, vierailla perillä, selvinä suomenmiehinä. Jos he jonkin sanan, vaikka montakin ruijansanaa, saivat korvaansa ja ymmärsivät, he eivät ruvenneet pilaamaan mainettaan solkkaamalla kieltä, jota eivät kunnollisesti osanneet. Sitä paitsi monet entiset vaarit pitivät omaa suomeaan kaikkein parhaimpana ja selvimpänä ihmisen kielenä. Se oli isän kieli ja äidin kieli, se oli raikas kieli, vieläpä kaikkein kauneimmuksia kieliä maailmassa.** Se oli kaikkein keveintä puhuakin. Olivatpa monet Amerikassa käyneet päässeet selville siitä, että suomenkieli on kaikkein puhtain kieli. Suomalainen ja norjalainen olivat siellä kerran lyöneet vetoakin 50 taalaa, kumpi puhuu puhtaampaa kieltä. Ruvettiin koko joukolla tutkimaan asiaa, ja suomalainen voitti. Huomattiin heti, että esim. »kirves» on puhdasta suomea, kun taas norjalaisten »yxe» on sama kuin engelsmannin »axe». Ja kun oikein tarkoin ruvettiin kaivelemaan sekä norjaa että engelskaa, saatiin selville, että englanninkielessä on yhtä monta norjansanaa kuin päiviä vuodessa, ja engelsmanni matkii muita aina »kissaan» asti. Siitä nähtiin, ettei ole muuta niin puhdasta kieltä kuin suomi. Tällaisella selvällä ja puhtaalla ihmisenkielellä piti kyllä tulla toimeen ihmisten joukossa. Sipolan äijäkin, pahansisuisen Olli Sipolan isä, osasi vain omaa kemijärveläistään, kun meni Amerikkaan. Mutta kun äijä kovasti ja harvakseen järähdytteli engelsmannille sanansa,

* D. Skogman, e. m. t. s. 191.
** Jyykeän ukon lausuma.

niin täytyipä tulla selvä ja engelsmannin ymmärtää, mitä äijä tarkoitti. Hyvillään Sipolan ukko tapasikin todistaa:

— Kun oikein selvästi puhuu suomen sanat, niin sen ymmärtää vaikka mikä natsuuna.

Tätä selvää ja kaunista kieltään korvesta tullut kansa puhui ja hoiteli sadoin vuosin Jäämeren viluisilla rannoilla. Ja sitä se etsi täällä vanhoista kirjoistaan, joissa itse taivaan Herra astui alas korkeudesta haastelemaan heidän omaa kieltään. Tämä oli monelle vanhalle kalastajalle kaikkein ihaninta . . . Mutta tapahtuipa sitten aikojen vieriessä sellainen pahennus, ettei uusissa kirjoissa enää puhuttukaan oikeaa suomenkieltä. Virsikirja muutettiin niin kummalliseksi, ettei siitä tietänyt, mikä se oli, kun oli niinkuin virsikirja, mutta ei kumminkaan ollut virsikirja, koska se ei sopinut yhteen oikean virsikirjan kanssa. Lutheruksen kirjat aivan muutettiin, ja Laestadiuksen ensimmäinen postilla, jossa ennen oli kovaa kieltä, tehtiin ihan erilaiseksi, jopa itse Raamattu pilattiin, niin että siitä tuli melkein joutomuisteluksia. Helvetti otettiin siitä pois, niin ettei enää ole sitäkään, tuonela vain. Eikä se enää olekaan sama kuin vanha oikea Piplia, sillä se monessa paikassa uipi vain päällä käsin, pistämättä niin syvälle kuin entinen. Eikä sitä Ruijan suomalainen kaikiste enää ymmärräkään, kun se on tehty niin kummalliseksi. Niinpä kolkon Jäämeren raatajakveeni, vanhan selvän ja puhtaan suomenkielen harras palvoja, tahtoo vierailta rannoiltaan lähettää Suomen »koulumiehille» Helsinkiin sellaiset terveiset, että heidän pitää tehdä pikainen parannus suomenkielessä, jos aikovat painetulla sanalla pitää ihmisiä oikealla ja puhtaalla kristillisyyden tiellä.

Vanhat hyvät kirjat olivat Jäämeren suomalaisten parhaat oppaat kristillisyyden palkaalla. Niinkuin Herra Egyptinkorvessa näytti Israelin kansalle tietä luvattuun maahan, niin hänen sanansa piti Ruijan köyhää kalakansaa oikealla keinolla. Sillä harvoin täällä kirkon pappi puhui vieraasta maasta tulleen halvan raatajakveenin kielellä. Mutta ei kyllä sentään vanhoja suomalaisia täällä aivan pakanain joukkoon heitetty. Entiseen aikaan aina silloin tällöin papin saarna tulkittiin suomeksi, ja kirkossa saatiin veisata suomalaista virsikirjaa. Lemminjoen kyläkirkossa vanha Koulu-Mikko oli papin tulkkina, ja Alattiossa lukkari tulkitsi alttaripuheet, kun käytiin ehtoolliskirkossa. Lukkari parka toimitti kyllä käännöstyönsä niin huonosti, että

kansa, sanoen ymmärtävänsä paremmin papin norjaa, pyysi koko tulkitsemisen lopetettavaksi. Pidettiinpä paikoin suomalaisia kirkonmenoja, ainakin Taanassa ja Vesisaaressa, sekä Lemminjoella ja Pyssyjoella silloin, kun Beronka oli Kistrandin kirkkoherrana. Sillä Ruijassa oli entisaikaan muutamia suomenkieltä saattavia pappeja. Vesisaaren entinen pastori *Gjölme* ei kyllä osannut puhua suomea, mutta luki kumminkin muutamia kveeninkielisiä rukouksia. Mutta kovaääninen *Ottesen* saarnasi Vesisaaren kveeneille heidän omalla kielellään niin ankarasti, että kuului uloskin kuin kosken pauhu. Suomalaista virsikirjaa Ottesen veisautti ja lauloi itse niin väkevästi, että kalkki rapisi katosta, ja kun pappi pauhasi ulkona, kuului hänen äänensä ympäri kaupunkia, jopa aina Kyypiin asti, kahden neljänneksen päähän. Ottesen, ollen kveenien ystävä, oli sitä mieltä, että kaikkien Ruijan suomalaisseutujen pappien pitäisi saattaa suomea, että osaisivat oikein hoitaa suomalaisiakin lampaitaan. Suomeksi saarnasi myöskin *Christian Christophersen*, Vesisaaren pappi, joka oli ollut suomenkieltä oppimassa Muoniossa puoli vuotta ja kulki sitten Ruijassa sekä Tromssan amtissa suomalaisille saarnaamassa. Häntä moni kveeni vielä kaivaten muistaa tallettaen sanoja, joita omalla kielellään sai kuulla hänen suustaan. Ikävällä mielellä erosi papistaan Vesisaaren kveenikansa, kun hän 1877 muutti Tromssan opettajaseminaarin johtajaksi. Christopherseninkin mielestä suomalaisille olisi pitänyt saarnata suomeksi, ja myös suomalaisten lapsia — samoin kuin lapinlapsia — pitäisi opettaa heidän äidinkielellään. Kaikkein innokkaimmin tätä asiaa ajoi aikoinaan Stockfleth, kirjoitellen suomalaisten puolesta, jopa lähettäen kuninkaalle anomuksen, että suurimpiin suomalaisseutuihin toimitettaisiin suomentaitoisia pappeja. Hallitus antoikin tämän johdosta pari asetusta (1848 ja

Juhan-Herman Lukki emäntineen. Lukki syntynyt Lohtajalla asuu Tromssassa. Emäntä, Jaakon Sesilia, Ruotsin suomalaisia.

1859) mutta ne jäivät enimmäkseen paperille.* Ruijassa oli edelleen useita pappeja, jotka eivät osanneet suomen sanaakaan. Länsi-Ruijankin ja Tromssan seutujen suomalaiset saivat suorittaa rippikoulunsa oudolla ja vaikealla ruijankielellä. Seppälän Iisakki, Jyykeän Markkinan isäntä, lähetti vanhimman poikansa, joka oli lukenut vain suomea, Vittangin suomalaiseen rippikouluun. Jyykeän pappi, vaikk'ei suomea osannutkaan, oli silti kyllä kveenien suosija, niin että hankki heille hyviä suomenkielisiä kirjoja. Kveeni-Tuomaan Pekka Maalsjoella antoi kyllä vanhempien lastensa käydä Maalselvdalin norjalaisen rippikoulun, mutta opetti itse Raamatun ja muiden pyhien kirjojen lukemisella ja luettamisella nuorimman tyttärensä, Piritin, kristillisyyden taitoon sekä lähetti sitten hänet tunturilappalaisten mukana Ruotsin suomalaiskirkkoon rippilukuun ja Herran ehtoolliselle. Tyynesti ja hiljaisella äänellä, mutta varmalla vakaumuksella Pekka esitti tämän asian Norjan papille ottaen Raamatun tuekseen ja sanoen haluavansa, että ainakin yksi hänen lapsistaan olisi hänen kanssaan ja saattaisi lukea hänen kieltään, sillä se olisi hänestä kovin mieluista. Eikä Pekan mielestä norjalaisissa kouluissa opetettu paremmin kuin Ruotsin kouluissa. Hyvin osasi tytär jo isänsä koulaamiseltakin. Selvästi ja puhtaasti hän luki papille Pekka-äijän tervanpolttajalta ostamaa Raamattua ja saattoi ulkoa isämeidän ja uskontunnustuksen sekä suomeksi että norjaksi.**

Suurimmissa suomalaisseuduissa kyllä entiseen aikaan annettiin lapsille alkuopetusta heidän omalla kielellään. Pyssyjokelaisia opasti kirjaviisauteen alattiolainen *Mikkel Eriksen*. Hän puhui suomea ja luetti kirjaa, jossa oli toinen puoli suomea, toinen norjaa***, ja pyssyjoeksi käännetyllä Kippaisen Sammelin kielellä sitä luettiin. Raisinvankan koulussa tolkattiin raisinkieltä. Matti Moilanen luki ja oppi, pääsi vielä rippiluvunkin omilla, Kiimingistä perityillä taidoillaan, kun Raisin lukkari osasi suomea ja piti huolta metsäperäläisten rippikoulusta. Matti luki suomensa niin hyvästi, että

* D. Skogman, e. m. t., ss. 193—198.

** Eilert Sundt, Folkev. X. 1863.

*** Tällainen kaksikielinen kirja oli kristinopissa H. U. Sverdrupin toimittama, C. A. Christophersenin suomentama »Lyhyt ote Dr. Erich Pontoppidanin Selityksestä». Kristiania 1879.

sai suomalaisen Raamatun koulumuistokseen. Alattiossa annettiin suomalaista lukuopetusta, samoin Kaavuonossa. Näytämöjoella luettiin ennen aivan suomeksi, ja *Erik Salomonsen*, sitten *Per Fredriksen*, lapinmies, oli johdattajana. Samalla tavalla Vesisaaressa ja Itä-Ruijan suomalaiskylissä tapahtui kveenilasten alkuopetus. Olipa jonkin vuoden 1870-luvun lopulla suomalainen ylioppilas, *J. G. Cajan*, Kallijoen ja Salttijärven sekä Näytämön koulujen opettajana toimien norjalaisen *A. Brunen* — joka myös osasi suomea — sijaisena. Cajan saattoi hyvin opettaa Kallijoen kahtatoista vesaa, koska hän oli jo Suomessa ollessaan opettanut herrojenkin lapsia. Hän oli pysty mies, ja lienee käynyt »äkseeringissäkin», koska opetti pojille »äkseerausta», jota ei kyllä Kallijoen koulussa oltu ennen nähty. Vesisaaren koulumestarina toimi ennen *Karl Akre*, Alattiosta tullut suomentaitaja.

Mutta aikoipa kerran Israel Bergström panna Vesisaaressa pystyyn kokonaan suomalaisen koulun, jossa ei tarvittaisi kaksikielisiä kirjoja. Bergström toi kerran Suomesta palatessaan eukkonaan valmiin *koulufröökynän*, ja sitten Cajanin kanssa neuvotteli Suomesta kirjoja sekä muita koulutarpeita, lopuksi kuuluttaen, että koulu alkaa silloin ja silloin Järvitalon lohdassa, josta väliseinä on otettu pois, että olisi tilaa. Olikin tilaa nokko, sillä määräpäivänä saapui kouluun vain kolme kehveliä: väkisin tuotu *Järvitalon Antreas* sekä *Tyhjän Tuomhan* kaksoispojat, *Vikke* ja *Teutori*. Näitä kolmea kovaa vaaria koulurouva koko rupeaman opetti toivoen, että seuraavana päivänä tallustaisi isompi opinhaluinen joukko. Mutta toisena päivänä ei Järvitalon Antreasta enää väkipakollakaan saatu kiipeämään yläkerran koulupirttiin, eikä tullut uusiakaan opetuslapsia, joten isossa, tyhjässä lohtahuoneessa nyköttivät vain Tyhjän Tuomaan pienet kaksoiset. Eikä enempää tullut jälkeenpäinkään, joten yritteliäs Israel parka sai sulkea koulunsa. Vesisaaren suomalainen ei antanut Bergströmin koululle parempaa arvoa kuin hänen sanomalehdelleenkään, niin hyvä tarkoitus kuin kumpaisellakin oli. Kaupungin vanha kristitty väki ei luottanut epävakaiseen Israeliin eikä hänen yrityksiinsä. Useat norjalaisiin tarttuneet heikot ukot puolestaan epäilivät antaa Bergströmin koululla kannatusta. Monen kveeniäijän mielestä koulussa piti paukata aivan sitä varten, että oppisi valtakunnan kieltä. Ja näiden viisaasta päästä kuultiin:

— Ossaa suomalaisten lapset nokko suomea ilman koulua käymättäkin . . . Hyvä vain, että sikiöt oppii ruijaakin!

Tätä »hyväänsä» Ruijan suomalaisten ei tarvinnutkaan kovin kauan odotella. Tapahtui sitten niin, että kaksikieliset koulukirjat viskattiin nurkkaan ja pikku-kveenin käteen työnnettiin heti ensi päivänä aivan ruti ruijalainen luettava. Sitä taitamaton sikiö sai ruveta koulumestarinsa johdolla tankkaamaan, ja opetuksenmeno kohta *kotakoulusta* ja *aa-been* oppivaisista alkaen kävi ruijaksi. Siinä kyllä pieni lukumiesparka joutui ahtaalle, kun ei enää edes ollut vastasivulla suomalaisia sanoja johdatuksena ihan umpiselle tielle, eikä tullut apua kotoakaan, ja opettajakin saattoi olla aivan ummikko. Mutta osata piti, ajaa vain avaamatonta hankea kuin ummenoius, vaikka ei ymmärtänyt mitään sisällöstä. Mutta saattoi pienelläkin kveenillä olla jo hänen paha sisunsa ja oikea isänsä luonto. Vesisaaren vanha Iisakki Sundelin vielä muistelee, kuinka hän äitinsä vieressä istuen luki . . . luki . . . luki monta tuntia, eikä käsittämätön sana tarttunut päähän. Viimein poikapaha kimmastui ja paiskasi kirjansa seinään manaten: »Enkä lue tuota ennää!» Nurkkaan lennätti Kallijoen entinen tytär norjankirjansa päästyään rippikoulusta, eikä ole niitä sen jälkeen tarvinnut, sillä niiden solkkaaminen hänestä »oli yhtä kuin olisi kreekaa lukenut». Alattion rässivuonolaiset panivat toimeen oikein lakon, kun ruvettiin koulussa aivan norjaa lukemaan. Pari viikkoa vuonolaiset kiukuttelivat ja manailivat, mutta sitten he tyytyivät ja marssittivat perillisensä opinahjoon. Ja norjaa luettiin kaikissa kouluissa, suomensanaa ei tarvittu missään, ei aluksikaan. Oltiinpa, ainakin kaupungin kouluissa, joskus niinkin ankaria, etteivät kveenipahaset saaneet *friitimallakaan* pitää omaa puhettaan, ei omalla suullaankaan käyttää halpaa kieltään. Elleivät valtakunnan kieltä osanneet, saivat he vain mykkinä viittoen

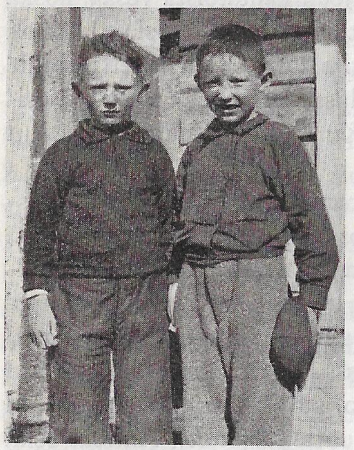

Raissinvankan koulupoikia.

tulla toimeen. Sillä kaupungin kouluissa tahtoi kveenien kieli, jos se sai vapaasti elää, monesti tarttua herraslapsiinkin. Mutta sattui joskus niin, että vallatonta ummikkoa kehveliä rangaistessaan itse koulumestarin täytyi turvautua kiellettyyn kielitaitoon ja komentaa:

— Housu alle . . . housu alle!

Näinpä on yksikielinen opetus kantanut toivotun hedelmän. Nouseva koulupolvi on kaupungeissa jo jotenkin kelvollista astelemaan norjalaista opintietä. Kaikki pahaiset kveenilapset ja katujen taapertajat jo saattavat norjaa, eivätpä toiset enää ensinkään osaa isiensä kieltä. Mutta yhtä selväpäisiä kirjamiehiä kuin norjalaiset ovat suomalaisetkin. Kveeni on tässäkin asiassa itsepäisenä ja pahannahkaisena väkisin pannut vieraan kielen päähänsä, pannut niinkin selväksi, että on hyvästi pystynyt koulunpenkillä lukemaan kilpaa ruijalaisen kanssa, jopa ajamaan usean ruijalaisen ohitse. Hyvin moni suomalaispoika — ja joku tytär — on ollut koulussa niin *flinkki* sekä käynyt lukutaidon opin niin hyvästi, että on päässyt Tromssan *simenaarhin* valmistuen taitavaksi koulumestariksi. Monen pää on kestänyt lukea enemmänkin, jopa entisen rovaniemeläisen kalastajan poika on käynyt oikein *papinkoulun*, ollen nyt rovastina. Muutamia kveenipoikia on opiskellut insinööreiksi, muutamia vallesmanneiksi, muuan istuu poliisikamarin virassa, ja muuan taas on maaherran talossa koko Ruijanmaan rahavartijana ollen niin iso herra, että maksaa palkan itse maaherralle. Ja hyvin moni kalamiehen tytär, suvultaan aivan synkkä suomalainen, istuu lennätinkonttorin virassa tahi taitavana puhelinneitinä näppärästi liikuttelee puhenappuloita.

Mutta vuonojen pohjissa ja metsäperillä, vaikka sielläkin norjalainen koulu käy kaksintoista viikoin monessa ikävuorossa hoidellen ruijankielisiä kirjojaan, ei koulukansa kyllä vielä saata antaa kunnollista ruijaa. Voi tavata sellaisen outaperän, jossa norjalainen opettaja on ahertanut nelisenkymmentä vuotta, ja sittenkin äsken koulusta laskettu opetuslapsi puhuu vanhan mestarinsa »moolia» kuin ainakin kankeakielinen kveeni — mestari sen sijaan on oppinut solkkaamaan opetuslastensa kieltä. Eikä muuta saata odottaakaan. Sillä kouluun mennessään moni suomalaisvesa on yhtä »hullu» kuin Pyssyjoen Eliisa-tyttö, joka emonsa liepeissä astellessaan opin-

ahjolle ei ymmärtänyt ruijan sanaakaan. Mutta sittenkin koulumestari, puhuen ruijaa ja lappia, opetti Eliisaa sekä muita yhtä viisaita kaksitoista viikkoa »lukheen, räknhään ja kirjothaan». Ja siinä oli nokko työtä ja taitoa, vaikka koetti koulumies opettaa vielä kaikenlaista joutavaakin, jota kristitty ihminen ei tarvinnut.

On koulu saanut aikaan, että nuori polvi jo kaikkialla enemmän tai vähemmän ymmärtää norjaa, on kasvattanut sellaisiakin suomalaisia vesoja, jotka ovat niin leikkautuneet irti isänsä kielikunnasta, etteivät enää ole ymmärtävinäänkään suomea, vaikka eivät osaa ihmisten lailla norjaakaan, sekä senkaltaisiakin sikiöitä kuin ruijalaiselle mennyt raisilainen, joka suuttui kuullessaan itseään mainittavan Kaakisen tyttäreksi. On koulu ja norjalaistuminen vaikuttanut vielä, että monet kymmenet kauniit suomalaisnimet, norjalaisten mielestä yhtä pahannahkaisia kuin niiden omistajatkin, on usein tarpeettomasti väännetty ja nöyristetty vieraaseen ulkomuotoon. Pallarista on tehty Ballari, Palosta Ballo, Postista Bosti, Pelkosesta Belgonen, Perungasta Beronka, Haatajasta Hadaja, Heiskalasta Heiskel, Hyrystä Huru, Kylmälästä Gulmælæ, Kärnästä Gærnæ, Matinlassista Mathilassi, Paskaputaasta Baskabut j. n. e. Mutta tämän lisäksi vielä monet sadat sieluttomat ympäri koko Ruijan ovat kokonaan hylänneet isiensä ja koko sukuperänsä tunnuksen muuttuen tykkänään suvuttomiksi ja sukupuolettomiksi Jenseneiksi ja Janseneiksi satojen, tuhansien samanlaisten sukupuolettomien laumaan. Länsi-Ruijan mailla ovat useat kolmannenkin polven siirtolaisparat jo niin unohtaneet isänsä nimen ja entisen kotiseudun,

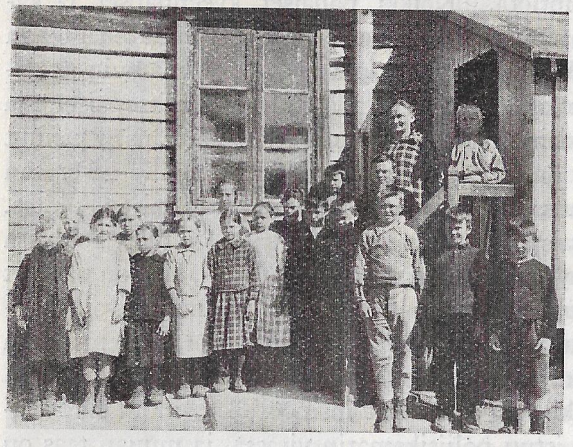

Jyykeän Markkinan koululapsia opettajineen.

etteivät tiedä siitä mitään. Näinpä norjalainen voi, todettuaan ensin, että suomalaisten sitkeä kielensä säilyttäminen on »huolestuttava kansallinen ilmiö», jo hyvillään kirjoittaa: »Nyt kuitenkin on tilanne jo muuttunut. Lapset osaavat norjaa, luetaan norjalaisia sanomalehtiä, eikä ole mitään siteitä Suomeen».*

Näin on täyttynyt Vesisaaren suomalaisen toivo, että lapset saisivat oppia ruijaakin, täyttynyt niin perinpohjaisesti, etteivät monet enää muuta osaakaan. Kaupungin vanhat kalaäijät, jotka taas eivät osaa muuta kuin omaa korpikieltään, eivät kaikiste saata puhella toisen polven rintaperillisensä kanssa, vaikka tämän molemmat vanhemmat olisivat täyttä suomensukua, puhumattakaan, että vanha muori, jonka poika on sekaantunut ummikkoon ruijalaistyttäreen, voisi ymmärtää, mitä hänen miniänsä ja poikansa lapset haastelevat. Ne ovat muorirukalle melkein vierasta väkeä. Vieraaseen valtakuntaan, vaikka ikivanhoja kveenien keinoja kulkien, on jouduttu, ja vieras kansa ja vieras kieli lopultakin ottaa tunturien takaa tulleet raatajat omikseen, niinkuin se on jo muorin perilliset perinyt. Ruijan suomalainen kyllä ymmärtää, että hänen jälkipolvensa nousee norjalaiseksi ja unohtaa isiensä kauniin kielen. Vaistoaa vanha äijä myös, että tämä on hiukan murheellinen asia, Ruijan kveenien hiljainen katoaminen ja kuolema, mutta hänen järkensä sanoo myös, että tämä on tapahtuva, ja näin taitaa olla paras. Sillä Ruijan suomalainen on pitkän vaelluksensa aikana tullut kokemaan, kuinka hän kielen taitamatonna on monet kerrat joutunut alakynteen. Monta kertaa vanhan itsetietoisen merensoutajan sisuksiin on astunut »orjuuven henki ja tunne, että olhan turvatonna vierhalla maalla ja asuthan alaporthalla». Laki luettiin ruijaksi, ja äijäparka kun ei tingantulkinkaan avulla osannut oikein ajaa asiaansa, joutui joskus syyttäkin sakkoihin ja rangaistuksiin. Eikä ukkopaha lopulta päässyt maanomistajaksikaan, ellei osannut valtakunnan kieltä, ja monessa muussakin asiassa vaadittiin ruijan taitoa. Saipa kveeni joskus suorittaa hyvät verorahat taitamattomuudestaan joutuessaan petturien kynittäväksi. Siksipä suomalainen halusi, että ainakin hänen jälkeläisensä oppisivat ja paremmin menestyisivät siinä maassa, minkä perillisiksi he olivat

* Axel Hageman, Westfinmarken.

joutuneet, koska isäukko pahoina päivinä nälän ajamana oli tänne kulkeutunut ja juuttunut.

Sai Suomen mies aikoinaan täällä monta kovaa kokea sekä merellä että maalla ja aina yrittää seisoa omilla jaloillaan. Nälkäisinä, väsyneinä kulkureina suuret lantalaisjoukot kerta kerralta aina vuosikymmenin tänne ajautuivat, vieläpä joskus kaikkein kurjimmat joutuivat rahakaupalla luovuttamaan alaikäiset lapsensa tunturilappalaisten hoitoihin aivan tuntemattomille taipaleille. Eipä siis ollut ihme, ettei ruijalainen antanut kovin suurta arvoa kveenille, eikä kovin kunnioittaen puhunut maastakaan, josta tämä köyhä raatajakansa oli kotoisin. Täällä uskottiin vain, ettei koko Suomessa asukaan muuta kuin samanlaista nälkäistä joukkoa, voitiinpa täällä joskus tiedustella, onko Suomessa kirkkoa, koulua, onko maantietä. Sellaista suurta kaupunkia kuin Vesisaari, jossa asui itse maaherra ja mäellä seisoa tönötti vasta rakennettu kirkko, ei kyllä Suomessa uskottu olevan, eikä sitä tarvinnut kysyäkään. Vanha Brodtkorb, joka oli monet kerrat ajellut Lannanmaassa, kyllä koetti sanoa, ettei tarvitse Suomea lastata, siellä on paljon suuria taloja sekä rikkaita isäntiä, on kirkkoja ja kaupunkeja. Kauppilan Jussakin Lankovuonossa koetti myös parhaansa mukaan kertoa Simon merkillisyyksistä, vaikkei häntä tahdottu uskoa, enempää kuin Brodtkorbiakaan.

Thekla Olsen, muhokselaisen tytär, Vesisaaren parhaan hotellin emäntä.

Nyt kyllä ruijalainen tietää jo vähän enemmän Suomesta, eikä ole enää vuosikymmeniin Peräpohjan kansankaan tarvinnut lähteä Jäämeren rannalta leipää kerjäämään eikä ansaitsemaan, kun omasta saa sen yhtä leveänä ja paksuna kuin sieltäkin. Hyvässä sovussa suomalainen elää jo rinnan ruijalaisen kanssa, juopa heidän välillään on paljon tasoittunut ja kaventunut, eikä enää lennätetä »kveena» ja »skolppa» nimityksiä toisilleen. Saattaa Jyykeän suomalais-isäntä jo puhella rikkaan kauppiaan, Raschin, haudalla: »Se oli hyvä mies, se

antoi köyhänkin elää . . . eikä tarvinnut käräjiä käyvä, vaikka oli 50—60 maan omistaja . . . Eikä häntä Markkinan kansa syytä viimeisellä tuomiolla, sati vain itte on sopinut asiansa Jumalan kanssa». Suomalainen tuntee jo olevansa yhtä hyvä kuin kuka tahansa tässä maassa. Niinkuin onkin. Hänellä on täällä paikkansa, hän on täällä tarpeellinen. Lahdenperän Nilssin Oskari-vainaja sanoi kerran Vesisaaren opettajalle, joka halveksien puhui kveeneistä: »Jos suomalaiset lähtevät tästä kaupungista pois, niin koulumiehet painelevat perässä». Melkein saman saattaa sanoa koko Ruijasta. Jos kaikki suomalaiset lähtisivät pois tästä suuresta Jäämeren rantaseudusta, jäisi se hyvin autioksi, vaivoin toimeen tulevaksi kolkoksi erämaaksi, josta monen muunkin täytyisi painua perässä pois.

Rasmus Salmen tyttäriä. Pykeija.

Onpa siis suomalaisellakin Ruijassa jo tehtävänsä, vaikka hänen entisten kotikorpiensa kieli täältä aiotaankin menettää. Kveeni raataa niinkuin norjanmies, puskee vain kuin vanha korpelainen ja seisoo tanakkana omilla jaloillaan. Mutta kveenien kieli vain vaipuu... Vaivoin saattaa norjan koulun käynyt suomalaistytär kirjoittaa enää oman äitinsä kieltä. Hyvällä tahdolla hän sentään saa kokoon sievän »brevin», jossa lausuu: »Baljon kitoksi deitan brevistæ mitæ minæ olen vastanottanu, ja nyt sitæ olen vastamassa. Olen kysynyt ja kirjoitanut paperille nistæ vanhoista suomalaisiste ja dæssæ minæ læhæddu deile — voite det ymmærtæ, ei ole kyllæ hyvæ suomen kirjoidat, kuin norjan kieli datto voitet, mutta kyllæ sitækin voipi opia kuin aika anta. Kyllæ dælæ on melken kaikki vanhat suomalaset kuolet . . .»

Vanhat kuolevat, ja vanhojen kieli vaipuu. Mutta silti kyllä vanhimmat rantaäijät ja vuononperäläiset saattavat sanoa: »Ei lopu suomenkieli Ruijasta . . . suomenkielellä on sitkas henki niinkuin kissalla . . . ei sitä niin vain lopeteta . . . Lapset kyllä sitä koulussa lukevat, mutta eivät opi».

Näin monet vanhat uskovat, vanhat vaarit ja muorit, jotka nuorina ja parhaillaan ovat tänne tulleet. Nämä vanhukset ovat vielä täysin sydämin kiinni Suomen korpimaissa, kaikkein syvimmin lapsuutensa aikaisilla kotipihoilla, vainionveräjillä ja kartanontakaisilla ahoilla. Vanha Kolarista lähtenyt, Amerikat kiertänyt Kaaskoseppä, Vuoreijan puuttoman saarikaupungin ukko, muistaa vielä muinaiset santakuopat, joissa hän kesäpäivinä alituisesti penkoi rakennellen männynkävyille tikkujalkoja niin ahkerasti, että vitsojen kanssa häntä väliin noudettiin kotiin. Ja keltaisen hiekkakuopan reunalla kasvoi viheriä koivu sekä käpyinen mänty. Yhdeksättäkymmentään viimeistelevä Aukusti Pelkonen vielä leuka tärähdellen muistelee, kuinka ihania seutuja sai vaeltaa kulkiessaan Kempeleestä Viitaselkään. Matkalla oli vaikka mitä marjoja, viinamarjatkin olivat niin punaisia kuin verenpisarat, ja vaaraimet kasvoivat isoina möykkyinä pitkissä puissa, ja mesimarjoja sai vedellä täysin kourin. Ja kun meni Rautio voitietä Tyrnävältä Liminkaa kohden, oli siellä kauhea elättimetsä ja metsässä hirmuisen suuri talo...

Kristiina Seppälä, leskimuori Raisin rannalta.

Vieläpä joskus kuumina kesäpäivinä makaili metsässä rosvojakin, päivänpaisteessa vain nukkua ryöhöttäen. Pietilän Heikki, joka lähes 70 vuotta takaperin kahdeksanvuotiaana on lähtenyt Tervolasta, muistaa kuin unennäkönä silloisen Kemijokivarren ja sen komeat rantatalot. Niinkuin kartalla ovat talot Heikin päässä. Siellä vielä nököttää niinkuin ennenkin Niku, Rautio, Juopperi, Pietilä, Koskela, Niku-Peteri ja Sormula samalla rannalla, sekä vastaisella töyrällä Hannula, Maunu ja kaksi Niskalaa. Joopi Pirttikankaan mielestä Nivalassa on niin kaunista koko maailma ja tasaista kuin merenselkä.

Harva Ruijaan kulkeutunut on enää toistamiseen saanut nähdä kotoisia kenttiään, jotka vieläkin näin loistavat heidän mielessään aamun kultaisessa hohteessa. Moni, useimmat, jotka kerran ovat

kotiveräjän taakseen sulkeneet, ovat sen ikipäiviksi sulkeneet. Mutta sitä enemmän he nyt vanhoiksi jouduttuaan kotiaan kaipaavat. »Voi, kuinka haluttaa sinne mennä vielä!» vanha vaari saattaa huudahtaa. »Siellä olisi iloinen asua!» ihastelee toinen, ja kolmas uskoo: »Voi, voi, se olisi hauska, kun pääsis sinne kotipaikalle ja sais polkea niitä polkuja, joita olen sikiönä juossut, ja käyvä siinä kirkossa, missä olen ripillä käynyt... Siellä tunturitkin pokkaisivat, kun mie kothin tulisin». Muuan saattaa taas muistella: »Maa on täällä hyvä päältä ja rikas molemmin puolin, mutta sittenkin on ikävä kotimaahan». Koti-ikävä on saattanut uskonmiehen Juhan-Petter Päkin Jyykeän tunturin juurella sovittamaan sanansa värssyiksi:

»Siis Maa on vieras ikävää,
Ei taivu kieli kiittämään,
Kuin kansas Baabelissakin
Myös valittaapi sitäkin.

Jok' kaarnein huutot kuuleepi
Ja Lintuin äänet tunteepi,
Myös näkkee minun vaivanin
Ja tuntee minun tarpenin».

Mutta Marjavaaran äijä Pykeijassa on niin paatunut, että saattaa sanoa pärähdytellä: »Mulle ei ole jäänyt rakhautta sinne Soankylhän vähääkään... En kyllä enempi lähe sinne olkileipää syömhän ja kattomhan, kun halla vie kaikki».

Hiljainen ikävä kalvaa vanha-parkoja. »Mutta kun ihminen on kulkunut vierhalle maalle, niin täytyy sitten olla siellä», moni enempää valittamatta varsin alistuu kohtaloonsa, vaikka joskus sentään saattaakin sisu nousta kapinoimaan: »Kyllä on ihminen houkka, kun lähtee sieltä kaunhesta mettämaasta tänne, kussa ei puuta kasva». Eikä ole Jäämeren vanhoilla enää muuta toivoa kuin haudan lepo ja karu kirkkomaa, jossa ei vihanta koivu humise. Sinne joutui Trastin Pekkakin lopulta, vaikka hän aina toivoi pääsevänsä vielä kerran omaan kotimaahan ja oman kotikirkon maahan äidin viereen lepäämään. Ei päässyt Pekka, eikä pääse moni muukaan. Flygaren Kaisa-muori Alattiossa jo saattaa uskoa: »Kyllä minä jo silloin, kun taas tänne tulette, olen työni saanut tehyksi», ja Jyykeän Markkinan muori tuntee koko olennossaan: »Jo tämä maailma on kuljettu...

pää jo ruppee näkymhän . . . kohta kuulen kutsumuksen». Samoin vanha väsynyt Lukin Johanna, kraatari Ejden valkeapäinen leski Tromssassa, silmiään pyyhiskellen muistelee: »Seittemän henkeä olen saanut panna krahvin täällä, ja veli on hukkunut merhen . . . Ja se on kaikkein paras, kun minäkin pääsen pois. Sitä minä ojotan aina, että Herra pian tulis . . . Minulta on jo kaikki omaiset otettu pois». Ei Kauppilan Kaisakaan Lankovuonossa enää toivo muuta kuin »jaksais toimellisesti vielä vaeltaa, että kostuis kotia isänmaahan». Ja Kalle Moilasen, silmäinsä valon menettäneen köyhän miesrievun, joka ei enää mitään näkisikään, vaikka hänet Suomussalmen ihannoiduille nälkäperille vietäisiinkin, on kaikkein parasta ajatella: »Ei liene ennää mullakaan pitkä aika täällä, kun pääsen oikeaan maahan, josta ei tarvitse ennää muuttaa».

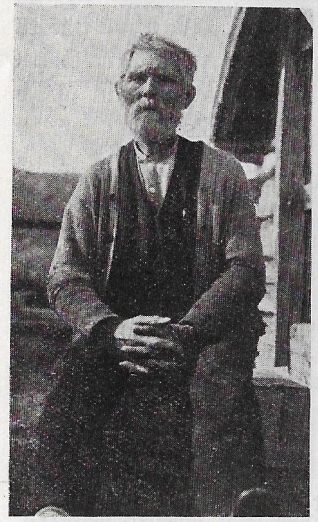

Aapo Kaakinen, tyrnäväläinen Raisin ukko.

Tämä on monen Jäämeren vanhuksen jokapäiväinen ajatus. Rakkaasta kotimaastaan he ovat lähteneet, raataneet pitkän elämänsä, yrittäneet vaeltaa toimellisesti vielä viimeisen loppumatkan taipaleestaan. Kun puhuvaiset miehet kulkevat kyliä myöten ympäri Ruijan rantoja, kokoontuvat seutukuntien vanhat — ja nuoremmatkin — aina suurin joukoin kuulemaan elämänsanaa. Astelevat maan kieltä ymmärtävät ikäeläjät kirkkoon etsimään sieltäkin lohdutusta. Mutta Vesisaaren suomalaiset saavat kuulla kirkonsanaa omalla kielellään, kun heidän suomalaissyntyinen pappinsa, *Johan Beronka*, silloin tällöin pitää heille kirkonmenot. Saavat muutkin Varengin kveenit osaa suomalaisesta jumalanpalveluksesta, kun Beronka toisinaan vaeltaa vuonon rantaseutuihin kaitsemaan laumaansa pitäen hartaushetken milloin missäkin kylässä.

Mutta tutuimmalta tuntuu taivaallisen Isän kosketus, kun kauniina kesäpyhän iltapäivänä istutaan Vesisaaren seurapirtissä ja

kuunnellaan, kun joku kirjaintaitava lukee rakkaan oppi-isän ja vanhimman Laestadiuksen postillaa. Siellä kotipirtin pitkä virsikirja aluksi kajahtaa vanhojen, myrskyissä koeteltujen, mutta jo vapisevien ja särkyneiden äänien kantamana:

»Jeesuksen kuollo viaton,
Meille lohdutus ain' tuskis' on,
Kuin uskos' sitä muistelem',
Niin riemuun syttyy sydämem'.

Sen kirjoituksen kankian,
Kuin oli meitä vastahan,
Pois pyhkei pyhäll' verelläns',
Meit' velast' päästi hyvyydestäns'».

Hartaista sydämistä pitkäveteinen vanha veisu kohoaa, niinkuin on satoja, monia satoja kertoja jo ennenkin kohonnut. Virsikirja on kyllä avoinna edessä peukalon alla, mutta sen opastusta ei tarvita muuta kuin värssyn päätä näyttämään. Kaikki muu virtaa itsestään tuttua pyhää polkuansa. Sitten seuraa sanan viljelys. Ellei satu olemaan oikeata sananselittäjää, nousee lukumieheksi joukosta joku kirjantaitaja. Voi siinä sattua esille evankeliumin mukaan tuhlaajapojan kohtalon tutkisteleminen, surullinen kuva hyvän isän kodista poistuneesta pojasta. Silloin moni vanha, kotikorvesta, isän pirtistä aikoinaan pois karkonnut poika, nyt Jäämeren myrskyjen ja maailman myrskyjen kolhima vanhus, tuntee itsensä tuhlaajapojan osaveljeksi, isänmaasta loitos kulkeneeksi mieheksi, jonka nyt kaukana vieraalla maalla pitää etsiä elatustaan, tyytyä toisinaan pelkkään merikalaan ja merikalan rasvaan . . . eikä aina anneta sitäkään . . . Istuu siellä yksinkertaisissa penkeissä Pelkosta, Perävaaraa, Sukuvaaraa, Erkki Vaaraa ja Jumiskoa, Pietilää, Kurulaa, Hyryä, Harppuneeri-Nilsseniä ja Pörhö-Iisakkia . . . Toistakymmentä meren karistamaa harmaata kumaraa päätä nyökkäilee luvun tahdissa. Ja puolitoistakymmentä tummapukuista hallavaa muoria, Kallavaaran Saaraa, Pelkosen Liisaa, Perungan Riikkaa, Sukuvaaran Eevaa, Björkvallin Valpuria, Oulun Loviisaa, Rontin eukkoa ja Martin-Kallen akkaa kyyköttää vaimoväen puolella silmävesiään pyyhiskellen. Tuhlaajapojan kanssasisaria hekin tuntevat olevansa. Oma maallinen kotimaa on vanhuksilta jo iäksi jäänyt kohtaamatta, eikä kukaan

enää uskalla toivoakaan saada nähdä nuoruutensa olinsijoja. Niinpä tuhlaajapoikina ja -tyttärinä istutaan ja toivotaan, ettei enää toista kertaa jouduttaisi pois isän kodista. Odotetaan vain, että lempeä isä levittäisi kätensä ja kutsuisi kotiinsa. Tuntuu aivan kuin juuri heille viisas vanhin sanoisi saarnassaan:

»Pysykäät nyt kotona, lapsukaiset; pysy nyt kotona, sinä tuhlajapoika, äläkä mene toista kertaa pois Isän talosta, ettei vanhimmalle tulis suurempi vaiva sinusta».

Eikä tämä toivo ja odotus näytä pettävän. Kun kirjamies pienen välihetken jälkeen kääntää lehteä ja alkaa lukea kuninkaanpojan häistä, tuntuu kuin isänkodin lempeä ja kaikki armahtava tuulahdus hengähtäisi läpi huoneen.

Pieni valkeapäinen, vaikeneva sanankuulijain tokka tuntee ikävöivässä sydämessään hiljaista iloa. Kylmillä rannoilla asuva, elämän rääkkäämä, väsynyt vaeltaja, tuhlaajapoika, saa kuulla itse vakaisen vanhimman sanan todistavan kohta joutuvista kuninkaanpojan häistä, joita jo hankitaan ja joihin kaikki ovat kutsutut, köyhät kulkijatkin maailmanrannan kyliltä, kujilta ja turuilta. Riemuiten, ilosta ja iästä vapisten soi sitten virsi:

»Sull', Jesu, mielest' nöyrästä
Mä kiitoksen nyt kannan,
Tain runsaan armos' edestä,
Kuin sielullen' täs' annat:
Siis terve, armas ystävän:
Mun kanssas' olet yhdistän',
Jost' laulan suurell' riemull'».

Korkea sininen kesätaivas näkyy ikkunoista sekä alhaalla välkkyvä kirkas meri, ynnä meren takaa sinertävät eteläntunturit. Pohjoispuolen ikkunoista taas pilkoittaa kaukainen pohjantunturi. Ja myöhäinen iltapäivä katselee avonaisesta ikkunasta saarnapirttiin, hivelee lukumiehen käsiä ja kirjaa valaen niihin kuin pyhän hohteen, ja sitten se sivelee vanhan merenukon kurttuisen posken nuoruuden punalla sekä varoen laskee pienen muorin mustahuiviselle pääkukkuralle lämpöisen kirkkauden antaen hiljaisen punerruksen muorin otsalle ja otsaa peittäville ohuille haivenille.

Kesäisen pyhäillan hartaus ja hyvä mieli asuu kuulijain sydämessä, kun he lähtevät astelemaan kotia kohden. Tuntuu, kuin olisi

koko pitkän arkisen elämän pyhäinen iltahetki, jonka perästä viimeinkin seuraa siunattu lepo sekä kauan odotettu taivaan ilo. Ja korvissa kaikuvat yhä vanhimman sanat:

»Ja nämä sokeat, ontuvat ja raajarikot, jotka niin kovin ylönkatsotaan, saavat istua taivaan Kuninkaan häissä ja syödä mannaa; he saavat viinaa ja rieskaa ilman rahatta ja ilman hinnatta; ja morsiamen piiat hyppäävät kulta laattialla niinkuin peurat, ja veisaavat Kuninkaalle uutta virttä».

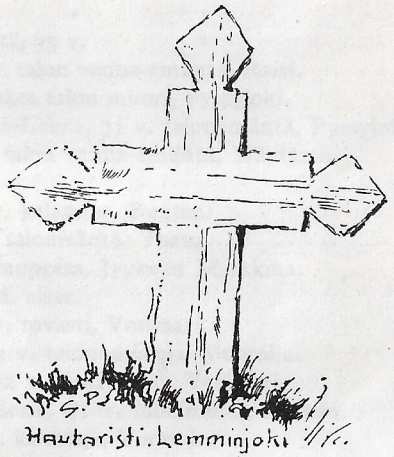

KERTOJAT:

Aarnen-Kristo, 77 v. talonisäntä. Alattio.
» -Uula, 73 v. » »
» -Uulan emäntä, 75 v. »
Andsjö, Kreeta, 78 v. talon vanha-emäntä, Raisi.
Antin-Anna, 94 v. sokea talon muori, Pyssyjoki.
Antin-Sammun Anna-Leena, 71 v. talonemäntä, Pyssyjoki.
Arvola, Eeva, 70 v. talon vanha-emäntä, Näytämö.

Bang, Aukusti, 51 v. kalamies, Bugten.
Barsk, Petter, 59 v. talonisäntä, Taana.
Beck, Johan, 30 v. kauppias, Jyykeän Markkina.
» Petra, 20 v. ed. sisar.
Beronka, Johan, 40 v. rovasti, Vesisaari.
Björklund, Matti, 73 v. talonomistaja, Vuoreija.
Björkvall, Valpuri, 72 v. leskivaimo, Vesisaari.
Björnström, Juhan-Eerik, 81 v. mökinmies, Alattio.
Boström, Juha, 71 v. kalastaja, Vuoreija.
» Siiri, 70 v. ed. emäntä.

Danilov, Juhan-Petter, 86 v. ent. ruukin työmies, Kaavuono.
» Thora, 35 v. ed. tytär.

Ejde, Johanna, 77 v. räätälin leski, Tromssa.
Eriksen, Erik, 54 v. saarnamies, Erik Jonsenin poika, Jyykeä.
Esbensen, Andr. 57 v. konsuli, Vesisaari.

Fiskari, Kustaa, 73 v. kalastaja, Vuoreija.
Flygare, Kaisa, 76 v. mökin muori, Bossekop.

Grape, Juhan-Eerik, 69 v. talonisäntä, Jyykeän Markkina.
Gunnari, Enok, 45 v. kauppias, Reisivuono.

Hald, Johan, 40 v. kauppias, Suppiniemi, Lankovuono.
Halonen, Josefiina, 56 v. talonemäntä, Näytämö.

Hamari, Aato, 71 v. talonisäntä, ent. Jäämeren-kapteeni, Alattio.
» Pekka, 73 v. talonisäntä, ent. Jäämeren-kapteeni, Alattio.
Hansen, Andaras, 65 v. talonisäntä, Alattio.
» Johan-Aapraham, »Annin-Jussa», 60 v. metsänvartia, postimies y. m. Pyssyjoki.
» Makreeta, 60 v. ed. emäntä.
» Maria, 29 v. talonemäntä, Lemminjoki.
» Mikkel, 60 v. talonisäntä, postimies, Lemminjoki.
» Sofia, 23 v. ed. tytär.
» Mons, 50 v. talonisäntä, Alattio.
Harila, Kalle, 72 v. talonisäntä, kalastaja, Annijoki.
» Elmiina, 65 v. ed. emäntä.
Helgesen, Maria, 50 v. talonemäntä, Alattio.
Henriksen, Edvard, 56 v. talonisäntä, Jyykeän Outaperä.
» Henrik, 50 v. kauppias, Bergeby.
Hulkko, Pekka, 56 v. seppä, Vesisaari.
Hyry, Heikki, Neljäskunta, 59 v. kalastaja, kalakauppias, Vesisaari.
Häkkinen, Aukusti, 84 v. kalastaja, Andersby.
Hänninen, Ville, 40 v. talonisäntä, Taana.

Iivarin-Erkki, 65 v. talonisäntä, Lemminjoki.

Jaakola, Eskil, 70 v. talonisäntä, kalastaja, Annijoki.
» Alfred, 30 v. ed. poika.
Jakku, Susanna, 72 v. mökin muori, Alattio.
Jalomaa, Loviisa, 80 v. leskimuori, Vesisaari.
Jarva, Anna, 50 v. talonemäntä, Näytämö.
Joki, Alfred, 40 v. kauppias, Salttijärvi.
» Josefiina, 39 v. ed. emäntä.
» Kalle, 50 v. talonisäntä, Salttijärvi.
Johansen, Henrik, 73 v. talonisäntä, Lankovuono.
» Lars, 54 v. talonisäntä, Jyykeä, Outaperä.
» Simo-Julius, 40 v. outaherran renki, Pyssyjoki.
Jounin-Jouni, 52 v. talonisäntä, Pyssyjoki.
Jumisko, Antti, 65 v. kalastaja, Vesisaari.
» Juhan-Petter, 84 v. talonisäntä, Heviika.
Jussan-Antti, 58 v. talonisäntä, Pyssyjoki.
Järvelä, Juha, 75 v. ent. Jäämeren kävijä, työmies, Bossekop. † 1928.
Järvitalo, Maria, 70 v. leskivaimo, Salttijärvi.

Kaakinen, Aapo, 77 v. mökin ukko, Raisi.
Kaarakka, Altrik, 46 v. talonisäntä, Kallijoki.
Kaarrekoski, Aaprami, 83 v. talonisäntä, Näytämö.
Kaasko, Kustaa, 74 v. seppä, Vuoreija.
» Maria-Kaisa, 73 v. ed. emäntä.

Kallavaara, Saara, 67 v. talonemäntä, Vesisaari.
Kallsten, Jaako, 74 v. kalastaja, Vuoreija.
Karisaari, Juha, 71 v. talonisäntä, Reisivuono.
Karkian ukko, 70 v. tunturituvan isäntä, Alattio.
Karlsen, Anders, 65 v. työmies, Raisi.
Karlström, Iisakki, 61 v. talonisäntä, kalastaja, Lankovuono.
» Vilhelm, 58 v. ed. veli.
» Einar, 32 v. ed. poika.
» Oskari, 34 v. ed. veli.
Karvo, Frans-Ultrik, 73 v. talonisäntä, Vesisaari.
Karvonen, Erkki, 85 v. mökin isäntä, Jyykeän Markkina, † 1927.
Kauppila, Kaisa, 77 v. mökin leskivaimo, Lankovuono.
Kehys, Jaako, 66 v. kalastaja, Vesisaari.
Keskitalo, Heikki, 74 v. mökin ukko, ent. harppuneeri, Vesisaari.
» Matilta, 74 v. talon muori, Taana.
Kiurujärvi, Kreeta, 73 v. talon vanha-emäntä, Pykeija.
Knihtilä, Eeva, 83 v. leskimuori, Vuoreija.
Koivuniemi, Anna, 40 v. talonemäntä, Heviika.
Kokkare, Petra, 40 v. ompelija, Kaavuono.
Korpi, Albert, 50 v. opettaja, Vesisaari.
» Maria, 57 v. talonemäntä, Näytämö.
» Hans, 24 v. ed. poika.
Koskamo, Olli, 77 v. saarnamies, talonisäntä, Taana.
» Kreetu, 78 v. ed. emäntä.
» Kustaa, 50 v. talonisäntä, Annijoki.
Kostamo, Maria, 50 v. talonemäntä, Salttijärvi.
Kristiansen, Otto, 40 v. kalastaja, Vesisaari.
Kukko, Juha, 60 v. talonisäntä, kalastaja, Kallijoki.
» Maria, 48 v. ed. emäntä.
Kumpula, Herman, 74 v. talonisäntä, Töllevi.
» Priita-Maria, 74 v. ed. emäntä.
» Herman, 35 v. ed. poika.
» Matti, 72 v. kauppias, talonisäntä, Kallijoki.
» Sohvia, 73 v. ed. emäntä.
Kuru, Pekka, 77 v. talon ukko, Raisi.
Kylmälä, Elisabet, 55 v. leskivaimo, Vuoreija.
Könö-Matin Iita, 56 v. talonemäntä, Jyykeän Markkina.

Lahdenperä, Oskari, 50 v. talonisäntä, Vesisaari, † 1927.
Lampela, Jaako, 25 v. talonisäntä, Jyykeän Markkina.
Lampinen, Juntti, 74 v. talonisäntä, Raisi.
Lapa-aho, Petteri, 40 v. talonisäntä, Näytämö.
Lappi, Aatami, 76 v. kalastaja, Vuoreija, † 1927.
Larsen, Lars, 60 v. talonisäntä, Jyykeä, Vieksikenttä.

Lehtola, Erkki, 71 v. talonisäntä, Kallijoki.
» Maria, 63 v. ed. emäntä.
Leinonen, Elisabet, 62 v. talonemäntä, Alattio.
Lietov, Anna, 50 v. mökin emäntä, Näytämö.
Lukki, Juhan-Herman, 65 v. turkisliikkeen vahtimestari, Tromssa.
Lumijänkä, Heikki, 65 v. talonisäntä, Raisi.
» Jouni, 32 v. talonisäntä, Raisi.
Lumijärvi, Akseli, 50 v. kalastaja, ent. harppuneeri, Hammerfest.

Magnussen, Hanna, talouskoulun johtajatar, Kaavuono.
Mankinen, Kusti, 62 v. työmies, Tromssa.
Marjavaara, Akseli, 70 v. talonisäntä, Pykeija.
Mathiesen, Nils, 60 v. kauppias, Uuniemi.
Matinkentän pojat, n. 25 v. Raisi.
Matinlassi, Anna, 65 v. työmiehen emäntä, kapteeni J. Matinlassin tytär, Tromssa.
» Kalle, 60 v. talonisäntä, ent. harppuneeri, Bossekop.
Matin-Susanna, 65 v. mökin eukko, Raisi.
Meethi, Karl-Johan, 73 v. talonomistaja, Vesisaari.
» Maria, 64 v. ed. emäntä.
Mejland, Josefiina, 55 v. kauppiaan emäntä, Raisi.
» Ingvar, 29 v. ed. poika.
Mikkola, Mikko, 62 v. talonisäntä, Näytämö.
» Aleksi, 42 v. ed. poika, kauppias.
Moilanen, Anna-Johanna, 70 v. talonemäntä, Raisi.
» Petteri, 35 v. ed. poika.
» Kalle, 73 v. talonomistaja, Vesisaari.
Monsen, Nils, 64 v. talonisäntä, Alattio.
Moskodal, Elias, 50 v. talonisäntä, Raisi.
Mustonen, Tuomas, 87 v. kalamies, Jäämeren kävijä, Vuoreija.
Mäntyjärvi, Aapo, 56 v. talonisäntä, Salttijärvi.
» Maria, 50 v. ed. emäntä.
Möksä, Josefiina, 54 v. talonemäntä, Taana.

Nalkki, Antti, 82 v. talonisäntä, ent. Jäämeren kävijä, Alattio.
Niemi, Jalmari, 41 v. talonomistaja, Vesisaari.
Nikin-Jussa, Johan Nilsen, 85 v. ent. Jäämeren kapteeni, Hammerfest.
Nilsen, Valdemar, 37 v. mökin isäntä, Bossekop.

Ollila, Aapo, 81 v. talonisäntä, Kullaselva.
» Matti, 50 v. ed. poika.
Olsen, Aarne, 50 v. ent. Jäämeren kapteeni, Bugten.
» Karoliina, 50 v. ed. emäntä, Posti-Petterin tytär.
» Ole-Kristian, 78 v. ent. Jäämeren kapteeni, Alattio, † 1927.
» Thekla, 44 v. hotellin emäntä, Vesisaari.

Oulan-Jouni, 72 v. talonisäntä, Pyssyjoki.
Paavel-Niila, 65 v. talonisäntä, Taana.
Palo, Olga, 20 v. Olli Koskamon palvelija, Taana.
» Pietari, 78 v. talonisäntä, saarnamies, Lemminjoki.
Parpala, Iisakki, 72 v. talonisäntä, postimies, Palonjoki, Lemminjoki.
» Kreeta, 70 v. ed. emäntä.
Paso, Heikki, 70 v. talonisäntä, Kallijoki.
Pauna, Lassi, 72 v. talonisäntä, Kallijoki.
» Kaija, 63 v. ed. emäntä.
Pehkonen, Josefiina, 70 v. talonemäntä, Pykeija.
Pelkonen, Aukusti, 84 v. talonomistaja, Vesisaari.
» Liisa, 71 v. ed. emäntä.
Persen, Eliisa, 19 v. outaherran palvelija, Pyssyjoki.
Perunka, Riikka, 74 v. kalastajan leski, Vesisaari.
Perävaara, Erkki, 84 v. talonomistaja, Vesisaari.
» Teodor, 35 v. ed. poika.
Petersen, Eeva, 75 v. »Pirri-Pekan Eeva», mökin muori, Jyykeän Markkina.
» Inga, 70 v. talon muori, Raisi.
» Petteri, 70 v. ed. mies.
» Leif, 13 v. kalastajapoika, Pykeija.
» Reidar, 15 v. ed. veli.
Pietilä, Heikki, 76 v. talonisäntä, Vesisaari.
» Anna-Kreeta, 70 v. ed. emäntä.
Pirttikangas, Joopi, 66 v. kalastaja, kirvesmies, Vesisaari.
Pleym, Henriette, 75 v. kalastaja Pedersenin emäntä, Pykeija.
Porsanger, Rasmus, 73 v. talon isäntä, Lemminjoki, Tyllyruto, † 1927.
Posti, Johan, 33 v. kauppias, Alattio.
Pounu, Maria, 64 v. talonemäntä, Raisi.
Pulkkinen, Salomon, 67 v. kalastaja, työmies, Vuoreija, † 1927.
Päkki, Jaako, 48 v. talonisäntä, Jyykeä, Apaja.
» Johan-Petter, 54 v. talonisäntä, Jyykeä, Apaja.

Raappana, Juha, 55 v. talonisäntä, Raisi.
Rasmussen, Kaarina, 54 v. talonemäntä, Pyssyjoki.
» Kristian, 81 v. talon vanha isäntä, Raisi.
Rautio, Anna-Kreeta, 78 v. talon muori, Näytämö.
Raution emäntä, 60 v. Lemminjoki.
Rauvanjoki, Elsa, 84 v. kalastajan leski, Vesisaari.
» Juhan-Erkki, 50 v. talonomistaja, Vesisaari.
Riesto, Simo, 85 v. talonisäntä, Näytämö.

Saarela, Aukusti, 52 v. talonisäntä, Alattio.
Salmi, Rasmus, 62 v. kauppias, Pykeija.
» Anton, 25 v. ed. poika.
Sammun Priita-Maria, 65 v. talonemäntä, Pyssyjoki.

Samuelson, Liisa, 70 v. talon muori, Näytämö.
Sappi, Lassi, 65 v. työmies, Raisi.
Seppä, Antti, 35 v. työmies, Alattio.
Seppälä, Antonia, 76 v. talonemäntä, Jyykeän Markkina.
» Aksel, 40 v. talonisäntä, Jyykeän Markkina.
» Erkki, 81 v. talonisäntä, seppä, Jyykeän Markkina.
» Jaako, talonisäntä, seppä, ed. veli.
» Matti, 30 v. talonisäntä, Jyykeän Markkina.
» Kristiina, 65 v. kalastajan leski, Raisi.
» Olli, 29 v. ed. poika, kalastaja.
Severisen, Richard, 60 v. työmies, Raisi.
Sotkajärvi, Matti, 75 v. talonisäntä, Reisivuono.
» Paulus, 40 v. ed. poika.
Styrk, Anna-Kreeta, 87 v. kunnan hoidokki, Lankovuono.
Sundelin, Iisakki, 74 v. talonomistaja, Vesisaari.
» Ostvald, 50 v. opettaja, Kallijoki.
Sundman, Frans, 83 v. mökin ukko, ent. Jäämeren kävijä, Raisi.
» Sofia, 56 v. ed. emäntä.
Tallavaara, Anna-Stiina, 76 v. talon muori, Kullaselva.
Tapio, Uula-Erkki, 60 v. kauppias, Taana.
Tarkka, Aukusti, 54 v. työmies, Tromssa.
Tegerström, Anna, 67 v. leskivaimo, Vuoreija.
Tiensuu, Iisakki, 79 v. työmies, Hammerfest.
» Eeva-Sohvia, 70 v. ed. emäntä.
Tilseth, Elle, 63 v. mökin emäntä, Alattio.
Tomman Anna-Makreeta, 80 v. talon muori, Jyykeän Outaperä.
» Nils-Heikki, 65 v. ed. veli, talon isäntä.
» Tomma, 76 v. ed. veli, talonisäntä.
Tomperi, Kustu, 72 v. mökin isäntä, Ivalon Törmänen.
Tornakko, Hans, 64 v. talonisäntä, Taana.
Tuomasdatter, Anna-Kreeta, 80 v. mökinmuori, Kaavuono.
Tuoremaa, Fransa, 73 v. kalastaja, Vuoreija.
Tuuni, Kaija, 64 v. saarnaaja Tuunin leski, Alattio.
Törmänen, Emma, 49 v. talonemäntä, Annijoki.
Vaara, Efrosiina, 65 v. talonemäntä, Vesisaari.
Vanhaniemi, Iisakki, 89 v. Poikkis-äijä, talonomistaja, Vesisaari.
Vartiainen, Elsa, 57 v. talonemäntä, Näytämö.
» Aaro, 25 v. ed. poika.
Vinnelys, Juhan-Erkki, 73 v. Varpin isäntä, postimies, saarnamies, Raisi.
» Maria, 63 v. ed. emäntä.
Virkkula, Kalle, 59 v. talonisäntä, Jäämeren kapteeni, Alattio.
» Kalle, 32 v. talonisäntä, Bossekop.
Vuolli, Maria, 65 v. Karvakon tytär, talonemäntä, Taana.
Övergaard, Elle, 37 v. ompelija, Bossekop.

SUOMALAIS-NORJALAINEN PAIKANNIMISTÖ

Aaroninniemi — Aronnes.
Akkulanniemi, nyk. Kirkkoniemi — Kirkenes.
Aksuvuono — Öksfjord, myös Oksfjord.
Alattio — Alta.
Alattiovuono — Altafjord.
Annijoki — Jakobselv.
Ariniemi — Amtmannes.

Ekreija — Ekkeröy.

Falkkikeila — Falkekjeilen.

Haanajansaaret — Hanöy, Heinäsaaret.
Hestaniemi — Hestnes.
Heviika — Hövik.

Isovuono — Karlbotn.
Itarivuono — Nordlenangen.

Joensuu, Alattiovuonolla — Elvebakken.
Jouluvuono — Leirpollen.
Junttaniemi — Olderdalen.
Juovankka — Horsnes.
Juurivuono — Gandviken.
Jyykeänvuono, myös Jiukea, Yykeä — Lyngenfjord.

Kaarasjoki — Karasjok.
Kaavuono — Kaafjord.
Kaidusjoki — Tverelven.
Kaivuono — Kaafjord, Jyykeänvuonolla.
Kalkkiniemi — Storviknes.
Kallijoki — Skalleelv.
Kalliniemi — Skallenes.

Kalsa — Karlsöy.
Kariniemi — Karlnes.
Karkko — Hamnnes.
Kauppi — Hallen.
Kelavuono — Kjöllefjord.
Kellari — Kjelderen.
Kierua — Skjervöy.
Kiiperi — Kiberg.
Kirkkoniemi — Kirkenes.
Kiviö — Kjö.
Kolsivuopio — Kvalvik.
Koutokeino — Kautokeino.
Kramppinen — Krampenes.
Kranviika — Kramvik.
Kuivakoski — Törfossnes.
Kullaselva — Skullnes.
Kummaväri — Komagver.
Kuolpavankka — Interberg.
Kuotsavuopio — Rottenvik.
Kyypi — Kiby.
Kälmö — Kjelmsöya.

Lamppuniemi — Langbunes.
Lankovuono — Langfjord.
Lappea — Loppa.
Lemminjoki — Lakselven.
Lemminvuono — Vestbotn.
Leppiouta — Olderskogen.
Lumijänkä — Snemyren.
Läijisvuono — Laksfjord.
Lökviika — Lökvik.

Maannuora — Maursund.
Makreija — Mageröya.
Marjasuvanto — Mariastilla.
Markkina, Jyykeän M. — Skibotn.
Maskjoki — Masjok.
Matinkenttä — Hysingjorden.
Morttinen — Mortensnes.
Moskivuono — Ulsfjord.
Muotka — Lyngen.
Muotkalahti — Kjosen.
Mustaniemi — Svartnes.
Mustaniva — Svartfoss.

Naavuono — Kvenangen.
Notkoniemi — Nordnes.
Nurmi — Kraknes.
Nyyhamina — Nyhavn.
Näytämö — Neiden.
Näytämövuono — Neidenfjord.
Näytämövuono, suupuoli — Kjöfjord.

Olmavankka — Samuelsberg.

Paasinkorva — Ödeslätt.
Palonjoki — Brennelv.
Paskapudas — Baskabut.
Patsivuono — Balsfjord.
Paunu — Bognelvdal.
Pekansaari — Norskholm.
Peruna — Bergen.
Pillavuono — Billefjord.
Piltto — Bilta.
Pitkäniemi — Langnes.
Pitkävuono — Langfjord, Etelä-Varengissa.
Porsijoki — Porselven.
Praashamina — Brashavn.
Punakas — Bonakas.
Puolmak — Polmak.
Pyhäouta — Helligskog.
Pykeija — Bugöynes.
Pyssyjoki — Börselv.
Pyörnöijä — Björnöya, Karhusaari.

Raattavuono, Rautuvuono — Smalfjord.
Raisi — Nordreisa.
Rautavuono — Jarfjord.
Reisivuono — Bugöyfjord.
Repovuono — Repperfjord.
Riekki — Annabakelven.
Ristivuono — Korsfjord.
Roijalus — Röielven.
Ruoslahti — Russeluft.
Ruostevielma — Rustefjelma.
Ryssäpahta — Nordkjosen.
Rässikäinen — Sörkjosen.
Rässivuono — Rafsbotn.
Saalamo — Skogeröya.

Salttijärvi — Salttjernet.
Sappi — Sappen.
Senja — Senjen.
Siennalahti — Djupvik.
Siernöijä — Stjernöya.
Sisäjoki — Prestelven.
Sisäpää — Indre Kvenby.
Sloutanniemi — Slottenes.
Sokkuvuono — Austbotn, Porsangerilla.
Sokkuvuono — Bakkeby, Raisinvuonolla.
Staaluvankka — Elvevold.
Suoloniemi — Rasteby.
Suppiniemi — Sopnes.

Talmulahti — Talvik.
Talvisvankka — Normannvik.
Tamsöijä, Taumusaari — Tamsöy.
Tappolahti — Tappeluft.
Teno — Tana.
Tenovuono — Tanafjord.
Tromssa — Tromsö.
Tuikkanen — Alteidet.
Turvejoki — Thomaselven.

Uksiviiki — Mellenfjord.
Ulkojoki — Ytre Kvenby.
Utsavuono — Bökfjord.
Uuniemi — Nesseby.
Uutuanvuono, Näytämönvuonon peräosa — Munkefjord.

Valasniemi — Kvalnes.
Varkaja — Vardö.
Varppi — Vinnelys.
Vesisaari — Vadsö.
Vieksikenttä — Kvesmenes.
Voivuono — Pollen.
Vuoreija — Vardö.
Vuosvankka — Furuflaten.

OUTOJA SANOJA

aapa, lap. aahpe — suuri puuton suo, myös aava merenselkä.
aapalintu, norj. havhest — Fulmaria glacialis.
aapamies — merimies.
ahven, Jäämeren ahven — Sebastes norvegicus.
alkka, norj. alke — ruokki, Alca torda.
ankka — pieni viina- t. m. tynnyri, ankkuri.
autti — haahka, Somateria mollissima.

brugde — Selache maxima.

eno — iso joki, virta.

flynder — kampela, Pleuronectes platessa, Pl. flesus.
flöitti, norj. flöte — kerma.

gaissa — korkea tunturi, jonka huipuilla lumi pysyy kesät talvet.

halli, hallin pullo — puolen tuopin pullo.
hierua, norj. fjär — pakovesi, pakoveden paljastama ranta ja sen lähin vieri.
holkeri, norj. haakjäring — Jäämeren hai, Laemargus microcephalus.
houvi — vouti.
hurrikas — ensikertalainen.
hurtti ruutta, norj. hurtigrute — matkustajalaivojen kulkuvuoro.
hyysä, norj. hyse — Gadus aeglefinus.
hämpööri, norj. femböring — iso purjealus, 5 airoparia.
hövesmanni, höösmanni — kalaveneen päämies.
höökäri — pieni kauppamies.

ibmel — jumala.
iskurauta — tulusrauta.
isohylje — Phoca barbata.
isotinka, norj. storting — suurkäräjät, Norjan valtiopäivät.

juovattaa, lap. cuövvot — seurata jonkun perässä.
jutaa, lap. johtet — kulkea, ajaa.
jutamiskeino — kulkutie.
juuma — ilmavirta, viima.
juurmuuri, norj, jordmor — kätilö.
jäkäläpantio — karjalle varattu jäkäläkasa.
jänkä, jänkkä, lap. jiegge — puuta kasvava suo, räme.

kaara — puukaukalo.
kaja — laudoista alus- ja päällyshirsien sekä nurkkapatsaiden varaan rakennettu kala-aitta.
kaksi veden väliä — kaksi nousu- ja laskuveden aikaa.
kalapärrä — kapakala.
kallokkaat — poron kallonahasta ommellut kengät.
kaltio, lap. kaltu — lähde, hete.
kammi — turvemaja.
kehräpää — värttinä.
keino, lap. gäidno — tie.
keituri, norj. ged. — vuohi.
kemppi, lap. gämpa — kaunis, soma.
keripukki norj. skörbug.
kiedgam — lapin kätkyt, komsio.
kieruna — kiiruna, tuntuririekko.
kiisa, lap. gisa — lipas, arkkunen.
kirvata — kirota.
kiveliö — suuri, asumaton erämaa.
klapmyysa, norj. klappmyse — kuplahylje, Cystophora cristata.
kojama — uroslohi.
kollostaa — valjastaa poroja joko ahkioineen t. ilman peräkkäin toisiinsa kiinni sonnustaen.
kolo — kolkko, ruma.
konto — sumu, usva.
kortsi, lap. gorzze — jylhän tunturikurun äkkijyrkkä louhikkoinen vesiputous.
koste — suvantopaikka koskessa kiven t. saaren suojassa.
koutua — kellua veden pinnalla.
kraakku — näkinkenkä.
kraakkuvalas — ryhävalas, Megaptera boops.
kraampuura — sekatavarakauppa.
kriili — pieni äyriäislaji, Euphrasia inermis, Thysenoessa neglecta, Th. longicaudata.
krykja, norj. krykke — kolmivarpainen lokki, Risse tridactyla.
kulkua — ajelehtia.
kuorata, lap. guorrot — seurata jälkiä, mennä perässä.
kurkkio — korkea louhinen vesiputous.

kurppa — eväsreppu.
kuru, lap. gurra — ahdas tunturirotko.
kuu — rasva, tali.
kvaksalvari — puoskari.

laikota — vuokrata.
lapinvalas — Balaenoptera musculus.
lavdastakka sormus — leveäkantainen renkailla koristeltu lapinsormus.
lihkukapper — onnenlakki, syntymäkalvo.
lihkusilkki — sama kuin ed.
linkka — köngäs, vesiputous.
lohta, norj. loft — rakennuksen yläkerta.
lomainen, esim. kolmil. rakennus — 3-huoneinen rakennus.
lota, norj. lodde — villakuore, Mallotus villosus.
loude, lap. loavdda — kotavaate, iso hamppuvaate.
luokka, lap. luokas — mäkiköyry.
länsi, norj. lens — tyhjä vedestä (laivasta).

made, Jäämeren made — Brosmius brosme.
mainikka — mainio.
mainoa, lap, maidnot — puhua hyvää, kiittää, ylistää.
markka — painomitta, $^1/_2$ kolpuntaa, n. 250 g.
materiäijä, lap. maddaragja — suvun esi-isä.
matokärpänen — Calliphora vomitoria, C. crythocephala.
merikissa, aapakatti, norj. havkatt — Chimaera monstrosa.
moosa, norj. maase — Larus.
muistelus, lap. muittalus — kertomus, tarina.
muotkia — vetää vene yli kannaksen t. ohitse kosken.
murku, lap. murkko — sumu, usva.

naldu — värttinä.
nausti, norj. nöst, naust — venehuone.
neljän killingin drammi — n. peukalonmentävä ryyppykuppi.
niesta, lap. nieste — ruoka, eväs.
nilapahta — niljainen kallio.
nisso, nissu, norj. nise — Phocaena communis.
niva, lap. njavve — kova virtapaikka joessa.
nokko — kylliksi.
nulkata, lap. njolkastet — juosta hiljalleen (porosta).
nuora, lap. nuörre — pitkä kapea salmi.
nuorukainen — nuori lehmä, hieho.
nutukkaat — lapinkengät.

oarja, lap. oarje — etelä.
ortti — hopearaha, 6 killinkiä l. 24 enkkeliä l. 80 äyriä.

otrinki, norj. ottring. — 8-airoinen Jäämeren vene.
outa, lap. vuövte — metsä.
outaherra — metsänvartija.
outariekko — metsäriekko, metsikana.

pahta, lap. pahte — jyrkkä korkea kallioseinä.
pakkasrusta — pakkasusva.
pakkisilli — pieni sillilaji.
palas, lap. paalkes — polku.
pallas — iso Jäämeren kampela, Hippoglossus vulgaris.
paltsaraja — vanha karvaton peski.
pankko — pankki.
parseeli — puku.
parttio — pieni joukko, esim. poroja.
peesi, norj. specie daler — seteliraha, 5 orttia l. 4 kruunua.
peili — pieni ryyppykuppi, $^1/_3$ hallia.
pelleriini — Pellerins margarin.
perunalainen — bergeniläinen.
pirri — hyljelaji, Phoca vitulina, Ph. annellata, Ph. foetida.
pirrilakki — piippalakki.
ponnikka — flynderi (Jyykeä).
pounu, lap. bovdna — iso jänkämätäs.
puura — aitta.
pytnoosi, norj. bottlenose — nokkavalas, Hyperoodon diodon.
päkki, norj. späk — pintarasva, kuu.
päkätä — irroittaa päkki nahasta.
päällispuuro — kermaan keitetty puuro.

raajia — raataa, raivata.
raakhalsi, norj. draghals — lisäköli.
raamoa, lap. ramedet — kerskua, kiitellä itseään.
raito, lap. raido — useampia poroja ahkioineen t. ilman valjatettu jonoon.
riekki, norj. räkved — virran mukana ajelehtiva risukko t. juurinen, oksikas puukasa.
rito, lap. riddo — tunturien lumi — t. kivivyöry.
riuku — neiti, rouva, ei lapinpukuinen.
rokuska — niinimatto.
rossa, tuulenrossa — äkkinäinen tuulenpuuska.
rouata — värjätä verkkoja t. nuottaa.
rouot, lap. rouhko — vällyt.
rukattaa, lap. ruohtet — kiiruhtaa, laukata.
rukka — peski.
ruto, lap. rotto — tiheä lehtimetsä.

ryssänhylje — Phoca groenlandica.
rälssä — pelastusarmeija.
rönsoopa — viheriä saippua.

saita, norj. sei — Gadus virens.
saitavalas — Balaenoptera borealis.
saivovesi — suolaton vesi.
santikka — flynderi (Pyssyjoki).
sarvikala — sarvivalas, Monodon monoceros.
sati — jos.
saura — heinäpieles.
sieppuri, lap. sieben — karhunnahkainen hartiapeite.
siida — lapin kotakylä.
siili, norj. sil — Ammodytes lancea.
siljo — tasainen kenttä kodan luona t. muuallakin.
sinivalas — Balaenoptera sibbaldii.
slaaveri — orjuus, vankeus.
sluuka — uistin.
sokkua — laskea (vedestä), myös upota veteen.
sopsata, lap. copsut — pysyä sijassaan, ei liukua. Esim. poron jalka ei sopsaa jäätiköllä.
soro, lap. corro — kivikkomäki.
suohkana, lap. suohkkan — pitäjä.
suokeri — lankomies.
suolinkainen — onkiliero.

taajoa, lap. dagjot — leikkiä, telmätä.
taamoa, lap. dabmat — kesyttää, taltuttaa, masentaa.
taari, norj. tare — merilevä, Laminaria digitata.
tainari, norj. stenbit — Anarrhichas lupus.
tamppi, norj. damskib — höyrylaiva.
tasan — sama, samantekevä (Raisi).
tasainen, tasaisen yön — koko yön.
teno, lap. dädnu — iso virta.
tieva, lap. dievva — hiekkakumpu t. -mäki.
tiikeri, norj. stiger — työnjohtaja.
tinka, norj. ting — käräjät, oikeuden istunto.
titti, lap. diddi — pieni lohi.
tokka, lap. tohkke — iso porolauma.
tolppa — hopearaha, $^1/_2$ orttia.
tolvata, lap. doalvastet — juosta ravia (porosta).
triivata, norj. driva — harjoittaa.
turska, norj. torsk — Gadus morrhua.
tyhjä — vain (Raisi).
täärinki — keuhkotauti, tuberkuloosi.

ulli — nousuvesi.
ummenoius — umpea suoraan oiustava poro.
umpitakki — lapintakki.
uovaten — uhaten, kerskuen.

vaakina — miekkavalas, Orca gladiator.
vaana, lap. vadne — puute, niukkuus.
valkeakala — maitovalas, Delphinapterus leucas.
vankka, lap. vagge — tunturimaan jokilaakso.
veltta — kääntöaura, vältti.
verivatsa — poron vatsalaukkuun koottu, jäädytetty veri.
viekkaasti — nopeasti, sukkelasti.
vieko, norj. vägt — painomitta, 2 vanhaa leiviskää l. 24 kolpuntaa, n. 17 kg.
vinssi — kalannosto-väkipyörä.
visto — pelottava, kammottava.
vuoma, lap. vuobme — puuton suuri suo.
västä — länsi.
väärti — kestiystävä.

ylilappi — tunturilappalainen.

äiji — isoisä.
äpärä — surmattu, metsään heitetty sikiö.
öystä — itä.

SISÄLLYS:

	Sivu
Aluksi	5
Ruija	9
Jyykeä	24
Raisi	44
Alattio	65
Kaavuono	90
Pyssyjoki	108
Lemminjoki	130
Taana	144
Annijoki	156
Itärannan kyliä	167
Vuoreija	179
Pykeija	191
Reisivuono	202
Näytämö	210
Vesisaari	227
Puu ja turve	253
Niitty ja karja	262
Matka Ruijaan	275
Merta ja meren lintuja	300
Kevätkalastus	309
Kesäpyyntiä	357
Meriraukkoja	372
Merenhädässä	379
Valaanpyyntiä	395
Jäämeren pyyntiä	407
Posti-Petterin surnaali	442

Sivu

Sananviljelys 458
Sanomalehti 466
Kristillisyys 479
Kolmen kansan kosketus 505
Kertojat 539
Suomalais-norjalainen paikannimistö 545
Outoja sanoja 549

KEMIN
KAUPUNGINKIRJASTO

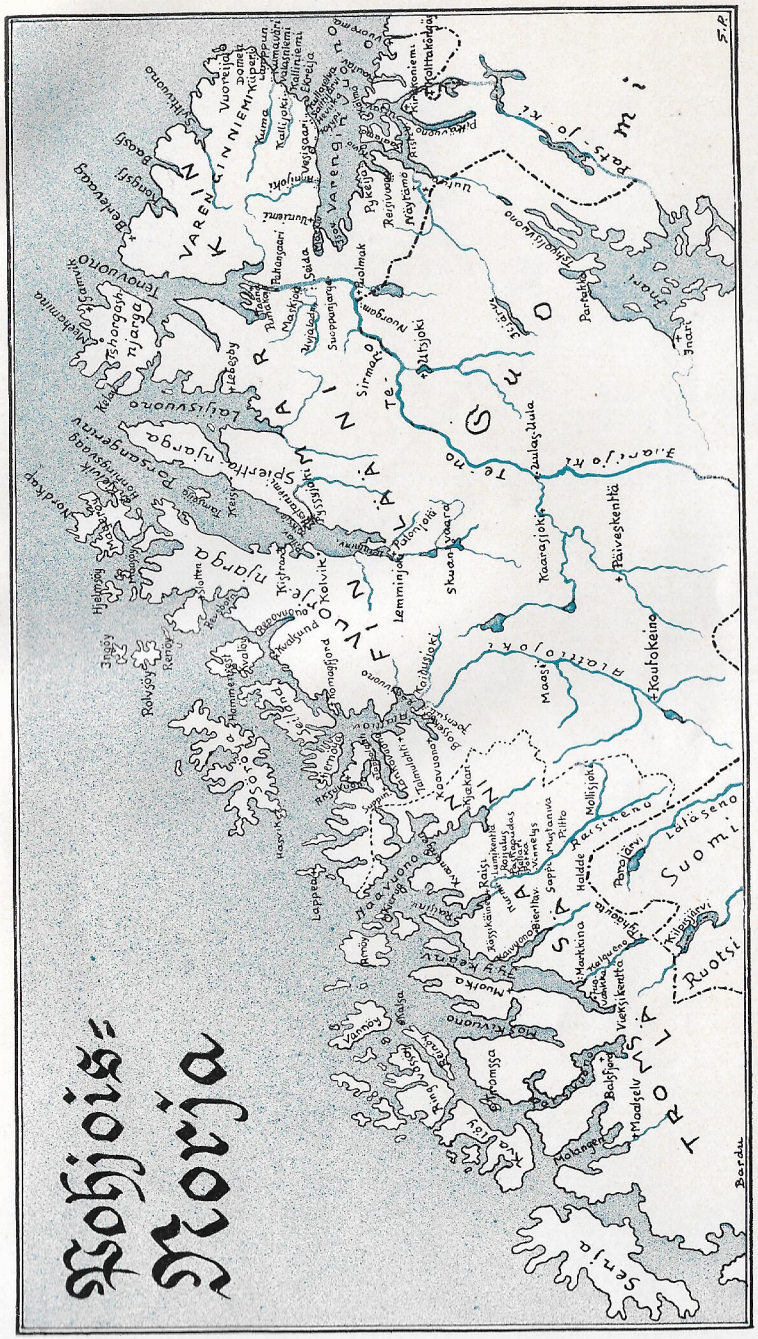

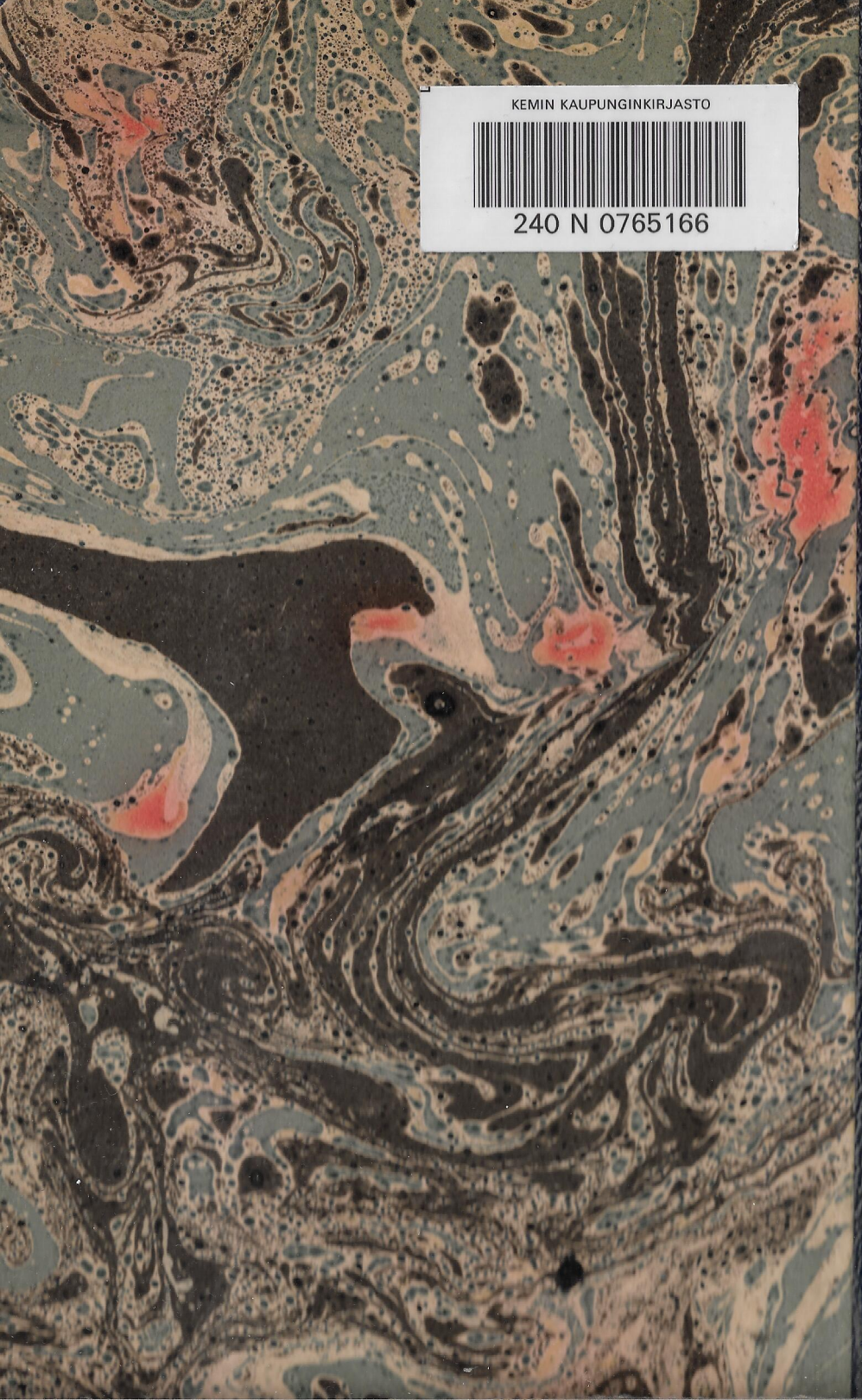
KEMIN KAUPUNGINKIRJASTO
240 N 0765166